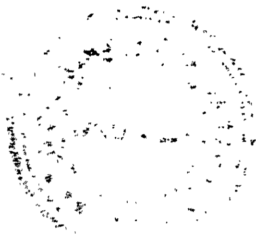

INDIA

VERHANDELINGEN

VAN HET

BATAVIAASCH GENOOTSCHAP

VAN

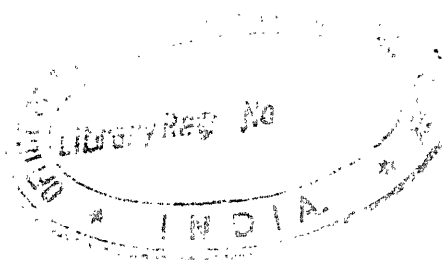
KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

DEEL LXIII.

BATAVIA. A. EMMINK. | 'S HAGE. M. NIJHOFF
1922.

INHOUD van DEEL LXIII.

(Dit Deel bestaat uit vier stukken).

SUPPLEMENT.

WOORDENLIJST.

Pag. 3 bij te voegen: „'a (h)", een uitroep van verbazing, van verwondering en „'abab" (in de spreektaal zelden gebezigd) = „dja'*o*h".

Pag. 3 sub: „'aban" bij te voegen tusschen de woorden: „'abang" en „'idjoe": „garsoelaw (*S*)".

Pag. 3 bij te voegen tusschen de woorden: „'ab*o*q" en „'adakan": „'ab*o*t" (in de spreektaal zelden of nooit gebezigd) = moedah, gebruikt in tegenstelling van „bĕ*gr*ət"; zie ook „sĕrbĕ".

Pag. 3 sub: „'adakan" bij te voegen: (ook „pĕngadakan", echter zelden gebezigd)".

Pag. 4 sub: „'adat" bij te voegen: „'adat balı 'ăqka(n) gĕto 'ăq (*S*), d. i. wanneer eene weduwe geen „'anggaw" of „toengkat" huwelijk wil aangaan, moet zij daarvan aan den dĕpati en de oudsten van hare „does*o*n" kennis geven, middels het aanbieden van een sirihpruim."

Pag. 4 bij te voegen tusschen de woorden: „'adja*gr*" en „'adji": „'adjat = 'oedj*o*t"; in formulieren voorkomende, verbonden met en voorafgegaan door het woord „'oedj*o*t" — „'oedj*o*t 'adjat".

Pag. 4 sub: „'adji" bij te voegen: „II (ook 'adji'ăn), een formulier bij offermalen, bij sterfgevallen opgedreund; ngadji, dat formulier opdreunen"[b].

Pag. 4 sub: „'agaj" bij te voegen: „ngagaj boengkah", een der werkzaamheden op de rijstvelden.

Pag. 5 sub: „'ag*o*q" bij te voegen achter het woord „'ago'ăq": „[ook wel „'ago'ăq'ăn"], verder „ngag*o*q'ipĕtoenggoe (*B*) het door de geesten verlangde offermaal aanbieden".

Pag. 5 sub: „'ajam" staat: „schamaan" beter „het medium bij het „til*o*l" (zie dit woord) genaamd „sidang sal*i*h" — verder „kinderspel" moet zijn: „e. s. v. spel"; bij te voegen achter het woord „gegeven": (meer in het bijzonder respectievelijk bij huwelijken, en bij „gawi(j)'ăn" (zie „gawi"))".

Pag. 5 sub: „'aj*i*q" bij te voegen: „'aj*i*'ăq angat (*S*), een aftreksel van „da'*o*n kawaw", „da'*o*n djaraq" en

---

a. Een × bij een aangehaalde pagina geplaatst, heeft betrekking op een pagina van de „Nadere aanvullingen op de Bijdragen tot de kennis van het Midden-Maleisch."

b. Onder „formulieren" te verstaan: toover- en bezweringsformulieren dan wel formulieren tot het aanroepen van goden en geesten.

„tjĕngki'ăh" (zie die woorden), dat bij feestelijke gelegenheden den gasten als drank wordt voorgezet; 'ajiq (*B*) ['aji'ăq (*S*)]: bĕgras, het water waarmede de rijst is afgewasschen; (ĕ)'mbon, dauwdruppels; koerong=sĕni(j)'ăw — niet „sĕmiaw", pag 2 × —; tĕlagĕ (*B*), tĕlagaw (*S*), het water, dat in een holte van een rolsteen achterblijft.

Pag. 5 sub: „'akagr" bij te voegen achter elk der woorden: „'angas 'angas", „bakil", „banagr", „boeloe", „boenot", „dĕdapogr", „tĕlogr": „(geneeskrachtig); verder: „'akagr": bĕnang tikos; bĕri(j)'ăng simpaj; boelang; boengĕ (*B*), [boengaw (*S*)]: 'abang; koening; gindĕgroesĕ (*B*) [gindaw groesaw (*S*)]; koetong; la'oq potih (*B*) [poti'ăh (*S*)]; linggogr; manjaw manjaw — allen geneeskrachtig —; mĕlilĕ (*B*) [mĕlilaw (*S*)] (met giftigen wortel) welks bladeren geneeskrachtig zijn; groendang; sĕnggoeri; sĕrĕkoe; sĕgrikan; si(j)'ăp; tambaw groekaq; timbĕ (*B*) [timbaw (*S*)] balang 'itam (allen geneeskrachtig).

Pag. 6 sub: „'akoe" bij te voegen: „II 'akoe(w)'ăn; 'akoe(w)'ăn diwĕ (*B*) [diwaw (*S*)] ook „'akoe(w)'ăn 'ograng di goenong = pĕdamaj'ăn".

Pag. 6 sub: 'alam I" bij te voegen tusschen de woorden: „rĕdjong's" en „voorkomende": „en verhalen".

Pag. 6 sub: „'alih" bij te voegen: „ngalih (*B*) [ngali'ăh (*S*)] ragi, gezegd van een kraamvrouw, die steeds jongens of meisjes gebaard hebbende, daarna van een meisje of van een jongen bevalt" — (zie ook „koelĕ").

Pag. 6: bij te voegen tusschen de woorden „'alimoeran" en „'alip": „'alin; 'alin 'alinan, gezwollen van handen en voeten.".

Pag. 6 sub: „'alit" bij te voegen: „IV, 'alit gĕmĕrintjing e. s. v. „diwĕ (*B*)?".

Pag. 6: bij te voegen tusschen de woorden „'allah" en „'aloe": „'alo'ăq (*S*), (in de spreektaal niet gebezigd, alleen voorkomend in formulieren) = dalaq".

Pag. 6 sub: „'alos" bij te voegen: „heerlijk, fraai".

Pag. 7 sub: „'ambin" bij te voegen tusschen de woorden „brengt" en „bĕ'ambin": „'ambinan makan(an), het tegengeschenk bij feestelijke gelegenheden van den „mĕradjĕ" aan de „'anaq bĕlaj pangkal" (zie die woorden), bestaande in rijst c. a. en gebak"; „'ambinan tinggi" is ook het tegengeschenk bij huwelijksfeesten van den „mo'anaj boenting" aan den „mĕradjĕ", welke „bakĕ" behalve „doedol", „lĕmang", „loewĕ", „pisang" en verdere lekkernijen nog inhoudt: 20—30 stuks „tangkop bakol", één „nigroe", één „sĕlĕboe", één „sigrih 'apitan" (z. v. a. „sigrih sĕloengsong"), één „tikagr"; één van de „bakol"'s wordt gevuld met één „toekal bĕnang" en één rijksdaalder, de andere „bakol" met anderhalf „toekal bĕnang". (Zie die woorden)".

Pag. 7 sub: „'ambor" bij te voegen: „kaba ngambor boerong pingaj"?

Pag. 7 sub: „'ampagr" bij te voegen: „'ampagr djĕgrami", gezegd van een afgeoogst rijstveld, wanneer de „djĕgrami (zie dit woord) over het veld verspreid ligt".

Pag. 8 sub: „'anaq" bij te voegen: „'anaq: „bawĕ'ăn (*B*) ['anaq bawaw'ăn (*S*) = „'anaq bataq'ăn"; kĕkas, het

kind van eene weduwe die gehuwd bij 'adat koelě, wederom een huwelijk bij die adat aangaat en niet huwt bij 'adat 'anggaw" [1]) (zie die woorden); kětinggalan, het kind geboren na den dood van den vader; koep*i*q (*B*) [koep*i*'ăq (*S*)], zuigeling; 'oemat, het menschdom; pětaq'ăn, zie „wingan"; soemah = soemahan. De verschillende tijdperken van den kinderleeftijd worden aangeduid door de volgende uitdrukkingen: patjaq: (mě) 'inbě*gr*oedoe, wanneer het kind kan glimlachen; ngagah, wanneer het kind goed kan lachen, kan kraaien; něroek*o*p, wanneer het kind op het buikje kan liggen, spartelen; doed*o*q (*B*) [doedo'ăk (*S*)] lěpang, wanneer het kind tusschen kussens geklemd kan zitten; tjoeg*o*q (*B*) [tjoego'ăq (*S*)], wanneer het kind stevig kan zitten; měrangkaq, wanneer het kind kan kruipen; těgaq těntaq, wanneer het kind kan staan; mělis*igr* ding*i*ng, wanneer het kind begint te loopen, steunende tegen den wand der woning of aan de hand; mělis*igr* kilangan, wanneer het kind begint te loopen, steunende op een mand van gevlochten bamboe; sěpintjang doewě (*B*), [doewaw (*S*)], wanneer het kind zonder iemands hulp begint te loopen; na'*i*q (*B*), [na'*i*'ăq (*S*)] toe*gr*on, wanneer het kind zonder hulp de woning in en uit kan gaan; kělaman, wanneer het kind reeds in staat is om alleen naar het plein der does*o*n te gaan; ngir*i*ng kaj*i*q (*B*) [kaj*i*'ăq (*S*) kědarat, wanneer het kind zijn moeder naar de badplaats kan volgen; ngandj*o*r, wanneer het kind (een jongen) in staat is met een kip (c. q. vechthaan) onder den arm te loopen; běkoetoe koetoe(w)'ăn, wanneer het kind (een meisje) in staat is zelf het hoofdhaar rein te houden (door elkander te luizen;; zie ook „poendj*o*ng".

Pag. 8: bij te voegen tusschen de woorden: „'andaq" en „'and*i*ng": 'andas (*B*); ngandas, ontvoeren. ['apě (ě)'ndaq di 'andas, 'apě (ě)'ndaq di la*gr*ika(n)]".

Pag. 8 sub: „'andaj" bij te voegen: „'andaj 'andaj *gr*ěnaj, een verhaal bij het oogsten opgedreund."

Pag. 8: bij te voegen tusschen de woorden: 'andaq" en „'and*i*ng": „'andih (*B*), (in de spreektaal niet gebezigd) = 'al*i*h".

Pag. 9 sub: „'and*o*n", bij te voegen: „'and*o*n lagě (*B*), het op een afstand bijwonen van een gevecht".

Pag. 9 sub: „'anggap", bij te voegen: „pěnganggap koendoe (Padang Goetjisch) = njamb*o*t sěmangaj", zie „samb*o*t".

Pag. 9 sub: „'anggaw", bij te voegen: „ngoepah 'anggaw, een bedrag bij „'anggaw ngil*o*q'i" ad f 20 à f 25 uit de koelě (zie dit woord) betaald ten faveure van de stiefdochter van den „'anggaw" echtgenoot".

Pag. 9 staat: „'anggo'ăq (*S*) ..... vogelnet"; moet zijn: „'angg*o*h (*B*), 'anggo'ăh (*S*), e. s. v. schakelnet, een slagnet inz. om „pipaw" (zie dit woord) te vangen".

Pag. 9: bij te voegen tusschen de

[1]) Een nadere niet in de woordenlijst tehuisbehoorende omschrijving van de huwelijksvormen „tamb*i*q 'anaq (*B*)" en „'anggaw". Zie „Adatrecht, bundel XII gemengd". Bl. 143, 144, 145.

woorden: „'ang*o*r (ten rechte „'ang*gor*'') en „'ang*in*''; „'angg*ogr*; ngang*gogr* = sĕb*igr*, njĕb*igr*''.

Pag. 9 sub: „'ang*in*'' bij te voegen: „bĕ'ang*in*; zich laten doorwaaien; het woord komt ook voor in de beteekenis van koude vatten''.

Pag. 10 sub: „'an*i*ng'' bij te voegen: „III = dĕngar''.

Pag. 10 sub: „'anjam'' bij te voegen tusschen de woorden: „'anjaman bĕn*i*'ăh doewaw (*S*)'' en „'anjaman boel*o*h rĕm*o*k (*B*): „'anjaman bĕringg*i*t''.

Pag. 10 sub: „'antar'' bij te voegen: „iets ergens heen brengen''.

Pag. 10 sub: „'antat'' bij te voegen: „II ngantat, medebrengen van zaken; pĕngantat, hetgeen wordt medegebracht, bijv. levensmiddelen''.

Pag. 10 sub: „'antjaw'' bij te voegen: „tot brij verworden''.

Pag. 11 sub: „'antoe, I'' bij te voegen: „'antoe bĕrangkĕ''.

Pag. 11 sub: „'a'*ogr* II'' bij te voegen: „waarvan het uitspruitsel als geneesmiddel wordt aangewend''.

Pag. 11 sub: „'apaj'' bij te voegen achter het woord „goed'': „inz. waarmede de zuigeling gedekt wordt als die te slapen wordt gelegd''.

Pag. 11 sub: „'apam'' bij te voegen: „'apam mĕlajang, e. s. v. „'apam'', alleen bij offerfeesten bereid, dat echter niet genuttigd wordt''.

Pag. 11 sub: „'a*gr*am'' bij te voegen: donker, duister''.

Pag. 11 sub: '„a*gr*ang'' bij te voegen: „II donker, zwart''.

Pag. 11 sub: „'araq'' bij te voegen: „II het naar behooren onthalen van gasten, waarbij hun bijgerechten van kip klaar gemaakt en gebak worden voorgezet''.

Pag. 11 en 12 sub: „'a*gr*i I'' bij te voegen: „'a*gr*i: 'antoe; gadjah, beide ongunstige dagen; tawa*gr*, de 40e dag na de bevalling; achter de woorden: „'ajam bĕkoek*o*q (*B*) [bĕkoeko'ăq (*S*)] sĕkali: „(ook, 'ajam bĕkoek*o*q (*B*) [bĕkoeko'ăq (*S*)] tĕg*ogr*); pĕmakanan pĕtang: (ook pĕmakanan 'ag*o*ng''); „sĕpĕnjoer*o*m'': (ook „sĕpoenjoer*o*man''); verder: ngarap kĕpagi(j)'ăn pandaq tusschen 6½ en 7 u. 's morgens; „sĕdjoelat kapal, circa 5½ u. in den namiddag; sĕlim*o*ngan pĕtang, tusschen 6 en 6½ u. namiddag; staat: „padjar tĕrb*i*t'', moet zijn: „padjar tĕ*gr*b*i*t''.

Pag. 13 sub: „'a*gr*om'' bij te voegen: „'a*gr*om: doe*gr*i; kĕtam; laman; *gr*oesaw (*S*); achter het woord „poejo'ăh: „(geneeskrachtig)''.

Pag. 13 sub: „'ar*o*ng'' bij te voegen: „V = koela*gr*''.

Pag. 13 sub: „'asap'' bij te voegen: „pĕrasapan = doepĕ'ăn (*B*)''.

Pag. 13 sub: „'asĕ'' bij te voegen: „II ngasĕ (*B*), ngasaw (*S*), betasten, aanraken, manipuleeren''.

Pag. 13: bij te voegen tusschen de woorden „'as*i*ng'' en „'as*o*h: „'asoe = 'andj*i*ng''.

Pag. 13 sub: „'atap'' bij te voegen als soorten van dakbedekking: „'atap: bĕbasan; mĕmĕsang''.

Pag. 13: bij te voegen tusschen de woorden „'atar'' en „'atas'': „'ata*gr*an, een complex inz. van bouwvelden''.

Pag. 13 sub: „'at*o*r'' bij te voegen: „het woord komt ook in formulieren voor in de beteekenis van „katĕ (*B*)''.

Pag. 13: bij te voegen tusschen de

woorden: „'ator" en „'aw": „'atos = ratos".

Pag. 14 sub: „babaq" bij te voegen: „babaq: badan; toekop, de bekleeding van boomschorsreepen respectievelijk van wand en deksel (eene rechthoekige plank) van de „kĕmpik" (zie dit woord)".

Pag. 14 sub: „bada(h)" bij te voegen tusschen de woorden „olie" en „en": „(of een vlokje kapas met olie doortrokken)"; verder: „bada(h): kĕkoemogr, groote spoelkom, waarin de genoodigden op een feestmaaltijd na afloop van het maal den mond spoelen; matĕ (*B*) [mataw (*S*)] damaq, pijlkoker; pindaq pindaran (voorkomend in formulieren), verblijfplaats van geesten, zoowel goede als kwade".

Pag. 14 sub: „badjoe" bij te voegen: „badjoe: boegroq, (zie „siwit II"); dalam, het baadje dat op het bloote lijf wordt gedragen, wanneer men twee baadjes draagt; 'itam pandaq"; lambing, een baadje, dat tot aan den hiel reikt en gedragen wordt bij „gawi(j)'ăn" door hen die de „tarloemohan" (zie die woorden) opdreunen; rambaj mĕraq (eigen weefsel); achter het woord „soerom" (zie pag. 2 ×): „(ook „boe'ong (*S*)) en achter het woord „tĕrbang", het baadje, dat een lijk wordt aangetrokken, (zie ook „pakaj")".

Pag. 15: bij te voegen tusschen de woorden: „bagindĕ" en „baham": „bagos I = 'iloq (*B*); II zie „toemboh".

Pag. 15 sub: „bajang II" bij te voegen voor het woord „bloot gekomen": „niet geheel".

Pag. 15 sub: „bajogr" bij te voegen achter het woord „timmerhout": „(ook gebruikt voor het vervaardigen van rijststampers".

Pag. 15 sub: „bajang II" bij te voegen voor het woord „blootgekomen": „niet geheel".

Pag. 15 sub: „bakĕ" bij te voegen tusschen de woorden „waarin" en „preciosa's: „inz."; verder: „In deze „bakĕ" wordt ook de „tĕlaq", waarin de navelstreng bewaard is, opgeborgen, indien deze althans niet aan de „pĕgrobatan" wordt gehangen (zie die woorden); voorts: „bakĕ": „bĕban"; de „bakĕ pĕnjapan", welke gebezigd wordt voor het overbrengen van de „kĕkas" (zie die woorden): pangkal = bakĕ pĕnjapan".

Pag. 15 sub: „bakol" bij te voegen tusschen dat woord en pĕnako'ăq": „pĕnakoq (*B*)" en achter het woord „pĕnako'ăq: (*S*)"; verder achter de woorden: „bĕtĕrah": „(ook „bĕtĕrah tali njawaw (*S*)"; „wali": „(of een naald — djagrom" —); „sirihpruim": „(somwijlen ook nog een „limaw" (zie dit woord)". In de Sĕrawajstreken houdt de „bakol bĕbĕrasan" bovendien nog in: één „toekal bĕnang poti'ăh (aan het garen wordt het zilveren ringetje of de naald bevestigd), één „kabong ka'in poti'ăh", een „tjabi'ăh", een „boekoe gagram", een „tjoepaq bĕgras" van „padi bĕsaq" (zie die woorden). Onder „bakol bĕbĕrasan" wordt ook wel eens verstaan het mandje, waarin gele rijst „bĕgras koenjit", waarmede tijdens het uitspreken van een „sĕram" (zie dit woord) bij tusschenpoozen over het offermaal wordt geworpen door dengene, die het formulier uitspreekt (voor het mandje is meer in gebruik

het woord „bak*o*l bĕ*g*ras koenj*i*t”, ook „bak*o*l bĕringin”).

Pag. 16 sub: „balaj” bij te voegen tusschen de woorden „heengegaan” en „drie”: „(inz. zelfmoordenaars)” en „III, stellaadje, rek op de „ga*g*rang” (zie dit woord) of binnenshuis achter de deur der woning tot berging van de „gĕrg*o*q (zie dit woord)”.

Pag. 16 sub: „balas” bij te voegen achter het woord „balasan”: „(ook „pĕmbalasan”)”.

Pag. 16 en 3 × sub: „balĕ” bij te voegen achter het woord „vos”: „ook een z.g. „pĕnjak*i*t *g*rimbĕ”, ziekte door woudgeesten veroorzaakt; VI balǒ (*B*) [balaw (*S*)] bat*o*r = boedaq”; VII balĕ (*B*) [balaw (*S*)]: groen*i*h (*B*) [groen*i*’ăh (*S*)]; sĕriboe, kwade geesten; VIII in formulieren ook in de beteekenis van „rajat” aangetroffen”.

Pag. 16: bij te voegen tusschen de woorden: „balĕ” en „bal*i*q”: „bali”; (mĕ)’mbali, wegkappen van ruigte om een bamboestaak [„bĕbali(j)’ăn” (zie dit woord)], geplaatst in het midden van het terrein, dat men voor het aanleggen van zijn bouwveld heeft uitgekozen”.

Pag. 16 sub: „bal*i*k III” te doen vervallen: „(*B*)”, zoomede het woord „ladang” en daarvoor in de plaats te stellen „bouwveld”, verder bij te voegen: „ook = bil*i*k II”.

Pag. 16 sub: „bal*i*q IV” bij te voegen achter het woord „batang”: „moedǒ (*B*) [moedaw (*S*)]”; toewĕ (*B*) [toewaw (*S*)]” en achter „5”: „en 10”.

Pag. 16 sub: „bal*o*n” bij te voegen tusschen de woorden; „witte” en „kain”: „(vroeger zelf geweven)”.

Pag. 16 sub: „bal*o*ng” bij te voegen: „sĕbal*o*ng, een maat nl., de omvang van de dij van een normaal gebouwden persoon”.

Pag. 16 sub: „bandam” bij te voegen: „III di bandam: boemi; lang*i*t, getroffen door het neervallen van den hemel, van de aarde — verw. n. schingen”.

Pag. 16: bij te voegen tusschen de woorden: „bandam” en „bandĕ”: „bandar (ook „bĕndar”) I waterleiding; II (in de spreektaal niet gebezigd), middelpunt”.

Pag. 17: bij te voegen tusschen de woorden: „bandjaran” en „bangaj”: „band*o*ng = tjamp*o*r”.

Pag. 3 × sub: „bangk*i*l” staat: „(ĕ)’mbangk*i*l”. moet zijn: (mĕ)’mbangk*i*l”.

Pag. 17: bij te voegen tusschen de woorden „banjaw” en „bantah”: „banjoe (in de spreektaal niet gebezigd) = „’aj*i*q (*B*); zie ook „bĕnang”.

Pag. 17 sub: „bantaj” bij te voegen achter het woord „dieren”: „(inz. hoornvee)”.

Pag. 17: bij te voegen tusschen de woorden „bantal” en „bantas”: „bantanan, een groote horde, een bak, bevestigd binnenshuis aan een der bovenliggers of aan het dak van een „langgar” of „mĕsĕg*i*t” (zie die woorden), waarop de „kĕlamĕ’ăn (*B*) (zie dit woord) wordt bewaard”.

Pag. 17 sub: „bantji” bij te voegen: „(mĕ)’mbantji tanah”, het plantklaar maken van rijstvelden”.

Pag. 18 sub: „bapaq” bij te voegen: „bapaq kĕlam, de vader van de(n) „soent*i*ng” (zie dit woord) in het zielenland; zie ook ’iboe”.

Pag. 18 sub: „bar*o*t” bij te voegen: „van een net”.

Pag. 18 sub: „basoh" bij te voegen: „III baso'ăh bĕni'ăh (S) = tjoetjogr bĕni'ăh (S); zie „tjoetjogr".

Pag. 18 sub: „batang" bij te voegen: „batang sĕloesoh (B) [sĕloeso'ăh (S)], een heester met geneeskrachtigen wortel en achter de woorden „tjiriq'ăn (B) [tjiri'ăq'ăn (S)] en „slingerplant": „(geneeskrachtig)".

Pag. 18 sub: „bataq" bij te voegen: „bataq'ăn, het bedrag van 10 „ri(j)'ăl", dat door den jongeling, die een huwelijk „tambiq 'anaq pĕrnanti(j)'ăn" sluit bij wijze van huwelijksgift moet worden medegebracht".

Pag. 18 sub: „batoe" bij te voegen: „batoe simpang" e. s. v. steen, waarvan de „pĕrapas" (zie dit woord) wordt vervaardigd; staat „pĕnĕkil (S); moet zijn: „pĕnĕkil, pĕmantjo'ăq (S)".

Pag. 19 sub: „bawaq" bij te voegen: „bawaq mati", buitenschors".

Pag. 19 sub: „bawĕ" bij te voegen: pĕmbawĕ'ăn (B) [pĕmbawaw'ăn (S)] 'anaq, kraamvrouwenintoxicatie".

Pag. 19 sub: „bĕ III" te doen vervallen het woord „Bĕsĕmahsche".

Pag. 19 sub: „bĕbali(j)'ăn" bij te voegen achter dit woord: „(zie „bali").

Pag. 20 sub: „bĕdaq II" bij te voegen: „ook met een mengsel van kurkuma en „kĕmiling (zie dit woord)"; III e. s. v. poeder uit de Rĕdjanglanden afkomstig, waarmede de krijgers zich het lichaam besmeerden, vóórdat zij ten strijde trokken".

Pag. 20 sub: „bĕdil" bij te voegen: „bĕdil damagr, waaronder verstaan wordt het knetterend, knappend geluid, dat wordt teweeggebracht, wanneer men „damagr" (zie dit woord) in een brandenden toorts werpt".

Pag. 3 × sub: „bĕdong" bij te voegen: „III (Passardialect) = bĕbat".

Pag. 20: bij te voegen tusschen de woorden: „bĕlabar" en „bĕlah": „bĕla, onheil, kwaad".

Pag. 20 sub: „bĕlah" bij te voegen: „sĕbĕlah njĕbĕlah, van weerszijden".

Pag. 20: sub: „bĕlandjĕ, II" bij te voegen achter het woord „uitdeelen": ; „door een verloofde is zulks noodzakelijk, aangezien bij het niet nakomen van die adat een verbreking van het engagement door het meisje kan volgen".

Pag. 21 sub: „bĕlaw" bij te voegen: II (S) = „bĕla" en „pĕmadĕ".

Pag. 21 sub: „bĕli" bij te voegen achter het woord: „koopen": „ook = koelĕ, II noerot (mĕ)'mbĕli, gezegd van kinderen, die in denzelfden rechtstoestand komen te verkeeren als degenen, die in een „koelĕ-huwelijk" zijn verwekt".

Pag. 21 sub: „bĕlidang" bij te voegen: „bĕlidang toempol, eene varieteit, die niet zoo scherpsnijdend is (geneeskrachtig)".

Pag. 22 sub: „bĕnang" bij te voegen: „bĕnang: banjoe, goud- en zilverdraad uit het Palembangsche ingevoerd; poedongan, inslaggaren; achter het woord „Samaw": „— ook „tigaw" —, achter het woord „blauwe": „(ook zwarte)", tusschen de woorden „ragi" en „amulet": „(ook „bĕnang bĕragi")".

Pag. 22: bij te voegen tusschen de woorden: „bĕnang" en „bĕnagr": „bĕnaq = 'otaq".

Pag. 22; bij te voegen tusschen de woorden „bĕndalĕ" en „bĕndon": „bĕndar"; zie „bandar".

Pag. 22 sub: „bĕnd*o*n" bij te voegen tusschen de woorden „familie" en „een offermaal": „of door verschillende ziektegevallen in de does*o*n".

Pag. 22: bij te voegen tusschen de woorden: „bĕngkĕlang" en „bĕngkawang": „bĕngkĕnang; batang bĕngkĕnang, e. s. v. heester".

Pag. 23: bij te voegen tusschen de woorden „bĕnting" en „bĕntji": „bĕntjaj, e. s. v. aap".

Pag. 23 sub: „bĕnt*o*q" bij te voegen: „II, zie bĕsi V".

Pag. 23 sub: „bĕ*g*raq" bij te voegen: „ondergedompeld".

Pag. 23 en 4 × sub: „bĕring*i*n II" bij te voegen achter het woord „soengsang": „kaliwaktoe"; V, zie ook „bak*o*l".

Pag. 23: bij te voegen tusschen de woorden „bĕrirang" en „bĕ*g*rkas": „bĕritĕ (*B*), bĕritaw (*S*) = kaba*gr*".

Pag. 24 sub: „bĕsi" bij te voegen: „V bĕsi kĕras (*S*), waaronder moet worden verstaan de „sĕra'*o*t" in de „bak*o*l bĕbĕrasan (zie die woorden)"; VI bĕsi karĕsani (ook „bĕsi bĕnt*o*q (*B*) [bĕsi bĕnto'ăq (*S*)] (ĕ)lang, het z.g. wapen van „bĕtĕri sidang bĕtoelang" (zie „bĕtĕri")".

Pag. 24 sub: „bĕtarĕ" bij te voegen: „II bĕtaraw (*S*); bĕtarĕ (*B*) [bĕtaraw (*S*)] goeroe, eene godheid".

Pag. 24 sub: „bĕtĕrah" achter dit woord bij te voegen: „(ook „pĕtĕrah")".

Pag. 24 sub: „bĕtĕri" bij te voegen: „bĕtĕri bĕlantan pot*i*h (*B*) [pot*i*'ăh (*S*)]; rindang pati (*S*); sĕlam soero'ăq (*S*); sĕningt*i*ng koen*i*ng; sĕmint*i*ng rint*i*'ăq (*S*), godinnen; koemaj maq 'inah, 'oemaj gĕnidja(h), sĕri radjĕ (*B*), benamingen waaronder „sangsĕri (zie dit woord) in formulieren voorkomt".

Pag. 24 sub: „bĕt*i*q" bij te voegen tusschen de woorden „da'*o*n" en „lĕntang": „koer*i*ng".

Pag. 25: bij te voegen tusschen de woorden „bib*i*t" en „bidaj": „bida(h) (in de spreektaal zelden gebezigd), verschil, onderscheid".

Pag. 25 sub: „bidaj" bij te voegen: bidaj pĕnoek*o*p palaq, matwerk van bamboelatjes op het deksel van de „kĕmp*i*q" (zie dit woord)".

Pag. 25 sub: „bidang" bij te voegen: „III bidang bagi, een deel, een aandeel".

Pag. 25 sub: „bidjan" bij te voegen voor het woord „oliegevend": „een heester met geneeskrachtige bladeren en".

Pag. 25: bij te voegen tusschen de woorden „bidjat' en „bidoedari": „bidjĕ (*B*) [bidjaw (*S*)] bĕra'*i*l (ook „bĕ*gr*a'il)", de aartsengel Gabriël".

Pag. 25: bij te voegen tusschen de woorden „bi(j)'awaq" en „bi(j)'*o*ng": „bi(j)'oetĕ (*B*) [bi(j)'oetaw (*S*)], ziekte inz. door boschgeesten veroorzaakt".

Pag. 26 sub: „bingkaj" bij te voegen tusschen de woorden „fuiken" en „enz.": „manden, korven"; verder: „de bamboering bij de „bakĕ" (zie dit woord); de bamboehoepel bij een vogelkooi; „bingkaj badan", de hoepel om den korf, „bingkaj toek*o*p"; de hoepel om het deksel inz. van een kĕmp*i*q (zie dit woord); (mĕ)'mbingkaj, het aanzetten van een „bingkaj" om matten, fuiken enz."

Pag. 26: bij te voegen tusschen de woorden: „bintat" en „bintj*i*l": „bint*i*ng, e. s. v. schans; bint*i*ng batoe,

een schans van steenen, die bij de belegerde doeson werd opgeworpen, om tot beschutting van de belegeraars te dienen. De hoogte van de schans was ter lengte van één manspersoon gemeten langs eene rechte lijn van den voet tot den hals".

Pag. 26: bij te voegen tusschen de woorden „bisot" en „biti": „bitjarĕ" (*B*), bitjaraw (*S*) (zelden in de spreektaal gebezigd); raad, beraadslaging, oordeel, bespreking".

Pag. 26: bij te voegen tusschen de woorden „boeboe" en „bobol": „boeboe(w)'ăh (*B*) (?) (in formulieren voorkomende = tawar (?)".

Pag. 26 sub: „boebo*gr*" bij te voegen: „boebo*gr* bĕlantan tĕ*gro*s".

Pag. 26 sub: „boebos II" bij te voegen: „ook „vloeiingen".

Pag. 27 sub: „boedaq" bij te voegen: „boedaq": „bĕkilan, naam aan meisjes toegekend vóórdat zij menstrueeren; bĕkoentj*i*t, naam aan jongens toegekend vóór hunne besnijdenis (beide uitdrukkingen worden in de spreektaal zelden of nooit gebezigd)".

Pag. 27 sub: „boedjang" bij te voegen achter het woord „rĕmawaq": „bĕlang kap*ogr*; bĕlantan: roenggang; „boedjang 'inang" of „boedjang (mĕ)-'ndjadika(n) 'ag*o*q (*B*)" = toewĕ boedjang koelĕ (*B*) [koelaw (*S*)], een jongeling, met wien een meisje een huwelijk mag aangaan".

Pag. 27: bij te voegen tusschen de woorden „boeh*o*q" en „boej*o*ng": „boejah?".

Pag. 27 sub: „boelan" bij te voegen achter het woord „kwartier": „[ook „ka(n)pĕgat"] en achter het woord „pĕno'ăh (*S*): „(of „boentaq")".

Pag. 27/28 sub: „boelang I" de zinsnede: „draad ..... gebonden" te doen vervallen en in de plaats daarvan te stellen: „zie „bĕnang", en bij te voegen: „IV het wegstoppen van den ring onder het kopje bij het kinderspel „'ajam 'ajaman".

Pag. 28 sub: „boel*i*ng" bij te voegen achter het woord „boei"; „(neusring)".

Pag. 28 sub: „boeloe" bij te voegen: „bĕboeloelah kĕlaw di boeb*o*ti (*S*)" een spreekwijze; ga maar vooruit, ik kom je wel achterop".

Pag. 28 sub: „boel*o*h" te lezen in plaats van „bamboelid": „een bamboegeleding van geringe afmeting"; bij te voegen achter het woord „kapal": „(met geneeskrachtigen wortel)".

Pag. 28/29 sub: „boengĕ I" bij te voegen tusschen de woorden: „la'*o*t" en „rajaw": „rajĕ (*B*)" en achter het woord „rajaw": „(*S*)", verder, „boengĕ (*B*) [boengaw (*S*)]: ranggĕ dipĕ (*B*); rimĕndĕri, schitterende bloemen in het zielenland aangetroffen; sub: „boengĕ I *b*" achter het woord „nagedragen": „de lans heet men „tandĕ II djoendj*o*ngan djoeraj (*B*)"; sub: „boengĕ II" achter „(*B*)": [„boengaw (*S*)]".

Pag. 29: bij te voegen tusschen de woorden „boengkas" en „boengk*o*l": „boengk*i*s, gezegd van een te laat intreden van de menstruatie".

Pag. 29 sub: „boenoh" bij te voegen: „III moen*o*h (ook „moen*o*hi (*B*), moeno'ăhi (*S*), moenoj) = Saj*o*p".

Pag. 29 sub: „boental III" bij te voegen voor het woord „boentalan": „(mĕ)'mboental, het kluwen van garen".

Pag. 29 sub: „boentang" bij te voegen: „boentang *gr*oempo*t*, waaronder

het gras of onkruid wordt verstaan, dat gesneden of gewied is".

Pag. 4 × sub: „boenting" bij te voegen voor het woord „degene": „bruidsmeisje; boenting lanang (*B*), pĕngantinan matah (*S*)], bruidsjonker", en tusschen de woorden „die" en „de versierde lans" het woord: „ook". Bij een „tambiq 'anaq" huwelijk (zie „tambiq"), wordt die lans door een der bruidsmeisjes gedragen".

Pag. 29 sub: „boentoe" bij te voegen: „moet ook de beteekenis hebben van „kĕgring" (?)".

Pag. 30 sub: „boerang" bij te voegen: „boerang tĕngah la'ot (voorkomende in formulieren)?"

Pag. 30 sub: „boeras" bij te voegen: „II bĕboeras = bĕborih".

Pag. 4 × sub: „boegrĕ" bij te voegen achter het woord „kind": „bestaande o. m. in het besmeeren van het voorhoofd van het kind met sirihspog, uitgespuwd op een vlokje katoen".

Pag. 30 sub: „boerong" bij te voegen: „boerong; mĕrakĕ (*B*), [mĕrakaw (*S*)]; mĕriki, geheimzinnige vogels in verhalen voorkomende; kĕkisiq (*B*), kĕkisi'ăq (*S*); pingaj; achter het woord „tĕmbĕlanaw": „(ook „tambĕlanaw)"; te doen vervallen de woorden: „bĕgrkiq enz.; boebot, koewaw; pĕrgam; pipaw; poenaj".

Pag. 31 sub: „boetol" bij te voegen: „pĕmboetol tadji, een donderkeil om kunstmatige hanesporen te wetten".

Pag. 31 sub: „boewang" bij te voegen tusschen het cijfer „I" en het woord „wegwerpen": (ook „moe(w)-'ăng"); („mĕ)'mboewang").

Pag. 31: bij te voegen tusschen de woorden: „boe(w)'ăng" en „boe(w)'ăgr": „boe(w)'ăq (gew. verbonden met „djoewadah"), alle soorten van gebak".

Pag. 31 sub: „borong II" bij te voegen achter het woord „verslagene": „om de gemoederen te bekoelen en de veete te vergeten (mĕrĕndahka(n) 'ati").

Pag. 31 sub: „dabong" bij te voegen: „dabong: gĕsikan, wanneer na het tandenvijlen de tanden niet met „kĕlasang (zie dit woord) worden ingewreven; maling, tandenvijlen van jongens en meisjes buiten medeweten van de ouders; achter het woord „pasat": („of „boentar") en achter het woord „gevijld": „tadjam sindang, wijze van tandenvijlen bij de Passarbevolking in gebruik".

Pag. 32 sub: „da'ing" bij te voegen tusschen de woorden „opengespouwen" en „visch": „en daarna gedroogde".

Pag. 32 sub: „dajang" bij te voegen: „dajang boenting, waarmede de oom zijn a.s. nicht aanspreekt".

Pag. 32 sub: „damaj" bij te voegen: „II, zie „pĕdamaj'ăn".

Pag. 32 sub: „damagr bij te voegen: „damagr tĕnam".

Pag. 5 × sub: „dandan" bij te voegen: „wapenen; bĕdandan = bĕramoe".

Pag. 32: bij te voegen tusschen de woorden: „dangkal" en „da'on": „dangkong (*B*), een schotel, inhoudende „tjatjĕ" en „tjoerop"; ook een schotel, inhoudende de helft van een „doedol kĕtjiq, 1—2 stuks „goring pisang", 1 stuk „loewĕ", 1 stuk „lĕmaq manis", een weinig „bĕgrtih", een weinig „lĕmang", 1 „sĕrabi" en wat „tjoerop" (zie die woorden)".

Pag. 32 sub: „da'on" bij te voe-

gen: „da'*o*n: djar*i*ng, de rand van een net; kintj*igr* 'ang*i*n, de bamboezen vleugels van het windmolentje".

Pag. 33 sub: „da'*o*p" bij te voegen: „II da'*o*p da'*o*p" e. s. v. liaan (geneeskrachtig)".

Pag. 33: bij te voegen tusschen de woorden: „da'*o*p" en „dapat": „da'*o*t; (mĕ)'nda'*o*t = soekĕ (?)".

Pag. 33 sub: „da*gr*ah" bij te voegen: „da*gr*ah: 'abang, de slijmklieren van de scheede tengevolge van een verhoogde afscheiding van de menstruatie; pot*i*h (*B*) [pot*i*'ăh (*S*)], witte vloed".

Pag. 33: bij te voegen tusschen de woorden: „dap*ogr*" en „daqsĕ": „daq = boedaq".

Pag. 33 sub: „da*gr*ĕ" bij te voegen achter het woord „maagd": „ook gezegd van het padigewas, dat nog niet heeft vruchtgezet".

Pag. 33: bij te voegen tusschen de woorden: „da*gr*ĕ" en „dasar": „dasan; zie „boel*o*h".

Pag. 33 sub: „dasa*gr*" bij te voegen: „dasa*gr*: boelat, vloer van rondhouten; papan, planken vloer; poelangan, vloer van gevlochten bamboe".

Pag. 33 sub: „data*gr*" bij te voegen tusschen de woorden „vlak" en „data*gr*": „(ook gezegd van een „pĕmatang", van een „'oemĕ (*B*) ['oemaw (*S*)] (zie die woorden)".

Pag. 33 sub: „dawaj" bij te voegen: „(mĕ)'ndawajka(n), iemand verwenschen, vervloeken".

Pag. 33 sub: „dĕdaq" bij te voegen: „II dĕdaq doe*gr*i, e. s. v. heester (geneeskrachtig)".

Pag. 33 sub: „dĕdoe*gr*o*q*" bij te voegen tusschen de woorden „plant" en „soorten": „(heester) met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 33: bij te voegen tusschen de woorden „dĕd*o*s" en „dĕgĕ": „dĕgaq; z. v. a „dĕgar"; „dĕgar; gew. bĕdĕgaq, bĕdĕgar, zoude dezelfde beteekenis hebben als „tinggang" (?).

Pag. 34 sub: „dĕmam" staat het woord: „dĕ"; moet zijn: „dalam".

Pag. 34 sub: dĕng*o*ng" bij te voegen tusschen de woorden „storm" en „ook": het instrumentje, waardoor het gonzend (brommend) geluid bij den vlieger wordt teweeggebracht".

Pag. 35 sub: „dĕrakĕ" bij te voegen: „zie ook: „sĕrgĕ".

Pag. 35 sub: dĕ*gr*i(j)'ăn" bij te voegen tusschen „e. s. v." en het woord „vrucht": „boom met de bekende doornachtige" en achter het woord „vrucht": „welks bladeren geneeskrachtig zijn".

Pag. 36: bij te voegen tusschen de woorden „dimaq" en „dindaq": „dimpo'ăh (*S*) = bimpo'ăh (*S*), zie „bimp*o*h".

Pag. 36 sub; „dind*i*ng" bij te voegen: „sĕding*i*n, een heester met geneeskrcahtige bladeren".

Pag. 36 sub: „d*i*q" bij te voegen tusschen dat woord en het woord „boedjang": „(*B*) [d*i*'ăq (*S*)]" en achter het woord „broeder" sub: „d*i*q boent*i*ng: „(zoolang zij kinderloos is); met „d*i*q (*B*) [d*i*'ăq (*S*)] boent*i*ng; boedjang spreken ook neef en nicht elkander aan, in het eerste geval, indien de nicht jonger; in het tweede geval, indien zij ouder is dan de neef".

Pag. 36 sub: „dind*i*ng" bij te voegen tusschen de woorden: „ka'*i*n" en „dat": „(of „tika*gr*" (zie dit woord))".

Pag. 36 sub: „diwatĕ" de woorden „meervoud van" te doen vervallen; bij te voegen: „zie „diwĕ".

Pag. 36 sub: „diwĕ" bij te voegen: diwĕ (*B*); noenggoe tanah (nl. toehan: sĕganam; 'ali gerintj*i*ng sakti; sĕdjĕbaq; gĕndĕl*i*ng sakti); goen*o*ng 'aj*o*n; (ook toehan sĕboetĕ goeroe toewĕ): 'alik*o*m sakti; nat*i*ng (ĕ)'rtĕ; njĕrigĕkan djoeraj [diwaw njĕrigawka(n) djoeraj (*S*)]; [dwaw (*S*)] di'awang 'awang; *gr*oemah katjĕ; sangkar*o*n; sangkir*o*n; soe'oem*ô*n 'oem*o*n, [diwaw (*S*)] sangadoe ngadoe; pandjĕnang; ngineng djoeraj; [diwaw (*S*)] kĕkaw*i*nan; [diwaw (*S*)], kĕtoenggalan djagat; [diwaw (*S*)] migang sa'*o*tan; moelĕ djadi [moelaw djadi (*S*)]; [diwaw (*S*)] toegoe toegoe; djĕlapang *gr*ĕmas; hadji; di bĕndar (bĕroemb*o*ng) matĕ 'a*gr*i [diwaw di bĕroemb*o*ng mataw 'a*gr*i (*S*)]; sĕngkoenĕ; pĕsoengg*o*tan; diwaw (*S*): njat*i*ng tali timbangan; nĕratjaw; kĕtint*i*n; sĕpinggoegoe; njat*i*ng soent*i*ng; nginang koendoe; tjĕmĕti bingkas toewaw; soenggang mĕnang; di 'atas 'ang*i*n; diwĕ toedj*o*h dĕwatĕ dĕlapan parolĕ sĕmbilan, voorkomende in formulieren.

Pag. 37 sub: „djadi" bij te voegen voor het woord „pĕdjadi": „ook huwen (zelden in gebruik); III pĕdjadi(j)'ăn = pĕdamajan."

Pag. 37: bij te voegen tusschen de woorden: „djadi" en „djadja*gr*": „djadjah; (mĕ)'ndjadjah, besturen, beheeren; djadjahan, bestuursressort".

Pag. 37 sub: djagĕ" bij te voegen: „djagĕka(n), wekken; djagĕ 'alang (*B*) dommelen, dutten; II (mĕ)'ndjagĕ'i, zorg dragen voor de stoffelijke belangen van de afgestorvenen".

Pag. 37 sub: „djag*o*ng" bij te voegen: „djag*o*ng: gĕnd*o*m; mĕnggalĕ (*B*), mĕnggalaw (*S*) [niet bĕngalaw]; tigĕ (*B*) [tigaw (*S*)] boelan".

Pag. 37 sub: „djalan" bij te voegen: „pĕ(r) djalan di djalani (in formulieren) het voorgenomene moet worden ten uitvoer gelegd".

Pag. 37 sub: „djalĕ" bij te voegen: „djalĕ: kĕrap; rambang".

Pag. 37: bij te voegen tusschen de woorden: „djal*igr*" en „djaloe": „djal*i*t, e. s. v. groote kadjang (zie dit woord)".

Pag. 38 sub: „djambat" bij te voegen: „de zware breede boomstam van de „samban batang" (zie „samban"); djambat goent*o*ng, brug, die geen voldoende spanning heeft om de beide oevers van een rivier te overbruggen".

Pag. 38 sub: „djamboe" bij te voegen achter de woorden „bĕsaq", „kĕl*i*ng" en „landaw": „(geneeskrachtig)".

Pag. 38 sub: „djampi" bij te voegen: „djampi: 'apoj; 'oela*gr*; 'oeri; sĕliman; toelaq toedjoe".

Pag. 38 sub: „djanam" bij te voegen: „II (gew. verbonden met „djin*i*m"), de onderwereld".

Pag. 38 sub: „djandji" bij te voegen: „toet*o*q (*B*) [toeto'aq (*S*)] djandji, verstreken zijn van den termijn van een afspraak, van een gelofte".

Pag. 38 sub: „djarak" bij te voegen: „djarak pagar (geneeskrachtig)" en achter het woord „pot*i*'ăh": („geneeskrachtig)".

Pag. 39 sub: „djar*i*ng" bij te voegen voor het woord „vogelnet": „(kĕd*o*k; djarang); djar*i*ng lĕlawa, spinneweb".

Pag. 39: bij te voegen tusschen de

woorden „djat*o*h" en „djawab": „djaw = dĕngan".

Pag. 39 sub: „djaw*i*q" bij te voegen achter het woord „djaw*i*'ăq (*S*)": „het stukje „mĕ*gr*ampojan"hout, dat voor de bewerking gebezigd wordt".

Pag. 39: bij te voegen tusschen de woorden: „djĕbaj" en „djĕb*i*h": „djĕbĕ(*gr*)'a'*i*l = bidjĕ bĕ(*gr*)'a'*i*l".

Pag. 39 sub: „djĕdjaboe" staat: „zie pi(j)'ăs", moet zijn: „het witte of roode stuk garen op den top van de „pi(j)'ăs tĕgaq (zie „pi(j)'ăs)".

Pag. 39 sub: „djĕlapang" bij te voegen achter het woord „komen": „ook de ronde houten schijf in gebruik bij het dobbelspel „dja'*i*h" om daarop de koperen platen te werpen".

Pag. 39 sub: „djĕlĕmĕ" bij te voegen: „ook gezegd van een meisje, dat voor het eerst menstrueert".

Pag. 39 sub: „djĕl*i*ng" bij te voegen: „II (mĕ)'ndjĕl*i*ng djĕl*i*ng, elkander knipoogjes geven als bewijs van genegenheid".

Pag. 40 sub: „djĕmĕ bij te voegen: „djĕmĕ: migang mangk*o*q limaw = panditĕ; pangkal bĕ'ag*o*q (*B*), feestgever".

Pag. 40 sub: „djĕnang I bij te voegen: „en daarvan een zeker percentage ontvangt".

Pag. 40: bij te voegen tusschen de woorden: „djĕngal" en „djĕngkalaq": „djĕnggi, lel van een haan".

Pag. 40 sub: „djĕng*o*q" bij te voegen: „pĕdjĕng*o*q (*B*), pĕdjĕngo'ăq (*S*); de bij een sterfgeval door de 'anaq bĕlaj (zie „'anaq") medegebrachte gaven, welke bij het lijk worden gede- poneerd".

Pag. 40 sub: „djĕrangaw" bij te voegen: „(geneeskrachtig)".

Pag. 40 sub: „djĕ*gr*angkang" bij te voegen: „pĕlap*i*q (*B*) [pĕlap*i*'ăq (*S*)] djĕ*gr*angkang, een langwerpig vierkant uitsteeksel aan het achtereinde waarvan een gat is geboord, om daarin een rechtopstaande stang (ti(j)'ăng djĕ*gr*angkang) te plaatsen; pĕnjĕp*i*t djĕ*gr*angkang, twee bamboelatjes gestoken in een gat in voornoemde stang, waartusschen de damarkaars wordt geklemd".

Pag. 41: bij te voegen tusschen de woorden „djĕridj*i*h" en „djĕ*gri*h": „djĕr*i*h (*B*), djĕr*i*'ăh (*S*), eene hoeveelheid van 10 stuks visschen".

Pag. 41 sub: „djĕ*gri*ng" bij te voegen: „djĕ*gri*ng 'antoe (met geneeskrachtige bladeren)".

Pag. 41 sub: „djikalĕ" bij te voegen achter (*S*)": „(grwd. „djika", dat echter zelden of nooit gebezigd wordt)".

Pag. 41 sub: „dj*i*n" bij te voegen „dj*i*n: djoen*o*p; goen*o*ng; kat*i*l; kawalan; kĕmambang; ki(j)'oelaw; matĕ, (*B*) [mataw (*S*)] 'a*gr*i; pĕpĕrangan; sĕdjambang; sĕdjimbi; sĕlam; sĕlambisoe; sĕriboe; verder achter het woord „bĕroewang": (bĕl*i*ng mĕkamat, mibar; tanah)".

Pag. 41 sub: „djindj*i*ng" bij te voegen: III komt in formulieren ook voor in de beteekenis van „rĕdjĕki" (?).

Pag. 41 sub: „djingkaw" bij te voegen: „II djĕdjingkaw'ăn (grwd. „djingkaw" (?), gezegd van een pisangboom, die voor het eerst vrucht draagt".

Pag. 41: bij te voegen tusschen de woorden: „djingkaw" en „djirat": „djinim", zie „djanam" en „nĕgĕri".

Pag. 42 sub: „djirat" bij te voegen achter dat woord: „(ook „dji*gr*at")".

Pag. 42 sub: „djoeli" bij te voegen:

„doewĕ (*B*) [doewaw (*S*)] djoeli", een paar.

Pag. 42 sub: „djoendj*o*ng II" bij te voegen achter het woord „hout": „met welriekende bloemen, nevens de (e)'ndjoe(w)'ăng" en „poed*i*ng" op begraafplaatsen geplant".

Pag. 42 sub: „djoeraj II" bij te voegen voor de woorden „djoeraj toewĕ": „geslacht, tak".

Pag. 6 × sub: „djoeroe (djoe*gr*oe)" bij te voegen: „IV hoekpunt"

Pag. 43 sub: „djoe(w)'adah" bij te voegen: „(mĕ)'ndjoe(w)'adah, gebak maken".

Pag. 43 sub: „djoe(w)'arĕ" bij te voegen achter het woord „hanekloppen": „degene, die de vechthanen keurt; ze tegen elkander ophitst".

Pag. 43: bij te voegen tusschen de woorden „dj*o*q" en „dod*o*l": „dj*o*s, gedeelte, afdeeling van den koran".

Pag. 43 sub: „dod*o*l" bij te voegen: „dod*o*l bĕsaq, een stuk dod*o*l van gewone afmeting; kĕtj*i*q (*B*), [kĕtj*i*'ăq (*S*)], de helft van een „dod*o*l bĕsaq"; lĕmb*o*t (*S*), waarvan het beslag met rijstepap wordt vermengd".

Pag. 43 sub: „doed*o*q" bij te voegen: „pĕndoed*o*q'ăn (*B*), pĕndoedo'ăq'ăn (*S*), de vierkante voet tusschen de pooten „ti(j)'ăng" van de „bakĕ" (zie dit woord)".

Pag. 43 sub: „doek*o*n" bij te voegen achter het woord „doekoen": „ook de „doek*o*n", die bij zware bevallingen in consult wordt geroepen; doek*o*n: tĕn*o*ng, waarzegger (zie „tĕn*o*ng"); til*o*l, shamaan (zie „til*o*l"); ngoetj*o*l 'ajam = doek*o*n til*o*l".

Pag. 43 sub: „doelang" bij te voegen achter het woord „itam": „boer*o*ng da*gr*ĕ (*B*), [da*gr*aw (*S*), bĕramoe'ăn [rajĕ (*B*), kamb*i*ng, kĕbaw; tusschen de woorden „rand" en „doelang sĕrbĕ": „II offermaal op een „doelang" geplaatst"; te doen vervallen het woord „kĕndoeri(j)'ăn".

Pag. 7 × sub: „doendaj" bij te voegen tusschen de woorden „moedji" en „van": „(lofzang)".

Pag. 44 sub: „doe'ô" bij te voegen achter het woord „doeq'ô": „(*S*)".

Pag. 44: bij te voegen tusschen de „doepĕ'ăn" en „doe*gr*i": „doeq'ĕ (*B*), doeq'aw (*S*) = doe'ô".

Pag. 44 sub: „doesĕ" bij te voegen: „doesĕ (*B*) [doesaw (*S*)] lah*i*r dan bat*i*n, (voorkomende in formulieren bij het „bĕtobat" (zie „tobat")), alle mogelijke zonden".

Pag. 44: bij te voegen tusschen de woorden „doe(w)'a*gr*ĕ" en „doe(w)'atĕ": „doe(w)'asĕ (*B*), (in de spreektaal niet gebezigd) = kĕrdjĕ'ăn; zie „kĕrdjĕ".

Pag. 44 sub: „doe(w)'ĕ" bij te voegen: „doe(w)'ĕ pĕmoekĕ (*B*) van weerskanten; dĕdoe(w)'ĕ = sĕtĕngah, zie „tĕngah"; doewĕ sĕkĕlawajas, broeder en zuster".

Pag. 44 sub: „(ĕ)'mbakoe" bij te voegen: „(ĕ)'mbakoe 'oed*o*tan, tabak van stroocigaretten".

Pag. 45 sub: „(ĕ)'mb*o*n" bij te voegen: „(ĕ)'mb*o*n djĕki(j)'*o*n (voorkomende in formulieren) nevel; II ngĕmb*o*nka(n) pĕrasapan (voorkomende in formulieren), den wierook flink laten branden".

Pag. 45 sub: „(ĕ)'mpang" bij te voegen: „beletten, tegenhouden, tegengaan".

Pag. 45 sub: „(ĕ)'mpĕdoe" bij te

voegen: „III, gezegd van een vruchtdragende peperrank, wanneer de top naar beneden neigt".

Pag. 45 sub: (ĕ)'mpoe" bij te voegen: „II (alleen uitgesproken bij het formulier bij het in gebruik nemen van eene smidse; z. v. a. „toekang" (zie dit woord)".

Pag. 45: bij te voegen tusschen de woorden „(ĕ)'ndali(j)'ăn" en „(ĕ)'ndap": „(ĕ)'ndan (voorkomende in djampi's), (zie dit woord), heeft dezelfde beteekenis als het hulptelwoord „boewah (*S*)" (?)".

Pag. 45: bij te voegen tusschen de woorden „(ĕ)'ndang" en „(ĕ)'ndap": „(ĕ)'ndan = djangan".

Pag. 45 sub: „(ĕ)'ndaq I" bij te voegen: „pĕngĕndaq (voorkomende in formulieren) = kĕndaq".

Pag. 46 sub: „(ĕ)'ndĕlapan" bij te voegen: „(geneeskrachtig")".

Pag. 46 sub: „(ĕ)'ndĕl*o*ng" bij te voegen: „(met geneeskrachtigen schors)".

Pag. 46: bij te voegen tusschen de woorden „(ĕ)'ndĕpas" en „(ĕ)'ndi": „(ĕ)'ndĕroew*i*ng, e. s. v. heester".

Pag. 46 sub: „(ĕ)'ndi" bij te voegen: „II = 'inggĕ (*B*)".

Pag. 46 sub: „(ĕ)'ndjoe(w)'ăng" bij te voegen: „(geneeskrachtig)".

Pag. 46 sub: „(ĕ)'ndj*o*q" bij te voegen: „pĕngĕndj*o*q bĕ*g*r*o*elang (*B*), waaronder verstaan wordt de „bakĕ 'amb*i*nan" (zie „bakĕ"), die na afloop van het „bĕ*gr*oelang" (zie „*gr*oelang") door de jonggehuwde vrouw naar de echtelijke woning wordt medegenomen".

Pag. 46 sub: „(ĕ)'nd*o*ng" bij te voegen: „(ĕ)'nd*o*ng gad*i*s; aanspraakswoord tegen eene reeds op leeftijd zijnde gad*i*s (zie dit woord); te doen vervallen achter dat woord: „(*B*)".

Pag. 46 sub: „(ĕ)'nd*o*q" bij te voegen: „(ĕ)'nd*o*q (*B*), [(ĕ)'ndo'ăq (*S*)]: 'inang, een oude vrouw, die met de huwelijksceremoniën volkomen vertrouwd aan bruid en bruidegom wordt toegevoegd; koenj*i*t, de wortel van de kurkema".

Pag. 46 sub: „(ĕ)'nggan" bij te voegen: „(ĕ)'nggan 'ini tĕ'angkat na'*i*q (*B*), [na'*i*'ăq (*S*)], van nu af aan".

Pag, 46: bij te voegen tusschen de woorden „(ĕ)'nggang en „(ĕ)'nggĕlang": „(ĕ)'nggaw (*S*) = soengg*o*h".

Pag. 46 sub: „(ĕ)'nggi" bij te voegen: „komt ook wel eens voor in de beteekenis van het mal. „dari pada"."

Pag. 46 sub: „(ĕ)'ngg*o*q" bij te voegen: „II (alleen voorkomende in formulieren) = sĕroepĕ".

Pag. 46 sub: „(ĕ)'ngg*o*t" bij te voegen: „III = sampaj" (?).

Pag. 46 sub: „(ĕ)'ngkoedoe" bij te veegen tusschen de woorden „boom" en „welks": „(met geneeskrachtige bladeren)".

Pag. 47 sub: „(ĕ)'ntaq" bij te voegen: „(ĕ)'ntaq 'a*g*ri mĕlami, het bespreken en vaststellen van den dag, waarop het „ngajaw" (zie „kajaw") bij groote feesten zal plaats hebben".

Pag. 47: bij te voegen tusschen de woorden „(ĕ)'ntarĕ" en „(ĕ)ntĕmoe": „(ĕ)'ntĕb*o*ng, e. s. v. liaan (geneeskrachtig)".

Pag. 47 sub: „(ĕ)'ntĕmoe" bij te voegen: „(ĕ)'ntĕmoe koen*i*ng, eene in het wild groeiende soort (geneeskrachtig)".

Pag. 47 sub: „gad*i*s" bij te voegen: „gad*i*s: 'inang [ook „gad*i*s (mĕ)'ndja-

dika(n) kag*o*q (*B*)] = toewĕ gad*i*s; zie ook „boedjang inang", sub „boedjang"; koelĕ (*B*), [koelaw (*S*)], een meisje met wie een jongeling een huwelijk mag aangaan; lawajan rĕmawaj, namen aan een gestorven gad*i*s toegekend, die een onberispelijken levenswandel heeft gehad (in het zielenland onderscheidt zij zich van de anderen door bijzondere schoonheid); achter het woord „ngantat": „(ook „gad*i*s miloe")".

Pag. 47 sub: „gad*o*ng" bij te voegen tusschen de woorden „knol" en „gegeten": „geneeskrachtig), verder: „gad*o*ng *gr*imbĕ (*B*), [*gr*imbaw (*S*)], eene variëteit met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 47 sub: „gagang" bij te voegen achter het woord „egge": „de cylindrische steel van een „pĕmoeloe" (zie dit woord)".

Pag. 47 sub: „gagaq" bij te voegen: „II, zie „mati".

Pag. 48 sub: „gaj*ogr* I" bij te voegen achter dat woord: „(ook „gaj*o*r")"; verder: „ook gezegd van een klapperboom, die van wege den ouderdom weinig of geen vrucht draagt; tusschen „II" en „tĕgaj*o*r": „tĕgaj*ogr* ook".

Pag. 48: bij te voegen tusschen de woorden: „galĕ" en „gamaq": „gal*i*h (*B*), gal*i*'ăh (*S*), dragen van lasten".

Pag. 48 sub: „gand*i*t" te doen vervallen het woord „amulet" en in de plaats daarvan te stellen: „pĕ*gr*obatan", zie „'obat".

Pag. 48: bij te voegen tusschen de woorden „gangsĕ" en „gantaj": „ganjĕ (*B*), in de spreektaal niet gebezigd, = sadjĕ".

Pag. 48 sub: „gantaj" de woorden: „zie „tĕb*i*ng" te doen vervallen en in de plaats daarvan te stellen: „helling, hellend".

Pag. 49 sub: „gantal" bij te voegen: „II gew. verbonden met „tadj*o*q" — tadj*o*q gantal (ook „boengĕ gantal"), waaronder wordt verstaan de versiering van de „doe*gr*i landaq", zie „doe*gr*i"; III, zie „si*gr*ih".

Pag. 49 sub: „gant*i*h" bij te voegen: „gant*i*han (*B*), gant*i*'ăhan (*S*), spinnewiel".

Pag. 49: bij te voegen tusschen de woorden: „ga'*o*p" en „gap*i*t": „ga'*o*r"; zie „tja'*o*r".

Pag. 49 sub: „ga*gr*i" bij te voegen: „IV (in „rĕdj*o*ng's") = kĕpadĕ (*B*)".

Pag. 49: bij te voegen tusschen de woorden: „ga*gr*i" en „gar*i*ng": „gar*i*m (alleen op de Passar's bekend), een der moskeebeambten".

Pag. 49 sub: „gasĕ" bij te voegen achter het woord „voortbrengen": „; een dergelijke boom, zoude de verblijfplaats van kwade geesten zijn".

Pag. 49/50 sub: „gawi" bij te voegen achter het woord „zonde": „veete (ook „tweespalt)"; gawi: 'api, brandstichting, brand veroorzaken door nalatigheid of onvoorzichtigheid; boen*o*han (*B*), [boeno'ăhan (*S*)], moord, doodslag; pati (zie „pati)"; kaloe 'adĕ (*B*) ['adaw (*S*)], gawi (ĕ)'mpaj, kaloe 'adĕ (*B*) ['adaw (*S*)], gawi lamĕ (*B*) [lamaw (*S*)], voorkomende o. a. in de toespraak van den „boedjang 'inang" tot de gasten op een groot feest".

Pag. 50: bij te voegen tusschen de woorden: „gĕdĕb*o*ng" en „gĕdobang": „gĕdĕk, deurtje van een rijstschuur".

Pag. 50 sub: „gĕgarang" bij te voe-

gen: „II de bamboelatten bij de „djaring boerong"; (zie „djaring").

Pag. 50: De zinsnede „gĕgĕgris.... dans" te doen vervallen.

Pag. 50: bij te voegen tusschen de woorden „gĕgiriq" en „gĕgong": „gĕgoedan (?) (alleen in formulieren voorkomende), wat door de goden wordt veroorzaakt, aan den invloed van goden wordt toegeschreven".

Pag. 50: bij te voegen tusschen de woorden „gĕlap" en „gĕlas": „gĕlar = 'adakan, welk woord meer in gebruik is".

Pag. 51 sub: „gĕloembang" bij te voegen: „II de diepe sloot, welke destijds langs de aarden wallen om de doesons werd gegraven".

Pag. 51 sub: „gĕloendi" bij te voegen achter het woord „heester": „met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 51 sub: „gĕmbagr" bij te voegen: „pisang gĕmbagr, twee pisangvruchten, welke aan elkander gegroeid zijn; tĕlogr gĕmbagr, een ei met twee dooiers; gĕmbagr soesoe, gezegd van de moeder wanneer zij nog twee harer kinderen zoogt".

Pag. 52 sub: „gĕmoq" bij te voegen: „zie ook „lĕmang"."

Pag. 52 sub: „gĕndoelĕ" bij te voegen: „gĕndoelĕ (*B*) [gĕndoelaw (*S*)] boentaq (geneeskrachtig)".

Pag. 52 sub: „gĕndom" bij te voegen tusschen dat woord en „tarwe": „I", achter het woord „tarwe" een „," en achter het woord „meel": „II (in de spreektaal niet gebezigd) = gĕnggam".

Pag. 52 sub: „gĕnting" bij te voegen: „III, gezegd van een smalle strook gronds met hooge, loodrechte wanden".

Pag. 53 sub: „gĕring I" bij te voegen: „gĕring djarĕ (*B*) (?), anderdaagsche koorts".

Pag. 8 × sub: „gĕrit" bij te voegen: gĕgĕrit, de eerste dans, die bij een huwelijksfeest wordt uitgevoerd; in de Sĕrawajstreken ook het dansen in den avond van het „mĕlĕmang" (zie „lĕmang")."

Pag. 53: bij te voegen tusschen de woorden: „gĕroebos" en „gĕroedi": „gĕroedĕ (*B*) [gĕroedaw (*S*)] — ook voorafgegaan door het woord „boerong", de fabelachtige groote vogel".

Pag. 53: bij te voegen tusschen de woorden: „gĕroetoe" en „gĕsik": „gĕrsik, e s. v. steen? (in formulieren voorkomende)".

Pag. 53 sub: „gĕsik" bij te voegen: „zie ook „dabong"."

Pag. 53 sub: „gĕtah" bij te voegen: „bĕgĕtah, het dragen van een wond; ook het vloeien van bloed uit de wond na de besnijdenis".

Pag. 53 sub: „gĕtang I" bij te voegen achter het woord: „pisangblad": „waarvan de uiteinden in den vorm van franjes zijn uitgeknipt"; gĕtang palaq, een stuk „ka'in" (zie dit woord) los om het hoofd gewonden en bij wijze van hoofddoek gedragen, zoodat de kruin onbedekt blijft; één in den regel versleten stuk „sĕlindang", dat onder den „sanggolan" (zie die woorden) om het voorhoofd wordt gewonden en waarmede de vrouw zich tijdens den veldarbeid het hoofd bedekt."

Pag. 53 en 8 × staat: „gĕtok (*B*)" en „gĕmĕtok"; moet zijn: „gĕtoq" en „gĕmĕtoq".

Pag. 53: bij te voegen tusschen de woorden „gĕtjar" en „gĕtoq": „gĕtok;

(mĕ)'nggĕt*o*k, het slaan op een bamboegeleding en waarbij omgeroepen wordt, dat een echtscheiding van een „'anggaw" of „toengkat" huwelijk (zie die woorden) heeft plaats gehad tusschen N.N. en N.N.".

Pag. 53 sub: „gi" de letter „(*S*)" te doen vervallen".

Pag. 54 sub: „gimbar" staat: „II"; moet zijn: „I".

Pag. 54: bij te voegen tusschen de woorden „gimp*i*l" en „gindĕsoli": „gindĕ'ali (*B*), gindaw'ali (*S*); oudtijds de titel van een hoofd, dat in rang boven den „'oeloebalang" (zie dit woord) stond".

Pag. 54: bij te voegen tusschen de woorden „gind*o*l" en „ginggang": „gind*o*ng; gind*o*ng 'ajam, een kind dragen, zooals men een vechthaan pleegt te dragen".

Pag. 54: bij te voegen tusschen de woorden „gings*i*r" en „gintan": „gintaj (*S*). gintajka(n) bol*i*'ăh samaw-'anj*o*t); elkander niet verlaten, bij elkander blijven".

Pag. 54: bij te voegen tusschen de woorden „gintan" en „gi*gr*ing": „gir*i*ng; (mĕ)'nggir*i*ng boemi dan lang*i*t (voorkomende in formulieren), zwevende (?) tusschen hemel en aarde".

Pag. 54 sub: „gitar" — naar de stof — bij te voegen: „gitar: 'angk*i*nan (met gouddraad doorweven); bat*i*k: bang; sangkang; soengsang; solo; — kĕkoedang; parkalĕ (*B*); tjant*i*ngan; tjĕrĕb*o*n; tjĕrĕb*o*n tĕngah; sampang = gĕtang palaq; achter het woord „tĕrb*i*t": „tjarĕ (ĕ)'mpat lawang"."

Pag. 55 sub: „goĕgor" bij te voegen: „III, zie mati".

Pag. 55 sub: „goelaj" bij te voegen: „goelaj: 'ajam, bantaj djĕmo*gr*, ta*gro*q (*B*), [ta*gr*ŏ'ăq (*S*)], toespijs bereid respectievelijk van kip, van het vleesch van groot-klein hoornvee of van grof wild, van gerookt karbouwen- of hertenvleesch, van verschillende uitspruitsels van groenten".

Pag. 55 sub: „goel*o*ng" bij te voegen achter het woord „si*gri*'ăh (*S*): „(ook „pĕloek*o*n") en achter het woord „hertenvel": „(ook van geitenvel)".

Pag. 55 sub: „goendj*o*ng" bij te voegen achter het woord „djoendj*o*ng": „I", verder: „III (in de spreektaal zelden gebezigd) = pintaq".

Pag. 56 sub: „goen*o*ng" bij te voegen: „II de △ in de figuur bij het kinderspel „sĕ*gr*imaw"; III sĕgoen*o*ng e. s. v. kinderspel".

Pag. 56 sub: „goent*i*ng" bij te voegen: „goent*i*ng boendar = goent*i*ng soer*o*ngan".

Pag. 8 × sub: „goeraj" bij te voegen achter dat woord: „(ook „goe*gr*aw"), verder achter het woord „bewegen": „ook = gĕraq".

Pag. 56 sub: „goe(w)'ăl" bij te voegen achter het woord „hout": „met lappen omwoeld".

Pag. 56: bij te voegen tusschen de woorden „hak*i*m" en „hanjĕ": „hal (in de spreektaal niet gebezigd) staat, toestand, omstandigheid, geval".

Pag. 57 sub: „hoek*o*m" bij te voegen: „[ook parhoek*o*m (*B*)]".

Pag. 57 sub: „'ibat I" bij te voegen: „'ibatan makanan, de z. g. „balasan" tegengeschenk van den „'anaq bĕlaj djoelatan" aan den „mĕradjĕ", bestaande in wat rijst c. a. en gebak (zie „toet*ogr*an"); staat „sapat sĕman-

t*o*ng", moet zijn: „sapat, sĕmant*o*ng".

Pag. 57 sub: „'iboe" bij te voegen: „'iboe: 'amb*o*t sĕkamb*o*t, djambar, tali, beschermgodinnen; tandaq bapĕ tand*o*ran, (in formulieren aangetroffen, waarvan de juiste beteekenis niet kon worden gegeven".

Pag. 57: bij te voegen tusschen de woorden „'ib*o*ng" en „'idang": „'ib*o*s, de ontrolde bladknop, de jonge bladeren van den arenpalm voor stroocigaretten gebezigd".

Pag. 57 sub: „'idapan" staat: „koerĕ", moet zijn: „koe*gr*ĕ; te doen vervallen de zinsnede „dĕmam dalam poe*gro*'-'ăq ...., kraamvrouwenkoorts"; bij te voegen sub: „'alang ta(h)'*o*n" achter het woord „veroorzaakt": „ook ziekte door geesten bij de eerste werkzaamheden op de rijstvelden veroorzaakt bij hen, die zich door het overtreden van de een of andere „pantangan" (zie dit woord), den toorn van „sangsĕri" (zie dit woord) hebben opgewekt; bij te voegen 'idapan: dĕmam 'apoj: ding*i*n, koorts, tengevolge van een maagkwaal; sĕnaq (?) asthma; sĕmpal, koorts, tengevolge van eene leververgrooting, gepaard gaande met benauwdheden; — dĕmam mĕ*gr*i(j)'ăn, kraamvrouwenkoorts; laloe (mĕ)'mboen*o*h (*B*), [(mĕ)'mboeno'ăh (*S*)], ziekten, welke den dood tengevolge hebben; kĕpatjang, ziekte bij kinderen door geesten veroorzaakt; larangan, bloedspuwing; moentahka(n) koen*i*ng, geelkoorts; toedjahan boes*o*ng, hevige buikkrampen, cholerine"; achter het woord „rĕtong": „(ook „*gr*ĕt*o*ng")".

Pag. 58 sub: „'idar" bij te voegen: „II (alleen voorkomende in formulieren), bezoeken, bij iemand aangaan".

Pag. 58 sub: „'idjat" bij te voegen: „II een hulptelwoord bij het noemen o. a. van „'apam", „sĕrabi", alle andere soorten van gebak van ronden vorm, bij het optellen van verschillende „'amb*i*nan tinggi" van „sĕlĕboe" (zie die woorden)".

Pag. 58 sub: „'idoe" bij te voegen: „II = mal*i*m (?)".

Pag. 58 sub: „'id*o*p" bij te voegen: „ngid*o*pka(n) djoeraj, gezegd van het kind, dat het geslacht in stand moet houden, dus een jongen zijnde, een huwelijk bij „'adat koelĕ (*B*), [koelaw (*S*)], een meisje zijnde, een huwelijk bij „'adat tamb*i*q 'anaq (*B*), [tamb*i*'ăq 'anaq (*S*)] moet aangaan".

Pag. 58 sub: „'i(j)'ăq" bij te voegen: „'i(j)'ăq pandjang, bronchitis".

Pag. 58: bij te voegen tusschen de woorden: „'i(j)'ăw" en „'i(j)'oe": „'i(j)'ĕ (*B*), 'i(j)'ăw (*S*); 'i(j)'ĕlah (*B*), ['i(j)'ăwlah (*S*)], een uitroep als bevestiging".

Pag. 58 sub: „'ikal" bij te voegen achter het woord „verstaan": „een slecht teeken, de vrouw zal eene moeilijke bevalling hebben of in de kraam sterven".

Pag. 58 sub: „'ikan" bij te voegen achter het woord „gag*o*k": [ook gag*o*q (*B*), gago'ăq (*S*)]; bij „zoetwatervisschen": „boeng*i*n, kalang, kĕbaraw, pi*gr*iq (*B*), [pi*gr*i'ăq (*S*)], sĕboeb*ogr*; soes*o*ran; tjĕngkaq".

Pag. 59 sub: 'ilmoe" bij te voegen: „'ilmoe: boedjang, waardoor het meisje de wetenschap bezit een jongeling op zich te doen verlieven; kĕbal = 'ilmoe bĕsi; kĕgad*i*san moedaw (*S*) = 'ilmoe koetj*o*r; koeloehoe 'api".

Pag. 59 sub: „'il*o*q" bij te voegen: „II ngil*o*q'i, zie „'anggaw".

Pag. 9 × sub: „'imam" bij te voegen: „'imam pĕrang, de voorganger bij het „sĕmbahjang pĕrang" (zie die woorden)".

Pag. 59 sub: 'impit" bij te voegen: „pĕngimpit gagang, de bamboelat bij de „pĕroembaj" (zie dit woord), die door steel en balk heenstekend aan den eersten met een gevlochten ring verbonden is".

Pag. 59 sub: „'inaj" bij te voegen achter de woorden „poti'ăh" en „mirah": „(geneeskrachtig)".

Pag. 9 × sub: „'inang" bij te voegen: „zie „boedjang" en „gadis"."

Pag. 59: bij te voegen tusschen de woorden: „'indang" en „'indĕ'ăn": „'indaran, verblijfplaats der goden".

Pag. 60 sub: „'ingon" bij te voegen: „zie ook „'ograng"."

Pag. 60 sub: „'ingor" bij te voegen achter het woord „plant": „(geneeskrachtig)".

Pag. 60 sub: „'inoh" bij te voegen tusschen de woorden „samban dagoe" en „het rottantouw": „halstuig".

Pag. 60 sub: „'intar", het woord „om" te doen vervallen".

Pag. 60 sub: „'isi" bij te voegen: „'isi palaq, de collectieve benaming voor den haartooi van het meisje bij feestelijke gelegenheden als de „pagar babi", „tadjoq", „sindjaran boelan".

Pag. 60 sub: „'isoq" bij te voegen: „II ook = kĕdi(j)'ăn 'agri (zie „kĕdi(j)'ăn")".

Pag. 60 sub: „'itam" bij te voegen: „'itam manis, geel van kleur".

Pag. 60: bij te voegen tusschen de woorden: „'itaq" en „'itiq": „'itaw (*S*), I = 'istĕ; II 'itaw 'itaw = sangi (?)".

Pag. 61: bij te voegen tusschen de woorden „kadji'ăn" en „kagol": „padoe, e. s. v. vuurvlieg voorkomende in formulieren".

Pag. 61 sub: „ka'in" bij te voegen: „(eigen geweven) ka'in: „bĕroensong, diwan 'aban bĕ'angkatan boetĕ (*B*); diwan tĕrataj (wordt niet meer geweven); doegan; koeling boengaw sĕmanggi (*S*); sampor'an, een „ka'in" tot den hiel reikend en bij „gawi(j)'ăn in gebruik; kapogr, keper; tusschen de woorden „[sĕtĕraw (*S*)]" en „zijden kain": „diwan bangkatan; tadjong; tadjong 'oengoe"; achter de woorden „bĕtani", „sĕlĕbab" en „soe(w)'iras": „(ook „pĕtani"); (ook „sĕnĕbab"); (ook soe(w)iras soeri)".

Pag. 62 sub: „kajĕ" bij te voegen: „kĕkajĕ'ăn, rijkdom, grootheid, voornaamheid; zoude ook voorkomen in de beteekenis van „koewasĕ" (mintaq djadika(n) kĕkajĕ'ăn in formulieren)".

Pag. 62 sub: „kajoe" bij te voegen: „kajoe: badĕ (*B*), [badaw (*S*)], met giftigen bast; bĕgasĕ (ook „bĕtjingot kajoe bĕgasĕ (*B*), voorkomende in formulieren, heeft dezelfde beteekenis als „kajoe bĕgasĕ, zie „gasĕ"; bĕrĕtah (geneeskrachtig); bidarĕ (*B*), [bidaraw (*S*)], (geneeskrachtig); boelan (van welks hard hout tandenzwartsel wordt gemaakt); boenot (geneeskrachtig); dalahan (met geneeskrachtigen bast); kapong (geneeskrachtig); kĕbaraw (geneeskrachtig); kĕdoj (met eetbare vruchten); kĕlingsap, waarvan de bladeren, met aluin en een aftreksel van sĕpanghout vermengd, dienen om pandanbladeren rood te verven; kĕloetom, zeer deugdzame houtsoort (geneeskrachtig); mĕrigĕ ringkih (*B*), raksĕ lĕmoedĕ (*B*), sĕmambang 'oeloe (*B*),

si 'al*i*t gĕmerintj*i*ng (in formulieren voorkomende), waar boschgeesten huizen; lakaw, van welks hard hout ook tandenzwartsel wordt vervaardigd; mĕsang, 'otaq, pasang pot*i*h (*B*), [pot*i*'ăh (*S*)], pĕpanggi*l* (allen geneeskrachtig); *gr*oewang (ĕ)'mpat, welks vruchten voor de „pĕ*gr*obatan" (zie dit woord) worden gebezigd; sĕlantjar (met giftigen bast); sĕlĕ (*B*), [sĕlaw (*S*)] (geneeskrachtig); sĕloel*o*q (*B*), [sĕloelo'ăq (*S*)], (met geneeskrachtigen wortel); sĕpakaw, simba*gr*, sindawaran, soengkaj 'itam, tĕmbĕtas (allen geneeskrachtig); tĕrambi (met geneeskrachtige bladeren); tjapĕ (*B*), [tjapaw (*S*)], gant*o*ng, toelang (beide geneeskrachtig); verder bij te voegen achter het woord „koe*gr*ot": (ook koe*gr*at?) (met geneeskrachtigen wortel); bij het woord „mĕba'oe" achter het woord „timmerhout": „(geneeskrachtig)"; bij het woord „tampang" achter het woord „timmerhout": „(waarvan ook rijststampers worden vervaardigd): kajoe bawaq kajoe djambajan, voorkomende in formulieren".

Pag. 63 sub: „kakaq I" bij te voegen: „de nageboorte wordt de „kakaq" van het kind geheeten".

Pag. 63 sub: „kali II" bij te voegen: „sĕkali(j)'ăn, allen, gezamenlijk".

Pag. 64 sub: „kal*o*ng" bij te voegen: „kal*o*ng: kĕloel*o*t (*B*), een halsketting van zilver (zie „kĕloel*o*t (*S*)); ri(j)'ăl, een halsketting van geldstukken; tjĕrmaj, een halsketting van zilver".

Pag. 64 sub: „kamp*i*q" bij te voegen achter het woord „sirihpruim": „en van den betelnootstamper („'oerak")".

Pag. 64 sub: „kamp*o*ng" bij te voegen: „zie ook „'oendaq"."

Pag. 64: bij te voegen tusschen de woorden „kandas" en „kand*i*q": „kand*i*k (in de spreektaal niet gebezigd), voor, ten behoeve van".

Pag. 64 sub: „kangk*o*ng" bij te voegen: „II e. s. v. kruipende plant, welks bladeren worden gegeten".

Pag. 10 × sub: „kant*i*p" bij te voegen: „ook = sĕp*i*t".

Pag. 64: bij te voegen tusschen de woorden: „kant*i*n" en „kantje": „kantjah; ijzeren pan".

Pag. 64 sub: „kantj*i*ng" bij te voegen achter het woord „knoop": „van goud „kantj*i*ng mas", van zilver „kantj*i*ng piraq, van been „kantj*i*ng soentan"; achter het woord „deur": „houten pen om bijv. het deurtje van een vogelkooi te sluiten".

Pag. 10 × sub: „ka'*o*m" bij te voegen: „ook = kĕr*i*p (doch zelden in die beteekenis gebezigd)".

Pag. 65 sub: „kapa*gr*" bij te voegen: „ook = kĕr*i*p (doch zelden in die beteekenis gebezigd)".

Pag. 65 sub: „kapas" bij te voegen achter het woord „kajoe": „(hoogstammig)".

Pag. 65 sub: „kap*o*ng" bij te voegen achter het woord „bast": „(geneeskrachtig)" en achter het woord „is": „en welks bladeren ook geneeskrachtig zijn".

Pag. 65 sub: „kaq I" bij te voegen: „kaq boedjang", waarmede de gehuwde vrouw haren ongehuwden zwager, ouderen broeder van haar echtgenoot, aanspreekt. Met „kaq boent*i*ng" en „kaq boedjang" spreken neef en nicht wederzijds elkan-

der aan, indien zij ongehuwd zijn, met het eerste aanspraakswoord, bijaldien de nicht ouder, met het tweede aanspraakswoord, wanneer de nicht jonger is dan de neef".

Pag. 65 sub: „karang III" bij te voegen: „pĕngarang tadjo'ăq (*S*), een versiering van een insteeksel; achter het woord „hoofdversiersel": „karangan boengĕ (*B*), [boengaw (*S*)], hoofdversiersel; karangan, hulptelwoord bij het opnoemen van halskettingen als „singkil", „kalong".

Pag. 65 sub: „kagrap" staat: „tĕnonan", moet zijn: „zie „tjoetjoq" (*B*)".

Pag. 65: bij te voegen tusschen de woorden „kagrat" en „kari": „karĕsani", zie bĕsi".

Pag. 65 sub: „kagrit" bij te voegen; zie ook „kĕsĕnĕ" en „rim".

Pag. 66: bij te voegen tusschen de woorden „kagroh" en „kagrot": „karon" (in de spreektaal niet gebezigd); geesel, straf, pijniging; zie ook „diwĕ".

Pag. 66 sub: „kagrot" bij te voegen: zie ook „mati".

Pag. 66: bij te voegen tusschen de woorden „kasap" en „kasat": „kasar (in de spreektaal zelden gebezigd; komt voornamelijk voor in formulieren)", ruw, grof."

Pag. 66 sub: „kasor II" bij te voegen achter dat woord: „[ook „kasogr"]".

Pag. 66 sub: „katang" bij te voegen: „II katang katang (?), een heester met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 66 sub: „katjang", staat: „gimbol", moet zijn: „gimbal"; bij te voegen: „katjang: 'itam; padi 'akagr; si(j)'amang; tjinĕ (*B*), tjinaw (*S*).

Pag. 66 sub: „kawaj" bij te voegen tusschen de woorden „geven" en „etc.": „het over de schouder slaan bijv. van een „pĕlangaj" door den jongeling, dat onmiddellijk door dezelfde verrichting van den kant van het meisje wordt gevolgd; kawaj toelaq, afwijzend gebaar".

Pag. 67 sub: „kawoq" bij te voegen: „II ngawoq (*B*), ngawo'ăq (*S*), gezamenlijk bezit, voor de helft bezitten inz. van vee".

Pag. 67: bij te voegen tusschen de woorden „kĕbal" en „kĕbagr": „kĕbar = kabagr".

Pag. 67 sub: „kĕbaw" bij te voegen: „kĕbaw pĕmoenggah = kĕbaw sa'otan; zie ook: „badogr"; achter het woord „koembang": zie „pingas"; achter het woord „tjoekogr": „tinggiran binti"; tusschen de woorden „(ĕ)'impang (*B*)" en „gĕganti'ăh (*S*)": „tĕrgantihan" (*B*). Te doen vervallen de woorden „pingas (*B*)", tingas (*S*)".

Pag. 67: bij te voegen tusschen de woorden „kĕboe(w)ăl" en „kĕbon": „kĕbol; ngĕbolka(n), toestemmen, goedvinden, inwilligen".

Pag. 68: bij te voegen tusschen de woorden „kĕdĕmpong" en „kĕdi(j)'ăt": „kĕdĕrat (alleen voorkomende in formulieren) = koewasĕ".

Pag. 68 sub: „kĕdjot" bij te voegen: „III zie tinggang".

Pag. 68: bij te voegen tusschen de woorden „kĕganti" en „kĕka'ing": „kĕgĕngĕ (*B*), [kawgawngaw (*S*)], [ook „toebo'ăh (*S*)], medeklinker".

Pag. 68: bij te voegen tusschen de woorden „kĕkagr" en „kĕkaroh": „kĕkaraman (in formulieren voorkomende), e. s. v. steen (?).

Pag. 68 sub: „kĕkaroh" te doen vervallen de romeinsche cijfers „I"

en „II" en in de plaats van II te stellen: „kĕka*gr*oh (*B*), [kĕka*gr*o'ăh (*S*)], [grnd. ka*gr*oh (*B*), ka*gr*o'ăh (*S*)]".

Pag. 69: bij te voegen tusschen de woorden „kĕkĕd*o*q" en „kĕkibang": „kĕkĕlang, e. s. v. heester met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 69 sub: „kĕkit*i*r" te doen vervallen: „= kint*i*ng" en in de plaats daarvan te stellen: „dunne zilveren plaatjes of lipjes in verschillende vormen hangende, middels een zilveren kettinkje bevestigd aan de „pi(j)'ăs rĕbah" (zie „pi(j)'ăs")".

Pag. 69 sub: „kĕladi" bij te voegen tusschen de woorden „pati" en „'itam" een „kommapunt"; verder kĕladi: „minjaq; padi poel*o*t; tak*o*q (*B*), [tako'ăq (*S*)]".

Pag. 69 sub: „kĕlam I" bij te voegen: „(ĕ)'nd*o*q (*B*), [(ĕ)'ndo'ăq (*S*)], (ook 'iboe) bapaq kĕlam, de ouders van de „soenting" (zie dit woord), die in een pasgeboren kind ter wereld is teruggekeerd".

Pag. 69 sub: „kĕlapĕ" bij te voegen: „kĕlapĕ bali (voorkomende in formulieren)".

Pag. 69: bij te voegen tusschen de woorden „kĕlapĕ" en „kĕlasang": „kĕlaq (*S*) = kĕlĕ".

Pag. 70 sub: „kĕlindang" bij te voegen achter het woord „huizes": „of voor de dochter".

Pag. 70: bij te voegen tusschen de woorden „kĕlint*o*q" en „kĕlip*i*n": „kĕlipah = pĕro'at*i*n"; kĕlipaq; hulptelwoord, gebruikt bij het opnoemen van planken".

Pag. 70 sub: „kĕloemas" bij te voegen: „II buitenwand van een krop".

Pag. 70: bij te voegen tusschen de woorden „kĕloengk*o*ngan" en „kĕloepaq": „kĕloentj*o*p (*S*), uitspruitsel".

Pag. 71 sub: „kĕmali" bij te voegen achter het woord „pĕmali": zie „mali".

Pag. 71 sub: „kĕmal*o*ng" bij te voegen achter het woord „knol": „(geneeskrachtig)".

Pag. 71 sub: „kĕmbang" bij te voegen: „V kĕmbang: sĕntoeri, sĕntoeraq, bloemen groeiend in het zielenland".

Pag. 11 × sub: „kĕmboelaw" bij te voegen achter het woord: „bi*gr*a": „(met geneeskrachtige bladĕren)".

Pag. 71: bij te voegen tusschen de woorden „kĕlamp*i*ran" en kĕmĕlĕs*i*gr": „kĕmĕlas, e. s. v. heester, waarvan de bloemen worden gebruikt bij het „kĕndoeri sĕrbaw boengaw (*S*)", (zie „kĕndoeri").

Pag. 71 sub: „kĕmil*i*ng" te doen vervallen de zinsnede: „e. s. v. boom .... gebruikt" en in de plaats daarvan te stellen: „= mil*i*ng".

Pag. 72 sub: „kĕm*i*t" bij te voegen achter dàt woord: „(ook „kĕm*i*tan"), (voorkomende in formulieren)".

Pag. 72: bij te voegen tusschen de woorden „kĕmoedi" en „kĕmoemoe": „kĕmoemboe; kĕmoemboe da'*o*n, gezegd van het padigewas rijkelijk in blad zittend, met weinig aren wegens te late beplanting".

Pag. 72 sub: „kĕmoemoe" bij te voegen achter het woord „kĕladi": „(met geneeskrachtige bladeren)".

Pag. 72 sub: „kĕndang" bij te voegen: „ook een mandje van de boel*o*h (*B*), [boelo'ăh (*S*)] bĕmban" (zie „boel*o*h"), bij de meisjes in gebruik, om daarin de ingredienten voor den betelpruim te bewaren".

Pag. 72 sub: „kĕndaq" bij te voe-

gen: „II = (ĕ)'ndaq; kĕkĕndaq'ăn, wensch, verlangen, wil, begeerte".

Pag. 72 sub: „kĕndidaj (kĕn(d)'idaj)" bij te voegen achter het woord „kĕladi": „(met geneeskrachtige bladeren); kĕndidaj pamah, eene variëteit".

Pag. 72 sub: „kĕndoeri" bij te voegen achter dat woord: (ook „kĕndoeri(j)'ăn)"; achter het woord „verzoeningsfeest": „waarbij een offermaal wordt aangericht"; verder: „kĕndoeri: boeb*ogr* bĕlantan tĕ*gr*os; tigĕ (*B*), [tigaw (*S*)], ragi = boeb*ogr* tigĕ (*B*), [tigaw (*S*)] pinggan" en = „sĕdĕkahan".

Pag. 72 sub: „kenĕ" staat: „pi(j)-'ălang djoedoe", moet zijn: „djoedoe pi(j)'ălang".

Pag. 73 sub: „kĕn*o*ng" bij te voegen: „= kĕlintang".

Pag. 73: bij te voegen tusschen de woorden „kĕn*o*ng" en „kĕntal": „kĕn*o*r; een wijze van het stellen van een hengeltuig".

Pag. 73 sub: „kĕpajang" bij te voegen achter het woord „hebben": „(met geneeskrachtigen bast)".

Pag. 73 sub: „kĕpal I" bij te voegen: „gekneede bal van gekookte rijst".

Pag. 73: bij te voegen tusschen de woorden „kĕparat" en „kĕpat": „kĕpas; heen en weer zwaaien met een doek; het slaan van den waarzegger met een sĕlas*i*h (*B*), [sĕlas*i*'ăh (*S*)], blad op het „kĕmboelaw" blad tijdens het „tĕn*o*ng" (zie die woorden); de waarzegger „doek*o*n ten*o*ng" heet men daarom ook wel „'o*gr*ang ngĕpas".

Pag. 73 sub: „kĕpat" bij te voegen: „II (in de spreektaal niet gebezigd) = tangkap (inz. van de „sĕmangaj)" (zie dit woord)".

Pag. 73 sub: „kĕpinding" bij te voegen achter het woord „wandluis": „(die inz. het rijstgewas aantast)".

Pag. 73 sub: „kĕpit" bij te voegen achter het woord „rolkussen": „tusschen iets klemmen".

Pag. 73: bij te voegen tusschen de woorden „kĕ*gr*aj" en „kĕrakat": „kĕrakap, e. s. v. slingerplant; en kĕ*gr*akap, gezegd van een sirihplant, die nog niet langs den leiboom kan worden geleid; kĕ*gr*akap marang djoendj*o*ngan, de zegswijze om aan te duiden, dat een slaaf met de echtgenoote van zijn meester overspel heeft gepleegd".

Pag. 73: bij te voegen tusschen de woorden „kĕrang" en „kĕrap": „kĕ*gr*ang, een vierkante bamboesen horde om daarop vlechtwerkmateriaal te bewaren, ook als ligplaats voor den zijdeworm"; en „kĕrangkĕ (*B*), kĕrangkaw (*S*), de ribben, ribbenkast".

Pag. 74 sub: „kĕ*gr*baj" bij te voegen: „ke*gr*baj sĕdang maloe, gezegd van eene vrouw tijdens den partus"; zie ook „'o*gr*ang".

Pag. 74 sub: „kĕrdjĕ" bij te voegen: „pĕkĕrdjĕ'ăn (*B*), z. v. a. kĕrdjĕ".

Pag. 74: bij te voegen tusschen de woorden „kĕrĕdaq" en „kĕ*gr*ĕnggi": „kĕrĕnaj (*S*) (in de spreektaal niet gebezigd) = bant*i*ng?".

Pag. 74 sub: „kĕ*gri*s" bij te voegen: „kĕ*gri*s: 'adi koelĕ (*B*); 'angkat tigĕ (*B*); batoe 'idjoe (*S*); djab*o*ng sĕpoelaw; matjan loengg*o*h (*B*), [loenggo'ăh (*S*); par*o*ng 'al*i*t; raboe lawas; rangga [ook ranggĕ (*B*)] goed*o*ng; santan lanang; tjĕritĕ bisoe (*B*); tjĕritĕ (*B*), [tjĕritaw (*S*)] gĕd*o*ng 'asam; staat: „'ankat limĕ (*B*); moet zijn: 'angkat limĕ (*B*)"; verder „pandawan (*S*)";

moet zijn: „pĕndawĕ (*B*), [ook „pandawĕ (*B*)], pandaw'ăn (*S*)".

Pag. 74: bij te voegen tusschen de woorden „kĕriting" en „kĕgrnaj": „kĕrkasah" (*S*) (in sĕramformulieren voorkomende) = tanggongan, zie tanggong".

Pag. 75 sub: „kĕgroekaq" bij te voegen: „kĕgroekaq: miling, de dop van een kemirienoot; ni(j)'ogr, de kokosdop v. g. l. „tĕmpoerong"; palaq, de schedel".

Pag. 75: bij te voegen tusschen de woorden „kĕroe(w)'ăn" en „kĕroh": „kĕroewing (?); ngĕroewing, een knoop leggen".

Pag. 75: bij te voegen tusschen de woorden „kĕrtĕ" en „kĕrsaj": „kĕsah (in de spreektaal zelden of niet gebezigd); ngĕsahka(n), te niet doen, doen verdwijnen, verwijderen".

Pag. 75 sub: „kĕsaj" bij te voegen: „II ngĕsaj, uitkammen van het hoofdhaar door vrouwen".

Pag. 11 × sub: „kĕsĕnĕ" te doen vervallen het woord „ook" en in de plaats daarvan te stellen: „kĕsĕnĕ kagrit".

Pag. 75 sub: „kĕsi(j)'oe" te doen vervallen de woorden „(ook „kĕsi(j)'oe badan)" en bij te voegen achter het woord „korf": „(kĕsi(j)'oe toekop)".

Pag. 76: bij te voegen tusschen de woorden „kĕtaris" en „kĕtikĕ": „kĕti(j)'ăr; raad, oordeel, nadenken".

Pag. 77: bij te voegen tusschen de woorden „kidjing" en „ki(j)'amat": „ki(j)'ahi (*S*), waarmede (ook wel) de schoonmoeder door den schoonzoon wordt aangesproken".

Pag. 77 sub: „kilip" bij te voegen: „III, een zilveren kettinkje, dat wel eens aan een „'anting 'anting" (zie dit woord) hangt".

Pag. 78: bij te voegen tusschen de woorden „kiliq" en „kiligr": „kilir, het antwoord, dat bij hanenklop de „djoewagrĕ" geeft op het uitgesproken „boelang" door den „djĕnang".

Pag. 78 sub: „kiligr" bij te voegen tusschen de woorden „slijpsteen" en „door": „(kiligran)".

Pag. 78 sub: „kindjagr" bij te voegen: „kindjagr djalin sataq, e. s. v. kindjagr".

Pag. 11 × sub: „kintang" bij te voegen: „zie ook „(ĕ)'rtĕ"."

Pag. 78 sub: „kipas" bij te voegen: „ngipas, zich bewaaien, heen en weder zwaaien, bijv. van een doek".

Pag. 78 sub: „kirang" bij te voegen achter het woord: „(ook „kigrang)", een lange rechthoekige bamboezen horde over dag voor de geopende buitendeur eener woning gehangen, om de kippen uit de woning te houden".

Pag. 79: bij te voegen tusschen de woorden „kisah" en „kisit": „kisiran; de tangvormige sleutel van bamboe met rond gat bij de bromtol".

Pag. 79 sub: „kobangan" bij te voegen: „kobangan dagrah (in formulieren voorkomende)".

Pag. 80 sub: „koekoe" bij te voegen: „de bamboestok bij de bromtol".

Pag. 80 sub: „koelak" bij te voegen tusschen de woorden: „goegor majang (*S*)" en „boordevol": „(ook „kikis sĕkoelak")".

Pag. 80 sub: „koelĕ" bij te voegen: „koelĕ: mĕmajang (*B*), d.i. wanneer het gehuwde meisje na het „'agoq" sterft, doch de coitus nog

niet heeft plaats gehad, moeten èn het bedrag van den „koelĕ" èn de „kĕkas" worden teruggegeven; di timpĕ majang (*B*), d. i. wanneer de vrouw sterft tijdens hare eerste zwangerschap is men niet verplicht, doch is het gebruikelijk de „kĕkas" terug te geven; majang laloe (ook „majang bĕ*gr*isi (*B*)), d. i. wanneer de vrouw bij de eerste bevalling sterft behoeft de „kĕkas" niet te worden teruggegeven; nganj*o*t boel*ogr*an (*B*), waaronder de „koelĕ" wordt verstaan, die bij een huwelijk „tamb*i*q 'anaq parnanti(j)'ăn" moet worden betaald, (zie de woorden „'ag*o*q", „kĕkas", „amb*i*q"); verder bij te voegen: „ngal*i*h koelĕ (*B*), [ngali'ăh koelaw (*S*)", huwen van een verloofde bij „'adat koelĕ (*B*), ['adat koelaw (*S*)], na den dood van haren bruidegom"; pintĕ'ăn (pintaq'ăn djĕmĕ) (*B*), een bedrag van *f* 20 à *f* 25 door den bruidegom aan de moeder van de bruid te betalen, alleen gebruikelijk in de marga „'oeloe kinal" afdeeling Kauer; sub „boedaq tĕngah" achter het cijfer „5": „à 10"; achter „koelĕ 'alit", „koelĕ bib*i*t ti(j)'*o*p", „koelĕ kintang kal*i*h", „koelĕ sĕrbĕ sĕdandanan" respectievelijk: (ook „koelĕ banjoe mi*gr*is tjoetj*ogr* di badan"), (ook „koelĕ banjoe mi*gr*is tjoetj*ogr* di napal"), (ook „koelĕ 'ag*o*ng bĕngkoewang"), (ook „koelĕ 'ag*o*ng kĕladi pati banjaq 'anaq"). — Een en ander heet men „'adakan koelĕ".

Pag. 81 sub: „koel*o*n" bij te voegen achter woord „bĕkoel*o*n": „(ook „sĕmhah bĕkoel*o*n")".

Pag. 82 sub: „koem*o*h" bij te voegen achter „(*S*)": „gewoonlijk verbonden met „kamah" (koem*o*h (*B*), [koemo'ăh (*S*)] kamah)".

Pag. 82: bij te voegen tusschen de woorden: „koendoe" en „koend*ogr*": „koend*o*r (*B*) (in de spreektaal niet gebezigd), (voorkomende in djampi's = 'idapan".

Pag. 82 sub: „koend*ogr*" bij te voegen achter het woord „slingerplant": „(met geneeskrachtige vruchten)".

Pag. 82 sub: „koengk*i*l" bij te voegen achter het woord „wortel": „en bast".

Pag. 82 sub: „koengk*o*l" bij te voegen achter dat woord: „(gew. „sĕkoengk*o*l")".

Pag. 82 sub: „koengk*o*n" bij te voegen: „ook „belet vragen"."

Pag. 83: bij te voegen tusschen de woorden „koe*gr*i" en „koer*i*ng": „koer*i*k (*S*) = 'oek*i*r".

Pag. 83 sub: „koegr*o*t" bij te voegen: „koe*gr*o*t (ook „pĕngoer*o*t") mandi, het voorwerp, waarmede het vuil wordt afgekrabt".

Pag. 83: bij te voegen tusschen de woorden „koetj*o*p" en „koetoe": „koetj*o*r (in de spreektaal niet gebezigd) = kas*i*h; zie ook „'ilmoe".

Pag. 83 staat: koetoeq"; moet zijn: „koetoek".

Pag. 83 sub: „koe(w)'adaj" te doen vervallen: „(*S*)" en bij te voegen tusschen dat woord en het woord „zie": „e. s. v. mat".

Pag. 84 sub: „laboe" bij te voegen: „laboe: boentaq; pa'*i*t, beide met geneeskrachtige bladeren; djawaw, welks vrucht voor „koek*o*san" (zie dit woord) wordt gebezigd".

Pag. 84 sub: „lab*o*r" bij te voegen:

„pĕlab*o*r 'ag*o*ng", het hartje van den regentijd".

Pag. 84 sub: „lad*o*ng" bij te voegen tusschen de woorden „ligt" en „inz.": „bijv. de padi in de rijstschuur".

Pag. 85: bij te voegen tusschen de woorden „lajah" en „lajang": „lajan (in de spreektaal niet gebezigd); mĕlajan, verdwijnen, wegscheeren".

Pag. 85: bij te voegen tusschen de woorden „lajang" en „lajar": „lajaq; kĕlajaq kĕlaj*o*ngan kĕlintaq kĕlintasan" (in de spreektaal niet gebezigd), recht door zee gaan, niet van den rechten weg afwijken (de beteekenis van elke der woorden wist men mij niet op te geven); kaloe kĕlajaq kĕlaj*o*ngan kaloe kĕtjĕkaq kĕtjĕk*o*lan, bĕnd*o*n sĕrĕngan (ĕ)'ngaro badj*i*k"?

Pag. 12 × sub: „lajar II" bij te voegen achter het woord „lĕlajar": (ook „lĕlaja*gr*") en voor het woord „scherm": „verplaatsbare".

Pag. 85 sub: „laj*o*ng" bij te voegen: „II, zie „lajaq".

Pag. 85 sub: „lakoe" bij te voegen: „pĕ(*gr*)lakoe'ăn (in formulieren aangetroffen) = lakoe".

Pag. 85: bij te voegen tusschen de woorden „lalat" en „lal*i*k": „lali'ăh (*S*) = gagas".

Pag. 85 sub: „laloe" bij te voegen: „II (mĕ)laloeka(n) sĕdĕkahan (in sĕramformulieren), een offermaal aanbieden".

Pag. 85: bij te voegen tusschen de woorden „lal*o*p" en „laman": „lamaj = *gr*amas".

Pag. 85 sub: „lambaj" bij te voegen: „II de band van de pĕ*gr*obatan (zie dit woord)".

Pag. 85 sub: „lamba*gr*" bij te voegen tusschen de woorden „manden" en „enz.": „en matten"; het woord „enz." te doen vervallen.

Pag. 86 sub: „lamb*i*ng" bij te voegen: „III, zie tĕlingĕ".

Pag. 86 sub: „lamb*o*ng I" bij te voegen: „lamb*o*ng ga*gr*ang, de lengtezijde van de „ga*gr*ang", welke niet middels den overloop is verbonden".

Pag. 86 sub: „lami" bij te voegen: „II sĕlami(j)'ăn (*S*), de eerste bijslaap der gehuwden".

Pag. 86: bij te voegen tusschen de woorden: „lami" en „lam*o*ran": „lam*o*n (*B*) = 'am*o*n, wat meer in gebruik is".

Pag. 86 sub: „lamp*i*k" te doen vervallen de woorden „en de"; tusschen de woorden „bor*i*h minjaq" en „bak*o*l bĕbĕrasan" bij te voegen achter de woorden „bak*o*l bĕbĕrasan": „zoomede een mandje met gele rijst".

Pag. 86: bij te voegen tusschen de woorden „lamang" en „landangan": „landajan, handvat inz. van een wapen".

Pag. 86: bij te voegen tusschen de woorden „landjaran" en „landjoe": „landjĕ = samp*o*ng".

Pag. 86 sub: „landj*o*ng" staat: „— lant*o*ng —"; moet zijn: „(lant*o*ng"); bij te voegen: „Bij de begrafenis van een „gad*i*s" wordt door de ouders achter den lijkstoet een „landj*o*ng", inhoudende 8—10 „tangk*o*p bak*o*l", één „ni*gr*oe", één „pit*i*ng", één „sĕlĕboe", (zie die woorden), welke voorwerpen bij het hoofdeinde worden geplaatst en op het graf achtergelaten".

Pag. 87 sub: „lang*igr*" bij te voegen: „bĕ(lĕ)lang*igr*an", waaronder ver-

staan wordt het elkander reinigen van het hoofd van jongelingen en meisjes met „lang*igr*" (zie dit woord).

Pag. 87 sub: „langkah" bij te voegen: „mĕlangkah, over iets heen stappen".

Pag. 87: bij te voegen tusschen de woorden „lantang" en „lantira": „lantaran (in de spreektaal niet gebezigd) = tandĕ".

Pag. 87 sub: „lantj*o*ng" bij te voegen: „mĕlantj*o*ng, gezegd van een ongehuwd meisje, dat geen maagd meer zijnde, zich in opschik en kleeding een „gad*i*s" toont".

Pag. 87 sub: „lantj*ogr* bij te voegen achter het woord „urineeren": „vloeien, wegvloeien; lantj*ogr*an, houten bord, met verhoogde rand aan eene zijde spits toeloopende, waarin het sap uit het tusschen de cylinders vermaalde riet kan worden opgevangen".

Pag. 87 sub: „la'*o*t" bij te voegen: „la'*o*t sikoe mataw (*S*), een zielenland (alleen van een enkele „doek*o*n" in de Sĕrawajstreken bekend)".

Pag. 87 sub: „lap*i*q" bij te voegen achter het woord „'antaran": pĕlap*i*'ăq bakaw (*S*), een bedrag van 10 rijksdaalders in de Sĕrawajstreken gelegd op den bodem van de „bakaw", waarin de „kĕkas" vervoerd wordt (zie die woorden); II lap*i*q (*B*), lapi'ăq (*S*), de losse houten bodem van een „boemb*o*ng tadji" (zie „boemb*o*ng II".

Pag 87 sub: „lap*i*s II", „(*S*)" te doen vervallen en bij te voegen achter „(zie dit woord)": „ook op de Sawahs".

Pag. 87: bij te voegen tusschen de woorden „lap*i*s" en „laqtjo(w)'ăn": „laqsanĕ (*B*), laqsanaw (*S*), een heester met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 87 sub: „lari" bij te voegen: „mĕlarika(n): rasan pĕpaj*o*nan (ook „rasan toewĕ (*B*)", schaken met medeweten van de ouders; mal*i*ng di*gr*i [of „rasan moedĕ (*S*)", schaken zonder voorkennis van de ouders".

Pag. 88 sub: „lasi" bij te voegen achter het woord „boom": „(geneeskrachtig)".

Pag. 88 sub: „lat*o*n" bij te voegen tusschen „II" en het woord „de": „bajang".

Pag. 88 sub: „lawan" bij te voegen: „aldus wordt de danser genoemd, die afkomstig is uit een andere „soembaj" (zie dit woord) dan zijn mededanser".

Pag. 88 sub: „lĕban" bij te voegen: „ook voor het vervaardigen van rijststampers".

Pag. 88 sub: „lĕbar" bij te voegen: „(in de spreektaal zelden of nooit gebezigd), uit elkander gaan, zich verwijderen".

Pag. 88 sub: „lĕbo'ăq (*S*) voor en achter dit woord te plaatsen respectievelijk: „lĕb*o*q (*B*)" en „mĕlĕb*o*q (*B*)".

Pag. 88 sub: „lĕb*o*r" bij te voegen: „IV = roesaq".

Pag. 89 sub: „lĕka*gr* bij te voegen: „IV, de rotanring, die de stokjes van de strikken „sid*i*ng", om boschhanen te vangen, bijeenhoudt; de hoofdring van een „toed*o*ng"; (zie dit woord)".

Pag. 89 sub: „lĕlajang" bij te voegen achter dat woord: „(gr.w.d. „lajang") [en achter het woord „vlieger": „lĕlajang sipaj", een vlieger,

die een gonzend (brommend) geluid voortbrengt)".

Pag. 89 sub: „lĕmang" bij te voegen: „lĕmang: djawĕ (*B*), [djawaw (*S*)]; padi bĕram; *g*rĕbo*q* (*B*), [*g*rĕbo'ăq (*S*); sĕmpal*o*h (*B*), [sĕmpalo'ăh (*S*)], kleefrijst, die zonder toevoeging van zout en kokosmelk in een bamboegeleding wordt gaar gestoomd"; staat: „pisang man*i*s"; moet zijn: „pisang; man*i*s".

Pag. 89 sub: „lĕmaq" toe te voegen: „III lĕmaq man*i*s, e. s. v. gebak".

Pag. 90 sub: „lĕmbang" bij te voegen: „II mĕlĕmbang (in de spreektaal niet gebezigd), afgraven, weggraven, uitgraven".

Pag. 90: bij te voegen tusschen de woorden „lĕmpi(j)'*o*ng" en „lĕmp*igr*": „lĕmp*i*ng, ingewikkeld".

Pag. 90: bij te voegen tusschen de woorden „lĕngang" en „lĕngĕ: „lĕnga*gr*; kĕlĕnga*gr*an (Passardialect), bewusteloos, flauw vallen".

Pag. 90: De woorden „lĕnggoewaj" en „lĕnggoewang" moeten worden geplaatst tusschen de woorden „lĕngĕ" en lĕng*i*t".

Pag. 90: bij te voegen tusschen de woorden „lĕngkaran" en „lĕngk*o*r": „lĕngkĕnaj (ook „langkĕnaj"), e. s. v. varen (geneeskrachtig)".

Pag. 91 sub: „lĕpas" bij te voegen: „V lĕpas maloe, gezegd van een jongeling, die reeds de besnijdenis heeft ondergaan; mĕlĕpaska(n) maloe (Passardialect) = bĕtĕrang; zie „tĕrang II".

Pag. 91 sub: „lĕpaw" bij te voegen: „II, winkeltje".

Pag. 13 × sub: „lĕs*o*ng" bij te voegen: „lĕs*o*ng: sĕmatĕ (*B*), [sĕmataw (*S*)], rijstblok met ééne opening; doĕwĕ matĕ (*B*), [doewaw mataw (*S*)], rijstblok met twee openingen; lĕlĕs*o*ng, een stukje „tjĕndanĕ"-hout, gesneden in den vorm van een rijstblok met drie openingen, gevuld respectievelijk met olie, water en „bor*i*h" (v. g. l. „badah bor*i*h minjaq")".

Pag. 91 sub: „lidah" bij te voegen: „het oog van de „tjoeban" (zie dit woord)".

Pag. 91 sub: „lidi I" staat: „verf"; moet zijn: „nerf"; bij te voegen ad II: „ook om de kettingdraden voor het doorlaten van den inslag uiteen te houden".

Pag. 91 sub: „li(j)'ăh" bij te voegen: „II (in de spreektaal niet gebezigd, voorkomende in „djampi", „'oes*o*ran" enz.); wegjagen, verdrijven".

Pag. 92 sub: „li(j)'ăng" bij te voegen: „ook de uitholling van de kuil, waarin het lijk wordt gelegd".

Pag. 92: bij te voegen tusschen de woorden „lik*o*s" en „lil*i*h": „lilĕ (*B*), lilaw (*S*), éénponder (geschut)".

Pag. 92 sub: „lil*i*ng II" bij te voegen: „zie „kĕlil*i*ng".

Pag. 92 sub: „lil*i*t" bij te voegen: „II, hulptelwoord bij het opnoemen van armbanden".

Pag. 92 sub: „limar" bij te voegen: „II, zie lamp*i*k".

Pag. 92 sub: „limasan" staat: = 5 tak*i*r"; moet zijn: „bij offermalen de collectieve benaming van 5 stuks tak*i*r", waarvan 3 stuks, inhoudende „boeb*ogr* 'itam" en 2 stuks, inhoudende het breiachtig gedeelte van een op de gewone wijze bereide „lĕmang", vermengd met suikerstroop; zie de woorden „tak*igr*", „bob*ogr*" en „lĕmang".

Pag. 92 sub: „limaw" bij te voegen: „bĕlimaw bĕlang*igr*, het hoofd besprenkelen met citroensap, waarover een formulier is uitgesproken; sĕlimpat limaw" djoe*gr*oe, de figuurtjes door den „doek*on*" met een „sĕra'*o*t" (zie „ra'*o*t") in een citroen gegrift; met welks sap het hoofd der zwangere vrouw wordt besprenkeld, enz.".

Pag. 92 sub: „lim*o*nan" bij te voegen achter het woord „djampi": „inz. om op reis geene ongelukken te krijgen, om een kind, dat onderweg door een onweersbui wordt overvallen, voor de kwade gevolgen daarvan te vrijwaren".

Pag. 93: bij te voegen tusschen de woorden „lingg*o*q" en „ling*igr*": „lingg*o*r (ook „lingg*ogr*"), (voorkomende in formulieren) een naar het heet op de maan groeiende boom met prachtige vruchten".

Pag. 93 sub: „ling*igr*" bij te voegen: „en verrotte onkruid".

Pag. 93: bij te voegen tusschen de woorden „lingk*o*p" en „lingk*o*q": „lingk*o*ng; mĕlingk*o*ng, iemand of iets ontwijken".

Pag. 93 sub: „lingsi" bij te voegen achter het woord „moend*o*r": „; ook „noenggoe"."

Pag. 93: bij te voegen tusschen de woorden „lintang" en „lintas": „lintaq", zie „lajaq".

Pag. 93 sub: „lintas" bij te voegen: „II, zie „lajaq"."

Pag. 93 sub: „lipan" bij te voegen: „lipan 'itam".

Pag. 93: bij te voegen tusschen de woorden „lisah" en „litaq": „lis*igr*; mĕlis*igr*, tegen iets opkruipen, langs iets bewegen; zie „'anaq"."

Pag. 93 sub: „loeli" bij te voegen: „II, de gladde houten pen bij het spinnewiel, waarom de katoen wordt gewonden".

Pag. 94 sub: „loel*o*p" bij te voegen: „watten".

Pag. 94 sub: „loel*o*s" bij te voegen: „II pĕloel*o*san lawa, spinneweb (?)".

Pag. 94 sub: „loemaj" bij te voegen: „bĕloemaj, gezegd van de „kĕ(n)didaj", wanneer ze begint vrucht te zetten".

Pag. 94 sub: „loemb*o*ng" te doen vervallen: „(*B*)"; bij te voegen tusschen: „(*B*)" en het woord „van": „zonder „bingkaj" en tusschen de woorden „vervaardigd" en „waarin": „met een bodem van „'idj*o*q-vezels" en achter het eindwoord „pĕloep*o*h": „bingkaj" en „'idj*o*q" (zie die woorden).

Pag. 94 sub: „loempang" bij te voegen: „II = 'oerak".

Pag. 94 sub: „loempat II" bij te voegen achter het woord „opstellen": „hetgeen met een offermaal gepaard gaat".

Pag. 94 sub: „loendj*o*k" bij te voegen tusschen de woorden „paaltje" en „ter": „dan wel een bamboezen in den grond gedreven staakje uitloopend in een kegelvormige korf" („sangkaq").

Pag. 95 sub: „loentj*o*q" bij te voegen tusschen de woorden „scherp" en „van": „zooals".

Pag. 95 sub: „lot*i*h" bij te voegen achter „(*B*)": „(ook „loet*i*h"), lot*i*'ăh [ook „loet*i*'ăh"] (*S*)" en achter „(zie dit woord"): „ook een mat van diezelfde bamboesoort gevlochten om padi te drogen".

Pag. 96 sub: „ma'*i*n" bij te voe-

gen: „ma'*i*n radjĕ radjĕ, waaronder wordt begrepen ook dobbelspel met hoogen inzet; de spelers worden door den „djĕnang" (zie dit woord) op lekkernijen getrakteerd".

Pag. 96 sub: „majaw" bij te voegen: „II (in de spreektaal niet gebezigd) = koewasĕ (*B*)".

Pag. 96 sub: „makan" bij te voegen achter het woord: „a*gr*i": „(ook „makan panas"); makan: bĕsaq, kĕtj*i*q (*B*), [kĕtj*i*'ăq (*S*)], gezegd van een groot of klein offermaal, dat moet worden aangerecht, inz. om de goden wederom gunstig te stemmen, die hun toorn hebben uitgestort over personen in een gezin, in meerdere gezinnen, in een doeson enz., waardoor ziekte, overlijden, „kĕbĕndon" en e. w. d. m. z. zijn veroorzaakt; padi (ĕ)'mpaj, een offermaal aangerecht twee dagen na het noe*gr*oni": nasi padj*o*h (*B*), [padjo'ăh (*S*)], het lijkmaal nuttigen; si*gr*ih (*B*), [si*gr*i'ăh (*S*)], betelkauwen; sub „makan sĕl*o*q-'ăn" tusschen de woorden „alleen" en „door": „(ook wel in tegenwoordigheid van vrienden en vriendinnen)" en achter het woord „genuttigd": „waarbij zij elkander bij den aanvang een weinig rijst met wat toespijs in den mond stoppen".

Pag. 96 sub: „malang" bij te voegen tusschen „I" en de woorden „malang moedj*o*r": „(gew.)".

Pag. 96 sub: „malaw" bij te voegen: „zie ook „lĕmang"."

Pag. 96 sub: „mali" bij te voegen: „II mĕmali, iemand kwaad doen, kwaad berokkenen; III mali mali, terugkeeren (?)".

Pag. 96 sub: „mal*i*m" achter dit woord bij te voegen: „(ook „pĕrmal*i*nan", voorkomende in formulieren)".

Pag. 14 × sub: „mal*i*ng" bij te voegen achter het woord „schaken": „(zie la*gr*i)".

Pag. 96 sub: „mal*i*s" bij te voegen: „II gezegd van een peperrank, „zoodra die tegen den leiboom wil klimmen".

Pag. 96 sub: „maloe" bij te voegen: „zie ook „kĕ*gr*baj"; tusschen de woorden „zijn" en „verlegen": „(ook „pĕmaloe")" en achter het woord „schaamte": „pĕmaloe sabĕ (*B*), [sabaw (*S*)], gezegd van een persoon, die zeer verlegen, zeer beschaamd is uitgevallen".

Pag. 96 sub: „mamaq" bij te voegen: „ook een aanspraakswoord, nl. waarmede de oom wordt aangesproken, die jonger is dan vader of moeder".

Pag. 14 × sub: „mamboe" bij te voegen achter het woord „reuk": „v.g.l. (ĕ)'mbaw".

Pag. 97: bij te voegen tusschen de woorden „mam*i*h" en „mamp*o*s": „mampat (?) = mandaq".

Pag. 97 sub: „mandi" bij te voegen: „mandi(j)'ăn, badplaats".

Pag. 97 sub: „man*i*s" bij te voegen achter het woord „rietsuiker": „(ook wel van arènsuiker)".

Pag. 97 sub: „manjaw" bij te voegen: „manjaw manjaw 'ăbang, „een variëteit met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 97 sub: „maq" bij te voegen: „III = lĕmaq".

Pag. 97 sub: „maraq" bij te voegen: „II = sampaj I".

Pag. 97 sub: „masaq" bij te voe-

gen: „II masaqka(n) = ngagongka(n), zie „'agong II".

Pag. 98 sub: „masĕ I" bij te voegen; „sĕmasĕ (*B*), sĕmasaw (*S*), ten tijde van".

Pag. 98 sub: „masin" bij te voegen: „II masinka(n), te niet doen, tegengaan, beletten; masinka(n) lidah, mooi praten, vleitaal spreken; masin mastadjibka(n), (voorkomende in formulieren), heeft dezelfde beteekenis als „masinka(n); III een uitroep van kinderen, o. a. bij het krijgertje spelen als zij bij honk zijn".

Pag. 98 sub: „matĕ" bij te voegen: „matĕ (*B*), [mataw (*S*)]: damaq, pijlpunten; ratjik (*B*), [ratji'ăq (*S*)], zelfsluitend oog aan het bovendeel van de houten pen „tangkaj ratjik" van den vogelstrik, bij de vallans („toekas"); pantjing, haak van den hengel; matĕ (*B*), [mataw (*S*)] 'agri: 'idop, het Oosten; mati, het Westen"; staat: „'oerat", moet zijn: „'oeraq".

Pag. 98 sub: „mati" bij te voegen tusschen de woorden „bevalling" en „palaq": „ook gezegd van het overlijden van den man tijdens die periode van zijne vrouw; mati: „'anjot", verdronken tengevolge van een bandjir; bĕnagr, verliezen van den werper bij „kruis en munt", bij „dja'ih tigĕ", bij het spel „toentom badaq", gezegd van hem, die gevat wordt; di bawa poenggogr = mati kagrot (zie die woorden); pĕmati'ăn 'obat, waaronder verstaan wordt de „bakol bĕbĕrasan", welke aan den „doekon" na herstel van eene zware ziekte wordt aangeboden (zie die woorden)".

Pag. 98: bij te voegen tusschen de woorden „mĕgoq" en „mĕkan": „mĕka'il, de aartsengel Michaël".

Pag. 98: bij te voegen tusschen de woorden „mĕkar" en „mĕkoq": „mĕkĕbol (in de spreektaal niet gebezigd), toestemmen, aannemen".

Pag. 98 en 15 × staat: „mĕlakinkon": moet zijn: „mĕlakinkan".

Pag. 98: bij te voegen tusschen de woorden „mĕlatah" en „mĕli": „mĕligaj"; zie „pĕsiban".

Pag. 99 sub: „mĕlĕkat" bij te voegen: „mĕlĕkat: bapĕ (*B*), bapaw (*S*); bĕsaq bĕbajang poti'ăh (*S*); gĕmilang sakti; goeroe 'allah; 'iboe; 'itam bĕbajang koembang; kĕraman; mangkorbin 'alam sakti (*B*); potih (*B*); tihi; toehoe; toenggal; sĕbambang sakti (*B*).

Pag. 99 sub: „mĕlor" bij te voegen: „mĕlor (mĕlogr) 'oetan, eene variëteit met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 99 sub: „mĕmajĕ bij te voegen tusschen het woord „mĕmajaw" en „(*S*)": [ook „mĕmanjaw (*S*)]".

Pag. 99: bij te voegen tusschen de woorden „mĕmajĕ" en „mĕmagr": „mĕmaniq (*B*), memani'ăq (*S*), e. s. v. gras (geneeskrachtig)".

Pag. 99 sub: „mĕndam" bij te voegen: „II mĕndam di poegroq (*B*) — letterlijk — in de „poegroq" (zie dit woord) stil voor zich uitstaren (de zegswijze wordt gebezigd om aan te duiden, dat eene vrouw na hare bevalling nog in onreinen staat verkeert, dat de termijn van 40 dagen na de bevalling nog niet verstreken is".

Pag. 99: bij te voegen tusschen de woorden „mĕngkas" en „mĕngoq": „mĕngkĕbol (in de spreektaal niet gebezigd) = mĕkĕbol".

Pag. 99 staat: „mĕnti·'arĕ (*B*), mĕnti 'araw (*S*)"; moet zijn: „mĕnti-'arĕ (*B*), mĕnti'araw (*S*)".

Pag. 100 sub: „mĕsang" bij te voegen: „mĕsang: moenti'anaq (*S*), (alleen in formulieren voorkomende) = mĕsang moenĕ; sĕrahaj = mĕsang moenĕ".

Pag. 100 sub: „mĕsig*i*t" bij te voegen achter dat woord: „(ook mĕsĕg*i*t"); te doen vervallen: „(*B*)"; staat: „rol steenen; moet zijn: „rolsteenen"; bij te voegen: „mĕsig*i*t: „bĕring*i*n kali waktoe; bĕring*i*n soengsang; djoendj*o*ngan; ti(j)'ăng 'aras, verblijfplaatsen der goden".

Pag. 100 sub: „mĕsi(j)'oe" bij te voegen tusschen de woorden „buskruit" en „salpeter": „ga*gr*am mĕsi(j)'oe" (meer in gebruik is „sĕndawĕ").

Pag. 100 sub: „midang" bij te voegen: „II = rajaq".

Pag. 101 sub: „minjaq" bij te voegen achter het woord „maken": „(zie „boeli boeli" en „pakaj")".

Pag. 101: bij te voegen tusschen de woorden „m*i*s" en „m*i*sti": „m*i*ski (in de spreektaal zelden gebezigd); m*i*skilah, hoewel, ofschoon".

Pag. 101: bij te voegen tusschen de woorden „moek*i*m" en „moelan": „moekmin (in de spreektaal niet gebezigd), zuiver".

Pag. 101 sub: „moekĕ" bij te voegen: 'o*gr*ang doewĕ sĕmoekĕ 'ini, z. v. a. de partijen op een terechtzitting".

Pag. 101 sub: „moembĕ" bij te voegen: „moembĕ (*B*), [moembaw (*S*)] la'*o*t, eene variëteit met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 101 sub: „moenggah" staat: „op"; moet zijn: „in"; bij te voegen: „pĕmoenggah, alleen bekend in samenstelling met het woord „kĕbaw" (zie „kĕbaw")".

Pag. 101: bij te voegen tusschen de woorden „moentj*o*ng" en „moepĕkat": „moentoej (*S*) (?) (in de spreektaal niet gebezigd) = toel*o*ng".

Pag. 102: bij te voegen tusschen de woorden „moer*o*ng" en „moesar": moeqsĕ (*B*), moeqsaw (*S*); zie 'iboe".

Pag. 102: bij te voegen tusschen de woorden „nagĕ" en „nah": „na; gew. verbonden met „'ini" of „kini" — na'ini (nakini) — én nu, om den nadruk op iets te leggen".

Pag. 102 sub: „na'*i*q" bij te voegen: „kĕna'*i*q'ăn (*B*), [kĕna'*i*'ăq'ăn (*S*)] (in de spreektaal zelden of nooit gebezigd), hierna; na dit tijdstip".

Pag. 15 × sub: „nang" bij te voegen: „II = n*i*ng".

Pag. 102 sub: „nangkĕ" staat: „boom"; moet zijn: „heester".

Pag. 102 sub: „nasi" bij te voegen: „nasi padj*o*h (*B*), [padjo'ăh (*S*)], het maal c. a. op den dag van de begrafenis, aangeboden aan hen, die van hunne belangstelling hebben blijk gegeven; ook het maal op dien dag voor de ziel van de(n) overledene neergezet bij het hoofdeinde van het graf".

Pag. 103: bij te voegen tusschen de woorden „nĕbal" en „nĕb*i*ngan": „nĕbi (in formulieren), profeet; nĕbi: 'isa, Jesus; moehamad, Mohammad; moesa, Mozes".

Pag. 103 en 15 × sub: „nĕgĕri" bij te voegen: „nĕgĕri: djanam (ook „djĕn*i*m"), de onderwereld; op pag. 15 ×: „v.g.l. sĕrgĕ nĕgĕri Sam, wat meer in gebruik is".

Pag. 103: bij te voegen tusschen de woorden „nĕngkabang" en „nĕngkoedĕ": „nĕngkalĕ (*B*) = bi(j)'ăs".

Pag. 103: bij te voegen tusschen de woorden „nĕrin*i*ng" en „ngab*o*ng": „ngab*igr*, gezegd van het mislukken van den oogst wegens te late beplanting van het gewas".

Pag. 104: bij te voegen tusschen de woorden „ngĕlas" en „ngĕmaj": „ngĕl*i*ng (gr.w.d.?), met het hoofd knikken als teeken van ontkenning, in tegenstelling dus van „nganggoq"."

Pag. 104: bij te voegen tusschen de woorden „ngirap" en „ngi*gr*i": „ngirat (alleen bekend bij de doek*o*n's op de Passar's); mĕngirat, het gaan van de ziel van het kind in de 8e maand van de zwangerschap naar de godheid om af te vragen op welke wijze het ter wereld moet komen".

Pag. 105: bij te voegen tusschen de woorden „ngoek*o*s" en „ngoemb*o*ng": „ngoembang (in de spreektaal niet gebezigd), gaan loopen, op weg zijn".

Pag. 105: bij te voegen tusschen de woorden „ngond*o*l" en „nib*o*ng": „ni (ook „ni djĕr*o*ni?) (*S*)", (alleen bij een enkele „doek*o*n" bekend) = mĕni".

Pag. 105 sub: „ni(j)'ăt" bij te voegen achter dat woord: „(in formulieren ook „pĕrni(j)'ăt")."

Pag. 105 sub: „ni(j)'ăj": „(*B*)" te doen vervallen; staat: „kamponghoofd"; moet zijn: „doesonhoofd"; bij te voegen: „(*S*)", waarmede ook wel de schoonzoon de schoonmoeder aanspreekt.

Pag. 105 sub: „ni*n*iq" bij te voegen: „II nin*i*q (*B*), [nin*i*'ăq (*S*)]: kĕmalaw djoendj*o*ngan sakti (alleen in formulieren voorkomende); palaq pot*i*h (*B*), [pot*i*'ăh (*S*)]; rad*i*n damar (*B*); tandĕ koewasĕ (*B*), beschermgodin; III nin*i*q (*B*), [nin*i*'ăq (*S*)], een collectieve benaming voor de „oudsten" in een „does*o*n" (zie dit woord); IV degene, die bij het „toent*o*m badaq"-spel (zie die woorden) de medespelers moet trachten te vatten".

Pag. 105: bij te voegen tusschen de woorden „njantaq" en „nja*gr*ing": „nja*gr*ang; nja*gr*ang 'abang, e. s. v. heester (geneeskrachtig)".

Pag. 105 sub: „njawĕ" bij te voegen achter het woord „sanibat": „(ook „sanĕbati"); njawĕ: „'iwan; lind*o*ngan 'allah; 'oes*o*ran"; boekan njawĕ sĕbatang, gezegd van een vrouw, die in gezegende omstandigheden verkeert".

Pag. 106: bij te voegen tusschen de woorden „njĕ*gr*aj en „njĕrĕngaq": „njĕrĕmb*o*l (in de spreektaal niet gebezigd) = goembaq".

Pag. 106: bij te voegen tusschen de woorden „njĕrĕngaq" en njĕridam": „njĕrĕngan (in de spreektaal zelden of nooit gebezigd); plagen, sarren, kwaad berokkenen (gew. verbonden met njak*i*ti) (grwd. „sak*i*t; njak*i*ti, njĕrĕngani)".

Pag. 106: bij te voegen tusschen de woorden „njĕridam" en „njĕroedj*o*h": „njĕrigĕ (*B*), njĕrigaw (*S*) [grwd?] (in de spreektaal niet gebezigd) = pali'arĕ".

Pag. 16 × sub: „njoe*gr*om" achter dit woord bij te voegen: (grwd. soe*gr*om?)".

Pag. 106: bij te voegen tusschen de woorden „njoe*gr*om" en „noes*o*k":

„noendop (in de spreektaal niet gebezigd), gaan, loopen, op weg zijn; „noengsang (alleen bekend bij doekon's); noengsang 'alam, gezegd van eene kraamvrouw die op het punt staat om te bevallen".

Pag. 17× sub: „noeriboe" bij te voegen: „(volgens sommigen ook teelbal en eierstok)".

Pag. 17× sub: „'obat" bij te voegen achter „6e": „(en 8e); 'obat rindoe, het liefkozen en kussen van zuigelingen tijdens het in slaap sussen".

Pag. 107 sub: „'oebĕ" bij te voegen: „IV 'oebĕ (*B*), ['oebaw (*S*)] damagr, een bak of een mand van „oepih of de schaal van een „baning", waarin de gezeefde damar voor de damarkaars wordt bewaard (zie die woorden)".

Pag. 107 sub: „'oebi" bij te voegen: „'oebi gantang, aardappelen".

Pag. 107 sub: „'oedang II" bij te voegen achter het woord „kĕtam": „(met geneeskrachtigen wortel)".

Pag. 107 sub: „'oedĕ" bij te voegen: „'oedĕ 'oedĕ (*B*), 'oedaw 'oedaw (*S*), ten zeerste, ten ernstigste".

Pag. 107 sub: „'oedjan" bij te voegen: „'oedjan panas, waaronder wordt verstaan regen bij zonneschijn".

Pag. 107 sub: „'oedjong bij te voegen: „oedjong bĕras". (Het Jav. mĕnir).

Pag. 107 sub: „'oedjot" bij te voegen: „oedjot pĕnĕdĕ (*B*) (in de spreektaal niet gebezigd, voorkomende in formulieren), bede en verzoek, eerbiedig verzoek aan hoogere machten".

Pag. 107 staat: „'oekomam = hoekoman"; lees: „oekom = hoekom".

Pag. 107 sub: „'oelang III" het woord „mĕndjalang" te doen vervallen en daarvoor in de plaats te stellen: „het zich voor het eerst begeven van de vrouw na het huwelijk naar hare ouders"; bij te voegen: „IV het brengen door de moeder van haar oudste kind, zoodra het kruipen kan naar zijn (haar) „mĕradjĕ" (zie „sambot II").

Pag. 108 sub: „'oelagr" bij te voegen: „'oelagr: ĕlang; kĕling; koembang; tandjong; tĕdong; toengkat njawĕ (*B*) (alleen bij enkele doekon's bekend), de aarsmade die zich zoude ophouden in het hart of in den buik van den mensch en sterft even vóórdat deze den laatsten adem uitblaast".

Pag. 108 sub: „'oelat" bij te voegen: „'oelat: (ĕ)nggi(j)'ăng; koerong, waarvan de cocon aan den „pĕgrobatan" (zie dit woord) wordt gehangen".

Pag. 108: bij te voegen tusschen de woorden „'oelat" en „'oeloe": „oelih (*B*), 'oeli'ăh (*S*) = dapat".

Pag 108 sub; „'oeloe" bij te voegen: „zie ook „boedjang"."

Pag. 108 sub: „'oemĕ" bij te voegen achter „II": „'oemang-oemang".

Pag. 108 sub: „'oemĕ" bij te voegen: „II b(ĕ')oemĕ (*B*), [b(ĕ')oemaw (*S*)] bĕbĕlah, het afstaan van een gedeelte van den oogst (gew. het 1/3 van de opbrengst) door den pandgever aan den pandhouder, indien het aan eerstgenoemde wordt toegestaan zijn verpand bouwveld te bewerken; „'oemĕ tĕbing, een bouwveld tegen heuvels of tegen berghellingen aangelegd".

Pag. 108 sub: „'oempan" bij te voegen: „'oempan djahat (*B*), [dja'at (*S*)],

de menschelijk faeces als aas bij de vischvangst gebezigd".

Pag. 108: bij te voegen tusschen de woorden „'oemaq" en „'oendang": „'oendan; haarversiersel, middels een haarvlok bevestigd onder den „sanggolan" (zie dit woord)."

Pag. 108 sub: „'oendang" bij te voegen: „III (in de spreektaal niet gebezigd) = lipat".

Pag. 108 sub: „'oendaq" bij te voegen: „II z. v. a. kampong" (in de spreektaal echter niet gebezigd). In „Sĕram"-formulieren komt het woord voor in den vorm „tĕpĕkampong" verbonden met het woord „tĕpoendaq" (samentrekking van „tĕpĕ'oendaq")— tĕpoendaq tĕpĕkampong, reeds verzameld, vergaderd.

Pag. 108 sub: „'oendjar" bij te voegen: „III 'oendjar boeboe, e. s. v. heester met geneeskrachtigen wortel; IV een kleine pootstok, waarmede gaten worden gestooten in een sawah — wegens onvoldoenden watertoevoer — om daarin de zaadpadi te kunnen werpen".

Pag. 108 sub: „'oendji" bij te voegen: „'oendji 'abang, eene variëteit met geneeskrachtigen wortel".

Pag. 109 sub: „'oendjoek" staat: „aangepust"; moet zijn: „aangepunt".

Pag. 109: bij te voegen tusschen de woorden „'oendjogr" en „'oendor": „'oendong"; 'oendong 'oendong, kleine belletjes, middels een kralensnoer gehangen aan het deksel van een „toekoe maniq" (zie „toekoe")".

Pag. 109 sub: „'oendor" bij te voegen: „II 'oendor mati, ons schaakmat".

Pag. 17× sub: „'oengkol" staat: „strak", moet zijn: „stuk"; bij te voegen: „II = koengkol; soengkol = sĕkoengkol".

Pag. 109 sub: „'oenos" bij te voegen: „II draad van zilver, koper of ijzer, gehecht langs den onderrand van het buitenvlak van de op de wijze „tarah papan" (zie „dabong") geslepen boventand, welke draad tusschen de oogtanden en kiezen wordt ingeklemd; ngoenos, die bewerking verrichten".

Pag. 109 sub: „'oenting" bij te voegen tusschen de woorden „bos" en „nipabladeren": „(± 20 stuks)".

Pag. 109 sub: „'oentjir" de woorden en letters „(*B*), kipi (*S*)" te doen vervallen.

Pag. 109 sub: „'oepah" bij te voegen: „'oepah tampin taroh (*B*), [taro'ăh (*S*)], het deel, dat van de inzetgelden bij haneklop aan den „djĕnang" (zie dit woord) toekomt".

Pag. 109 sub: „'oepong" bij te voegen: „'oepong (ook „kĕpong) boewah tigĕ, het insluiten bij het spel „sĕbakiq" (zie dit woord)".

Pag. 109 sub: „'oerak" bij te voegen: „loempang (*B*), [ook bĕrangkĕ (*B*), bĕrangkaw (*S*) of „pĕroedjaq"] 'oerak, de cylinder van bamboe of hout, waarin de sirihpruim met het beiteltje „matĕ (*B*) [mataw (*S*)] 'oerak" wordt fijn gestampt".

Pag. 109 sub: „'oerat" bij te voegen achter het woord „ader": „ook wortel van sommige gewassen", v.g.l. „'akagr".

Pag. 110 sub: „'oeri" bij te voegen: „'oeri moembaw".

Pag. 110 sub: „'oesigr" bij te voegen: „II zoude in formulieren de beteekenis van „'ikot" moeten hebben".

Pag. 110: bij te voegen tusschen de woorden „'oes*o*ng" en „'oes*o*ran": „'oes*o*r; I ngoes*o*rka(n), iets bekend stellen; vóór het woord „'oes*o*ran": „II" en achter het woord „'oes*o*ran": „(gr.w.d. „'oes*o*r?)".

Pag 110 sub: „'oes*o*ran" bij te voegen: „'oes*o*ran (mĕ)'mboekaq tĕngki(j)'ăng, een formulier uitgesproken bij het voor het eerst na den oogst openen van een rijstschuur. Het woord komt ook voor in de beteekĕnis van „'ilmoe" (zie dit woord) — 'oes*o*ran: ngamb*i*q njawĕ (*B*); sĕramboe koeb*o*r (*B*), de wetenschap om iemand in het verderf te storten. Ook wordt onder „'oes*o*ran" verstaan elke „Sĕram"-formulier (zie dat woord)".

Pag. 110 sub: „'oetang" bij te voegen tusschen de woorden „inschuld" en „'oetang (ĕ)ntantah": „geldboete".

Pag. 110 sub: „'oetjap" bij te voegen: „'oetjap pĕtjah goent*i*ng, een formulier tijdens den oorlog uitgesproken om de strijders den noodigen moed te bezorgen".

Pag. 110 sub: „'oewi" bij te voegen: „'oewi: gĕtah; 'oela*gr*; achter het woord „lanang": „(met geneeskrachtigen wortel).

Pag. 110: bij te voegen tusschen de woorden „'oewi" en „'ol*o*q": „oew*i*t (in de spreektaal niet gebezigd) = kali".

Pag. 111 sub: „'o*gr*ang" bij te voegen: „'o*gr*ang: 'al*o*s, godheid (ook geest) in tegenstelling van de „'o*gr*ang kasar", het menschdom; (ĕ)'mpat pĕdjoeroe boemi (*B*), de goden die bij de 4 hoeken der wereld de wacht houden (zij heeten „toehan 'alikĕrnaj, toehan 'alikĕrsi, toehan sĕmĕri(j)'aw, toehan sja'*i*h); bĕsĕb*o*t (ook „o*gr*ang njĕram"), degene, die het Sĕramformulier prevelt; 'ing*o*n = 'o*gr*angdamaj (zie „pĕdamajan"); kidaw kanan, van elke partij; kipas (zie dit woord); koempĕni, collectieve benaming voor de landsdienaren; tusschen de woorden: „'o*gr*ang" en „bĕtandang": „(ook „kĕ*gr*baj")".

Pag. 112 sub: „padang I" bij te voegen: „madangka(n), drijven van vee naar de weideplaats" en „sub padang II" achter het woord „pĕ*gr*i(j)'asan": „(ook „pĕ*gr*i(j)'asan");" verder te doen vervallen: „= bor*i*h minjaq" en in de plaats daarvan te stellen: „een kopje met „'aj*i*q tjĕndanĕ (*B*), ['aj*i*'ăq tjĕndanaw (*S*)], — water, waarin een stukje tjĕndanahout; bor*i*h (*B*) [bor*i*'ăh (*S*)] minjaq, een mengsel van geraspte klapper, kurkuma, sirihkalk en olie; met water, waarop o. m. een boengĕ (*B*) [boengaw (*S*)] mĕl*o*gr (melati-bloem) — de onmisbare benoodigdheden bij het offeren aan goden".

Pag. 112 sub: „padi" bij te voegen: „padi poel*o*t minjaq; tusschen de woorden „bĕram" en „zwartkorrelig": „[ook padi 'a*gr*ang" geheeten]; 'oedj*o*ng padi, het tijdperk dat het gewas begint te rijpen; vgl. koed*o*ng rĕpat; padi njĕmboengaj (?), waaronder moeten worden verstaan de zeven halmen padi van de „pĕndjoel*o*ng" (zie dit woord), welke het eerst moeten worden gesneden; II pĕpadi, e. s. v. heester met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 112 sub: „padoe" bij te voegen tusschen „I" en „tegen": „bĕpadoe".

Pag. 113 sub: „pagi" bij te voegen: „pagi loesĕ (*B*), hierna".

Pag. 113 sub: „pag*o*t" bij te voegen: „II pag*o*t" tĕkoekoe, e. s. v. heester met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 113: bij te voegen tusschen de woorden „pag*o*t" en „pahar": „paham (*B*), pa'ăm (*S*), zich met elkander verstaan, tot overeenstemming komen".

Pag. 113 sub: „pa'*i*s" achter dat woord bij te voegen: „(pa'*i*san)".

Pag. 113: bij te voegen tusschen de woorden „pajoe" en „paj*o*ng": „paj*o*n; pĕpaj*o*nan, zie la*g*ri".

Pag. 113 sub: „paj*o*ng" bij te voegen: „de knop van een oorbel".

Pag. 113 sub: „paj*o*t" bij te voegen: „pĕmaj*o*t da*g*rah (?)".

Pag. 113 sub: „pakaj" bij te voegen achter „de verschillende oliën": „en de bĕdaq" (zie dit woord).

Pag. 113 sub: „pakaw I" staat: „enz.", moet zijn: „inz.".

Pag. 113: bij te voegen sub: „pakoe I": „pakoe bindoe, de scherpe ijzeren pinnen, waartusschen het te draaien stuk in de draaibank wordt vastgehouden"; sub „pakoe II", achter het woord „'abang": „(geneeskrachtig), verder „pakoe 'ambaj (geneeskrachtig)".

Pag. 114 sub: „palaq" bij te voegen: „palaq: pĕlab*o*r, het begin van den regentijd; pĕrang, aanvoerder in den oorlog".

Pag. 114 sub: „panas" bij te voegen achter de woorden „na den oogst": „(zie ook „makan"); boemi lang*i*t panas, gezegd van een streek, welke inz. door epidemische ziekten wordt bezocht".

Pag. 114 sub: „panaw" bij te voegen: „panaw koen*i*ng".

Pag. 114 sub: „pandang" bij te voegen: „II mandang (?) = manĕ II".

Pag. 115 sub: „panditĕ" bij te voegen: „panditaw (*S*): bĕrahmani; goeroe sakti (voorkomende in formulieren)".

Pag. 115 sub: „pandjang" bij te voegen: „pĕmandjang soewarĕ (*B*), de persoon, die uitgezonden wordt om over het bedrag der „koelĕ" (zie dit woord) te onderhandelen".

Pag. 115 sub: „pandoe(w)'ăn" bij te voegen: „ook de vierkante houten lat bij de „wingan"."

Pag. 115: bij te voegen tusschen de woorden „pang" en „panggang": „pangga(h), een versiersel der tanden".

Pag. 115 sub: „pangg*i*l" bij te voegen achter het woord „pangg*i*lan": „(ook „pĕmangg*i*l") en achter het woord „genoodigde": (in de Bĕsĕmahstreken in het bijzonder de „mĕradjĕ")".

Pag. 115 sub: „pangg*o*ng III" bij te voegen achter het woord „stellaadje": „verdieping".

Pag. 115 sub: „pang*i*ran II" bij te voegen: „zie ook „toet*og*ran (gr.w.d. „toet*ogr*")".

Pag. 115 sub: „pangkal" bij te voegen tusschen de woorden „haar" en „tĕlingĕ": „(ook „pĕmangkal"); „sĕpangkal lĕngan, een lengtemaat, de afstand van den oksel tot aan het uiteinde van den middenvinger langs eene rechte lijn gemeten".

Pag. 115 sub: „pangk*ŏ*l" bij te voegen tusschen de woorden „van" en „gespleten": „in tweeën".

Pag. 116 sub: „pantang" bij te voegen: „pantangan 'oemĕ (*B*) ['oemaw

(*S*)] als „kĕtindjaw'ăn, kidjang bĕloempat, marang kaki, nikam djoegroe, njoembangkan 'ata*gr*an, toengkoe (pĕndjoel*o*ng) tigĕ (*B*) [tigaw (*S*)]", voorschriften in acht te nemen bij het uitkiezen van terreinen voor den aanleg van droge velden, welke *niet* mogen worden overtreden, aangezien misoogsten daarvan het gevolg kunnen zijn".

Pag. 116 sub: „pantaw" bij te voegen: „iemand iets toeroepen, bijv. bij de trap staande iemand toeroepen of hij thuis is — „haj si 'anoe 'adĕ di *gr*oemah"; pantaw'ăn kĕbanjakan, waaronder moet worden verstaan eene uitnoodiging aan alle doesoningezetenen gedaan om een feest te komen bijwonen"

Pag. 116: bij te voegen tusschen de woorden „pantaw" en „pant*i*lan": „pantĕ (*B*), eene opeenstapeling van goed aan elkander vastgehechte bamboezen staken van de „boel*o*h kapal" of van de „boel*o*h tĕmi(j)'ăng", ter hoogte van de lengte van een manspersoon gemeten van voet tot hals en ter breedte van 3 vademen, waarachter de krijgers na het vuren zich verborgen. De „pantĕ" werd door de krijgers voortgerold tot nabij de te belegeren does*o*n; zie „goel*i*ng".

Pag. 116 sub: „pant*i*lan" bij te voegen vóór het woord „bi(j)'asan": „de stok waaraan de „tali sant*i*ng" (zie deze woorden) is vastgemaakt; de stok rustende op het juk van de „samban batang", waaraan de „djambat" hangt (zie die woorden); de dwarsstok die bij de „toekas" (zie dit woord) wordt vastgebonden door een diep in den grond gestoken haak".

Pag. 18 × sub: „pantjang" bij te voegen: „II mantjangka(n), afwerken, voltooien inz. van eene woning".

Pag. 116: bij te voegen tusschen de woorden „pantjar" en „pantjĕ": „pantjaran, valdeur bij een „pĕrangkap" (zie dit woord)".

Pag. 116 sub: „pa'*o*t" bij te voegen achter het woord „pa'*o*tan": „(ook „pĕma'*o*tan") en achter het woord „trap": „handvat".

Pag. 116 sub: „papah" bij te voegen: „II (alleen voorkomende in formulieren) = bimb*i*ng I (gew. bĕpapah bĕbimb*i*ngan")".

Pag. 116 sub: „papan" bij te voegen: „papan mĕratĕka(n) (*B*) [mĕratawka(n) (*S*)] gigi (bij het tandenvijlen in gebruik), halfcirkelvormige plank tusschen de tanden gehouden, om te zien of ze wel goed gelijk zijn".

Pag. 117 sub: „paqsĕ" bij te voegen: „zie ook „salah"."

Pag. 117 sub: „pa*gr*" bij te voegen: „II pa*gr*'ini (*S*), z. v. a. „dikalĕ (*B*); zie „di VI"."

Pag. 117 sub: „parang III" bij te voegen vóór het woord „pĕmarang": „marang, schade verrichten".

Pag. 18 × sub: „parboelĕ" bij te voegen achter „(*B*)": „[parboelaw (*S*)]".

Pag. 117 sub: „par*o*h" bij te voegen achter „(*B*)": „[paro'ăh (*S*)]".

Pag. 117: bij te voegen tusschen de woorden „par*o*h" en „par*o*t": „paroli, engelen; paroli sĕmbilan, de eerste engelen, die geschapen zijn".

Pag. 117: bij te voegen tusschen de woorden „par*o*t" en „pasah": „partiwi (alleen in formulieren voorkomende en steeds verbonden met het woord „poet*i*ng"); poet*i*ng partiwi

het middenpunt der aarde; verder „partoe(w)'ăñan, zie „toe(w)'ăn; verder „parwatin, titel oudtijds aan een doesonhoofd toegekend".

Pag. 117 en 18 × sub: „pasang" (pag. 117) te doen vervallen de zinsnede: „sangi ..... afleggen"; bij te voegen (pag. 18 ×) tusschen de woorden „pasang" en „sangi": „(sa'ot)", verder „masang pĕgrasapan, wierookbranden".

Pag. 117 sub: „pasong I" bij te voegen achter het woord „pĕmasong": „[sĕkandar pasong?"].

Pag. 117 sub: „pasoe" bij te voegen tusschen dat woord en „kom": „pinggan"; tusschen de woorden „bak" en „om": „bijv." en achter het woord „werken": „de trogvormige bak voor water bij eene smidse".

Pag. 118 sub: „pati I" bij te voegen: „ook het uitgeperste vocht uit indigobladeren, uit de fijngekapte „toebĕ"-plant, uit den fijngeraspten kurkumawortel".

Pag. 118 sub: „patjang" bij te voegen: „zie ook „salah"; III (mĕ)matjang, gezegd van schade, welke door plagen en ziekten inz. aan het padigewas wordt toegebracht; IV = tangkap inz. door kwade geesten".

Pag. 118 sub: „patjar" bij te voegen achter het woord „mirah" (met geneeskrachtige bladeren)".

Pag. 118 sub: „pĕdamaj'ăn" bij te voegen achter dat woord: „(ook „kĕdamaj'ăn")."

Pag. 118 sub: „pĕdang" bij te voegen: „pĕpĕdang (*B*) = 'amaq pasangan; zie 'anaq".

Pag. 118 sub: „pĕdjĕrĕ" bij te voegen tusschen dat woord en „(*B*)", zoomede tusschen het woord „pĕdjĕraw" en „(*S*)" respectievelijk: „[ook „pĕdjĕgrĕ"] en „[ook „pĕdjĕgraw"] en achter „(*S*)": {gr.w.d. „djĕgrĕ (*B*), djĕgraw (*S*)?}; achter het woord „veroorzaakt": pĕdjĕrĕ (*B*) [pĕdjĕraw (*S*)]: 'alos; kasar; sĕriboe, brand, doodslag, moord".

Pag. 119 sub: „pĕlabor" de woorden „de regenmoesson" te doen vervallen en in de plaats daarvan te stellen: „zie „labor"."

Pag. 119 sub: „pĕladangan" bij te voegen achter het woord „mirah": „('abang)" en achter het woord „daarvan": „(met geneeskrachtigen wortel)".

Pag. 120: bij te voegen tusschen de woorden „pĕlitĕ" en „pĕloentjongan": „pĕlobang = lobang".

Pag. 120 sub: „pĕloq" bij te voegen achter het woord „maat": „nl. de omvang van een volwassen persoon".

Pag. 120 sub: „pĕmatang" bij te voegen: „pĕmatang lawaj'ăn, (alleen voorkomende in formulieren)".

Pag. 120: bij te voegen tusschen de woorden „pĕmatang" en „pĕmĕndaq": „pĕmboelĕ (*B*), een kinderziekte door geesten veroorzaakt".

Pag. 120 sub: „pĕmĕngkagr" bij te voegen: „II pĕmĕngkagr tĕlingĕ (*B*), een oorsieraad".

Pag. 120 en 19 × sub: „pĕmindoe" bij te voegen tusschen de woorden „koedjor" en „ter": „pĕdang, kĕgris of kalong"; tusschen het woord „van" en „*f* 10": „minstens 6 à" en achter het cijfer „10": „en van hoogstens"; achter het woord „koedjor": „pĕdang, kĕgris of kalong".

Pag. 120: bij te voegen tusschen de woorden „pĕmindoe" en „pĕmoeloe": „pĕmoekĕ (in de spreektaal zelden gebezigd) = pi(j)'ăq, zie „doe(w)ĕ".

Pag. 120 sub: „pĕmoeloe" bij te voegen achter het woord „blaasbalg": „gewoonlijk van hout met kippenveeren bedekt, voorzien van een cylindrische steel „gagang pĕmoeloe"."

Pag. 120: bij te voegen tusschen de woorden „pĕnagĕ" en „pĕnakan": „pĕnaj" en „bĕlangĕ", van groote afmetingen.

Pag. 120 sub: „pĕndjoel*o*ng" bij te voegen achter het woord „bouwveld": „zie „siwa"."

Pag. 121: bij te voegen tusschen de woorden „pĕngalojan" en „pĕngaq": „pĕngant*i*nan (*S*); zie „boent*i*ng".

Pag. 121 sub: „pĕnggagĕ" bij te voegen achter het woord „kruipplant": „(met geneeskrachtige bladeren)".

Pag. 121: bij te voegen tusschen de woorden: „pĕnggawĕ" en „pĕngi*gr*is": „pĕnggĕd*o*m (?) (in formulieren voorkomende) = badan".

Pag. 121: bij te voegen tusschen de woorden „pĕnjĕngat" en „pĕnoewa*gr*": „pĕnoengk*o*lan (*S*) [gr.w.d. ?]; 'adat pĕnoengk*o*lan, de betrekking van mede-echtgenooten onder elkander".

Pag. 121: bij te voegen tusschen de woorden „pĕpas" en „pĕpĕng*i*h": „pĕpat = *gr*ĕpat"; pĕpat*i*h (*B*), oudtijds de titel van een hoofd".

Pag. 122 sub: „pĕ*gr*ah" bij te voegen tusschen de woorden „kind" en „bij": „twee maanden na de geboorte en"; achter het woord „ziekte": „zoomede bij het „(mĕ)'nggoestika(n) 'anaq; zie „goesti"."

Pag. 122 sub: „pĕ*gr*am" bij te voegen: „pĕ*gr*am di (of „(ĕ)'nggi") koelĕ (*B*), het beraadslagen over het bedrag der „koelĕ" (zie dit woord)".

Pag. 122: bij te voegen tusschen de woorden „pĕ*gr*am" en „pĕ*gr*amb*i*ng": „pĕrambaq, gesprek; mĕrambaq, een gesprek voeren, bespreken, beraadslagen".

Pag. 122 sub: „pĕranggi" bij te voegen achter dat woord; „gezegd van een „siwar" (zie dit woord), wanneer scheede en gevest met zilver beslagen en belegd zijn".

Pag. 19 × sub: „pĕrapas" bij te voegen achter het woord „gebruik": „ook gebezigd om daarop de kunstsporen van vechthanen te wetten".

Pag. 122: bij te voegen tusschen do woorden „pĕrap*i*n" en „pĕ*gr*awinan": „pĕrasanan, z. v. a. rasan".

Pag. 122 sub: „pĕrbĕ" bij te voegen: „mĕlintang pĕrbĕ (*B*), [pĕrbaw (*S*)]: di kidaw, het Zuiden; di kanan, het Noorden".

Pag. 122: bij te voegen tusschen de woordeh „pĕrbĕ" en „pĕrb*o*t": „pĕrboelĕ (*B*), pĕrboelaw (*S*), gew. verbonden met „s*i*ksĕ" (*B*), s*i*ksaw (*S*) = s*i*ksĕ.

Pag. 122 sub: „pĕrb*o*t" bij te voegen: „ook wel voor kleedingstukken, sieraden".

Pag. 122/123: bij te voegen tusschen de woorden „pĕrĕnggi" en „pĕrĕpat": „pĕrĕntang = timbangan".

Pag. 123 sub: „pĕri" bij te voegen: „pĕri djinggaw sĕri(j)'ăt (*S*), eene godin huizende in de z.g. sĕrĕgaw panggar bĕsi".

Pag. 123: bij te voegen tusschen de woorden „pĕri(j)'ăsan" en „pĕ*gr*ikaj":

„pĕ*gr*i(j)'aw, e. s. v. heester met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 123: bij te voegen tusschen de woorden „pĕrik*o*t" en „pĕrimp*i*ng": „pĕriman; djémĕ (*B*), [djĕmaw (*S*)] pĕriman, een van persoonlijke diensten vrijgestelde".

Pag. 123: bij te voegen tusschen de woorden „pĕrimp*o*nan" en „pĕrintah": „pĕrindoe(w)'ăn, waarmede jonge meisjes elkander aanspreken, wanneer zij elkander nog niet bij den naam willen noemen, of dien naam niet kennen".

Pag. 123 sub: „pĕr*i*qsĕ" bij te voegen: „mĕr*i*qsaw rasan (*S*) = noent*o*t ri(j)'ăl; zie „ri(j)'ăl"."

Pag. 123 sub: „pĕrmatĕ" bij te voegen tusschen de woorden „batoe" en „'ak*i*'ăq": „'ak*i*q (*B*)" en achter het woord „man*i*'ăq (*S*)": „taj boer*o*ng da*gr*ĕ (*B*), [da*gr*aw (*S*)]".

Pag. 123: bij te voegen tusschen de woorden „pĕ*gr*o*t*" en pĕrow*i*t": „pĕro'at*i*n = parwat*i*n; zie ook „tari"."

Pag. 123: bij te voegen tusschen de woorden „pĕ*gr*oe*gr*o*ng*" en „pĕ*gr*o*t*": „pĕroman (ook „paroman"), slecht teeken; pĕroman djandĕ (*B*), [djandaw (*S*)], kenteekenen bij een vrouwspersoon, welke op een overlijden op jeugdigen leeftijd wijzen".

Pag. 124: bij te voegen tusschen de woorden „pĕtang" en „pĕtĕ": „pĕtarĕ (*B*), — pĕtaraw (*S*) = bĕtarĕ II".

Pag. 124 sub: „pĕtĕ" bij te voegen achter „(*B*)": „pĕtaw (*S*)".

Pag. 124: bij te voegen tusschen de woorden „pĕtĕ" en „pĕti": „pĕtĕrah = bĕtĕrah".

Pag. 124 sub: „pĕt*i*q" bij te voegen: „sĕpĕt*i*q (*B*), sĕpĕt*i*'ăq (*S*), e. s. v. kinderspel".

Pag. 124 sub: „pĕtjah" bij te voegen: „mĕtjahka(n) 'oendang 'oendang, een wet overtreden".

Pag. 124 sub: „pigang" de „kommapunt" te doen vervallen tusschen de woorden „migang" en „mangk*o*q"; bij te voegen: v.g.l. „pĕgang".

Pag. 124 sub: „pi(j)'ăs" bij te voegen: „pi(j)'ăs rĕbah, een der versierselen van de „pi(j)'ăs tĕgaq"; II tĕpi(j)'ăs di da*gr*at, di 'aj*i*q (*B*), ['aji'ăq (*S*)], (in formulieren voorkomende), wijd en zijd, te water en te land".

Pag. 125 sub: „pinang" bij te voegen: „II pinang masaq, e. s. v. heester (geneeskrachtig)".

Pag. 125 en 20×: bij te voegen tusschen de woorden „pindanan" en „pindĕkawan": „pindaq, zie „badah"; pindaran, zie „badah"."

Pag. 125 sub: „pinggan" bij te voegen tusschen de woorden „lĕmaq man*i*s" en „enz.": „boewah *gr*ĕngas, doed*o*l lĕmb*o*t, loewĕ (*B*), loewaw (*S*), *gr*ĕt*i*h (*B*), [*gr*ĕt*i*'ăh (*S*)]".

Pag. 125 sub: „pinggang" bij te voegen: „sĕpinggang bal*o*ng; een lengtemaat, zijnde de afstand van den voet tot halverwege de dij langs een rechte lijn gemeten".

Pag, 125 sub: „pintaq" bij te voegen achter het woord „pĕpintaq": „(ook „pĕmintaq; parmintaq'ăn", (in formulieren voorkomende))".

Pag. 125: bij te voegen tusschen de woorden „pintjang" en „pint*o*n": „pintoe (ook „pintoe'ăn"), de vaginamond, v.g.l. „lawang"."

Pag. 126 sub: „pip*i*s" bij te voegen achter het woord „spijzen": „ook

het afscheiden en pluizen van de kapokvezels".

Pag. 126: bij te voegen tusschen de woorden „p*i*r" en „piraq": „pirang (in de spreektaal zelden of nooit gebezigd); pirang boemi pirang lang*i*t, tusschen hemel en aarde".

Pag. 126 sub: „pir*i*q" bij te voegen tusschen de woorden „steen" en „met" en tusschen het woord „steen" en de zinsnede „het woord is meer in gebruik dan" respectievelijk: „(bajbatoe)" en „(pĕmir*i*q (*B*), [pĕmir*i*'ăq (*S*)])".

Pag. 126 sub: „pisang" bij te voegen achter de woorden „kĕlat", „loengkĕ", „'oedang", „tĕmbatoe", „pot*i*'ăh: „(met geneeskrachtigen wortel)"; staat: „sĕngkĕl*i*q"; moet zijn: „sĕngkĕl*i*k"; bij te voegen achter het woord „sĕngkĕwali": „(zie dit woord)".

Pag. 126 sub: „pisaw" bij te voegen: „pisaw ra'*o*t = sĕra'*o*t; (zie „ra'*o*t", dat meer in gebruik is)".

Pag. 126 sub: „pistawĕ" bij te voegen: „II = pĕmi(j)'ĕ".

Pag. 126 sub: „pitaq" bij te voegen: „de verschillende afdeelingen, waaruit een kooi of hok bestaat".

Pag. 126 sub: „pit*i*ng" bij te voegen: „een klein matje, waarop diverse bladeren worden geplaatst, om daarop de uit den rijstketel geschepte rijst uit te spreiden; een matje als bedekking gebezigd, om een maal warm te houden".

Pag. 126 sub: „pit*o*ng" bij te voegen: „II (in de spreektaal niet gebezigd), zeven".

Pag. 127 sub: „poeding" bij te voegen achter het woord „blad": „(geneeskrachtig); poed*i*ng: „kantj*i*l" (met geneeskrachtigen wortel); *g*rint*i*q (*B*), [*g*rint*i*'ăq (*S*)]".

Pag. 127 sub: „poedjĕ" bij te voegen achter het woord „bĕnd*o*n" „om een rijken oogst af te smeeken".

Pag. 20 × sub: „poedji II" te doen vervallen het woord „ook" en bij te voegen achter „II": „poedji majat (*B*), [manjat (*S*)]".

Pag. 127 sub: „poed*o*ng" bij te voegen: „het woord werd ook aangetroffen in de beteekenis van „ramoe-'ăn tĕn*o*ng (zie die woorden)".

Pag. 127 sub: „poegan" de letter „(*B*)" te doen vervallen.

Pag. 20 × sub: „poeh*o*n" bij te voegen: „II poeh*o*ni, uitspreken van een formulier na het indruppelen van de oogen van een afgestorvene met een bijtend vocht (in den regel citroensap met peper vermengd) om er zich van te overtuigen, dat de dood inderdaad is ingetreden".

Pag. 127 sub: „poek*o*q" bij te voegen: „poek*o*q tanggĕ (*B*), [poeko'ăq tanggaw (*S*)], de onderste sport van de trap".

Pag. 127 sub: „poel*o*h" bij te voegen achter „1/10": „een dubbeltje".

Pag. 127 sub: „poel*o*t" bij te voegen achter het woord „reinigen": „vindt ook in de geneeskunde aanwending; pĕpoel*o*t pot*i*h (*B*), [pot*i*'ăh (*S*), eene variëteit; II vogellijm".

Pag. 128 sub: „poemp*o*n" bij te voegen tusschen dat woord en het woord „moemp*o*n": „de ruigte en stoppels op een ter bebouwing bestemd boschland, welke op kleine hoopjes bij elkaar zijn gehakt"; te lezen in plaats van „de" tusschen de woorden „van" en „ruigte": „die"; verder te doen vervallen de zinsnede: „op een ter bebouwing bestemd bosch-

land"; bij te voegen voor het woord „aanleggen": „(ook „njilap poemponan")."

Pag. 128: bij te voegen tusschen de woorden „poempon" en „poenaj": „poempong, afgeknot, afgeknakt".

Pag. 128 sub: „poendjong" bij te voegen: „poendjong: bĕramoe'ăn; sĕrbĕ koening; tigaw roewang (*S*); — 'anaq poendjong, waaronder de verschillende rantjak's (zie dit woord) worden begrepen, welke bij een „poendjong"-offermaal worden geplaatst".

Pag. 128 sub: „poengkaq" bij te voegen: „IV gezegd van een vrouw, die niet meer in de kracht van haar leven is, de climacterium periode gepasseerd is".

Pag. 20 × staat: „poepo'ăq (*S*).... pap"; moet zijn: „poepoq (*B*), poepo'ăq (*S*); bĕpoepoq (*S*), beleggen van het een of ander lichaamsdeel met een papje".

Pag. 128 sub: „poepot" bij te voegen: „III poepotan kĕling (voorkomende in formulieren), het middelpunt der aarde (?)".

Pag. 128: bij te voegen tusschen de woorden „poegroq" en „poesakĕ": „poeros, z. v. a. „koendang (?)".

Pag. 129 sub: „poesagr II" bij te voegen: „poesagran: boemi (= tasik); la'ot, het middelpunt der aarde".

Pag. 129 sub: poe(w)'ăgr" bij te voegen achter het woord „lilipan": „(geneeskrachtig)".

Pag. 130: bij te voegen tusschen de woorden „radang" en „radjang": „radin; een titel; radin: „djamboe, (ĕ)'ndoe (*S*), godheden".

Pag. 130 sub: „radjĕ (*B*)" bij te voegen: „radjĕ (*B*), [radjaw (*S*)]: 'alam mĕni; 'alam sĕgĕntan boemi; njawaw (*S*); sĕliman, godheden; II degene, die bij het „toentom badaq"-spel, den „niniq" (zie dit woord) moet tegenhouden".

Pag. 130 sub: „ragi I" bij te voegen vóór het woord „de": „klaur in het algemeen, in het bijzonder"; 'ajam tigĕ (*B*), [tigaw (*S*)] ragi, een kip met witte, zwarte en gele veêren, welke voor bepaalde offermalen worden geslacht".

Pag. 130: bij te voegen tusschen de woorden „ragi" en „ragoe": „gragi, gist".

Pag. 130: bij te voegen tusschen de woorden „rajas" en „rajĕ": „rajat (in de spreektaal zelden of nooit gebezigd), onderdaan, volk".

Pag. 20 × sub: „grakat" bij te voegen achter het woord „vervaardigd": „(e. s. v. fetisch)".

Pag. 20 × sub: „gramas" bij te voegen achter het woord „kneden": „uitpersen".

Pag. 130 sub: „ramboe" bij te voegen: „koedjor bĕramboe, toembaq bĕramboe, lans, speer bij het lemmet voorzien van het een of ander versiersel (inz. „haar") bij wijze van franje".

Pag. 131 sub: „ramboetan" te doen vervallen: „e. s. v. vrucht" en in de plaats daarvan te stellen: „een boom met eetbare vrucht" en bij te voegen achter het woord „schil": „de bast is geneeskrachtig".

Pag. 131: bij te voegen tusschen de woorden „rampaj" en „rampas": „rampaq, gezegd van een boom, die vele takken schiet".

Pag. 131 sub: „ramĕ" te lezen in plaats van de zinsnede „zooals door

den stamvader..... enz." te lezen „zooals vischvijvers, aanplantingen enz., hetzij aangelegd door den stamvader, hetzij aan de gemeenschap toegevallen".

Pag. 131: bij te voegen tusschen de woorden „*gr*andjaw" en „randj*i*ngan": „randj*i*ng; mĕrandj*i*ng, het verrichten door de „doek*o*n" (zie dit woord) van de inwendige manipulatiën tijdens den partus".

Pag. 132 sub: „rantjak I" bij te voegen: „= sangga*gr*".

Pag. 132 sub: „*gr*ap" bij te voegen: „(badah) pĕngĕ*gr*apan, plank om tabak te kerven".

Pag. 132: bij te voegen tusschen de woorden „*gr*apat" en „*gr*ap*o*t": „rap*i*l, de aartsengel Raphaël".

Pag. 132: bij te voegen tusschen de woorden „rap*i*l" en „*gr*ap*o*t": „*gr*ap*o*h (*B*), *gr*apo'ăh (*S*); ngĕ(mĕ)-*gr*ap*o*h (*B*), ngĕ(mĕ)*gr*apo'ăh (*S*), het omkappen van het houtgewas langs de kanten van een bouwveld, dat het padigewas zoude beschaduwen".

Pag. 132 sub: „rasan" bij te voegen achter dat woord: „(ook „*gr*asan"); di loe(w)'ă*gr* rasan (*gr*asan) buiten de partijen staan, neutraal zijn; zie ook „par*i*qsĕ"."

Pag. 132 sub: „rasĕ" bij te voegen tusschen de woorden „geur" en „gevoelen": „[ook „pĕrasĕ'ăn (*B*), pĕrasaw'ăn (*S*)]"."

Pag. 132: bij te voegen tusschen de woorden „rasĕ" en „rasi": „rasĕ loelah = ras*o*l".

Pag. 132 sub: „rasi" bij te voegen: „pĕrasi(j)'ăn (ook „pĕ*gr*asi(j)ăn") (in de spreektaal niet gebezigd), heeft dezelfde beteekenis als „rasi"."

Pag. 132 sub: „ratap" bij te voegen achter het woord „klaaglied": „(ook formulier bijv. een „sawi bardoend*o*n"); II heeft in formulieren ook de beteekenis van sĕb*o*t".

Pag. 133 sub: „ratoe" bij te voegen: „III ratoe: roeban kĕlam, het hoofd der in zee huizende geesten; sĕkĕndar 'alah, sĕkĕndar 'ali, sĕkĕndar 'alam, simpan 'alah (volgens eenige godgeleerden), het hoofd der geesten respectievelijk in de sĕrgĕ (zie dit woord): „nĕgĕri sam, nĕgĕri 'asaj, nĕgĕri kĕlam kab*o*t, nĕgĕri bandoe ri(j)'ăng".

Pag. 133 sub: „rat*o*s" bij te voegen: „bĕrat*o*s, de iddah van drie maanden en tien dagen".

Pag. 133 sub: „rĕbi(j)'ăh" bij te voegen: „rĕbi(j)'ăh mandang, een „doek*o*n" (zie dit woord), die om hare kundigheden in hoog aanzien staat".

Pag. 134: bij te voegen tusschen de woorden: „*gr*ĕkoe" en „*gr*ĕk*o*p": „rĕko'ăq (*S*); rĕko'ăq la'*o*t, een in zee huizende kwade geest".

Pag. 134 sub: „rĕndah" bij te voegen: „zie „bor*o*ng II"."

Pag. 134 sub: „rĕndj*i*h" bij te voegen: „onder „rĕndj*i*h" wordt ook verstaan een weduwnaar, die naar een vrouw zoekt, om met haar een huwelijk aan te gaan".

Pag. 135 sub: „rĕngg*o*t" bij te voegen: „II = damp*i*ng (?)".

Pag. 135: bij te voegen tusschen de woorden „rĕn*o*ng" en „*gr*ĕntang": „rĕntang, uitgestrekt, gespannen; mĕrĕntang, uitspannen".

Pag. 135 sub: „rĕpat" bij te voegen achter dat woord: „(ook „*gr*ĕpat"); IV tegelijk, gelijkertijd".

Pag. 135 sub: „rĕpi(j)'ăh 4e alinea" achter het woord „guldenstuk" bij te voegen: „en ter waarde van *f* 1".

Pag. 136 sub: „rĕroebĕ I" bij te voegen „(*S*)" [gr.w.d. roebĕ (*B*), roebaw (*S*)]" en achter het woord „geschenk": „(ook aan hoofden)"; zie „roebĕ".

Pag. 136 sub: „*gr*ĕsam" bij te voegen achter het woord „babi": „(geneeskrachtig)".

Pag. 21 × sub: ribang" bij te voegen: „IV e. s. v. kinderspel".

Pag. 136 sub: „*gr*iboe" bij te voegen: „II zie „tandang"; III *gr*ĕ*gr*iboe, e. s. v. gras (geneeskrachtig)".

Pag. 137: bij te voegen tusschen de woorden: „ridj*i*h" en „ri(j)'ăl": „rihal, een lezenaar uit één stuk hout gesneden, die naar verkiezing kan worden dichtgeslagen of opengezet".

Pag. 137: bij te voegen tusschen de woorden „rihal" en „ri(j)'ăl": „ri(j)'ăh (in de spreektaal niet gebezigd); mĕri(j)'ăh, te voorschijn komen inz. van de nageboorte".

Pag. 137 sub: „ri(j)'ăl" bij te voegen; „ri(j)'ăl: kipas, oude zilveren munt; moet*o*ng, een bedrag van *f* 2.50, dat door den vader van den verloofden jongeling gelijkelijk moet worden verdeeld onder de genoodigden aan het maal, dat na het „mĕla*gr*ika(n)" (zie dit woord) moet worden aangerecht".

Pag. 137 sub: „ri(j)'ăng" bij te voegen: „II mĕri(j)'ăng, zonder ophouder, herhaaldelijk (ook gebezigd om den excessief uit te drukken); mĕri(j)'ăng: rindoe, onstuimig naar iets verlangen; tang*i*s, luidkeels snikken en weenen".

Pag. 137: bij te voegen tusschen de woorden „ri(j)'ăs" en „ri(j)'ĕ": „*gr*i(j)'ăs (in de spreektaal zelden of nooit gebezigd), uitnoodigen om iets te verrichten; bĕ*gr*i(j)'ăs bĕ*gr*anggoe (gr.w.d. „'anggoe") (voorkomende in Bĕsĕmahsche Sĕram-formulieren), de goden en geesten uitnoodigen zich het hoofdhaar te wasschen met „bor*i*h minjaq" en „'aj*i*q tjĕndanĕ" (zie die woorden)".

Pag. 137: bij te voegen tusschen de woorden „rikaq" en „*gr*ik*i*l": „rik*i*l; mĕrik*i*l, fijn wrijven van kruit", en tusschen de woorden „*gr*ik*i*l" en „r*i*l": „rik*o*h (*B*), riko'ăh (*S*); ngĕrik*o*h (*B*), [ngĕriko'ăh (*S*)] ngand*o*ng 'oerak, gezegd van een stokouden persoon".

Pag. 137: bij te voegen tusschen de woorden „*gr*imaw" en „rimbaq": „rimbang, e. s. v. kinderspel".

Pag. 137 sub: „*gr*imbĕ" bij te voegen: *gr*imbĕ (*B*), [*gr*imbaw (*S*)]. larangan, bosch, dat van wege het goed timmerhout gereserveerd moet blijven en niet in cultuur mag worden gebracht".

Pag. 137: bij te voegen tusschen de woorden „rimb*o*n" en „rimpi(j)'ăn": „rimpak (gew. verbonden met „rimp*o*n"); bĕrimpak bĕrimp*o*n (in de spreektaal niet gebezigd), overal verspreid".

Pag. 137: bij te voegen tusschen de woorden „rimb*o*n" en „rimpi(j)'ăn": „rimpan (*B*), bĕrimpan (in de spreektaal zelden of nooit gebezigd) = rinap".

Pag. 137: bij te voegen tusschen de woorden „rimp*i*t" en „rindoe": „rinap (*B*), (ook „*gr*inap"); bĕrinap

(ook „bĕgrinap") (in de spreektaal zelden of nooit gebezigd) = kisit" en „grinaq (S); bĕgrinaq = bĕtoenggal (zie „toenggal"."

Pag. 137 sub: „ringgit" bij te voegen: „onder dat muntstuk werd oudtijds in de Bĕsĕmah-streken de „ri(j)-'ăl" verstaan".

Pag. 137: bij te voegen tusschen de woorden „ringgong" en „ringging": „ringgot; bĕringgot, het zich bewegen van het kind in den moederschoot".

Pag. 138: bij te voegen tusschen de woorden „grintiq" en „rirang": „rintjong, schuin of puntig toeloopend"; zie „sindangan".

Pag. 138: bij te voegen tusschen de woorden „grintiq" en „rirang": „ripat (in de spreektaal niet gebezigd); mĕripat, wenschen, verlangen".

Pag. 138: bij te voegen tusschen de woorden „rodi" en „groe'ăp": „roe (ook „groe"); kajoe roe (groe), eene casuarine soort; roe (groe) boekit, eene variëteit".

Pag. 138 sub: „roeban" bij te voegen achter dat woord: „(ook roban), tusschen de woorden „huizende" en „geest": „kwade" en achter het woord „kĕlam": „(ook „la'ot) — met roeban kĕlam wordt ook wel de „djin pĕlsit" bedoeld —: tanah roeban kĕlam, de plaats waar die „djin" huist en waar de diepste duisternis heerscht; zie ook „ratoe".

Pag. 21 × sub: „roebĕ" bij te voegen achter het woord „van": „(ook aan)"; II roebĕ roebĕ (B), roebaw roebaw (S), het geschenk, dat men bij terugkeer van een lange reis aan doeson- en margahoofd pleegt te geven".

Pag. 138 sub: „roeboh" bij te voegen achter het woord „gebouwen": „omvallen, neervallen"; II mĕroebo'ăh soebang, soemping, een der ceremoniën van het huwelijk, nl. de pas gehuwde vrouw van hare versierselen ontdoen".

Pag. 21 × sub: „roekoq" bij te voegen achter het woord „offermalen": „en bij het „tilol" (zie dit woord)".

Pag. 138 sub „groemah" te doen vervallen de woorden: „(ook gilapan (B)); bij te voegen achter het woord „tatahan": „een planken woning voorzien van snijwerk, gewoonlijk aangebracht op de balken waarop het gebinte rust; „gilapan", een planken woning zonder voorzien te zijn van snijwerk; tusschen de woorden „pitjaq" en „tiking": „padoe [ook „padoe(w)'ăn"]; te lezen in plaats van de woorden „padoe'ăn" en „bawa": „padoe(w)'ăn" en „bawah".

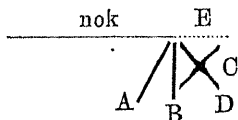
Pag. 139: In de eerste alinea staat: „haar", moet zijn: „hen"; in de tweede alinea staat: „kĕbong boenting", moet zijn: „toepik"; bij te voegen tusschen de woorden „gordijn" en „tabir": „kĕbong"; staat: sub n° 5: „onderkant", moet zijn: dwarsliggers dragende"; sub „n° 12": „tusschenstijl", moet zijn: „hoekstijl".

Pag. 140 staat: sub „n° 22": „patapan", moet zijn: „poe(w)'atapan"; sub „n° 35": „als n° 35", moet zijn: „als n° 34"; sub „n° 36": „(n° 36"), moet zijn: „(n° 26)".

Pag. 141: sub „n° 53" bij te voegen: „kist voor precioca, ook tot slaapplaats dienende"; staat sub „n° 60": „kakawang, moet zijn: „kĕkawang"; sub n° 62" te doen vervallen

de woorden „tusschen" en „naar het grootste vertrek";

sub „moebongan" bij te voegen

A, D sĕma*gr* goenting, spantbeen;
B ti(j)'ăng moebongan, stijl;
C toendjangan dagoe;
E bi(j)'ăwaq moebongan;

sub „n⁰ 73", het woord „lahas" te doen vervallen en in de plaats van „bovenkant van den vloer", te stellen „de onderkant van de dakbedekking";

sub „n⁰ 74" te doen vervallen de zinsnede „onderkant .... bamboe" en in de plaats daarvan te stellen: „dakspar";

sub „n⁰ 75" de woorden „bovenkant van de" te doen vervallen.

Pag. 142 staat: sub „n⁰ 88": „loe(w)'ă*gr*", moet zijn: „loe(w)'ăn"; sub „n⁰. 110", de zinsnede „dekplank van .... vertrek" te doen vervallen en in de plaats daarvan te stellen „vloer van het kleinste gebouw"; sub „n⁰ 117" te doen vervallen de woorden „vloer van den".

Pag. 143: sub „n⁰ 4" te lezen „voor langsliggertje op n⁰ 3": „kinderbalken onder den vloer".

Pag. 144: bij te voegen sub „n⁰ 40": „kist voor „precioca" (ook „slaapstede"); sub „n⁰ 41": „met drie verdiepingen"; sub „n⁰ 42": „middelste verdieping van n⁰ 41"; sub „n⁰ 43": „onderste verdieping van n⁰ 4"; sub „n⁰ 45": „vuurhaard, zijnde een vierkante bak van planken of bamboe, met een bodem van „pĕloepoh (*B*), pĕloepo'ăh (*S*)], gevuld met aarde, welke stevig wordt aangestampt, waarin drie steenen als treeft dienen"; sub „n⁰ 47" bij te voegen: „kippenhok".

Pag. 145: staat snb „n⁰ 77": „gording", moet zijn: „dakspar"; sub „n⁰ 78" te doen vervallen de woorden „bovenkant der"; sub „n⁰ 79" bij te voegen tusschen de woorden „pĕ*gr*abong" en „bij": „nokbedekking; is".

Pag. 146: staat sub „n⁰ 23": „luik", moet zijn: „deur"; bij te voegen sub „n⁰ 24": „étagère voor borden enz."; sub „n⁰ 27": „vensterluik"; verder het woord „pĕngatap" tusschen „haakjes" te plaatsen.

Pag. 147: staat sub „n⁰ 36": „di'tas", moet zijn: „di 'atas"; te doen vervallen sub „n⁰ 50" de zinsnede „verbindingslatten .... bijgebouw" en in de plaats daarvan te stellen: „vuurhaard"; bij te voegen sub „n°s 51 en 52": „stijlen van den keukenvloer" en sub „n⁰ 54": „onderdeel van de étagère".

Pag. 148: bij te voegen sub „n⁰ 74": „dito voorzijde"; sub „n⁰ 83": „stormlat"; sub „n⁰ 84": „dakbedekking van sĕrdangbladeren"; staat sub „n⁰ 85": „bedekking", moet zijn: „nokbedekking"; te doen vervallen sub „n⁰ 105" de woorden: „vloer van het"; bij te voegen sub „n⁰ 109" tusschen de woorden „dakgoot" en „tuschen": „van bamboe".

bij te voegen: „pata*gr*", eene opening in de vloer van de „tĕmpoe(w)-'ăn" (zie dit woord), die overdag met een stuk brandhout gesloten wordt en 's nachts geopend blijft; ze dient als secreet voor kleine kinderen en

zieken; *gr*oemah bĕtoewah, gezegd van een huis, dat reeds jaren staat en waarin nog geen sterfgeval heeft plaats gehad; sĕ*gr*oemah, van een gezin".

Pag. 149 sub: „roemĕ" bij te voegen: „roemaw *gr*amb*o*t (*S*), waaronder verstaan zoude worden de afknipsels (het afgeknipte) inz. van het hoofdhaar (ook van de nagels) van een overledene".

Pag. 149 sub: „*gr*oemp*o*t" bij te voegen achter elk der woorden „'ir*o*s-'ir*o*s (ook „'iri'ir*o*s"), kĕkĕloj, lĕpas, lĕpas, 'nja*gr*ang, sam̀baw (ook „sĕsambaw"): (geneeskrachtig)"; *gr*oemp*o*t: „djamb*o*l tĕki; sĕd*i*ngan; tĕtadji, (allen geneeskrachtig)"; (mĕ)*gr*abaj, e.s.v. gras met giftigen wortel; te doen vervallen de woorden „op ladangs".

Pag. 149: bij te voegen tusschen de woorden „roenggang" en „roengg*o*h": „roenggoe (ook „*gr*oenggoe"); mĕroenggoe (ook „mĕ*gr*oenggoen") = toenggoe".

Pag. 149 sub: „*gr*oengkat" bij te voegen: „II (in formulieren) = roeb*o*h".

Pag. 149 sub: „roengk*o*q" staat: „lakaw", moet zijn: „bakaw".

Pag. 150 sub: „roent*o*ng" bij te voegen: „mandje van de schil der „boel*o*h bĕmban" (zie boel*o*h"), om daarin stukjes vleesch of visch in stroomend water uit te wasschen; tusschen de woorden „rottan" en „om": „of „(ĕ)'mban boer*o*ng"."

Pag. 150 sub: „roer*o*h" bij te voegen: „roer*o*han (*B*); dalam roer*o*han limaw, gezegd van eene zwangere vrouw, zoodra zij door de „doek*o*n" wordt ge„lang*i*gr" met citroensap, waarover een „djampi" is uitgesproken (zie die woorden); pĕroer*o*h (*B*), pĕroero'ăh (*S*), de „doek*o*n", die het „Sĕram"-formulier uitspreekt (zie dat woord)".

Pag. 150 sub: „roer*o*ng" bij te voegen: „II = bada(h)?".

Pag. 150: bij te voegen tusschen de woorden „roes*o*q" en „roe(w)'ăng": „roe(w)'ăh (alleen in formulieren bekend), geest".

Pag. 150 sub: „roe(w)'ăng" bij te voegen: „roe(w)'ăng dadĕ (*B*), [dadaw (*S*)], gleuf tusschen de rechter- en linkerborst".

Pag. 150: bij te voegen tusschen de woorden „roe(w)'*i*t" en „*gr*ol*i*h": „r*o*h, ziel".

Pag. 151 sub: „sadĕ" bij te voegen: „sadĕ 'inilah, dit is het, niet meer dan dat".

Pag. 22 × sub: „sadji'ăn" bij te voegen achter „zie die woorden": „ook een klein offermaal, dat wordt aangerecht bij den oever der rivier, alvorens men ter vischvangst gaat".

Pag. 151: bij te voegen tusschen de woorden „sahang" en „sah*o*t": „sah*i*t; snijden, afsnijden".

Pag. 151 sub: „sakĕ" bij te voegea: „ook gezegd van sawah's, welke geringe oogsten afwerpen, omdat de grond reeds uitgeput is".

Pag. 151 sub: „sak*i*t" bij te voegen: „pĕnjak*i*t tanah, ziekte door geesten veroorzaakt".

Pag. 151 sub: „salah I" bij te voegen: „salah bĕpatjang bĕpaqsĕ (*B*), iets doen wat tegen de bevelen der goden strijdt, zich tegenover de goden overmoedig toonen; sub „salah II" bij te voegen: „njalahka(n):

'idopnjĕ (ook „kĕpoq lantangnjĕ) (*B*), [„kĕbaw" (of „kambing") 'idop (*S*)], het offerdier (karbouw of geit) levend den goden aanbieden; sanggan sigrih (*B*), [sigri'ăh (*S*)], den gast de benoodigdheden voor den betelpruim toeschuiven en hem uitnoodigen een betelpruim te bereiden en te kauwen".

Pag. 152 sub: „salih" bij te voegen: „II = 'obah".

Pag. 152: bij te voegen vóór het woord „sali'ăq": „saliq (*B*), bĕsaliq".

Pag. 152: bij te voegen tusschen de woorden „samar" en „sambaj": „samat = tĕtap".

Pag. 152: De zinsnede „sambaw... gras" te doen vervallen.

Pag. 152 sub: „sambot II" bij te voegen tusschen de woorden „toetogran" en „deze": „het z. g. bĕgroelang mĕradjĕ".

Pag. 152: bij te voegen tusschen de woorden „sambaw" en „sambil": „sambĕroelap, e. s. v. heester waarvan de bloemen worden benut bij de „kĕndoeri(j)'ăn sĕrbaw boengaw (*S*) (zie „kĕndoeri(j)'ăn")."

Pag. 153 sub: „sandĕ" bij te voegen achter het woord „pĕrdjandji(j)-'ăn": „(ook „sandĕ bĕrdjandji"); achter het woord „koelĕ": „gezegd van een pandelingschap, waarbij een „gadis" als pandelinge wordt gehouden, totdat zij is uitgehuwelijkt bij „'adat koelĕ", om uit het bedrag der „koelĕ" de schuld te delgen"; vóór het woord „gezegd": „toenggoe'i"; achter het woord „'agong": (z. v. a. „lapan") en achter het woord „verkoop (*B*) — de „(*B*)" moet vervallen —": „; gedingpand nl. goederen van waarde als wapens („kĕgris", „koedjor" e. d.), welke oudtijds als „tandĕ biti" of „tandĕ sĕrah" moesten worden gedeponeerd door aanklager of eischer in rechtszaken van aanbelang; sandĕ 'alit; gedingpand nl. goederen van weinig waarde als „'angkop", welke in kleine rechtszaken moesten worden gedeponeerd (zie de woorden „lapan" enz.)".

Pag. 153 sub: „sandong" bij te voegen: „II sandongan (gew. verbonden met „sangkot"; sangkot sandongannjĕ, teleurgesteld".

Pag. 153 sub: „sang II" bij te voegen achter het woord „sĕri": „(ook, doch zelden „sĕgrang sĕri"); IV sangjang (gew. verbonden met „radjĕ (*B*), [radjaw (*S*)]; sangjang radjĕ (*B*), radjaw (*S*)], titel van de hoogste godheid (alleen voorkomende in formulieren)".

Pag. 154 sub: „sanggolan" bij te voegen achter het woord „goendjong": „(zie dit woord)".

Pag. 154: bij te voegen tusschen de woorden „sangkaq" en „sankagr": „sangkar; en van boeloh (*B*), [boelo'ăh (*S*)] bĕmban (zie „boeloh") gevlochten hanger om daarin borden op te bergen".

Pag. 154: bij te voegen tusschen de woorden „sangkĕ" en „sangkilan: „sangki(j)'ăq (*S*), een mandje van gevlochten bamboe om daarin spaansche peper te bewaren".

Pag. 154 sub: „sangkop" bij te voegen: „III = toetoq; reeds ten einde".

Pag. 154 sub: „sangoe" bij te voegen tusschen de woorden „njangoe'i" ĕn „tigĕ": „uit beleefdheid een vreemdeling (gast) van het noodige voorzien bij zijn vertrek".

Pag. 154 sub: „santing" bij te voegen: „pal, lus; tali santing, touw, waaraan de pal; groemah santing; juk waarop de „pantilan" (zie dit woord) rust en waaraan de „tali santing" en de valdeur worden bevestigd".

Pag. 154 sub: „santoq" bij te voegen: „III belanden, ergens aankomen; ook ergens heengaan of naar iemand toegaan; IV njanto'ăq sawgi (S) = masang sangi, zie „pasang"."

Pag. 154 sub: „sapat" bij te voegen: „sapat: „kĕgrang; (ĕ)mas" — van beide wordt het plantenlijm gebezigd voor het vasthechten van krisscheeden; achter het woord „wikkelen": „en verder in de huishouding aanwending vinden".

Pag. 155 sub: „sapoe" bij te voegen: „sapoe lidi, bezem gemaakt van de ribben der palmbladeren".

Pag. 155 sub: „sapot" bij te voegen achter het woord „katoen": „ook een „ka'in" van eigen weefsel".

Pag. 155 sub: „sagrang" bij te voegen tusschen dat woord en het woord „gĕlita": „(ook „sĕsagrang"); sagrang sĕmpĕgroh, e. s. v. gebak".

Pag. 155. Het woord „sagrap" te doen vervallen.

Pag. 22× sub: „sagrot" staat: „njĕmaj", moet zijn: „ngĕmaj".

Pag. 155: bij te voegen tusschen de woorden „sasaq" en „satang": „sasih (B), sasi'ăh (S), grondhuur", z. v. a. siwa pĕndjoelong (zie die woorden)".

Pag. 155 sub: „satang" bij te voegen: „II satang ka'in, de rottanstok, waarmede de „ka'in" wordt opgehouden, die de jongeling de eerste dagen na de besnijdenis draagt, opdat de „ka'in" niet met den penis in aanraking komt".

Pag. 155: bij te voegen tusschen de woorden „sĕbakiq" en „sĕbasah": „sĕbangon, e. s. v. heester".

Pag. 156: bij te voegen tusschen de woorden „sĕdar" en „sĕdawĕ": „sĕdarĕ (B), [sĕdaraw (S)], bloedverwant".

Pag. 156 sub: „sĕdĕkah" bij te voegen: „sĕdĕkahan koepi'ăq (S) [ook „sĕdĕkahan bĕnasi"] = kĕndoeri(j)'ăn bĕnasi".

Pag. 156 sub: „sĕding" bij te voegen: „II njĕding, plagen, tergen".

Pag. 156: bij te voegen tusschen de woorden „sĕding" en „sĕdjagr": „sĕdjambang (gew. verbonden met „sĕdjimbi"), alleen voorkomende in formulieren en aan „doekon"'s bekend; naam toegekend aan de „'iboe kĕlam" (zie „'iboe")".

Pag, 156: bij te voegen tusschen de woorden „sĕgi" en „sĕgit": „sĕgiring (in de spreektaal niet gebezigd), middenpunt (?)".

Pag. 156: bij te voegen tusschen de woorden „sĕgoegot" en „sĕkam": „sĕkadoedoq (B), sĕkadoedo'ăq (S), e. s. v. heester (geneeskrachtig); sĕkah; 'iloqlah .... sĕkah ....; beter .... dan ....".

Pag. 156: bij te voegen tusschen de woorden „sĕkang" en „sĕkapas": „sĕkap (in de spreektaal niet gebezigd) = masoq".

Pag. 156: bij te voegen tusschen de woorden „sĕkapas" en „sĕkĕdidi": „sĕkat = toetoq".

Pag. 156 sub: „sĕkimbong" bij te voegen achter dat woord: „(ook „sĕkĕmbong")".

Pag. 156 sub: „sĕk*o*p" bij te voegen: „II e. s. v. „toekoe", doch van kleine afmeting".

Pag. 156 sub: „sĕlamat" bij te voegen: „lah sĕlamat, (ĕ)'ndidaw (ĕ)'ndaq sĕlamat, uitdrukkingen in Passar-streken door den jonggehuwden man gebezigd, om zijne ouders te kennen te geven, in het eerste geval dat de eerste bijslaap is uitgeoefend, in het tweede geval dat de vrouw zich nog tegen het uitoefenen daarvan heeft verzet".

Pag. 157: bij te voegen tusschen de woorden „sĕlaq" en „sĕlasar": „sĕlaraw; sĕlaraw dadap, e. s. v. heester".

Pag. 157: bij te voegen tusschen de woorden „sĕlasar" en „sĕlat": „sĕlas*i*h (*B*), sĕlas*i*'ăh (*S*), een heester (geneeskrachtig), welks bladeren bij offermalen en enkele handelingen van doek*o*n's worden gebezigd".

Pag. 23 × sub: „sĕlĕkan" het „(?)" te doen vervallen en als beteekenis daarvan te stellen „houding, waarbij de handen op de zijde worden geplaatst, de duim naar voren gestrekt".

Pag. 157 sub: „sĕlindang" bij te voegen: „sĕlindang 'ampaj 'ampaj".

Pag. 158 sub: „sĕloedang" bij te voegen achter dat woord: „(ook „sĕroedang")".

Pag. 158 sub: „sĕloeso'ăh" bij te voegen: „sĕloeso'ăh bangkaj, de geneesmiddelen aangewend om een miskraam te voorkomen".

Pag. 158: bij te voegen tusschen de woorden „sĕl*o*t" en „sĕmang": „sĕmajĕ (*B*), [sĕmajaw (*S*)], z. v. a. „djandji", gew. verbonden met dit woord „djandji sĕmajĕ (*B*), [sĕmajaw (*S*)]", belofte, gelofte, overeenkomst".

Pag. 158: bij te voegen tusschen de woorden „sĕl*o*t" en „sĕmang": „sĕmalam, e. s. v. kruid".

Pag. 158 sub: „sĕmangaj" bij te voegen: „sĕmangaj boent*i*ng; de „tĕngkoel*o*q" en „ka'*i*n" bedoeld bij het artikel „toenggoe tid*o*q'ăn (zie „toenggoe")".

Pag. 158 sub: „sĕmant*o*ng" bij te voegen achter het woord „vinden": „en geneeskrachtig zijn".

Pag. 158: bij te voegen tusschen de woorden „sĕmap" en „sĕmaq": „sĕmapoe, het gonzend geluid gehoord bij het ontwaken na eenen diepen slaap, een teeken, dat een kwade geest den persoon gekweld heeft".

Pag. 158 sub: „sĕmaq II" bij te voegen achter het woord „betrekken": „ook het offermaal, dat daarvoor wordt aangerecht".

Pag. 158 sub: „sĕmbah I" bij te voegen: „njĕmbah, waaronder te verstaan alle betuigingen van eerbied, hulde, onderdanigheid; pĕnjĕmbahan, het geschenk, dat in de Sĕrawajstreken door de jonggehuwde vrouw bij een huwelijk bij „'adat koelaw" aan haar schoonvader moet worden aangeboden, bestaande in een „ka'*i*n soeri bĕtani" en een „sampang koent*o*l" (zie die woorden)".

Pag. 158: bij te voegen tusschen de woorden „sĕmbap" en „sĕmbĕl*i*h": „sĕmbawĕ (*B*), sĕmbawaw (*S*) = *g*ristĕ (*B*)".

Pag. 158: bij te voegen tusschen de woorden „sĕmbĕl*i*h" en „sĕmbikĕ": „sĕmbĕt*i*k, een wijze om een hengeltuig te stellen".

Pag. 159 sub: „sĕmbiloe" bij te

voegen: „sĕmbiloe lad*i*ng, mesje om tabak te kerven".

Pag. 23 × sub: „sĕmĕlap" bij te voegen achter het woord „voorteeken": „ngadĕka(n) soel*o*p ngan sĕmĕlap, kwaad berokkenen inz. van de zijde van „diwĕ boengsoe" (zie „diwĕ")."

Pag. 159: bij te voegen tusschen de woorden „sĕmoe" en „sĕmoengaw": „sĕmoekĕ (*B*) (ook „sĕpĕmoekĕ"); zie „roebĕ".

Pag. 159: bij te voegen tusschen de woorden „sĕmoengaw" en „semoewĕ": „sĕmoeroelap, een heester met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 159: bij te voegen tusschen de woorden „sĕm*o*t" en „sĕmpal": „sĕmpa'*i*t, een houtsoort met eetbare vruchten".

Pag. 159 sub: „sĕmpĕlah": „gew." te doen vervallen en daarvoor in de plaats te stellen: „persresidu bijv." en achter het woord „kokosnoot": „sĕmpĕlah limaw, uitgeperste citroen enz.".

Pag. 159: bij te voegen tusschen de woorden „sĕndawa*gr*" en „sĕndawĕ": „sĕndaraw (in de spreektaal niet gebezigd) = koendang [in het *S* ook „zuster"?]."

Pag. 160 sub: „sĕndjatĕ" bij te voegen: „makaj: tĕngkir*i*ng nganaq pisang, het dragen van een steekwapen, zooals het behoort, d. i. met een overtrek over de greep op zijde van het lichaam; pandikar, het dragen van een steekwapen zooals een voorvechter het pleegt te dragen; sĕngkĕlat tanam, het dragen van een steekwapen voor de borst".

Pag. 160 sub: „sĕnggoeri" bij te voegen achter het woord „heester": „(met geneeskrachtige bladeren)".

Pag. 160 sub: sĕngkĕlaw" bij te voegen tusschen de woorden „boeboe saraw" en „en": „de tĕngkalaq" en achter het woord „kĕrol*i*q (*B*)": „zie die woorden".

Pag. 160: bij te voegen tusschen de woorden „sĕntaq" en „sĕnti(j)'ăsĕ": „sĕntanĕ (*B*), sĕntanaw (*S*) (in de spreektaal niet gebezigd, voorkomende in formulieren) = tĕtap I; gew. verbonden met „tĕmpat-tĕmpat sĕntanĕ (*B*), [sĕntanaw (*S*)], vaste woonplaats, duurzaam verblijf.

Pag. 160: bij te voegen tusschen de woorden „sĕpĕsan" en „sĕp*i*l": „sĕpi (in de spreektaal zelden gebezigd); als, indien".

Pag. 160 sub: „sĕp*i*t II" bij te voegen achter het woord „braadspit": „(ook „pĕnjĕp*i*t")".

Pag. 161: bij te voegen tusschen de woorden „sĕrana" en „sĕrang": „sĕranĕ (*B*), collectieve benaming voor de „ga*gr*am", „koenj*i*t" en „tjabi", gebezigd bij het bereiden van offermalen".

Pag. 161: bij te voegen tusschen de woorden „sĕrang" en „sĕ*gr*ap": „sĕrap*i*l (ook „'isĕrap*i*l", voorkomende formulieren), de aartsengel Rafaël".

Pag. 161 sub: „sĕrawĕ" bij te voegen: „II, een sauce bereid van klappermelk en arènsuiker, welke over kleefrijst wordt gegoten".

Pag. 161 sub: „sĕrbĕ" bij te voegen: „II sĕrbĕ bĕ*gr*at, sĕrbĕ 'ab*o*t (*B*)", (alleen voorkomende in formulieren), zware en lichte lasten, welke op iemand drukken; „III, pap, brei".

Pag. 23 × sub: „sĕ*gr*(ĕ)kaj" bij te voegen: „sĕ*gr* (ĕkaj) sangga*gr*, de benoodigdheden voor het offermaal te

plaatsen op de „sangga*gr*" (zie dit woord)".

Pag. 161 sub: „sĕrgĕ" bij te voegen achter het woord „goden": „de kwade geesten; sĕrgaw (*S*): koetaw mĕndoeraw; koetaw roetji; mambang rasaw; padang si 'oenaj 'oenaj; panggar bĕsi; sindang boemi"; tusschen de woorden „nĕgĕri sam" en „tengah": de vier laatstgenoemden, de verblijfplaats van kwade geesten, die inz. de zwangere- en kraamvrouwen kwellen".

Pag. 161: bij te voegen tusschen de woorden „sĕridadoe" en „sĕr*i*k": „sĕri(j)'ăt; bĕsĕri(j)'ăt (in de spreektaal niet gebezigd), onbetrouwbaar, onoprecht".

Pag. 162 sub: „sĕrindaq", achter dit woord bij te voegen: „(ook „toed*o*ng sĕrindaq") en achter het woord „boel*o*h": „ook van rottan („'oewi bĕlah kindja*gr*")."

Pag. 162: bij te voegen tusschen de woorden „sĕroban" en „sĕroej*o*ng": „sĕroe = pantaw".

Pag. 162: bij te voegen tusschen de woorden „sĕsala" en „sĕsaq": „sĕsali(j)'ăn", de bestanddeelen van een offermaal bij vischvangst aangerecht."

Pag. 162: bij te voegen tusschen de woorden „sĕsĕnj*o*m" en „sĕsilĕ": „sĕs*i*l; njĕs*i*l, het aftrekken van de schil van de bamboegeleding, inhoudende „lĕmang" (zie dit woord), met de tanden".

Pag. 162: bij te voegen tusschen de woorden „sĕsimb*o*n" en „sĕtangan": „sĕsoegoe, een grassoort (geneeskrachtig)".

Pag. 162 sub: „sĕtĕbal" bij te voegen achter het woord „gras": „geneeskrachtig".

Pag. 162: bij te voegen tusschen de woorden „sĕtĕg*o*r" en „sĕtĕ*gr*ĕ": „sĕtĕpoe, e. s. v. heester (geneeskrachtig)".

Pag. 162: bij te voegen tusschen de woorden „sĕtoempas" en „sĕtoengkoe": „sĕtoenam djangkar, waaronder in „doendaj's" (zie dit woord) de honig wordt verstaan".

Pag. 162: bij te voegen tusschen de woorden „sĕwidaq" en „sibĕ": „si'amp*o*ng, e. s. v. heester (geneeskrachtig)".

Pag. 162 sub: „sibĕ" bij te voegen achter het woord „makam": „in het gebergte, waar invloedrijke goden zetelen, zooals op de bergen „Sĕbakas" „Dĕmpoe".

Pag. 162 sub: „sidang" bij te voegen: „II (zelden of nooit in de spreektaal gebezigd) = sĕgalĕ".

Pag. 162 sub: „sidi" bij te voegen: „II komt in Bĕsĕmahsche formulieren ook voor in de beteekenis van „soengg*o*h"."

Pag. 162 sub: „sid*i*ng" bij te voegen: „zie „pant*i*lan"."

Pag. 162 sub: „sidoe" bij te voegen: „ook e. s. v. lepeltje vervaardigd van de „pisang sĕngkĕwali" (zie „pisang"), om daarmede een zuigeling vloeibare stof tot zich te doen nemen".

Pag. 163 sub: „si(j)'ăng" bij te voegen: „nji(j)'ăng 'oetang tanah = gawi(j)'ăn (zie dit woord)".

Pag. 163: bij te voegen tusschen de woorden „si(j)'*o*q" en „sik*i*q": „sikat = barang sapĕ (zie „barang")."

Pag. 163 sub: „silam" bij te voegen: „gew. verbonden met het woord „'al*i*h"."

Pag. 163 sub: „silap" bij te voegen: „II = *gr*a'*i*b".

Pag. 24 × sub: „simah" bij te voegen achter het woord „njimah": „(ook „mĕnjimah") en achter het woord „vieren": „het onthalen van de personen, die een meisje, dat bij „'adat koelĕ" (zie „'adat") zal huwen, begeleiden naar de woning van hare ouders, inz. na het „mas*o*qka(n) boent*i*ng" (zie „mas*o*q"); het onthalen van den „mĕradjĕ" door de „'anaq bĕlaj" (zie „toet*ogr*")".

Pag. 163 sub: „simah" bij te voegen achter de woorden „mĕradjĕ pojang": „[of „mĕradjĕ nin*i*q"].

Pag. 163 sub: „simba*gr*" bij te voegen achter het woord „kakap": „(geneeskrachtig)"; simba*gr*: „koeb*o*ng, waarvan het plantenlijm gebezigd wordt voor het vasthechten van krisscheeden; na'*i*q (*B*), [na'*i*'ăq (*S*)], met geneeskrachtigen wortel".

Pag. 163: bij te voegen tusschen de woorden „simba*gr*" en „simb*o*n": „simbat, welgevallig, met welgevallen aannemen".

Pag. 163 sub: „simpang" bij te voegen: „simpang padoe (ĕ)'mpat, kruis, kruispunt van wegen".

Pag. 163 sub: „simp*i*t" bij te voegen: „simp*i*t": „tjoeraq; tjoeraq 'indang".

Pag. 164 sub: „sindang" bij te voegen tusschen de woorden „gebezigd" en „sindangan": „II njindang, vischvangen middels een"; achter het woord „sindangan": „(sindangan rintj*o*ng e. d. g.); III (in de spreektaal zelden of nooit gebezigd), tegenhouden, tegengaan, beletten".

Pag. 164: bij te voegen tusschen de woorden „sindjĕ" en „singal": „sindj*o*ng, (in formulieren voorkomende) = 'idapan".

Pag. 164 sub: „singgan", „(*B*)" te doen vervallen.

Pag. 164 sub: „singk*i*l" bij te voegen; „singk*i*l tĕlik*o*r (*S*);" vgl. „tĕlik*o*r (*B*)".

Pag. 164 sub: „sintaq" bij te voegen: „II = bataq (echter zelden in deze beteekenis gebezigd)".

Pag. 164 sub: „sipat I" bij te voegen: „sipat gĕnap; gezegd van het menschelijk embryo in de 7e maand".

Pag. 164: bij te voegen tusschen de woorden „si*gr*at" en „si*gri*h": „Sirĕ (*B*), (alleen aangetroffen in een „tarloem*o*han" (zie dit woord) = sajĕ".

Pag. 165 sub: „si*gri*h" bij te voegen tusschen de woorden „gelegd" en „sĕloengs*o*ng": „ook de toebereide sirihpruim in den mond gelegd van een overleden jongeling of meisje, wanneer het lijk wordt tentoongesteld; si*gri*h djawĕ (*B*), 5 op elkander met de nerf naar boven geplaatste sirihbladeren; tusschen de woorden „'amb*i*n" en „batoe": „(bĕt*i*'ăq (*S*))" en achter het woord „gantal": „lĕpaq".

Pag. 24 × sub: „si*gri*h" bij te voegen achter het woord „betelpruim": „nji*gri*h (*B*), nji*gri*'ăh (*S*), aanbieden van de sanggan si*gri*h (*B*), [si*gri*'ăh (*S*)], houdende de benoodigdheden van den betelpruim".

Pag. 165: bij te voegen tusschen de woorden „sis*i*q" en „sit*i*n": „sis*i*r, kamvormig onderdeel van een tros bananen".

Pag. 165 sub: „siw*i*t" bij te voegen: „II de verschillende kleedingstukken, die de Bĕsĕmahsche jonggehuwde vrouw weeft tijdens het verblijf in de ouderlijke woning na

het huwelijksfeest (vóórdat de eerste bijslaap is uitgeoefend), bestaande in een „tĕngkoel*o*q" („bĕnang) toengaw bĕrajaq", een „ka'*i*n boenj*o*n", een „badjoe boe*gr*o*q*" (zie die woorden), welke kleedingstukken, na haren terugkeer in de echtelijke woning, bij den veldarbeid worden gedragen".

Pag. 165 sub: „sobang" bij te voegen: „II hulptelwoord bij het opnoemen van sirihbladeren".

Pag. 165: bij te voegen tusschen de woorden „soeb*o*q" en „soedoe": „soedĕ (*B*), soedaw (*S*) = 'oedĕ (*B*)".

Pag. 165 sub: „soegoe" bij te voegen: „soegoe djarang".

Pag. 166 staat: „soedi", lees: „soendi (ook „soedi" ?)".

Pag. 166 sub: „soek*o*m" staat: „II b", moet zijn: „III"; sub „soek*o*m II" te doen vervallen de zinsnede: „een van de bestanddeelen van het offermaal" en in de plaats daarvan te stellen: „de collectieve benaming van de bestanddeelen van het geneesmiddel gebezigd bij het".

Pag. 166: bij te voegen tusschen de woorden „soel*o*h" en „soel*ogr*": „soel*o*ng, eerstgeboren; bĕ*gr*anaq soel*o*ng, voor het eerst bevallen".

Pag. 166 sub: „soemahan" bij te voegen: „aanspraakswoord nl. waarmede de echtgenoote door den echtgenoot wordt aangesproken".

Pag. 166: bij te voegen tusschen woorden „soembang" en „soembaran": „soembar (in de spreektaal niet gebezigd) = pantaw".

Pag. 166 sub: „soempah" bij te voegen achter het woord „kĕlamaw'ăn (*S*)": „de z.g. „soempah 'ag*o*ng; zware eed; soempah nar*o*h (*B*), [naro'ăh (*S*)] ka(n) does*o*n; soempahan (alleen voorkomende in formulieren) = soempah".

Pag. 166 sub: „soengg*o*t" bij te voegen: „II zie „diwĕ"; III, komt ook voor in de beteekenis van „tĕpi" en in formulieren in de beteekenis van „bewaken, beschermen".

Pag. 166: bij te voegen tusschen de woordĕn „soenar" en „soedi": „soenat (in gebruik bij de strandbewoners) = „bĕtĕrang", zie „tĕrang"; II njoenat (meer in gebruik in het Padang Goetjische), toppen van peperranken".

Pag. 24 × sub: „soeni" bij te voegen: „ook het verblijven van jonggehuwden gedurende de eerste maanden (ten hoogste drie) van het huwelijk in een „dangaw" of op een „talang" (zie die woorden)".

Pag. 167: bij te voegen tusschen de woorden „soeri" en „soer*o*ng": „soer*o*m"; njoer*o*m, omwikkelen inz. van arm en voet van een overledene met wit goed"; zie ook „badjoe".

Pag. 167 sub: „soer*o*ng" bij te voegen: „pĕnjoer*o*ng tangan, het poortvormig handvat bij een schild; II njoer*o*ng (in de spreektaal niet gebezigd), bezig zijnde met iets (?); op het punt staande van".

Pag. 167 sub: „soes*o*h" bij te voegen achter het woord „bĕroegĕ (*B*)": „[soeso'ăh bĕroegaw]" en achter het woord „doornen": „(met geneeskrachtige bladeren)".

Pag. 167 sub: „soes*o*k" bij te voegen achter het woord „bĕsoes*o*k": „(ook „njoes*o*k")".

Pag. 167 sub: „soes*o*t" bij te voegen: „II pĕnjoes*o*tan, een echtscheiding voor dat de coitus heeft plaats gehad".

Pag. 168 sub: „soe(w)'arĕ" bij te voegen: „pĕmandjang soe(w)'arĕ (*B*), [soe(w)'araw (*S*)], degene, die door de ouders van het meisje wordt uitgezonden om over het bedrag der koelĕ (*B*), [koelaw (*S*)] te onderhandelen".

Pag. 168: bij te voegen tusschen de woorden „soengs*o*ng" en „sopaq": „sopan (ook „soepan") (in de spreektaal zelden of nooit gebezigd) = maloe".

Pag. 168 sub: „sor*o*ng" bij te voegen tusschen de woorden „heeft" en „moet": „(den deelbouwer)".

Pag. 169 sub: „tahoe" bij te voegen: „tahoe .... tahoe; hetzij .... hetzij ... of ... of; kĕtoej (samentrekking van „kĕtahoej", in enkele Sĕrawajsche formulieren aangetroffen".

Pag. 169: bij te voegen tusschen de woorden „tah*o*n" en ta'i": „tah*o*t, zie ta'*o*t".

Pag. 169: bij te voegen tusschen de woorden „tak" en „takt*i*k": „takar, afwegen van droge waren met een maat".

Pag. 169 sub: „tak*i*n" bij te voegen: „II sĕtak*i*n = sĕkĕlam*i*n; doe(w)ĕ (*B*), [doe(w)'aw (*S*)] sĕtak*i*n, één paar".

Pag. 169 sub: „tak*o*t" bij te voegen: „pĕnak*o*t 'antoe, de boven de deur van een woning gehangen voorwerpen als: wespennest, „bĕngang", vrucht, bamboezen omhulsel van een „lĕmang", afkomstig van een offermaal, stukje van een „limaw", dat voor een of ander „djampi" gebezigd is tot afwering van booze geesten, (zie de woorden „djampi, kajoe, lĕmang, limaw)".

Pag. 169 sub: „tali" bij te voegen: „tali": „'amban, de twee touwen bij het weefgetouw; pasangan, rottanlus bij de „gĕragaj" (zie dit woord); pĕngaj*o*n, het lange rottantouw gebonden aan den bloemtros van den arènpalm, waarmede in den avond eenige malen de bloemtros heen en weder bewogen en geschud wordt, om, zooals het heet, het uitvloeien van het sap te bevorderen; tĕtali, disselboom bij een kar".

Pag. 170 sub: „tambal balang" bij te voegen achter het woord „gras": „(geneeskrachtig)" en achter het woord „tambal": „(ook „tambaw")".

Pag. 170 sub: „tambaq" bij te voegen achter het woord „ophoogen": „het met planken bekleeden van een grafheuvel".

Pag. 170: De zinsnede „tambaw *gr*oekaq ... wortel" te doen vervallen.

Pag. 170 sub: „tampal" bij te voegen: „een pap bestaande uit diverse geneeskrachtige kruiden en wat dies meer zij, waarmede het een of ander ziek lichaamsdeel wordt belegd".

Pag. 171 sub: „tanah" bij te voegen: „zie „toegoe"."

Pag. 171 sub: „tandang" bij te voegen: „het overnachten van de moeder met haar kind ten huize van de „goeroe" (zie dit woord), gedurende enkele gewichtige perioden in het leven van het kind — het bezoek gaat gepaard met het aanrechten van een offermaal; het den dag en den nacht van de schaking verblijven van het meisje of van den jongeling bij een der naaste bloedverwanten van den jongeling of van het meisje, al naar gelang het huwelijk bij „'adat koelaw" of „'adat tambi'ăq 'anaq" (zie die woorden) zal worden gesloten (Sĕrawaj-streken); het bezoek aan de ouders gebracht door het ge-

schaakte meisje circa één maand na de schaking; bĕtandang moedĕ (*B*), moedaw (*S*)], waaronder wordt verstaan het bezoek door jongelingen aan jonge meisjes gebracht; tandang tid*o*q (*B*), [tido'ăq (*S*)], zie „*gr*oemah", ook het doorbrengen van den nacht door jonge meisjes bij familieleden of vriendinnen in hare „does*o*n" (zie dit woord), gedurende de eerste maanden (hoogstens drie) na het huwelijk van één hunner broeders of zusters respectievelijk bij „'adat koelĕ (*B*) [koelaw (*S*)] en 'adat tamb*i*q (*B*) [tamb*i*'ăq (*S*)] 'anaq"; II, d. i. wanneer bij het spel „dja'*i*h dĕlapan" het koperen plaatje wordt geworpen buiten de ronde plank".

Pag. 171: bij te voegen tusschen de woorden „tandang" en „tand*i*ng": „tandaq", zie „'iboe".

Pag. 171 sub: „tandj*o*ng" bij te voegen: „waarvan men spreekt bij het opgeven van afstanden langs de rivier; II (nĕ)nandj*o*ng = bĕtandang (?); III een boom met welriekende bloemen en eetbare vruchtjes".

Pag. 171 sub: „tandĕ" (dat geplaatst moet worden tusschen de woorden „tandang" en „tand*i*ng") bij te voegen: „tandĕ (*B*) [tandaw (*S*)] mal*i*ng di*gr*i [of „sĕla*gr*i(j)'ăn mal*i*ng di*gr*i"], bestaande in contanten tot een bedrag ad *f* 20 (hoogstens) in de Sĕrawaj-streken en ad *f* 50 (hoogstens) in de Bĕsĕmah-streken of in een of ander mooi wapen vóór het schaken door den jongeling als onderpand in handen te stellen van het te schaken meisje".

Pag. 171: bij te voegen tusschen de woorden „tand*o*q" en „tang": „tand*o*ran"; zie „'iboe".

Pag. 171 sub: „tanggĕ" bij te voegen: „tanggĕ (*B*), [tanggaw (*S*)] boelat = tanggĕ lintjaq".

Pag. 171: bij te voegen tusschen de woorden „tanggĕloeloe" en „tangg*o*ng": „tangg*o*h (*B*), uitstel; nangg*o*hka(n), iets uitstellen; in Sĕramformulieren verbonden met „toelaq" — toelaq tangg*o*hkannjĕ".

Pag. 171 sub: „tangkap" bij te voegen: „het eertijds met voorkennis van de hoofden weghalen van vee, het oplichten van een kind of vrouwspersoon door den schuldeischer (c. q. met behulp van de does*o*ngenooten) uit de „does*o*n" van den schuldenaar, indien deze niet aan zijn verplichtingen wil voldoen".

Pag. 172 sub: „tangk*o*p" bij te voegen: „een hulptelwoord bij het opnoemen van „bak*o*l's (zie „bak*o*l")."

Pag. 172: bij te voegen tusschen de woorden „tantang" en „tanti": „tantaq (in de spreektaal niet gebezigd); nantaq = djagĕ (*B*)".

Pag. 172: bij te voegen tusschen de woorden „ta'*o*p" en „tapaj": „ta'*o*t (ook „tah*o*t"); pasang ta'*o*t (of „na'*o*t"), een hengeltuig stellen, waarbij het uiteinde van de snoer in den stroom hangt".

Pag. 172 sub: „tapi" bij te voegen: „II, een enkelen keer in formulieren aangetroffen — zoude de beteekenis van „tĕmboeni" moeten hebben".

Pag. 172: bij te voegen tusschen de woorden „taps*i*r" en „taqkĕtaraw": „taq (*S*) = (ĕ)'ndidaw".

Pag. 172 sub: „ta*gr*ah" bij te voegen: „II, de tanden van het glazuursel ontdoen".

Pag. 172 sub: „tari" bij te voegen:

„tari sĕlawanan"; achter de woorden „mĕlikat" en „sawaj": „(bij „gawi(j)'ăn; zie „gawi II") en achter het woord „pĕro'atin": „(kĕlipah")".

Pag. 173 sub: „tatah" bij te voegen: „II = 'oek*ir*"; zie „*g*roemah".

Pag. 173 sub: „tatal" bij te voegen tusschen de woorden „spaander" en „tatal gĕrgadji: „krul, die bij het bewerken van hout, metaal e. d. afvalt".

Pag. 173: bij te voegen tusschen de woorden „tatap" en „tat*i*ng": „tataq; bĕtataq bĕtoetoejan (?) (in de spreektaal niet gebezigd), te samen, gezamenlijk".

Pag. 173 sub: „tat*i*ng" bij te voegen: „II nat*i*ng (in de spreektaal niet gebezigd), macht uitoefenen".

Pag. 173: bij te voegen tusschen de woorden „tawanan" en „tawar": „tawang, een bamboezen waterkoker van „boel*o*h dab*o*q (*B*)" of „boel*o*h kapal" (zie „boel*o*h"), ter lengte van drie geledingen van den omvang van de kuit, die alleen bij sterfgevallen worden vervaardigd, [met het water waarmede die „tawang's" worden gevuld wordt de lijkwassching verricht]".

Pag. 173 sub: „tĕbat" bij te voegen: „tĕbat pojang, een vijver aangelegd door een der voorouders en in communaal bezit van de „does*o*n"-gemeenschap; nĕbatka(n) pĕlang, opzetten van sawah-dijkjes".

Pag. 173 sub: „tĕboe" bij te voegen: „tĕboe limaw'ăn (?) (geneeskrachtig)" en achter het woord „'asap": „(geneeskrachtig)".

Pag. 173 sub: „tĕb*o*s" bij te voegen: „tĕb*o*s njawĕ (*B*), boete door de delinquenten te betalen bij het misdrijf „pati lĕsaj".

Pag. 173: bij te voegen tusschen de woorden „tĕb*o*s" en „tĕdĕ": „tĕdas = sampaj".

Pag. 173 sub: „tĕdĕ" bij te voegen: „[ook „pĕnĕdĕ (*B*), pĕnĕdaw (*S*)"]; II = 'oedj*o*t, met welk woord het in den regel verbonden is — 'oedj*o*t ngan pĕnĕde".

Pag. 174 sub: „tĕkang" bij te voegen: „III sĕtĕkang, een deel, een gedeelte".

Pag. 174: bij te voegen tusschen de woorden „tĕk*i*q" en „tĕkoekoe": „tĕkoe (in de spreektaal niet gebezigd), einde, afloop; zie ook „toenggoe"."

Pag. 174: bij te voegen tusschen de woorden „tĕlandjang" en „tĕlap:" „tĕlang; e. s. v. heester (geneeskrachtig)".

Pag. 174 sub: „tĕlaq" bij te voede woorden „vervaardigd" en „om": „(ook wel een hertenhoorn)" en tusschen de woorden „om" en „daarin": „voornamelijk".

Pag. 174 sub: „tĕlĕk*o*ng" bij te voegen: „II tĕlĕk*o*ng da'*o*n, peperhuisje van een blad, gebezigd voor het indruppelen van de oogen met een of ander geneesmiddel".

Pag. 174 sub: „tĕlingĕ" bij te voegen: „tĕlingĕ bakĕ (*B*), [tĕlingaw bakaw (*S*)], het gevlochten rottanoog aan de buitenzijde van de „ti(j)'ăng bakĕ" (zie die woorden); tĕlingĕ (*B*), tĕlingaw (*S*)] lamb*i*ng, een streng van gevlochten jonge klapperbladeren, welke, over den grond sleepende, wordt bevestigd met het eene einde om den hals van de karbaw, die als offerbeest bij een huwelijksfeest geslacht moet worden en met het andere einde aan het uiteinde van het dak boven den trap der woning".

Pag. 26 × staat: „těmbaq", moet zijn: „timbaq".

Pag. 175 sub: „těmbě*gr*an" bij te voegen: „wordt ook gebezigd voor de „běroew*i*t" (zie dit woord)".

Pag. 175: bij te voegen tusschen de woorden „těmboekoe" en „těmboe*lo*q'ăn": „těmboek*o*l; tepel".

Pag. 175: bij te voegen tusschen de woorden „těměn*o*ng" en „těmi(j)'ăng": „těmětas; e. s. v. heester met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 175 sub: „těmi(j)'ăng" bij te voegen: „těmi(j)'ăng poemp*o*ng, gezegd van een meisje met weinig hoofdhaar (men zegt, dat zulk een meisje een zware bevalling zal hebben); achter het woord „aankomen": „(een slecht teeken, het wijst op overlijden op jeugdigen leeftijd)".

Pag. 175 sub: „těmoe" bij te voegen: „II (*S*) = (ĕ)'ntěmoe".

Pag. 175 sub: „těmpěringat" bij te voegen achter het woord „boom": „(geneeskrachtig)".

Pag. 26 × sub: „těmpat" bij te voegen: „de plaats waar de verschillende „doekam" bij het „gawi(j)'ăn" (zie die woorden) worden geplaatst".

Pag. 176: bij te voegen tusschen de woorden „těnang" en „těngah": „těndas; (in de spreektaal zelden of nooit gebezigd), jong van een karbaw".

Pag. 176 sub: „těngkoel*o*q" bij te voegen: „těngkoel*o*q (*B*): boel*o*s; děragam boel*o*s; těngkoelo'ăq (*S*): běbint*i*ng; běroemb*o*ng dalam; bětimah; boengaw (ĕ)'ngkoe(w)'ăs; boengaw (ĕ)mbatjang; — naar het patroon: gindawsoeli; sětě*gr*aw; ragi běngkoeloe (bangkaw'oeloe); sětě*gr*aw; te doen vervallen de „kommapunt" tusschen de woorden „rawah" en „patj*i*ng".

Pag. 176 sub: „těn*o*n" bij te voegen: „tot de těn*o*nan doegan" worden gerekeud de „ka'*i*n tjoetar", de „badjoe", de „sampang"; tot de „těn*o*nan sěbidang" de fijnere „ka'*i*n"s, de „těngkoel*o*q"s, de „limp*o*h" (zie die woorden)".

Pag. 176 sub: „těpang" bij te voegen tusschen de woorden „koedj*o*r" en „geheel": „wanneer de scheede van een „kě*gri*s" of „siwar".

Pag. 176, 26× sub: „tip*i*q III" bij te voegen achter het woord „sěděkahan": „(kěndoeri(j)'ăn)"; tusschen de woorden „padi" en „welke": „(minstens één bakĕ (*B*), [bakaw (*S*)] (zie die woorden) en achter het woord „opbergt": „welke hoeveelheid eerst *moet* worden verbruikt, alvorens padi uit de rijstschuur mag worden gehaald".

Pag. 177 sub: „těp*o*ng" II" bij te voegen achter het woord „'id*o*p": „(ook „těp*o*ng 'id*o*p", dat minder in gebruik is) en tusschen de woorden „geeft" en „wegens": „inz.", verder te lezen in plaats van geneeskundige: „genees- en verloskundige hulp".

Pag. 177 sub: „tě*gr*as" bij te voegen: „II (*B*) = radjĕ (?)".

Pag. 177: bij te voegen tusschen de woorden „tě*gr*i" en „těrikĕ": „těrika(n) (in formulieren voorkomende), schaamdeel (?)".

Pag. 26 × sub: „těriti" te doen vervallen de zinsnede „(zelden in gebruik)".

Pag. 178: bij te voegen sub „těroempah"; těroempah pot*i*h (*B*) [pot*i*'ăh (*S*)], het bekleedsel van wit goed om de voeten van een overleden jongeling of meisje".

Pag. 178 sub: „tĕ*gr*ong" bij te voegen achter het woord „vruchten": „(geneeskrachtig)"; tĕ*gr*ong boentaq, eene variëteit (geneeskrachtig)".

Pag. 178 sub: „tĕtap" bij te voegen tusschen de woorden „boomen" en „en": „planten"; IV tĕtapi 'aka*gr* (geneeskrachtig); „toenggo*l*, eene kruipplant (geneeskrachtig)".

Pag. 178 sub: „tĕtaq IV": „(*B*)" te doen vervallen; sub: „tĕtaq V, staat: „tĕdaq", moet zijn: „tĕtaq".

Pag. 179: bij te voegen tusschen de woorden „t*i*h" en „ti(j)'ăng": „ti(j)-'adĕ (*B*), ti(j)'adaw (*S*) (in de spreektaal niet gebezigd) = (ĕ)'nd*i*qdĕ".

Pag. 179 sub: „ti(j)'ăng" bij te voegen: „ti(j)'ăng: bakĕ (*B*) [bakaw (*S*)], de rottanstaven tegen den buitenwand van de mand, waarvan vier als pooten onderaan uitsteken; landasan, het (gew. achthoekig) houten voetstuk, waarin het aambeeld steekt".

Pag. 179 sub: „tikamp*o*h" bij te voegen: „tikampo'ăh (*S*)".

Pag. 179 sub: „tika*gr*" bij te voegen: „tika*gr*: pĕminggi*r*an, een matje, waarop het offermaal wordt geplaatst, wanneer men binnenshuis offert; pit*i*ng (meer in gebruik is „pit*i*ng" (zie dit woord)".

Pag. 26 × sub: „tikat" bij te voegen: „(in de spreektaal niet gebezigd)".

Pag. 179: bij te voegen tusschen de woorden „tim*o*r" en „timpas": „timpah (komt blijkbaar alleen in ontkenningen voor); (ĕ)'ngg*o*p kĕtimpahan, er zich niet aan gelegen laten liggen".

Pag. 179/180: bij te voegen tusschen de woorden „timpas" en „timp*i*l": „timpĕ (*B*), timpaw (*S*); di timpĕ'i (*B*), [di timpaw'i (*S*)], getroffen worden door iets dat valt".

Pag. 180 sub: „timp*o*h" bij te voegen: „II (in de spreektaal niet gebezigd) = bal*o*ng (?)".

Pag. 180: bij te voegen tusschen de woorden „timp*o*h" en „timp*o*ng": „timp*o*t, e. s. v. heester met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 180 sub: „tindjaq" te doen vervallen de woorden „in de wang"; bij te voegen: „II tindjaq 'andj*i*ng, e. s. v. heester (geneeskrachtig)".

Pag. 180 sub: „tinggal" bij te voegen: „pĕninggalan, tijdens"; staat: „doesen", moet zijn: „does*o*n".

Pag. 180: bij te voegen tusschen de woorden „tinggal" en „tinggi": „tinggang"; zie „mati".

Pag. 180 sub: „tint*i*ng" bij te voegen: „II het geluid, dat wordt voortgebracht door met den vinger tegen een bord te tikken".

Pag. 180 sub: „tipaq" bij te voegen: „ook een houten of blikken doosje voor tabak".

Pag. 180 sub: „t*i*q" bij te voegen: „t*i*q (*B*), [ti'ăq (*S*)] lidah, vuil op de tong".

Pag. 180 staat: „tilaw (ook „ti*gr*aw"), moet zijn: „tiraw (ook „ti*gr*aw"); bij te voegen: „tiraw bĕ*gr*oq (*B*), [bĕ*gr*o'ăq (*S*)]".

Pag. 181 sub: „tjabi" bij te voegen achter het woord „(ĕ)'mb*o*n": „(geneeskrachtig)".

Pag. 181: bij te voegen tusschen de woorden „tjagaq" en „tjakap": „tja'*i*r; dun, niet gebonden, van vloeistoffen, slap van een aftreksel".

Pag. 181 sub: „tjambaj" bij te voegen tusschen de woorden „tjambaj"

en „gado'ăq: „(gad*o*q (*B*)) en achter het woord „gado'ăq (*S*): „[ook „ka-d*o*q (*B*), kado'ăq (*S*)]".

Pag. 182; bij te voegen tusschen de woorden „tja'*o*q" en „tjap": „tja'*o*r; tja'*o*r (mĕ)'ngga'*o*r (ook „mĕnĕngga'*o*r") blazen, gieren van den wind".

Pag. 182 sub: „tjapah" bij te voegen: „ook om rijst uit te wasschen voor een „kĕndoeri(j)'ăn" (zie dit woord)".

Pag. 182: bij te voegen tusschen de woorden „tjapaq" en „tjap*i*ng": „tjapaw, e. s. v. heester, waarvan de bloemen worden gebezigd bij de kĕndoeri(j)'ăn sĕrbaw boengaw (*S*), (zie „kĕndoeri(j)'ăn)"."

Pag. 182 sub: „tjaq I" bij te voegen achter het woord „(ĕ)'mb*o*n": „(geneeskrachtig)".

Pag. 182 sub: „tjatjapan" bij te voegen tusschen de woorden „dijkjes" en „worden": „en op de ladangs langs het pad leidende naar de „'andj*o*ng" (zie dit woord)".

Pag. 26 × sub: „tjatjĕ" bij te voegen: „II (Padang Goetjisch dialect"); (mĕ)'ntjatjĕ, gezegd van een peperrank, die geen tak wil schieten".

Pag. 183: bij te voegen tusschen de woorden „tjĕkah" en „tjĕkaw": „tjĕkal = pĕgang; tjĕkalan, bestuurd gebied, landstreek bijv. tjĕkalan toe(w)'ăn pit*o*r Mannaq, de afdeeling Manna".

Pag. 183: bij te voegen tusschen de woorden „tjĕkal" en „tjĕkaw": „tjĕkaq (gew. verbonden met „tjĕk*o*lam"); kĕtjĕkaq kĕtjĕk*o*lam (alleen voorkomende in formulieren) = (ĕ)'n-d*i*qdĕ pakaw (zie die woorden)".

Pag. 183: bij te voegen achter het woord „tjĕk*o*r": „(ook „tjĕk*o*gr")."

Pag. 183 sub: „tjĕl*o*r" bij te voegen: „II = parboelĕ" ?.

Pag. 183 sub: „tjĕndanĕ" bij te voegen achter het woord „hout": „(met geneeskrachtigen wortel)".

Pag. 184 sub: „tjĕngkĕr*i*ngan" bij te voegen: „tjĕngkĕr*i*ngan pot*i*h (*B*), [pot*i*'ăh (*S*)], eene variëteit met geneeskrachtige bladeren".

Pag. 184 sub: „tjĕngk*o*ng I" te doen vervallen het woord „kleine" en bij te voegen achter het woord „gedragen": „volgens anderen zoude een ring met kleine belletjes „kintjah" en met groote belletjes „tjingk*o*ng" heeten".

Pag. 184 sub: „tjĕrĕmaj" het woord „vrucht" te doen vervangen door: „boom met eetbare vruchten en geneeskrachtigen wortel".

Pag. 184: bij te voegen tusschen de woorden „tjĕ*g*r*i*" en „tjĕridang": „tjĕribas (*B*)"; zie „tjĕr*i*h".

Pag. 184: bij te voegen tusschen de woorden „tjĕrid*i*ng" en „tjĕril*o*p": „tjĕrigĕ (*B*), tjĕrigaw (*S*); ṅjĕrigĕ (*B*), ṅjĕrigaw (*S*), voortplanten".

Pag. 184: bij te voegen tusschen de woorden „tjĕrigĕ" en „tjĕril*o*p": „tjĕr*i*h (*B*), gew. verbonden met het woord „tjĕribas"; (mĕ)'ntjĕr*i*h (mĕ)'ntjĕribas, (in de spreektaal niet gebezigd)?".

Pag. 184: bij te voegen tusschen de woorden „tjĕrm*i*n" en „tjĕrĕm*o*t": „tjĕrĕm*o*k, glaskoralen".

Pag. 185 sub: „tjĕtjintĕ" bij te voegen achter het woord „slingerplant": „(geneeskrachtig)".

Pag. 185: bij te voegen tusschen de woorden „tjidĕ" en „tjig*i*l": „tjido'ăq (*S*), scheppen, uitscheppen".

Pag. 185 sub: „tj*i*h" bij te voegen achter het woord „aanspreken": „waarmede een zuster (oudere of jongere) haren broeder (jongeren of ouderen) aanspreekt".

Pag. 185 sub: „tjinĕ III" bij te voegen: „(ook „pĕtjinĕ", in formulieren)".

Pag. 185 sub „tjĕngkĕloew*i*ng" staat: „e. s. v. kinderspel", moet zijn: „een aftelrijmpje".

Pag. 185 sub: „tjing*o*t", bij te voegen: „knerpend geluid"; II bĕtjing*o*t, het geluid veroorzaakt door het schuren van de takken der hooge boomen bij wind; kajoe bĕtjing*o*t, boom waarbij dat geluid steeds gehoord wordt en die als een verblijfplaats van geesten wordt beschouwd".

Pag. 185 sub: „tjintj*i*n" bij te voegen: „tjintj*i*n: rak*i*t, een platte zilveren ring; bĕlah rotan; sangkar gĕd*o*ng; toendj*o*q (*B*), een koperen ring door jongelingen aan den wijsvinger gedragen; mas, 'oela*gr* 'oela*gr* piraq, alle, evenals de tjintj*i*n tĕmbagĕ soewasĕ (*B*), met geslepen steenen belegd".

Pag. 185 sub: „tjiri" bij te voegen: „II een stuk hout in den vorm van de „tjoen*o*l" (zie dit woord), hetwelk na een begrafenis geplaatst wordt aan het hoofdeinde van het lijk".

Pag. 185: bij te voegen tusschen de woorden „tjir*i*q" en „tj*i*t": „tjir*i*t (*S*) = t*i*q".

Pag. 186 sub: „tj*i*t" bij te voegen: „III = tjita".

Pag. 186: bij te voegen tusschen de woorden „tjitĕ" en „tjitj*i*t": „tjitj*i*p (in de spreektaal niet gebezigd), tuit".

Pag. 186 sub: „tjoebĕ" bij te voegen: „II = siksĕ en = balĕ II; (mĕ)'ntjoebĕ (mĕ)nj*i*qsĕ (*B*), [(mĕ)ntjoebaw (mĕ)nj*i*qsaw (*S*)], pijnigen, leed aandoen, kwaad berokkenen".

Pag. 186 sub: „tjoeg*o*q" bij te voegen: „zie 'anaq".

Pag. 186 sub: „tjoekaj" bij te voegen: „retributie geheven van de inzetgelden bij haneklop, gew. bedragende 10 % van die gelden".

Pag. 186 sub: „tjoek*o*h" bij te voegen: „II = tjoeg*o*ng".

Pag. 186 sub: „tjoemp*o*q" bij te voegen: „ook = djĕmp*o*t".

Pag. 186: bij te voegen tusschen de woorden „tjoend*i*q" en „tjoengaq": „tjoend*o*ng = tj*o*nd*o*ng".

Pag. 186 sub: „tjoent*i*ng" bij te voegen: „een teeken in den vorm van een kruis met asch aangebracht op het voorhoofd van een vrouw, in de 8e maand van hare zwangerschap".

Pag. 187 sub: „tjoeraq" staat: „rawah pantj*i*ng", moet zijn: „rawah patj*i*ng".

Pag. 187: bij te voegen tusschen de woorden „tjoer*o*h" en „tjoer*o*p": „tjoer*o*ng, e. s. v. kanonnetje".

Pag. 187 sub: „tjoetj*o*q" bij te voegen: „tjoetj*o*q (*B*), [tjoetjo'ăq (*S*)] sangg*o*lan, haarspeld, gew. van zilver; tusschen de woorden „tjoetjo'ăq (*S*)" en „karap" (dat „ka*gr*ab" moet zijn): „[ook „pĕntjoetj*o*q (*B*), pĕntjoetjo'ăq (*S*)]"."

Pag. 187: bij te voegen tusschen de woorden „tjoe(w)'ăs" en „tjoe(w)'*i*l": „tjoe(w)atjaw, helder, schoon van den horizon; ook morgenrood".

Pag. 187 sub: „tobat" bij te voegen tusschen de woorden „boetedoening" en „bĕtobat": „komt ook voor in de beteekenis van vergiffenis, vergiffenis schenken, door de goden; to-

batlah 'akoe dari padĕ doesĕ (*B*), [padaw doesaw (*S*)] koe'ini".

Pag. 187 sub: „toebĕ" bij te voegen achter het woord „wortel": „knol of bast" en achter het woord „kapo*gr*": „geneeskrachtig".

Pag. 188 sub: „toed*o*ng" bij te voegen: „toed*o*ng nasi (van Palembangsch maaksel), het halve bolvormig deksel gevlochten van de „boel*o*h (*B*), [boelo'ăh (*S*)] bĕmban (zie boel*o*h"), waarmede de rijst wordt gedekt".

Pag. 188: bij te voegen tusschen de woorden „toed*o*ng" en „toegal": „toed*o*q (*B*), toedo'ăq (*S*), een heester van welks bladeren een peperhuisje wordt gemaakt, dat, gevuld met de asch van eene verbrande pinangnoot, bij de „pĕndjoel*o*ng" (zie dit woord) wordt geplaatst".

Pag. 188 en pag. 27 × sub: „toehan" bij te voegen: „toehan: gĕroeh*o*m sakti, 'i*gr*ang kĕpalaw pot*i*'ăh, mambaw koewat, mandikaw 'allah, mĕngkĕd*o*m, moelaw djadi, moelaw rajaw, partoewanan (ĕ)'mpat (collectieve benaming voor de 4 hoofdgoden), rĕdjoed*i*n al*i*m ka'ări, sidang ma'oripan, sidi kĕramat*o*nglah (*S*); dĕrsap, dĕrsah moelĕ sakti; sĕgĕroeg*o*l moelĕ sakti, mĕngkĕd*o*m radjaw njawaw, n*i*ng, n*o*r 'allah, 'oedj*o*ng radjĕ, radjĕ njawĕ, saj gĕtaq (huizende in de „pĕndjoel*o*ng" (zie dit woord)), si(j)'ăq di 'oedarĕ, rĕdjoendam 'al*i*m ka'ari (*B*); zie ook „'o*gr*ang".

Pag. 188 sub: „toekaq II" bij te voegen achter het woord „wangen": van een meisje met kuiltjes in de wangen heet het dat zij steeds een uiterst moeilijke bevalling zal hebben of in de kraam sterven".

Pag. 188 sub: „toekar" bij te voegen: „bĕtoekaran soewap, het elkander toesteken van een weinig rijst en toespijs door de jonggehuwden bij een maaltijd daags na het huwelijksfeest".

Pag. 188 sub: „toek*o*p" bij te voegen: „pĕnoek*o*p, de zoldering van een geitenhok; toek*o*p palaq, houten plankje, waarmede het bovenvlak van de „sangka*gr* poej*o*h (*B*), [poejo'ăh (*S*)]" (zie die woorden) gesloten is".

Pag. 189 sub: „toelaq" bij te voegen: „pĕnoelaq dj*i*n, al hetgeen aangewend wordt om den invloed der kwade geesten af te weren".

Pag. 28 × sub: „toela*gr*" bij te voegen: „II, komt ook voor in formulieren in de beteekenis van „toend*o*ng"".

Pag. 189 sub: „toel*o*ng" bij te voegen: „pĕtoel*o*ng (z. v. a. „pĕnoel*o*ng")."

Pag. 189 sub: „toembang" bij te voegen achter het woord „grootouders": „in de rechte linie, die bij „'adat koelĕ (*B*), [koelaw (*S*)]" (zie „'adat") zijn gehuwd".

Pag. 189 sub: „toembaq" bij te voegen: „toembaq: bĕramboe; kil*o*n".

Pag. 190 sub: „toemb*o*q" bij te voegen: „IV toemb*o*q (*B*), [toembo'ăq (*S*)] pik*igr*an, de gedachte is bij ... opgekomen".

Pag. 190: bij te voegen tusschen de woorden „toempang" en „toempoe": „toempaq (*S*), bĕtoempaq'ăn, het zich begeven van een geschaakt meisje naar de woning van den naasten bloedverwant van den jongeling in diens „does*o*n" (zie dit woord), alwaar door haar verbleven wordt tot het „maso'ăqka(n) boent*i*ng"."

Pag. 190 sub: „toend*o*ng" bij te

voegen: „III noendongka(n) 'anaq bĕlaj baliq (*B*), het maal dat door den feestgever aangerecht wordt voor de „'anaq bĕlaj" (zie „toetogr"), op den dag van hun terugkeer".

Pag. 190 sub: „toenggang" bij te voegen: „IV kajoe dalam toenggang, boeloh dalam toenggang (*B*), gezegd van een stronk, van een bamboestoel in de rivier, die door den stroom in beweging wordt gehouden".

Pag. 190 sub: „toenggoe III" bij te voegen: „pĕtoenggoe (in algemeenen zin hetgeen goden en geesten stoffelijk van een individu begeeren, aan welk verlangen zij uiting geven o. a. door hem een ziekte op den hals te doen halen; sĕdĕkahan (kĕndoeri(j)'ăn) pĕtoenggoe, het offermaal, dat alsdan wordt aangerecht; verder: „IV, zie „sandĕ"."

Pag. 190 sub: „toenggol II" bij te voegen: „staak".

Pag. 191 sub: „toengkat" te doen vervallen de zinsnede: „gesloten .... 'anaq" en in de plaats daarvan te doen stellen: „waarbij de man na den dood van zijn vrouw met een harer zusters hetzelfde „tambiq'anaq (*B*), [tambi'ăq 'anaq (*S*)]" huwelijk sluit, dat door hem met wijlen zijne echtgenoote werd aangegaan"; bij te voegen: „II bĕtoengkat sĕboelo'ăh sĕgroewas (*S*), gezegd van een stokouden persoon; v.g.l. „ngĕriko'ăh ngandong 'oerak". — Zie ook „Adatrechtsbundel XII Gemengd (Adatrechtstermen)".

Pag. 191: bij te voegen tusschen de woorden „toengking" en „toenoe": „toengkos = boengkos".

Pag. 191 sub: „toegron" bij te voegen: „uitzakken van de baarmoeder; toegron batoe, toegron batang, de tijd der hevige bandjir's; II noegroni, eene ceremonie voor den rijstoogst".

Pag. 191 sub: „toetoq" bij te voegen: „III noetoq (*B*), [noeto'ăq (*S*)], stampen, aanstampen; IV noeto'ăq pĕgrah pĕgrabon, het bezoek, dat de moeder met het kind aan de „goeroe" (zie dit woord) brengt na afloop van het „pĕgrah pĕgrabon" (zie die woorden)".

Pag. 192 sub: „toetogr" bij te voegen: „Onder „la'otan" worden collectief ook begrepen alle margagenooten van den zwager — zwager is dan meer speciaal de „la'otan pasat („mandas" of „pangkal")"; de oudste in jaren van de „la'otan pasat" wordt in de Bĕsĕmah-streken betiteld met „la'otan toe(w)ĕ". In de Sĕrawaj-streken spreekt de gehuwde vrouw haren oom, broeder van hare schoonvader en diens echtgenoot ook aan met „pangiran" en „toe(w)'ăn, doch zegt, van hen sprekende, respectievelijk „pangiran (di) sĕbĕlah groemah en toe(w)'ăn (di) sĕbĕlah groemah".

Pag. 193 sub: „toe(w)'ăn II" bij te voegen: „zie ook toetogram" (gr.w.d. „toetogr"); sub: „toe(w)'ăn III" bij te voegen: „ook de schuldeischer van den pandeling; IV partoe(w)'anan (alleen in formulieren aangetroffen) = toe(w)'ăn".

Pag. 193 en pag. 28× sub: „toe(w)ĕ" bij te voegen: „toewaw boedjang (*S*), ook de gehuwde persoon, die na afloop van den termijn bij het „nĕpi'ăq ri(j)'ăl" vastgesteld (zie „tĕpiq"), met den jongeling naar de ouders van het meisje gaat om over de ver-

loving te spreken; toe(w)'ăw ngantat (*S*), de gehuwde man en vrouw, die het geschaakte meisje vergezellen naar de „doeson" (zie dit woord) van hare a.s. schoonouders; achter het woord „regelt": „voor de genoodigden zorg draagt, hun de plaatsen aanwijst, welke zij bij de maaltijden moeten innemen enz. enz."

Pag. 194: bij te voegen tusschen de woorden „wang" en „waq": „wani (alleen voorkomende in formulieren), eertijds, vroeger".

Pag. 194 sub: „wali I" bij te voegen: „wali pĕngikis, het mesje waarmede de nagels van vingers en toonen van een overledene worden geschraapt."

Pag. 194: bij te voegen tusschen de woorden „waris" en „watang": „wasi(j)'ăt, testament".

INLEIDING.

Het bereiken van een tweeledig doel heb ik mij voor oogen gesteld bij het samenstellen van deze „Spraakleer der Keieesche taal":

1°. Vreemdelingen, die deze taal willen aanleeren, deze studie zooveel mogelijk te vergemakkelijken. Het aantal dergenen, die mijn arbeid in dezen tot nut zal strekken, zal echter wel steeds gering blijven. Dit is dan ook het bijkomend doel;

2°. Den taalgeleerden eene nieuwe hulpbron te ontsluiten. Zeer zeker zal voor hunne studie een overzicht van deze taal met hare eigenaardige vormen en wendingen van groot gewicht zijn, zoowel als de mythen en legenden dat zijn voor de folklore. Van deze is echter nog zeer weinig, van de taal nog heelemaal niets gemeengoed der wetenschap geworden.

Dit doel: taalvorschers nieuwe gegevens te verstrekken, heb ik dus vooral voor oogen gehouden. Daarom heb ik ook bizonderheden, oogenschijnlijk van weinig belang, niet onvermeld gelaten, wijl bij de studie op het gebied van taal- en volkenkunde kleinigheden in het oog van leeken, voor deskundigen vaak een spoor zijn, dat tot gewichtige uitkomsten leidt. Om dezelfde reden heb ik mij van het maken van gevolgtrekkingen onthouden. Ik heb gedacht aan mijn plicht voldaan te hebben, door de grondstoffen naar beste kunnen en weten bijeen te brengen, het aan meer bevoegden overlatende, dezelve verder te bewerken.

Dat fouten en gebreken mijn werkje aankleven, zal mij allerminst verwonderen; dat het nog voor aanvulling en verbetering vatbaar is, wil ik gaarne toegeven. Doch ik durf ook eenige toegevendheid verwachten van een ieder, die het ter hand zal nemen en daarbij zal bedenken, dat mij voor de samenstelling ervan, behalve de zeer gewaardeerde opmerkingen van enkele confraters, geen andere hulpmiddelen ten dienste stonden, dan een paar wijd opengespalkte ooren. Wat die in vele jaren zake de Keieesche taal hebben opgevangen, stelt dit boeksken nederig ten dienste dergenen, die het willen ter hand nemen.

Langgoer, 8 September, 1919.

S P E L L I N G.

Wijl het Keieesch tot aan de komst der Missionarissen niet tot de geschreven talen behoorde, heeft het noch eigen schrift, noch eigen spelling. Wij hebben dus getracht, met behulp onzer Hollandsche letterteekens en zooveel mogelijk hunne waarde behoudend, de klanken weer te geven, die het oor opving uit den mond der inboorlingen. Duidelijkheidshalve, wijl ook in 't Nederlandsch eenzelfde letter niet altijd eenzelfde vaste waarde heeft, hebben wij gemeend ons van eenige diacritische of hulpteekens te moeten bedienen.

Als klinkers hebben wij dus:

a = a als in pad.
ā = aa „ „ haar.
ă = a „ „ het Engelsche black, (gebroken a).
e = e „ „ bed.
ē = ee „ „ heet.
ê = e „ „ het Fransche être.
ĕ = e „ „ de, (gebroken e).
i = ie „ „ Piet.
ī = ie „ „ pier.
ĭ = i „ „ pit, (gebroken i).
o = o „ „ pot.
ō = oo „ „ boot.
ô = a „ „ het Engelsche walk, (gebroken o).
u = ö „ „ het Duitsche hören.
oe = oe „ „ boek.

N.B.: 1°. De ô vertegenwoordigt een tusschenklank tusschen o en a, met overgang van o op a en nooit omgekeerd. Dit blijkt ten eerste uit verdubbelingen, waartoe steeds de eerste lettergreep van het woord verdubbeld wordt. In deze verdubbelingen nu hoort men niet meer den ô-klank, maar steeds de zuivere o-klank, b. v.: f ô r, booze geest, wordt f o f ô r. Wanneer dus bij verdubbelingen deze samengesmolten klank weer ontleed wordt, komt steeds de o-klank voorop. Ten tweede uit vergelijking met verwante Tanimbareesche talen waar in overeenkomende woorden deze klanken niet zijn samengetrokken en de o-klank steeds vooraan staat, b. v.: e n t ô t, nuchter zijn, is in 't Fordaatsch: e n t o l a t; f ô r, Fordaatsch: f o w a r.

2°. De u komt slechts voor in twee woorden, n. l. in d u m, duim als lengtemaat, waar ze eene nabootsing moet verbeelden van onzen ui-klank en in r u k, reeds. Doch volgens de afleiding zou men ook dit laat-

ste woord beter *rôk* schrijven, wijl het Fordaatsche woord *roak* is en men hier dus ook met een gewone samensmelting te doen heeft. Doch in dit eene woord alleen wordt die ô-klank kort uitgesproken, zoodat we daarvoor dan toch weer een ander teeken zouden moeten bezigen.

3°. Wijl, (ofschoon onoordeelkundig), in de officieel Maleische spelling onze oe-klank ook door oe wordt weergegeven, hebben wij om redenen van praktischen aard deze schrijfwijze gevolgd.

De tweeklanken schrijven wij:

ai = ai als in het Fransche paille.
āi = aai „ „ fraai.
aw = aw „ „ lawaai.
ei = ei „ „ reis, doch in open lettergrepen kort en met nauwelijks hoorbaren i-klank.
ēw = eeu „ „ leeuw.
oei = oei „ „ foei.
ōi = ooi „ „ kooi.
oi = oy „ „ het Engelsche boy.
ow = ou „ „ kous.

Als medeklinkers hebben we:
b, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, r, s, t, v, w en ng.

Hierbij gelden de volgende opmerkingen:

1°. De g en de p komen alleen voor in woorden die zonder noemenswaardige verkeieesching te ondergaan uit het Maleisch zijn overgenomen.

2°. De letters b, d en v worden op het einde van een woord zacht uitgesproken, ongeveer zooals in 't Fransch wanneer deze letters op het einde van een woord door een toonlooze e gevolgd worden, zooals in robe, vide, louve.

3°. De g wordt uitgesproken bijna als een zachte k, zooals in 't Duitsch of in 't Fransch. Alleen in 't noordelijk gedeelte van Groot Kei wordt de g uitgesproken als onze ch in nacht of een Grieksche X, doch scherper, = g postgutturalis sonora. Ook wordt de r in dezelfde streken sterk gebrouwd.

4°. De v, behalve wanneer zij als sluitletter van een woord voorkomt, heeft meestal een onvaste uitspraak, zwevende tusschen v en w, ongeveer als in 't Fransche woord waggon.

5°. Veelvuldig komt in 't Keieesch voor de ng of n gutturalis, en dit zoowel in 't begin als in 't midden of op het einde der woorden. We geven haar weer door ng, die de waarde heeft van ng in dingen, zongen, enz. Ook vindt men een enkel voorbeeld van de n gutturalis palatisata, b. v. ngier, wit.

Natuurlijker wijze heeft men ook op de Kei-eilanden in de uitspraak der taal gewestelijke verschillen, die nochtans opmerkelijk gering zijn, als

men de noordelijke helft van Groot Kei uitzondert. Wij houden ons hier aan de taal, zooals die gesproken wordt zonder noemenswaardige afwijkingen over geheel Klein Kei en de zuidelijke helft van Gr. Kei. Het verschil tusschen noordelijk Gr. Kei en het overige gebied is echter niet meer dan een dialectisch verschil, zoodat de lieden elkaar over en weer goed verstaan kunnen. Op elk dorp heeft men echter fijne schakeeringen in uitspraak of betoning, maar meestal zoo gering, dat men al een zeer geoefend oor moet hebben om daaraan de herkomst der sprekers te onderkennen.

KLEMTOON.

De klemtoon valt altijd op de laatste lettergreep. Alleen maken op dezen regel uitzondering enkele woorden, die geheel of bijna onveranderd uit het Maleisch zijn overgenomen.

Worden achtervoegsels aan een woord toegevoegd, dan valt de klemtoon ook op dit achtervoegsel, als zijnde dan de laatste lettergreep van het samengestelde woord. Een uitzondering op dezen regel maakt het achtervoegsel s e, dat beteekent: klein, weinig, doch even als de vorm s ə n i n niet meer afzonderlijk gebruikt wordt, doch alleen als versterking aan bijvoeglijke naamw. of bijwoorden van geringheid wordt toegevoegd; het blijft dan onbetoond, b. v.: d ə n k o e t, weinig, d e n-k o e t s e, zeer weinig. Hetzelfde geldt voor het achtervoegsel l e, dat ook niet meer afzonderlijk gebruikt wordt, doch waarschijnlijk samenhangt met het Jamdeensche l o, reeds, M. soeda. Het wordt ter versterking toegevoegd aan bijwoorden van verleden tijd en blijft dan ook onbetoond b. v.: w e k a t, zoo even, w ə k a t l e, zoo pas.

De reden dezer uitzonderingen zal wel hierin te zoeken zijn, dat ofschoon ze afzonderlijk niet meer gebruikt worden en wij ze dus beschouwen als een achtervoegsel, dat aan het woord gehecht wordt, de Keiees ze nog als afzonderlijke woorden blijft betonen.

In woorden van meer dan twee lettergrepen, wordt ook de eerste lettergreep met meer nadruk uitgesproken, doch de zwaarste klemtoon blijft op de laatste vallen.

Het gebeurt, dat in dialectische vormen een woord afgeknot wordt, door weglating van een of ander achtervoegsel of suffix; de klemtoon valt dan weer op de laatste lettergreep, die dan meestal de stam van het woord is, (metathesis accentus), b. v.: e n t e t a t (klemtoon op t a t), wordt e n t e t, (klemtoon op t e t); e m l e w a n (klemtoon op w a n), wordt e n l e v (klemtoon op l e v); enz.

Opmerkelijk is 't, dat de bewoners van Atnebar of Kei-Tanimbar, den klemtoon op de voorlaatste lettergreep leggen, waardoor hunne uitspraak veel zangeriger is. Deze lieden zijn afkomstig van Fordate, (Tanimbar-eilanden), en in 't Fordaatsch, eene taal met het Keieesch vrij nauw

verwant, valt de klemtoon ook bijna altijd op de voorlaatste lettergreep; deze lui hebben dus de taal der Keieezen overgenomen met behoud van den klemtoon hunner oorspronkelijke taal.

In zijne gezangen kent de Keiees wel een zekere muzikale kadans of rhytme, doch hoegenaamd geen dichtmaat en, wat meer is, verwaarloost hij daarin zelfs den gewonen klemtoon. Zoo worden in de gezangen vaak lettergrepen zwaar betoond, waarover in de gewone spraak bijna onmerkbaar heengegleden wordt en omgekeerd.

Uit dit alles blijkt, dat in de Keieesche taal de klemtoon slechts van ondergeschikt belang is.

Verbindingen (elisio) kent de Keieesche taal niet. Niet alleen wordt elk woord kort afgebeten maar dikwijls ook nog de lettergrepen van eenzelfde woord. Dit geschiedt vooral tusschen de twee leden van samengestelde woorden en het persoonlijk praefix en de stam van werkwoorden, b.v.: w ā t d e k, dubbele steen, ook naam van een dorp, wordt uitgesproken w ā t - d e k, met duidelijk onderscheiden de scherpe t van w ā t en de zachte d van d e k; n ĕ f e n, niet willen, wordt uitgesproken n ĕ f - e n.

HET LIDWOORD.

Een onbepaald lidwoord bestaat in 't Keieesch niet.

Ook bestaat er geen bepaald lidwoord, dat aan het onze beantwoordt. Om meer nadruk op een woord te leggen, wordt het telwoord a e i n = een, wel eens als een soort bepaald lidwoord gebruikt, (vgl. Grieksch tò), b.v.: o m o e s i k s i k a r m ĕ h e b ō k b ō k a e i n, uw gezang alleen is een schoon lied, = zeer schoon, overtreft alle andere. O m ĕ h e r ā t a e i n, gij zijt de koning. H a b o i h a b o a e i n, dat is nu nog eens een boot. Ook wordt a e i n wel in de gewone beteekenis van een bepaald lidwoord gebruikt.

HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD.

Voor de vorming der samengestelde zelfstandige naamwoorden zie men onder het hoofdstuk der woordvorming.

1⁰. *Verkleinwoorden.* Verkleinwoorden worden niet anders gevormd, dan door toevoeging van een bijv. naamw. dat kleinheid of geringheid aanduidt, b.v.: h a b o, boot, h a b o k o e t, bootje; b i n g a n, bord, b i n g a n k o, bordje.

2⁰. *Geslacht.* Een grammaticaal geslacht hebben de zelfst. naamw. niet. Wil men het natuurlijk geslacht van menschen, dieren of planten doen uitkomen, dan bezigt men bijv. naamw., die dit geslacht aanduiden, als: a b r ā n, b e r ā n of b e r a n r ā n, mannelijk, en w a t, vrouwelijk, b.v.: t o m a t, mensch; t o m a t a b r ā n, man; t o m a t w a t, vrouw.

Bijna uitsluitend voor oudere familiebetrekkingen duidt men het mannelijk geslacht aan door t e r ā n en het vrouwelijk door t e of i t e,

b.v.: b o e n - t e r ā n, grootvader; b o e n - t e, grootmoeder; d o e a n t e r ā n, meester (van een slaaf); d o e a n t e, meesteres.

Buiten de familiebetrekkingen hoort men alleen nog: m a n, vogel, kip; m a n t e r ā n, haan; m a n i t e, hen.

T e r ā n of t e r a n wil zeggen man op gevorderden leeftijd, (vgl. Fordaatsch: i t r ā n, = gehuwd man). T e of i t e wil zeggen vrouw op gevorderden leeftijd, (vgl. Fordaatsch t i t i, = getrouwde vrouw). Deze specifieke beteekenis van deze twee woorden is in 't Keieesch te loor gegaan.

3⁰. *Getal.* Een eigen meervoudsvorm hebben de woorden niet. Oorspronkelijk heeft er waarschijnlijk wel een meervoudsvorm bestaan op a r of r, zooals we die nog in 't Jamdeensch geregeld en in 't Fordaatsch sporadisch aantreffen. Men vindt daarvan nog sporen, b.v.: in 't pers. voornw. i, hij, meerv.: h i r, zij, of e r als persoonl. praefix van den derden pers. meerv. bij de werkwoorden; het bezittel. voornw. n i, zijn; r i r of h i r r i r, hun; en in 't voorvoegsel m a (v. m a n g, men), meerv. m a r: zie voorbeelden in 't woordenboek. [1])

Op zichzelf heeft het woord een algemeene beteekenis, noch enkel- noch meervoud. B. v.: het woord t o m a t geeft het denkbeeld mensch weer in 't algemeen. Wil men van één bepaalden mensch of bepaaldelijk van één mensch spreken, of bepaaldelijk van meer menschen, dan moet men zijn toevlucht nemen tot bepaalde of onbepaalde telwoorden, b.v.: t o m a t a e i n, één mensch, t o m a t m ĕ h e w a t, slechts een enkele mensch; t o m a t r o e, twee menschen; t o m a t a n g l e d, veel menschen; t o m a t w o h o, eenige menschen.

Meestal geeft de enkel- of meervoudige vorm van 't werkwoord aan of het onderwerp eene enkel- of wel meervoudige beteekenis heeft, b.v.: t o m a t e n k e r d j a, de of een mensch werkt; t o m a t e r k e r d j a, menschen of de menschen werken.

Evenals ook wij voor algemeene gezegden of spreuken het enkelvoud bezigen met meervoudige beteekenis, behoudt ook het Keieesch in deze gevallen den enkelvoudsvorm, b.v.: de mensch moet werken, = t o m a t m i s k i e n k e r d j a. In 't Keieesch komt deze vorm veelvuldig voor wijl de zelfst. naamw. op zichzelf geen bepaald getal hebben. Wanneer men dus in 't algemeen spreekt, bezigt men meestal dezen vorm.

Meer een verzamelwoord dan een eigenlijk meervoud wordt gevormd door verdubbeling der eerste lettergreep van den stam van het woord, b.v.: b e r ā n, man; b e r a n r ā n, het manvolk, de mannen in 't algemeen; w a t, vrouw, w a t - w a t, het vrouwvolk, de vrouwen in 't algemeen; m a n of m a n o e t, vogel; m a n m a n o e t, gevogelte; d e, nacht, d e d e, de nachten in 't algemeen, = 's nachts.

---

1) Verh. Bat. Gen. Deel LXIII, 3e stuk.

4⁰. *Verbuiging.* Eigenlijke verbuigingsvormen vindt men in 't Keieesch niet.

a) De nominativus (subjectum) wordt aangeduid door het zelfst. naamw. zonder eenige verandering. Zijn plaats is steeds onmiddellijk vóór het werkw. waarop het betrekking heeft, behoudens de mogelijke bepalingen van het subjectum, die dit onmiddellijk volgen, b.v.: t o m a t e n k e r d j a, de mensch werkt; t o m a t i n a n l o e l i n e n k e r d j a, de ijverige mensch werkt. Dus het onderwerp met al zijn mogelijke bepalingen gaat onmiddellijk het werkwoord vooraf, waarop het betrekking heeft.

b) De genitivus. Men heeft in 't Keieesch drie wijzen om den genitivus uit te drukken:

1⁰. De genitivus praepositus, (bezitter voorop), of de Polineesische genitivus, b.v.: r a h a n d o e a n, heer des huizes; n i t o e o e n, doodshoofd. Deze vorm dient om een zeer nauwe betrekking uit te drukken, welke wij in 't Hollandsch meestal door een samengesteld woord weergeven, b.v.: n i t, lijk, o e o e n, hoofd, n i t o e o e n, doodshoofd; w ê r, water, m a t a n, oog, w ê r m a t a n, het oog van 't water, = de bron; w ā v varken, j a n a n, kind, w ā v j a n a n, varkenskind, big.

2⁰. De genitivus postpositus, (bezitter achteraan), of de Maleische genitivus. Deze komt echter alleen voor bij plaatsnamen, b.v.: r ā t F ā n, radja van Fān; t a n a t E i w ā v, het land van Kei; t o m a t A v l ā d, een mensch van Holland, = een Hollander.

In beide voorgaande vormen valt de nadruk op het laatste deel of bij den genitivus postpositus op de bepaling en bij den genitivus praepositus op het bepaalde: eene eigenaardigheid, welke den taalkenners niet zal ontgaan.

3⁰. De omschreven genitivus. Meestal echter wordt de genitivus weergegeven met behulp van het bezittel. voornw. b.v.: r a h a n, huis, f i d, deur, r a h a n n i f i d, de deur des huizes. Wat de constructie betreft is deze genitivus volkomen gelijk aan den genitivus in onze volkstaal, b.v.: den man zijn hoed.

In dezen vorm valt de nadruk op den bezitter. Men zal dus b.v. zeggen a i w o e a n, boomvrucht, met den nadruk op w o e a n; doch a i n i w o e a n, de vrucht van den boom, met den nadruk op a i.

Hierover meer ter plaatse waar het bezittel. voornw. behandeld wordt.

c) De relativus of betrekkingsvorm wordt weergegeven met behulp van voorzetsels, als w ē of w ē r, aan; e n t a l, uit, enz.

d) Het objectum of voorwerp. Het woord dat als voorwerp dient, wordt onveranderd achter het werkwoord geplaatst. De gewone plaats van het voorwerp is onmiddellijk na het werkwoord, dat er op slaat en de relativen daarna. Door omkeering dezer volgorde kan men meer nadruk leggen op het deel van den zin, dat op een ongewone plaats staat, b.v.:

m a k o e b a n g w ē j a w, geef mij geld, d.i. de gewone vraag; m a w ē j a w. k o e b a n g, geef aan mij geld, d.i. geef desverlangd aan de anderen iets anders, maar ik wil bepaaldelijk geld hebben. H a r a w i n i e n t a w o e n e n t a l J o e t, gisteren is hij van Gr. Kei vertrokken; het vertrokken zijn is hier de hoofdzaak. E n t a l J o e t i e n t a w o e n h a r a w i n, van Gr. Kei is hij gisteren vertrokken. De plaats van vertrek is hier de hoofdzaak.

BIJVOEGLIJK NAAMWOORD.

De bijvoegl. naamw. blijven steeds onveranderd en kennen geen geslachts-, getal- of naamvalsvormen.

De plaats van het bijvoegl. naamw. is onmiddellijk achter het woord dat het bepaalt, b.v.: w ê r, water; w ê r b ō k, goed water.

Om stoffelijke bijvoegl. naamw. weer te geven, worden de stofnamen als bepaling gebruikt en volgen dan ook onmiddellijk op het woord dat zij bepalen, b.v.: a i, hout, f e n g a i, houten teil; w ā t, steen, o e o e n w ā t, steenen hoofd, hardhoofdige; m ā s, goud, r ē w m ā s, gouden ketting.

Trappen van Vergelijking.

1°. Positivus. Deze wordt weergegeven door de bepaling achter het bepaalde te zetten. Er bestaat geen verschil in 't weergeven van het positivus attributivus en het positivus praedicativus: dus r a h a n l ā i = het groote huis, of het huis is groot.

2°. Comparativus. Om aan te duiden, dat eene hoedanigheid in gelijke mate toekomt aan verschillende voorwerpen, gebruikt men de bijwoorden w a a w n, gelijk, zooals, of b a e i l, zoo zeer als, even als, enz., b.v.: hij is zoo groot als ik, = i e n d i r w a a w n w o e k j a w, of b a e i l o e k [1]) j a w.

Meestal wordt w a a w n gebruikt om eene eenvoudige gelijkheid uit te drukken, terwijl b a e i l vooral gebruikt wordt als de gelijkheid iets buitengewoons en opvallends heeft. Meestal wordt dan het bijvoegl. naamw. verzwegen, wanneer uit den samenhang duidelijk is, wat men bedoelt, zooals ook in 't Nederlandsch vaak geschiedt, b.v.: j a h a w b a e i l b i b, een hond (zoo groot) als een geit. H i r a n a k r o e t o p p i b a e i l a k a o h! daar heeft er een een hoed op zoo groot als wat! Meestal wordt dan b a e i l ook, als het tot slotwoord van den zin dient, verlengd tot b a e i l o h, b a e i l e h, of b a e i l i. Het vertaalt dan ook ons verwonderend: wat een...... b.v.: d o o t b a e i l o h! wat een regen! W o e o e t b a e i l ē h! of b a e i l i! wat een (groote) visch!

---

1) Indien op de woorden w o e k, ook, r u k, reeds, al, en w a k. maar, even, eerst, eerst eens, de nadruk niet valt en ze meer als stopwoordjes gebruikt worden, worden ze vaak verkort tot o e k, u k en a k en dan geëlideerd met het voorgaande woord.
Eindigt het voorgaande woord met een klinker, dan worden ze niet verkort.

In sommige uitdrukkingen worden de bijwoorden van gelijkheid geheel weggelaten, b.v.: i endir ratan jaw, (hij staat hoog ik) = hij is zoo groot als ik. Matak o elleman rāt? ben jij gewichtig als een koning? = ben jij te goed om dit of dat te doen?

3⁰. Elevativus. De vergrootende trap moet door omschrijvingen worden weergegeven, hetgeen op verschillende wijzen kan geschieden.

a) Men kan de te vergelijken voorwerpen in tegenstelling zetten met elkander, b.v.: deze paal is korter dan die, lir i ket, enhē ablôt = deze paal is kort, gene is lang.

b) Men bedient zich van een der werkwoorden, die een meer-zijn of overtreffen aanduiden als enli, meer zijn, enjatat, overtreffen, entoek, te kort schieten, enharang waeid, niet halen bij, b.v.: i lāi enli wel enhē, dit is langer dan dat.

Hetzelfde is van toepassing, wanneer de vergeleken hoedanigheid niet door een bijvoegl. naamw., maar door een werkw. wordt uitgedrukt. In dit geval worden de werkwoorden verbonden, volgens den gewonen regel van verbinding van twee werkwoorden, waarvan het eene een bepaling is van 't andere, b.v.: i endir*-jatat o, hij staat, overtreft u, = hij is grooter dan gij. I nĕfla-li o, hij loopt vlugger dan gij.

In de gevallen dat wij een vergrootenden trap gebruiken, bezigt de Keiees meestal een werkwoord, dat een meerzijn weergeeft; uit den samenhang moet dan blijken, waarin men meer is, overtreft of te kort schiet, b.v.: o oemtoek jaw, gij schiet te kort bij mij. Is er nu sprake van lengte, dan wil dit zeggen: ge zijt kleiner dan ik; is er sprake van rapheid, dan wil het zeggen: ge zijt trager dan ik, enz.

4⁰. Superlativus. Ook tot weergeven van den overtreffenden trap moet men tot omschrijvingen zijn toevlucht nemen.

a) Soms heeft het bijvoegl. naamw. in den positieven vorm de beteekenis van een superlativus, wanneer dit n.l. uit den samenhang der vergelijking duidelijk blijkt, b.v.: imroe enbe lāi? gij twee, wie groot? = wie is de grootste van u beiden? Jaw lāi, ik ben groot en in tegenstelling met mij is de andere klein, = ik ben de grootste.

b) Men kan ook den superlativus weergeven, door voor 't bijvoegl. naamw. het relativum en te voegen, b.v.: ma en lāi, geef die groot is, = geef den grootste.

c) Men kan nog den superlativus weergeven met behulp der werkwoorden die een overtreffen uitdrukken; het tweede deel der vergelijking, het overtroffen voorwerp, wordt dan verzwegen, b.v.: nĭng rahan lāi enli, mijn huis is het grootst. Voor den superlativus absolutus of den volstrekt overtreffenden trap voegt men bij 't eerste lid der vergelijking het woordje mĕhe, alleen, b.v.: nĭng rahan mĕhe lāi enli, mijn huis alleen is grooter (dan de andere huizen) = mijn huis is het allergrootst.

Weet men reeds waarover de vergelijking gaat, dan kan ook het bijvoegl. naamw. achterwege blijven, b.v.: n ĭ n g r a h a n m ĕ h e e n l i, mijn huis alleen overtreft: in welk opzicht het overtreft, moet uit den samenhang blijken.

5⁰. Praestativus. Om aan te duiden, dat een hoedanigheid in zeer hooge mate aan een voorwerp toekomt, voegt men achter 't bijvoegl. naamw. een of ander bijwoord van hoeveelheid, als l ā i, zeer, r o s, zeer, l i, zeer, s o e s, erg, r ĕ h e, heelemaal. Soms versterken deze bijwoorden elkander nog: l i wordt versterkt door r ĕ h e; r ĕ h e door r o s of s o e s; r o s en s o e s door r ĕ h e; l ā i kan door alle andere versterkt worden en ook door versterkingen ervan; de versterking l i r ĕ h e kan nog weer versterkt worden door s o e s of r o s, b.v.: b ō k l i, b ō k r ĕ h e, b ō k s o e s, b ō k r o s, zeer goed; b ō k l i r ĕ h e, buitengewoon goed; b ō k l i r ĕ h e s o e s, heel buitengewoon goed.

Ook kan een praestativus gevormd worden door verdubbeling der eerste lettergreep van het woord, b.v.: b ō k, goed, b ō k b ō k, zeer goed; s i e n, slecht, s i s i e n, zeer slecht. Deze verdubbelingen kunnen ook weer op de gewone wijze versterkt worden door de bijwoorden l ā i, l i, r ĕ h e, r o s, s o e s of verbindingen daarvan.

Vele praedicativen komen uitsluitend in den werkwoordvorm voor en ook bij deze kan dezelfde versterking plaats vinden door verdubbeling van de eerste lettergreep van den stam, b.v.: t o m a t n ĕ b l o, een oprecht mensch, t o m a t n ĕ b l o l o, een zeer oprecht mensch. Dit is zeer natuurlijk, als men weet, dat deze werkwoorden niets anders zijn, dan bijvoegl. naamw. in verbinding met een persoonlijk praefix. Vaak is van deze werkwoorden de afzonderlijke stam niet meer in gebruik en bezigt men den werkwoordvorm, die eerst van het bijvoegl. naamw. gevormd werd, als bijvoegl. naamw. Zoo b.v. is de stam l o van n ĕ b - l o niet meer als bijvoegl. naamw. in gebruik, doch in de Tanimbareesche talen treffen wij hem nog wel als zoodanig aan; vgl. Fordaatsch l o l a, Jamdeensch l ō n d i, recht, oprecht.

Ook deze werkwoordvormen kunnen op de gewone wijze versterkt worden: n ĕ b l o l o l i, n ĕ b l o l o l ā i, n ĕ b l o l o l i r ĕ h e s o e s.

N.B. Het woord l ā i heeft ook als versterking: l a i t ê n of l a k t ê n, zeer groot, dat dan verder op de gewone wijze versterkt kan worden. We hebben hier blijkbaar te doen met een uitzonderingsgeval van versterking door samenkoppeling van twee woorden van ongeveer dezelfde beteekenis. Men vindt deze samenkoppeling zeer veel voor zelfstand. naamw., niet echter voor bijvoegl. naamw. L ā i t ê n zelfstandig gebruikt, wil zeggen, de grooten en ouderen, = de notabelen. Wegens het veelvuldig gebruik van l ā i als bijvoegl. naamw. is deze koppeling allicht als versterking daarvan in de spreektaal overgegaan.

6⁰. Excessivus. Om aan te duiden, dat een hoedanigheid in te

hooge mate aan 't voorwerp toekomt, bezigt men den positivus. Met woorden die het overdrevene uitdrukken, als li, soes, ros, rěhe, odan, denkoet, enz., of versterkingen daarvan, kan ook het excessivus worden versterkt; b.v.: vraag ik een stuk hout en het aangereikte is te groot voor het doel, dan zeg ik: ai i lāi, dat hout is groot, = te groot; ai i lāili, dit hout is veel te groot; ai i lāi odan, dit hout is een weinig te groot.

Het woordje odan, of woho of soms ook al koet of denkoet, vertaalt ook onze woorden: tamelijk, nog al, betrekkelijk, b.v.: roro odan, tamelijk ver; angled woho, tamelijk veel; karatat koet, vrij hoog. Koet of denkoet hoort men voornamelijk op Gr. Kei.

N.B. Uit het voorafgaande blijkt, dat de wijzen om de verschillende trappen van vergelijking weer te geven, niet scherp onderscheiden zijn en dikwijls uit den samenhang moet blijken, wat bedoeld wordt.

TELWOORDEN.

Bij het tellen der voorwerpen voegt men steeds bij 't telwoord een stukswoord of stuksnaam, die verschillend is voor de verschillende soorten van voorwerpen. Deze stuksnaam wordt niet, zooals in 't Maleisch, eenvoudig achter het telwoord geplaatst, doch daarmee verbonden en bij de samengestelde telwoorden daartusschen ingelascht. Het algemeene stukswoord, dat gebruikt wordt voor alle voorwerpen, die geen eigen stukswoord hebben, is ein.

De telwoorden zijn:

1 sa of a-ein
2 ein-roe
3 ein-tĭl
4 ein-fāk
5 ein-lim
6 ein-nejen
7 ein-fit
8 ein-wow
9 ein-siw
10 ein-woet
11 woet-ein-mĕhe
12 woet-ein-roe
20 woet-roe
21 woet-roe-ein-mĕhe
22 woet-roe-ein-roe
30 woet-tĭl
40 woet-fāk
50 woet-lim
60 woet-nejen
70 woet-fit

80 woet-wow
90 woet-siw
100 ratoet
101 ratoet-ein-mĕhe
102 ratoet-ein-roe
110 ratoet-woet-mĕhe
120 ratoet-woet-roe
137 ratoet-woet-tĭl-ein-fit
200 rāt-roe
300 rāt-tĭl
400 rāt-fāk
550 rāt-lim-woet-lim
555 rāt-lim-woet-lim-ein-lim
1000 riwoen
1200 riwoen-rāt-roe
2000 riwoen-roe
3456 riwoen-tĭl-rāt-fāk-woet-lim-ein-nejen
10000 sāk

A, één, wordt uitsluitend verbonden met het algemeen stukswoord e i n en dan nog niet in samengestelde getallen: in samengestelde getallen en voor alle andere stuksnamen wordt het vervangen door m ĕ h e. De verbinding a - e i n is ook de eenige waarbij het telwoord het stukswoord voorafgaat, in alle andere gevallen volgt het telwoord het stukswoord, b.v.: r a h a n a - e i n, een huis; n o e o e r w a t o e m ĕ h e, één kokosnoot. Indien men door een meer een onbepaald lidwoord dan een bepaald getal wil aanduiden, kan men ook volstaan voor de woorden met bizonder stukswoord, met dit stukswoord zonder m ĕ h e, b.v.: n o e o e r w a t o e, 'n kokosnoot; n o e o e r w a t o e m ĕ h e, één kokosnoot.

S a wordt uitsluitend gebezigd, wanneer men verscheidene voorwerpen optelt, waarbij steeds de stukswoorden worden achterwege gelaten, dus: s a, r o e, t ĭ l, enz.; de tientallen worden met bizonderen nadruk genoemd en men telt weer verder: s a, r o e, t ĭ l, tot het volgende tiental, enz. Verbonden met het algemeen stukswoord e i n, = e i n - s a, wil het zeggen: ten eerste.

De bizondere stukswoorden treden steeds in de plaats van het algemeen stukswoord e i n. Sommige worden echter alleen bij de eenheidsgetallen gebruikt om verder geheel achterwege gelaten te worden, b.v.: r o e b i w ā n, een gulden; r o e b i w o e t, tien gulden; doch wel weer r o e b i w o e t - w ā n - m ĕ h e, elf gulden, wijl het stukswoord hier weer met het eenheidsgetal verbonden wordt.

Bizondere stukswoorden zijn:
T o m a t, mensch, voor menschen.
D e, nacht, voor etmalen, die gerekend worden van avond tot avond.
W ā n, voor geld, gaba-gaba en dunne platte voorwerpen.
W a n a n, voor atap.
W a t o e, bol, korrel, voor ronde voorwerpen als ronde vruchten, eieren, koralen, enz.
N a i n, voor naalden.
W o e r, een bamboesoort, voor bamboelatten en stokken, lange vruchten als bananen, maïskolven, enz.
O e t a n, stam, voor balken.
En zeer vele andere nog, die men in het woordenboek zal aantreffen.

Ook heeft men nog enkele bizondere tientallen, b.v.:
A f l o e r, tiental voor dieren.
W i l o e r, „ „ visschen.
T e i r a n, „ „ eieren en ronde vruchten die boven den grond groeien.
W o e ï n, tiental voor aardvruchten.
N g o e d, „ „ stukken ellewaar.
En nog verschillende andere, die men in het woordenboek zal vinden.

Een voorbeeld: 25 eieren, = mantiloer teiran watoe lim. 33 citroenen, roĭn teiran tĭl watoe tĭl.

Uitdrukkingen als: twee aan twee, drie aan drie, enz., vertaalt men door het hoofdgetal te verdubbelen, b.v.: erba einroeroe, eintĭltĭl, ze gaan twee aan twee, drie aan drie.

Onze uitdrukkingen: ongeveer, zoo wat, kan men op dezelfde wijze weergeven, ofwel men kan achter het telwoord te hira voegen, b.v.: zoo ongeveer drie, = eintĭltĭl, of eintĭl te hira.

Woet is ook het onbepaalde getal, b.v.: de woet of hamar woet, tien dagen, = zeer lang, onbepaalde duur; tomat woet woet, heele troepen menschen.

De plaats der telwoorden is steeds achter de geteïde voorwerpen.

Breuken. Half = kedin of ôn, (dit laatste wil echter eer zeggen een deel van 't geheel). Zij staan achter het woord dat zij bepalen, b.v.: seng kedin, een halve cent. Mooe ôn, een stuk pisang.

Staan zij bij geheele getallen, dan worden ze door nĕ daarmee verbonden, b.v.: aein nĕ kedin, anderhalf; kokat kat lim nĕ ôn, ruim vijf kattis rijst.

Ruim, vertaalt men ook door rĕhen, overschot, b.v.: manoet afloer rĕhen, ruim tien kippen.

Verdere breuken kent de Keiees niet. Wanneer iets in meerdere deelen verdeeld is, wordt elk deel al naar den aard der zaak genoemd, rokan, moot, watoe, bal, enz., of eenvoudig met den algemeenen naam wang, deel, b.v.: deel het in zessen, oemham fo wang nejen; neem twee zesden, oemtaha wang roe, = neem twee deelen, n.l. van de zes.

Ranggetallen. Ranggetallen zijn heelemaal niet van de hoofdgetallen onderscheiden. Om ze met eenige nauwkeurigheid weer te geven, moet men zijn toevlucht nemen tot omschrijvingen, b.v.: van zee uit het derde huis, ental taheit oemwaang rahan eintĭl, (van zee uit tel drie huizen).

In sommige gevallen kan men het wel eens door ni, zijn, weergeven, b.v.: den vijfden dag is hij gestorven, ni de lim enmăt ruk.

Opmerkingen. Maal, keer, wordt vertaalt door fa voor het telwoord te plaatsen, b.v.: fa-a, eenmaal, eens; fa-roe, tweemaal; fa-a wel, nog eenmaal; fa-wel, nogmaals; fa-a mĕhe, een enkele maal; fa-mĕhe, in eens, tegelijk, te samen; fa-fir? hoeveel maal? hoe dikwijls?

In sommige gevallen wordt maal of keer ook vertaald door raan, vol, n.l. voor dingen, die vol waren en geledigd worden, b.v.: entoen raan roe, tweemaal schieten, = het geweer, dat geladen was, tweemaal ledigen. Zeg ik: mĭn taw i fa roe, dan wil dat zeggen: drink dien klapperdop in twee maal leeg. Zeg ik: mĭn taw i raan roe, dan

wil dat zeggen, drink twee maal zoo'n klapperdop leeg.

Op Gr. Kei hoort men ook voor maal, s a i r of j a r o e t.

Wel, of heelemaal, vertaalt men door r ĕ h e, b.v.: wel honderd, r a t o e t r ĕ h e.

Ruim, over de, vertaalt men door r ĕ h e n, b.v.: over de honderd, r a t o e t r ĕ h e n.

Juist, vertaalt men door t i k a, w o e t t i k a, juist tien.

De verleden en toekomende dagen worden ook op eigenaardige wijze geteld. Vandaag, l e r i; morgen, m e r a n. De volgende dagen tot en met tien telt men door r ā f voor het telwoord te plaatsen: r ā f - t ĭ l, over drie dagen, r ā f - f ā k, over vier dagen, enz. Na den tienden dag gebruikt men d e in plaats van r ā f: w o e t d e m ĕ h e, over elf dagen; d e w o e t r o e, over twintig dagen. Men telt de dagen van den eerstvolgenden tot en met den aan te duiden dag.

Gisteren, d e ĭ n of h a r a w ĭ n; eergisteren, r ā f r o e a n; vooreergisteren, r ā f t i l o e n; vóór vier dagen, r ā f f a k a n. Verder gebruikt men d e met r u k, b.v.: d e l i m r u k, al vijf dagen geleden.

Onbepaalde telwoorden. Zij worden steeds geplaatst achter het woord dat zij bepalen.

E i n f i r? hoeveel? D e n k o e t, o d a n, t a n g g e e n, weinig. A n g l e d, a r ĭ k, t a t a w n, veel, menigte. B i s s a, m o e t, w a e i l, alle. W a e i d, h o e m a n w a e i d, geen. W o h o, eenige, enz.

Bij e i n f i r? kan het algemeen stukswoord e i n door elk bizonder stukswoord vervangen worden, b.v.: m a n t i l o e r w a t o e f i r? hoeveel eieren? I m f i r? met uw hoevelen?

Bij de andere onbepaalde telwoorden worden de stuksnamen achterwege gelaten.

VOORNAAMWOORDEN.

1⁰. P e r s o o n l i j k e V o o r n a a m w o o r d e n.

1e persoon enkelv.: j a w, ik, mij.
2e „ „ : o, gij, je, u.
3e „ „ : i, hij, zij, hem, haar, dit, dat.
1e „ meerv.: i t, wij, ons, (aangesprokene inbegrepen).
1e „ „ : a m, wij, ons, (aangesprokene uitgesloten).
2e „ „ : i m, gij, ulieden.
3e „ „ : h i r, zij, hun, haar, die.

Voor den 2en pers. meerv. hoort men gewestelijk ook b i r, b.v. op het noordelijk gedeelte van Gr. Kei.

Verbuigingsvormen kent het voornaamwoord niet. Voor den betrek-

kingsvorm kan men gebruik maken van voorzetsels, doch noodzakelijk is dit niet, b.v.: ma jaw, of ma wē of wēr jaw, geef mij. Wanneer echter het pers. voornw. door een ander woord van 't werkwoord gescheiden is, dan bezigt men steeds wē of wēr, b.v., men kan zeggen: i nanār o feli, of i nanār wē o feli, zoo heeft hij tegen u gezegd; maar men moet zeggen: i nanār feli wē o; ma jaw of wē jaw boek i, ofwel ma boek i wē jaw.

N.B. Ons woord samen, aan een persoonlijk voornw. toegevoegd, kan op verschillende wijzen vertaald worden.

Spreekt men in 't algemeen tot allen of over allen, dan voegt men het suffix ĭs achter 't pers. voornw. Bij werkwoorden moet dan toch nog het voornw. herhaald worden, b.v.: itĭs-'taba, wij gaan te samen, gezamenlijk; amĭs-amba, wij gaan samen; imĭs-imbje, gij gaat samen; hirĭs-erba, zij gaan samen.

Spreekt men meer bepaaldelijk tot één persoon of van één persoon, dan plaatst men het pers. voornw. dat den toegesprokene of besprokene aanduidt voorop en vertaalt overigens gewoon, b.v.: o itaba, ga met ons samen, ga met ons mee. I imtĭl imdoek, hij blijft bij u drieën. Jaw waring hir ermāt, mijn broer is bij de gestorvenen, een der gestorvenen.

Het vervangen der persoonl. voornw. door titels, zooals in 't Maleisch gebruikelijk is, is niet eigen aan 't Keieesch, ofschoon het, althans met betrekking tot den toegesproken persoon, wel wordt nagevolgd van 't Maleisch door lieden, die bizonder beleefd willen zijn.

2°. Bezittelijke Voornaamwoorden.

1e persoon enkelvoud: nĭng, mijn.
2e „ „ : moe, uw.
3e „ „ : ni, zijn, haar.
1e „ meervoud: did of din, onze (aangesprokene ingesloten).
1e „ „ : mam, onze, (aangesprokene uitgesloten).
2e „ „ : bir, uwe.
3e „ „ : rir, hunne, hare.

Op het bezittel. voornw. kan meer nadruk gelegd worden, door het te verbinden met het persoonl. voornw. Aldus verkrijgen wij:

	Pers. voornw.:	Bezittel. voornw.:	Samengestelde vorm:
1e pers.:	jaw,	nĭng,	jaw-nĭng.
2e „ :	o,	moe,	o-moe.
3e „ :	i,	ni,	i-ni.
1e „ :	it,	did of din,	it-did of it-din.
1e „ :	am,	mam,	am-mam of am-nĭng.
2e „ :	im,	bir,	im-bir.
3e „ :	hir,	rir,	hir-rir.

Amnĭng is het bezittel. voornw. van den 1en pers. enkelv. in verbinding met den 1en pers. meerv. van het pers. voornw. Iets dergelijks zullen we ook nog aantreffen bij de persoonlijke praefixen der werkwoorden.

De bezittel. voornw. worden altijd vóór de bezitting geplaatst, wanneer ze bijvoeglijk gebruikt zijn, b.v.: nĭng of jawnĭng habo, mijn boot.

Staan ze achter de bezitting, dan zijn ze zelfstandig gebruikt. Door deze wending te gebruiken, legt men meer nadruk op den bezitter, b.v.: habo jawnĭng, de boot, die de mijne is. Ngir i omoe, dit hakmes is het uwe; omoe ngir i, dit is uw hakmes. Men gebruikt dan ook bij voorkeur den samengestelden vorm.

Heeft het woord, dat den bezitter aanduidt, bepalingen bij zich, dan moet men steeds den samengestelden vorm gebruiken, die dan volgenderwijze gescheiden wordt: het pers. voornw. staat onmiddellijk voor den bezitter en het bezittel. voornw. achter de bepalingen, die op den bezitter betrekking hebben, b.v.: uw eigen kind, o mĕhe moe janan; 't is de zaak van u hoofden, im tomat tetên bir berkār; deze feestprauw is van ons lui van Ngilngof, belan i am Ngilngof mam.

In dergelijke gevallen kan echter het pers. voornw. ook door een zelfstandig naamw. vervangen worden: de woordvoeging blijft dan overigens hetzelfde, b.v: met voornw.: i mĕhe ni janan, zijn eigen kind; met zelfst. naamw.: Bal mĕhe ni janan, Bal zelf zijn kind, = Bal's eigen kind.

Letterlijk vertaald vormen al deze uitdrukkingen een tautologie, vooral wanneer men, na den bezitter genoemd te hebben, toch nog den samengestelden vorm bezigt, hetgeen vaak gebeurt, om meer nadruk daarop te leggen. Men zie den climax in de volgende zinnen: tomat tetên bir berkār, of geheel andere wending: tomat tetên, (aanspreking), imbir berkār, het is de zaak van u hoofden; im tomat tetên bir berkār, u hoofden, 't is uwe zaak; im tomat tetên, (aanspreking), imbir berkār, u hoofden uwe eigen zaak is het.

Eigenaardig zijn nog uitdrukkingen als de volgende: rahan i Jahaw rir, dit huis is van Jahaw de zijnen, = dit huis is van Jahaw en de zijnen; jamang mam wee, de tuin van mijn vader en ons; o bir habo, de boot van u en de uwen. Hier hebben we dus samengestelde voornw. waarvan het eerste deel in 't enkelvoud en het tweede in 't meerv. staat. Het eerste duidt den voornaamsten bezitter aan en het tweede de medebezitters.

Wanneer er meer bezitters zijn, waarvan men er een of meer bizonder wil aanduiden, dan worden die bij het eerste deel van 't samengesteld voornw. geplaatst, het tweede slaat dan op deze gezamenlijk terug, b.v.:

amroe ăng mam habo, wij tweeën mijn broer, onze boot, = de boot van mij en mijn broer; *hirĭs Sam rir ween*, zij samen met Sam hunne fuik, = de fuik van hen gezamenlijk met Sam. Spreekt men in dergelijke gevallen van een bepaald aantal personen, dan worden ze door het telwoord aangeduid, b.v.: *amroe ăng mam habo*, wij beiden mijn broer onze boot, = de boot van ons twee, mijn broer en mij. Voor een onbepaald getal voegt men *ĭs* aan 't voornw. toe: *hirĭs Sam rir ween.*

Iets dergelijks heeft men met het persoonl. voornw., wanneer men van meer personen spreekt, waarvan men er enkele meer bepaald wil aanduiden, b.v.: *amĭs ăng waring amdoek*, wij mijn broers en ik wonen samen; *hirtĭl reinan erdat*, zij samen met hun moeder (de moeder en twee andere, samen drie personen), zijn gekomen; *hirfăk jamang erba*, zij, vier, (mijn vader en drie anderen) gaan.

Soms kan het bezittelijk voornw. ook onze uitdrukkingen vertalen: ten bate van, in plaats van, b.v.: *i enkerdja jawnĭng*, hij werkt het mijne, = hij werkt voor mij; *jaw oetal omoe*, ik werp het uwe, = ik werp voor u, (bij spel).

Betrekkelijkheidswoorden.

Betrekkelijkheidswoorden, voornamelijk lichaamsdeelen en familiebetrekkingen, kunnen op eigenaardige wijze met het bezittel. voornw. verbonden worden. In 't Jamdeensch heeft men dezelfde verbindingen en wel als algemeenen regel voor alle betrekkelijkheidswoorden, terwijl hij in 't Keieesch maar voor eenige dezer woorden meer van toepassing is; deze regel is als meer andere hier reeds verwaterd. Terwijl daar naast de betrekkingsvormen ook nog de onbepaalde- of grondvorm bestaat, is deze in 't Keieesch verloren gegaan op een paar uitzonderingen na, die dan nog niet meer de algemeene onbepaalde beteekenis behouden hebben, doch een bizondere bepaalde beteekenis hebben aangenomen, b.v.: *waha* is de grondvorm of onbepaalde vorm voor vocht, doch in 't Keieesch heeft het de bepaalde beteekenis gekregen van: water in een boot; voor vocht in 't algemeen gebruikt men den betrekkingsvorm: *wahan*, vocht, doch dat eigenlijk beteekent: zijn vocht, n.l. met betrekking tot een of ander ding, waarvan het het vocht is.

Om de betrekkingen tot den bezitter aan te duiden, worden de stamletters van 't bezittelijk voornw. aan den grondvorm gehecht. Deze stamletters zijn:

1e pers. enkelv.:	ng	1e pers. meerv.:	d (aangespr. ingesl.)
2e „ „ :	m	1e „ „ :	b („ uitgesl.)
3e „ „ :	n	2e „ „ :	b
		3e „ „ :	r

Wij krijgen dus b.v. van l i m a n, hand, waarvan de grondvorm waarschijnlijk geweest is l i m e of l i m a, (vgl. Jamdeensch l i m e), de verbindingen:

L i m a n g	mijn hand	L i m a d	onze hand
L i m a m	uw hand	L i m a b	onze hand
L i m a n	zijn hand	L i m a b	uwe hand
		L i m a r	hunne hand

Men lette wel, dat bij de meervoudsvormen het meervoud slaat op de bezitters en slechts naar omstandigheden ook op de bezitting betrekking kan hebben, b.v.: h i r j a n a r, kan beteekenen hun beider kind of hunne kinderen. Duidelijkheidshalve kan men voor de eerste beteekenis ook zeggen: h i r j a n a n, hun kind.

In samenstellingen of nevenstellingen van twee woorden met ongeveer gelijke beteekenis, kan ook de betrekkingsvorm worden toegepast, indien de woorden daarvoor vatbaar zijn, b.v.: ā n - w a r i n, broeders, ā m - w a r i m, uwe broeders; r e i n a n - h ô n, moeder en vrouw, = de dierbaarste betrekkingen, r e i n a b - h ô b, onze dierbaarste betrekkingen.

Zelfs bijvoegl. naamw., vermits zij daarvoor vatbaar zijn, (n.l. als ze een n tot sluitletter hebben), nemen vaak de betrekkingsvormen aan, ofschoon dit spraakkunstig op geenerlei wijze, tenzij door concomittantie, te rechtvaardigen is, b.v.: i n a r s i e r, zij zijn lui; i t s i e d r u k h ē! we zijn verloren!

In 't Jamdeensch waar de betrekkingsvormen nog in hun volle kracht bestaan, kent men dit misbruik niet. Dat er in 't Keieesch door slordigheid in 't spreken de ware beteekenis van verloren gaat, blijkt nog uit tautologieën als de volgende: A m L a n g o e r m a m r e i n a b h ô b, de dierbaarste betrekkingen van ons Langoereezen, waar behalve het pers. voornw. het bezittel. voornw. twee maal herhaald wordt.

Zooals we reeds opmerkten is van de betrekkelijkheidswoorden de grondvorm verloren gegaan. Meestal gebruikt men daarvoor den betrekkingsvorm van den derden persoon enkelvoud; soms ook den eersten pers. meerv. (aangesprokene ingesloten), ofschoon men dezen vorm meestal hoort met een slot-t in plaats van de regelmatige d. Wijl n en t wisselletters zijn kan het ook zijn, dat men hier te doen heeft met een bijvorm van den 3en pers., in plaats van een door slordigheid verworden vorm op d, b.v.: voor kind heeft men de twee vormen j a n a n en j a n a t. Wijl men de beteekenis van den betrekkingsvorm in deze woorden niet meer voelt, kunnen zij ook met alle bezittelijke voornw. verbonden worden, ofschoon dit spraakkunstig geheel onjuist is, b.v.: i n i m e e t, zijn schande, (terwijl m e e t eigenlijk wil zeggen: onze schande). Dit is te meer opvallend voor woorden als b.v. m e e t, waarvan ook de betrekkingsvormen nog
[illegible] betrekkelijkheidswoorden hebben in een of andere

meester, heeft in deze beteekenis alle betrekkingsvormen, doch de vorm Doead, (letterlijk: ons aller meester) is de benaming van God of het Opperwezen; in deze beteekenis heeft het alleen ook nog den vorm D o e a n g.

We hebben reeds gelegenheid gehad te wijzen op vormen, die verdwenen zijn, het is wel interessant hier te kunnen wijzen op een, die aan 't verdwijnen is.

3⁰. V r a g e n d e V o o r n a a m w o o r d e n.

Eigenlijke vragende voornaamwoorden heeft het Keieesch niet, doch alleen maar vragende partikels, n.l.: k i voor personen en k a voor zaken, terwijl b e voor beiden gebruikt wordt.

K a wordt niet, evenals k i en b e aan andere woorden gehecht, maar vormt met a, een, a - k a? welk een? wat? welk? dat dan den dienst doet van een vragend voornaamw. (Het woord a f a k a? wat voor iets, zou men ook nog kunnen verklaren als a f a - k a, doch even waarschijnlijk als eene samentrekking van a f a a k a).

Het wordt alleen voor zaken gebruikt.

Bijvoeglijk gebruikt staat het altijd achter het woord waarop het betrekking heeft, b.v.: o h o i a k a? welk dorp? Het kan echter ook zelfstandig gebruikt worden, b.v.: a k a e n l e k i? wat valt daar? O e m o e t a k a? wat doe je?

Dikwijls wordt a k a verbonden met a f a, ding; a f a a k a ? welk ding? wat? Men krijgt dan evenwel eenig verschil in de beteekenis: terwijl a k a? naar iets in 't algemeen vraagt, vraagt a f a a k a? naar een bizonder iets, b.v.: o e m h a a w k a k a? wat wil je? o e m h a a w k a f a a k a ? welk ding verlang je? O e m o e t a k a ? wat doe je? O e m o e t a f a a k a ? wat maak je voor iets?

A k a of samenstellingen ervan als a k a l a h? a k a h e? vertalen evenals f e l b e? of f e l b e l a h? onze vraag: wat? hoezoo? wat is er? of wat belieft u?

Verder hebben wij de vragende partikels k i en b e. Vragende voornw. vormen deze partikels niet, doch de woorden waaraan ze gehecht worden dienen om onze vragende voornw. te vertalen.

K i wordt alleen gebezigd voor personen, b.v.: h i r a, iemand; h i r a k i? wat voor iemand? wie? T o m a t, mensch; t o m a t k i? welke mensch? wie? M e m a m - k i ? welke is uw naam?

B e is een algemeen vragend partikel en kan met alle soort van woorden verbonden worden. Het vormt ook eenige verbindingen, welke wij met een vragend voornw. vertalen en kan zoowel voor personen als voor zaken gebezigd worden, b.v.: m a n g, men, lieden; m a n g b e ? welke lui? wie? A e i n, een; a e i n b e ? welkeen? wie? welk? E n, relativum; e n b e ? de welke? R a h a n b e? welk huis? T o m a t b e ? welke mensch?

Wijl b e geen eigen beteekenis heeft, kan het niet afzonderlijk gebruikt worden; toch komt het veel als zoodanig voor, maar dan is het een afkorting voor i-be? waar? Ho-be? waarheen? of fel-be? hoe? hoezoo? b.v.: oemkerdja be? (= fel-be?) hoezoo, jij werkt? Oembwa be? (= ho-be?) waarheen ga je? Endoek be? (= i-be?) waar woont hij?

4⁰. Aanwijzende Voornaamwoorden.

Als aanwijzende voornw. heeft men:

I, (= pers. voornw. 3e pers. enkelv.), deze, die, dat.

H ē, dat, gene, gindsche.

K ē, wordt op Gr. Kei gebruikt voor h ē.

Alle drie kunnen zij versterkt worden door het relativum en: en-i, deze hier, dit hier; en-hē of en-kē, die daar, dat daar.

Bijvoeglijk gebruikt staan de aanwijzende voornw. achter het woord dat ze bepalen, b.v.: noeoer i sien, die klapper is bedorven; Oemleĭk afa hē, zie dat daar, kijk daar eens. Zelfstandig gebruikt, staan ze in 't zinsverband op de plaats van het woord dat ze vervangen en dus verschillend naar gelang ze dienen als onderwerp, voorwerp of betrekking.

Bij wijze van aanwijzende voornw. worden ook dikwijls gebruikt de bijwoorden: wĭl, iwĭl, idenwĭl, odanwĭl, woev, daar, rōi, irōi, odanrōi, gindsch, rāt, daarboven, zuidelijk, wāv, daaronder, noordelijk, b.v.: ohoi rāt hoeb roro, het gindsche, (zuidelijk gelegen) dorp is nog ver; habo wĭl enfok, gindsche boot drijft af.

Van de aanwijzende voornw. i en hē wordt als in 't Maleisch van itoe en ini, veelvuldig gebruik gemaakt, om meer nadruk te leggen op een of ander woord en zelfs op een heelen zin; aldus op het einde van een zin geplaatst worden ze met nadruk betoond en vaak nog versterkt, n.l. hē door ja; i door hē of door ja, b.v.: jaw i, of jaw hē, ik deze, = ik hier; i ruk i, of i ruk hē, dit al dit, = ja juist dat: i hē, dit dat, = juist dit; kas hē, zie dit, zie hier; kas hē ja, zie eens hier. Men lette op het verschil van beteekenis in de volgende zinnen: jaw oeoet hē, dat heb ik gedaan, (hē versterkt den zin); jaw oeoet i hē, ik heb dat gedaan, (hē versterkt het voornw. i).

Dezelfde, hetzelfde, datzelfde, kan men vertalen door mĕhe of einmĕhe, een zelfde, een enkel, b.v.: tomat einmĕhe enoet habo einroe i, een enkele, (= dezelfde man) heeft deze twee booten gemaakt. Hirroe mĕhe erba wel, die twee zelfden gaan weer. Doch in geval deze woorden willen zeggen niet zoozeer: maar een, dan wel, geen andere, dat o.a. altijd het geval is, wanneer ze in 't meervoud gebruikt worden, doet men beter in 't Keieesch tot een omschrijving zijn toevlucht te nemen, b.v.: de twee zelfde mannen gaan weer, tomat hirroe erba lalaeinlĕ erba wel, de twee mannen, die vroeger gegaan zijn, gaan weer.

Hetzelfde, in de beteekenis van: gelijk, eender, wordt vertaald door w a a w n e i n m ĕ h e, (gelijk een enkel), b.v.: i w a a w n e i n m ĕ h e, dat is hetzelfde; die twee borden zijn hetzelfde, b ĭ n g a n h i r r o e w a a w n e i n m ĕ h e.

Zulke, zoodanige, wordt vertaald door: w a a w n i, w a a w n h ē, f e l - i, f e l - h ē, f e l - e n - h ē, b a e i l - i, b a e i l - o e k - i, w a a w n - o e k - i, b.v.: k a l k o e a n w a a w n i, s i s i e n, zulk gedrag is zeer slecht; t o m a t f e l e n h ē n ĭ n g s o e k w a e i d, ik houd niet van zulke menschen.

Die is het die, dat is het dat, vertaalt men door i r u k i, i r u k h ē, i r u k j a, b.v.: die is het, dien wij zoo even zagen, i r u k i a m i t w e k a t l ĕ. Men lette wel, dat in deze wendingen het tweede i, h ē of j a geen betrekkelijk voornaamw. is, doch alleen dient om meer nadruk op het eerste te leggen. Dit blijkt hieruit, dat in deze gevallen i of h ē altijd door j a kan vervangen worden, dat niets meer is dan een stopwoordje. Ook blijkt dit uit de zinsontleding: wij zouden ontleden: hij is het, — dien wij zoo even zagen; de Keiees zal ontleden: i r u k i, — a m i t w e k a t l ĕ.

5⁰. W e d e r k e e r e n d e e n W e d e r k e e r i g e V o o r n a a m - w o o r d e n.

Zelf, wordt vertaald door m ĕ h e, dat achter het pers. voornw. of het zelfst. naamw. geplaatst wordt, b.v.: j a w m ĕ h e, ik zelf, mij zelf; o m ĕ h e, gij zelf, u zelf; r ā t m ĕ h e, de koning zelf.

Zeer dikwijls wordt zelf ook vertaald door d o e a n, = wien 't aangaat en dit in zoo uitgebreid mogelijken zin, b.v.: doe het zelf, o d o e a n o e m o e t; b e t k a i o d o e a n, dat moet je zelf weten. D o e a n kan nog nader door m ĕ h e bepaald worden, b.v.: o d o e a n m ĕ h e o e m b w a, ga in eigen persoon. I d o e a n m ĕ h e is een tautologie als: zijn eigen zelf.

Zich of zichzelf, vertaalt men op dezelfde wijze door m ĕ h e of d o e a n als bepaling van het voornw. of het zelfstandig naamw., b.v.: i e n b a n g i l i m ĕ h e of i d o e a n, hij slaat zichzelf. In 't Keieesch worden echter de wederkeerende vormen veel minder gebruikt dan in 't Nederlandsch en alleen in geval de wederkeerendheid iets buitengewoons of opvallends heeft, b.v.: i e n w e e n g i m ĕ h e of i d o e a n r o e g, hij berokkent zichzelf schade. Uitdrukkingen als zich wasschen, zich baden, zich oprichten, zich neerleggen, enz. worden door niet wederkeerende vormen weergegeven, maar door onovergankelijke werkwoorden, b.v.: e n t o e b, gaan liggen; e n d o e k, gaan zitten; of door overgankelijke werkwoorden zonder voorwerp, b.v.: i e n l o e r o e k, hij baadt (zich); i n e s l a r o e t, hij wascht (zich). Hebben dergelijke werkwoorden die gewoonlijk op het onderwerp zelf terugslaan een ander voorwerp, dan wordt dit uitgedrukt,

b.v.: i enloeroek janan, hij baadt zijn kind. In dergelijke gevallen is de Keiees ook meer bepaald in zijn spreekwijzen als wij, b.v.: zal hij niet zeggen: hij kamt zich, maar hij kamt zijn hoofd; niet: hij kleedt zich, maar: hij trekt kleeren aan, enz.

Uitdrukkingen als: zich stooten, zich bezeeren, enz. worden weergegeven door de omschrijving: dit of dat treft, b.v.: ngir ental limang, een hakmes heeft mijn hand getroffen, = ik heb mijn hand met een hakmes bezeerd; wāt ental, een steen heeft getroffen, = ik heb me aan een steen bezeerd; jāf ental, hij heeft zich gebrand, enz.

Eigen, wordt eveneens door mĕhe vertaald in verbinding met het samengesteld bezittel. voornw., mĕhe staat dan als bepaling van het eerste deel van het samengesteld voornw. en wordt derhalve daarachter geplaatst. Heeft dit voornw. ofwel het zelfst. naamw., dat het vervangt, meerdere bepalingen, dan komt mĕhe achter de andere bepalingen, b.v.: jaw mĕhe nĭng, mijn eigen; jamang mĕhe ni, mijn vader zijn eigen, = van mijn vader zelf; am tomat Namar mĕhe mam noeoer, wij lui van Namar onze eigen klappers, = de eigen klappers van ons Namareezen.

Wederkeerige voornw. heeft het Keieesch niet. Het praefix kaf geeft aan sommige werkwoorden een wederkeerige beteekenis, b.v.: enlān, nazitten, enkaf-lān, elkander nazitten; enbangil, slaan, enkaf-bangil, elkander slaan. Doch eerstens hebben slechts een zeker aantal werkwoorden dezen vorm met kaf en tweedens heeft bij sommige dier werkwoorden de verbinding met kaf een eigenaardige, beperkte beteekenis gekregen, b.v.: ental, treffen, enkaf-tal, oorlogen.

Men kan echter steeds een wederkeerig werkwoord vertalen door de omschrijving: aein...... aein, b.v.: zij slaan elkander, aein enbangil aein. Aldus weergegeven hebben deze uitdrukkingen eene algemeene beteekenis en kunnen op alle personen betrekking hebben, b.v.: aein entoeoeng aein, kan beteekenen: wij, gij of zij helpen elkander. Blijkt uit den samenhang niet voldoende wat bedoeld is, dan kan men dit duidelijk maken, door deze uitdrukkingen door een pers. voornw. of zelfst. naamw. te laten voorafgaan, b.v.: am aein entoeoeng aein, wij helpen elkander; im aein entoeoeng aein, gij helpt elkander; tomat bissa miski aein entoeoeng aein, alle menschen moeten elkander helpen. Wijl in dergelijke uitdrukkingen het werkw. niet in verband wordt gebracht met het onderwerp van den geheelen zin, maar van de uitdrukking aein...... aein, blijft dit in 't enkelvoud.

6°. Betrekkelijk Voornaamwoord.

Het eenige soort relativum, dat we in 't Keieesch hebben, is het partikel en, dat in beteekenis overeenkomt met het Maleische jang.

Waarschijnlijk is het stamverwant met het bezittel. voornw., n i en het persoonlijk praefix der werkwoorden e n. Het wordt niet afzonderlijk gebruikt, doch als praefix gevoegd bij het woord waarop het betrekking heeft, b.v.: welk hout wilt ge hebben? geef het groote, m a e n - l ā i, = geef dat wat groot is. E n - i, dat wat hier is, = dit.

Betrekkelijke voornaamw. om zinnen onder elkaar te verbinden, kent het Keieesch niet. De zinnen van een volzin worden eenvoudig naast elkaar geplaatst en de betrekking kan blijken uit de plaatsing, uit bijwoorden of uit den samenhang. Hierover meer ter plaatse waar de conjunctieve vorm van het werkwoord behandeld wordt.

7⁰. Onbepaalde Voornaamwoorden.

H i r a, (van h i r, zij of hun en a, een) iemand; h i r a a e i n, een zeker iemand, b.v.: h i r a e n d a t, daar komt iemand. H i r a wordt ook gebruikt, om ons: er een, te vertalen, wanneer men iemand bedekt iets te verstaan wil geven of spottender wijze iets zegt, b.v.: h i r a e n h o e r r a w i t b a e i l i! zie er daar eens een een jas aan hebben!

H i r a w a e i d, niemand. In ontkennende zinnen heeft h i r a natuurlijk ook de beteekenis van niemand, b.v.: h i r a e n k a i w a e i d, iemand weet niet, = niemand weet.

N o e t o e n, elke, ieder. Bijvoeglijk gebruikt, staat het vóór het woord, dat er door bepaald wordt, b.v.: n o e t o e n l e r a n, elken dag. Dikwijls wordt het versterkt door b ĭ s s a, en beteekent dan: volstrekt elke, volstrekt iedere. Het bepaalde woord staat dan tusschen n o e t o e n en b ĭ s s a, b.v.: n o e t o e n l e r a n b ĭ s s a, volstrekt elken dag. Heeft het woord andere bepalingen, dan komt n o e t o e n als laatste bepaling, b.v.: n o e t o e n t o m a t b ō k b ĭ s s a, iedere goede mensch. Is de bepaling echter een bijzin, dan staat b ĭ s s a vóór dien bijzin, b.v.: n o e t o e n t o m a t b ĭ s s a e r k e r d j a, e n t a r i m r e r e e n g, iedere man, die gewerkt heeft, krijgt loon. N o e t o e n t o m a t i n a n l o e l i n b ĭ s s a, e n k e r d j a, e n t a r i m r e r e e n g, iedere ijverige man, die gewerkt heeft, krijgt loon.

N o e t o e n zelfstandig gebruikt, heeft meer de beteekenis van: eenieder voor zich, eenieder afzonderlijk. Het staat dan altijd aan het einde van den zin, b.v.: o e m h a m w ē r t o m a t b ĭ s s a n o e t o e n, verdeel het onder alle menschen ieder, = verdeel het onder allen, zoodat ieder afzonderlijk zijn aandeel heeft.

A f a of a f a a e i n, iets, een ding, b.v.: a f a e n l e k, iets valt, = daar valt iets.

A f a wordt zeer veelvuldig gebruikt als loos voorwerp bij vele overgankelijke werkwoorden, die geen eigenlijk voorwerp bij zich hebben. Sommige dezer werkw. hebben altijd, andere gewoonlijk een voorwerp bij zich. Komt er geen eigenlijk voorwerp in den zin voor, dan dient a f a

als loos voorwerp, b.v.: e n d o e k n a a n a f a, zitten te eten. O e m b o b a r a f a t ĕ? ben je bang? In de gebiedende wijs blijft ook het looze voorwerp gewoonlijk achterwege, doch met eenig verschil in de beteekenis, b.v.: m o e a n, eet, zal men zeggen tegen iemand, b.v. een zieke, die spijzen voor zich heeft staan, maar geen trek heeft; m o e a n a f a, zal men zeggen om iemand aan te sporen iets te gebruiken om niet hongerig te blijven.

A f a w a e i d, niets. Indien w a e i d als bepaling staat bij a f a, volgt het steeds a f a en wel als laatste bepaling, indien er meerdere bepalingen zijn, b.v.: a f a e i n m ĕ h e w o e k w a e i d, ook niet een enkel ding, = heelemaal niets; doch dikwijls wordt in zinnen ook w a e i d beschouwd als ontkenning op het werkwoord betrekking hebbende, en dan neemt w a e i d de plaats in van een gewone ontkenning, b.v.: a f a e i n-m ĕ h e e n d o e k w o e k w a e i d, een enkel ding blijft ook niet, = er blijft niets over.

Als antwoord op een vraag wordt niets ook vaak vertaald door w a e i d alleen, b.v.: o e m n ä r a k a? wat zeg je? w a e i d of a f a w a e i d, niets.

H i r h i r a of h i r h i r a t e, alwie, de eerste de beste.

M a n g, men, dat echter als meervoudig beschouwd wordt, b.v.: m a n g e r b o e r n ĭ n g k o e b a n g, men heeft mijn geld gestolen. Men kan ook vertaald worden door t o m a t, menschen.

W o h o, t o m a t w o h o, of m a n g w o h o, sommigen.

Onze onbepaalde voornw.: het, er, zooals in: het regent, er is water, hebben geen vervangers in 't Keieesch. Wanneer mogelijk, worden ze eenvoudig door het zelfstandig naamw. vertaald, b.v.: het regent, d o o t, = regen; het regent hard, d o o t l ä i, = groote regen; het waait, n i o e t, = wind; enz.

Er of daar, wordt onvertaald gelaten, B.v.: er is water, w ê r n a a, = water is; daar komt iemand, h i r a e n d a t, = iemand komt.

Soms moet men tot een andere wending zijn toevlucht nemen, b.v.: het is mogelijk dat, vertaalt men door m a t a k of w o e k o e n, = misschien. Het gebeurde eens, kan men weergeven door, l e r a n a e i n of l e r a n f a a, = op zekeren dag. Het schijnt, het lijkt en dergelijke moet men alle trachten door een gelijkwaardige uitdrukking weer te geven, als b.v.: ik denk, men zegt, wellicht, enz.

WERKWOORDEN.

Eigenlijke werkwoorden kent het Keieesch niet. Zooals men trouwens reeds zal gezien hebben zijn over 't algemeen de verschillende rededeelen niet zoo scherp onderscheiden als in de oude en zelfs de moderne Europeesche talen. Als werkwoorden doen dienst zelfstandige naamw. of bijvoeglijke naamw. welke verbonden worden met persoonlijke prae-

fixen, die samenhangen met het bezittelijk of persoonlijk voornaamwoord. Hieruit volgt echter niet, dat alle werkwoordvormen ontdaan van het persoonlijk praefix nog als zelfstandig naamw. of bijvoegl. naamw. in gebruik zijn. Indien de sluitletter der bijvoegl. naamw. of werkw. een n is, verandert die bij den werkwoordvorm dikwijls in k of t, zooals we bij de woordvorming nader zullen zien, b.v.: hoeman, reuk, en-hoemak, ruiken; foeoen, bloem, en-foeoet, bloeien.

Uit deze wijze van vorming der werkw. valt af te leiden, dat men van geen tijden of wijzen kan spreken, evenmin als van een eigenlijke vervoeging. De enkele vormen, welke men in verbinding met de voornaamw. heeft samengesteld, gelden alleen voor getal (numerus) en persoon (persona), doch niet voor genera, modi, actiones en tempora.

Van daar verder, dat de werkw. veeleer een toestand dan een handeling uitdrukken.

Om de verbindingen met het persoonlijk praefix te behandelen, nemen wij als uitgangspunt de meest onbepaalde n.l. die van den derden pers. enkelv.

Voor sommige werkwoordvormen is het voornw. nog geheel onveranderd gebleven, n.l. ni, zijn. Voor andere is ni veranderd in n, en, nĕ, of na. Verder heeft het zich weer door elisio moeten verbinden met andere praefixen, welke afzonderlijk niet meer bestaan en waarvan ik den oorspronkelijken vorm niet heb kunnen nasporen. Men verkrijgt aldus de verbindingen: nab, nad, naf, nak, nang, neng, nıng, nam, nas, nar, nat, nes, nĕb, nĕf, nĕk en ner. Deze verbindingen brengen een wijziging in de beteekenis te weeg, die echter niet steeds logisch is doorgevoerd.

De Praefixen.

De eenvoudige persoonlijke praefixen zijn: n, en, na, nĕ en ni.

Het praefix n komt alleen nog voor in twee verbindingen, n.l.; n-a, geven, nemen en n-ĭn, drinken. Vroeger moet het meer bestaan hebben en in het verwante Fordaatsch komt het veelvuldig voor. Een voorbeeld hebben we nog in norang, volgen, dat men echter om een persoonlijke betrekking aan te duiden, met het pers. voornw. verbindt, b.v.: jaw norang, o norang, i norang, enz. In 't Fordaatsch heeft men orang, gelooven (dat hetzelfde stamwoord is) en verbindt men: oe-orang, moe-orang, n-orang, enz.

Nĕ en na komen eveneens weinig voor. Vaak is het ook zeer moeilijk uit te maken of men nĕ of een verbinding van nĕ met een ander praefix heeft, b.v.: voor hoesten is zeker blān de stam. In 't Keieesch komt dit woord niet afzonderlijk voor, maar in 't Fordaatsch heeft men wel het zelfst. naamw. blanoe, = hoest. Moet men nu zeggen nĕ-blān, of nĕb-blān ? Uit de uitspraak is dit niet uit te maken en de onvaste beteekenis der samengestelde praefixen geeft ook geen uitsluit-

sel. Hetzelfde geldt voor n a. In sommige woorden heeft men zeker n a, b.v.: n a - n ā r, zeggen; n a - n a n g, zwemmen, enz. In andere blijft het twijfelachtig, b.v.: k l ê r, zeef, is zeeven nu n a - k l ê r of n a k - k l ê r?

De eenvoudige praefixen duiden aan, dat de handeling door den stam uitgedrukt door den betrekkelijken persoon wordt verricht, of dat de toestand of hoedanigheid er door aangeduid, op dien persoon van toepassing is, b.v.: ĭ n, drinken, n - ĭ n hij drinkt; a n, eten, n a - a n, hij eet; b a, gaan, e n - b a, hij gaat; b r ă n, moedig, n i - b r ā n, hij is moedig.

De samengestelde vormen zijn: n a b of n ĕ b; n a d of n a t; n a f of n ĕ f; n a k of n ĕ k; n a n g, n e n g of n i n g; n a m; n e s of n a s; n a r of n e r.

Waarom men n a b of n ĕ b; n a d of n a t; n a f of n ĕ f; n a k of n ĕ k; n a n g, n e n g of n i n g; n e s of n a s; n a r of n e r bezigt, daaraan weet ik geen andere dan welluidendheidsredenen te geven; ook wisselen deze vormen dialectisch of hoort men de twee naast elkaar.

Ofschoon deze praefixen geen vast omschreven en logisch doorgevoerde beteekenis aan de werkwoorden mededeelen, kan men in 't algemeen het volgende vaststellen:

N a b en n ĕ b, n a f en n ĕ f geven in 't algemeen een blijvenden toestand aan of een voortduring of gewoonte der handeling, b.v.: n ĕ b - l i n, kalm zijn van zee of wind; e n - h ô r, naaien in 't voorbijgaan, n ĕ f - h ô r, voortdurend naaien of gewoon zijn te naaien.

N a s en n e s geven in 't algemeen een onbewust doen der handeling aan, b.v.: e n - o e r, vliegen b.v. van een vogel, n e s - o e r, fladderen b.v. van een wegwaaiend blad; e n - w ā l, omkeeren, bedrijvend, n e s - w ā l, vanzelf omkantelen of omkeeren. Ik keer een steen om, = o e w ā l w ā t; de steen kantelt vanzelf om, = w ā t n e s - w ā l.

N a d, n a t en n a m geven in 't algemeen een verleden of volkomen zijn der handeling aan, b.v.: e n - t e t a t, breken, n a m - t e t a t, gebroken zijn; e n - f e e, afsnijden, n a t - f e e, afgesneden zijn.

N a k en n ĕ k geven in 't algemeen te kennen, dat het onderwerp de handeling meer ondergaat dan verricht, b.v.: e n - s o, schuiven, n a k - s o, in schuivende of glijdende beweging gebracht zijn. Ofwel het duidt aan, dat de handeling onwillekeurig geschiedt, b.v.: n ĕ k - b i r, oprispingen hebben, boeren; n a k - f e h ē w, veesten. Ofwel het geeft een toestand aan, die aan een persoon wordt toegekend. Deze toestand of hoedanigheid wordt aangeduid door het voorvoegsel k a en door metathesis en elisio krijgt men n a k, zie Woordvorming onder p, blz. 68.

N a n g, n e n g en n i n g geven een toestand te kennen, b.v.: n a n g - b e t a n, gierig zijn; n e n g - n e, warm zijn. Zeer waarschijnlijk is n a n g gevormd van het bezittel. voornw., n i en het praefix n g a, dat overeenkomt met ons -achtig of -ig, door metathesis en elisio is daaruit n a n g ontstaan. Het duidt dus aan, dat de toestand door het bijvoeglijk

naamw. uitgedrukt, op den persoon toepasselijk is, b.v.: n g a - b e t a n, gierig, n a n g - b e t a n, gierig zijn. N g ĕ n e, warm; n e n g - n e, warm zijn.

N a r en n e r komen weinig voor en zijn waarschijnlijk een verbinding van 't bezittel. voornw. n i met de praefixen b a r of b e r, die ons achtervoegsel -achtig weergeven, b.v.: k o e t, klein, n e r - k o e k o e t, krimpachtig zijn, slinken.

Verbinding der Persoonlijke Praefixen met den Stam.

De vervoeging der werkw. bestaat alleen hierin, dat de persoonl. praefixen met den stam verbonden worden. Wijl door de voornw. waarmee het persoonl. praefix is samengesteld de betrekkingen tot de verschillende personen worden aangegeven, is in de samengestelde praefixen ook alleen het gedeelte, dat van het voornw. stamt, veranderlijk, d.i. alleen n a of n ĕ.

N. b. In de volgende schemata van vervoeging geven wij voor den eersten pers. meerv. altijd eerst dezen persoon met den aangesprokene ingesloten en vervolgens met den aangesprokene uitgesloten.

Verbinding met het Praefix e n.
1e pers. o e - h ê r, ik vraag.
2e „ o e m - h ê r, gij vraagt.
3e „ e n - h ê r, hij vraagt.
1e „ i t - h ê r, wij vragen.
1e „ a m - of a m - o e - h ê r, wij vragen.
2e „ i m - h ê r, gij vraagt.
3e „ e r - of h i r - h ê r, zij vragen.

Verbinding met het Praefix n a.
1e pers. o e - n ā r, ik zeg.
2e „ o e m - n ā r, gij zegt.
3e „ n a - n ā r, hij zegt.
1e „ i t - n ā r, wij zeggen.
1e „ a m - of a m - o e - n ā r, wij zeggen.
2e „ i m - n ā r, gij zegt.
3e „ e r - of h i r - n ā r, zij zeggen.

Verbinding met het Praefix n ĕ.
Deze stemt geheel overeen met die der praefixen n ĕ b en n ĕ f en n e s, waarbij ook alleen n e verandert; zie ter plaatse.

Verbinding met het praefix n.
1e pers. o e - a, ik geef (of neem).
2e „ m - a, gij geeft.

3e „ n - a, hij geeft.
1e „ i t - a, wij geven.
1e „ a m - a of a m - o e - a, wij geven.
2e „ i m - a, gij geeft.
3e „ r - a, zij geven.

Verbinding met het praefix n i.

Men plaatst eenvoudig het bezittelijk voornw. voor den stam. Veelvuldig gebruikt men ook het samengesteld voornw. en ook, doch minder het persoonl. voornw., zoodat met hier drie vormen krijgt.

1e pers. j a w, n i n g of j a w n i n g b r ā n, ik durf.
2e „ o, m o e of o m o e b r ā n, gij durft.
3e „ i, n i of i n i b r ā n, hij durft.
1e „ it, d i d of i t d i d b r ā n, wij durven.
1e „ a m, m a m, a m m a m of a m n i n g b r ā n, wij durven.
2e „ i m, b i r of i m b i r b r ā n, gij durft.
3e „ h i r, r i r of h i r r i r b r ā n, zij durven.

Verbinding met de praefixen n a b, n a f en n a s.

N a b - j a r o e k, bijdragen; n a f - n ĭ n borgen; n a s - ē w, duiken.

1e pers.	o e b - j a r o e k	o e f - n ĭ n	o e s - ē w
2e „	m o e b - j a r o e k	m o e f - n ĭ n	m o e s - ē w
3e „	n a b - j a r o e k	n a f - n ĭ n	n a s - ē w
1e „	i t a b - j a r o e k	i t a f - n ĭ n	i t a s - ē w
1e „	a m o e b - j a r o e k	a m o e f - n ĭ n	a m o e s - ē w
2e „	m i b - j a r o e k	m i f - n ĭ n	m i s - ē w
3e „	r a b - j a r o e k	r a f - n ĭ n	r a s - ē w

Verbinding met de praefixen n ĕ b, n ĕ f en n e s.

N ĕ b - l a f a r, hongeren; n ĕ f - r o r a n, zich warmen; n e s - o h o k, springen.

1e pers.	o e b - l a f a r	o e f - r o r a n	o e s - o h o k
2e „	m o e b - l a f a r	m o e f - r o r a n	m o e s - o h o k
3e „	n ĕ b - l a f a r	n ĕ f - r o r a n	n e s - o h o k
1e „	i t a b - l a f a r	i t a f - r o r a n	i t a s - o h o k
1e „	a m o e b - l a f a r	a m o e f - r o r a n	a m o e s - o h o k
2e „	m i b - l a f a r	m i f - r o r a n	m i s - o h o k
3e „	r ĕ b - l a f a r	r ĕ f - r o r a n	r e s - o h o k

Verbindingen met de praefixen n a k en n ĕ k.

N a k - r o e, op het hoofd dragen; n ĕ k - b i r, oprispingen hebben.

1e pers.	o e k - r o e	o e k - b i r
2e „	m o e k - r o e	m o e k - b i r

3e „	nak-roe	nĕk-bir
1e „	itak-roe	itak-bir
1e „	amoek-roe	amoek-bir
2e „	mik-roe	mik-bir
3e „	rak-roe	rĕk-bir

Verbindingen met de praefixen nang, neng en nĭng. Nang-betan, gierig zijn; neng-ne, warm zijn; nĭng-grĕhi-teiran ontucht plegen.

1e pers.	oeng-betan	oeng-ne	oeng-grĕhi-teiran
2e „	moeng-betan	moeng-ne	mĭng-grĕhi-teiran
3e „	nang-betan	neng-ne	nĭng-grĕhi-teiran
1e „	itang-betan	itang-ne	itĭng-grĕhi-teiran
1e „	amoeng-betan	amoeng-ne	amĭng-grĕhi-teiran
2e „	ming-betan	ming-ne	ming-grĕhi-teiran
3e „	rang-betan	reng-ne	rĭng-grĕhi-teiran

Van verbindingen met neng en nĭng ken ik geen andere voorbeelden, dan de hier aangegevene.

Verbindingen met de praefixen nar en ner.

Van deze bestaat alleen de derde persoon enkel- en meervoud, b.v.: nar-neīn, rar-neīn, gespannen zijn; ner-koekoet, rer-koekoet, krimpen.

Verbindingen met nad, nat en nam.

Van deze bestaat eveneens alleen de derde persoon enkel- en meervoud, b.v.: nad-koeoen, rad-koeoen, doof zijn; nam-doeoe, ram-doeoe, gezonken zijn.

Opmerkingen. 1⁰. De oe van den eersten pers. enkelv. heeft waarschijnlijk hieraan zijn ontstaan te danken, dat jaw vroeger jawoe geweest is: gewestelijk hoort men nog de metathesis jaaw of jaow, (vgl. Mal. akoe, Jamd. jak).

2⁰. Voor den eersten pers. meerv. (aangesprok. uitgesl.) heeft men voor de samenstellingen met en, na en n naast den gewonen vorm ook den eersten pers. enkelv. met het pers. voornw. van den eersten pers. meerv., b.v.: am-ba en am-oe-ba, wij gaan.

3⁰. Voor den eersten pers. meerv. (aangesprok. ingesl.) heeft men bij de samenstellingen met en voor sommige werkwoorden den vorm it, voor andere ita, voor nog andere deze beide vormen. Een vasten regel is daarvoor niet aan te geven.

4⁰. Bij de samenstellingen met en en na hoort men gewestelijk ook voor den tweeden pers. enkelv. en meerv. in plaats van oem en im, de omzetting moe en mi, b.v.: oem-do, kom, moedo; im-do, komt, mi-do.

5°. In sommige werkw. vindt men een oogenschijnlijke onregelmatigheid, welke echter weer te wijten is aan een verdwijnenden regel. In de Tanimbareesche talen hebben we als regel, dat behoudens uitzonderingen om welluidendheidsredenen, in den tweeden persoon de o e en i der persoonlijke praefixen overspringt naar den stam. In 't Keieesch treffen we, bij wijze van herinnering, daarvan nog enkele voorbeelden aan. Ofschoon die o e-klank in 't enkelvoud wegens de afleiding o e geschreven zou moeten worden, schrijven we liever w, omdat dit phonetisch juister is. Deze werkwoorden zijn:

En-ba, gaan; oem-bwa, ga; im-bie, gaat.

En-māt, sterven; oem-māt, sterf; im-miet, sterft.

En-ma, komen; oem-mwa, kom; im-mie, komt.

Na-an, eten; moe-wan, eet; mi-ien, eet (uitgesproken: mi-jen).

Zooals men ziet, heeft en-māt de overspringing alleen in 't meervoud; en bij al deze werkw. verandert de a-klank van den stam in den tweeden pers. meerv. in e.

6°. Ook sommige betrekkelijkheidsvormen kunnen de beteekenis van een werkwoord aannemen. Ze worden geheel op dezelfde wijze met de stamletter der bezittel. voornw. verbonden, als we dat voor de zelfstandige naamw. gezien hebben.

Hiertoe behooren verschillende samenstellingen met raan, binnenste, als: raan-en, beminnen; raan-sien, boos zijn; raan-bōk, goed gezind zijn; raan-soes, bekommerd zijn; raan-soek, graag hebben. Ook in deze gevallen wordt somtijds het bepalend bijvoegl. naamw. met de betrekkingsvormen verbonden. Als voorbeeld dezer vervoeging diene het volgende: Raan-en, beminnen; raan-sien, boos zijn.

1e pers.	raang-en	raang-sieng.
2e „	raam-en	raam-siem
3e „	raan-en	raan-sien
1e „	raad-en	raad-sied
1e „	raab-en	raab-sieb
2e „	raab-en	raab-sieb
3e „	raar-en	raar-sier

Voor de verbinding raan-soek, gaarne hebben, hoort men ook de pleonastische vormen: raang ning soek, raam moe soek, enz.

Andere voorbeelden dezer verbinding zijn:

Warbenawn (v. wār, -achtig en benaw, voedsel) gulzig zijn.

Warjatan (v. wār en jatan, lever), begeeren.

Laran, (v. lār, bloed) bloeden.

Fernān, (v. fer, = Mal. ber, -achtig en naan, adem) veel praats hebben.

Loeoen, (v. loeoen, traan), weenen.

Wioen, (v. wioen, stem), spreken.

Opmerkelijk is het, dat b e n a w nog een der zeldzaam overgebleven onbepaalde vormen is en alleen de betrekkingsvormen heeft behouden in een werkwoordelijke beteekenis. Ook l a r a n heeft de betrekkingsvormen alleen in deze beteekenis.

Grammaticale Wendingen.

Om andere grammaticale wendingen weer te geven, zooals: genera, modi, actiones en tempora, moet men zijn toevlucht nemen tot omschrijvingen.

I. Genera.

Sommige werkwoorden kunnen zoowel eene lijdende als eene bedrijvende beteekenis hebben, b.v.: e n - t a f o e l, = baren of geboren worden.

Overigens bestaat in 't Keieesch hoegenaamd geen lijdende vorm en kan men hem zelfs niet door een omschrijving weergeven, want ons woordje „door" heeft ook geen vervanger in 't Keieesch. Lijdende zinnen moet men dus in bedrijvende omzetten, b.v.: hij wordt door Sam geslagen, = Sam slaat hem. Waar dit niet gaat, moet men op een andere wijze zijn gedachte uitdrukken, b.v.: papajas worden vlug rijp. = papajas zijn vlug rijp, k o e s t e l w o w a r n e s n a l i k.

Worden, = tot een waardigheid verheven worden, wordt vertaald door: e n s a k f o, verheffen tot, e n o e t f o, maken tot, b.v.: e r s a k i f o r ā t, ze hebben hem tot koning verheven, = hij werd koning.

Worden, = een betrekking kiezen, wordt vertaald door e n b a f o, gaan voor, e n o e t f o, maken tot, b.v.: e n b a f o d a g a m of e n o e t f o d a g a m, handelaar worden.

Worden, = van gedaante veranderen, in een ander wezen overgaan, vertaalt men door e n o e t f o, maken tot, e n i l f o, zich begeven tot, e n w ā l f o, omkeeren tot, e n w ā l i l f o, weer omkeeren tot, e n d a d f o, maken tot, enz., b.v.: e i d b o f o m o e r r o e b a i e n w ā l i l f o o e m a t, en daarna veranderde de slang in een mensch. K o e b a n g t o m a t e n o e t e n t a l m ā s, de menschen maken geld uit zilver, of m ā s t o m a t e n o e t i l f o k o e b a n g, menschen maken zilver tot geld, = geld wordt van zilver gemaakt.

Worden, = beginnen te zijn, kan men niet juist vertalen; b.v. uitdrukkingen als: het wordt al donker, het wordt licht, en dergelijke kan men niet anders weergeven als door: d e f o e o e t of d e f o e o e t r u k, het is al donker; w o l e e n r u k, het is al licht. Uit de omstandigheden blijkt dan wel dat het inderdaad nog niet donker is en dus bedoeld wordt dat het zoo aanstonds donker zal zijn. Deze schakeering in de beteekenis kan men nog eenigszins duidelijker aangeven door den zin in te leiden met een bijwoord van twijfel, b.v.: w o e k o e n d e f o e o e t, het is misschien donker, = het zal zoo donker zijn. Dit zal minder vreemd klinken, indien

men bedenkt dat de werkwoorden in 't Keieesch niet door hun vorm een bepaalden tijd aangeven.

Soms kan men worden in deze beteekenis ook door een omschrijving vertalen, b.v.: de klapper wordt duur, n o e o e r e i n a n e n s a k, de prijs der klapper stijgt.

II. Modi.

1°. Infinitivus.

Wijl de werkwoorden in 't Keieesch niets anders zijn, dan betrekkelijkheidsvormen, d.i. een handeling of een toestand door middel der voornaamwoorden in betrekking gebracht tot een persoon, heeft men geen onbepaalden vorm of infinitivus. Om die weer te geven, moet men den zin omzetten in een bepaalde wijs, b.v.: werken is vermoeiend, = als wij werken zijn of worden wij vermoeid [1]).

Wijl onbepaalde en afgetrokken begrippen weinig stroken met de geestesrichting der Keieezen, zijn dergelijke onbepaalde vormen meestal zeer lastig in hun taal weer te geven .

2°. Indicativus.

Afzonderlijke vormen om de tijden of de wijzen der werkwoorden aan te geven, bestaan niet. Den eenigen vorm van vervoeging die bestaat, kan men als een zeer onbepaalden indicativus beschouwen, die een feit of een toestand aanduidt, zonder eenige bepalende bijbeteekenis van tijd, wijze, enz. De zin: o e w e h e T o e a, ik roei naar Toeal, geeft alleen het feit te kennen van een roeitocht naar Toeal, en het kan even goed zijn, dat men er al geweest is, als dat men er nog heen moet, of onderweg is. Meestal moeten deze bijomstandigheden blijken uit den samenhang van 't gesprek of van 't verhaal. Is dit niet het geval en wil men ze toch doen uitkomen, dan moet men tot hulpwoorden en omschrijvingen zijn toevlucht nemen.

3°. Conditionalis.

Eene handeling kan als voorwaardelijk worden voorgesteld door toevoeging van hulpwoorden als m a t a k, w o e k o e n, misschien, o e h a a w k, ik wil, b.v.: ik zou gaan, maar 't regent, o e h a a w k o e b a m a, d o o t, = mijn willen is gaan, maar regen; zou hij niet liegen, m a t a k e n w a s s i l, misschien liegt hij.

Het Keieesch echter is zeer elliptisch, vandaar, dat het voorwaardelijke van een gezegde dikwijls alleen blijkt uit de betoning van een gewonen zin, b.v.: o e b a b o, d o o t, ik zou gaan, maar 't regent.

---

[1]) Men herinnere zich steeds, dat de Keieesche werkw. geen bepaalden tijd weergeven. In 't Nederlandsch zijn wij wel verplicht in een bepaalden tijd te vertalen, maar voor een juist begrip van den Keieeschen zin moet men daarvan volstrekt abstractie maken.

Indien onze voorwaardelijke wijs werkelijk een voorwaarde aanduidt, dan zet men den voorwaardelijken zin voorop, voorafgegaan door f e r n e, mits, b e t, b e t f e l, of b e t n e, indien, of m a t a k of w o e k o e n, misschien, of ook nog wel m i s k i, als het moest zijn, in geval; en daarna den hoofdzin, b.v.: ik zou niet gaan als hij bleef, b e t i e n d o e k, j a w o e b a w a e i d, = als zijn blijven is, ik mijn gaan is niet. Als 't zou zijn dat hij bleef, dan zou ik niet gaan, m a t a k i e n d o e k, j a w o e b a w a e i d. Als 't moet zijn dat gij blijft, dan ga ik niet, m i s k i o o e m-d o e k, j a w o e b a w a e i d. Met b e t n e en f e r n e kan men ook den hoofdzin vooropzetten, b.v.: j a w o e b a, f e r n e o o e m d o e k, ik zal gaan, mits gij blijft.

Men kan ook de hulpwoorden b e t, m a t a k, m i s k i, enz. verzwijgen en zonder meer de zinnen naast elkaar stellen. Deze wending geeft echter meer een toevallig samentreffen dan een voorwaarde aan, b.v.: n ĕ b t i r o e b a, d o o t o e d o e k, opgeklaard mijn gaan, regen mijn blijven, = als 't opklaart, ga ik, als 't regent, blijf ik.

Door de hulpwoorden m a t a k, w o e k o e n, m i s k i, enz. kan men ook den hoofdzin nog meer twijfelachtig, afhankelijk van een voorwaarde maken, b.v.: b e t o o e m d o e k, m a t a k j a w o e b a, als gij bleeft, zou ik misschien gaan. M i s k i o o e m d o e k, m i s k i j a w o e b a of j a w o e b a w a t, al zoudt gij ook blijven, dan zou ik toch gaan. Ook kan men den hoofdzin voorop zetten en den voorwaardel. bijzin inleiden door voegwoorden als: n a k f o, n a k m a, m a, mits, b.v.: o e r e e n g o, n a k-m a o e m k e r d j a, ik zal je beloonen, als je werkt.

Ook kan men dergelijke zinnen op de gewone wijze toekomend of verleden maken, b.v.: b e t o o e m d a t l a e i n, j a w o e b a r u k, waart gij eerder gekomen, dan zou ik al gegaan zijn. B e t o o e m d a t r u k, j a w o e b a r u k, waart gij al gekomen, dan ware ik al gegaan.

4⁰. Imperativus.

Om de gebiedende wijs uit te drukken, bezigt men ook weer den grondvorm en uit den toon en den samenhang moet blijken, dat de gebiedende wijs bedoeld is, b.v.: o e m d o ! kom! i m b i e ! gaat! i t a b a ! laat ons gaan!

Men zet aan 't bevel meer kracht bij door het praefix k a of tusschenwerpsels als: j e! t ĕ n o! w a k t e! enz. b.v.: k a o e m d o! kom dan! j e, o e m d o! o e m d o t ĕ n o! kom dan toch!

De gebiedende wijs dient in 't Nederlandsch evenzeer om een verzoek uit te drukken. In 't Keieesch bezigt men daarvoor een andere wending. Het woordje m a, geef, bewijst daarbij ongeveer dezelfde diensten als kassih in 't laag Maleisch. M a wordt bijna altijd door een werkwoord gevolgd. M a o e l e i k, geef ik zien, = laat mij zien; m a e n d o of m a d o, geef komen, = geef hier, geef op.

Een verzoek in 't algemeen gesteld vertaalt men door: m a j a w of m a w ē j a w of beter m a o e t a m, geef ik krijg. Wel eigenaardig is het, dat men bij de meest gewone vragen, waarbij het doel der vraag voor de hand ligt, dit doel steeds zal uitdrukken, b.v.: m a w ê r j a w o e ĭ n, geef mij wat water of laat mij eens drinken; M a o m o e h a b o j a w o e t a i, geef mij uw boot, dat ik er mee vare, = leen mij uw boot eens; m a a t b ā k o d a n j a w o e b o e o e k, geef wat tabak, die ik rooke, = geef mij wat tabak. In zeer gemeenzame taal wordt m a soms verzwegen, b.v.: a t b ā k o d a n j a w o e b o e o e k, een weinig tabak die ik rooke, = geef mij wat tabak.

Een beleefdere vorm is, als men met o e h ê r, ik vraag, zijn vraag inleidt, b.v.: o e h ê r a t b ā k o d a n j a w o e b o e o e k. Wil men zeer beleefd zijn, dan vernoemt men na o e h ê r dengene tot wien de vraag gericht is, b.v.; o e h ê r e n t a l i m t e t ê n, ik vraag u hoofden.

Soms wordt het werkwoord verbonden met e n s o e of e n t i welke woorden wij dan gewoonlijk met „gaan" vertalen. Wanneer deze verbindingen plaats hebben met den tweeden persoon enkel- of meervoud, hebben ze altijd een gebiedende beteekenis, b.v.: s o e m d o e k, ga zitten; t i m h o e l, gaat aan 't vertellen. Verbindingen met den derden persoon beteekenen eenvoudig: iets gaan doen, b.v.: s e n t o e b, hij gaat liggen; s e r n a r t o e l, zij gaan vertellen. Ook geven zij een voortduring der handeling aan, zoodat de aangehaalde voorbeelden ook kunnen beteekenen: hij is liggende, zij zijn aan 't vertellen. Deze verbindingen komen niet voor met den eersten persoon.

5°. Adhortativus.

Hiervoor is eveneens van toepassing hetgeen met betrekking tot den imperativus gezegd is.

Om een eenvoudige aansporing of overreding weer te geven, besluit men den zin met het partikel d e, b.v.: i t a b a d e, kom laat ons gaan; m a a f a i w ē j a w d e, geef dat aan mij, zeg.

Om een plicht of noodzakelijkheid uit te drukken, kan men gebruik maken van den gewonen vorm versterkt door m i s k i r ĕ h e, b.v.: m i s k i r ĕ h e o e m k e r d j a, werk dan toch, ge moest werken.

Een aansporing, die meer een uitdaging is, wordt op dezelfde wijze weergegeven met m i s k i, b.v.: m i s k i e r d a t, dat ze maar komen, of laat ze maar komen, = als ze kwamen (ware ik niet bang).

Een aansporing als vermaning of overreding kan men ook nog weergeven door hulpwoorden als: b ō k of b ō k l i, 't is goed, 't is best dat, h a n g o e r, 't is beter dat, b.v.: b ō k of b ō k l i of h a n g o e r o e m b w a, 't is goed of 't is beter dat ge gaat. Vooral als zelfaansporing kan men ook voor het werkwoord de woorden plaatsen: o e l ā n of o e t a l b.v.: o e l ā n of o e t a l o e b a, kom ik ga, kom aan ik moet gaan. Vaak

zet men dan achter 't werkwoord nog het persoonlijk voornw. dat dan zoo goed als onbetoond blijft, b.v.: oetal oeba jaw. Men kan deze zegswijze het best weergeven door de Vlaamsche wending: kom ik ga ik.

6⁰. Prohibitivus.

Een verbod wordt weergegeven door waheid of wahein, al dan niet versterkt door tusschenwerpsels als: te, teno, enz. Het beantwoordt aan 't Maleische djangan, doch staat steeds na het werkwoord en deszelfs bepalingen, b.v.: oembwa waheid, ga niet; oemoet feli wahein uk te, doe toch zoo niet; oemti rahan i waheid, ga niet in dat huis.

De uitdrukkingen: laat maar, laat maar zijn, worden vertaald door entoeb waheid of entoeb wahein, welk laatste soms wordt samengetrokken tot entoebain; op Gr. Kei zegt men entoebin. Dit laatste is een bijvorm van entoeb, n.l. entoeb met het zinloos achtervoegsel in (zooals men bij meerdere werkwoorden dergelijke aanhangsels gewestelijk aantreft): het wil dus zeggen: het blijve liggen, het blijve achterwege. De uitdrukkingen entoeb waheid en entoeb wahein zijn dus pleonasmen, = het blijve laat af.

7⁰. Negativus.

Men maakt een zin ontkennend door bijwoorden van ontkenning, als waeid, Gr. Kei dēm, niet, hoeb, nog niet. De plaats der ontkenning is aan 't eind van den zin, behoudens vragende partikels of partikels of tusschenwerpsels van aansporing, die achter de ontkenning staan, b.v.: oembwa nangan waeid de, ga niet naar 't bosch, zeg; oeba nangan waeid, ik ga niet naar 't bosch. Oeho ohoi i hoeb, ik ben nog niet in dat dorp geweest.

Men geve echter acht, dat zinnen, die door toevoeging van ruk de beteekenis van een verleden tijd gekregen hebben, niet door toevoeging van waeid in dezelfde beteekenis ontkennend gemaakt worden.

In ontkennende zinnen, waarin ruk voorkomt, wordt ruk steeds in verbinding gebracht met de ontkenning. Twee gevallen kunnen zich dan voordoen: 1⁰. Ruk gaat de ontkenning vooraf en staat dan onmiddellijk achter het werkwoord of deszelfs bepalingen: ruk...... waeid heeft dan de beteekenis van: niet meer. 2⁰. Ruk staat onmiddellijk achter de ontkenning en heeft dan de beteekenis van: niet weer. B.v.: i endat ruk waeid, hij komt niet meer = we behoeven hem niet meer te verwachten. I endat waeid ruk, hij komt niet weer, = hij komt niet meer terug. Wegens den samenhang of door toevoeging van bijwoorden kunnen deze zelfde zinnen ook wel de beteekenis van een verleden tijd hebben, doch niet krachtens het woordje ruk, dat er in voorkomt.

Vaak heeft de ontkenning waeid, geen ontkennende beteekenis maar

dient eenvoudig als een stopwoordje, overeenkomende met ons: „niet waar" aan 't einde van een zin.

Vragende zinnen kunnen op dezelfde wijze als bevestigende ontkennend gemaakt worden. De ontkenning komt dan eveneens op het einde van den zin, doch wanneer er een vragend partikel is, volgt dit de ontkenning, b.v.: oembwa Namar waeid te? ga je niet naar Namar?

8⁰. Optativus.

Een wensch of verlangen wordt uitgedrukt door de gewone wijzen om den imperativus weer te geven. De toon geeft het verschil aan tusschen een bevel en een verlangen. Gewoonlijk maakt men echter gebruik van partikels of tusschenwerpsels van aansporing of overreding, als: de tĕno, ak te, enz., b.v.: doot nĕbtir odan ak te, dat de regen toch eens even ophield.

Onze uitdrukkingen als: als 't u belieft, ik bid u, ik smeek u, en dergelijke zijn in 't Keieesch geheel onbekend. In heel beleefden stijl tot voornamen sprekende, kan men natuurlijk tot allerlei breedsprakerigheid zijn toevlucht nemen: de gewone uitdrukkingen zijn dan: oesōb o, (ensōb = eigenlijk offeren, hier zooveel als: huldigen); oetaha jêm, ik grijp uwe voeten vast, ik omhels uwe voeten en men voegt dan dikwijls de daad bij het woord. Ingevoerde beleefdheidsvormen zijn nog: bet toewan ni soek, of bet toewan entarim, als mijnheer het goedvindt. Deze zijn klaarblijkelijk gekalkeerd op 't Maleische: kaloe toewan soeka, of kaloe toewan terimah.

9⁰. Potentialis.

Een mogelijkheid of waarschijnlijkheid moet men met behulp van hulpwoorden weergeven. In geval de waarschijnlijkheid groot is, geeft men die weer door enhaawk, willen, b.v.: die hond zal bijten, jahaw i enhaawk enkik, = die hond wil bijten. Is de waarschijnlijkheid minder groot, dan gebruikt men matak, woekoen of bet, misschien, b.v.: matak jahaw i enkik, die hond zou misschien bijten, of zou kunnen bijten.

Op dezelfde wijze vertaalt men uitdrukkingen, die een gevaar te kennen geven, b.v.: ai i enhaawk enlek, of woekoen enlek, die boom zou kunnen vallen.

Eene mogelijkheid die wij weergeven door bijna, of het scheelde niet veel of, vertaalt men op dezelfde wijze, b.v.: ik viel bijna, matak oelek.

Eene mogelijkheid in de beteekenis van een in staat zijn tot iets, iets kunnen doen, wordt weergegeven door naa. Het staat achter het werkwoord of deszelfs bepalingen, b.v.: deni hira enloeoer naa waeid, hier kan men niet door waden. Men kan ook het werkwoord met zijn bepalingen, voorwerp en betrekking vooraf laten gaan en dan het

werkwoord met naa herhalen, b.v.; itho ded eni itho naa te waeid? kan men over dezen weg gaan of niet?

Naa wak of wak alleen kunnen ook een mogelijkheid weergeven indien men daartegenover eene onmogelijkheid stelt, b.v.: ngir entôk waeid, sāv wak of sāv naa wak, met het hakmes gaat het niet, met de aks zal het gaan.

10°. Concessivus.

De concessivus, die in 't Nederlandsch wordt weergegeven door: al ware het, het moge zijn dat, ofschoon, en dergelijke, wordt in 't Keieesch vertaald door miski, b.v.: miski nin mi naan te, ferne ngaridin ferne lelan, al moet hij pis drinken en drek eten, als hij maar gezond en welvarend is, (dit is de heilwensch voor 't kind bij een kraambezoek).

Miski kan versterkt worden door wel of wel te. Het werkwoord met zijn bepalingen wordt dan geplaatst tusschen miski en de versterking, b.v.: miski oemāt wel te, oetalik waeid, al moest ik er om sterven, ik zal 't niet laten.

Miski al of niet versterkt door wel of wel te kan een heelen toegevenden voorwaardelijken zin weergeven, b.v.: het zal moeite kosten; antwoord: miski, of miski wel te, goed, laat het zoo zijn. Miski fel enhē, laat het zoo maar zijn.

Ons „laten" in de beteekenis van toelaten, moet men in 't Keieesch door een gelijkwaardig werkwoord vertalen, b.v.: ik laat hem gaan, oetoeroen fo enba, ik stem toe dat hij gaat.

11°. Conjunctivus.

Voor den conjunctivus bedient men zich alweer van den grondvorm. Om het verband tusschen hoofdzin en ondergeschikte zinnen aan te duiden, zet men deze eenvoudig naast elkaar, ofwel het verband wordt door voegwoorden aangeduid.

Relatieve bijzinnen worden zonder meer achter den hoofdzin geplaatst, b.v.: ik vrees dat hij komt, oebobar endat. Is de ondergeschikte zin twijfelachtig, dan wordt hij met den hoofdzin verbonden door woorden als matak, woekoen, misschien, b.v.: oebobar matak endat, ik vrees, dat hij zou kunnen komen.

De relatieve bijzin wordt steeds zoo bondig en zelfs zoo elliptisch mogelijk weergegeven, b.v.: ik vrees, dat het zal regenen, oebobar doot, = ik vrees regen; ik geloof, dat de droogte reeds is ingetreden, oerās if ruk, = ik denk al droogte.

Finale of doelaanduidende bijzinnen worden met den hoofdzin verbonden door fō of fō lān, opdat, om te, b.v.; min arôn fō oemwaeit, drink geneesmiddelen opdat ge blijft leven. Ook kan men finale bijzinnen weergeven door het gerundivum; zie aldaar.

Causale redengevende of oorzaakaanduidende bijzinnen worden met den hoofdzin verbonden door n i r a a n, omdat, redengevend of o e t i n, oorzaakaanduidend, b.v.: i e n d a t w a e i d, o e t i n o e l i n s e h o e t, hij komt niet, omdat hij ziek is. Ofwel men verbindt ze door stopwoordjes als m a, b o, e i d b o, enz., in welk geval de bijzin voorop staat, b.v.: o e l i n s e h o e t m a, e n d a t w a e i d, hij is ziek, daarom komt hij niet.

Temporeele of tijdaangevende bijzinnen worden achter den hoofdzin geplaatst en daarmee verbonden door voegwoorden van tijd, als f a m ĕ h e, op G.K. s i d, totdat, b.v.: hij werkt totdat hij vermoeid is, i e n k e r d j a f a m ĕ h e n ĕ b r e.

„Terwijl" kan op verschillende wijzen vertaald worden. Duidt het in 't algemeen een tijdstip aan, dan kan men het onvertaald laten, b.v.: terwijl het oostmoesson is, of tijdens den oostmoesson regent het weinig, t i m o e r, d o o t t a n g e e n = oostmoesson, regen weinig. Wil men eerder een afgesloten tijdperk aanduiden, dan vertaalt men door t e w a t, b.v.; ten tijde van den oostmoesson regent het weinig, t e w a t t i m o e r, d o o t t a n g e e n. Wil men den nadruk leggen op het gelijktijdig gebeuren van de handelingen, dan kan men door e n h o e v vertalen, b.v.: terwijl hij liep, at hij, of al loopende at hij, e n h o e v e n b a, i n a a n a f a.

„Zoolang" of „tot dat", indien het geen bepaalden duur aanduidt, kan vertaald worden door h o e b (vóór het werkw. geplaatst) = nog, b.v.: zoolang hij hier was, heeft hij gewerkt, i h o e b e n d o e k i, i e n k e r d j a. Wil men een gelijken duur der twee handelingen of toestanden aanduiden, dan vertaalt men door f a m ĕ h e, b.v.: hij bleef opperhoofd zoolang hij leefde, i e n d o e k o r a n g k a j a f a m ĕ h e i e n m ā t, of f a m ĕ h e l e r a n i e n m ā t.

„In afwachting dat" kan men meestal vertalen door e n t e o e k, wachten, b.v.: hij blijft in afwachting dat gij komt, i e n d o e k e n t e o e k o o e m d a t.

„Totdat" kan ook door n a a w a k vertaald worden: in een ondergeschikten zin beteekent het: tot dat; in een nevengeschikten zin: eens, even, eenigen tijd, b.v.: o e m t e o e k, o e t o e l i s n a a w a k: wordt de tweede zin als een ondergeschikten zin beschouwd, dan beteekent dit: wacht totdat ik geschreven heb, totdat ik klaar ben met schrijven; wordt hij als een nevengeschikten zin beschouwd, dan wil het zeggen: wacht, ik zal het even opschrijven.

„Toen, nadat"; indien ze meer redengevend dan tijdaangevend zijn, worden de bijzinnen welke ze inleiden vertaald als causale bijzinnen, b.v.: toen zijn huis was ingestort, vertrok hij, n i r a h a n e n l e k m a, n ĕ f j a e i t.

Zijn ze werkelijk tijdaangevend, dan vertaalt men ze door f o m o e r,

later, bissa, i bo, i ne, en toen, b.v.: ni rahan enlek, fomoer i něfjaeit, hij is verhuisd, nadat zijn huis was ingevallen.

„Voor dat, vooraleer, eer dat", vertaalt men door den bijzin voorop te zetten met hoeb achter het werkwoord, b.v.: i endat hoeb, jaw oeba, ik ga voor dat hij komt. Meestal echter bezigt men voor dergelijke gevallen een geheel andere wending, n.l. met neslān, wedijveren, b.v.: ik ga eer 't donker wordt, oeslān dedan, = ik wedijver met den nacht. Deze wending geeft echter meer te kennen, dat men iets vóór wil zijn en wij zouden eer vertalen door: zich haasten voor.

Geven „voor dat, eer dat" meer een reden aan dan een tijd, dan vertaalt men de daardoor ingeleide bijzinnen als gewone causale bijzinnen, b.v.; ik ga voor dat hij komt, = ik ga, want hij mocht eens komen, oeba niraan matak endat.

Voorwaardelijke bijzinnen worden ingeleid door voegwoorden als bet, fel, likfel, indien, ferne, betne, vermits, en kunnen zoowel den hoofdzin vooraf gaan als volgen, b.v.: ferne oemkerdja, oereeng o, of oereeng o, ferne oemkerdja, als ge werkt, zal ik u loon geven. Wordt op de voorwaarde minder nadruk gelegd, dan kan men de zinnen ook zonder meer naast elkaar plaatsen, b.v.: oemkerdja, oereeng o, werkt ge, dan beloon ik u.

Opmerkelijk is het, dat in 't Keieesch, de voegwoorden bijna altijd bij den hoofdzin gevoegd worden en niet bij den bijzin, zooals dat in andere talen het geval is. Zie hierover aan 't slot van het hoofdstuk over de Voegwoorden, blz. 63.

12°. Participium.

A. Participium praesens.

Het tegenwoordig deelwoord wordt meestal door den grondvorm weergegeven, b.v.: spelende kinderen maken veel lawaai, koet natmeen, moemoer lāi, = kleinen spelen, lawaai groot.

Wanneer het tegenwoordig deelwoord een oorzaak of reden aanduidt, vertaalt men het als een oorzaak- of redenaangevenden bijzin, b.v.: loopende is hij gevallen, něfla ma enlek.

Indien het tegenwoordig deelwoord een bedoeling aangeeft, zet men enhaawk, willen, voor het werkwoord, b.v.: opstaande viel hij, = willende opstaan, viel hij, enhaawk enbatar ma, enlek.

Indien het tegenwoordig deelwoord wil zeggen: bij wijze van, dan laat men het werkwoord volgen door waawn, als, gelijk, b.v.: al spelende heeft hij dat gemaakt, enoet afa i waawn enbeĭn'wat.

Dient het tegenwoordig deelwoord, om de gelijktijdigheid van twee handelingen of toestanden uit te drukken, dan verbindt men de twee zinnen met enhoev. Op de gelijktijdigheid valt meer klem, indien men

enhoev voor den eersten zin plaatst, b.v.: enhoev oehoel afa, oekerdja, al pratende werk ik. Een toevallig samentreffen geeft men weer, door de zinnen zonder meer naast elkaar te plaatsen, b.v.: hoeb oe.an afa, oebatar, nog etende stond ik op.

B. Participium praeteritum.

Geeft het verleden deelwoord een reden of oorzaak aan, dan wordt het als een causale bijzin vertaald, b.v.: zijn huis ingevallen zijnde, vertrok hij, = omdat zijn huis ingevallen was.

Geeft het verleden deelwoord een tijd aan, dan wordt het vertaald als een temporeele bijzin, b.v.: zijn huis ingevallen zijnde, vertrok hij, = toen of nadat zijn huis ingevallen was.

13°. Gerundivum.

Het werkwoord heeft nog een eigenaardige samenstelling met nan, die we met een gerundivum of supinum kunnen vergelijken. Nan duidt aan tot welk doel men een handeling verricht of tot welk einde iets gebruikt wordt en is dus reden-, middel- of doelaangevend. In ondergeschikte zinnen echter kan men alleen nan gebruiken, wanneer de ondergeschikte zin hetzelfde onderwerp heeft als de hoofdzin; anders gebruikt men fo of fo lān, b.v.: oetaha sāv nan etan ai, ik neem een aks om een boom om te kappen. Maar: oea sāv wer o, fo oemetan ai, ik geef u een bijl, opdat gij den boom om zoudt hakken.

14°. Interrogativus.

Bizondere vormen om een vraag weer te geven, bestaan niet. Dat een zin als vraag bedoeld is, kan blijken:

a) Uit de omstandigheid, dat in den zin een vragend partikel voorkomt, b.v.; hiraki endat? wie is er gekomen? Oemhaawk afa aka? wat zoek je? I enba be? waar gaat hij heen? Deze partikels hebben rechtstreeks betrekking op een afzonderlijk deel van den zin, hetzij onderwerp, voorwerp, betrekking of bijwoord.

b) Men kan echter een zin ook vragend maken, door achter een bevestigenden zin een vragend partikel te plaatsen, hetgeen dan op den geheelen zin terugslaat. Deze partikels zijn de en te. Men gebruikt bij voorkeur de, wanneer men op zijn vraag een bevestigend antwoord verwacht, b.v.: ohoi i hoeb roro de? dat dorp is nog ver niet waar?

Wanneer men te gebruikt, moet echter ook uit de betoning nog blijken, dat een vraag bedoeld is, anders is te een versterking van een bevestiging, b.v.: omoe soek te? is 't naar je zin? Ning soek te, zeker is 't naar mijn zin. Te is eigenlijk = of en als vragend partikel waarschijnlijk een afkorting van te waeid? of niet? dat ook vaak achter een zin gevoegd wordt om dien vragend te maken. De vraag: moe soek te? zou dus gelijk zijn met: moe soek te waeid?

is 't naar uw zin of niet? En het antwoord: n i n g s o e k t e, zouden we vertalen door: nu en of.

c) Zeer dikwijls moet uit de betoning alleen, de vragende beteekenis van een zin blijken, b.v.: o e m d o e k d e n i a m n a n a t r u k, je woont hier al lang. O e m d o e k d e n i a m n a n a t r u k? je woont hier al lang?

III. Actiones.

1°. Imperfectio.

Zooals we reeds opmerkten geeft het werkwoord alleen te kennen het bestaan van een handeling of een toestand. Deze vorm *kan* dus ook de imperfectio zoowel als de perfectio eener handeling of van een toestand aanduiden en dat zoowel in 't praesens als in 't praeteritum. Wil men met nadruk de imperfectio doen uitkomen, dan moet men tot omschrijvingen zijn toevlucht nemen, b.v.: ik werk, d.i. ik ben op dit oogenblik bezig met werken, = h o e b o e k e r d j a, ik werk nog, of o e d o e k o e k e r d j a, ik zit te werken. Het praeteritum zou men dan weergeven op dezelfde wijze als bij de tempora.

2°. Perfectio.

A. Perfectio praesens.

De praefixen n a m, n a d of n a t en soms ook n a k geven een voltooid zijn der handeling of de perfectio weer, b.v. n a m - d o e o e, gezonken zijn; n a t - f e e, gebroken zijn; n a k - w i d a, gespleten zijn. Deze vorm is echter niet voor alle werkw. in gebruik.

Door het bijwoord r u k, al, reeds, kan men ook de perfectio weergeven; het wordt ook onverschillig, door spraakslordigheid toegevoegd aan werkw. waarvan de perfectio reeds door de praefixen is aangeduid. R u k staat in dit geval achter het werkwoord, b.v.: o e w o o r u k, mijn handeling van roepen is volkomen.

Het praeteritum of futurum wordt op dezelfde wijze weergegeven als bij de tempora.

IV. Tempora.

A. Praesens.

De tegenwoordige tijd wordt weergegeven door den gewonen vorm van het werkwoord, b.v.: o e b a, ik ga. Men kan er meer nadruk op leggen, door het hulpwoord r u k i achter het werkwoord te plaatsen, b.v.: o e b a r u k i, ik ga al, ik ben al gaande; o e k e r d j a r u k i, ik werk al, ik ben al bezig met werken. Bij uitbreiding willen dergelijke zinnen echter ook zeggen, dat men het uitgedrukte onverwijld zal doen en geeft men deze onmiddellijke toekomst met nadruk te kennen door een versterkten tegenwoordigen tijd.

B. Praeteritum.

Dikwijls kan men het verleden-zijn weergeven, door r u k achter het werkwoord te voegen. Zooals we reeds zagen, geeft r u k niet een verleden-zijn, maar een volkomen, een voltooid-zijn aan. Daaruit volgt dan dikwijls, dat de handeling of toestand volkomen zijnde, heelemaal geschied of verleden is.

R u k kan op verschillende wijzen in den zin geplaatst worden, doch met eenige schakeering in de beteekenis. Men kan als algemeenen regel vooropzetten, dat het terugslaat op de zinsdeelen, die het voorafgaan. Staat het onmiddellijk na het werkwoord en diens bepalingen dan slaat het alleen op het werkwoord terug; staat het na het voorwerp, dan oefent het ook daar invloed op uit; evenzoo wanneer het na de betrekking komt, b.v.: o e i t r u k t o m a t i, ik heb dien man al gezien; (het zien is hier de hoofdzaak) o e i t t o m a t i r u k, ik heb dien man reeds meer gezien, (de nadruk valt hier meer op dien bepaalden man). I e n f i d r u k n i h a b o w e r j a w, hij heeft mij zijn boot verkocht, (de nadruk valt op het verkoopen); i e n f i d n i h a b o r u k w e r j a w, zijn boot heeft hij aan mij verkocht, (met den nadruk op boot); i e n f i d n i h a b o w e r j a w r u k, hij heeft zijn boot al aan mij verkocht, (met den nadruk op aan mij).

Om dus, afgezien van den samenhang, aan een werkwoord de beteekenis van het verleden te geven, moet men zijn toevlucht nemen tot bijwoorden als b i s s a, heelemaal, w a t o e k, af, weg, afgedaan, l a e i n, vroeger, w e k a t l ĕ, zooeven, a m n a n a t r u k, reeds lang, enz.

Door aan zinnen, die door bemiddeling van een bijwoord de beteekenis van een verleden tijd hebben gekregen, nog r u k toe te voegen, krijgen we een perfectio, b.v.: B a l e n d a t h a r a w i n, Bal is gisteren gekomen; B a l e n d a t r u k h a r a w i n, Bal is gisteren al gekomen, = Bal was gisteren al hier.

Om de gelijktijdigheid van twee handelingen in het verleden weer te geven, maakt men gebruik van hulpwoorden als e n d o e k, zitten, e n d i r, staan, t e w a t, ten tijde dat, h o e b, nog, enz., b.v.: ik zat te eten, toen hij mij sloeg, o e d o e k o e a n a f a, i e n b a n g i l j a w; terwijl wij nog werkten is hij weggeloopen, a m h o e b a m k e r d j a, i n ĕ f l a.

Men laat echter al deze hulpmiddelen achterwege, wanneer uit den samenhang blijkt, dat de verleden tijd bedoeld is, b.v.: a m k e r d j a, i e n t o e b w a t, ons werken, zijn liggen slechts, = toen wij werkten, bleef hij maar liggen.

Wanneer onze verleden tijd meer redenaangevend of oorzaakaanduidend is, vertaalt men hem als een causalen of finalen bijzin, b.v.: hij zag het lijk en weende, = omdat hij het lijk zag weende hij.

C. Futurum.

Gewoonlijk moet ook weer uit den samenhang blijken, dat een feit,

handeling of toestand als toekomstig wordt bedoeld. Dit is vooral het geval, wanneer de nadruk meer valt op het feit zelf dan wel op het toekomstig zijn ervan. In zulke gevallen toch bezigt men ook dikwijls in 't Nederlandsch een tegenwoordigen tijd met toekomstige beteekenis, b.v.: ajo! oemkerdja, te waeid? komaan, werk je of niet? = zul je werken? Oekerdja, ik werk, = ik zal werken.

Wil men echter meer den nadruk leggen op het toekomstig zijn van het feit, dan bezigt men hulpwoorden als: fomoer, later en andere bijwoorden van toekomenden tijd, of werkwoorden als: enhaawk, willen, enteoek, wachten: dit laatste wordt dan gewoonlijk zonder persoonlijk praefix gebruikt, b.v.: meran uk oeba, morgen zal ik gaan; teoek oeba, ik zal gaan.

Om aan te geven, dat iets in de onmiddellijke toekomst zal gebeuren, bezigt men vaak een versterkten tegenwoordigen tijd, b.v.: oeba ruk i, ik ga reeds, = ik zal onverwijld gaan. (Zie boven, p. 44).

Hetzelfde bereikt men met den elativen vorm van het werkwoord met de versterking rěhe, b.v.: oeba rěhe, ik ga volstrekt, = ik ga onmiddellijk.

Om den volmaakt toekomenden of den volmaakt verleden tijd weer te geven, handelt men aldus: men zet ruk bij den ondergeschikten zin, n.l. die aangeeft de handeling, die voltooid zal zijn, alvorens de andere gebeuren zal of gebeurd zal zijn. Voor den hoofdzin maakt men al dan niet gebruik van hulpwoorden, al naar gelang men meer op het feit zelf dan wel op de tijdsomstandigheid wil drukken b.v.: teoek oemmwa wel, habo adjad ruk, wachten uw weerkomen, de boot klaar zijn is voltooid, = als ge terugkomt, zal de boot gereed zijn. I naan afa ruk, endir, zijn eten voltooid (zijnde), zijn opstaan (was), = nadat hij gegeten had, stond hij op.

Klassen van Werkwoorden.

1⁰. Transitiva en intransitiva.

Vele werkwoorden zijn van nature overgankelijk of onovergankelijk. Van overgankelijke werkwoorden kan men echter ook onovergankelijke vormen door het persoonl. praefix nes of nas, b.v.: en-tôn, twijnen; nes-tôn, draaierig zijn, zwijmelen; en-boeoek, kleven, nes-boeoek, kleverig zijn.

Dit kan echter niet als algemeene regel gelden. Vele werkw. met het praefix nes of nas hebben eene overgankelijke beteekenis en omgekeerd vele werkw. met andere praefixen hebben eene onovergankelijke beteekenis. Soms zelfs bestaan de twee vormen, zonder verschil van beteekenis, b.v.: en-wakil en nes-wakil, krabben, peuteren.

Verder houde men in 't oog, dat in 't Keieesch zeer vele werkwoorden met intransitieve beteekenis, den vorm van transitieve werkwoorden hebben, b.v.: e n m ā t a t b ā k, vergaan van verlangen naar tabak; e n r o o n r o e m a t, om kraaltjes dreinen. Bij zeer vele andere is dit meer schijn, wijl men ze in 't Nederlandsch niet kan weergeven dan door intransitieve werkwoorden met voorzetsels of bijwoorden, b.v.: e n l e t a r a i, over een boom loopen, (een boom beloopen); n a s w o e t o e n w ā t, zich tegen een steen stooten, of over een steen struikelen. Voor meerdere voorbeelden raadplege men het woordenboek.

2⁰. Reduplicativa.

Men heeft in 't Keieesch eene tweevoudige verdubbeling der werkwoorden:

A. De gewone verdubbeling.

Deze bestaat hierin, dat de eerste lettergreep van den stam van het werkwoord verdubbeld wordt. Deze verdubbeling deelt aan het werkwoord meer kracht mee, hetzij aan intensiteit, duur of algemeenheid der handeling, b.v.: n ĕ f - l a, n ĕ f - l a l a, vluchten; e n - d i r, e n - d i r d i r, staan.

Men treft echter ook voorbeelden aan, dat niet zuiver de eerste lettergreep van den stam verdubbeld wordt, b.v. n ĕ f - e n, n ĕ - f e n f e n, niet willen. Dit is in 't onderhavige geval te meer opvallend, wijl n ĕ f - e n in de uitspraak zeer duidelijk wordt afgedeeld in de twee lettergrepen n ĕ f en e n.

B. Verdubbeling met apophonie.

Deze verdubbeling, welke wij in onze Europeesche talen slechts bij uitzondering aantreffen, komt in 't Keieesch zeer veelvuldig voor. Ze deelt aan 't werkwoord eene ongunstige beteekenis mee of eene beteekenis van verwarring en onbesuisdheid of ondoordacht doordrijven, b.v.; e n - w a s s i l, liegen, e n - w i s w a s s i l, tegen de klippen op liegen; o e k ā i w a e i d, ik weet niet, o e k i k a i w a e i d, ik word er geen wijs uit; e n - w a r o e k, uitstrooien, e n - w i r w a r o e k, verkwisten.

Voor deze verdubbeling verdubbelt men de eerste lettergreep van den stam en in de plaats van den klinker komt eene i; is die klinker een i, dan komt de verdubbeling achter de stamlettergreep met a, b.v. e n - w i l bewegen e n - w i l w ā l; e n - s i s, sissen, e n - s i s s a w a r; n e s - k i l, scheef zijn, n e s - k i l k a w, schots en scheef zijn.

3⁰. Elativa.

Vele werkwoorden kunnen een versterking aannemen.

Deze versterking kan plaats hebben door toevoeging van achtervoegsels van hoeveelheid als: l i, l ā i, r o s, s o e s, r ĕ h e, b a e i l, enz.

L i, (v. e n - l i, meer zijn, overtreffen), geeft aan:

a) de uitgedrukte handeling in zeer hooge mate, b.v.: e n k ā i, kennen, e n k ā i l i, zeer goed kennen; e n b o b a r, bang zijn, e n b o b a r l i, zeer bang zijn.

b) de uitgedrukte handeling in overmaat of overdaad, in te hooge mate, b.v.: e n t ê v, gooien, e n t ê v l i, te ver gooien; e n b a, gaan, e n b a l i, te ver gaan, voorbij gaan.

L ā i, r o s, s o e s, geven eenvoudig een versterking aan, b.v.: e n b a n g i l, slaan, e n b a n g i l r o s, hard slaan; e n o e r o e n, branden, e n o e r o e n l ā i, hard branden.

B a e i l geeft een hoogen graad aan als iets buitengewoons, b.v.: e n w o o, roepen, e n w o o b a e i l, hard roepen, schreeuwen. O e m w o o b a e i l a k a? wat roept toch zoo?

R ĕ h e, (v. e n - r ĕ h e, volledig, vol zijn), duidt aan, dat men heelemaal is overgegaan tot den uitgedrukten toestand of de handeling, en bij uitbreiding ook wel, dat men daar onverwijld of volstrekt toe zal overgaan, b.v.: e n b a r ĕ h e kan dus beteekenen: hij stapte op, hij wilde niet blijven; hij ging onverwijld heen; en waarlijk hij ging (hetgeen men niet verwachtte).

Aan sommige werkwoorden geven de samengestelde personale praefixen, n ĕ b, n a b, n a f, n ĕ f, n a k en n ĕ k een beteekenis van voortduring of gewoonte der handeling. Zie bij personale praefixen, blz. 30.

Soms worden werkwoorden versterkt door verdubbeling. Zie bij de reduplicativa, blz. 47.

4°. Reflexiva.

Eigenlijke reflexive werkwoorden heeft het Keieesch niet, hetgeen te meer opmerkelijk is wijl men die in de verwante Tanimbareesche talen zeer veelvuldig aantreft. Verder zie men hier over, wat gezegd werd bij de wederkeerende en wederkeerige voornaamwoorden, blz. 24.

5°. Hulpwerkwoorden.

Eigenlijke hulpwerkwoorden hebben wij in 't Keieesch niet, wel woorden, vooral bijwoorden, doch ook werkwoorden, die dienen om wijzen en tijden van werkwoorden weer te geven en dus den dienst van hulpwerkwoorden verrichten.

Als zoodanig hebben we:

a) Woorden die dienen om generische hulpwerkwoorden weer te geven; zie bij genera, blz. 34.

b) De wijzen om modale hulpwerkwoorden weer te geven; zie bij modus conditionalis, blz. 35; imperativus, blz. 36; adhortativus, blz. 37; optativus, blz. 39; potentialis, blz. 39; concessivus, blz. 40; conjunctivus, blz. 40.

c) De wijzen om temporeele hulpwerkwoorden weer te geven; zie bij participium, blz. 42; praeteritum, blz. 45; futurum, blz. 45.

d) Het werkwoord n a a.

Dit onvervoegbaar werkwoord, dat we reeds hebben gezien als dienstdoend hulpwerkwoord komt nog in verschillende eigenaardige wendingen voor, zoodat we het nuttig oordeelen, het hier eenigszins breedvoeriger te bespreken.

De grondbeteekenis van n a a´ is: zijn, bestaan.

Het wordt gebruikt:

1) Om het aanwezig zijn van iets aan te duiden, b.v.: k o e b a n g n a a, er is geld.

2) Onze uitdrukkingen: „er op, er in, er aan, er bij", beteekenen allemaal zooveel als: aanwezig zijn, en worden ook door n a a vertaald, b.v.: doe er zout bij, o e m o e t m a s i n g n a a; giet er water in, o e m s i s i n w ê r n a a; sla er een spijker in, o e m t ê v b ă k n a a.

3) Het werkwoord hebben, bezitten, heeft in 't Keieesch geen vervanger. Men vertaalt het door het bezittel. voornw. in verbinding met n a a: ik heb, wordt alsdan: mijn.... is, b.v.: ik heb geld, = mijn geld is, n ĭ n g k o e b a n g n a a.

Indien hebben (en soms ook: zijn) een toestand aanduidt, dan vertaalt men het zoo mogelijk door een overeenkomstig werkwoord of anders door het bezittelijk voornw. zonder n a a, b.v.: ik heb honger, o e b l a f a r; moe zijn, n ĕ b r o; hij heeft een besmettelijke ziekte, i n i b e n a k i t.

4) N a a kan een mogelijk zijn, een kunnen, aanduiden, b.v.: o e b a n a a, mijn loopen bestaat, = ik kan loopen. Zie bij modus potentialis, blz. 39.

5) Soms vindt men n a a w a e i d, als ontkenning bij een bijvoegl. naamw. Het beteekent dan, dat van de uitgedrukte hoedanigheid niets aanwezig is, b.v.: i b ō k n a a w a e i d, dat deugt heelemaal niet; i s i e n n a a w a e i d, daar is geen kwaad bij, dat is volstrekt niet slecht.

6) N a a w a k beteekent in een ondergeschikten zin: totdat, in een nevengeschikten zin: eens, even; zie bij de temporeele bijzinnen, blz. 44

N a a w a k of ook w a k alleen kunnen ook een voorkeur weergeven, b.v.: e s b o i s i e n, e n h ē w a k of n a a w a k, deze sarong deugt niet, maar die wel. Ook kan het een mogelijkheid uitdrukken; zie bij den modus potentialis, blz. 39.

BIJWOORDEN.

Het bijwoord heeft in 't Keieesch volstrekt geen grammaticale vormen. We kunnen dus volstaan met de bijwoorden volgens hunne beteekenis te rangschikken.

Wat de trappen van vergelijking betreft, daarvoor verwijzen we naar de regels die voor het bijvoeglijk naamw. gegeven zijn, (blz. 11), en die ook op de bijwoorden van toepassing zijn.

De plaats van het bijwoord is onmiddellijk achter het woord waarop het betrekking heeft, op een paar uitzonderingen na, welke wij te hunner plaatse zullen bespreken, b.v.: i enba toenan, hij gaat zeker. Het gebeurt echter niet zelden, dat het eigenlijke werkwoord, waarop het bijwoord betrekking heeft, verzwegen is, b.v.: toenan i enba, het is zeker dat hij gaat, (toenan bepaalt het verzwegen woord: zijn); Vgl.: bōk, oembwa, het is goed, dat gij gaat; oembwa bōk, ga goed, = goede reis, of ga voorzichtig.

1⁰. *Adverbia modi.*

Hiervoor komen in aanmerking alle bijvoeglijke naamw. die een hoedanigheid uitdrukken.

Ook kan men als zoodanig aanmerken zeer vele werkwoorden van hun persoonlijk praefix ontdaan. Dit is zeer logisch indien men bedenkt, dat de werkwoordvormen slechts krachtens hun persoonlijk praefix een betrekking tot een persoon uitdrukken. Dank zij deze eigenaardigheid der taal kan men op verrassend duidelijke wijze kort en bondig vaak de meest ingewikkelde schakeeringen weergeven. Eenige voorbeelden zullen dit ophelderen. Naf-reĭk, blazen, en-fedan, dooden, naf-reĭk fedan, uitblazen. Na-faw talik janan, door huwen zijn kinderen verlaten (als een weduwe, die hertrouwt en volgens de adat geen recht heeft op haar voorkinderen). En-doek dikin, zoo zitten, dat men er een ander door verjaagt. Om dergelijke uitdrukkingen te vertalen kunnen we niet beter doen dan de rollen der werkwoorden om te keeren en het eerste te beschouwen als een bepaling van het tweede en door een tegenwoordig deelwoord te vertalen, dat dan als een causale bijzin te beschouwen is, b.v.: en-dit, druppelen, en-noet, verhinderen, doot endit noet jaw, druppelende verhindert de regen mij, = ik word door regen weerhouden. En-doek, zitten, en-fee, breken, endoek fee, zittende breken = iets breken door er op te zitten. De aldus gevormde woordkoppeling heeft steeds een transitieve of overgankelijke beteekenis. Men zou dus b.v.; van en-lek, vallen en en-māt, dood zijn (c.q. sterven) niet de verbinding kunnen vormen: enlek māt, dood vallen; wel heeft men de verbinding van en-lek en en-fedan, dooden: enlek fedan, vallende dooden. Men bemerke echter

dat in 't Keieesch vele werkwoorden als overgankelijk beschouwd worden, die wij voor onovergankelijk zouden aanzien, b.v.: en-toeb, liggen, en-fee, breken, entoeb fee, dwars liggen, = liggende iets breken of onderbreken. Ook sommige andere werkwoorden komen voor deze verbinding niet in aanmerking, waarschijnlijk wegens spraakslordigheid; zoo vindt men ze b.v. niet met nĕb-lo, recht zijn, oprecht zijn, omdat men lo niet meer afzonderlijk gebruikt, maar den werkwoordelijken vorm nĕblo als gewoon bijvoegl. naamw. bezigt; men vindt echter lo nog terug in en-fa-lo, [1]) oprecht doen zijn, = opzetten, overeind zetten. Zoo ook en-hoev, dat in den werkwoordelijken vorm als voorzetsel dient.

We hebben deze verbinding onder de adverbia modi gerangschikt, omdat die er wel het leeuwenaandeel in zullen hebben, doch ook andere bijwoordelijke verbindingen kunnen op die wijze gevormd worden, die vooral ook onze werkwoorden met bijwoordelijke voorvoegsels als uit-weg-, op-, neer-, ont-, enz. weergeven; de zin van het voorvoegsel wordt door het tweede werkwoord weergegeven, b.v.: naf-reĭk fedan, uitblazen; en-taha, nemen, en-watoek, wegdoen, entaha watoek, wegnemen; na-an, eten, naan watoek, opeten; en-wêr, betalen, en-taba, bijvoegen, enwêr taba, bijbetalen.

2°. *Adverbia qualitatis.*

Fel, als, gelijk en deszelfs samenstellingen als fel-i, aldus, fel-be? hoe? fel-enhē, aldus, fel-eni, aldus.

Baeil, achter het bepaalde geplaatst, = gelijk, zoo als; baeil vóór de bepaling geplaatst, is een adverbium quantitatis = slechts, behalve, b.v.: i nakair baeil jahaw, hij huilt gelijk een hond; i baeil natmeen wat, hij doet niets dan spelen; tomat bissa, baeil jaw, allemaal, behalve ik. Baeil i, komt vaak voor in de beteekenis van: aldus, zoodanig, maar dan is baeil een bepaling van een verzwegen woord: het wil zeggen: ...... gelijk dit, b.v.: ai baeil i, zoo'n hout, wil zeggen: een hout, zoo groot, dik, of lang (hetgeen uit den samenhang moet blijken) als dit. Zou in baeil i, het woord baeil het voornw. i bepalen, dan zou het willen zeggen: behalve hij of behalve dat, zij, haar.

Waawn, gelijk, als; waawn i, of hē, aldus, zoodoende.

3°. *Adverbia loci.*

I, hier, en deszelfs samenstellingen ibe? waar? deni, hierzoo; denbe? waarzoo? ihē, hierzoo.

Odan, ergens; odanbe? waar ergens?

Ental, uit, van; entalbe? van waar? van waar uit?

---

(1) Doch ook schijnt men de oorspronkelijke beteekenis vergeten te zijn en zegt men en-fello.

H ē, daar, ginds.
L e k a n i, hierzoo, l e k a n h ē, w i l, w o e v, r ō i, ginds.
W i l, i w i l, o d a n w i l, ginds, daarginds,
R ō i, i r ō i, o d a n r ō i, i d e n r ō i, daarginds.
R ā t, i r ā t, ginds, (zuidelijke of westel. richting).
W o e v, i w o e v, w ā v, i w ā v, ginds, (noordel. of oostel. richting).
R o r o, ver.
S i r, s i r s i r, dicht bij, nabij.
O e, voor, vooruit.
M o e r, achter, achterna, achteraan.

4⁰. *Adverbia temporis.*

T e w a t, tijdens, terwijl. Het staat vóór het bepaalde.

F a m ĕ h e, plotseling, te samen, in eens, heelemaal, totdat. Indien f a m ĕ h e achter het bepaalde woord staat, is het bijwoord van tijd of van hoedanigheid en beteekent: in één maal, dat bij uitbreiding kan zijn: te samen, in eens, plotseling, heelemaal. Staat het vóór het bepaalde, dan is het voegwoord van tijd en beteekent: tot dat, b.v.: r a h a n e n l e k f a m ĕ h e, het huis is in eens, plotseling of heelemaal gevallen; e r b a f a m ĕ h e, zij gaan samen; o e m d o e k f a m ĕ h e o e i l, wacht totdat ik terug kom. H a b o i s i e n f a m ĕ h e, die boot is heelemaal stuk.

W e k a t, w e k a t i, w e k a t l ĕ, zoo even, zoo juist. Het kan zoowel vóór, als achter het bepaalde staan. Indien het vóór het bepaalde staat, heeft het meer de beteekenis van: onlangs, kort geleden, b.v.: w e k a t e n t i s ĕ r ā n, hij is kortelings Christen geworden. Staat het achter de bepaling, dan beteekent het: zoo pas, en staat aan 't einde van den zin, b.v. i e n t i r a h a n i w e k a t l ĕ, hij is zoo pas dat huis binnengegaan.

M a n g m a n g, vóór het bepaalde geplaatst, beteekent: over langen tijd, van liever lede; achter het bepaalde geplaatst is het bijwoord van hoedanigheid en beteekent: langzaam; b.v.: m a n g m a n g e n d a t, over langen tijd komt hij; i e n d a t m a n g m a n g, hij komt langzaam.

L a e i n, vóór het bepaalde geplaatst, beteekent: eerst, in de eerste plaats; achter het bepaalde geplaatst, beteekent het eerder, voorop; komt het aan het einde van den zin, dan beteekent het: vroeger, reeds eerder; b.v.: l a e i n o e i t o h o i i, eerst zag ik dit dorp; o e i t l a e i n o h o i i, ik heb dit dorp eerder dan anderen, = het eerst gezien; o e i t o h o i i langen tijd komt hij; i e n d a t m a n g m a n g, hij komt langzaam.

L e r i, vandaag; m e r a n, morgen; h a r a w ĭ n, gisteren; e s m ĭ r, dezen morgen en alle verdere indeelingen van dagen of dagdeelen. Men kan ze zoowel vóór als achter het bepaalde plaatsen.

H o e b, vóór het bepaalde, = nog, alsnog; na het bepaalde aan het einde van den zin, = nog niet, b.v.: h o e b n a a n a f a, hij zit nog te eten; n a a n a f a h o e b, hij heeft nog niet gegeten. H o e b alleen

gebruikt, wil altijd zeggen: nog niet, b.v.: moewan afa ruk? hebt ge al gegeten? Hoeb, nog niet. Wêr naa? is er water? hoeb, nog niet; hoeb naa, er is er nog.

Fieng i, oogenblikkelijk, op dit oogenblik. Het kan zoowel vóór als achter het bepaalde staan.

Fomoer, later, daarna. Het staat vóór het bepaalde. Aan het einde van een zin geplaatst, beteekent het: in lateren tijd, b.v.: fomoer endat ohoi i, later, = daarna kwam hij ook in dit dorp; endat ohoi i fomoer of fomoermoer, in lateren tijd kwam hij in dit dorp.

Oe, voor, is eigenlijk een bijwoord van plaats, maar wordt ook soms als bijwoord van tijd gebruikt, ook in verbinding met laein, b.v.: oembwa oe, ga voorop, ga eerst; oembwa laein oe, ga jij eerst vooruit.

Sommige bijwoorden van hoeveelheid, als odan, weinig en denkoet, weinig, in dit geval meestal verkort tot koet, kunnen ook bijwoord van tijd zijn, b.v.: oemteoek odan, of koet, wacht een weinig, = wacht even.

Enhoev, dat eigenlijk een werkwoordelijke vorm is, wordt in dezen vorm gebruikt als voorzetsel en als bijwoord van tijd. Het wil eigenlijk zeggen: vergezellen, en beteekent als voorzetsel: en, en als bijwoord: tevens, of terwijl; zie bij temporeele bijzinnen, blz. 44. In verbinding met odan, odan enhoev wil het zeggen, nog een weinig. Staat het vóór het bepaalde, dan is het bijwoord van tijd en beteekent: eerlang, binnen kort; achter het bepaalde geplaatst, beteekent het: nog een weinig, een beetje meer, en is bijwoord van hoeveelheid, maar kan ook bijwoord van tijd zijn, b.v.: odan enhoev oeba, aanstonds ga ik; ma odan enhoev, geef er nog wat bij; oemteoek odan enhoev, wacht nog een weinig = nog even.

Linan, na, staat steeds als bepaling bij een bepaald tijdstip, b.v.: Paska linan, na Paschen; vgl.: Paska fomoer of enmoer, volgenden Paschen.

Nanan be? wanneer? kan zoowel vóór als achter het bepaalde staan.

Amnanat, vóór het bepaalde, = over langen tijd, op den duur; achter het bepaalde, = langen tijd, langdurig, b.v.: amnanat ak enil, over langen tijd komt hij terug; i endoek amnanat, hij blijft langen tijd. Aan het einde van den zin beteekent het: sedert lang, b.v.: i enil ni ohoi amnanat ruk, hij is al sedert lang naar zijn dorp teruggekeerd.

Kensa, vóór het bepaalde, = terstond; achter het bepaalde, = even, b.v.: kensa endat, zoo aanstonds komt hij; oemmwa kensa, kom even. Men zou kensa alsook amnanat vóór het

bepaalde ook kunnen beschouwen als bepalingen van het verzwegen enteoek, wachten: enteoek amnanat, lang wachten, = over langen tijd; enteoek kensa, even wachten, = aanstonds. Kensa ......kensa, vóór de bepaalden, = nu eens, dan weer, b.v.: kensa enroon, kensa enmalit, nu eens lacht hij, dan weer huilt hij. In denzelfden zin hebben we: na tewat......na tewat; na leran ......na leran; of leran......leran, met het verschil, dat deze laatste uitdrukkingen een langer tusschenpoos veronderstellen.

Bĭssa, eigenl. heelemaal en bij uitbreiding: voltooid, na afloop van. Meestal staat het echter als bepaling van een verzwegen betrekking, bissa,......na afloop daarvan,......In verhaaltrant vertaalt het op die wijze ook ons: en toen...... Als bepaling achter een uitgedrukte betrekking heeft het dezelfde beteekenis als rôt, weil, neil, eĭn, = na afloop van. In verbinding met ruk, beteekenen zij: afgeloopen, geëindigd zijn, b.v.: skōl bissa, rôt, weil, neil of eĭn, na schooltijd; skōl bissa ruk, rôt-, weil-, neil-, ein ruk, de school is uit.

Moerli rĕhe; vóór de betrekking, = eindelijk, ten langen laatste; na de betrekking, = het allerlaatste, na alle anderen; aan 't einde van den zin, = laatstelijk; b.v.: moerli rĕhe endat ohoi i, ten langen laatste kwam hij in dit dorp; i endat moerli rĕhe ohoi i, hij kwam het allerlaatste in dit dorp aan; i endat ohoi i moerli rĕhe, in dit dorp kwam hij op de laatste plaats.

Lēen, tusschen, b.v.: Natal Paska lēen, tusschen Kerstmis en Paschen. Lēen sir, nabij, b.v.: Paska lēen sir ruk, Paschen is al nabij. Lēen affroean, nabij, zoowel van tijd als van plaats.

Il, of leran il, op Gr. Kei iliel, van onlangs; b.v.: omoe ngiv il, uw mes van daar straks.

Non, bijwoord van hoedanigheid, = vast, onbeweeglijk, kan soms ook bijwoord van tijd zijn, = aanhoudend, voortdurend, b.v.: nioet entoeb non felenhē, de wind blijft gestadig zoo.

5°. *Adverbia quantitatis.*

Fir? hoeveel? en samenstellingen daarvan als einfir? hoeveel? fafir? hoe dikwijls?

Arĭk, veel; arĭk be? hoeveel?

Baeil, zeer, opvallend erg of veel; baeil be? hoe veel? hoe duur? hoe groot? en in 't algemeen: in welke mate?

Waawn einmĕhe, als een enkel, = gelijk, gelijkelijk.

Hĕrmes (vgl. Fordaatsch hirmanes, v. hir, zij en manessan, vlakte), even, gelijk, gelijkelijk.

De bijwoordel. uitdrukking: entaba,......entaba......, hoe meer

......hoe meer, b.v.: e n t a b a e n l e ĭ k, e n t a b a n i s o e k f o e n f a h a, hij vermeerdert zijn kijken, hij vermeerdert zijn zin om te koopen, = hoe meer hij het bekijkt, hoe meer lust hij krijgt om het te koopen.

A n g l e d, veel; a n g l e d l ā i, zeer veel, dikwijls.

O d a n, d e n k o e t, weinig.

W o h o, gedeeltelijk, sommige.

Ō n, ten deele, deels.

M ĕ h e, enkel, slechts, kan verschillend aangewend, verschillende beteekenissen hebben. Het staat steeds achter de betrekking. Het kan beteekenen: alleen, zoowel in de beteekenis van zonder hulp, als van onverzeld. Dikwijls wordt het versterkt door w a t: m ĕ h e w a t, maar alleen, b.v.: j a w m ĕ h e w a t o e d̄ a d h a b o i, ik heb die boot alleen (zonder hulp) gemaakt; n i h ô n m ĕ h e w a t e n d o e k r a h a n, zijn vrouw is alleen thuis. Teneinde op dat alleen meer klem te leggen, kan men eerst den zin gewoonweg zeggen en daarna het zelfst. naamw. of voornw. met m ĕ h e w a t herhalen, b.v.: o e d a d h a b o i j a w m ĕ h e w a t, ik heb die boot geheel alleen gemaakt.

M ĕ h e of m ĕ h e w a t kan ook beteekenen: slechts, b.v.: t o m a t r o e m ĕ h e of m ĕ h e w a t, maar twee menschen; van zelf, uit zich zelf, b.v.: a i e n l e k m ĕ h e w a t, of e n t a l w a t i m ĕ h e of e n t a l i m ĕ h e w a t, de boom is vanzelf gevallen.

E n t a l w a t i m ĕ h e, wil ook zeggen: zoo als hij zelf wil, hij moet het zelf weten.

W a t m ĕ h e, wil zeggen: vanzelf (= gemakkelijk) al maar door, niets dan, b.v.: w o e a n w o w a r e n l e k w a t m ĕ h e, rijpe vruchten vallen vanzelf af; i n ĕ f l a w a t m ĕ h e, hij liep al maar door, hij deed niets dan loopen.

W a t, = enkel, slechts, en bij uitbreiding: zonder meer, naakt, bloot, zonder bezigheid, (en misschien ook vrouwelijk? vgl. t o m a t a b r ā n, — Mal. brani, — een flink, kranig mensch, een man, en t o m a t w a t, een mensch zonder meer, een vrouw). Het staat in al zijn beteekenissen steeds achter het woord waarop het betrekking heeft. Soms kan w a t in één beteekenis w a t in een andere beteekenis bepalen: het bepaalde wordt dan sterker betoond, b.v.: i e n d o e k w a t w a t (het eerste w a t = ledig, zonder bezigheid of naakt, het tweede = slechts; de klem valt op het eerste), hij zit daar maar zonder iets te doen, of naakt. Voor naakt kan men ook zeggen w a t l o e l o e h o e n, als uit den samenhang de juiste beteekenis niet zou blijken. Men lette wel dat w a t altijd onmiddellijk achter het bepaalde komt, b.v.: o e t o̦ e o e n g w a t t o m a t, ik help de menschen slechts; o e t o̦ e o̦ e n g t o m a t w a t, ik help de vrouwen.

Wel, nog, meer, wederom. Odan wel, nog een weinig, een weinig meer. Odan hoeb, op een weinig na. Het kan evenals meer andere bijwoorden van hoeveelheid ook dienst doen als bijwoord van tijd.

6⁰. *Adverbia affirmationis.*

Oho, of gemeenzaam ēi of ĕi, ja.

Zeer dikwijls echter herhaalt men ter bevestiging de gestelde vraag geheel of dat gedeelte, waar de vraag voornamelijk op doelt, in bevestigenden zin, b.v.: oembwa woek? ga je ook? Oeba woek, ik ga ook. Oelim sehoet amnanat ruk? ben je al lang ziek? amnanat ruk, al lang.

Om toe te stemmen in een voorstel of aanbod, bezigt men vaak werkwoorden als entarim, aannemen, entoeroen, toestemmen, enhaawk, willen, bewilligen, b.v.: oetai omoe habo de? ik vaar met uw boot hé? Oehaawk, dat is goed, ja. Einan roebi woet, het kost tien gulden; oetarim, top, ik neem aan.

Een twijfelachtige vraag wordt gesteld door achtervoeging van te be, of te bebe, en de bevestiging wordt op dezelfde wijze twijfelachtig gemaakt, b.v.: i enba ruk te be? of te bebe? hij is al gegaan, immers? Oho te bebe, ja, of hoe is 't. Hetzelfde bereikt men door achter een bevestigenden zin een kort en als bij verrassing uitgestooten ah of ēh te laten hooren, waardoor men als 't ware zijn woord wil verbeteren. Hetzelfde toch doet men om een vergissing te herstellen, b.v.: enba ruk, ah, hij is al gegaan, of laat eens zien....

Een twijfelachtige bevestiging, maar die toch meer naar de bevestiging overhelt, verkrijgt men door toevoeging van teidĕla, (te waeid, of niet), b.v.: oho teidĕla, ja, toch?

Naka? (na aka) en waeid aka? maken de toestemming voor den vorm twijfelachtig, maar voor den zin sterker bevestigend, b.v.: oho naka? zeker, wat anders?

Als locutio adverbialis affirmationis bezigt men vaak een elliptisch uitgedrukte bezwering of verwensching. Wegens het veelvuldig en lichtvaardig gebruik hebben ze niet veel meer gewicht dan een gewone bevestiging, b.v.; Doead, bij God; web, bij de pokken; noehoe ruk i, bij het Land; hira enmāt, al zou men er voor moeten sterven; hira reinan, al zou men er een zelfverwensching van zijn moeder voor moeten afleggen; enz., enz.

Toenan, zeker, gewis.

Ken, raak, zoo is 't, je hebt gelijk.

7⁰. *Adverbia negationis.*

Waeid, niet, neen. Gewestelijk waein of dēm, of tobat,

Men geve wel acht, dat in 't Keieesch het antwoord op een vragend ontkennenden zin in dezelfde beteekenis, toch juist andersom zal luiden dan in 't Nederlandsch. In 't Nederlandsch toch slaat de bevestiging of ontkenning van 't antwoord terug op het gevraagde; in 't Keieesch op de ontkenning, b.v.: Oemwĕhe Joet waeid de? roei je niet naar Gr. Kei? Antwoorden wij daarop: jawel, dan wil dat zeggen, dat we wel erheen roeien: het roeien is wel. Antwoordt de Keiees daarop: oho, of ohote, dan wil dit zeggen, dat hij er niet heenroeit: zijn ja bevestigt de vragend gestelde ontkenning, het niet-gaan wordt bevestigd.

Dikwijls wordt het werkw. nĕf-en, niet willen, als ontkenning gebruikt, b.v.: oembwa woek Langgoer, te waeid? ga je mee naar Langgoer? Oefen, of oefen oeba, ik wil niet gaan, = neen. Men lette wel, dat in 't Keieesch deze wending geen onwil of iets minder gunstigs te verstaan geeft; het staat gelijk met een gewone ontkenning.

Evenals voor de bevestiging kan men, n.l. om zijn ontkenning te bevestigen een bezwering of zelfverwensching bezigen, die dan de beteekenis van een ontkenning krijgt, b.v.: o oemwassil hē, je liegt, hoor. Doead! bij God, het is niet waar, = gewoon: het is niet waar.

8⁰. *Locutiones adverbiales.*

Enkele bijwoordelijke uitdrukkingen hebben we waar het pas gaf, bij de gewone bijwoorden besproken. Zeer vele andere zijn er, die echter in grammaticaal opzicht niets opmerkelijks hebben, reden waarom wij daarvoor verwijzen naar het woordenboek evenals voor de vele, hier om dezelfde reden niet vermelde bijwoorden.

CONNECTIVA.

De connectiva of voorzetsels, (die echter in 't Keieesch ook dikwijls „achterzetsels" zijn) zijn van geen belang in grammaticaal opzicht, wijl ze noch zelf grammaticale vormen aannemen, noch er bij andere woorden beheerschen. We kunnen dus ook hier met een eenvoudige rangschikking volstaan.

1⁰. *Connectiva loci.*

Na als connectivum loci komt steeds na de betrekking en beteekent: te, in, op, bij. Men gebruikt het om aan te duiden op welke plaats een handeling geschiedt, b.v.: enkerdja na Langoer, te Langgoer werken; enloeroek na taheit, in zee baden; enfaha na Sin, bij een Chinees koopen; oemfello moe rahan na be? waar richt ge uw huis op?

N a wordt echter steeds verzwegen achter werkwoorden die een rust aanduiden, als: e n - d o e k, zitten, verblijven, wonen; e n - t o e b, liggen; e n - d i r, staan; e n - l ō i, hangen, staan van water, drijven op of in 't water, zweven in de lucht, enz. b.v.: e n d o e k N a m a r, te Namar wonen; h a b o e n l ō i t a h e i t, de boot drijft in zee, ligt in zee, is te water.

N a is ook adverbium comitatus en beteekent: met, voor, door middel van, wegens, b.v.: e n f a h a n a k o e b a n g, voor of met geld koopen; e n h ô r n a m a s i n, met de machine naaien; e n m ā t n a l a f a r, van honger sterven.

Een voorzetsel dat een richting aangeeft, wordt onvertaald gelaten, als de richting slechts als bijzaak beschouwd wordt; wil men daarop meer den nadruk leggen, dan verbindt men het werkwoord dat de richting weergeeft met een der werkwoorden e n - t i, ingaan; e n - t i beantwoordt aan het Duitsche „hin", e n - d o of e n - d a t aan „her"; e n - s o e, neerdalen, noordelijk zich bewegen; e n - r ā t, opgaan, zuidelijk zich bewegen; e n - h o, in een richting gaan (meer bepaald landwaarts); e n - r o, zich verwijderen (meer bepaald zeewaarts), b.v.: e n b a r a h a n, naar huis gaan; e n b a t i r a h a n, een huis binnengaan; e n w ĕ h e J o e t, naar Gr. Kei roeien; e n w ĕ h e r o J o e t naar Gr. Kei opaan roeien, (dat echter ook kan zijn: naar Gr. Kei roeien); e n s e b n o e o e r, in een klapperboom klimmen, klappers afdoen; e n s e b r ā t n o e o e r, in een klapperboom klimmen; e n b a t a h e i t, naar zee gaan, zijn gevoeg gaan doen in zee; e n b a r o t a h e i t, naar de zee toe gaan; e n h o s t r ā t, over den weg gaan, de straat als verkeersmiddel benutten; e n h o t i s t r ā t, den weg opgaan, onderweg zijn.

R a t a n, op, boven. Als voorzetsel staat het achter de betrekking. Staat het vóór de betrekking dan is het bijwoord en beteekent: zoo hoog als, zoo groot (in hoogte) als, b.v.: a i r a t a n, boven op een boom; r a t a n a i, zoo hoog als een boom.

W o w a n, t e i n a n, onder.

M o e r i n, buiten.

O e, voor.

M o e r, achter.

N.B. Gewoonlijk worden de voorzetsels achterwege gelaten, wanneer n.l. de betrekking voldoende uit den samenhang blijkt. Vaak krijgt men dan ook verschil van beteekenis naar gelang men het voorzetsel al dan niet gebruikt, b.v.: e n d o e k r a h a n, thuis zijn; e n d o e k r a h a n r a a n, in huis zitten; e n d o e k h a b o, op de boot zijn, aan boord zijn; e n d o e k h a b o r a t a n, boven op de boot zitten, op het dek zijn; e n d o e k w ê r, in 't water zitten; e n d o e k w ê r r a t a n, naast, langs het water zitten, e n d i r s t r ā t, op straat staan; e n d i r

s t r ā t r a t a n, naast de straat staan; e n d i r s t r ā t r a a n, midden op den weg staan.

Vele Nederlandsche connectiva hebben geen vervanger in 't Keieesch. Men moet ze dan door een werkwoord vertalen dat het connectivum tevens met de handeling kan weergeven, b.v.: uit het huis gaan, = het huis verlaten, e n t o e b o e r r a h a n; in huis gaan, e n t i r a h a n ; bij zee uitkomen, e n t o e b o e r t a h e i t.

2⁰. *Connectiva temporis.*

F a m ĕ h e, tot. Het staat vóór de betrekking, b.v.: f a m ĕ h e Paska, tot Paschen.

H o e b, nog niet, vertaalt het voorzetsel: vóór, eerder dan, b.v.: zorg, dat het vóór Paschen klaar is, o e m o e t f o P a s k a h o e b, i k l a r r u k. Voor in de beteekenis van: met, wordt niet vertaald, b.v.: zorg dat het voor (= met) Paschen klaar is, o e m o e t f o P a s k a w a k, a d j ā d r u k.

L i n a n, na, voor een vast omschreven tijdstip; voor een meer rekbaar tijdstip zegt men m o e r i n, b.v.: P a s k a l i n a n, na Paschen; w a r a t m o e r i n, na den westmoesson.

Onze voorzetsels: met, op, om een tijdstip aan te duiden, worden niet vertaald, b.v.: op Zondag, l e r a n D o m i n g o; met Kerstmis, N a t a l, of l e r a n N a t a l, op Kerstdag; t e w a t N a t a l, in den Kersttijd, tijdens den Kersttijd.

3⁰. *Connectiva comitatis.*

E n - h o e v is eigenlijk een werkwoord, dat vergezellen beteekent; het wordt ook nog als zoodanig met de persoonlijke praefixen verbonden, doch komt ook veelvuldig voor met de verbinding van den derden persoon als een voorzetsel (ook soms als bijwoord, zooals we boven reeds zagen), in de beteekenis van: met, mede, bij, en, (en, als koppelwoord wordt vertaald door m a, b o, m ĕ l e en dergelijke). B.v.: j a w e n h o e v n i n g ā n w a r i n b ĭ s s a, ik met al mijn broers. I e n f a h a e n h o e v e n w ê r b i s s a, hij heeft het gekocht en betaald, allemaal. J a w o e h o e v o, ik ga met u mee, ik vergezel u. O e b e ĭ n e n h o e v (i m), ik speel mee (met jelui). O e b e ĭ n e n h o e v (a f a i), ik spot er mee. I e n d o e k e n h o e v n i j a m a n, hij woont bij zijn vader (of: hij blijft met zijn vader).

Samen, wordt vertaald door - i s, (zie bij persoonl. voornaamw. onder het *n.b.* op blz. 18).

W o e k, ook. Het kan zoowel vóór als achter de betrekking staan; indien het ervoor staat legt het daar meer nadruk op, b.v.: e n b a n g i l j a w w o e k, hij heeft mij ook geslagen; e n b a n g i l w o e k j a w, hij heeft ook mij geslagen.

4⁰. *Connectiva commodi et incommodi.*

De plaats dezer voorzetsels is vóór de betrekking.

Wē of wēr, aan (geeft den dativus weer). Het kan echter ook verzwegen worden, b.v.: ma odan wē jaw, of ma jaw odan, geef mij een weinig. In de uitdrukking: iets aan iemand vragen, in de beteekenis: een vraag tot hem richten, vertaalt men aan ook door wē, of laat het onvertaald; in de beteekenis van: iets van iemand verzoeken, vertaalt men het door ental, of laat het onvertaald.

Enhoev, vertaalt ons voorzetsel jegens, b.v.: hij is goed jegens mij, = hij handelt goed met mij, enoet bōk enhoev jaw, of enoet jaw bōk. Het dient ook als connectivus instrumentalis, b.v.: i enhôr rĭnda i enhoev boelin, of na boelin, hij heeft deze kant met de naald vastgenaaid.

Voor, ten bate van, ten behoeve van, kan men vertalen door teoek, wachten, b.v.: oemlôn aka teoek jaw? wat heb je voor mij meegebracht? — Ook kan men het vertalen door een bezittelijk voornw. Zie bij Bezittel. Voornw., aan het slot, blz. 20.

Fo, tot, b.v.: ersak i fo kapalla, ze verheffen hem tot opperhoofd. De slang veranderde in een mensch, roebāi enoet il fo oemat.

5⁰. *Connectiva separationis.*

Ental, uit, van. Als oorsprong of herkomst aanduidend, kan het ook verzwegen worden, b.v.: tomat Eiwāv, of tomat ental Eiwāv, een mensch uit Kei, een Keiees. En māv of en ental māv, aardappel uit den vreemde. Duidt het de plaats aan vanwaar men is weggegaan, dan moet het steeds worden uitgedrukt, b.v.: jaw ental Gelanit, ik kom van Gelanit. Wijl ental ook een werkwoordelijke vorm is, kan het in dergelijke gevallen ook met de persoonl. praefixen verbonden worden: men kan dus ook zeggen: jaw oetal Eiwāv, ik ben een Keiees; jaw oetal Gelanit, ik kom van Gelanit.

Ook wanneer ental de stof aanduidt, waarvan iets vervaardigd of gemaakt is, moet het steeds worden uitgedrukt, b.v.: oeoet feng ental ai, ik heb een teil uit hout gemaakt. Zou men ental weglaten, dan zou ai beschouwd moeten worden als een stoffelijk bijvoegl. naamw. en zou men moeten vertalen: ik heb een houten teil gemaakt. Ook in deze gevallen zou men ental gebruiken, indien men met nadruk op de stof, het materiaal wil drukken, kaba ental mās, een schip van goud.

6⁰. *Connectiva instrumenti.*

De connectivus instrumentalis kan op verschillende wijzen worden weergegeven. We hebben reeds gezien, hoe na en enhoev ook het

middel kunnen aangeven. Hierbij zij echter nog opgemerkt, dat e n h o e v meer de aandacht op het middel vestigt, vooral wanneer dit het gewoonlijk gebruikelijke middel voor het doel niet is. Toch komt e n h o e v meer voor dan n a, omdat men om het gewone middel aan te duiden meestal een andere wending bezigt, n.l. men gebruikt een werkw. dat nemen beteekent, zooals n a, nemen, e n t a h a, nemen, e n r e e i k, nemen, opnemen, en zegt: een ...... (middel, werktuig) nemen om te...... Zie finale en causale bijzinnen onder conjunctivus, blz. 40 en gerundivum, blz. 43.

7⁰. *Connectiva modi.*

Als connectiva modi hebben we:

F o, als, tot, voor, b.v.: e r n ā r i f o f ô r a e i n, ze dachten dat hij een geest was; a f a i e n t o e b f o n g ā i, dit blijft tot onderpand.

S a k of s ā r, in plaats van, als, gelijk, b.v.: i e n t o o d j a w s ā r n i j a n a n, hij heeft mij als zijn kind opgevoed; m ā s s a k h ô n, goud in plaats der echtgenoote, = goud, dat iemand behalve de gewone huwelijksschatting nog betalen moet, die een anders vrouw gestolen heeft.

F e l of w a a w n, gelijk, als, b.v.: e r i t i f e l of w a a w n f ô r a e i n, ze zagen hem voor een geest aan, hij zag er uit als een geest. B e t j a w f e l o, als ik u was, in uw plaats.

N.B. Ten slotte zij hierbij nog opgemerkt, dat zeer vele werkwoorden in 't Keieesch met andere voorzetsels verbonden worden dan in 't Nederlandsch, b.v.: liegen tegen, (tegen kent het Keieesch heelemaal niet) = liegen aan of met; spreken over iets, = spreken van iets. Men raadplege hierover verder het woordenboek. Vervolgens bemerke men, dat men in 't Keieesch veel minder dan in 't Nederlandsch van voorzetsels gebruik maakt, wijl zeer vele werkwoorden zonder meer reeds de beteekenis hebben, welke ze in 't Nederlandsch ontleenen aan hun verbinding met de voorzetsels b.v.: e n r o o n h i r a, over iemand weenen; e n t o e b a f a, op iets liggen; e n l e n g a n d e d, over een pad loopen; n e s w o e t o e n w ā t, zich tegen een steen stooten. Voor meerdere voorbeelden raadplege men het woordenboek.

VOEGWOORDEN.

Ook de voegwoorden hebben geen grammaticale vormen, noch beheerschen er, met betrekking tot andere zinsdeelen. Verder zij opgemerkt, dat het Keieesch in tegenstelling met oude en moderne Europeesche talen disjunctief is en men de zinnen dan alleen door voegwoorden koppelt,

wanneer daartoe werkelijk noodzakelijkheid bestaat, om een tegenstelling, voorwaarde, reden, doel of oorzaak aan te duiden.

Teneinde, vooral in verhaaltrant, zinnen onderling te koppelen, heeft het Keieesch weer iets eigenaardigs. Men herhaalt daartoe de een of twee laatste woorden van den vorigen zin, ofwel het voornaamste woord daarvan en leidt daarmee den volgenden zin in. Dit gebeurt ook, wanneer deze woorden met den volgenden zin in 't geheel geen verband houden. Ten voorbeeld eenige regels uit een ngel of gezang:

Erba entoeoe Lakes, erwĕhe il, erba erhowid.
Erwĕhe il, ba'nbarang: Taili hirroé erkafniēd.
Erkafniēd...... Moemoer ba'ntoet na lan.
Na lan...... leb entai ken entilik.
Leb koet entai ken ār jôn.
Ar jôn nanwak waktoe, ār nantiv oe mel.
Djoemāt leri nanwiv oe mel.
Wiv...... ensoekat oe mel oh.
Oe mel...... Oersiw soĭn entaha Wātbal.

Ze gaan Lakes, (naam der feestprauw, tevens oorlogsschip) te water laten, ze roeien terug en gaan vechten. Ze roeien terug en gaan oorlogen met Taili. Vechten ...... het krijgsrumoer stuit omhoog tegen den hemel. Tegen den hemel ...... de priester heeft het noodlot (raadplegende) juist getroffen. De kleine priester heeft den geschikten dag aangegeven. De gunstige dag om te vervolgen (is het) de tijd en dag om 't adelijk hoofd te klieven. 't Is vandaag Vrijdag, de geschikte dag om een adelijk hoofd aan de hand te dragen. Te dragen ...... om me met een adelijk hoofd te meten. Een adelijk hoofd ...... de Oersiwas komen samen te Watbal.

We kunnen weer volstaan met de voegwoorden te rangschikken.

1°. *Contrapositio.*

Om de tegenstelling aan te geven, hebben we: ne, i ne, nochtans; ma, bo, eidbo, ibo, maar, en, en toen.

Te, of, hetzij. In een opsomming wordt het na elk lid der opsomming herhaald, b.v.: oemfaha te, oemboer te, oemtam te, oemnār, heb je het gekocht, of gestolen of gekregen, zeg op. Oembwa te, oemdoek te, norang moe soek wat, hetzij ge blijft, hetzij ge gaat, 't is volgens uw believen. In verbinding met wel vertaalt het „zelfs", b.v.: Avlād wel te enoet naa waeid, zelfs een Hollander kan dat niet.

2°. *Conditio.*

Zie bij modus conditionalis, blz. 35.

3°. *Causa.*

Zie bij modus conjunctivus, blz. 40.

4⁰. *Finis.*
Zie bij modus conjunctivus, blz. 40.

5⁰. *Concessio.*
Zie bij modus conjunctivus, blz. 40.

6⁰. *Modus.*
F e l, w a a w n, als, gelijk, alsof. F e l b e, w a a w n f e l b e, w a a w n a k a, hoe, hoe dat, b.v.: i e n o e t w a a w n e n f ô r, hij doet alsof hij gek is. Vaak wordt het werkwoord van den hoofdzin verzwegen, b.v. i w a a w n e n f ô r, hij (is of doet) alsof hij gek is. I w a a w n e n m ā t r u k, hij (is of lijkt) als reeds dood zijnde. O e m n a r w a a w n f e l b e o e m o e t a f a i, zeg hoe ge dat doet.

7⁰. *Tempus.*
N a n a n b e, wanneer. T e w a t, ten tijde dat, tijdens. B.v.: o e m f i k i r n a n a n b e e n d a t, wanneer denkt gij dat hij komen zal?

N.B. Zoowel met betrekking tot modus als tot tempus diene te worden opgemerkt, dat deze niet de meest gebruikelijke wijze is om in 't Keieesch dergelijke uitdrukkingen weer te geven. Meestal bezigt men een andere wending waardoor deze voegwoorden bijwoorden worden. B.v.: o e m n a r, o e m o e t a f a i w a a w n f e l b e? zeg, gij doet dat op welke wijze? O e m f i k i r i e n d a t n a n a n b e? gij denkt zijn komen wanneer?

N.B.: Wat de plaats der voegwoorden betreft, merke men de eigenaardigheid op, dat indien ze nevengeschikte zinnen met elkander verbinden, ze altijd bij den eersten zin gevoegd worden, b.v.: i h o e b e n w a e i t t e, e n m ā t r u k? leeft hij nog, of is hij al dood. I e n f a h a e n h o e v, e n w ê r b i s s a r u k, hij heeft het gekocht en betaald ook. I n a n ā r f o e n b a i n e, e n b a w a e i d, hij zei, dat hij zou gaan maar hij gaat niet.

Indien de voegwoorden ondergeschikte zinnen onderling verbinden en de bijzin op den hoofdzin volgt, worden ze insgelijks bij den hoofdzin gevoegd. Redenaangevende, doel- of oorzaakaanduidende voegwoorden kunnen bij beiden gevoegd worden, doch door ze bij den hoofdzin te voegen, legt men er meer nadruk op, b.v.: i e n d a t w a e i d, o e t i n o e l i n s e h o e t, hij komt niet want hij is ziek; i e n d a t w a e i d o e t i n, o e l i n s e h o e t, hij komt niet en de reden is, dat hij ziek is. Indien de bijzin den hoofdzin voorafgaat en het voegwoord dat ze onderling verbindt aan het einde der zinnen moet staan, wordt het in dit geval met den bijzin verbonden. De strekking schijnt dus te zijn, dat het voegwoord met den eersten zin verbonden wordt, b.v.: o e l i n s e h o e t m a, e n d a t w a e i d, hij is ziek en daarom is hij niet gekomen.

Voegwoorden die temporeele bijzinnen inleiden, worden steeds bij den bijzin gevoegd.

TUSSCHENWERPSELS.

1⁰. *Gewone tusschenwerpsels.*
Verwondering: Deddo! Astaga! Oewa! wē!
Medelijden: Deddê! Oh, oh, oh!
Aantoonend; samenstellingen met kas, als kas he! kas-i-ja! kas-rōi! kas-wil! zie hier! zie eens! zie daarginds!
Ongeduld: Jê, Ah!
Spot: Dijō! Nī! Nījo! Wē!
Pijn: deddê, Deddō!
Spijt: Dō!
Toestemming: ēi! ĕi!
Aansporing: tĕno! labô!
Aanmoediging: ajōh! Wēla, wēla!

2⁰. *Andere rededeelen, die als tusschenwerpsels dienen.*
Koewat! krachtig! flink!
Nenō, oemātō! (moeder ik sterf), uitroep van pijn.
Nenō! (moeder), uitroep van verbazing.
Waeit! of waeit tĕno! (een elliptische verwensching, die volledig zou luiden: dat de geesten ontucht met uw moeder of vrouw plegen), uitroep ter aanmoediging.

Vele namen van mitoe's, die dan een elliptische verwensching of bezwering zijn, doen dienst als uitroepen van bevestiging. Evenzoo andere elliptische verwenschingen, als: hira enmāt! Hira reinan! Naka? waeid aka? wat anders?

3⁰. *Enclitica ornantia.*

Aan vele woorden worden, vooral bij uitroepen en wanneer men ze beter wil doen uitkomen, b.v. wanneer men iemand in de verte iets toeschreeuwt, aanhechtsels gevoegd, als: ĕj, ja, ăh, ō, b.v.: Bin-ĕj, oemhêr koet-i-ja, enroon-o, Bien pas dit kind op, het huilt. Ook bij gezangen komt dit zeer veelvuldig voor.

WOORDVORMING.

Om de woordvorming der Keieesche taal in enkele algemeen geldende regels vast te leggen zal zoowel voor het Keieesch als voor andere talen tot de pia vota blijven behooren, te meer wijl het Keieesch eene ongeschreven en dus bij uitstek levende en groeiende en vergroeiende taal is.

Hetgeen wij ons voorstellen hierover aan te voeren, zal dan ook niet tot doel hebben, den lezer op een soort werktuigelijke wijze een schat van woorden bij te brengen, maar veeleer om hem met de eigenaardigheden der taal en de juiste draagkracht der woorden meer vertrouwd te maken.

Op vijf wijzen voornamelijk worden woorden gevormd of afgeleid, n.l. 1°. door samenstelling; 2°. door voorvoegsels; 3°. door achtervoegsels; 4°. door verdubbeling; 5°. door letterwisseling.

I. Door samenstelling.

A) Zelfstandige naamw. worden veelvuldig gevormd door samenstelling met een bepalend woord: dit bepalend woord kan zijn zelfst. naamw., bijvoegl. naamw., of werkwoordelijk stamwoord. Het bepalend gedeelte komt steeds achter het bepaalde, b.v.: *ai woean*, vruchtboom, (v. *ai*, boom, en *woean*, vrucht); *wāt met*, zwarte steensoort, (v. *wāt*, steen, en *met*, zwart); *wāt sōs*, vijlsteen, (v. *wāt*, steen en *en-sōs*, vijlen).

Soms komt het bepalend woord voorop, maar dan heeft men met geen samenstelling, doch met een genitivusvorm te doen; zie bij genitivus praepositus, blz. 10.

B) Ook worden zelfstandige naamw. gevormd door samenkoppeling van twee zelfstandige naamw. of zelfstandig gebruikte bijvoegl. naamw.

Men moet hierbij twee klassen onderscheiden:

1°. Men koppelt twee woorden van ongeveer dezelfde beteekenis en men verkrijgt een verzamelnaam voor dingen van dezelfde soort. B.v.: *dar*, mat, *tarngoe*, kussen, *dar tarngoe*, beddegoed; *woer harta*, kostbaarheden; *ngov akbilin*, kisten en kasten; *raw habo*, schepen en schuiten; *rahan tet*, huis en heim; *nejinan hôn*, de dierbaarste familiebetrekkingen; *ān warin*, gebroeders; *wewan atoewoen*, alle vruchtboomen en sagoboomen; *tên jān*, notabelen; *rawit serwow*, kleederen; enz., enz.

2°. Men koppelt twee woorden die een tegenstelling vormen om een woord te vormen van zeer algemeene en veelomvattende beteekenis, b.v.: *noehoe miēt*, land en strand; *wat abrān*, mannen en vrouwen; *ko lāi*, groot en klein; *mel iri*, adel en minderen; *māv Eiwāv*, vreemdeling en ingezetene; *wêr benaw*, spijs en drank; *nit wawaein*, levenden en dooden; enz., enz.

De Keiees maakt van dergelijke koppelingen veel meer gebruik dan de Nederlander, doch even als in 't Nederlandsch worden de woorden steeds op dezelfde wijze gekoppeld, zoodat het een soort stereotypen geworden zijn.

C) Op dezelfde wijze, ofschoon minder veelvuldig, worden werkwoorden samengesteld:

1⁰. Endoek toeb, zitten en liggen, = huizen, wonen; enboed bad, betooveren en bedriegen; nin naan, eten en drinken; entood piar, opvoeden; ensoi bein, enoelang rangin, dansen; enboek mam, pruimen; enz.

2⁰. Enti ma, enro rāt, ensoe rāt, heen en weer gaan, op en neer gaan; enfid faha, koopen en verkoopen; enwehe ba, roeien en gaan, = gaan en staan; enz.

Bij vele werkwoorden voelt men de samenstelling niet meer en zijn de twee tot een enkel werkwoord samengesmolten, b.v.: nanartoel, vertellen; enle-hawk, zoeken; enle-ik, kijken, (enle en enik zijn geen van beiden meer afzonderlijk in gebruik, doch in 't Fordaatsch heeft men beide nog in de beteekenis van: zien, kijken). En-ho-ba, op reis gaan of zijn.

D) Ook worden zeer veel werkwoorden door samenstelling van twee werkwoorden gevormd. Wij hebben echter gemeend deze bepalende werkwoorden onder de adverbia te moeten rangschikken; zie bij adverbia modi, blz. 50.

E) Ook worden werkwoorden gevormd door samenstelling van een werkw. met een zelfst. naamw. of bijwoord, b.v.: ensak moer, (ensak, verheffen, opgaan, en moer, achter), achteruitgaan; nestalim, (v. nestaha, nemen, en lim, hand), de hand geven.

II. Door voorvoegsels.

a) Woorden kunnen gevormd worden, niet alleen door samenstelling met andere woorden, doch ook met voorvoegsels.

N.B.: Eigenlijke achtervoegsels, n.l. dezulke, die een wijziging aanbrengen in de beteekenis der woorden, zijn mij niet bekend.

Bar, (Maleisch, ber; aldus komt het nog voor in berdōs, Mal. berdosa, zondig), dat verwant is met war, dat verder volgt, en aan ons achtervoegsel -ig beantwoordt, b.v.: bar-boeboe, slijkerig; bar-riboes, ontelbaar, menigvuldig.

b) Ba. Met ba vormt men van den stam van werkwoorden zelfst. naamw., die het middel aangeven, noodig voor de handeling door het werkw. uitgedrukt, b.v.: ba-bit, keurslijf, (en-bit, tegenhouden); ba-biloen, omslag, omwindsel, (en-wīl, omwinden, inwikkelen); ba-ek, bindsel, touw; (en-eek, binden); bak-reet, optuiging, tuig, kleedij, (en-reet, optuigen, kleeden).

c) Ha. Dit voorvoegsel hangt waarschijnlijk samen met het aanwijzend voornw. hē, die, dat, en doet dan in deze samenstellingen den dienst van een soort relativum, b.v.: lāi, groot, ha-lāi, zij die groot zijn, = de notabelen. Van het Mal. lain, hebben we den stam ling, anders, ha-ling, hetgeen anders is, = verschillend. Lil

moet oorspronkelijk oksel beteekend hebben, doch is in onbruik geraakt: we hebben nog e n s a k - l i l, onder de oksels kittelen; h a - l i l - i n (i n is een zinloos achtervoegsel), oksel; e n - h a - l i l, onder den oksel doen zijn, = onder den arm dragen. E n - m ā r, schitteren, helder zijn; h a - m a r, hetgeen helder is, overdag, dag (in de beteekenis van licht,) terwijl het licht is. N a a n, adem; h a - n a a n, hetgeen ademt, leeft, geest, ziel. N a n g o e n, gelijke; h a - n a n g o e n, wat gelijk is, tegenhanger. E n - h i r i t, ondergaan van hemellichamen; h a - n i r i n, westkant. E n - w ô n, beruiken, op inlandsche wijze zoenen; e n - h a - w ô n, degene zijn, die zoent, = zoenen. N a n ē r, brommen; e n - h a - n ē r, degene zijn, die bromt, = brommen. In 't oud-Keieesch hebben we w a r, niet; h a - w a r, die niet is = niemand.

d) K a s, dat overeenkomt met ons achtervoegsel -ig, vormt eenige bijvoegl. naamw., b.v.: e n - l o e o e n, liggen, slapen; k a s - l o e o e n, slaperig; d e d a r, doorn; k a s - d e d a r, doornig; l o e i r? k a s - l o e i r, zoet; e n - s o e d o e, uitglippen, k a s - s o e d o e, glibberig.

e) M a en m a r. Deze voorvoegsels hangen wellicht samen met t o m a t of o e m a t, mensch. Uit het gebruik van dit woord blijkt, dat het oorspronkelijk een betrekkingswoord heeft moeten zijn, dat zooveel beteekende als: menschelijk wezen, het mensch zijn: vgl. uitdrukkingen als t o m a t o, de mensch gij, uwe menschelijkheid; t o m a t j a w, de mensch ik, mijne menschelijkheid; t o m a t . . . ., dat als bepaling gewoonlijk voor de eigennamen geplaatst wordt. We zouden dus nog de betrekkingsvormen hebben: t o m a n g, t o m a r en t o m a t of t o m a d. Door afkorting zouden we daarvan gekregen hebben: T o m a t, mensch, dat door letterwisseling wijst op t o m a n en doet denken aan t o m a d; m a n g, het gewone woord voor „men"; m a r, of (in samenstellingen wegens euphonistische redenen) m a, de menschen, zij die. Of wel m a r, euphonistisch verkort m a is een samentrekking van m a n g, men, en het persoonl. praefix van den 3en pers. meerv. e r. M a n g e r, = m a r, = zij die. De beteekenis blijft dezelfde.

Eenige voorbeelden zijn: e n - h o b a, reizen, m a r - h o b a, reizigers. D o e a n, eigenaar, m a - d o e a n (t o m a t d o e a n, de mensch die eigenaar is) eigenaar, meester van iemand wegens het betalen der huwelijksschatting van diens vrouw. E n - h a i r, opheffen van pomaliverboden; m a - h a i r, opgeheven verbodsteekens. E n - l ō i, (op zee) liggen; m a - l ō i, die op zee liggen, = medereizigers. N ĕ f - n e r a n, pruimen; m a - n e r a n, hetgeen men pruimt, sirih. W o e t o e n, het noorden, Boeton; m a r - w o e t o e n, zij van Boeton, of uit het noorden, = vreemdeling. E n - w o e i n, treuren; m a r - w o e i n, zij die treuren, treurzang.

f) N g a vormt vele woorden, meestal bijvoegl. naamw., en komt overeen met ons achtervoegsel -achtig. Het hangt samen met het persoonl.

praefix nang, n.l. van ni en nga is door metathesis en elisio nang gevormd. En-bobar, vreezen; nga-bobar, vreesachtig. En-boer, stelen; nga-boerin, diefachtig. En-afat, snijdig; nga-fat, die snijachtig is, = witte mier, termes.

g) Ta komt in de samenstelling van sommige woorden voor. Het komt wellicht van en-taha, waarvan de stam tah is en dat houden, nemen, beteekent. En-veilar, uitspreiden, entaha veilar, uitgespreid houden; ta-veilar, plat, vlak. En-rowan, verwilderen, vergroeien; entaha rowan, verwilderd houden; ta-rowan, verwilderd. Na-freĭk, blazen, verspreiden, entaha freĭk, verspreid houden, laten zijn; ta-freĭk, verspreid. En-ilir, uitspreiden (b.v. zand, enz.), entaha ilir, uitgespreid doen zijn, ta-p(euphonistisch)ilir, wat uitgespreid is, = effen, vlak.

h) War, dat samenhangt met bar, en -achtig beteekent. En-kik, bijten, war-kikin, bijtachtig. Jatan, lever; war-jatan, begeerig. Wahan, vocht; war-wahan, sappig, waterachtig. Benaw, voedsel; war-benawn, gulzig. Woeoet, visch; war-woeoet, vischrijk. Woeoen, haar; war-woeoen, harig, ruig.

i) Nĕf, naf, nab, en nĕb. Zie bij de persoonlijke praefixen, blz. 30 e.v.

j) Nad, nat en nam. Zie bij de persoonlijke praefixen, blz. 30 e.v.

k) Nang. Zie bij de persoonl. praefixen, blz. 30 e.v.

l) Nar, ner. Zie bij de pers. praefixen, blz. 30 e.v.

m) Far of fer hangt waarschijnlijk weer samen met bar en war, zoowel in afstamming als in beteekenis. Ihin, vleesch; far-ihin, doorvoed. En-rĕhe, overtreffen; far-rehe, strijdlustig, naam eener maanmaand in de kentering, wanneer n.l. de west- en oostmoesson strijden. Naan, adem; fer-nān, met langen adem, = veelpraats.

n) Nas, nes. Zie bij persoonl. praefixen, blz. 30 e.v.

o) Fa, dat om euphonistische redenen kan veranderen in fak, fang, fat en de omzetting kaf. Voor deze veranderingen zijn geen vaste regels vast te stellen. Ook de slotletter van het woord, waarmee fa verbonden wordt verandert dikwijls. In 't algemeen kan men hiervan zeggen, dat een slot-n verandert in ng of k; een slot-d of t in k. De beteekenis van fa is: doen zijn.

En-lōi, hangen; en-fak-lōi, doen hangen, ophangen. En-bobar, bang zijn; en-fa-bobar, bang maken. Leen, elders; en-fak-leek, of en-kaf-leek, elders doen zijn, = verbergen. Woenin, van 't Mal. boeni, verbergen, wordt niet afzonderl. gebruikt; en-fak-woenin, verbergen.

p) Ka, geeft aan, dat de handeling, die door het stamwoord wordt uitgedrukt, een toestand is geworden. Om weer te geven, dat die toestand aan een persoon toekomt, verbindt men k a met het persoonl. praefix n i, en krijgt dan door metathesis en elisio het samengesteld praefix n a k, zie blz. 29.

En-bilang, lenig zijn; ka-bilan, of ka-bilak, lenig, zacht. Mār, niet afzonderlijk gebruikte stam, = droog; ka-maran, dor, droog; nak-mār, droog zijn. Bohan, nat, stam niet afzonderl. in gebruik; ka-bohan, nat, nak-bohan, nat zijn.

III. Door achtervoegsels.

Ofschoon, zooals we reeds opmerkten (blz. 66), in 't Keieesch geen achtervoegsels meer voorkomen, die een wijziging te weeg brengen in den zin der woorden, willen we van de voornaamste toch een woordje zeggen, wijl ze voor den taalkundige toch niet zonder belang kunnen zijn.

Sommige woorden van hun achtervoegsel ontdaan komen nog gewestelijk voor, gelijk datzelfde woord op andere plaatsen met zijn achtervoegsel. Verder worden in samenstellingen de woorden zeer vaak van hun achtervoegsel ontdaan. In gezangen, vooral in oude liederen en treurzangen treft men ze zeer veelvuldig aan, hetgeen er op wijst, dat ze vroeger meer in zwang geweest moeten zijn en waarschijnlijk ook wel met een schakeering in de beteekenis. Zeer waarschijnlijk zijn het niets anders dan overblijfsels van betrekkingsvormen. We vinden dus hier weer onbepaalde vormen terug, doch ook hier blijkt weer, dat men de kracht der betrekkelijkheidsvormen niet meer voelt. De onbepaalde vorm toch wordt vaak gebezigd waar volgens de beteekenis een bepaalde betrekkingsvorm noodzakelijk zou zijn. Men oordeele naar deze aanspreking in treurzangen tot kleine overleden kinderen: min lim tan woetoh, dat zou moeten zijn: minang limam tanan woetoh, = mijn lieveling met uw tien vingers.

a) An. Dit achtervoegsel vinden we bij zelfst. naamwoorden, bijvoegl. naamw. en werkwoorden.

Eenige voorbeelden zijn: lêr, zon, dag, leran, dag; ber, beran, spuw; mat, matan, oog; āv, awan, tante. En-bār, opzwellen, barbaran, Gr. Kei steenpuist. De, dedan, nacht. Fel, aldus, zoo, gelijk, felan, gestalte, uiterlijk voorkomen, (vgl. Jamd. ngafelle, mooi).

Met, zwart, nang-metan, zwart zijn, zwart. Nĕb-toe, oud zijn, oud, bĕ-toean, oud. Min, vet, minan, vet, (zelfst. naamw.) minat, vet, (bijvoegl. naamw.).

En-len, en-lenan, over een smal paadje gaan. En-lêv, en-lewan, braden. En-rok, tot mooten snijden, rokrokan, moot.

b) In, it, ik of ing. En-mal, en-malit, lachen. En-sal, en-salin of en-salik, overgieten. En-hoel, recht op zijn, enmel hoel, rechtop groeien, ai hoelin, boomstam. En-jēv, Gr. K. slapen, en-jafing, stil, bedaard zijn. Nes-bār, bedorven zijn van eetwaren, barin, garstig. En-wāl, omkeeren, en-walin, omwinden, bawalin, Gr. K. soort bindliaan. Dāf, dafin, laag. En-bit, schoppen, en-biting, wegwerpen. Moer, achter, moerin, buiten, rug, en-fat-moerik, met den rug toegekeerd zijn. En-foer, en-foerin, draaien, en-foerit, knarsen, foerfoerin, roerpen, helmstok, zwingel, al wat dient om te draaien. En-hamoen, (verouderd), en-hamoening, bezichtigen. En-kik, bijten, war-kikin, bijtachtig. Entoeb, liggen, en-toebin, Gr. K. laten liggen, achterwege laten. Hirin, kant waar de zon ondergaat, en-hirit of en-hir, ondergaan van hemellichamen, fifin, kant waar de zon opkomt, en-fiik, spritsen, spatten.

c) Oen en oet, of oek. En-wil omwinden, ba-wiloen, omslag, omhulsel. Wĭr of bĭr, in onbruik geraakte stam voor nieuw, jong, vgl. Ford. wēroen en vervēroen, en Jamd. bebēri en tabēri, jong, nieuw, en jongeling; ta-wĭr, jonkman, als eigennaam, ta-vĭrvĭr, of ta-wĭrwĭr, jongeling, berbiroen, jong. Biēb, biboen, peul, schil, schaal. Oeoen, hoofd, oe, voor, kop in sommige figuurl. beteekenissen. Tawoen, tāv, achter. Koek, koekoen, nagel, klauw, hoef. Ev, baarmoeder, vrucht in den moederschoot, nĕf-ēv, zwanger zijn, iwoen, buik. En-nēm, vergaderen, samenkomen, ka-nimoen, geheel, allen te samen. Nes-tanoek, nes-tanoen, verwonderd zijn. En-tok, en-toekoen, aan een kant oplichten. Nĕ-blān, vergiftigd zijn, belanoen, vergif. En-woet, en-woetoet, plukken, de veeren uitplukken, woeoen, veer.

d) Ar vormt een achtervoegsel voor sommige werkwoorden. En-let, en-letar, over iets smals loopen; let, vlonder. En-lang, en-langar, opentrekken van dingen met slappe boorden. En-leb, en-lebar, voortrollen; leban, klos, lebleban, bolrond.

e) At of ak, komt ook voor als achtervoegsel bij sommige woorden. En-tet, en-tetat, breken. En-af, en-afat, steken, kappen, en-af is ook wuiven, wenken. Amnel, manel, amnelat, maagd. Nĕf-ram, nĕf-ramat, uitpersen, en-ramak, betasten. En-ngel, en-ngelak, verdeelen, afscheiden. En-ham, en-hamak, oordeelen.

f) Gewestelijk hoort men nog andere afkortingen die minder algemeen zijn, b.v.: tah, voor taheit, zee; wah, voor waeid, neen; en-tah, voor en-taha, nemen; en-ka, voor en-kāi, kennen, weten; la, voor lāi, groot, enz.

IV. Door verdubbeling.

a) Door verdubbeling der eerste lettergreep van den stam, vormt men van werkwoordelijke stammen zelfst. naamwoorden, die beteekenen de handeling, de uitwerking, het werktuig of iets anders.

En-reeng, voor loon in dienst nemen,	rereeng, loon.
En-loeoer, schuimen,	loeloeoer, schuim.
En-sōb, offeren,	sōbsōb, offer.
En-tĭk, uitscheppen,	tĭktĭk, scheppertje, emmertje.
En-soekat, meten,	soeksoekat, maat.
En-finoer, snotteren,	fĭnfinoer, snot.
En-rok, tot mooten snijden,	rokrokan, moot.
En-raha, slijpen,	raraha, slijpsteen.
En-sikar, zingen,	sĭksikar, zang.
En-kāi, kennen, weten,	kakāi, kennis, het weten.
En-doek, wonen, blijven,	doekdoek, verblijfplaats.
En-ba, gaan,	baba, gang.
En-roon, weenen,	roroon, geween.
En-soeban, zweren,	soebsoeban, eed.
En-toeb, liggen,	toebtoeb, leger, rustplaats.
En-koho, hoesten,	kokoho, hoest.

b) Van zelfstandige naamwoorden kan men door verdubbeling een soort verzamelnamen vormen, die het voorwerp in 't algemeen aanduiden.

De, nacht,	dede, 's nachts.
Manoet, vogel,	manmanoet, gevogelte.
Benaw, aardvrucht,	benawnaw, voedsel.
Woeoet, visch,	wowoeoet, allerlei visch.
Moet, (moetan) wolk,	moetmoet, bewolkte lucht.
Sehoet, pijn,	sesehoet, ziekte.
Woar, berg,	wowoar, gebergte.
Berān, man,	beranrān, het manvolk.
Wat, vrouw,	watwat, het vrouwvolk.
Tên, oude, voorname,	tetên, de notabelen, de hoofden.
Ko, klein,	koko, de minderen.

c) Bijvoeglijke naamwoorden worden door een dergelijke verdubbeling dikwijls in hunne beteekenis versterkt.

Koet, klein,	koetkoet, zeer klein.
Lāi, groot,	lalāi, zeer groot.
Bōk, goed,	bokbōk, zeer goed.
Sien, slecht,	sisien, zeer slecht.
A-blôt, lang,	A-blolôt, zeer lang.
Be-toean, oud,	be-totoean, zeer oud.

Ka-bāv, laag,	ka-babāv, zeer laag.
Ket, kort,	ketket, zeer kort.
Rāt, boven,	ka-ratrāt, of ka-ratat, hoog.
Woel, rood,	woelwoel, rood.
Den-koet, weinig,	den-koetkoet, zeer weinig.

d) Van werkwoordelijke stammen worden door verdubbeling bijvoegl. naamwoorden gevormd.

En-roor, roosteren,	roroor, geroosterd.
En-toen, poffen,	toentoen, gepoft.
En-watoen, openen,	watwatoen, geopend.
En-woetoet, plukken,	woetwoetoet, geplukt, (v. vogels).
En-lewan, braden,	lewlewan, gebraden.
En-hôr, naaien,	horhôr, genaaid.
En-wassil, liegen,	waswassil, leugenachtig.

e) Nog worden vele werkwoorden door verdubbeling versterkt. Zie bij reduplicativa, blz. 47.

f) Ook kunnen de telwoorden worden verdubbeld en krijgen dan de bijbeteekenis van: ongeveer, zoo wat, om en om, of wel van een onbepaalde hoeveelheid.

Eintĭl, drie,	eintĭltĭl, drie zoo wat.
Woet einroe, twaalf,	woet einroeroe, ongeveer twaalf.
Einwoet, tien,	woetwoet, bij tientallen, bij menigten.
Riwoen, duizend,	riwriwoen, bij duizenden, ontelbaar.
Einfir? hoeveel?	einfirfir? ja, hoeveel wel?
Tawn, veel,	tatawn, een menigte.
Odan, weinig,	odandan, bij beetjes.

g) Verdubbeling met apophonie komt in 't Keieesch zeer veelvuldig voor. Met betrekking tot de werkwoorden hebben we ze reeds besproken bij de reduplicativa, zie blz. 47. Hetgeen daar gezegd is, geldt ook voor bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden.

Liklak, onbenullig,	stamwoord onbekend.
Sisa, zeer slecht, verkeerd,	sa, foutief, verkeerd.
Bisbas, op en door elkaar,	en-bas, op- of intreden, bedekken.
Lislas, onbenullig slecht,	en-las, bemorsen.

h) Ten slotte dient nog opgemerkt te worden, dat dubbelklanken bij afleidingen meestal en bij verdubbelingen altijd ontleed worden en dan gewoonlijk de overheerschende klank bewaard blijft, terwijl lange klanken door de overeenkomende korte vervangen worden.

ai, a overheerschend:

Lāi, groot, lalāi.

Ai, boom, rôn, blad, a-rôn, geneesmiddel.

aw, a overheerschend:

Baw, oventje, babaw, in een oventje gebakken,

ei, e overheerschend:

Heiman, schaamgordel, en-femang, een schaamgordel dragen.

ie, e overheerschend, vervalt toch:

Miēt, strand, wordt toch mitin, zandbank; biēb, schaal, biboen

oi, i overheerschend:

Ohoi, dorp. Hi-moer, het dorp achter, plaatsnaam. I-bra (fra, ijzerhout) plaatsnaam.

oi, o overheerschend: 2

En-lōi, hangend, lo-lōi, hangend.

oa, o overheerschend:

Fôr, booze geest. fo-fôr, krankzinnig.

ēw, ē overheerschend:

Dēw, tol, dēdēw.

ā lange ā:

Berān, man, beranrān, manvolk.

ē, lange ē:

Ev, baarmoeder, ev-ēv; en-ewoek, tegen de borst dragen.

ê, lange ê:

Tên, ouderling, tetên.

oo, lange o-klank:

Enroon, weenen, roroon, geween.

ō, lange ō:

Ensōs, vijlen, sosōs, gevijld.

V. Door letterverandering en metathesis.

a) Bij 't vormen van werkwoorden van zelfst. naamw. wordt dikwijls de slot-n van 't zelfst. naamw. in een k veranderd.

Faneen, teeken,	en-faneek, teekenen, merken.
Meman, naam,	en-fa-memak, een naam geven.
Hoeman, reuk, geur,	en-hoemak, ruiken,
	en-hoeman, rieken.
Jaran, borst,	en-jarak, op de borst dragen,
	en-fat-jarak, met de borst toegekeerd zijn.
Joôn, voldoende,	en-joôn, voldoende zijn,
	en-joôk, het doel bereiken.
Moerin, rug,	en-fat-moerik, rugwaarts gekeerd zijn.
Leen, elders,	en-fak-leek, elders doen zijn, verbergen.
Woean, vrucht,	en-ha-woeak, vrucht opbrengen.
Naan, adem,	en-ha-nāk, opsnuiven,
	en-hoer-nāt, diep ademen.

Foelin, pomali,	en-foelik, voor pomali houden.
Sarin, deel,	en-sarin, in stukken snijden,
	en-sarik, kruiselings splijten.
Iwoen, buik,	en-ewoek, tegen de borst dragen.
Felan, gedaante,	en-falak, Gr. K. nabootsen.

b) In andere werkwoorden wordt de slot-n in een t veranderd.

Foeoen, bloem,	en-foeoet, bloeien.
Moeroen, haar,	en-moeroet, haar krijgen, bloeien van maïs.
Woeoen, veder,	en-woetoet, plukken, ontvederen, ruien.
Naan, sirihblad,	nak-nāt, sirih kauwen.
Nak-nawoen, drinken,	nak-nawoet, dronken zijn.
Salin, schepper,	en-salin, overgieten, uitgieten,
	en-salik, overgieten, uitgieten,
	en-salit, gieten, uitgieten.
Naman, tijdstip,	am nanat, langen tijd.
Hirin, westkant,	en-hirit, ondergaan der hemellichamen.
Fifin, oosten,	en-fiit, opkomen der hemellichamen.

c) Soms wordt bij vorming der werkwoorden de slot-t van het stamwoord in een k veranderd of wisselen t en k bij den werkwoordelijken vorm met verschil in de beteekenis.

Waein, levend,	en-waeit, leven,
	en-fang-waeik, doen leven.
Meet, of meen, schaamte,	en-meek, zich schamen.
Leet, boomstok,	en-leek, boomen.
Rafat, atap,	en-rafak, met atap dekken.
En-malit, lachen,	en-fa-malik, uitlachen.
En-ramak, betasten,	nef-ramat, uitpersen.
En-loeroet, waden,	en-loeroek, baden.
En-nginit, met de vingertoppen nemen,	en-nginik, doppen van peulvruchten.

d) Bij andere wordt de slot-n van het stamwoord in ng veranderd.

Beran, speeksel,	en-berang, watertanden.
Laran, smaak,	en-fa-larang, proeven.
Mafoen, zacht, goed,	en-fa-mafoeng, loven, prijzen.

e) Omzetting van letters of metathesis treft men zeer veelvuldig aan. Meestal wordt de eene of de andere vorm gewestelijk meer gebezigd.

Het voorvoegsel nak verandert zeer dikwijls in ka.

Nak-bahel, beurs, wonderig,	ka-bahel.
Nak-bās, modderig,	ka-bās,

N a k - b o h a n, nat,	k a - b o h a n.
N a k -m e, blaten,	k a - m o m e, schaap.

Andere verwisselingen zijn:

A k - n a, sirihpruim,	k a - n a.
A k - n a w o e n, asch,	k a - n a w o e n.
A b - r ā n, man,	b e - r ā n.
A b - r o w a n, verwilderd, vergroeid,	b a - r o w a n.
A t - b o b, schildpadsoort,	t a - b o b.
A t - b ā k, tabak,	t a - b ā k.
A t - b ā n, ledikant,	b a - d ā n.
W a t - f o e r, tritonschelp,	t a w o e r.

Dat b en p veelvuldig verwisselen in de hun verwante v of w, zal hier wel geen verdere aanwijzing en toelichting behoeven.

Men kan echter nog opmerken, dat kinderen, die de r nog niet kunnen uitspreken, daarvoor steeds een l zeggen.

VREEMDE ELEMENTEN IN DE TAAL.

Hiervoor moeten we onderscheiden tusschen invloeden van vroegeren en van lateren tijd.

Met de Tanimbareesche talen vertoont het Keieesch zeer veel punten van aanraking, zoowel wat woorden als wat grammaticale vormen betreft. Wijl het hier zustertalen geldt, kan men moeilijk van vreemde elementen spreken.

Zeer zeker hebben nog vele andere talen hun invloed op het Keieesch doen gelden. Het Keieesche volk toch is samengesteld uit zeer heterogene elementen. De middenstand alleen bestaat uit de autochtonen van het land. Zeer vele adelijken en slaven zijn van elders gekomen. De laatsten wijl ze als eenlingen werden aangevoerd hebben op de taal niet veel invloed kunnen uitoefenen. Voor de adelijken is dat geheel anders gesteld. Ze kwamen als volksplantingen zich in deze gewesten neerlaten, en brachten aan de wilde autochtonen de beschaving en zelfs de kennis van het vuur. Elke Keieesche adelijke is zeer trots op zijn stamboom en vele dezer stamboomen wortelen in vreemden bodem. Indien al deze legenden en verhalen al niet even betrouwbaar zijn, een kern van waarheid ligt daar zeker aan ten grondslag. De groote verscheidenheid van typen, die men onder de Keieezen aantreft, bevestigt deze beweringen. Ook vele punten der adat wijzen daarop. Vele gebruiken toch van ondergeschikt belang, als indeeling in klassen volgens den ouderdom, kleeding en versiering, tatoeeering, tanden vijlen, doorsteken der oorschelpen,die elders nauwkeurig geregeld zijn, zooals bijvoorbeeld op het nabijgelegen en verwante

Tanimbar, zijn op Kei aan de willekeur en het goedvinden van eenieder overgelaten.

Onder de volkeren, welke de Keiees op de eerste plaats onder zijne voorouders noemt, staan, hoe vreemd dit ook moge klinken, de Balineezen vooraan. Eene langwerpige groote rots, met een kuif van weelderig groen overdekt, was eertijds een machtig schip, waarmee de voorouders van Bali kwamen. Het voer recht door het land heen, zichzelf een vaargeul gravend, totdat het bleef liggen en versteende bij de plek waar tegenwoordig het dorp Satheen gelegen is, als een aanwijzing van hoogerhand, dat de opvarenden daar hun bestemming bereikt hadden.

Een der beroemdste opperhoofden der Keieesche oudheid, Tabtoet genaamd, was van Balineeschen oorsprong. Hij woonde in het thans verdwenen dorp Ohoiwoer, dat gelegen was aan de kreek Sôrbai, aan de westkust van Kl. Kei. (Sôr, = h ô r, = kreek, rivier; b ā i = boewaja, Keieesch: o e w e, krokodil.) Dat de groote Tabtoet plannen had daar eene nieuwe Krokodillenstad of Soerabaja te stichten, verhaalt de geschiedenis niet, maar wel dat hij naar zijn vaderland terugreisde en vandaar meebracht een s o e r o e k, zwaard, en een n g a n g a, lans. Onder den naam van N g a b a l, (n g a n g a B a l i), werd zij het groote palladium van het machtige verbond der Oersiwa's, waarvan Tabtoet ook als de stichter beschouwd wordt.

In hoeverre het Balineesch invloed heeft gehad op de Keieesche taal kan ik tot mijn spijt wegens gebrek aan kennis dezer taal niet verder nagaan. Dat die invloed niet zonder belang moet zijn, daarop wijzen de telwoorden en enkele andere woorden, waarvan ik weet, dat ze met die taal overeen komen. Het zij mij dus voldoende dit punt aan de aandacht der taalkundigen aan te bevelen. Dit kan van te meer interesse genoemd worden, wijl nog verschillende andere gegevens wijzen op een volksverhuizing van de Soenda-eilanden uit naar deze gewesten.

Wat betreft de Bandasche uitwijkelingen, die onder het hardhandig bestuur van J. Pz. Coen, een veilig heenkomen zochten naar deze oorden, zij hebben zich nooit met de inheemsche bevolking vermengd. Tot op heden hebben zij zich als een afzonderlijk volk met eigen taal gehandhaafd in twee kampongs van Gr. Kei. Deze eigen taal is het Bandaneesch dat van Banda verdwenen is tegelijk met zijn oorspronkelijke bewoners. Thans vertoont dat Bandaneesch met het Keieesch veel punten van aanraking: edoch, welke der beide talen heeft den vreemden invloed ondergaan? of heeft hier wisselwerking plaats gehad? Dit zal wel een open vraag blijven.

Sedert door de alomvattende ontwikkeling van het verkeerswezen de meest afgelegen eilanden aan hunne afzondering onttrokken zijn, en het Maleisch zich als verkeerstaal of lingua franca alom opdringt is

het deze taal, die op de spraken en dialecten dezer eilanden een overwegenden invloed uitoefent. Ook het Keieesch is daarvan niet vrij gebleven. Integendeel breidt die invloed zich nog steeds uit en is het te voorzien dat na verloop van tijd de vreemde, de moedertaal geheel op den achtergrond zal dringen, zooals dit reeds op andere eilanden het geval geweest is.

Wijl het Maleisch waarmee de Keiees in aanraking komt bijna geen grammaticale vormen kent, heeft die invloed zich bepaald tot het invoeren van woorden. Van de wijze waarop dit geschied is, geven wij hier eenige voorbeelden.

Vele Maleische woorden hebben zonder meer burgerrecht verkregen, andere zijn door vervorming eenigszins verkeieescht. Hiervoor gelden de volgende regels:

a) Wanneer men in 't Maleisch een zekeren rhythmus der medeklinkers aantreft, doordat b.v. alle lettergrepen van een woord een scherpen aanvangsmedeklinker hebben, vindt men veelal in de Keieesche afleiding na een scherpen aanvangsmedeklinker een zachten voor de volgende lettergrepen, b.v.:

Kapas, kapok,	wordt	k a b o e s.
Kapal, schip,	„	k a b a.
Kipas, waaier,	„	k i b a s.
Penjakit, ziekte,	„	B e n a k i t.
Koenting, schaar,	„	k o e d i n g.
Poetri, prinses,	„	B o e t r i, (in legenden en als eigennaam).
Pakoe, spijker,	„	b ā k.
Tifa, trom,	„	t i w a.

b) Ook bij woorden waar men dezen rhythmus niet aantreft, worden scherpe medeklinkers vaak verzacht, nooit echter omgekeerd, b.v.;

Hari, dag	wordt	ā r.
Bapa, vader,	„	b a b.
Pinggan, schotel,	„	b ĭ n g a n.
Kaĭt, haak,	„	g ā i.

c) Ook de metathesis speelt een voorname rol, b.v.:

Api, vuur,	wordt	j a f.
Bakoel, bennetje,	„	k o e v a.
Meti, strand,	„	m i ē t, (meti is Ambonsch Maleisch).
Rebo, Woensdag,	„	R o b.
Boewah, vrucht,	„	w o e a n.
Kertas, papier,	„	t e r k a s.
Karang, koraal,	„	h a n g a r.
Girgadji, zaag,	„	a k r i d.

d) Vaak vallen in de afleiding medeklinkers weg:

Boelan, maan,	wordt	w o e a n.
Oelar, worm,	„	b o ô r.

Asal, afkomst, wordt a s a.
Kapal, schip, „ k a b a.
Toeloeng, helpen, „ t o e o e n g.
Timbang, oordeelen, „ t i b a n g.
Tamba, bijvoegen, „ t a b a.
Adjar, leeren, „ a d i r.

e) Ook door letterwisseling worden vele woorden van 't Maleisch afgeleid. Men zal echter merken, dat de Keiees zich daarbij niet streng aan de algemeen geldende linguistische regels gehouden heeft. Zeer dikwijls wisselen de algemeen als zoodanig erkende wisselletters, doch vaak is de verwisseling alleen het gevolg van een onbeholpen poging om de uitspraak van het vreemde woord na te bootsen. We zullen volstaan met het geven van enkele voorbeelden.

Dat scherpe klinkers afwisselen met de daaraan beantwoordende zachte hebben we reeds aangestipt.

B wordt w of v: babi, varken, w ā v. Bajar, betalen, w ê r.

D „ r, daoen, blad, r ô n. Dalam, in, r a a n. Dahi, voorhoofd, r ê n. Depa, r e f.

D wordt l, darah, bloed, l ā r.

H „ n, hidoeng, neus, n i r o e n.

H vervalt, hoeloe, hoofd, o e o e n.

K wordt t, tasik, meer, t a h e i t, zee.

K vervalt, koetoe, luis, o e t. Koelit, huid, o e l i n.

M wordt b, meritja, peper, a b r i s s a n. Majin, spelen, b e ĭ n. Toemboek, stompen, t o e m o e k.

N vervalt gewoonlijk als ze voor een t staat. Rante. ketting, r ā t. Oentoeng, voordeel, o e t o e n g.

N wordt n g, saboen, zeep, s a b o e n g.

Ng wordt n, telinga, oor, f a t l i n, hooren.

G wordt k, gali, graven, k ê r.

L „ r, gali, graven, k ê r. Leher, hals, Ford. r ē l a n, K. l e l a n.

P wordt f, api, vuur, j a f. Apa, iets, a f a. Loepa, vergeten, l o e f a n g.

K wordt n g, poekoel, slaan, b a n g i l.

R wordt l, raja, groot, l ā i.

R wordt t, peraboengan, nok, t a l w o e n e n.

K wordt t, mabok, dronken, n a w o e t.

S wordt h, si(apa), iemand, h i r (a). Basah, nat, k a b o h a n. Isi, vleesch, i h i n. Roesoek, zijde, r o e h o e n.

T wordt s, toesoek, insteken, s o e n g.

T wordt n, koelit, huid, o e l i n.

Tj, wordt uitgesproken: t s, vandaar dat in sommige afleidingen de s, in andere de t bewaard bleef. Tjatjar, pokken, s a s a r. Tjintjin, vingerring, t e n t a n. Tjita, sits, s i t.

Tj wordt b, tjoeri, stelen, b o e r.

f) Vele Maleische woorden worden bij hun overgang in 't Keieesch afgeknot na de lettergreep, waarop de klemtoon valt. Ter vergoeding wordt dan de klinker der laatste lettergreep verlengd. Dit gebeurt trouwens ook veelvuldig ter vergoeding van andere weggevallen medeklinkers.

Ajer, water,	wordt	w ê r.
Hari, dag,	„	ā r, Gr. K. a i r.
Bajar, betalen,	„	e n - w ê r.
Lajar, zeil,	„	l ā r, Gr. K. l a i r.
Dengar, hooren,	„	e n - d e i n a r.
Periksa, onderzoeken,	„	e n - p a r ê s.

g) Ten slotte zijn er in 't Keieesch nog een zeker aantal woorden die meestal ook door bemiddeling van het Maleisch van het Nederlandsch in het Keieesch zijn overgegaan. De fraaie letterwisselingen die men daarbij aantreft berusten hier zeer zeker op mislukte pogingen om de uitspraak na te bootsen.

Balk,	wordt	b a l l a k.
Belasting,	„	b e l a s t e n g a.
Matroos,	„	m a n t e r ō s.
Dienst,	„	d ī s.
Rekenen,	wordt	e n - r i k i n g.
Domme kracht,	„	d o m k r a k.
Beste kamer,	„	k a k o e s.
Vrij,	„	f r ê.
Vrijheid,	„	f r ê n, (waar onverwachts de betrekkingsvorm nog eens voor den dag komt).
Vracht (prijs),	„	f r ā k.
Waarnemend,	„	w e r n ĕ m i n.
Gezaghebber,	„	s k e b b ê r.

En wel teekenend is het, dat de Keiees de uitdrukking: een uitbrander krijgen, vertaalt door e n j o ô t v e r d o m.

ZINSBETONING.

De betoning der spraak is over 't algemeen zeer gering. In de gesprekken, behoudens onder den indruk van min of meer hevige gemoedsbeweging, rollen de zinnen vrij eentonig voort. De spraak der vrouwen is iets meer bewogen, en op het slotwoord van een zin zingen ze soms heele neumismas af. Gewestelijk is de betoning echter sterker.

Muzikalen klemtoon hebben de woorden afzonderlijk niet. De geluidsbetoning en de tijdsbetoning vallen zeer geprononceerd samen op de laatste lettergreep. We hebben dus de stijgende woordbetoning.

Opmerkelijk is het, dat we daarnaast de dalende zinsbetoning hebben, welke vooral op sommige plaatsen, als de noord-oostkust van Gr. Kei zeer sterk uitgesproken is. Op Kei-Tanimbar, waar de woordbetoning de dalende is, blijft de zinsbetoning toch dalend.

AARDRIJKSKUNDIGE NAMEN.

We willen dit werkje besluiten met een enkel woord over het taalgebied der Keieesche spraak.

Het Keieesch wordt gesproken over de geheele eilandengroep, welke gewoonlijk door den naam van Kei-eilanden wordt aangeduid. Daartoe behoort ook het eiland Koer, ofschoon het wegens den verren afstand weinig betrekkingen met de andere eilanden onderhoudt.

De inboorling noemt zijn land niet Kei, maar E i w ā v of E w ā v. Dit beteekent waarschijnlijk noordland ook weer in verband met de overlevering, dat een volksverhuizing heeft plaats gehad langs de Soenda-eilanden naar deze gewesten. Van die richting komende ligt Kei ten noorden. Deze veronderstelling zal minder willekeurig schijnen, wanneer men weet, dat de Keiees de Tanimbar-eilanden Timoer noemt, ofschoon ze te zijnen opzichte zuid-westelijk gelegen zijn. Zelfs de Fordater noemt het eiland Lamdessar, Jamdena of Jamrena, (= moederland), en het eiland dat wij onder den naam van Jamdena aanduiden, noemt hij Jamdena timoer, ofschoon het te zijnen opzichte eveneens zuid-westelijk gelegen is.

Ook de Keiees verdeelt de geheele eilandengroep in twee groote onderafdeelingen, n.l. J o e t, (1) of Groot Kei en N o e h o e r o a, (= zeeland), of Klein Kei.

J o e t bestaat uit een enkel groot en bergachtig eiland, met een paar kleine onbeduidende eilandjes langs de kust, vooral in de baai van Elat. Het grootste heet N o e h o e j ā n, (= oudste land), en het kleinste ī f a t (v, s i f a t, wan, wijl het zijn ontstaan te danken heeft aan het feit, dat de legendarische held T o w i daar een wan van zijn dochter in zee gooide).

(1) Voor het woord J o e t ken ik geen zekere verklaring, waarschijnlijk echter beteekent het *land* of *eiland*. Zeer zeker is het verwant met den naam *Adant* op de Tanimbar-eilanden, die daar gewestelijk ook *adjoet* gelezen wordt. Men kan er nog op wijzen, dat Joet of Groot Kei een moederland was, wijl men daar thans nog veruit de meeste oorspronkelijke bewoners of *ren-ren* aantreft: ook van Adant uit hadden volgens de legenden volksverhuizingen plaats naar het naburige Jamdena.

Elat is de hoofdplaats van Joet, d.w.z., de zetel van 't Bestuur en de aanlegplaats der stoombooten. Het heet ook Wadan of meer bepaaldelijk Wadan Elat, wegens de oud-Bandaneezen, die daar een nederzetting hebben, (Wadan, = Banda). Wat de naam Elat, beteekent, is ons niet duidelijk, doch in 't Fordaatsch wil en-elat zeggen: aanleggen, ankeren. (Vgl. verder Toeal).

Op de officieele kaart van H. O. W. Planten zijn vele plaatsnamen foutief aangegeven, deels, omdat men, de taal niet kennende, verkeerd verstond, deels omdat men distriktsnamen soms voor kampongnamen aanzag. Met verloop van tijd zijn ook sommige dorpen verplaatst, sommige verdwenen, andere bijgekomen; de kaart dagteekent van 1890.

We zullen deze kaart volgen.

Op Joet vinden we dan van noord tot zuid:

Langs de westkust:

Wair.

Hor.

Lăr.

Ngoer woel, = rood strand.

Ad.

Moen. Dit is een distriktsnaam. De onder dit distrikt ressorteerende dorpen heeten niet zooals op de kaart vermeld, maar: Wêr fan, (wêr, = water), Ngoer dit, (ngoer, = zandstrand, dit, = maagd, ons), Ngoer jēw, (haaienstrand), Ohoi ĭr. (ohoi, = dorp).

Ngoerwăn, wordt meer algemeen Renjăn genoemd.

Oewat.

Ngoersoĭn, bestaat niet meer.

Ngoerwalet, moet zijn Ngoer walek.

Langoer, moet zijn Hangoer, dit is een boomsoort en vele plaatsen worden daarnaar genoemd.

Danăr, moet zijn Dangar.

Woknawoen, onbekend.

Weir, moet zijn Wĭr en is een distriktsnaam: de samenstellende dorpen zijn: Wêr boet, (gevlekt water), of Fra wāv, (noordelijke ijzerhoutboom), Ohoi kĭr, en Nām, (reede).

Moerbloat, is bedoeld ngoer ablôt, (lang zandstrand) doch bestaat niet meer als kampongnaam.

Elralan, moet zijn Elrăn, en is weer een distriktsnaam, waarvan de dorpen zijn: Ngăd, (v. ganti, vervangdorp) Ohoi watsin, (ankerdorp), Hôr affroean, (midden bij de rivier, die daar stroomt), Ohoi waeit, (nieuw dorp), of Bombai, Ngoer soĭn, (zandstrand van 't uiteinde), Ngoer doe en Ohoi ko, klein dorp.

Bandan Ellat, moet zijn: Wadan Elat.

Reharien, moet zijn: Raharing, (met snijwerk versierd huis).

Watoetaran, moet waarschijnlijk zijn Toet ratan, (op de kaap). In deze baai ligt een groep dorpjes vlak bij elkaar, die heeten Lair ohoi lim, kaap met de vijf dorpen. De naam Rehooholin moet daar zeker aan herinneren.

Warka.

Watoewar.

Mata hollat, moet zijn: Mat hôt, (riviermond). Hoe men aan Hollat komt begrijp ik niet wijl dit noch het Maleische, noch het Keieesche, maar het Fordaatsche woord is voor kreek of rivier.

Niroen, (neus).

Larat.

Tamangil, moet zijn: Tamngil.

Tamangil Noejanat, moet zijn: Tamngil Noehoe janat (Tamngil = bij 't eilandje).

Soengi en Ngavan, moet zijn: Hôt Ngafan.

Feer, moet zijn: Fêr.

Langiar, moet zijn Rah ngier, (wit huis).

Wedoear.

Aan de oostkust vinden we:

Ohoi rāt, (koningsdorp).

Hār.

Harreh, moet zijn Wassār.

Holoeb.

Renfān.

Bandan Eli, moet zijn: Wadan Il; dit is de tweede nederzetting der oud-Bandaneezen; men zou het kunnen vertalen door: nieuw Banda; il = weer, opnieuw.

Effroean, (middendorp).

Soïn, (= uiteinde), moet zijn Kaba loes.

Watlār.

Hollat, moet zijn: Hôt, (rivier).

Ohoideer, moet zijn Loetoer dēr. (loetoer, = muur, dēr, = een boomsoort).

Kilwat, moet zijn: Kilwair.

Jamtimoer, (oostelijk dorp).

Rienroe, moet zijn: Riemroe.

Wako.

Jamtil.

Woar, moet zijn: Wowr en wel Wowr taheit, (Wowr, aan zee gelegen, wijl het grootste deel van dit dorp in het binnenland ligt en Wowr nangan heet.

Ohoi il, (waarschijnlijk: opnieuw gesticht dorp).

Ohoi waeit (nieuw dorp).

Wedoear.
Totrean, moet zijn: Toet reen.
Sathêr.
Kilwat.
Watnoeran, moet zijn: Wat Ngoran, (Ngoramsche vrouw).

De voornaamste eilanden waaruit Klein Kei of Noehoe roa is samengesteld, zijn: Hiwoer, waarvan de voornaamste dorpen zijn:

Letman.
Vatek, moet zijn: Wāt dek, (dubbele steen).
Langoer, moet zijn: Hangoer, (boomsoort).
Vaan, moet zijn: Fān.
Satean, moet zijn: Satheen.
Ibra, (i = ohoi, bra = fra, ijzerhoutdorp).
Wawoewahan, bestaat niet meer, is een weinig noordelijker verplaatst en heet thans Iso.
Wain.
Irwaff, moet zijn: Rewav, (v. rahan wāv, noordel. huis).
Roemāt.
Raat of Rāt, (zuidelijk).
Abean.
Ohoiafoeoen, gewoonlijk zegt men: Wakat wahan, (eind der rizophoren).
Mastoer.
Lamagorong of Elār.
Danār.
Oef.
Ohoidēr toetoe, (dēr, = boomsoort, toetoe, = zuidelijk). Dit is weer een distriktsnaam; de dorpen zijn; Hangoer en Ohoi toem (vestingdorp).
Madwair.
Somlain.
Ohoira.
Wab.
Totoad, moet zijn: Totoôt.
Diboet, moet zijn: Deboeoet.
Ngilngof is weer een distriktsnaam, waarvan de dorpen zijn: Namar, in plaats van Ngamar, Ngoeraffroean, (middenzandstrand), waarvoor Ngilngof staat aangegeven, Ngoer ablôt, (lang zandstrand).
Ohoi lilir, (dorp van de nautilusschelp).

Het eiland dat in grootte op Hiwoer volgt, is Doe = Kei Doelah. De voornaamste plaatsen zijn:

Tamdān.

Doe.

Ngād.

Toeal, moet zijn: Toea. Het is de zetel van 't Bestuur en aanlegplaats der stoombooten. De naam beteekent ook: aanlegplaats, van en-toea, aanleggen. Het werd zoo genoemd door de eerste bewoners, toen ze uit den vreemde komende daar aanlandden.

Tār.

Watrān.

Ohoitĭl, (drie dorpen).

Ohoi taheit, (zeedorp).

Verder zijn de belangrijkste eilanden: Doe roa, (zee Doe), Warbal, Mĕnir, Oer, Oetir, en Atnebar of Kei Tanimbar. Verder westelijk hebben we nog: Tajando, moet zijn: Tahjād, Walir en Tān.

BLADWIJZER.

Voorbericht.

De woordenlijst der Keieesche taal, welke wij hier aanbieden, is niet volledig. Nochtans hebben wij gemeend, het uitgeven daarvan niet langer te moeten uitstellen ter wille der ons nog onbekende woorden, die wij voor en na nog zullen opvangen en er aan zouden kunnen toevoegen. En dit wel om drie redenen:

1°. Wij zijn er van overtuigd, dat hetgeen wij thans kunnen aanbieden reeds niet onaanzienlijk is. De omvang welke de woordenlijst thans reeds bezit, bewijst dit voldoende, vooral wanneer men in 't oog houdt, dat zij den woordenschat moet bevatten van een onbeschaafd volk, dat slechts zijn zeer weinige en beperkte begrippen daarmee tot uitdrukking te brengen heeft. Daarom vertrouwen wij, dat deze arbeid zoowel voor den taalkundige als voor dengene, die deze taal wil aanleeren, een welkom en nuttig hulpmiddel zijn zal.

2°. Een taal in haar geheel uit den mond van een volk opvangen en in schrift vastleggen, is voor den eenling een onbegonnen werk. Wil men met gegronde hoop op goed gevolg naar volmaaktheid streven, dan moet er samenwerking zijn van verschillenden, die in deze studie belang stellen en op verschillende plaatsen van het taalgebied hunne waarnemingen verzamelen. Aan deze belangstellenden ontbreekt het op Kei niet: wij behoeven slechts de Missionarissen te noemen. Van verschillenden hunner heb ik dan ook bij dezen arbeid gewaardeerde hulp ondervonden. Zoolang er echter weinig of niets gedaan is in deze richting, zien velen tegen den omvangrijken stoffelijken arbeid op, welke zoo'n studie meebrengt en die heel wat van den reeds weinigen vrijen tijd in beslag neemt. Heeft men echter deze woordenlijst te zijner beschikking, dan zal 't een geringe moeite zijn, te gelegener tijd zijn aanteekeningen daaraan toe te voegen, en nieuw gevonden woorden, bijbeteekenissen en spreekwijzen in te lasschen. De omvangrijke stoffelijke arbeid is dan nagenoeg uitgeschakeld.

3°. „Les idées marchent vite", zeker ook bij een primitief volk, dat onder den beschavenden invloed komt van intens werkend Bestuur en Zending. Eerlang zullen dan ook vele oorspronkelijke Keieesche gewoonten, gebruiken en opvattingen, en bijgevolg ook de woorden, die ze aanduiden, geheel verloren zijn gegaan. Nu reeds treft men in de oude gezangen en ritueele formulen niet zelden woorden aan, welker beteekenis niet meer met zekerheid is vast te stellen. Het opkomende geslacht van heden weet reeds van vele gewoonten en instellingen, welke in onbruik geraakten, weinig of niets meer te vertellen. Na verloop van een paar

geslachten, zullen de lui, die nog op de hoogte zijn van de oude adat en al zijn eigenaardige benamingen en spreekwijzen, met een lantaarn te zoeken zijn.

Deze omwenteling is in geen enkel opzicht te betreuren, dan juist voor de studie van de taal- en volkenkunde. En wijl men van een volk nu eenmaal geen natuur-historisch museum kan maken, zooals sommige dienaren der Wetenschap wel schijnen te wenschen, beoogt deze woordenlijst dit verlies voor de Kei-eilanden onder dit opzicht zooveel mogelijk te beperken.

Nog door een andere omstandigheid dreigen veel Keieesche woorden verloren te gaan. De kennis van het Maleisch, de lingua franca ook in deze gewesten, dringt meer en meer door onder de bevolking. Het natuurlijk gevolg hiervan is, dat de eigen taal daardoor verarmd en verminkt wordt. Zijne moedertaal sprekend, gooit de inlander, ook al om een beetje geleerdheid te luchten, daar allerlei Maleische woorden doorheen: deze verkrijgen langzamerhand burgerrecht en verdringen de eigen, echt Keieesche woorden. Nu reeds zijn vele woorden aan te wijzen, welke vergeten worden voor een Maleischen bastaard.

Daarom hebben wij gemeend, niet langer te moeten talmen met de uitgave van dit werk, hetgeen een middel zal zijn om een juist beeld dezer taal te behouden.

Een woord van oprechten dank aan den Weledelgestrengen Heer K. Heyne, Hoofd van het Museum, tevens Informatiebureau voor Economische Botanie te Buitenzorg, door wiens welwillende bemoeiing deze uitgave tot stand kwam, is hier zeer zeker op zijn plaats.

Bij 't gebruik dezer woordenlijst houde men de volgende punten in 't oog:

1⁰. Wij hebben, alleen afgaande op het gehoor, eenigermate geholpen nochtans door de regels der woordafleiding, getracht de spelling phonetisch vast te stellen, zonder dit echter tot in de uiterste fijnheden door te drijven. Men zal niettemin in deze lijst wel eens een woord anders gespeld vinden, dan men het uit den mond der inboorlingen hoort of meent te hooren (want om een taal af te luisteren, wordt groote geoefendheid gevergd, welke men slechts door lange, ingespannen praktijk verwerft). Dit is in hoofdzaak te wijten aan gewestelijke verschillen in de uitspraak, die overigens opvallend gering zijn, als men Noordelijk Gr. Kei uitzondert. Behoudens fijnere schakeeringen in den klank of de modulatie der klinkers, verwisselen het meest: oe en o; a en e; v en w; b en p; v en f; en enkele omzettingen als b.v.: ta en at; nak en ka, enz.; op Gr. Kei wordt a vaak ai of aw, b.v.: sāv, akst, = saiv; enmam, verloren gaan, = enmawm; a wordt vaak ie, b.v.: liman, hand, = limien; oe soms oei; o soms oi; i soms ai. Vaste regels

voor deze verwisselingen heb ik niet kunnen ontdekken, ook niet door vergelijking met verwante talen.

Ook sommige achtervoegsels worden gewestelijk al of niet weggelaten. Dergelijke achtervoegsels zijn: a n, a r, i t, i n, i k, o e n, o e k, o e t. Doch ook dit is van ondergeschikt belang, en hem, die het Keieesch als spreektaal wil bezigen, zal het gebruik spoedig met de gewestelijke afwijkingen vertrouwd maken.

2°. Zooals men in de spraakleer kan nazien, worden vaak woorden verdubbeld, doch enkel de eerste lettergreep van den stam wordt herhaald. Slechts bij uitzondering hebben wij deze verdubbelingen in de woordenlijst opgenomen, n.l. wanneer de wijziging in de beteekenis daardoor te weeg gebracht, afweek van die, welke men uit de regels in de spraakleer aangegeven zou afleiden. Men zoeke dus voor verdubbelingen den enkelvoudigen vorm, b.v.: voor b o k b ō k, zoeke men b ō k.

Hetzelfde geldt voor verdubbeling met apophonie, welke, in onze Europeesche talen slechts sporadisch optredend, in 't Keieesch zeer algemeen is, b.v.: voor e n - k i k a i, zoek e n - k a i, voor e n - l i w l a w o e r, zoek e n - l a w o e r, enz.

3°. Wat de werkwoorden betreft, hebben wij deze ingedeeld volgens den stam en niet volgens het veranderlijk voorvoegsel. De veranderlijke voorvoegsels der werkwoorden zijn: e n, n a, n a b, n a d, n a f, n a k, n a n g, n a m, n a s, n a r, n a t, n ĕ b, n ĕ f, n ĕ k, n e r, n i, en voor een paar n.

Van de verschillende vormen der werkwoorden, door verbinding met deze praefixen ontstaan, vermelden wij alleen diegene, welke ons gebleken zijn in gebruik te zijn. Zeer zeker zullen er andere bestaan, waarvan echter in den regel de beteekenis gemakkelijk zal zijn vast te stellen volgens de verklaring dier voorvoegsels in de spraakleer gegeven.

4°. Wat de spelling betreft, bezigen wij het gewone Latijnsche alphabet, ons daarbij voor juister weergave bedienende van enkele hulp- of diacritische teekens.

a = a, als in pad.
ā = aa, „ „ haar.
ă = a, „ „ 't Engelsche black (gebroken a).
e = e, „ „ bed.
ē = e, „ „ heet, bede.
è = ê, „ „ 't Fransche être.
ĕ = e, „ „ de (gebroken e).
i = ie, „ „ Piet.
ī = ie, „ „ pier.
ĭ = i, „ „ pit (gebroken i).
o = o, „ „ pot.
ō = o, „ „ boot, loten.

ô = a, als in 't Engelsche walk (gebroken o).
u = ö, „ „ 't Duitsche hören.
oe = oe, „ „ boek.
aa = a-a (twee lettergrepen met hiaat ertusschen).

N.B. 1⁰. De ô vertegenwoordigt een tusschenklank tusschen o en a, met overgang van o op a, en nooit omgekeerd. Dit blijkt: 1⁰. uit verdubbelingen, waarbij niet de ô, maar steeds de zuivere o-klank gebezigd wordt, b.v.: f ô r, wordt f o f ô r. Wanneer dus bij verdubbelingen deze ô-klank ontleed wordt, komt steeds de o voorop; 2⁰. uit vergelijking met het Fordaatsch, waar in overeenkomende woorden deze twee klanken niet zijn samengesmolten en de o-klank steeds vooraan komt, b.v.: Keieesch e n t ô t, nuchter zijn, Fordaatsch e n t o l a t; Keieesch f ô r, booze geest, Fordaatsch f o w a r.

2⁰. De u-klank als boven omschreven komt slechts in twee woorden voor, n.l. d u m, (van 't Holl.: duim) duim als lengtemaat, waarin het een mislukte nabootsing is van onzen ui-klank, en in r u k, reeds. Volgens de afleiding zou men dit woord nog beter r ô k schrijven, wijl het in 't Fordaatsch r o a k luidt en men hier dus ook een gewone samensmelting heeft van o en a, doch in dit eene woord alleen wordt die saamgesmolten klank kort uitgesproken, zoodat men daarvoor dan toch weer een ander teeken zou dienen te bezigen.

3⁰. Wijl, ofschoon onoordeelkundig, in de officieele Maleische spelling onze oe-klank ook door oe wordt weergegeven, hebben wij om redenen van praktischen aard deze schrijfwijze gevolgd.

De tweeklanken schrijven wij:

ai = ai, als in 't Fransch in paille.
äi = aai, „ „ fraai.
aw = aw, „ „ lawaai.
ɛi = ei, „ „ leiden, doch in open lettergrepen korter uitgesproken.
ēw = eeu, „ „ leeuw.
oei = oei, „ „ loeien.
öi = ooi, „ „ kooi.
ɔi = oy, „ „ 't Engelsch in boy.
ow = ou, „ „ kous.

Wat de medeklinkers betreft, kunnen we zeggen, dat ze dezelfde waarde hebben als in 't Nederlandsch. Alleen merke men op, dat de g de waarde heeft van de Fransche g als in gare. De v en w zijn dikwijls niet scherp uitgesproken en zweven tusschen deze twee in, en gewestelijk komt in vele woorden de een of andere meer uit. De ng, die ook veel in 't begin van woorden voorkomt, wordt steeds uitgesproken als ng in dingen.

De klemtoon valt steeds op de laatste lettergreep, ook wanneer deze maar een toevallig achtervoegsel is.

Het Keieesche taalgebied strekt zich uit over de eilanden, welke gewoonlijk onder den naam van Kei-eilanden worden aangeduid.

H. GEURTJENS.
m.s.c.

Langgoer, 5 Augustus 1919.

AFKORTINGEN:

H. = Hollandsch.

M. = Maleisch, duidend in de meeste gevallen op woorden, die van 't Maleisch of door bemiddeling van 't Maleisch in 't Keieesch zijn overgaan; Jav. = Javaansch.

v. = afgeleid van.

Bet. = beteekent.

A

A, telwoord: een. In verbinding met het algemeen stukswoord e i n, dus a e i n, doet het ook dienst als onbep. lidwoord. F a a, eenmaal. H i r a, iemand.

A, armband of enkelring van metaal, gedragen door vrouwen of kinderen. A f ō f o e a t, spiraalvormig gedraaide armband. A m ā s m ā v, soort armband, welks opening te groot is om gedragen te worden en die enkel dient als betaalmiddel. A k a s l e b a n of l e b l e b a n, armband van rond metaal. A n g a l a w a r of n g a l a l a w a r, armband van plat metaal. A n ĕ f k ō f ā k, armband van vierkant metaal. A d e k d e k, armband van twee door elkaar gedraaide stukken metaal. Een a-soort hoort dikwijls bij de rijkssieraden van een radja of tanda tangan bij aanstelling tot deze waardigheid; a j a n g w o e t of a n g e l a k.

A, e n-, omvademen. E n a k a k a h a i, een klein kind oppássen.

A, n-, geven, nemen, ontvangen, bevangen. I e n b o e o e k a t b ā k, m a a t b ā k n a i, hij heeft gerookt, maar de tabak heeft hem bevangen. A vertaalt ook ons hulp-werkwoord: laten, b. v. m a e n s o e, laat zakken, gooi neer; m a o e l e ī k, laat zien; m a e n t i, laat in, steek in; m a e n d o, laat komen = geef hier.

Aawng, e n-, afsmetten, b. v. van kleuren, die afgeven; besmetten door ziekte. D ō s a a w n g, vreemde zonde.

Aawt, een vischsoort.

Ab, soort papagaaivisch (M. ikan boeloet), die vergiftige deelen heeft; wanneer deze eruit verwijderd zijn, geldt hij voor zeer smakelijk. Het vergif is doodelijk. A b l a n o e r a n, een grootere soort. A b k a l o e s o e r, een kleinere soort. A b J ā r, een niet eetbare soort. M o e a n a b t e ā i m i n a t, w i o e m w a e i d i? heb je a b of ā i m i n a t gegeten, dat je daar zoo versuft zit te kijken? (A i m i n a t is een plant welker vruchten ook slechts na doelmatige toebereiding eetbaar zijn). De uitdrukking wil dus zeggen: wat zit je daar zoo beteuterd te kijken als iemand die een gevaarlijken kost gegeten geeft en bang is, dat het hem slecht bekomen zal?

Abarīn, e n-, zuur zijn.

Abeăn, naam van een dorp op Kl. Kei. Als men bij ontmoeting tot iemand de gebruikelijke vraag richt: o e m t a l b e? waar kom je vandaan? en tot antwoord krijgt: e n t a l a b e ă n of a b e ă t of f e l b e ă t o, dan beteekent dit zooveel als: dat gaat je niet aan, en geldt als een beleediging. In dit antwoord toch ziet men een woordspeling op b ī e n of b ī ĕ t, lijkenvocht.

Abīl, en-, vijanden verzoenen.

Abīl, een diep litteeken hebben of nalaten.

Abjaäwt, zie b e j a a w.

Abkān, b a k ā n of k ā n, inl. benaming voor wandelende takken en wandelende bladen en ook voor de mantis religiosa of juffertje in 't groen. Deze laatste, k ā n t o e m genaamd, vormt de kinderen in den schoot der moeder. Indien een vrouw ze doodt, krijgt ze misvormde kinderen, wier ledematen zullen staan als die van dit insect. Indien men ze in de tuinen ontmoet, is dit een gunstig voorteeken.

Abled, a n g l e d of a v l e d, veel, talrijk. A n g l e d o d a n, vrij veel; a n g l e d w o h o, tamelijk veel; a n g l e d l ā i, of op Gr. Kei ook l ā i a n g l e d, zeer veel, dikwijls.

Ablet, e n-, of n -, eerbiedig vreezen (timor reverentialis), schroomen, dienen als schoonzoon. Zoolang n.l. de huwelijksprijs niet betaald is, moet de schoonzoon bij zijn schoonvader inwonen en hem dienstbaar zijn. E n h o r m a t a b l e t, e n b ō b a r a b l e t, eerbiedig vreezen.

Ablioer, spint van hout; schatten, goud, kleeren, enz. welke men na een lange reis mee thuis brengt: wellicht zoo genaamd, omdat bij 't afscheidsmaal, k a i f a k, de vertrekkenden voor l e l a's, goudsieraden, enz. uit spint, zacht hout of gaba-gaba gesneden, de spijzen van de vrouwen koopen. Deze aldus voorgestelde schatten verbeelden de werkelijke kostbaarheden, welke de reizigers zullen meebrengen.

Ablis, e n- praatjes rondvertellen. N a n g g r ĕ h i - a b l i s, kwaad spreken. (Mal. Arab. iblis?).

Abloeb, zie b e l o e b.

Abloeoer, struiksoort, welks bladeren in tijd van nood als sirihbladeren gekauwd worden.

Ablôt, lang, uitgestrekt, ver. Nanggrĕhi ablôt, langdradig of breedvoerig spreken. Nanggrĕhi ket, bondig spreken. Enkāi Malajoe ablôtli, zeer goed Maleisch kennen. Enwassil ablôt, hard liegen. Ket ablôt, ongelijk in lengte. De ablôt ruk, al laat in den avond of nacht. Toem ablôt, een lang verhaal. Ded ablôt, een lange, verre weg.

Abnān, korf van gevlochten bamboe.

Abnēw, kiekendief, sperwersoort.

Abnoean, G. K. = jêr.

Abnohan, nek.

Aboet, en-, tintelen of slapen van ledematen.

Abrān, of barān, man, mannelijk. Baranrān, mansvolk. Wat-abrān of wat barān hirroe, man en vrouw, echtgenooten. Tomat abrān, manskerel. Sit abrān, kater. (Mal. berani, dapper, mannelijk).

Abrān of brān, pijl met punt van klapper- of betelhout, meestal van inkervingen of weerhaken voorzien. Hij dient bij voorkeur als oorlogspijl. Enfan abrān, zoo'n pijl met een kawoel aan de punt, afschieten, om vijanden te verzoenen. Howêr natwiāk, brān nesoer, de sasi is gespleten, de pijl is gevlogen, = de vijandschap is uit. Om twee vijanden te verzoenen, houden deze samen een bij den stengel ingescheurd klapperblad elk bij een stuk vast. Het blad is als een howêr gevlochten. Samen, elk van zijn kant trekkende, scheuren ze dit blad doormidden: howêr natwiāk, en tegelijkertijd wordt de pijl onder 't opzeggen eener formuul weggeschoten: brān nesoer. De verzoenden hangen het doorgescheurde stuk klapperblad aan hun woning op.

Abrenan, tijdsverloop van één maan. Miēt abrenan, opkomende ebbe, zoodat het weer bijna vloed is, dood tij. Dit gebeurt op 't zelfde tijdstip van den dag eenmaal bij elke maan: vandaar de eerste beteekenis.

Abrin, of brin, bode, besteller, boodschap, mare, tijding. Wān abrin, zaakbezorger, tusschenpersoon, koppelaar. Nesno abrin hira, aan iemand een opdracht geven. Entaha abrin wē ...., een boodschap brengen aan ..... Nit abrin, zie bij kabin.

Abris, zie abrissan.

Abrissan, peper, piper nigrum L; de bladeren worden als trekpleister op zweren en puisten gelegd. Abris- of abrissan koeboer of kaboeoer, kleine soort piper longum L., de lombok setan; deze fijngewreven, wordt als verzachtend middel gebezigd op steken of beten van giftige dieren. Abrissan kading, andere soort met ronde vruchten, capsicum annuum. Abrissan lāi, de groote soort spaansche peper.

Abroek of kanār abroek, rood en blauwe papagaai, eclectus polychlorus.

Abrowan, barowan of ngarowan, verwilderd, dichtgegroeid van tuin of weg.

Absek, kegel, al wat kegelvormig is opgestapeld, voornam. spijzen, b. v. rijst in een kom aangedrukt en daarna omgestulpt. Bij 't afscheidsmaal voor een reis, kaïfak, staat te midden der gerechten een groote absek als hoofdschotel. Eerst tast de priester of de aanvoerder toe: voelt de rijst, die den vorigen dag reeds gekookt is, lauw aan, dan is dit een gunstig teeken; voelt hij kil aan, dan is dit een slecht voorteeken. Daarna moeten alle vertrekkenden dien schotel samen verorberen; vinden zij er onder 't eten een hard voorwerp b.v. een vingerring of steentje in, dan is dit weer een gunstig voorteeken, maar omgekeerd, wanneer zij er zachte of losse voorwerpen b.v. zand in vinden. Ook bij het feestmaal ter gelegenheid van het dekken van een nieuw huis worden reusachtige absek's opgediend.

Abtoeoen, vischsoort.

Ad, en-, droog zijn, droog staan, uitgedroogd zijn van dingen, die van nature of gewoonlijk nat zijn. Lelan enād, een droge keel hebben, dorst hebben. Habo enād, de boot raakt grond, zit vast, ligt droog. Wêr enād, de put is uitgedroogd.

Adaat, melaatschheid; verbodsteeken, bestaande uit een driehoekig saamgevoegd stuk gaba-gaba met uitstekende punten: de overtreder zal met melaatschheid geslagen worden.

Adadir (v. e n a d i r), onderricht, les.

Adan, verstorven van hout, dor van bladeren, loof of vruchtbolsters. N o e o e r a d a n, rijpe klappernoot, waarvan n.l. de bolster reeds dor is.

Adan, buitenkant van een balk.

Adat, (M. Arab. adat) gewoonte, gebruik, gewoonterecht, beleefdheid, goede manieren. A m a m a d a t w a a w n i, dat zijn wij zoo gewoon, dat is zoo ons gebruik. E n o e t a d a t E i w ā v, over en weer geschenken aanbieden tusschen bevriende dorpen of familiegroepen; den huwelijksprijs betalen waarbij de familie van den bruidegom schatten aanbiedt en die der bruid borden, sarongs en eten. E n k ā i a d a t w a e i d, geen manieren kennen. A d a t e n d i r s i r of a d a t e n l a r a n g, het gewoonterecht verbiedt het, het is ongeoorloofd. N i l a w a n of e n f a r a h a a d a t, het gewoonterecht schenden. A d a t n g e l a n, de schatten die voor een bruid betaald worden: a d a t zijn de groote waardevolle stukken, n g e l a n de kleinere stukken. O e a d a t, plicht, taak.

Adfofar, wang, kieuw.

Adil, (M. adil), slechte manieren, streken, list, sluwheid. I n i a d i l l ā i, hij steekt vol sluwe streken. E n o e t n i a d i l, door list willen misleiden, te slim af willen zijn.

Adir, (M. adjar), e n-, leeren, aanleeren, onderwijzen, straffen. N ĕ f a d i r, onderrichten.

Adjād, (M. djadi), worden, kunnen, gereed komen, gebeuren. A d j ā d of a d j ā d w o e k, dat kan, dat mag. A d j ā d w a e i d, dat kan niet, dat gebeurt niet. F e l i a d j ā d w o e k, zoo kan het ook. A d j ā d! of d j ā d i! top! aangenomen! mooi zoo! A d j ā d r u k, het is al klaar. A d j ā d h o e b, nog niet gereed.

Adjām, (M. djam), uur.

Adjang, (M. djaga), taak, plicht, opdracht. E n-, tot taak hebben, zorgen voor, bewaken.

Adjang, e n-, G.K. = e n s a d j a n g.

Adjoed, oproeper tot het gebed bij de Mohammedanen.

Adō! uitroep van verwondering of medelijden.

Adoeng, e n-, of n ĕ f-, uitzoeken, sorteeren, uitkiezen. N ĕ f a d o e n g t o m a t, menschen uitzoeken, = ze als slaven beschouwen; vandaar: minachten, verachten.

Adranan, reigersoort (wit).

Aeil, slot; a e i l j a n a n, sleutel; a e i l m a t a n, sleutelgat. E n-, of e n t o e w a n, met een sleutel sluiten; e n a e i l j a r a t, met een sleutel openen, ontsluiten.

Aein, een, een zekere, b.v. t o m a t a e i n, zeker iemand; l e r a n a e i n, op zekeren dag. A is het eigenlijke telwoord één, e i n is het algemeene stukswoord. A e i n t e a e i n, of verkort: a e i n t e, 't een of 't ander naar verkiezen. H i r a a e i n, zeker iemand. A e i n t a l i k a e i n, de een na den ander. J a t a t a e i n. om 't ander, b.v. n o e t o e n l e r a n j a t a t a e i n, om den anderen dag. A e i n .... a e i n, elkander; deze zegswijze maakt de werkwoorden wederkeerig, b.v. a e i n e n b a n g i l a e i n, ze slaan elkander.

Ael, (M. kail) lang dun touw, inzonderheid lang vischsnoer. Aan den angel, a e l i h i n, wordt als aas een lapje of een stuk van 't binnenste van een pisangstam gebonden. Men sleept dit vischsnoer achter een snel zeilende boot om groote visschen te vangen, e n t o d a e l.

Aêt, groote giftige duizendpoot, scolopandra morsitans.

Af, e n-, wuiven, wenken, steken, zie a f a t.

Afa, (M. apa), ding, zaak, iets. D ĕ n i i t l e i k a f a b ō k b ō k, hier heeft men een fraai uitzicht. O e m l e ï k a f a i j a! kijk eens hier! zie eens aan! A f a i, dinges, gebezigd wanneer men niet op den eigenlijken naam van iets kan komen. A f a a e i n, zeker iets. A f a b ō k a e i n, iets moois. A f a w a e i d, niets, 't is niets.

De zuiver overgankelijke wrkw. eischen, sommige altijd, andere gewoonlijk, een voorwerp achter zich; is er geen bepaald voorwerp uitgedrukt, dan dient afa als loos voorwerp, b.v. endoek naan afa, zitten te eten. Enkai enfikir afa, bij kennis zijn, de jaren van verstand hebben. Afa roehoen, onkruid, rommel.

Afafa, (verdubb. v. afa), waren, zaken, goederen.

Afaran, (v. afa), allerlei dingen.

Afat, en-, (soms, vooral in samenstellingen verkort tot enaf), afkappen, afsteken, afsnijden, verwonden door steken of hakken. Enafat lelan, kelen. Enaf lawoer, vernielen. Enaf wiăk, splijten.

Afdas, en-, een ritueele wassching doen.

Afĭn, G.K. = aein.

Afloer, tiental voor dieren, b.v. wav afloerroe, twintig varkens.

Afloeroen, en-, slap zijn (Jav. peloeh, impotent).

Afngelak, duidelijk, helder.

Afngoeng, in de uitdr.: afngoeng sār wat, een die zich als een vrouw gedraagt. En-sār wat, zich als een vrouw aanstellen of gedragen, vrouwenwerk doen, wanneer n.l. van een man sprake is.

Afnoet, in de uitdr.: lêr afnoet, middag.

Afroean, (v. afa en roe), midden, middelpunt, tusschenhelft. Lêr afroean, middag. De afroean of de froean, of dedan afroean, middernacht. Endoek, of enba fo léen afroean Bād hirroe Sād, optreden als bemiddelaar of tusschenpersoon tusschen Bād en Sād.

Aftetat, (v. afat en tetat), beitel. Aftetat sal êr, kleine steekbeitel. Aftetat lelang, gutsbeitel. En-, beitelen. (Jav. tatah, Mal. pahat).

Agām, (M. Sanskr. agama), godsdienst. Entarim agām, den godsdienst omhelzen. Entaha agam, den godsdienst belijden. Enfaraha agām, den godsdienst schenden. Enwatoek agām, den godsdienst verzaken. Berkār agām, een godsdienstzaak. Skōl agām, godsdienstonderricht. Toea agām, ouderling.

Ah! uitroep van verwondering.

Aha, daklat waarop de atap wordt vastgebonden. Aha tên, dakstoel, kappoot. Entêv aha, daklatten opspijkeren, of opbinden.

Aha, klein kangoeroesoort op Gr. Kei voorkomend. Opmerkenswaardig is, dat Gr. Kei het meest westelijk gelegen eiland is, waar nog kangoeroes voorkomen.

Aha, en-, afplukken.

Ahād, (M. Arab. ahad), week.

Ahad, buidelrat.

Ahahat, (v. ahat), smeersel, verf, borstel, kwast.

Ahāi, en-, stekend of stekend werpen. Enahāi woeoet, visch steken. Enahāi bel, tatoeeeren. Enahāi web, pokken inenten. Enahāi noeoer, klappernoten afdoen. Enahāi doeoen, haaksch zijn, haaksch gebogen zijn. Sitjaw enahāi doot hoeman, de regenboog verdrijft den regen. Nes-, onbewust steken of stooten, b.v. esbingar nesahāi, het geweer stoot; bonzen, woean nesahāi; stekende pijn veroorzaken.

Ahaik, en-, passen, toepasselijk zijn op, goed staan, gunstig zijn, bezingen. Enahaik loĭt, twee deelen van een gehalveerde pas gezette klappervrucht onder 't prevelen van formulen laten vallen of neerwerpen om 't noodlot te raadplegen. Vallen de twee deelen verschillend, d.i. één bol en één hol, dan is 't een gunstig teeken. Op deze wijze beproeft men o.a. of de te geven naam voor een klein kind gunstig zal zijn, vandaar: enahaik meman, een naam geven. Bij sommige spelen, die gespeeld worden met schelpen of klapperdoppen, doet men 't zelfde om te zien wie beginnen moet. Enahaik hira aein, iemand in een lied bezingen, b.v. in treurzangen. Enahaik sĭksikar, een lied dichten of improviseeren. Enahaik māt, schulden invorderen.

Ahang, e n-, zwellen, doen zwellen, doen kooken of zieden. E n a h a n g j a f, het vuur bijstoken.

Ahangjaw, gording, balk waarop de daklatten met het ondereind rusten.

Ahar, zie e f a r, boomsoort; afkooksel der bladeren dient als bloedzuiverend middel na bevalling.

Ahat, borstel, kwast, penseel of wat daarvoor dient. E n-, bestrijken, besmeeren, verven.

Ahêr, bamboegeleding. Van daar gedeelte in 't algemeen, b.v. e n k a i a h ê r w a t, slechts ten deele kennen. R o s a r i o e m (E u r.) a h ê r, tientje van een rozenkrans. E n-, bamboe of rotan bij de geledingen doorhakken.

Ai, (M. kajoe), hout, boom, struik, A i h a n g a, tak, mik. A i h o n g h o n g, brandhout. A i s i s i t, bewerkt hout. A i w o e a n, boomvrucht, vruchtboom. A i f o e o e n, bloemhout. A i m a f o e n, zachte houtsoorten. A i w o e s s i n, harde houtsoorten. E n t a l a i, kegelen. E n o e t a i, het groote hout in een nieuwe planting omhakken. T o e k a n a i, timmerman. A i w a r a t, alle hout- en struikgewas. A i i n g J ä r, w ā t L a v l ä v, de twee legendarische grenspalen aan 't einde der wereld tusschen 't rijk der levenden en dat der dooden. A i d o e a n, houtworm. A i t ê n, zaagsel.

Ain, n ĕ f-, hard of taai zijn bij kappen, snijden, enz.

Air, n a k-, janken van honden, huilen van kinderen.

Ait, (M. ajah), vader, oom, ook als aanspreking gebruikt tegen oudere en eerbiedwaardige personen. A i t b i ē b. persoon dien men uit eerbied of genegenheid ook met a i t toespreekt. A i t k o e t, vadertje, wordt ook tegen kleine jongetjes gezegd.

Aitnil, boomsoort, trommelstokboom, cassia fistula L. Het vocht verkregen door de gestampte schors met water uit te persen, dient als smeersel tegen waterpokken en inwendige verhitting. Het sap der gekneusde jonge blaren, met klapperolie vermengd, levert een verzachtend smeersel tegen s e n g j a b a r.

Ajai, een boom van de manggasoort, de vrucht ervan. Manggifera spec.

Aje, zie a k é e, (waarschijnlijk v. a, spang, en j e, de in onbruik geraakte onbepaalde vorm van j ê n, voet).

Ajo! uitroep van aansporing of aanmoediging.

Ak, = w a k, stopwoordje, zie r u k.

Āk, e n-, afklimmen uit een boom, paal, enz. E n ā k i l e n s o e, weer afklimmen. (Mal. naïk).

Aka? (M. apakah?), wat? welk? wat voor een? O e m k a i n a a k a? wat weet jij daarvan? Ŏ h o n ' a k a? of ō h o w a e i d a k a? wel ja, wel zeker. A k a l a of a k a h e? wablief? wat is er? O m o e a k a n a j a w? wat heb je tegen mij? wat is er tusschen ons? A f a a k a? wat voor iets? A k a wordt ook gebruikt om 't gezegde van een ander tegen te spreken met hetzelfde eindwoord, b.v. e n i s i e n, dit is slecht. S i e n a k a? wat slecht? hoezoo slecht? N i j ō h! och wat! N i j ō h a k a? hoezoo och wat? o e m b ō d! je bent dom. O e b ō d a k a? wat doe ik dan voor doms?

Aka, (M. Arab. akal), verstand, wijsheid. A k a b o e d (M. akal boedi) wijsheid, schranderheid.

Akāv, (v. a i en k ā v, M. kapas, kaboe[2]) katoenplant, gossypium herbaceum, katoenvlok, ruwe katoen.

Akbilin of k a b i l i n, (M. toetoemboe) fijn gevlochten mand met deksel; kistje van gaba-gaba met gekleurde pandanusbladeren overtrokken en dikwijls nog met kleine schelpjes versierd, ingevoerd door handelaren van Ceram of Ceram-laut.

Akēe, (v. a i en k ē e t), krukje waarmee de uitleggers of vlerken eener prauw bevestigd zijn aan de dwarshouten die over de prauw liggen. M ā s a k ē e of a j e, het eerste stuk goud dat gegeven wordt, om de aanstaande bruid alvast te bespreken, e n. k ē e t. Het meisje mag daarna niet meer aan een ander verkocht worden op straf van boete, tenzij de kooper, met verbeuring van zijn m ā s a k ē e, er van afziet.

Aklil, een soort ronde ben.

Akloel, staal (metaal).

Akna, of k ĕ n a, (v. n ā t), pruim tabak of betel, mondvol eten.

Aknās, r ā t a k n ā s, betiteling van groote koningen, vooral in gebeden en bezweringen.

Aknawoen, k a n a w o e n of n a k n a w o e n, (v. a w o e n), asch. E n t o e-o e a k n a w o e n, zie h o. L e r a n a k n a w o e n, aschwoensdag.

Aknikir, (M. kikir), vijl.

Akrād, fosforesseering in zee.

Akran, in de uitdr.: b i n b i n a k r a n f ô r f a n g l o b a n, slechte menschen of spoken, die de goeden belagen en tot kwaad verleiden.

Akraw, klapperbladeren op een rij in zee gelegd en met steenen bevestigd, zoodat daardoor een stuk zee wordt afgezet. Bij afgaand tij worden de visschen daarachter tegengehouden. Achter die afrastering de visschen steken of vangen heet: e n t a i of e n s a n g a k r a w. A k r a w is ook het sterrenbeeld Orion wegens zijn gelijkenis met de a k r a w.

Akrid, zaag.

Akrit, of k a r i t, inktvisch, poliep. De kleinere soorten worden gegeten, doch ze zijn pomali voor de m i t o e d o e a n 's en op Gr. Kei voor alle adelijken. De grootere soorten (de verbeelding der lui bevolkt de zee met reusachtige exemplaren), zijn zeer gevreesd door de zeevaarders, wijl ze met hun lange vangarmen de boot met man en muis in de diepte trekken. Vooral gedurende de nachten van Donderdag op Vrijdag en van Vrijdag op Zaterdag zijn ze te duchten.

Akrōd of k a r ō d, houtskool.

Aksel, soort fijn geruit katoen.

Akwal, (M. koewali), ijzeren, bolle braadpan.

Āl, e n-, uitgraven, weggraven, rooien van aardvruchten.

Alāi, of h a l ā i, e n-, of e n-, (M. lajoe), schroeien in de zon of boven 't vuur, om iets slap en lenig te maken, zie n ĕ b-l ā i.

Aloer, groote waterkruik.

Altan, s ô r a l t a n, vloedgolf.

Am, (M. kami), pers. voornw. eerste pers. meerv. wij, ons, den toegesprokene uitsluitend.

Amak, of h a m a k, e n-, of e n-, beslechten, oordeelen. E n h a m a k b e r k ā r, een zaak beslechten, over een zaak beraadslagen. E n h a m a k t o m a t, lui met elkaar verzoenen. H a m a k o, dat gaat u aan, dat moet gij weten; zooals ge wilt, naar believen.

Amam, bezt. voornw. eerste persoon meerv., ons, onze, den toegesprokene uitsluitend.

Aman, e n-, niet willen. N ī n g a m a n a f a i, dat wil ik niet.

Aman, spruw, wit beslag op de tong. A r ô n a m a n, braakmiddel.

Amarar, (v. n e s-m a r a r), maanmaand ongeveer overeenkomend met December of Januari.

Amna, G.K. = h ā v n a.

Amin, (M. damei), oud Keieesch, vrede. E n s a k a m i n, den vrede aanbieden.

Amnanat, (v. m a en n a n a n), langdurig, over langen tijd, oud. A m n a n a t-a k e n d a t, over langen tijd zal hij komen. A m n a n a t r u k, reeds lang geleden. H a b o i a m n a n a t r u k, die boot is al oud. A m n a n a t h o e b, onlangs. H o e b a m n a n a t, over langen tijd. A m n a n a t w a e i d, eerlang.

Amnelat, jonge dochter, ongehuwde vrouw.

Amnga, of n g a, tiental voor boomen.

Amning, = a m a m.

Amoed, e n-, het grootere hout in een aan te leggen planting omhakken.

Ampoen, (M. ampon), vergiffenis, kwijtschelding. E n-, of e n-a m p o e n g, vergeven, kwijtschelden.

Ampoeng, zie a m p o e n.

An, n a-, (M. makan), eten, bijten van visch in 't aas; verdienen, winst maken, n a a n k o e b a n g a v l e d, veel geld verdienen. N a a n r e r e e n g, voor loon

dienen. Naan komkom, met den mond vol tanden staan. Verteren van vuur, jaf naan sien, het vuur pakt slecht, verbrandt slecht hetgeen men wil opstoken. Weng naan atmān, de roest verteert het ijzer. Snijden van snijgereedschap: akrid naan bōk, de zaag snijdt goed. Winnen, als winst tot zich nemen: I enhaawk naan angledli, hij wil er te veel op verdienen; i naan mam tanat, hij ontvreemdt onzen grond. Opbrengen: omoe habo naan aka? wat heeft uw boot opgebracht? Itaan afa i bōkli, dat is zeer lekker. Itaan i waeid, dat is oneetbaar.

Ān, oudere broer van een jongen, oudere zuster van een meisje. Ja-wār of jān-wār, gebroeders. Ān warin, makker, kameraad. Ān warin sa, medeplichtige.

Anan, en-, (Jav. anam) vlechten van mand- en matwerk.

Anga, zie amnga.

Anggoer, (M. anggoer), wijn.

Angjaw, rijen brandhout in af te stoken planting.

Angled, zie abled.

Angmaān, geest, animus, schim, schaduw- of spiegelbeeld, voorstelling n.l. wanneer ik mij iemand levendig voorstel of van hem droom, zie ik zijn angmaān. Ook levenlooze voorwerpen hebben een angmaān (animismus) en de geesten en schimmen gebruiken van de hun gebrachte offers ook alleen de angmaān, de stoffelijke gedaante blijft.

Angmasar, of Mangasar, Makassar, Makassaar.

Angoer, of angoer loelin, (M. Jav. angoer), 't is goed, 't is dienstig, 't is beter, laat liever.

Anoer, groot etter- of kliergezwel.

Aoek, en-, veelvuldig doen of zijn.

Aôn, of jaf aôn, vuurkool.

Appel, (Eur. appèl), beroep, appèl. En-, in hooger beroep gaan.

Ār, of êr, lange hooge grondzeegolf, roller. En-, het zich vormen en aanrollen van zulke golven.

Ār, nes-, afschuimen, het zachte vruchtenvleesch van een onrijpe klappernoot, uit den dop scheppen.

Ār, en-, het vuur temperen, door er brandstof van weg te nemen of deze te verstrooien.

Ār, en-, uitdagen, tarten. Enār wowar, of enhilir wowar, tarten.

Ār, nĕf-, of enkaf-, (v. arik), veelvuldig zijn, gemeen zijn en daarom minder gewild. Enmel nĕfār, overvloedig in 't wild groeien.

Ār, of hār, (M. hari) dag, tijdstip. Hār oe, of ded oe, (Mal.-hoeloe) oudtijds, vroeger, van vroeger tijden, verouderd. Bingan hār oe, oud bord, (tot de familieschatten behoorend). Woean ār, of ār ļāi, of woean ār lāi, feestdag. Ar loelin, gunstige dag voor een onderneming. In 't algemeen is de Vrijdag de gunstige dag, voor bizondere gevalien wordt hij door 't noodlot vastgesteld.

Araan, zolder, vliering.

Araban, of taraban, (M. rabana), tamboerijn.

Arak, (M. arak), jenever uit sagoeer gestookt.

Arak, en-, verduren, uithouden, volhouden, uitstaan.

Arāt, bruinvisch.

Arat, paalworm.

Arat, nĕf-, slecht bloed uitzuigen. Men legt op de zieke plek eerst een gekauwde sirihpruim, daarna een heelkrachtig blad, dat het bloed naar de pijnlijke plek moet trekken; dit weggenomen zijnde, zuigt men 't bloed uit.

Arĭk, hoeveelheid, aantal, veel, talrijk. Arĭk be? hoeveel? Arĭk baeil i! wat een menigte! Arĭk i! wat een massa.

Ar-lelan, smetkoord om hout af te smetten. Taaw koed ar-lelan, klapperdop met zwartsel en smetkoord. Zie koed.

Arloed, (M. arlodji), uurwerk. Arloed enwaeit, het uurwerk loopt. Arloed enmät, het uurwerk staat stil. Arloed enba li, of enba nesnalikli, het uurwerk loopt voor. Arloed enba toek, of enba mangmangli, het uurwerk blijft achter.

Armaw, (M. harimau), draak, meestal gestileerde honden voorstellende: hondenkop, vischlijf en slangenstaart. Nang armaw, draak.

Arngai, bamboebusje dienst doende als kalkkokertje of als kruitbusje; elk busje bevat kruit voor één schot, ze worden in den patroongordel, sĭt, meegedragen.

Arngoel, gouden oorhanger, gevormd door zes knopjes, door kleine staafjes ringvormig verbonden.

Aroeboen, groei van menschen, dieren en planten. Noeoer aroeboen, uitgeschoten kokosnoot. Koet i aroeboen loelin, die kleine groeit vlug. Afa roeboen, iets dat in 't wild groeit.

Aroemoen, roemoen of toemoen, (M. toeboh), gestalte, lijf, lichaam, vooral bovenlijf, romp. Roemoen läi, zwaarlijvig.

Aroen, oor. Enlär aroen, 't oor neigen om te luisteren. Aroen natkoeoen, doof zijn. Aroen tên, oorvuil, oorsmeersel. Aroen tên te? ben je doof? hoor je niet? Aroen nebloeoeng, hangend oor, b.v. van een hond. Aroen, algemeene bijnaam voor een hardhoorige. Loev aroen, handvat van een kist. Mäs loev aroen, goudstuk van dien vorm.

Aroet, hamerschelp, malleus vulgaris, Aroet baranan, andere soort. Aroet sarat, zeer groote soort.

Aroet, een kruidsoort.

Aromatmät, of romatmät, (v. ai, rôn, en mät) groen.

Arôn, (v. ai en rôn), geneesmiddel, voorbehoedmiddel, al wat als genees- of tooverkrachtig beschouwd wordt, ter verdrijving of voorkoming van kwalen, ziektes en andere onheilen. Hetgeen noodig is om iets in werking te stellen, b.v. de olie in een lamp. Arôn sien, G. K. moes van verschillende soorten fijngesneden en door elkaar gekookte bladeren.

Aroo, regenboog.

Arōp, Europa. Bäk Arōp, lange, dikke spijker, groote, vierkante nagel. Esbo Arōp, goedkoope sarongsoort.

Asa, (M. asal), stand, kaste. Asa läi, voorname stand, adel. Asa koet of asa sien, lage stand. Op Kei onderscheidt men voornamelijk drie standen: adel, melmel; middenstand, renren; slaven, iri; in elk dezer hoofdstanden heeft men nog weer verschillende graden. Asa bangsa, verwanten, stamgenooten, inzonderheid diegenen, met wie men over en weer huwt.

Asam djaw, (M. asam Djawa), tamarinde, (niet inheemsch op Kei). Tamarindus indica L.

Asbär, rond koperen potje.

Asjaeit, trechtervormige steekmand om te visschen.

Askakar, twistziek. Ni askakar, twistziek zijn.

Asmangat, G. K. = abnew.

Asngoengoen, vingerlengte.

Assimat, (M. azimat), amulet, toovermiddel, zoowel als genees-, dan wel als voorbehoedmiddel gedragen en zoowel van Slammen als van heidenen afkomstig.

Asta, arm van vingertop tot elleboog.

Astaga, of astagena! of astaga feroela! (M. Arab. astaga perlah of astaghfiroe 'llah), uitroep van drift of verwondering, bij Slammen ook als bezwering.

Astakar, zie askakar.

At, en-, de honden bijeenroepen door een eigenaardig hoog keelgeluid uit te stooten, zooiets als: nmo! nmo!

At, nes-, of enmel nesat, slecht groeien.

Atar, groote säk, zie säk.

Atar, e n-, zich herinneren, onthouden, geheugen.

Atbāk, of t a b ā k, (H. tabak), tabak. Nicotiana tabacum L. A t b ā k n g a-r ĕ h e n, zware tabak. E n b o e o e k a t b ā k, tabak rooken of tabak pruimen, door de pruim tusschen de lippen vast te houden en uit te zuigen. N a k-n ā t a t b ā k, tabak kauwend pruimen. A t b ā k s e k, alle tabak die op shagtabak gelijkt. A t b ā k D j a w, alle tabak die in turfjes of l i m p i n g s verkocht wordt. A t b ā k t s o e p i, pijptabak. A t b ā k h a l o e s, fijngekorven tabak. A t b ā k k a s a r of b ā r l a i, grof gesneden tabak. A t b ā k o e o e r of a t b ā k w a t a n, kruidsoort, elephantopus scaber, (M. tapak lima). Afkooksel der in de zon gedroogde bladeren wordt gedronken tegen bloedvloeiing en in 't algemeen als bloedzuiverend middel.

Atbān, ledikant, bedstede.

Atbob, of t a b o b, reuzenschildpad met zacht schild, dermatchelys coriacea, die krachtens de legende slechts door de lui van enkele dorpen mag gestoken worden, met welke de a t b o b een verdrag gesloten heeft. Deze hebben bij de vangst en slachting bizondere plichtplegingen in acht te nemen en dan laat het dier zich door hen gemakkelijk dooden en komt zelfs op hun geroep aanzwemmen om zich te laten vangen.

Atir, merg van boomen.

Atmahil, (v. a t m ā n en h ĭ l), bandijzer.

Atmahoean, (v. a t m ā n en h o e a n), breekijzer, koevoet.

Atmān, ijzer.

Atmaran, koperen blaker.

Atmoerat, tin.

Atnaein, G. K. = t a n a e i n.

Atnān, woede, gramschap, wraakzucht.

Atnebar, Tanimbar. A t n e b a r E i-w ā v, Kei Tanimbar, A t n e b a r m ā v, de eigenl. Tanimbar-eilanden.

Atneên, ingewanden. J a t a n a t-n e ê n, ingewanden.

Atneman of t a n e m a n, (M. teman), verwant, vriend.

Atnemaw, (v. n a m - a w n), maanmaand ongeveer overeenkomende met Mei of Juni, wijl dan de zee gewoonlijk kalm is.

Atnerar, vischsoort, dezelfde als b a b.

Atnēt, (M. niat), doel. A t n ē t w a h a w a e i n, bereikt doel dat men zich bij een onderneming voorstelde.

Atngir, vischsoort.

Atngoeng of n g o e n g of a t-n g o e n g o e n, vuist.

Atnir, vischsoort. J ē w a t n i r, haai met zwarte staartpunt.

Atoemoen, zie a r o e m o e n.

Atoeran, (M. atoeran), instelling, verordening, gebruik, gewoonte, gedrag. A g ā m n i a t o e r a n, de voorschriften van den godsdienst. A t o e r a n K o e m-p a n i, wetten en bepalingen der Regeering. E n k a i a t o e r a n w a e i d, geen manieren kennen, onbeschoft zijn. E n o e t a t o e r a n of a d a t E i-w ā v, zie bij a d a t. A t o e r a n l ā i, veel plichtplegingen, plechtig. A t o e-r a n k o e t, zonder veel omslag of plichtplegingen. N a n g g r e h i a t o e-r a n, iemand terechtwijzen, zijn ongelijk onder de oogen brengen, berispen. Wanneer iemand voor den eersten keer en voor een licht vergrijp veroordeeld wordt, is dit de gewone straf. Een der ouderlingen houdt de boetpredikatie.

Atoeroen, of j ā t a t o e r o e n, oerwoud.

Atoeroen, (v. n a t - o e r o e n), maanmaand ongeveer overeenkomend met Februari of Maart, wijl 't dan gewoonlijk stormachtig weer is.

Atoewoen, alle boomen en struikgewas met eetbare vruchten. W e w a n a t o e-w o e n, zelfde bet.

Atsĭr, (M. tjerat), trekpot, koffiekan, theepot.

Atsol, lucifer.

Atwān, middel van het lichaam.

Awk, e n-, veelvuldig zijn of doen zijn.

Awn, n a m-, slap, verlept, verflenst, overrijp, beurs, verstikt, verweerd zijn; kalm zijn van de zee.

Āv, (v. a w a n, Jav. oewa, oom of tante), tante, vooral als aanspreking.

Avlăd, (M. Blanda), Holland, Hollander, Hollandsch.

Avlêr, mast. E n k ĭ r a v l ê r, den mast krabben, hetgeen men doet bij windstilte om den wind te roepen. N g o e s a v l ê r, hooge pul of vaas van porcelein of platteel.

Avnal, plaats waar eertijds een huis of dorp gestaan heeft.

Avrangan, (Jav. warangan), vergif, dat vergiftige dieren bij steken of beten afgeven.

Awăi, zie t o e a, en e n.

Awan, (Jav. oewa, oom of tante ouder dan vader en moeder) tante, moei, doch vooral tante van vaders zijde; voor tante van moeders zijde zegt men meer r e i n a n j ă n voor oudere zusters van moeder en r e i n a n w a r i n voor haar jongere zusters.

Awat, gordel, buikriem. A w a t o e o e n, gordelplaat. E n-, omgorden. N ĕ f-, een gordel dragen.

Awaw, zeer lang geleden. E n t a l a w a w, van lang her.

Awaw, k a n ă r a w a w, groote, groene papagaai.

Awêr, = m a k f o e l.

Awin, stuksnaam voor bamboelatten. Een stuk aaneengeregen bamboelatten gebruikt voor vischfuik (sero) of vloerbedekking.

Awoen, ėn- (M. aboe, asch), verbranden, verteren door vuur, afstoken, uitbijten van roest, scherpe vochten, enz., prikkeling veroorzaakt door brandnetels, kwallen, enz. E n e w o e n w e e, een stuk land, waarop men het houtgewas heeft omgekapt, afstoken om er een planting aan te leggen N ĕ f-, verbranden, afstoken.

B

Ba, e n-, (Jav. ngambah, betreden), gaan, weggaan, heengaan, loopen. K o e t i e n b a n a a, of e n b a n a a r u k, die kleine kan al loopen. E n b a is ook aan de beurt zijn bij zekere spelen, b.v. o e m b w a w e l, 't is weer aan u te spelen; je moet nog doorspelen; e n b a i l, naar de meet teruggaan om nogmaals te spelen. E n b a is nog: worden, in de beteek. van: een betrekking krijgen, b.v. e n b a d a g a m, handelaar worden. Doorstaan van den wind, w a r a t e n b a n i k o e w a t r u k, de westmoesson staat al flink door. H ô r e n b a l ă i, er staat een sterke stroom. E n b a l i, voorbij gaan. E r b a r a f t o d, achter elkaar gaan. E n b a t i m a, r o r a of s o e r ă t, heen en weer gaan. O e m b w a b ŏ k, goede reis; loop voorzichtig. E n b a s a n g, tegemoet gaan. E n b a w ê v, kronkelen, omgaan. E n b a h a n g a, tegen iets in gaan. E n b a f e ă, rechtdoor gaan, bij 't loopen een omweg afsnijden; e n b a f e ă h i r a, vóór iemand door gaan; e n b a f e ă w e h i r a, recht op iemand afgaan. E n b a e s, langzaam gaan, trekkebeenen. E n b a t a h e i t, beleefde uitdr. voor: zijn gevoeg gaan doen, dat overal waar 't mogelijk is in zee geschiedt. O e b a r u k i a, afscheidsgroet van een vertrekkende; het antwoord luidt: o e m b w a w e l of o e m b w a b ŏ k. E n b a k o e t k o e t, zachtjens, geruischloos loopen. N ĭ l ă r e n b a r o r o l i, zijn bloedverwantschap strekt zich zeer ver uit. N a f d o e d, f ô r e r b a, als 't onweert dwalen de booze geesten rond. E n b a e n m a m, verdwalen, er van door gaan zonder dat men weet waarheen.

Baa, leem, klei. B a a t a r a n a n, slijkwespennest, wordt met andere toovermiddelen in de vischfuik gedaan om visch te lokken. N a k-, G. K. kleverig zijn, zuigen, zooals natte leem.

Baai, houten kruk, die gebezigd wordt bij 't ophalen der vischkorven.

Baan, voorouder in den vijfden graad der opgaande linie.

Bab, (Jav. babah(an), opening, lichaamsopening), vrouwelijk schaamdeel. B a b w o e o e n, haar om het vrouwelijk schaamdeel, ook als scheldwijze tegen vrouwen gezegd.

Bab, (M. bapa), aanspreking tegen oom of vader.

Bab, soort visch.

Bab, i s o e b a b, vrucht van de n g a f a. B a b m a n g k r a, betelnoot in de offertaal.

Baba, (v. e n b a), gang, manier van gaan, het gaan. E n w ĕ h e b a b a, een wijze van roeien.

Babaeil, vischsoort.

Babiloen, omslag, omwindsel, overtrek.

Babit, r a w i t b a b i t, keurslijfje, vest, buis.

Baboer, etter.

Bada, (M. bedak),zetmeel van rijst, rijstpoeder ook, doch zelden, als blanketsel gebruikt.

Badān, = a t b ā n.

Badêr, (M. Portug. bandéra), vlag, vaandel, B a d ê r e n b e ī n, de vlag wappert. E n f a i r b a d ê r, de vlag hijschen. E n t o e f o e b a d ê r de vlag strijken. B a d ê r n g a e i n, vlaggestok.

Bading, e n-, bedriegen, misleiden.

Badĭng (Mal. pĕnding, metalen buikriem), buikriem, gordelriem.

Baeil, e n-, op zich nemen, zich aantrekken, wreken, goed maken, in eer herstellen. E n b a e i l t o m a t w a t n i m e e t, de schande eene vrouw aangedaan wreken. E n b a e i l N g a b a l, eerherstel doen aan N g a b a l. Wanneer iemand grootelijks tegen N g a b a l misdreven heeft, moeten alle Loerlima's hem eerherstel doen. Hetzelfde geldt voor de Oersiwa's met betrekking tot L ā r w o e l.

Baeil, behalve, uitgezonderd, alleenlijk, edoch.

Baeil, gelijk, zooals, evenals, zoo. B a e i l u k i, zie zoo, zoo is 't genoeg. B a e i l b e? hoeveel? hoezeer? hoezoo? hoe groot? hoe duur? O e m o e t a k a b a e i l i? wat doe je dan toch! E n w o o b a e i l, hard roepen.
In vergelijkingen duidt b a e i l meestal aan, dat de gelijkheid of overeenkomst met het vergeleken voorwerp iets buitengewoons is.

Baein, (M. bajam), indische spinazie, amaranthus, wordt als groente gegeten. B a e i n w o e l w o e l, kattestaart, amaranthus caudatus L.

Baêk, (v. e n - ê k), touw, al wat dient om te binden, band, verband.

Baeng, (M. pajong), regen- of zonnescherm. E n v e i l a r b a e n g, de regenscherm opsteken. E n t o e f o e b a e n g, de regenscherm dicht doen.

Baes, e n-, (vgl. e n- e s), trekken.

Bafan, ongepelde rijst. K o k a t m ĕ h e, b a f a n w a e i d, zuivere waar, echt spul.

Bafof, (v. e n-f o f), drijfhout, wrakhout; meestal: a f a b a f o f, al wat waardeloos in zee drijft; iets zonder waarde.

Bahan, groote, houten schotel, dienend als eettafel.

Bahan, zekere m i t o e, in een grooten steen wonend. B a h a n e n n g a t o e n o, Bahan bedekke u, (met zijn steen)= doode u.

Bahel, n a k-, wonderig zijn, scrophuleuse wonde, inzonderheid framboesia; murw, beurs, onrijp zijn van vruchten; zacht, gaar, tot brij gekookt zijn.

Bahēv, (v. e n- h ē v), lus, knoop, strik.

Bai kor, muskaatnoot, myristica fragans. Van een wilde soort, cinnamomum iners, wordt door de Keieezen de schors ingezameld en aan Chineesche handelaren verkocht, die er een welriekende olie uit stoken, die als geneesmiddel voor verschillende ziekten in den handel gebracht wordt.

Bajoen, soort schelpdiertje; touwtje om pols of enkel als beschermmiddel tegen ziekte.

Bajoi, term alleen in gebruik bij bespreking der huwelijksgift, en beduidt al het goud en [illegible] die voor een vrouw betaald worden,= w a t n i o e l i n r a i n. B a j o i wordt meestal in verbinding gebracht met k a r t o e t, dus: k a r t o e t b a j o i.

Bajoing, vreugde, genoegen.

Bāk (M. pakoe), spijker, nagel. P e n i t b ā k, speld. B ā k A r ō p, zie A r ō p. E n t ê v b ā k, spijkers inslaan. E n-, spijkeren.

Bakan, zelfkant.

Bakbāk, gezwollen, zuchtig van 't lichaam, bof. B a k b ā k k a l b ā r, opgezet.

Bakeăn, of b ă k b a k e ă n, (M. pakean), kleeren, pak. E n k o i, e n k o i l a w k of e n k o i w a t o e k b a k e ă n, kleeren uittrekken. E n l a l i n b a k e ă n, van kleeren verwisselen.

Baklof, of b a k w i l b a k l o f, (v. e n- w i l en e n- l o f), kleeren en doeken, die een doode in de kist kleeden en bedekken.

Baknil, boomsoort, averrhoa bilimbi, L. de eetbare vrucht daarvan. B a k n i l w a t a n, zelfde soort zure vrucht, averrhoa carambola.

Baknilwoean, ook m a n s i k t e, of m a n s ĭ l f ô r genoemd, kleine soort geitenmelker, aldus genaamd, wijl hij op de vleugels een witte vlek vertoont in den vorm van de vrucht van den b a k n i l, eurystomus pacificus.

Baknôr, naaisteek, naad. E n l i r i t b a k n ô r, een naad lostornen. B i s b a k n ô r, naaikorfje, naaiwerk.

Bakoe, n ĕ f-, dik gezwollen zijn.

Bakoe, of k o e v a, (M. bakoel), plat rond of zeshoekig bennetje van pandanusbladeren gevlochten.

Bakreet, (v. e n- r e e t), tooi, versierselen, tuig. R a h a n b a k r e e t, huisraad.

Baksalin, (M. persalin), toegift. N i b a k s a l i n, overschot, dat bij 't deelen de verdeeler zich toeeigent voor de moeite.

Bakwil, zie b a k l o f.

Bal, Bali. E n- b a l, katella pohon. Manihot utilissima L. N ā s- b a l, ananassoort. A i- b a l, crotonplant.

Bala, of b ĕ l a, (M. bela), zorg, kommer, verdriet.

Balăr, (v. e n- l ă r), bindliaan.

Balaha, mierenleeuw, myrmeleon formicarius.

Balafan, scheede.

Balasteng, (H. belasting), belasting.

Balawoer, plantsoort. Het blad legt men bij steken in de zij op de pijnlijke plek.

Balbal, metaaldraad. B a l b a l b ĭ s, koperdraad.

Balên, of w ê r b a l ê n, verwantschap, vriendschap, verwant, vriend.

Balimör, zie b e l m o e r.

Balit, links, linker.

Ballak, (H. balk), balk. E n t o d b a l l a k, balken van de plaats waar ze gekapt zijn, naar zee sleepen.

Baloeoen, (v. e n- l o e o e k) vouw.

Ban, schilfer. A i b a n, spaander, krul.

Banak, e n- t o m a t, menschen met elkaar verzoenen.

Banaran, vischsoort.

Bandoek, dun afgeschrapt jong blad van den arenpalm ofwel het dekblad van den maiskolf, die als sigarettenpapier dienst doen.

Bangan, degene die de viertouwen van een Ceramsch zeil bestuurt.

Bangbangil, (v. e n- b a n g i l), stok om te slaan.

Bangil, e n-, slaan met een of ander voorwerp. E n b a n g i l l ā r, ten bloede slaan. E n b a n g i l f o e k a t, achter een sleepnet, f o e k a t, met stokken op het water slaan, om de visschen in 't net te drijven. N e s-, onbewust slaan of stampen, zwiepen. N ĕ f-, voortdurend slaan.

Bangir, (M. pagar), omheining van bamboe.

Bangkal, = k a s b i, zekere aardvrucht, manihot utilissima.

Bangkoek, zie n g i v.

Bangloe, kogel. B a n g l o e w a r w a r o e t, hagel, schroot.

Bangoer, (verbastering v. M. boeah anggoer) een klimplant, vitis indica L.

Bangoet, krom gebogen, hakmes met omhoog gebogen punt.

Bangoetoen, deksel, steen in een vingerring.

Bangsa, (M. bangsa), stam, stand, kaste; zie a s a.

Bantāb, e n-, iets geven om te paaien of te verzoenen.

Bantoeang, e n-, (M. bantoe) helpen, bijstaan, dienen.

Baown, lijkkist. E n r o e d r a i b o b a n b a o w n, alles voor een begrafenis in gereedheid brengen.

Bapa, (Lat. papa), Paus.

Bār, snede, schijf, moot.

Bār, e n-, zwellen, opzetten, zuchtig zijn. N a s- o f n e s-, bedorven zijn van eetwaren.

Bararan, zie a r o e t, schelpdier.

Barat, (M. barat), zie w a r a t, westen.

Baraw, e n-, ontucht bedrijven.

Barawng, onderkant, grondslag, onderligger.

Barbār, (v. e n- b ā r), gezwollen, ontstoken, opgezet.

Barbaran, (v. e n- b ā r), G. K. = k a l b i s o e.

Barboeboe, (v. e n- b o e b o e), slijkerig, moerassig, drassig, drabbig.

Bardik, (M. mardika), vrij, eigenmachtig. I r i b a r d i k, iemand, die tot den slavenstand behoort, doch aan niemand slavendiensten verschuldigd is. E n-, zich onafhankelijk verklaren, de gehoorzaamheid opzeggen.

Bardinga, hanebint.

Bardingil, (v. e n- d i n g i l), slagboom, sluitboom, schuifgrendel.

Bare, bindmiddel, knoopsgat. E n-, bizonder sterk naaien, b.v. zoom of knoopsgat.

Barehĭng, (e n - r e h ĭ n g), bekleedsel, dekkleed, alle kleed dat dient om iets te bedekken, tafelkleed, sprei, enz.

Barek, e n- h a b o, een boot te water slepen.

Bariboes, (M. riboe), menigte, talrijk, zeer veel.

Bariēt, spie, wig, kegge.

Barin, (v. n e s - b ā r, Mal. tawar), garstig, duf, zuur, verschaald van spijzen en dranken.

Barit, soort zwam, gebruikt als kalfaatmiddel om booten te kalfaten, e n k o e k, en eertijds ook lijkkisten, wijl die soms langen tijd in 't sterfhuis moesten blijven staan, totdat n.l. een groot doodenfeest kon gegeven worden. B o e o e t b a r i t, laken, dat onder het deksel over de lijkkist gespannen wordt, zoodat de randen rondom uitsteken. Boven 't gelaat van den doode maakt men in dit laken een insnijding of scheur. K a s - b a r i t, miersoort.

Barĭs, (M. baris), rij, reeks, streep, liniaal, regel, gelid, E n-, in 't gelid gaan, exerceeren.

Baritin, kleine steentjes in een vingerring.

Barkāt, of b e r k ā t, (M. barkat), zegen, bovennatuurlijke kracht, tooverkracht. I n i b a r k ā t l ā i, hij is zeer machtig door bovennatuurlijke hulp. E n-, zegenen, inzegenen, inwijden.

Barngaan, overstrooming.

Barngoeoen, e n-, de vuist ballen.

Barngoer, e n-, (v. g o e r of g o e r o e M. goeroe, leeraar), school gaan, studeeren, in de leer gaan. E n b a r n g o e r n a h i r a, bij iemand in de leer gaan. N ĕ f-, onderwijzen.

Baroe, (M. baroe), nieuw, alleen gebruikelijk in sommige gezegden uit het Maleisch overgenomen, als: s e r ā n b a r o e, katechumeen, doopleerling; t o w n b a r o e, nieuwjaar; k o n t r o l e u r b a r o e, een nieuwe controleur.

Barochan, (M. perobahan), ringetje of lipje om een verstelbaren knoop vast te hechten. K a d i n g b a r o e h a n, verstelbare knoop.

Barowan, = a b r o w a n.

Barwāt, of h a b a r w ā t, e n-, of e n-, ijlen, onzin praten.

Bas, vischsoort; manggasoort.

Bās, e n-, (Mal. balas), vergelden, beloonen, hetzelfde terug doen; e n b a n g i l b ā s, terugslaan. E n b ā s s o e r a t, een brief beantwoorden. B ā s w i o e n, echo. E n b ā s b ō k, beloonen. E n b ā s s i e n, straffen. In samenstel-

lingen beteekent b ā s, op, in, b.v. e n-t a i b ā s, ergens op- of intrappen; e n-d o e k b ā s, ergens op zitten.

Bās, n a k-, murw, gaar.

Basēv, gordel, singel, touwtje om de lendenen gebonden, waaraan al of niet amuletten of tooverkruiden bevestigd zijn, ter voorkoming van ziekten of invloeden van booze geesten; vooral door vrouwen gedragen.

Basnawat, bamboelat voor maatlat dienend.

Basoeng, raadsel. E n-, bedekken, verbergen, bedekt spreken, raadsels opgeven.

Bastoeoel, (H. pistool), pistool, revolver.

Bāt, (oud K.), goed, thans alleen nog als eigennaam.

Bat, n a k-, G.K. = n a k - h o e r i t.

Bata, (M. bintoel), bot, onscherp. E n f a-, bot maken.

Bata, (M. bata), tichel, baksteen.

Batan, e n-, de harde schors van een bamboestok afsplijten. E n b a t a n w o e o e t, visch aan stokjes spietsen, om te verhinderen, dat hij bij 't roosteren krom trekke.

Batan, e n-, met groote, ruwe steken naaien. E n b a b a t a n, uitwijken, van den weg afwijken.

Batang, e n-, beschermen, bewaken, oppassen, zich in acht nemen, bewaren, zorg dragen voor, behoeden, hoeden. B a t a n g vertaalt ook ons: pas op dat ..... niet, (M. djangan).

Batar, e n-, opstaan, zich oprichten, ontwaken, wakker zijn, gaan staan, acht geven, wedden.

Batbatan, pin, pen, bout.

Batêv, (v. e n - t ê v), kapstok, pen of spijker om iets op te hangen; bamboepen om bij 't bewanden met gaba-gaba de stokken op elkaar vast te slaan.

Batir, een slingerplant, w ā r ē e n of w o b a n, wanneer ze dient om atap op de daklatten vast te binden.

Batlaa, e n-, rondslenteren, lanterfanten.

Batoe, (M. batoe), drop, druppel.

Batoeran, vlam of jaarring in hout; streep, figuur in katoen of andere stoffen.

Batsenik, (M. batja nikah), de huwelijksplechtigheden voltrekken.

Baw, leem, vorm van gebakken leem of zandsteen om sago- of enbalkoekjes te bakken. De b a w is een langwerpige kubus waarin platte vierkante vakjes zijn uitgestoken; de b a w wordt boven 't vuur heet gestookt en dan het meel in de vakjes geschud om te bakken. Hij werkt dus als een oven. B a w r ĭ n g, vorm, waarin een of andere figuur is uitgestoken in plaats van de vakjes. E n-, bakken in deze oventjes.

Bawalin, (v. e n - w a l i n), G.K. = b a t i r.

Bawiloen, (v. e n - w i l), omhulsel, overtrek.

Bawk, (H. bark), overdekte boot, kotter.

Bawk, l ō r b a w k, = l ō r b e l o k.

Bawm, metalen doos, trommel.

Bawn, G. K. = b a w; e n-, = e n-b a w.

Bawng, e n-, opplakken, doen kleven, vast aandrukken. N e s-, kleverig zijn.

Bawt, eigenaardig gezang, dat onder trombegeleiding wordt uitgevoerd, om voor vertrokken familieleden een voorspoedige reis te bekomen. E n h ê r b a w t, het uitvoeren dezer gezangen. Ook de opvarenden zingen b a w t bij 't hijschen der zeilen. E n-, over stag gaan van een zeiler. B a w t! is de uitroep om de matrozen bij het wenden der boot te verwittigen.

Be, vragend partikel, dat achter sommige woorden gevoegd wordt en er een vragende beteek. aan geeft: i b e? waar? n a n a n b e? wanneer? t o m a t b e? wie? Wanneer b e alleen voorkomt, is er een bijwoord bij verzwegen: o e m b w a b e? = h o b e? waar gaat ge heen. T e b e, of t e b e b e, geeft aan 't voorafgaande een twijfelachtige beteek.: o h o t e b e, misschien wel.

Beă, e n-, scheef gaan, zich verwringen, kromtrekken.

Bebak, (M. bèbèk), eend, (niet inheemsch op Kei).

Bēbēĭn, (M. maïn), spel, dans, scherts, speelgoed. A f a b ē b ē ĭ n, bagatel, iets van weinig belang. D ā n b ē b ē ĭ n, zie d ā n. J a w o m o e k o k o b ē b ē ĭ n w a e i d, ge moogt niet gemeenzaam met mij zijn, niet met mij gekscheren.

Bēek, e n-, gereed zijn, meestal in de uitdr.: e n b ē e k h o e b, 't is nog lang niet af, er scheelt nog veel aan.

Bēet, vruchtboomsoort, moringa pterigosperma, de eetbare vrucht ervan.

Beĭn, e n-, (M. main) spelen, dansen, schertsen, mallen. O e b e ĭ n w a e i d, ik lach er niet mee, 't is mij ernst. E n b e ĭ n h i r a, iemand voor den gek houden. E n b e ĭ n s i e n of a f a s i s i e n, kwade streken uithalen, ontuchtige handelingen verrichten. E n s o i b e ĭ n, dansen. Verder is e n b e ĭ n, wapperen van een vlag, draaien of loopen van speelgoed, in werking zijn van machine of mekaniek.

Verschillende dansen zijn: E n b e ĭ n s i l a t, een krijgsdans uitvoeren. Vele dansen bootsen de bewegingen van dieren na of een bedrijf of werkzaamheid en vormen dan een soort pantomine: e n b e ĭ n r o e b a i, slangendans; e n b e ĭ n k i l w ā r, boschkipdans; e n b e ĭ n t a r o e o e t, boschduifdans; e n b e ĭ n n e s w a r o e t, hengeldans; e n b e ĭ n e n f o e i w ē e, pootdans; enz. E n b e ĭ n h a t o e i, dans waarbij de dansers beurtelings staande en hurkende dansen. E n b e ĭ n b e l a n, op de voorplecht van een feestprauw dansen. E n b e ĭ n t a t a i s o s o i n, of e n s ō i, vrouwendans waarbij de danseressen in elke hand een j a r i k houden. Deze dans wordt vooral uitgevoerd om voor afwezige reizigers gunstig weer te krijgen: e n t a i f e d a n n i o e t, = den wind doodtrappen, doen luwen. Deze dans wordt zonder trombegeleiding uitgevoerd. E n b e ĭ n ĭ s, wildendans, waarbij men zich met het haar van den arenpalm vermomt. E n b e ĭ n s e t a n, dans waarbij men zich geheel met arenpalmhaar bekleedt, om er als een duivel uit te zien. E n b e ĭ n s i n g a t a r, zie s i n g a t a r.

De dansmaat wordt door de trom aangegeven en de dansen ook wel volgens de verschillende wijzen van trommen aangeduid, b.v. t i w a h a t o e i, = e n b e ĭ n h a t o e i.

Bejaaw, b e j a a w t, of a b j a a w t, de nog groene bladscheede van een palmboom. Zakje daarvan gemaakt, waarin sago gepoft wordt.

Bek, e n-, vernoemen.

Bek, framboesia, wonderige uitslag welke bijna alle kinderen krijgen en er dan ziekelijk [illegible] uitzien; vandaar ook: [illegible] 't algemeen. S l ā r b e k, of b e k b e k, witte of gele maisklos, waarin enkele bruine of roode korrels voorkomen.

Bekbek, klein schelpdiertje, dat zich bij menigte vastzet op wrakhout of tegen bootwanden.

Bel, verbond, vredesverdrag, vriend. B e l j ā n, vriend. T ē e b e l, verbond tusschen verschillende dorpen. Indien de verbondenen in elkaars dorpen komen, mogen ze daar vrijelijk losloopende kippen en varkens dooden en uit de plantingen halen wat ze noodig hebben tijdens hun verblijf of ter aanvulling van hun lijftocht. (De naam komt waarschijnlijk van e n - t ē e, bloedprikken, en b e l, tot vriendschap).

Bel, of b e l b e l, tatoeeering, getatoeeerd. B o e t b e l, gevlekt.

Bel, e n-, w o e a n e n b e l, ondergaan der maan.

Bel, G.K. = r a e i t, booze woudgeest. B e l f ô r, booze geesten. B e l e r t o e n o! B e l e r o e m o e n o! B e l e r t o d o! verwenschingen.

B e l, (M. belah), kant, zijde. B e l k e n, rechts. B e l s a, links.

Bĕla, zie b a l a.

Belalān, (v. n ĕ - b l ā n), zware verkoudheid; G.K. ook: een slingerplantsoort.

Bēlan, groote feestprauw, lang en laag, met hooge, meestal met snijwerk versierde stevens. Elk dorp heeft zijn eigen en eigenaardige vlaggen ter opsiering. E n t a h a b ē l a n o e, of e n t a h a r a w h a b o o e, pruimgerij waar-

bij eenig zilver of geld als welkomstgeschenk gaan aanbieden aan een pas binnengeloopen b e l a n; vooraleer dit geschied is mag niemand de b e l a n verlaten. Op G.K. niet overal in gebruik. B e l a n a b l ô t, de groote landweg.

B e l a n is nog: afdeeling, gekenmerkt door eenig rangverschil in denzelfden stand, b.v. onder de adelijken van Ngilngof heeft men twee b e l a n 's, die van Namar staat hooger dan die van Ngoeoer affroean. Voor gemeenschappelijke aangelegenheden moeten daarom voor de beraadslagingen de lui van Ngoeoer affroean naar Namar komen.

Belan dihoer, of d o e h o e r, G.K. = l i w o e r, of n g a l i w o e r.

Bĕlang, e n-, heen en weer bewegen, wiegelen.

Belanoen, (v. n ĕ - b l a n), vergif, zoowel plantaardig als dierlijk, dat door eten of drinken in 't lichaam wordt opgenomen. Vergif in 't lichaam gekomen door beet of steek, heet: **a v r a n g a n.**

Bĕlat, e n-, zacht zijn, zacht aanvoelen.

Belat, of b e n a t, staak.

Belbel, getatoeëerd, zie b e l. B e l b o e t, gevlekt, gespikkeld, getatoeëerd.

Bĕlingan, met hollen kant naar boven gekeerd.

Belleba, jong klapperblad tot kubusje gevlochten, dat als speelbal dient.

Bellefan, bamboestruik.

Belmoer, of b e l m o e m o e r, G.K. n a n g g r ĕ h i b e l m o e r, ijlen, raaskallen.

Belngôt, (v. b e l en n g o ô n), spokengeluid, duivelsstem; boog van dikke bamboe aan de uiteinden gehalveerd, doch in 't midden heel. Tegen het heele gedeelte slaat, door den wind bewogen een stok, die aan de pees bevestigd is, en waardoor een sterk geluid ontstaat. Het toestel dient als vogelverschrikker. Iets dergelijks wordt ook van een flesch of stuk blik gemaakt waartegen een steen slaat en ook b e l n g ô t genoemd.

Bĕloeb, struiksoort, ebermarera subpaniculata; een nevensoort is de b e l o e b n a r n ä r; een afkooksel der blaren, te samen met die van de r i k r i k i t, wordt gedronken tegen dysenterie.

Bĕloed, (M. beloedra), fluweel, fulp.

Bĕloer, (H. vloer), fijn bamboelatwerk, dat op den vloer over grover latwerk wordt uitgespreid.

Bĕlok, of l ō r b e l o k, groote soort zeekoe.

Bĕlok, (H. blok), blok, katrol.

Bĕlong, e n-, G.K. dansen, spelen. E n o e l a n g b ĕ l o n g, dansen.

Bĕlong, e n-, of n ĕ f-, grijpen naar, opvangen.

Belrin, jonge boom of mei, die vóór 't vertrek van dorpsgenooten zoo ver als men bij laag tij waden kan, in zee wordt geplant, ten teeken, dat lui op reis zijn. Een stuk rotan wordt aan den top bevestigd. Een ouderling moet bij 't vertrek die rotan doorhakken. Doet hij dit in één slag, dan is het een gunstig voorteeken. 't Afgekapte stuk wordt in de boot meegenomen als talisman. Moet hij meermalen hakken, dan is 't een ongunstig voorteeken. Hij gooit dan het stuk in zee, de kapitein springt het na, duikt er mee onder de boot door en geeft er alle opvarenden een slag mee. Daarna wordt het eveneens bij 't anker bewaard. Verschillende dorpen hebben een verschillende boomsoort voor b e l r i n.

Belwirin, b a l w a r i n, gevlochten klapperblad, dat als verbodsteeken, h o w ê r, wordt gebruikt. Dit is het voornaamste en meest algemeene verbodsteeken, waarvan de [illegible] d o e a d H o e k o e m ([illegible] heid), als wreker optreedt. Dikwijls vindt men ook den b e l w i r i n met andere verbodsteekens verbonden.

Benanoer, vaargeul, bergpas.

Bĕnär, gereedschap, werktuig. I n i b e n ä r e i n f i t f o n o e t o e n r u k, hij heeft alles al geprobeerd, hij heeft al zijn kruit verschoten.

Benat, zie b e l a t.

Bĕnät, bezending, iets wat men toegezonden krijgt, het gezondene. E n-, zenden, sturen. E n b ĕ n ä t w ē h i r a, naar iemand sturen. E n b ĕ n ä t t e o e k h i r a, voor iemand sturen.

Bĕnaw, aardvruchten, n.l. de verschillende en- soorten; spijs, voedsel. Bĕnawnaw, allerlei spijzen. Wêr bĕnaw, eten en drinken. Enoet hira ni wêr bĕnaw, rawit esbo, iemand kleeden en voeden.

Benawr, G.K. = kalbisoe.

Bendik, G.K. = tanwoev.

Bĕnitin, kaalhoofdig.

Bĕnoean, (v. en- toean), deksel, al wat afsluit.

Bĕnôr, vaargeul, bergpas.

Benrān, zie abrān.

Ber, G.K. = wer of wē.

Ber, spuw, speeksel. Ber woel, rood speeksel van 't betel pruimen. Bernit, koekoekspog.

Bêr, en-, of en- beran, met den kop of top ergens bovenuit steken, b.v. een klip boven den zeespiegel, iets dat dobbert op zee, een bergtop boven de bosschen, enz. Noehoe en bêr, een land doemt in de verte op.

Beram, G.K. de kenteringsmaanden tusschen de moessons.

Beram, rood katoen.

Beran, spuw, speeksel, kwijl, zever. Ini beran ensār, hij kwijlt, hij zevert. En-, kwijlen, watertanden naar. Nĕf-, ka-, vocht afgeven, druipen.

Beran, en-, = en- bêr.

Berbe, goud aan iemand gegeven om hem te eeren.

Berber, beri-beri.

Berbiroen, (Vgl. tawirwir, Fordaatsch weroe, nieuw) jong, jeugdig van menschen en dieren.

Berdōs, (M. berdosa), zondig.

Bere, windsel, band, bindsel.

Bĕrĭng, (v. en- rĭng), met snij- of schilderwerk versierd.

Berkār, (M. perkara), zaak, proces, geding, aangelegenheid. Jawning berkār, dat is mijn zaak, dat gaat mij aan. Enoet fo berkār, er een rechtzaak van maken. Berkār nigoen waeid, geding, dat geen gevolg heeft. Berkār i enfok waeid, die zaak wordt niet op de lange baan geschoven. Entaha of enmengāk hira ni berkār, iemands zaak behartigen, bepleiten. Berkār entoeb sien ruk, de zaak staat slecht. Berkār lāi, of toentoenan, of elleman, een zaak van gewicht, van groot belang. Berkār witin watan, of wit watan, een snertzaak, een zaak van geen belang. Berkār adjād ruk, de zaak is al in orde. Enhoekoem, of enhamak berkār, een zaak beslechten. Enwatoek berkār, een zaak afwijzen, verwerpen. Nĭng oetoeng berkār i, ik heb die zaak gewonnen. Nĭng sa berkār i, ik heb die zaak verloren. Enappel berkār, in hooger beroep gaan. Enfoetar berkār, een zaak verdraaien. Enhoer hira ni berkār, partij trekken voor iemand. Berkār hoeb enwaeit, de zaak is nog aanhangig. Berkār enmāt ruk, de zaak is uit. Enoet berkār fo enwaeit il wel, een zaak weer oprakelen.

Bernan, tweede plank van af de kiel aan een boot.

Bero, waeid bero, stopwoord, en toen, edoch.

Bĕrowan, zie abrowan.

Bes, klein kanon, kleine lela.

Bĕslōi, (H. besluit), regeeringsbesluit, inzondh. waardoor een Hoofd zijn officieele aanstelling krijgt.

Bet, indien, als, in geval dat, maar. Betne, vermits, maar. Bet fel, als 't is dat, indien, wanneer. Bet kai, weet ik het. Bet kai o, dat dient gij te weten, dat hangt van u af. Bet i, of bet i wak, aanstonds, straks.

Betan, en-, stinken, rot zijn, in ontbinding verkeeren. Hoeman enbetan, stank. Nang-, of nga-, gierig zijn, weigeren.

Bĕtoean, (M. toea), of bĕtotoean, oud van jaren, alleen van levende wezens. Teran bĕtoean, een oude, een grijsaard. Te bĕtoean, oude vrouw, besje.

Bĕtoeang, (M. bantoe), hulp, bijstand in arbeid. En-, helpen, mede arbeiden.

Bĕtoeran, (v. naf- toerak), zie batoeran.

Bĕtotoean, zie b ĕ t o e a n.

Biăn, lijkenvocht, geer, bedorven bloed. N ĕ f n i t b i ă n, bont en blauw van gestold bloed.

Biăr, = b i ă n.

Bias, (M. biasa), gewoonte, gebruik, bedrevenheid. N i b i a s, bedreven, ervaren, gewoon, geaard, tam, gewend zijn. N i b i a s r u k J o e t, hij gevoelt zich al thuis op Gr. Kei.

Biat, verlangen, begeerte. N i b i a t, graag hebben, verlangen naar.

Bib, geit, ton, vat.

Bib oewoer, klimmende heester, vitus- of cissussoort. De rauwe blaren dienen als trekpleister bij zweren.

Bibia, soort klein vischje, dat zich aan groote visschen vasthecht.

Bibib, huisraad, huisgerief, spullen. E n l o e n n i b i b i b, zijn biezen pakken.

Bibib, vischsoort, zoo genaamd, omdat zijn vleesch smaakt naar geitenvleesch.

Bibik, e n-, tegen elkander slaan, klappen. E n b i b i k l i m a n, in de handen klappen. E n b i b i k s a v e r n g i l, de fluit bespelen. N e s-, vanzelf tegen elkaar slaan, klapperen. N e s b i b i k t i w a, trommelen met vluggen slag.

Biboen, of b i ē b, afval, leege schaal van schelpdieren, afgepelde maisklos, leege peul, schillen, enz.

Bidar, boomsoort, de vruchtjes er van. E n-, plakken, doen kleven met het kleverig sap van deze vruchtjes; kleven in 't algemeen.

Bidar, e n-, verzwakken, uitteren.

Biēb, baarmoeder, nageboorte. De nageboorte wordt als een broer of zuster (van ander geslacht dan het kind) o e r a n, beschouwd, dus als een bezield wezen, en in een steenen pot, o e r a n, bewaard. Deze pot wordt aan den voet of in de takken van een daartoe bestemden boom gezet. Is het kind huilerig of ziekelijk, dan brengt men daar offertjes aan de nageboorte. B i ē b-l ā r, bloedverwanten. H i r b i ē b e i n m ĕ h e, bloedeigen broer of zuster. A i t of m a m b i ē b, oom, broer van vader of moeder. N e n b i ē b, tante, zuster van vader of moeder; beide uitdr. worden in vertrouwelijken omgang ook gezegd tegen oudere personen in 't algemeen. B i ē b of b i b o e n is verder: leege schelp, schaal, bolster, peul, schil en alle keukenafval. E n w ô k b i ē b, afval wegbrengen. O e f a n g w ô k o f o b i ē b, ik verstoot of veracht je als oud vuil. B i ē b m i ē t, zeeschelp.

Bien, murw, zacht, beursch. B i e n e n-s o, murw. B i e n l a n o e n, stof, gruis. E n-,G.K. = e n- b i e t.

Biēt, vischsoort.

Biēt, a i b i ē t, boomsoort (M. kelor), moringa pterigosperma, welks bladeren als groente gegeten worden.

Biet, e n-, (v. b i e n), murw, zacht, beursch zijn.

Bĭk, e n-, of e n- b e k, verzwakken, afnemen van krachten, wegsterven. B ĭ k b e k, zwakte, tering.

Bil, e n-, wijken, toegeven onder druk of gewicht.

Bilang, e n-, zacht, lenig, gedwee zijn; zie e n- b ĕ l a n g.

Bilbilan, (v. e n- b i l a n g), minzaam, vleiend, koozend.

Bilin, n a k-, mokken, mopperen.

Biloek, e n-, (M. belok), oploeven, loefwaarts aansturen. H a b o e n b i l o e k b ō k, de boot laveert goed, zeilt scherp tegen wind op. N a k-, of n a t-, achterover liggen of gebogen zijn, b.v. der vingers bij 't dansen, op zij liggen van een boot.

Binakit, (M. penjakit), besmettelijke ziekte.

Binbin, zie a k r a w.

Bĭngan, (M. pinggan), bord, schotel, kop, alle porcelein- en platteelwerk. B ĭ n g a n n g a l a w a r, of t a v e i l a r, plat bord. B ĭ n g a n n g a l a m a n, diep bord. B ĭ n g a n k o e t, schoteltje. B i n g a n k o e b k o e b, of t a a w, of t a t a a w, kopje. B i n g a n b ĕ r ĭ n g, gebloemd bord. B ĭ n g a n h ā r o e, of d e d o e, of t e t ê n, oud bord, vaak als erfgoed bewaard en soms van kostbaar oud Japansch of Chineesch porcelein. B ĭ n g a n d o e h o e n w a w,

achthoekig bord. **B ĭ n g a n l a m t e - t ê r**, bont gekleurd Japansch bord. **B ĭ n g a n t ā r** of **t ā r w a a w n**, blauw gebloemd Chineesch bord. **B ĭ n g a n s t a m b i r i k**, bord van platteel. **B ĭ n g a n k o e d a e i l**, bord met kleine blauwe streepjes als versiering. **B ĭ n g a n b i ē t r ô n**, bord met fijn ringvormig versiersel. **B ĭ n g a n k a w ā r i i n**, bord met schubvormige versiering. **B ĭ n g a n n g a l a w a r**, groote schotel. **B ĭ n g a n m a n d a r**, gebloemd porceleinen bord. **B ĭ n g a n e s b o**, borden en sarongs, het gewone [illegible] voor ontvangen kost- [illegible] a d a t E i w ā v of betalen der huwelijksgift.

Binong, Binongoreesch.

Bioer, tabaks- of betelpruim.

Bir, n a k-, of n ĕ k-, oprispen, boeren.

Biran, n a k-, pruilen.

Birbir, (M. biroe), groen, blauw.

Biroek, e n-, kadul spreken, stotteren.

Bĭs, (M. besi), koper. **M ā s b ĭ s**, goud van slecht gehalte. **B ĭ s w o w o**, klatergoud, spinsbek. **B ĭ s t o e b a l**, of **w o e l w o e l**, brons.

Bis, zak van pandanblaren gevlochten. **B i s j a n a n**, schuifkokertje van fijngereepte pandanusbladeren gevlochten, dienend ter bewaring van tabak of sirih.

Bis, mollig deel tusschen oksel en borst bij kleine kinderen.

Bisan, schuiflint, snoertouw.

Bisar, e n-, stooten op eene wond of pijnlijke plek.

Bis bās, verward, op en door elkaar; vgl. e n - b ā s.

Bisbisoek of b i s b i s o e l, vischsoort.

Bissa, als bijv. naamw.: 1o. staande achter het bepaalde woord: alle, allemaal; **t o m a t b i s s a**, alle menschen; 2o. voor 't bepaalde woord: heel, geheel; **n a b i s s a o h o i**, in 't heele dorp.
Als bijw.: 1o. achter het bepaalde woord: heelemaal, volkomen, na afloop van; **e n o e t b i s s a r u k**, reeds heelemaal gedaan hebben; **s k ō l b i s s a**, na schooltijd; 2o. vóór 't bepaalde woord: daarna, vervolgens, en toen; **b i s s a e n i l f o n i o h o i**, daarna keerde hij naar zijn dorp terug.

Bit, e n-, tegenhouden, in den weg komen, weerhouden, stooten tegen, haken aan; fig.: verhinderen. **E n b i t w a r a t**, in een liaan haken. **B e r k ā r e n b i t**, een zaak verhindert. **E n b i t** of **e n t a i b i t**, soort sport; een der spelers zet een been zoo stevig mogelijk een weinig vooruit, **e n f o e i**, de tegenstander neemt een flinken zwaai en tracht, door met de scheen tegen de kuit van den anderen te schoppen, **e n b i t**, dezen den voet te lichten. **E n b i t t a r a i**, voetballen met een bal van gevlochten rotan, **t a r a i**.

Bitil, e n-, opspringen van kleine vischjes boven 't water.

Bitil, e n-, of n e s-, beterende zijn, op verhaal komen.

Biting, e n-, met het smetkoord hout afsmetten, met veerkrachtige beweging wegwerpen. **O e t e t b i t i n g o**, ik zal je uit de voeten helpen, bedreiging. **D o e a d e n a h a i b i t i n g o**, verwensching. **N e s-**, wippen, springen, veerkrachtig zijn, terug veeren, zie e n - b i t.

Bitis, (M. petis), geld, munt.

Bitoer, e n-, gloeien, laaien van vuur, flakkeren van de vlam. **N e s-**, sparkelen, sprankelen, gensteren, vonken spatten van knetterend hout, spetteren.

Blān, n ĕ-, vergiftigd zijn. **N ĕ b l ā n a b**, door **a b** vergiftigd zijn; zwaar hoesten, braken bij vergiftiging.

Blek, (H. blik), blik, blikken bus.

Bo, stopwoordje, **i b o**, ja maar, en toen. **W a e i d b o**, en toen, edoch, anders, zoo niet.

Bob, wesp. **B o b h a r a n g o e n**, slijkwesp.

Bob, of b o b o, e n-, of e n-, vermolmd zijn.

Boban, doodkist, lijkkist. Als een **l i p p a - l i p p a** uit een boomstam in één stuk uitgehouwen, met voor en achter een handvat en op den deksel een slang uitgesneden, zijn de lijkkisten ook de booten der schimmen. Voor minderen maakt men ook lijkkisten uit oude lippa-lippa 's. Kisten van planken komen meer en meer in zwang.

Boban, of k i l b o b a n, vischsoort, die in vorm eenige gelijkenis met een lijkkist vertoont.

Bobar, e n-, vreezen, bang zijn voor, niet durven. N e s-, opschrikken. M a t a n n e s b o b a r, met de oogen knippen bij verschrikking.

Boberät, of l e b e n m a n, een kinderspel.

Bobo, wesp.

Bobo, kliergezwel.

Bobobar, (v. e n - b o b a r) vrees, angst, schrik.

Boboôr, (v. e n - b o ô r), slenterend luierend, nietswaardig. T o m a t b o b o ô r, luilak. A f a b o b o ô r, prul.

Bobowat, (v. b o w a t), hooge zee, golven, branding.

Bōd, (Mal. bodo), dom, lomp, krankzinnig, doofstom. T o m a t b ō d, domoor, krankzinnige, doofstomme. E n o e t b ō d e n h o e v h i r a, een loopjé met iemand nemen, iemand in 't ootje nemen. N a a n b ō d, voor stommeling uitgemaakt worden; beschaamd gemaakt worden. E n-, dom, lomp, krankzinnig, doofstom zijn. E n b ō d a f a, in iets onbedreven zijn. N e s-, verkeerd zijn. J ê n n e s b ō d, kromme, verkeerd staande beenen.

Bōdlilwow, achthoekig mandje.

Boean, n a n g-, puistjes, pukkels hebben.

Boean, wimpel.

Boeb, e n-, boos zijn, wrokken, kijven. E n b o e b n ē r, zelfde beteek.

Boeb, n a k-, opborrelen, opwellen.

Boeboe, zilveren of gouden oorhanger, in den vorm van een hoefijzer met toenaderende punten, die door hun zwaarte naar beneden hangen. Sommige zijn massief, andere van filigraanwerk.

Boeboe, e n-, opzetten, opzwellen, opborrelen, overvloeien. R o e w a t e n b o e b o e, de vloed is op het hoogst. N a t-, of n a k-, gezwollen zijn, overvloeien.

Boeboen, (M. boeboengan), toren, torenspits.

Boeboeoek, rookgerei, pruimgerei, kleefstof. B o e b o e o e k h e i m a n t a v i t, kliskruid met lange kleverige vruchtpeultjes, die zich aan de kleeren hechten. Met de blaren, vermengd met laboe-bloemen, wrijft men zich in tegen sproeten, w ē e t.

Boeboeoet, kleine vleermuis, daas.

Boeboer, borst, borstkas. B o e b o e r s o e s, vrouwenborst. B o e b o e r j a r a n, borst.

Boeboer, (M. boeboer), pap.

Boed, e n-, (M. boedi), spijs, drank of pruimgerei betooveren, teneinde de verbruikers ziek te maken. De betoovering geschiedt door kruiden, a r ô n, of eenvoudig door prevelen of blazen. E n b o e d b ā d of e n b i d b o e d, allerlei tooverij uithalen.

Boed watan, een kruid, ocimum basilicum.

Boedboed, (v. e n- b o e d), op betoovering betrekking hebbend, tooverij. A r ô n b o e d b o e d, tooverkruid.

Boeding, e n-, of n e s-, bedriegen, op slinksche of geheime wijze benadeelen.

Boedoe, (M. botol), allerlei soorten flesschen, behalve de vierkante jeneverflesch, die f l e s heet.

Boedoe, (M. botol), allerlei soorten colorata.

Boehoet, langwerpig vierkante vorm om sagokoeken te bakken; potstuk, scherf.

Boei, e n-, oprollen; e n b o e i l ā r, zeil (Ceramsch) oprollen, strijken.

Boei, (H. boei), gevangenis.

Boek, k a s s i l b o e k, hagedissoort.

Boek, (H. boek), boek. B o e k w o e s, schrijfboek. B o e k t o e l t o e l i s, schrijfboek. B o e k s i k s i k a r, zangboek. B o e k g a m b a r, prentenboek. B o e k E i w ā v, Keieesche overlevering. M a m b o e k f e l e n h ē, zoo zegt onze overlevering. E n l e ī k b o e k, lezen.

Boekan, G. K. = s a f s i w.

Boekboekit, waterpokken.

Boekmam, (v. e n- b o e o e k en e n m a m), pruimgerei.

Boekoen, aar, maisklos, twee aaneengebonden maisklossen (n.l. met de omlaaggestroopte schutbladeren). E n-, maisklossen aldus binden, om ze daarna over stokken te drogen te hangen. B o e k b o e k o e n, geschakeld, aaneengebonden.

Boekoer, (M. bokor), koperen vaatje, metalen nap.

Boekoet, roef, boottent.

Boelik, e n-, of e n- b o e b o e l i k, loven, prijzen.

Boelin, naald, wijzer van uurwerk, enz. B o e l i n m a t a n, oog der naald.

Boeljang, gesmolten.

Boem, (M. boemi), de aarde, aardbol. De Keiees stelt zich de aarde voor als een vlak, door den hemel, l a n i t, als door een stulp bedekt. Door een stroom wordt ze omgeven en gescheiden van de andere wereld, n o e h o e ô n, waar de schimmen wonen. Wegens de zeemonsters is 't voor de levenden niet mogelijk dien stroom over te steken. Een boom, i n g J ā r, en een steen, w ā t l a v l ā v, vormen de grenspalen. Een duidelijk begrip heeft men er echter niet van.

Boen, grootouder. B o e n t e r ā n, grootvader. B o e n t e, grootmoeder. Als aanspreking zoowel gebruikt tegen grootouders als tegen kleinkinderen en in 't algemeen tegen oudere lieden en kinderen.

Boenat, massief stuk hout ter versterking van voor- en achtersteven in een boot.

Boeng, (M. boenga), of b o e n g-b o e n g, bloem- en loofwerk vooral in schilder-, snij- en drijfwerk. Versiersel in 't algemeen, tooi, opschik, pronk. O h o i n i b o e n g, de trots van 't dorp; het dorp ziet er fraai uit.

Boeng, vischsoort.

Boenga, blad- of bloemstengel.

Boengan, rond af- of bijgeslepen. E n-, rond aan- of bijslijpen.

Boengboengar, strottenhoofd, strot.

Boenoeas, legendarische held in de Keieesche sagen, die vele schurkenstreken uithaalde, maar door list en sluwheid beet nam wie hem trachtte te straffen: vandaar b e n o e a s, of b o e n o e a s, = sluwe bedrieger, schavuit.

Boeoek, e n-, de lippen drukken op, zuigen met de lippen, zoenen, pruimen door de pruim, tusschen de lippen vastgehouden, uit te zuigen. E n b o e o e k a t b ā k, rooken.

Boeoek, e n-, plakken, doen kleven. N e s-, kleverig zijn, blijven plakken.

Boeoen, zeeschelp, een soort lima. N e s-, een kinderspel, waarbij de b o e o e n als speelgoed dient.

Boeoet, (v. e n - b o e o e k), soort lijm, ook als vogellijm gebruikt, bestaande uit het sap van den broodboom, h o e k o e n. Gebrand dient deze lijm ook om gebarsten potten en kruiken te stoppen, booten te kalfaten, enz. B o e o e t b a r i t, zie b a r i t.

Boeoet, maanmaand ongeveer overeenkomend met April of Mei; e n b o e o e k e n t o e a t a w o e n f o e n m ā t, doet het loof der aardappelen verdorren, en dan is 't rooitijd, m a j a a w n.

Boer, e n-, stelen. E n b o e r w a t, een vrouw schaken. N ĕ f-, diefachtig zijn.

Boer, n e s-, gezamenlijk bidden, een bidstond houden.

Boerboer, (v. e n - b o e r), wat op diefstal betrekking heeft, gestolen. A f a b o e r b o e r, gestolen goed. B o e r b o e r m e l, groote diefstal. B o e r b o e r r e n i r i, kleine diefstal.

Boerboeroen, doornig, puntig, stekelig. W ā t b o e r b o e r o e n, puntige steenen. A i b o e r b o e r o e n, doorn.

Boeroek, e n-, uitslijten, wegvreten.

Boeroen, G.K. = r o e m a t.

Boeroen, G.K. = f o e n o e n.

Boeroen, n e s-, spits zijn. W a h a n n e s b o e r o e n, er schrepel en ziekelijk uitzien.

Boeroet, G.K. = w e n g.

Boeroet, e n-, stinken, gierig, vrekkig zijn.

Boes, e n-, bedekken. E n b o e s m a t a n, blinddoeken; met de hand de oogen bedekken zooals kleine kinderen

doen als ze iets zien waarvoor ze bang zijn, entaha boes matan. Nes-, blind zijn met de oogen door de oogleden bedekt.

Boes, en-, raden, gissen.

Boessil, en-, uitgaan, verlaten, weggaan uit een huis of vertrek. Nak-, ontglippen, losgeschoten, ergens uitgeschoten zijn.

Boet, boetboet of bel boet, vlek, gevlekt, gespikkeld.

Boetan of botan, trosgierst, setaria italica, Beauv., wordt tot brij gekookt en gegeten.

Boetar, heiman boetar, zeer lange fijne soort schaamgordel.

Boetir, nak-, proesten, met de lippen klakken, pruttelen.

Boetjarat, of ofa, vischsoort.

Boetoeng, en-, of nam-, weer opkomen, weer uitkiemen.

Boetri, (M. poeteri), princes, komt alleen voor in legenden en als vrouwelijken eigennaam.

Boewas, nak-, G.K. = veelvuldig zijn.

Boewat, hout ter versterking van den steven in groote booten.

Boewat, en-, (M. boewat), maken, doen. En boewat tomat wat, met een vrouw ontucht bedrijven. En boewat mal enhoev hira aein, iemand beschaamd maken, schande aandoen.

Boewat, en- of en-moewat, (M. moewat), laden, opladen, inladen, tot lading hebben.

Bofan, gulp in broek. Serwow bofan, broek met gulp, in tegenstelling met broek met schuiflint.

Bohan, nak-, of ka-, nat, vochtig zijn.

Bōi, of bobōi, (vgl. bōk), goed, jonge dochter; niet meer in gebruik behalve als vrouwel. eigennaam.

Boinon, (M. boewah nona), vruchtstruik, paradijsappel, anona reticulata.

Boïr, afgedeelde betelpruim, pruim tabak. Boïr nĕbtahan, (M. sirih masak of bersoeloer), betelpruim in een vijzel, wāt, of daarvoor bestemd kokertje, loeloel, of tevtêv, fijngestampt voor oude lui, die geen tanden meer hebben.

Bōk, (M. baik), goed, schoon, lekker. Bōk ruk, weer hersteld.

Bok, aardappelsoort, zie boo.

Bōksowil, slangsoort, kleine lahoeran.

Boli bola, soort baarspel.

Bon, G. K., heelemaal, volkomen. Raan bon, geheel vol.

Bonan, of bonat, zeeslib, zeeklei.

Bong, vischsoort.

Boo, een slingerplant, vitex trifolia L., de wortelknol wordt gegeten, de bladeren aangewend tot rijping van steenpuisten.

Bood, aibood, boomsoort, hout ongeveer als vurenhout.

Booe, leguaan. Er booe, dubbele tong, leugenachtig. Als een vrouw een leguaan doodt, krijgt ze misvormde kinderen, zie roebai.

Booe, wār booe, G. K., een slingerplant.

Boông, (M. bawang), ui, juin.

Boôr, ingewandsworm. Arôn boôr, wormkruid.

Boôr, en-, slenteren, lanterfanten, luieren.

Bōr, (H. boor), boor. Bōr dadoe, boorslag. En-, boren.

Boras, nak-, G. K. = nak-bās.

Borbor, wormpje dat aan de enmāv knaagt.

Borborak, modder, slijk, slijkerig.

Bosa, en-, leppen, drinken van honden.

Bōt, (H. boot), overdekt zeilschip.

Botan, zie b o e t a n.

Botbotan, (v. b o t a n), spikkelige uitslag op b o t a n- zaadjes gelijkend.

Bowar, groote sagokoek.

Bowat, golf, baar.

Brān, zie a b r ā n.

Brān, of n i b r ā n (M. brani), moedig zijn, durven, aandurven, zich bekwaam of in staat achten tot.

Brāt, n ĕ-, bezweet, vermoeid zijn, doorzweeten van een pot of kruik.

Breeng, n ĕ-, schrikken. E n- f a-, doen schrikken. F a-, plotseling, onverwachts.

Brin, zie a b r i n.

Brinin, e n-, of n ĕ-, het koud hebben.

Brissi, (M. bersih), zuiver, helder, rein, zindelijk; ook fig. onbesmet, rein van leven; ritueele reinheid bij de Slammen. I m ĕ h e w a k b r i s s i e n h a r a n g t o m a t f i t, spottend gezegd van Slammen, die anderen als onrein beschouwen.

D

Da, e n- d a, G. K. = e n- d a t.

Daa, pandanussoort, waarvan de bladeren ook gebruikt worden om matten te vlechten, pandanus.

Daāng, G. K. = k a r k a r a n.

Dāb, zie h a d ā b.

Dāb, pandanussoort met zeer lange en breede bladeren; regenkap van die bladeren gemaakt.

Dad, e n-, maken, vervaardigen. N e s-, gereed, klaar. E n- f a-, in orde brengen.

Dada, bronzen bekken, gong. D a d a k a m a n, bol der gong. E n h e w a n d a d a, de gong slaan. D a d a o e r a n, gong met hoogen rand. D a d a s e r m i n, gong met lagen rand.

Dadan, e n-, afpellen, afschrappen. N a k-, afblotten, afschilferen; dun plat zijn.

Dadir, of l o e r i n d a d i r, ribbe.

Dadoe, b ō r d a d o e, boorslag.

Dāf, zie d a f i n.

Dafin, lage, oplaag, vlak, ...voud, vouw, d ā f r o e, dubbel, tweevoudig van platte dunne voorwerpen. D a f d a f i n, laagsgewijs, bij lagen.

Daftar, (M. daftar), lijst, register.

Dagam, (M. dagang), handel, koopmanschap. T o m a t d a g a m, handelaar. E n b a d a g a m, handelaar worden, gaan handel drijven.

Daha, e n-, of n a t-, onbenullig gapen, apegapen, op sterven liggen. E n d a h a k a k e e n, de lip laten hangen.

Dahel, palmsoort met zeer gladden stam, zoodat men er niet in kan klimmen. J a w d a h e l w a t, ik bereik mijn doel niet. T o m a t d a h e l k a f i n, een nietswaardig mensch.

Dai, zie bij t i w a.

Daile, e n-, beweenen, treuren om.

Dak, een slingerplant. E n o h o k d a k of d a k d a k, touwtje springen, waarbij een liaan als touw dient.

Dak, n ĕ f-, of n i-,gierig, vrekkig zijn.

Dakan, n ĕ f-,n a f-, of n a f- d i k d a k a n, hobbelig, oneffen zijn. N a k-, grof, stijf, hard zijn.

Dakdak, zie d a k.

Daloeng, blikken doos, trommel.

Dām, (M. damei), vrede.

Daman, boomsoort, sosbania grandiflora, welks bladeren en blauwe bloemen als moes gegeten worden. De fijngewreven stengels worden op de tong gelegd als middel tegen a m a n. De schors, beursch geklopt, dient tot het tanen van vischlijnen. A i d a m a n m ā v, andere soort met roode bloemen.

Damar, boomsoort; de olieachtige nootjes daarvan; de soort kaars van deze fijngestampte nootjes gemaakt; blaker of lampje in 't algemeen; de tijd dat een damarkaars brandt. D a m a r e i n-

t ĭ l r u k, zoo laat in den avond, dat al drie kaarsjes zijn opgebrand. D a m a r n a r a h a n r u k, reeds donker, zoodat de kaars in huis al brandt. D a m a r e n w o e t, de kaars is opgebrand. E n k o k a r d a m a r, de kaars snuiten. E n w ê r d a m a r j a f, een boete betalen aan den man, wanneer men wederrechtelijk diens vrouw eenigen tijd van hem verwijderd heeft gehouden en zij dus voor hem het huiswerk niet heeft kunnen doen, waaronder op de eerste plaats hoort, voor licht en vuur te zorgen.

Damdamoer, houten rooster in huis boven de stookplaats. Dorpsversiering van bamboebogen waarvan uitgerafelde jonge klapperbladeren afhangen.

Dān, milt. E n o e t d ā n, het noodlot raadplegen uit een varkensmilt; noodlot raadplegen in 't algemeen. De milt wordt overlangs doorgekliefd. Zijn bij 't openleggen der twee deelen de aderen ongeschonden en loopen deze symetrisch, zoodat de figuur welke zij vertoonen gelijkt op het blad van den a i n ā r of a i k a b a, dan is het noodlot gunstig. Verder worden allerlei bijomstandigheden uit de teekening georakeld, doordat de priester in de bloederige lijnen allerlei figuren ontdekt, die hij in betrekking brengt tot het gevraagde. Waarschijnlijk wegens de schaarschte der varkens, gebruikt men de varkensmilt alleen voor zeer gewichtige aangelegenheden. Gewoonlijk gebruikt men de klappernoot. De rijpe noot wordt overdwars opengeslagen: loopen de riggels in 't doorgebroken vruchtvleesch tegenover de donkere naden op den bast in rechtsche richting, dan is 't noodlot gunstig.

Wijl het noodlot raadplegen eigenlijk niets anders is dan een soort godsoordeel, wordt dit ook d ā n genoemd, en dit toepassen, e n o e t d ā n. Men heeft er veel verschillende, voor de verschillende aangelegenheden. D ā n t o n g a t, of t o n g k a t, of G.K. d ā n t o e m o e k of t o e m t o e m o e k, dient om een schuldige te ontdekken. Een stokje losjes vastgehouden begint te slaan wanneer men bij den schuldige komt, of slaat in de richting, waar men zoeken moet. D ā n b e b e ĭ n, of G.K. d ā n t o e l a n, zelfde handeling, doch in plaats van een stokje dient de rechterhand, bij den elleboog ondersteund door de linkerhand. D ā n d a m a r, het noodlot raadplegen door middel van een kaarsvlam: het is gunstig als de vlam rustig brandt en niet flakkert.

Dān, langwerpig koekje van sagomeel en kanarinootjes; in de bladeren der d ā b gewikkeld, worden ze gebakken of geroosterd. D ā n r o r ô r, zulke koekjes geroosterd. D ā n w a w a e i k, G.K. = d e n g n g o e.

Dān, juist, stipt, precies. E n h a r a n g d ā n, juist toereikend zijn. A f f r o e a n d ā n, juist in 't midden.

Danar, of d a n a r d ā b, hoogwoud, oerbosch.

Dāng, aandeel dat men krijgt. O e w a n g d ā n g, zelfde bet.

Dāng, e n-, insluiten, omsingelen. E n t a h a d ā n g, omsloten houden, omarmen, goed vasthouden. N ĕ f l a d ā n g, door omtrekkende beweging insluiten. E n h ê r d ā n g, met aandrang vragen. N a n g g r ĕ h i of n a n ā r d ā n g of d i n g d ā n g, aan 't praten blijven om een ander 't spreken te beletten, bepraten, ompraten.

Dang, latwerk van fijngespleten bamboe, als vloerbedekking.

Dangan, hard, a i d a n g a n, hard hout.

Dangas, overlangsche helft van een dikke bamboegeleding, waarin een smalle gleuf is uitgesneden. Dit keukengerief dient, om bij 't bakken het meel in de b a w te storten.

Dangil, buitengewoon groot.

Dapoer, (M. dapoer), keuken, stookplaats; fig. huisvrouw.

Dār, mat, slaapmat, zitmat. D ā r b a d ā n, slaapmat. D ā r l i l a n, mathanger. D ā r w a i n, grof gevlochten mat. D ā r d ā f r o e, fijne dubbele mat. D ā r l o b l o b, mat met ingevlochten figuren.

Daran, a i d a r a n, Kl. K. licht hout; G.K. zwaar hout.

Das, e n-, of n ĕ f-, tot gruis slaan. N a m-, vergruisd. D a s d a s, vergruisd, b.v. s l ā r d a s d a s, gebroken mais.

Dasing, (M. datjing), e n-, wegen. D a s i n g of d a s d a s i n g, unster, weegschaal en alle weeginstrumenten. T i m d a s i n g, gewicht.

Dat, en-, (M. datang), komen, naderen uit noordelijke of oostelijke richting; uitkomen van tanden, opkomen van zaden, opkomen van hemellichamen. Endat lāi ruk, al groot geworden zijn.

Dawa, en-, toevoegen, bijvoegen. Entaha dawa, erbij nemen.

Dawoer, afbraak. En-, afbreken. Nam-, afgebroken.

De, of dedan, reeds donkere avond, nacht. In samenstellingen wordt altijd de gebruikt. De-froean, of dedan affroean, middernacht. Demeran, morgenavond. De-i, dezen avond. De- in, gisteren avond. Deen, gisteren. De abiot ruk, al laat in den avond. De foeoet, reeds donker.
De tijd wordt niet bij dagen doch bij nachten gerekend, zoodat wij vaak de door dag vertalen, b. v. de fir? over hoeveel dagen? De woet rehen, ruim tien dagen.
Ook beteekent de de plank, of balk, waarop de dagen worden aangeteekend, enrĭng de, als familieleden op reis zijn, om te weten hoe lang ze weg zijn; of na de bevalling om te weten, wanneer de zuivering plaats moet hebben. De gewone dagen worden met loodlijnstreepjes, de Vrijdagen met St. Andrieskruisjes aangegeven.

De, vragend partikel achter zinnen waarop men een bevestigend antwoord verwacht, = zeg, hé, niet waar? Itiba de, laat ons gaan zeg. Bōkde? mooi hé?

Ded, of den, pad, weg. Dedenmāt ruk, de weg is verwilderd, vergroeid. Ded enwaeit, de weg is begaanbaar. Ded matan, ingang van een pad. Ded hanga, zijweg. Ded enho of enba be? waar loopt de weg naar toe? Ded entoeboer taheit, de weg komt aan zee uit. Ded raan, op den weg. De ded raan n.l. de openbare weg is heilig. Een misdrijf daar gepleegd, ontleent daaraan een zeer verzwarende omstandigheid; daarom heeft men daar ook minder diefstal te duchten, en als men zich van den weg verwijdert, zal men pakjes of mandjes niet langs den weg zoolang verstoppen, maar veeleer midden op den weg leggen. Ded ratan of ded roehoen, naast den weg. Ded noetang, halfweg. Ded leen, onderweg. Janan ded leen, een onwettig kind. Oemho ded leen, gij slaat een anderen weg in, gij vervreemdt u van ons. Ded oe, of hār oe, oudtijds, vroeger. Ded moerin raan, uitdr. in gebruik bij de vaststelling van de huwelijksgift: ded raan zijn de kostbare kleeren, ded moerin de gewone kleeren, welke de bruid meekrijgt; ded moerin raan is de heele opschik der bruid. Na ded cinfir? op hoeveel manieren?

Dedan, zie de. Rahan dedan, gevangenis.

Dedar, (Mal. doeri), doorn, stekel prikkel.

Dede, (v. de), 's nachts. Dede hamarbissa, dag en nacht.

Dedeēw, tweeling. Janar dedeēw, tweelingkinderen. Zijn de tweelingen van 't zelfde geslacht, dan is het een goede tweeling, dedeēw ken, en zullen ze blijven leven; zijn ze van verschillend geslacht, dan is het een ongelukkige tweeling, dedeēw sa, en ze zullen sterven, wijl ze beschouwd worden als reeds in den schoot der moeder samen gehuwd te zijn, welke bloedschande als zware zonde wordt aangemerkt. Blijven ze echter leven, en huwt het meisje later, dan moet aan den jongen de boete, hoetan, betaald worden, even alsof men zijn wettige vrouw schaakte.

Dedeen, (v. de), eergisteren.

Dedeïn, G. K. = moek.

Dedeĭn, (v. de), eergisteravond.

Deen, (v. de) gisteren.

Deen, en-, omknellen, eng maken. Naf-, eng of te eng zijn, knellen, wringen, te nauw zijn, verjagen, verdringen.

Deeng, en-, spreken, zeggen, vermelden; ongunstig bespreken, lasteren. Endeeng hira, van iemand kwaad spreken.

Deēw, zie dedeēw.

Defoean, of defoeoen, G. K. = katleen.

Defoeoen, (v. de), of defoeoet, donker, duisternis.

Defoeoet, zie defoeoen.

Deï, (v. de), dezen avond.

Deïn, G. K. = m o o e.

Deïn, (v. d e), gisteravond.

Deinan, ten behoeve van, ter wille van.

Deinar, e n-, (M. dengar), hooren, luisteren, verstaan. O e m d e i n a r a f a i a, hoor eens hier.

Dek of d e k d e k, dubbel. M o o e d e k d e k, dubbele pisang; vrouwen, vooral wanneer ze zwanger zijn, mogen geen dubbele vruchten eten, anders krijgen ze tweelingen. J a n a n d e k d e k, tweeling. D e k k a f w ā r, vrienden, goede maatjes.

Dêk (H. dek) vloer, vooral plankenvloer. Dek van een boot.

Dekar, n a k-, stijf, onbuigzaam zijn, ook van lijken en krengen, die pas kortelings gestorven zijn.

Dekar, e n-, in schijven of mootjes snijden.

Dekdekoet, zie d e k.

Del, e n-, of e n h o r a k d e l, ondervragen, navragen.

Dēm, G. K. = w a e i d.

Demo, vuil van schaamdeelen of aars wegens verzwering, uitwerpselen of anderszins.

Demoeoet, zie d e f o e o e t.

Den, zie d e d.

Denda, (M. denda), boete, geldboete. E n-, of e n p o e t o e s d e n d a, beboeten. E n j o ô t d e n d a, beboet worden.

Deng, stop, prop, E n-, stoppen.

Denga, vogelsoort, sphecotera flaviventris.

Dengan, e n-, den grond vaststampen, aanstampen. N e s-, G.K. = n a f d e e n.

Dengar, e n-, G. K. = e n - d e i n a r.

Dengoe, (v. d ā n en n g o e), koekje van sago en kanarinootjes in olie gebakken.

Dengroe, G.K. = s ĭ l.

Denkoet, (v. o d a n en k o e t), weinig, een beetje. D e n k o e t w a e i d w o e k, heelemaal niets. D e n k o e t e n l e k, het scheelde weinig of hij viel. D e n k o e t e n h o e v, een beetje meer. D e n k o e t r u k, bijna op. D e n k o e t w e l, nog een beetje. D e n k o e t h o e b, bijna, op een weinig na. D e n k o e t s ĕ of d e n k o e t s i n of d e n k o e t s ĕ n i n, een heel klein beetje.

Dēr, a i d ē r, boomsoort met zeer hard hout, (M. loeria).

Dĕr, n a f-, vereelt, eeltig zijn.

Dĕran, n e s-, of n e s - d i d e r a n, bibberen, sidderen, beven, denderen.

Dĕran, dorre bladeren en twijgen.

Derbāt, (M. djoeroe batang), degene die bij 't zeilen de zorg heeft over den ondersten stok van een Ceramsch zeil, welke stok bij den voet van den mast is vastgebonden.

Derman, Duitsch.

Dermān, n a f-, mager, uitgeteerd zijn.

Des, (M. dedes), e n-, in schijven of spaanders snijden of hakken. N a k-, in reliëf zijn, in reliëf uitsnijden.

Desdĕran, (v. e n - d e s) snede, schijf.

Dēw, of d e d ē w, vrucht van den e s n o b a, die ook als drijftol gebruikt wordt; vandaar: tol, drijftol. E n f ā r d ē w, een tol drijven. N a s-, duizelen, zwijmelen. I r (v. n a s - h i r i t), n a s d ē w, of n a s h i r d ē w, duizelen, in zwijm vallen.

Dēw, n a k-, G.K. = e n - k a f i f.

Dewa, of d i w a, n a f-, of n a f-, weerkaatsen van de stem, echoën. W i o e n n a f d e w a, echo.

Dewan, e n-, kenteren van 't tij. M i ē t e n d e w a n, de ebbe is op haar keerpunt, dood tij.

Di, G.K. = d i w.

Diban, bil. W ā v d i b a n, ham.

Did, ons, onze.

Dididil, vliegend eekhoorntje.

Didik, e n-, schuin afkappen.

Didin, e n-, snel op en neer bewegen, wipperen. N a s-, of n a r-, beven, rillen, koud hebben, koorts hebben. B o e m n a s d i d i n, aardbeving.

Didin, n a t-, (vgl. e n - d i n i k), G.K., spits, puntig zijn.

Diding, G.K. = n e s - n a l i k.

Diding, e n-, dreigend uitstrekken, dreigend gebaar maken met.

Didiw, e n l ō i n i d i d i w, dobberen, zoodat een puntje telkens even boven water komt.

Didnohang, vischsoort.

Didoer, trechter. E n-, door een trechter gieten, doorsijpelen, spuiten, stralen van vloeistof. N ĕ f - d i d o e r, lekken, doorsijpelen.

Dier, e n-, zie e n - t a r o e k.

Dier, n a m-, zich haasten, reppen, wedijveren, iets of iemand trachten voor te komen. N a m d i e r d o o t, den regen trachten te ontloopen.

Dijē! of d i j ō! uitroep van spot.

Dikin, e n-, wegjagen, verdrijven. N e s-, elkaar verdringen, volgepropt zijn.

Dikir, e n-, (M. dzikir), slamsche godsdienstige gezangen uitvoeren.

Dikit, n a m-, zie n a m - l i k i t.

Dilda, vlug, rap, gezwind, heen en weer, op en neer.

Diloed, een soort eekhoorntje.

Dim, (M. djin), booze geest, duivel. De toovenaars en medicijnmeesters, (beide kunsten gaan gewoonlijk samen), hebben een d i m, die hen voorlicht en helpt. Door eigenaardige plichtplegingen, zang en dans wordt de d i m opgeroepen. Is hij in zijn medium gevaren, e n d o e k n i w a h a n, dan verkeert dit in een toestand van zenuwoverspanning en geeft zijn orakels.

Dimoer, zie d o e m o e r.

Din, zie d i d.

Dinan, w ê r d i n a n, drinkwater, zoet water.

Dinar, e n-, de tanden laten zien, de tanden opeen klemmen, als een grommende hond. N i f a n n a k d i n a r, de tanden staan uit het gelid.

Dĭngdĭnga, een verbodsteeken, dat men bij boomen of in plantingen zet, waar gestolen is, om den dief uit te schelden (voor beschaming is de Keiees zeer gevoelig), en te bedreigen. 't Is een ruwe voorstelling van de vleeschelijke gemeenschap en de uitbeelding der beschimping: w ā v e n w e d r e i n a m h ô m; meestal is het een oksel van een palmblad, dat met een puntig hout doorstoken is.

Dĭngdĭngil, (v. e n - d ĭ n g i l), sluitboom, schuifgrendel.

Dĭngil, e n-, met een schuifgrendel of slagboom sluiten. Fig.: beletten, tegenhouden. E n d ĭ n g i l m o e r, het stuur houden van een boot. E n d ĭ n g i l m ā t, schuld niet willen betalen.

Dinik, e n-, aanpunten, aanspitsen. N a m-, puntig zijn.

Dir, e n-, (M. berdiri), staan, opstaan, zich oprichten. E n d i r t o e r i k, met de beenen gekruist staan. E n d i r j a e i k, zich oprichten, overeind staan. E n d i r n o n, stil, onbewegelijk staan. E n d i r r a t a n o, hij is zoo groot als gij. E n d i r h o w ê r, als wreker van een verbodsteeken optreden, hetgeen de taak is, behalve van den m i t o e, van het opperhoofd en den m i t o e d o e a n. M ā s e n d i r h ô n g, het goud dat bewaard blijft om mijn vrouw te koopen. O e m d i r l a w k! voort! uit den weg! E n d i r d i r, staan. D i r o e h a m w a n g, een waardigheidsbekleeder, wiens taak het is, voor op de feestprauw, b e l a n, te staan en die van wal te duwen, d i r o e, en groote visschen, varkens, enz. die voor 't heele dorp bestemd zijn, te verdeelen, h a m w a n g. T i t e n d i r, het bevel blijft van kracht. A t o e r a n e n d i r, de adat blijft geëerbiedigd. N a m-, staan, in de bet van steil zijn.

Schijnen, uitkomen, afsteken tegen, vertaalt men ook door e n d i r, staan, e n d o e k, zitten, e n t o e b, liggen, e n l o i, hangen, enz., al naar gelang de houding of stand der dingen en voegt daarachter, hoe ze uitkomen of toeschijnen, b. v. r a h a n s ê n g e n d i r w o l e e n w a t w o e v, het huis met zinken dak komt daarginds helder uit. K a m o e o e n e n d o e k n i n g n g i e r a i w i l, de duif steekt wit af tegen dien boom.

Dirlolo, n a m-, rommelingen in 't lijf hebben.

Dīs, (H. dienst), diensttijd, heerendienst. E n t a h a d ī s, heerendienst verrichten.

Dis-ān, plankje om sago te kneden.

Dit, vrouw, oud K. alleen nog in gebruik als vrouwel. eigennaam en in spreekwijzen als: i n i w e m a n d i t a n g l e d, hij heeft veel booten en vrouwen (n. l. om uit te huwen) = hij is rijk.

Diw, aars, achterste. D i w w i n g, vlak achterste. E n b e l a n g d i w, met zijn achterste schudden. D i w b e l b e l a n g, schuddegat. D i w k o e b, uitpuilend achterste. D i w n g a r i t i n, veester. Fig.: ondereind dat als steunpunt dient, b.v. a i n i d i w, de voet van een boom; oorsprong, begin, b.v. b e r k a a r n i d i w of o e t i n, de aanleidende oorzaak of begin eener zaak.

Diwin, (v. e n- d i w i t), moot, snee, schijf, stuk, vakje van sommige vruchten, b. v. citroen.

Diwit, e n-, doorsnijden, deelen, verbrokkelen.

Djang, een heester, cassia alata, L. (M. ketapang tjina en ketapang kerbo), de bladeren worden gebruikt als geneesmiddel tegen ringworm en k a s k a d o.

Djāw, (M. Djawa), Java, Javaansch.

Djaring, (M. djaring), sleepnet.

Djenïs, zie bij e n-, aardvrucht.

Djiloewang, (M. kertas djilit), bordpapier.

Djoemāt, (M. Djoemahat), Vrijdag, week.

Djoemlāt, (M. djoemlah), de som eener berekening.

Do, e n-, komen uit zuidelijke of westel. richting. In verbinding met andere werkw. beduidt het, dat die handeling geschiedt in de richting naar den spreker toe. M a e n d o, geef hier, o e m t a i d o, kom hier, kom naderbij; o e m t ê v d o, gooi hier heen.

Doa, (M. doa), gebed. D o a e n s o e b-h e e n, gebedsformulier. N a f r e ï k d o a, blazen als ritueele plechtigheid bij offers, bezweringen, enz.

Dōb, Dobo.

Dōd, e n-, n a f-, of e n- f a-, bedriegen, bedotten, bang maken.

Dodang, e n-, op en neer bewegen, wiegelen.

Dōdoôr, zie d ō ô r.

Doe, n a f-, of n ĕ f-, bij den schoonvader introuwen en tevens in dienst blijven wegens het trouwen der dochter, waarvoor men den huwelijksprijs nog niet betaald heeft; wijl dit gewoonlijk het geval is bij schaking, beteekent n a f-d o e ook: schaken, ontvoeren; en ook dienstbaar zijn in 't algemeen.

Doead, (letterl. 1o pers. meerv. van d o e a n in verbinding met de grondletter van 't bezittel. voornw. d i d = ons aller heer), God, Opperwezen. Hij wordt voorgesteld als in de hemelen wonende, meestal vereenzelvigd met zon en maan, waarbij de maan dan als het vrouwelijk beginsel wordt gedacht, d o e a d- l ê r-w o e a n. Overigens heeft men er slechts verwarde voorstellingen van. D o e a d! of d o e a d r u k i! bij God! bezwering. D o e a d e n h o e k o e m, God zal mij oordeelen; bezwering. D o e a d e n k ā i, God alleen weet het. D o e a d n a a n o, e n f a n g w ô k o, e n t i v o, e n a h ā i s a n g w o e l i n o, enz., verwenschingen. D o e a d- l ê r- w o e a n, God zon maan, Opperwezen der Loerlima 's. D o e a d l ā r w o e l, God rood bloed = Godwreker of d o e a d l ā r w o e r, Opperwezen der Oersiwa 's. De Katholieken hebben het woord D o e a d overgenomen om het christelijk godbegrip uit te drukken. Protestanten en Mohammedanen zeggen Allah.

Doeak, e n-, vergezellen, begeleiden, uitgeleide doen. E n d o e a k n i t, een lijk uitgeleiden, uitvaart houden.

Doean, (M. toean), heer, meester, eigenaar, bewoner, hem wien iets aangaat in den uitgebreidsten zin des woords. D o e a n t a n, of t o e w a n t a n, (M. tanah), eigenaar of beheerder der dorpsgronden. O h o i d o e a n, ingezetene van het dorp. J a n a n d o e a n, kind waarover men macht heeft wegens betaling van den huwelijksprijs der moeder. Alle wormen die aan een vrucht of boom knagen noemt men d o e a n van die vrucht of dien boom, b.v. a i d o e a n, houtworm, k o k a t d o e a n, rijstworm. Het dier dat in een schelp woont, heet de d o e a n dier schelp. O e m h o r a k d o e a n, vraag hem wien 't aangaat.

Doean terān, meester, doean te, meesteres, in betrekking tot hun slaven. Doean beteekent nog: zelf, b.v. o doean oemleêng, beslis zelf; betkāi o doean, dat moet ge zelf weten; o doean oemoet, doe het zelf; in al dergelijke gevallen beteekent zelf: iemand wien de zaak aangaat of die er belang bij heeft.

Doeang! of Doeang oh! och God! oh mijn God! uitroep van schrik of ontzetting. Doeang te, godin, de maan als godheid in sommige gebeden. Zie doead.

Doeang, en-, tegen elkaar zijn, aangesloten zijn. Endoek doeang, vlak naast elkaar zitten.

Doed, en-, losslaan, losstooten, b. v. een steen, een tand.

Doed, trap door inkepingen, gemaakt in boom of paal.

Doed, naf-, donderen. Nafdoed, fôr erba, als het dondert, dwalen de geesten rond.

Doedoe, G. K. = kadoed.

Doedoen, putje, kuiltje, pokput. Ni doedoen, pokdalig zijn.

Doefan, bladnerf van den arenpalm.

Doefoer, nak-, of nam-, zie namdoekoer.

Doegar, gong.

Doehoen, stengel, steel, stam.

Doehoet, verschillende deelen waarin het vleesch eener vrucht van nature verdeeld is, b. v. een vakje van een citroen.

Doek, en-, (M. doedoek voor doekdoek), zitten, wonen, verblijven, blijven, thuis blijven. Endoek habat, plat op den vloer zitten, vast verblijven. Endoek oba, thuis blijven, vergeten of achtergelaten zijn. Endoek sadjôk, op het randje van iets zitten. Endoek enfangofang, voorover zitten. Endoek solalek, zonder rugsteun zitten. Endoek sabliēk, met voor zich gekruiste beenen zitten. Endoek ling, zich verlaten. Endir of endoek nĕblo, onpartijdig blijven. Habo endoek, de boot raakt grond,zit vast. Oemdoek of oemdoek wel, afscheidsgroet als men opstapt; de tegengroet van den blijvende is: oembwa, of oembwa wel of oembwa bōk. Endoek rahan of endoek wāv, in 't kraambed zijn. Endoek rahan janan wat aein, zij heeft een meisje gebaard. Endoek moel, zie moel. Endoek of entoeb moer, in de plantingen verblijven. Bal endoek, Bal is thuis gebleven. Endoek is no: waard zijn b.v. mās i endoek ringi wān lim, dat stuk goud is vijf rijksdaalders waard. Endoek, = afsteken tegen, zie bij endir.

Doekāt, (H. dukaat), Engelsch pond of gouden tientje.

Doekdoek, (v. endoek), woonplaats, verblijf.

Doekoe, klein vetgezwel, knobbeltje.

Doekoen, en-, G. K. = en- doek.

Doekoer, nam-, afgevallen, van onrijpe vruchten.

Doekoet, nĕf-, botsen, tegen elkaar stooten.

Doelang, (M. doelang), zie bahan.

Doelit, lat van palmhout.

Doëm, vischsoort.

Doemdoemoer, boomsoort met zeer hard hout, waarvan o.a. hamers en stampers gemaakt worden.

Doemoer, (M. damar), hars.

Doeng, en-, kreupel zijn, hinken.

Doenga, heup. Entaha doenga, de handen in de heupen zetten.

Doengoer, slok, teug. En-, inslikken, doorslikken van vochten.

Doenjai, (M. doenia), wereld, heelal. Doenjai laein, oudtijds. Ental doenjai laein, sedert onheuglijke tijden. Doenjai en moer, later, in latere tijden, schertsenderwijze = nooit. Famĕhe doenjai sien, altijd, eeuwig. Afa doenjai bissa, alles ter wereld.

Doeoe, en-, vergaan, ondergaan in 't water, zinken, verdrinken. Nam-doeoe, gezonken, vergaan. Entai doeoe, doen zinken, doen vergaan.

Doeoen, hoek, bocht. R e ī n d o e o e n, een hoek der kamer. E n a h a i d o e o e n, een hoek maken, hoekig staan, b.v. d e d e n a h a i d o e o e n, de weg maakt een bocht.

Doeoeng, n ĕ f-, (v. d o e o e n), hoekig, hoekvormig zijn, een bocht maken.

Doeoer, e n-, overwinnen, de baas zijn, E n - k a f-, twisten.

Doeran, (M. doerijan), vruchtboomsoort, de vrucht, (niet inheemsch op Kei).

Does, e n-, of e n t a i d o e s, kreupel zijn, hinken.

Doev, een nachtvogel, als h o w a n g beschouwd, wijl hij volgens het volksgeloof den menschen de oogen wil uitpikken.

Doev, n a s-, beraadslagen in de vergadering der ouderen en hoofden; keuvelen, in gezelschap zitten praten.

Doewoek, n a s-, koppelen, doen paren, elkaar over en weer helpen met geld, enz. b.v. n a s d o e w o e k k o e b a n g, geld samenbrengen; eten samenbrengen voor een gemeenschappelijk feestmaal.

Doewoen, n a s-, zie n a s - d o e v.

Dojaw, (v. doot) regenwater.

Dolam, oud indisch geldstuk, niet meer in omloop.

Domingo, (M. domingo), Zondag. L e r a n D o m i n g o, Zondag.

Domkrak, (H. domme kracht), windas, domme kracht.

Dong, G.K., boomsoort.

Doō! uitroep van spijt, medelijden, spot, verbazing.

Doô, zie d o ô r.

Doông, e n-, braken, overgeven. E n- d o ô n g m o e t, zelfde bet.

Doôr, of d o d o ô r, in den grond geplante dikke bamboestok aan 't boveneind op een lengte van ongeveer een meter in vieren gespleten. De gespleten reepen zijn van elkaar getrokken en daar tusschen staat een halve klapperdop, k a b a; van boven zijn ze door een ring van klapperblaren, k a b a b a, vereenigd. Het toestel dient als offeraltaar.

Doot, regen, het regent. D o o t s i e n, voorbijgaande bui. D o o t l ā i, lange regen, harde regen. D o o t k a r i m b r i n, buiig weer, motregen. D o o t l e r l ê r, regen met zonneschijn, als dat gebeurt, dan schaakt op dat oogenblik iemand een vrouw. D o o t k a r a d r ā d, regenachtig weer, D o o t n a k r ā k, korte, hevige bui. D o o t e n s o e r, de regen drijft voorbij. N o e h o e e n s a k d o o t, 't is regenweer. N o e h o e e n o e t f o d o o t, het ziet er regenachtig uit.

Doo-wehin, (v. d o o t en w e h i n), d o o- w ā t, of e s n ā v- w e h i n, waterhoos, wordt beschouwd als de penis der wolken,zie bij s i b i t.

Dôr, n a k-, n a k d ô r n g o i n g of n o e n o e r, mond of bek vooruit steken.

Dortoelis, (M. djoeroe toelis), klerk, schrijver.

Dōs, (M. dosa), zonde, alle schending van adat- of gewoonterecht en elke overtreding van wat pomali of taboe is. D ō s p o e s s a k, erfzonde. D ō s l ā i of e l l e m a n, zware zonde. D ō s m a r a a n, kleine zonde. E n t o e r o e t d ō s, zonde belijden, biechten, waarna de priester de zonde wegdoet, e n r o e a n d ō s. N ĕ b l ê r d ō s, berouw hebben over zonde. D ō s e n ā l t e n w ā v, erfschuld of erfzonde omdat voorouders de adat geschonden hebben, inzonderheid de huwelijksadat. D ō s d e d o e, erfzonde, erfschuld. E n w ā r d ō s, schuldig zijn aan zonde, medeplichtig zijn aan zonde wegens deelname aan of openbaring van andermans zonde. E n o e t of e n b o e w a t d ō s, zonde bedrijven, meer bizonder ontucht. D ō s wordt ook soms gebruikt voor schaamdeel. Ook soms gebruikt bij wijze van verwensching, d ō s n i t a k a e n l a w o e r n ĭ n g a f a i? wie voor den drommel heeft dat ding van mij vernield? Ook nietswaardig iets, niksnutterij, o e m o e t a k a d ō s e i n f i t i? wat doe je daar voor knoeiwerk? plagerij? domme streken?

Dōs, (H. doos), doos, kistje, trommeltje, inzonderheid tabaksdoosje.

Dōv, e n-, klinken of dreunen van den voetstap.

Dowa, (v e n- d o w a t), vliegende mier.

Dowat, e n-, warrelen, schommelen. N i o e t e n d o w a t, wervelwind.

Dowr, geslacht bij stamboom, generatio, afstamming. S ā d n i d o w r t ĭ l r u k, Sad heeft al achterkleinkinderen. I n i o e m o e r k o k o d o w r t ĭ l of h ā r t ĭ l, hij is zoo oud, dat hij zijn kinderen ziet in 't derde geslacht.

Dum, (H. duim), duim als lengtemaat, centimeter.

E

E, a i e, boomsoort (M. kajoe titi), die bruikbaar timmerhout levert, vitex moluccana Bl.

E, e n-, e n e n a a n, den adem inhouden, inademen.

Ĕ, soms als verkorting van e n h o e v of a e i n.

E, n e s-, G. K. = n e s- s e h e k.

Ėb, aangesneden bloem van klapper of arenpalm om palmwijn te tappen.

Ĕblis, zie a b l i s.

Ebto, oud K. verzoend.

Ebto, h e i m a n e b t o n a n g m e t a n, donkergekleurde soort schaamgordel.

Eek, e n-, binden, vastbinden.

Een, gramschap. N i e e n h i r a, boos zijn op iemand.

Eên, zie e ī n.

Eerin, zie j a h a w.

Ef, kenteeken. E n- e f, herkennen. E n e f k e n, te recht herkennen. E n e f s a, meenen te herkennen, doch zich vergissen. O e e f s a f o j a w n ĭ n g, ik dacht abusievelijk, dat het mij toebehoorde.

Ēfar, boomsoort, zizyphus jujuba, (M. bidara). Het hout wordt gebruikt voor brandhout in 't j a f t a m o e r der kraamvrouwen, alsook a i w a n i t en a i a h a r. De zoete vruchten worden gegeten.

Ēhe, e n-, afdroogen, afvegen.

Ēhet, vischsoort.

Eid, verkorting van w a e i d, vooral in samenstellingen als: E i d b o, e d b o, of e i d m o, verbindend tusschenvoegsel in een verhaal: en toen, vervolgens, ja maar, edoch. E i d- b e r o, en toen, zoo niet.

Ein, algemeen stukswoord bij 't telwoord voor zaken, die geen eigen stukswoord hebben. E i n s a, ten eerste. E i n m ĕ h e, een enkel.

Eĭn, uit, op, afgeloopen.

Eïn, w ā r e ï n, liaansoort.

Einan, prijs, waarde. E i n a n l ā i, duur. E i n a n k o e t of s o e k, goedkoop. E i n a n b ō k, schikkelijke prijs. E i n a n e n s a k, de prijs stijgt. E i n a n e n s o e k of e n l e k, de prijs daalt. E i n a n s i e n, lage, slechte prijs. N ĭ n g k o e b a n g e i n a n, ik heb het voor mijn geld gekocht, ik ben er baas over. A f a i e i n a n t e w a e i d? wordt dat goed betaald? E i n a n is niet alleen de betaalde prijs, maar soms hoort men het ook voor het gekochte voorwerp, b.v. n ĭ n g k o e b a n g e i n a n.

Einsa, ten eerste.

Eiwāv, Kei, Keieesch. T o m a t E i w ā v, Keiees. M ā v E i w ā v, Kei en de vreemde, binnen- en buitenland, overal. T o m a t m ā v E i w ā v b i s s a, iedereen, alle menschen. A d a t E i w ā v, zie a d a t. Vaak wordt E i w ā v gebruikt om zaken aan te duiden van Keieesche herkomst, in tegenstelling met soortgelijke ingevoerde zaken, b.v. n g o e E i w ā v, klapperolie; k o e b a n g E i w ā v, Keieesche stukken van waarde, in tegenstelling met muntspecie, enz.

Ej, uitroep van toestemming, ja, goed, begrepen, top.

Êk, e n-, zie e n- e e k.

Êl, n e s-, zie n e s- ē w.

El, moedervlek.

Êl, (H. el), el, lengtemaat.

Elak, e n-, weerhouden, beletten (zonder geweld).

Elan, milletia sericea, W. et A. (M. toeba), boomsoort; de worteltjes daarvan, om een stokje tot een bezempje gebonden, dienen om visch te bedwelmen.

Elang, zoo juist, zoo pas.

Elat, vischsoort.

Elihin, (v. a e l en i h i n), vischangel, hengel.

Eliloen, of i l o e n, helling, glooiing.

Elleman, zwaar, gewichtig, ernstig. H a b o e n b a e l l e m a n, de boot roeit zwaar. M o e e l l e m a n of l e m a n r ā t t e? letterl. ben je gewichtig als een koning? = ben je te goed om dat te doen? W a h a n e l l e m a n, een ernstig, zuur, bedroefd, stuursch gelaat. O e l i n e l l e m a n, zwaar ziek. k a m a n e l l e m a n, spottend gezegd tegen iemand, die traag loopt of werkt.

Ellemleman, (v. e l l e m a n), zwaarte, gewicht.

Elmo, e n-, e n- s e l m o, of e n- m o, duiken, ook als ordalium, zie n a s- ĕ w.

Elmoer, klier in den hals.

Eloe, inlandsch gebak van sago of rijstemeel en suiker in klapperolie gebakken. E l o e a n a n a n, koekjes tot lange reepjes uitgerold en dan tot figuren gevlochten. E l o e j a j a w, platte, tot figuren uitgesneden koekjes. E l o e w o e l w o e l, ronde, met bruine suiker bereide koekjes. E l o e n ā s n g o e o e r, dezelfde met witte suiker. Deze worden soms nog met verfstof blouw, groen of rood gekleurd.

En, n i- e n, haten, verafschuwen. N ĕ f-, weigeren, niet willen. N ĕ f e n f e n, volstrekt niet willen.

Ên, G. K. = j ê n.

En, aardvrucht, aardappelsoort. Verschillende soorten zijn: e n- b a l, oebi kajoe, e n- m ā v, G.K. e n- w ā r, de zoete aardappel, ipomoea babatas Poir.; verschillende ondersoorten hiervan zijn: e n m ā v w o e a n m ĕ h e, e n m ā v J a b o e n, met ongekarteld blad, e n m ā v l o r, met fijngekarteld blad, e n m ā v w a t k o e k o e r, e n m ā v d j e n i s, e n m ā v w e b w o e l. Van de e n m ā v wordt het loof ook als moes gegeten. E n is de ombili, waarvan ondersoorten zijn: e n t o e a, e n s i t t ê n, e n w o e o e n a w a i, e n w e b w o e l, e n E r j a t, e n o e o e r n g i ë r, e n w o e l w o e l, enz. E n r o n a n, kalladi. Alocasia esculenta.

En, persoonl. praefix bij werkwoorden, afgeleid van het bezittel. voornw. n i; doet aldus tevens dienst als betrekkelijk voornw. of relativum, b.v. t o m a t e n- k e r d j a, de mensch werkt, = de mensch die werkt; e n- l ā i, de groote, = hij die groot is. E n r o i, gindsche. E n- b e? welke? E n h é, deze. E n i, deze, hier. E n w o e v, gindsche, enz.

En, uitwas op het lichaam, bobbel, knobbel.

En, in r a a n e n, beminnen, graag hebben, (vgl. n i- e n).

En, boomsoort. De afgekrabde schors dient als middel tegen n g a l i w o e r. E n n g a m, andere soort. Met afkooksel der bladeren wordt de buik van kraamvrouwen gewreven om de verlossing te bevorderen.

Enbal, (v. e n en B a l i), aardvrucht, cassave, manihot utilissima; sommige soorten zijn vergiftig en eerst na doelmatige toebereiding eetbaar. E n t ā n e n b a l, e n b a l weeken. E n s o e r e n- b a l, e n b a l raspen. E n l o e o e n e n- b a l, e n b a l persen.

Enfāk, gutsbeitel met kruisvormig handvat, als klopboor gebruikt, door den beitel met een hamer in 't hout te drijven en na elken slag een halven zwaai te draaien.

Enha, vischsoort. (M. ikan belanak).

Enmalir, loods, afdak.

Êr, tong, scheldwoord. E n t a w a r ê r, de tong uitsteken. Ê r b o o e, dubbele = leugenachtige tong. E n-, schelden, uitschelden. E n ê r f e n a n, of G. K. h a w a k, uitschelden. E n ê r f e r ā t, lasteren, kwaadspreken. E n ê r h i r a n i r e i n a n h ô n, iemand beschamen, door zijn moeder of vrouw uit te schelden, gewoonlijk: w ā v of j a h a w e n w e d r e i n a m h ô m, porcus vel canis cognoscat matrem et uxorem tuam; r e i n a m f a h e n, pudenda matris tuae, enz. E n ê r m ē d, of e n ê r s o e b a n, verwenschen. E n t a h a ê r f o i w o e r r a a r b ō k, lieden met elkaar verzoenen.

Êr, sagopalm, metroxylon Rumphii, E n f a w ê r, sago klappen.

Êr, meet of aanvangslijn bij verschillende spelen.

Erak, e n-, afsnijden, inzonderheid den top of het uiteinde van iets, zie t o e a t.

Erjät, Miora, eilandje in de Ceram-laut- groep. De lui daarvan komen op Kei als rondtrekkende smeden.

Eroeoek, e n-, elastisch of veerkrachtig terugtrekken of terugspringen.

Es, langzaam, slepend. E n-, trekken. R o e w a t e n e s w a t o e k r a h a n, de vloed heeft een huis weggespoeld. E n e s w a t o e k k o e b a n g, geld verkwisten. T i w a e s, langzame trommelslag. E n-b a e s, langzaam loopen, trekkebeenen.

Esbăd, zwaard, sabel.

Esbēw, hoofddoek.

Esbingar, (Portugeesch, espingardo), schietgeweer.

Esbo, lap, sarong. E s b o s a i n, of e s b o r ĕ h e n, lint. E s b o l i b, of l i b l i b, goede soort sarong. E s b o A r o p, goedkoope soort. E s b o D e r-m a n, slechte, dunne soort. E s b o B i-n o n g, Binongoreesche sarong.

Esdengar, of s e d a n g a r, rijk, rijkaard. Elk dorp of familiegroep heeft een handelaar met wien zij gewoonlijk handelen en ook alles op voorschot kunnen krijgen in afwachting dat de s a s i voor klapper, torenschelp (l o l a) of tripang geopend wordt; dezen handelaar noemen zij hun s e d a n g a r.

Esdaw, of s e d a w, (M. sendawa), buskruit. E s d a w m ā t, vuurwerk, lucifer.

Eskoet, n i-, haten, wrok toedragen, benijden.

Eslamat, of s l a m a t, (M. salamat), heil, geluk, voorspoed.

Eslanrôn, vischsoort.

Eslifing, zie a n g m a ā n.

Eslifīr, gevel.

Esmangat, G.K. = d e n g a.

Esmĭn, galon, passement.

Esmĭn, (H. cement), cement. W ê r e s m ĭ n, cementen waterput.

Esmĭr, ochtend, 's morgens. E s m ĭ r-m ĭ r, in alle vroegte. E s m ĭ r j ā t, bij 't krieken van den dag. E s m ĭ r a n, 's morgens vroeg. M e r a n e s m ĭ r, morgen vroeg. E n t a l e s m ĭ r, al een heelen tijd, al lang, onophoudelijk.

Esnaeit, pijl met ijzeren punt van weerhaken voorzien.

Esnai, rij atap zooals ze op het dak gedekt liggen. Stuksnaam voor zulk een rij, r a f a t e s n a i t ĭ l, drie rijen atap.

Esnai wehin, zie d o o - w e h i n.

Esnaking, zie e s n a i.

Esnāv, windvlaag. E s n ā v W a d a n, of e s n ā v w e h i n, waterhoos.

Esnehet, zang, lied.

Esnĭn, goot, buis.

Esnget, soort puit.

Esngo, G.K. = l e m a n o e t.

Esniwoen, schuif of zoom van een gordijn of broek waardoor het schuiflint der broek of de roede van het gordijn gaat.

Esniwoet, luik, venster, zoowel de opening als de sluiting.

Esnoba, boomsoort, welks vruchten door de kinderen als tol gebruikt worden.

Es-oe, zeeworm van de familie der annelidae, licidice viridis Grey. Met zout en peper gekruid vormt hij een gezochte bijspijs. Op vaste tijden in 't voorjaar komt hij in groote zwermen onder de kust voor. Volgens het volksgeloof valt hij uit de lucht. De Mal. benamingen oelar djatoh en oelar langit stemmen hiermee overeen. E s-o e k o k a t, b o t a n en b o o e t, zijn verschillende soorten, aangeduid volgens den valtijd, n.l. als deze gewassen rijp zijn. E s - o e jaw, slechte soort. E s - o e i h i n, goede soort. W o e a n e s - o e j a w, en w o e a n e s - o e i h i n, G.K. twee maanmaanden overeenkomend met Februari, Maart of April. E s - o e e n l e k, de e s - o e valt, ook als tijdsbepaling. E s - o e e n a h a i f ē e s l ā r, wordt gezegd als de e s-o e valt eer de mais rijp is en dan zal deze weinig vrucht dragen. Ook is de val der e s - o e noodlottig voor een dien dag geboren kind of opgezet huis.

Esweilat, werpnet. E n h i l i k e s-w e i l a t, het werpnet uitgooien.

Eta, n a m-, vlak, glad zijn (der zee).

Etan, e t a n a b r ā n, schoonzoon; e t a n w a t, schoondochter.

Etan, e n-, omhakken, vellen.

Etang, e n-, schrikken.

Ēv, of ē v ē v (vgl. i w o e n) in samenstellingen = i w o e n; vrucht in den moederschoot. N a f-, of n a f - ē w, zwanger zijn.

Ēw, n a f-, zie n a f - ē v.

Ēw, n a s-, duiken ook als ordalium. Onder bezwering van den priester duiken de verdachten op een gegeven teeken onder water; die 't eerst weer boven komt, wordt schuldig geacht.

Ēw, e n-, in de offertaal = stuk hakken.

Ewan, lange koker van dikke bamboe.

Ewan, leemachtige grond. E n-, planten, pooten.

Ewoei, Kissehoei een der Ceram-laut eilanden.

F

Fa, praefix, dat welluidendheidshalve ook f a k, f a n g of f a t wordt, en werkwoorden vormt met meestal causatieve beteekenis.

Fa, keer, maal. F a a, eenmaal. F a f ī r? hoe dikwijls?

Faang, e n-, tarten, uitdagen, plagen, treiteren.

Fabaling, e n-, (v. b a l i d), linksch aanduiden of richten.

Fablejêr, e n-, vertroetelen.

Fablêr, e n-, (v. n ĕ - b l ê r), maken dat iemand spijt van iets heeft, b.v. door hem te straffen.

Fabnahai, langzaam, traag. E n-, traag, langzaam zijn.

Fabnanahai, zie f a b n a h a i.

Fabnêr, e n-, babbelen, kibbelen.

Fabobar, e n-, (v. e n - b o b a r), bang maken.

Fabōd, e n-, (v. b ō d), minachtend of bedriegelijk, als een sul of domoor behandelen.

Fabre, (v. n ĕ - b r e), vermoeid, zwak, uitgeput doen zijn. E n t o e n f a b r e, aanschieten. E n w ê r f a b r e, maar ten deele betalen.

Fabreet, e n-, (v. e n - r e e t), versieren, optuigen.

Fabreet, e n-, G.K., tot een pakje of bundeltje binden.

Fabreeng, (v. n ĕ - b r e e n g), plotseling, schielijk, onverwachts. E n-, doen schrikken.

Fād, of f a d f a d, verweerde kleur, grijsachtige vlekken op boomschors; verdorde kleur van bladeren. N o e o e r f ā d, bepaald soort klapper.

Fadad, e n-, (v. e n - d a d), in orde brengen, herstellen, opknappen, verzoenen.

Fadan, e n-, G.K. = e n - f a d a n g.

Fadang, e n-, besluiten, eindigen. E n f a d a n g j a f o e r, kalk blusschen. E n f a d a n g n g o e, klapperolie nogmaals overkooken om hem te zuiveren. N a n g g r ĕ h i f a d a n g, slotwoord spreken, zijn laatste woord zeggen. E n t i w a f a d a n g, bizondere tromwijze als slot. E n f a d a n g n g e l, bizondere zang als slot van de n g e l.

Fadir, e n-, (v. e n - d i r), doen staan, oprichten, overeind zetten.

Fadirik, e n-, zie e n - f a d i r.

Fadkain, olifantstand, elpenbeen. Olifantstanden behooren mede tot de Keieesche schatten en erfstukken.

Fadoekoen, e n-, het bezit van iets betwisten.

Fadoekoeng, e n-, (v. e n - d o e k), weer ineenzetten, weer ineenpassen, weer bijeenbrengen.

Fadông, e n-, schatten, prijzen, taxeeren.

Fafair, (v. e n - f a i r), touw om iets op te hijschen, takel.

Fafar, (v. e n - f a r), gescheurd van bladeren.

Fafnoen, e n-, jeuk veroorzaken.

Fafofar, zie a t f o f a r.

Faha, e n-, koopen. E n f a h a n a, koopen bij, koopen voor.

Fahair, e n-, verraden, een vergrijp van iemand scheldend en verwijtend in den kampong rondroepen.

Fahen, vagina, vrouwelijk schaamdeel; schutblad van de bloeiwijze der palmboomen. R e i n a m f a h e n, scheldwijze.

Fahoe, e n-, (v. h o e), bij fakkellicht visch steken.

Fahowang, e n-, zie e n - f a w a n g.

Faifak, e n-, (v. k a i f a k), afscheidsmaal gebruiken voor de reis.

Fair, vischsoort.

Fair, e n-, hijschen, optrekken.

Fajatang, e n-, (v. j a t a n), doen schrikken.

Fāk, vier, E i n f ā k, vier. W o e t f ā k, veertig. R ā t f ā k, vierhonderd. R i w o e n f ā k, vierduizend.

Fakar, of f a k i r, bloeiwijze van palmboomen; vangarmen van den inktvisch of poliep.

Fakat, e n- (M. moepakat), vergadering houden, beraadslagen, verbond sluiten, samenspannen.

Fakbilak, e n-, (v. k a b i l a k), minzaam, voorkomend zijn.

Fakbohan, e n-, (v. k a b o h a n), nat maken, bevochtigen.

Fakdikan, e n-, zijn gevoeg doen; vuil, slordig zijn.

Fakdōd, e n-, bedriegen, misleiden.

Fakerōl, (H. procureur), zaakwaarnemer.

Fakir, zie f a k a r.

Fakla, e n s ĭ n g a f a k l a, een deel der offerande voor de godheid afzonderen in de k a j e, waarna het overige verdeeld en genuttigd wordt.

Faklās, niet toereikend, niet als 't behoort. E n t a h a f a k l ā s, verkeerd vasthouden.

Fakleek, e n-, (v. l e e n), verbergen, verstoppen, verzwijgen.

Faklōi, en-, (v. e n - l ō i), doen hangen, ophangen.

Fakloïr, e n-, tafelschuimen, klaploopen.

Fakloit, e n-, zie e n - f a k l ō i.

Fakmarak, e n-, (v. k a m a r a n), droоge kleeren aantrekken als men nat geworden is.

Fakmoerik, e n-, (v. m o e r), met den rug gekeerd zijn naar, ruggelings.

Fakmom, e n-, (v. k a r m o m), bevuilen, bemorsen, vuil maken met droog vuil, b.v. stof, zand, enz.

Faknowan, dikwijls, herhaaldelijk, vol, geheel van tijd, b.v. l e r a n t ĭ l f a k n o w a n, drie volle dagen.

Fakoek, scheef, schuin, hellend.

Fakoelik, e n-, (v. e n - k o e l i k), opruimen.

Fakoetan, e n-, (v. k o e t a n), een tuin in bedden, k o e t a n, indeelen; dwarshouten over de randen van een schuit binden, als ze op sleeptouw genomen wordt, om haar stevigte bij te zetten.

Fakrakat, e n-, kittelen, kriewelen.

Fakwalin, e n-, knoeierig een werk verrichten.

Fakwas, e n-, (v. k o e w a s), opstandig, wederspannig zijn, e n h o e v h i r a, tegen iemand.

Fakwioen, e n-, (v. w i o e n), geluid geven.

Fakwoenin, e n-, (M. boeni), verbergen, zich verbergen. E n f a k w o e n i n n i i w o e n r a a n, huichelen, veinzen. E n f a k w o e n i n o of e n h o e v o, hij verbergt voor u.

Falaeing, e n-, (v. l a e i n), zich beroemen, zich verheffen, pochen, stoffen, bluffen.

Falak, e n-, G.K. nabootsen.

Falan, en-, visch slaan.

Falarang, en-, (v. laran), smaken, proeven.

Faleek, en-, iemands naam niet mogen noemen, b.v. tijdens ziekte of lange afwezigheid, om er de booze geesten niet opmerkzaam op te maken.

Falemang, en-, (elleman), zwaar maken. Enfalemang wahan, een bedrukt, bezorgd gezicht trekken, mijmeren.

Falêr, en-, in hooge mate doen hetgeen waarvan sprake is. Falêr toea enfalêr tomat Toea, de falêrtoea, een stekende visch, heeft veel lui van Toeal gestoken, n.l. toen zij hem voor 't eerst bij 't eiland Ngaf vingen; vandaar de naam van dien visch. Tomat erfalêr woeoet, de lui hebben veel visch gestoken. Enfalêr janan, een kind vertroetelen.

Falêrtoea, zie en- falêr.

Falir, en-, G.K. = en- fatlin.

Falis, en-, of en- falfalis, rondom gaan, omgaan, omzeilen.

Falkin, en-, zie en-salngit.

Faloeang, en-, (v. loean), iets dat voor onderstel dient leggen. Enfaloeang lele, vloerribben leggen.

Faloer, en-, troosten.

Falôr, en-, zie en- lôr.

Fām, familiegroep, familiestam.

Famafoeng, en-, (v. mafoen), prijzen, loven, vleien.

Famair, en-, van iemand kwaad spreken.

Famalik, en-, (v. en- malit), uitlachen, doen lachen.

Famaraang, en-, (v. maraan), kleineeren, minachten.

Famarloe, (v. nakmar en loeoen), tranendroger = trooster, En-, troosten.

Famaroek, en-, (v. maroet), tam maken, vleien.

Famatang, en-, (v. matan), uitbotten, kiemen.

Fameek, en-, (v. en-), beschamen.

Famĕhe, eenmaal, in eens, te samen, heelemaal, tot, tot aan, plotseling, eens en voor goed.

Famem, en-, zie en- famemak.

Famemak, en-, (v. meman), een naam geven. Enfamemak hira ni meman, iemand loven.

Famïrik, en-, aansporen.

Famnat, en-, liegen. Enfohok famnat, liegen.

Famnga, en-, (v. namngaan), verwonden.

Famo, en-, door geschenkjes te vriend houden.

Famoed, en-, (v. ngamoed), troebel maken.

Famoelik, en-, (v. moelin), voor moelin of foelik verklaren.

Famoo, en-, maken dat iemand niets krijgt of bemachtigt, n.l. middels tooverij. Loemwād enfamoo o, verwensching.

Fān, aas. En-, voeden, opfokken, voeren; aas aan den angel doen. Enfān of enfān foei biēb, de nageboorte, besloten in een aarden pot, in of onder den daartoe bestemden boom gaan zetten. Enfān nĕfniloek, opvoeden, onderhouden.

Fan, en-, schieten met den boog. Enfan abrān, zie abrān.

Fanāb, en-, G. K. = enkoelik.

Fanāk, en-, aanspraak maken op, opeischen, zich gelegen laten liggen aan.

Faneek, en-, (v. faneen), merken, teekenen, van een teeken voorzien.

Faneen, teeken, merk.

Fanek, en-, G.K. = en-roenoet.

Fanfan, (v. enfan), schietstrik voor varkens. M. panah-panah.

Fang, en-, of enfang foerin, tergen, tarten.

Fāng, *en-*, (v. *fān*), aas aan den angel doen.

Fangat, span, spanwijdte. *Fangat wat*, span tusschen gestrekten duim en wijsvinger. *Fangat abrān*, span tusschen duim en middenvinger. *Fangat warin*, span tusschen duim en pink. *En-*, met de hand spannen, spannend afmeten; een toevallig overschot wordt dan verder bij vingerbreedten, *kēw*, gemeten. Met spannen wordt ook soms het noodlot geraadpleegd: Men vouwt de handen samen, de vingers tusschen elkaar doorgebogen, behalve duimen en wijsvingers uitgestrekt tegen elkaar gedrukt. Daarover prevelt men de formule en spant vervolgens met de rechterhand den linkerarm af van den vingertop tot aan den schouder; daarna herhaalt men op dezelfde wijze dezelfde formule en spant af van den schouder tot den vingertop. Komen dan de twee [illegible] rechter- en linkerhand [illegible] uit,dan is 't noodlot gunstig, anders ongunstig.

Fangelan, gewricht, lid van vingers of teenen.

Fangīr, *en-*, (v. *ngīr*), klieven.

Fangloban, *en-*, vernielen, verwoesten. *Fôr fangloban*, vernielende geesten.

Fangnan, *en-*, denken, meenen, zich herinneren, treuren om, medelijden hebben met, heimwee hebben naar. *En-fangnan sa*, zich vergissen. *En-fangnan ken*, juist oordeelen, juist denken, zich herinneren. *Enfangnan talik*, vergeten.

Fangnanan, *en-*, hopen, wenschen, verlangen.

Fangne, *en-*, (v. *nengne*), verwarmen, opwarmen.

Fangnoen, *en-*, jeukte veroorzaken.

Fangoet, *en-*, op de vingers fluiten, sissen van slangen.

Fangofang, voorover. *En-*, voorover gebogen zijn. *Endoek fangofang*, voorover zitten. *Entoeb fangofang*, met den open kant naar beneden gekeerd liggen van holle voorwerpen, omgestulpt liggen.

Fangsêr, *en-*, of *en- fangsehêr*, (v. *hêr*), sterken, versterken.

Fangtār, *en-*, (v. *tār*), ondersteunen, stutten.

Fangwaeik, *en-*, (v. *en- waeit*), in 't leven behouden,doen genezen, opvoeden, aansporen. *Enfangwaeik jaf*, vuur aanhouden.

Fangwaeit, *en-*, zie *en-fangwaeik*.

Fangwāv, *en-*, helpen, bevoorrechten, voortrekken.

Fangwôt, voorover. *En-*, voorovergebogen zijn. *Entoeb fangwôt*, voorover liggen.

Fangwôk, *en-*, (v. *en- wôk*), wegdoen, opruimen. *Doead enahai fangwôk o*, verwensching.

Fanii, wolkengloeien, avondrood; maanmaand ongeveer overeenkomend met November of December, wanneer deze natuurverschijnselen bizonder sterk voorkomen.

Fanimoeng, *en-*, (v. *kanimoen*), voltooien.

Fanin, vleugel, vlerk, vin.

Faoeoet, (v. *oeoet*), sagowasscher. *En-*, sago wasschen.

Faoet, *en-*, (v. *en- oet*), laten doen, dwingen, nopen.

Far, partikel overeenkomend met het Maleische *ber* en het Holl. *-ig* of *-achtig*.

Far, *en-*, scheuren, splitten van bladeren.

Fār, rog, raja; soorten zijn: *Fār jabar, minat, walkanēw, woel, ngis, kod*. Het sterrenbeeld de Schorpioen; in vereeniging met de *Jēw* = *fār jēw*, = Antares en Akrab.

Fār, stengel van palmbladeren.

Fār, *en-*, drijven, in beweging brengen; fig: op de been brengen. *Enfār jaman oeran*, bloedverwanten op de been brengen, te hulp roepen.

Faraang, *en-*, (v. *raan*), vullen, heelemaal vol maken.

Faraha, *en-*, (v. *nĕf- raha*), schenden, vernielen, overtreden.

Farahak, *en-*, G.K. = *en- faraha*.

Farawoeng, *en-*, verklikken.

Fareek, e n-, (v. e n- r e e k), opheffen, tegenwicht maken en daardoor het zakkende deel weer omhoog brengen; verbaasd staan, opzien van verwondering.

Fareeng, e n-, e n f a r e e n g r a h a n, den dag na 't dekken van een huis, daarin drie achtereenvolgende nachten trommen en zingen, e n s i k a r n g e l, om de booze geesten en onheilen af te wenden. L e r a n f a r e e n g, de dag waarop dit gebeurt.

Fareet, e n-, beletten, verhinderen, weerhouden, inzonderheid twistenden beletten te vechten.

Farĕhe, (v. e n- k a f r ĕ h e), maanmaand, ongeveer overeenkomend met October of November, n i o e t h i r h o e r e r k a f r ĕ h e, = als allerlei winden samen twisten = als de wind niet bestendig is, dus in de kentering.

Fareit, e n-, naderen, nabij komen.

Fariek, (v. r i e n), een heft zetten aan.

Farien, e n-, verschrikken, doen schrikken.

Farihin, (v. i h i n), gespierd, krachtig, volwassen. O e l i n f a r i h i n, stevig gebouwd lichaam. E n-, sikatrizeeren eener wonde.

Farkoel, G.K., zachtjes, weinig. E n-, zachtjes, voorzichtig doen.

Farkoet, G.K., weinig, kortelings, aanstonds, weldra.

Farkoi, e n-, G.K. = e n- t i w a k.

Farlān, e n-, (v. e n-l ā n), nazitten, naloopen, achtervolgen, opsporen, najagen, ook fig. b.v. e n f a r l ā n k o e b a n g, om geld rondloopen.

Farmai, e n-, kennis geven, toeroepen, verwittigen.

Farmain, (M. firman), bevel. E n-, een bevel omroepen, een voorschrift uitvaardigen

Farnĕhe, e n-, verwonderd zijn.

Farnĕhing, e n-, bluffen, pochen, snoeven.

Faroen, vischsoort, groote n g a t a n.

Faroeoek, e n-, helpen, ontzetten, vechtenden scheiden.

Farsin, e n-, het hoofdhaar opmaken tot een wrong.

Farsoekat, t i w a f a r s o e k a t, trommelslag van zeer vlug tempo.

Farwaawr, e n-, (v. w a a w r), veel praats hebben.

Fasieng, e n-, slecht behandelen, kwaad doen.

Fasir, e n-, bijna, nabij, ongeveer, dicht bij zijn, nabij komen, benaderen eener vrouw. I e n f a s i r j a w w a e i d, hij mijdt mij.

Fasoek, e n-, (v. s o e k), geringschatten, versmaden, verminderen.

Fāt, klopboor, zie e n f ā k.

Fat, e n-, nijpen, knijpen.

Fata, open plekje in een bebouwden tuin, waar de aardvruchten worden onderzocht als men ze uitgedaan heeft en waar ook de l ī r of l o e r m a j o r a n is; zie m a j o r a n.

Fataāng, e n-, weerstreven, dwarsboomen, hinderen.

Fatāb, e n-, troosten, opbeuren.

Fatarak, e n-, dunken, meenen.

Fatbāv, e n-, kunnen, aandurven, bij machte zijn.

Fatêng, e n- (v. t ê n), hoogmoedig zijn, zich verheffen.

Fatetêng, of f a t ê n g, hoogmoed; zie e n- f a t ê n g.

Fatfee, (v. e n- f e e), dwarsstreep.

Fatīr, e n-, G.K. = e n- a d ī r.

Fatjarak, e n-, (v. j a r a n), met den voorkant of borst toegekeerd zijn; met de opening naar boven gekeerd van holle voorwerpen.

Fatkak, e n-, afluisteren.

Fatkoeoen, e n-, (v. n a t- k o e o e n), verdooven, doof maken.

Fatlakar, e n-, G.K., grabbelen, graaien.

Fatlim, ên-, hooren, verstaan.

Fatlin, en-, zie en- fatlim.

Fatmoerik, zie fakmoerik.

Fatnim, eigen, persoonlijk, oprecht, duidelijk, sterk. Lār fatnim, eigen bloed, = bloedverwant. Tanat fatnim, eigen land, geboorteland. Rahan nim, een huis waar men thuis is.

Fatnitang, en- in gelijkenissen spreken of verduidelijken.

Fatnoerat, en-, meevaren, meegaan, vergezellen.

Fatoef, en-, (v. itoef), met itoef visschen bedwelmen.

Fatoel, en-, (v. en- toel), voorzeggen, inblazen. Nanār fatoel, voorzeggen.

Fatoer, en-, (v. atoeran), onderrichten.

Fatôk, en-, straffen, tot betere inzichten brengen.

Fatroe, dwars, overdwars. En-, overdwars liggen of zich bevinden.

Fatwār, en-, met meerdere vrouwen eenzelfden man hebben.

Favnoen, en-, jeukte veroorzaken.

Favroeoeng, en-, meuken.

Faw, (M. paoeh), manggaboom, manggavrucht, manggifera indica.

Faw manil, psidium guajava L.

Faw, Faw ewoet of Faw einwoet, alle Loerlima 's.

Faw, en-, (M. paloe), kloppen, smeden. Enfaw êr, sago kloppen. Enfaw atmān, ijzer smeden. Enfaw oeb, kruiken (van klei) vormen, deze toch worden. niet gedraaid, doch met de hand gekneed en dan aan den buitenkant met een spaan geklopt, terwijl men er aan den binnenkant een klein steenen aambeeldje tegen houdt.

Faw, na-, (v. en- fa- hôn: hôn is samengetr. v. ho- an, vgl. Ford. awan), trouwen, huwen, als echtelingen samenleven. Rafaw ruk, ma erbatsenik hoeb, ze zijn al getrouwd, maar hun huwelijk is nog niet ingezegend. En- faw te, van vrouwen, enfaw teran van mannen, in een familie of dorp introuwen.

Fawāi, en-, (v. waein), een spoor, merk of herkenningsteeken maken of nalaten.

Fawang, en-, (v. howang), voor toovenaar uitmaken, hetgeen op Kei voor de grofste aller beleedigingen geldt.

Fawawng, rahan fawawng, geraamte van een huis.

Fawn, en-, spannen van een strik.

Fawoeak, en-, op een vlot laden.

Fawoes, en-, (v. woes), ledigen.

Fawôk, en-, belasteren.

Fedan, en-, (M. padam), dooden, blusschen, doen bedaren. Doot enfedan taheit, de regen brengt de zee tot bedaren. Van wonden en ziekten, vooral als ze uitwendig zijn, zegt men dat ze leven, enwaeit, alsnog voortduren; haar genezen,heet haar dooden, enfedan; zijn ze genezen, dan heeten ze dood, enmāt.

Fee, dwars, recht door. En-, doorsnijden,—breken,—kappen, enz. Enbafee, recht doorgaan, zonder omwegen; een omweg afsnijden. Enba fee hira, voor iemand voorbij gaan. Enba fee wē hira, recht op iemand af gaan. Nanār fee, rechtuit zeggen, kort en bondig vertellen. Nat-, gebroken, geknakt, afgebroken. Fee gebruikt men alleen voor lange voorwerpen.

Feeng, en-, geven, schenken; zie enfieng.

Fedfedan, (v. en- fedan), doodelijk, doodend.

Fedoel, en-, (M. perdoeli), zich storen aan, geven om. Oefedoel waeid, 't kan mij niet schelen.

Fefar, splinter. En-, versplinteren. Nat-, versplinterd.

Fĕhe, en-, lubben, ontmannen. Nat-, gekastreerd.

Fĕhēw, nak-, veesten, winden laten.

Feīk, en-, G.K., zich knolsgewijs of stoelsgewijs voortplanten.

Feïk, en-, (v. fein), spatten, spritsen.

Feïn, spat, druppel, gespat.

Fel, zoo, zoo als, gelijk. Fel-i, felhē fel-ěni of fel-ěnhē, aldus, zoo. Fel-uk-i, of fel-uk-hē, zie zoo, zoo is 't goed, genoeg. Betfel, bijaldien. Felbe? hoe? hoezoo? Jaw fel o, in uw plaats, als ik u was.

Felan, vorm, gestalte, inzonderheid lichaamsgestalte en weer bizonder: goede lichaamsgestalte; vandaar: gezondheid, welvaren; tooi, sieraad. Enwaroek sak ni felan, voor 't welvaren van iemand offeren. Felan tanaein, welvarendheid, gaafheid van lijf en leden.

Felan, en-, met elan visch dooden.

Felāv, leugenaar. En-, liegen.

Fellahang, něf-, zie něf-talwang.

Felbe? hoe? hoezoo? wat? wablief? Aka felbe i? wat is er toch? wat moet dat beduiden?

Feletnai, (v. felan en nai), mooi, lief, schoon.

Feljār, en-, doen opschrikken.

Fello, (v. něb-lo), recht, overeind. En-, opzetten, overeind zetten. Enfello rahan, een huis opzetten.

Fellokat, en-, aanvullen,bijvoegen, bijbetalen.

Feloeb, en-, slaperig maken. Doot enfeloeb tomat matar, regenweer maakt de menschen slaperig.

Femang, en-, (v. heiman), een schaamgordel omdoen of dragen.

Fěnan, alleen in de verbinding: enêr fěnan, uitschelden.

Feng, bak, teil, kuipje van hout of gebakken klei. Wahan fengfeng, rond hoofd.

Feoeng, en-, vastbinden.

Fer, of ferne, mits, vermits, alsmaar.

Fêr, en-, nat maken, bevochtigen.

Fêr, geraspte klappernoot. Deze wordt ook gebruikt om kleine kinderen te baden en door vrouwen om het haar te wasschen en lenig te maken, enfêr moeroen. En-, met fêr wasschen.

Ferak, en-, (M. perah), uitwringen, uitpersen. Enferak soes, melken. Enferak toemel, zekere bladeren uitpersen op het strand waardoor een worm, toemel, boven komt, die als vischaas gebruikt wordt.

Ferāt, en-, of enêr ferāt, lasteren, kwaadspreken.

Ferfêr, zie fêr.

Ferkokat, mannelijke maisbloem. En-, bloeien van de mais.

Ferihin, zie farihin.

Fernaan, (v. naan), en-, een langen adem hebben = veel praats hebben. Fernaam o, je hebt veel praats.

Ferne, zie fer.

Fernir, en-, G.K. = en-hoemak.

Feroen, liman feroen, benedenarm.

Festa, (H. feest), feest, kerkelijk feest.

Fetar, en-, kwade invloed afweren, door 't betooverend voorwerp bij den betrokkene te houden en te bezweren, niet meer te schaden.

Fi, of af 'i, dinges. En-fi, dinges zeggen, n.l. als het eigenlijke woord niet te binnen wil schieten.

Fid, deur, poort, inzonderheid de opening. Fid matan, deuropening. Fid benoewan, deurblad; de deur als afsluiting. Fid ren, hoofdingang, voordeur. Fid tāv, achterdeur. Fid tên, voordeur, hoofdingang. Fig.: fid tāv, adelijken; fid ren, middenstand; fid tên, slavenstand, wegens de plaats, die zij bij vergaderingen innemen, n.l. de adelijken tegen den achterwand, de minderen bij den hoofdingang. Soer fid, als men een huis binnentredende tegen een vrouw stoot, kan dit goed of slecht worden opgenomen, en al of niet vervolgd als aanzoek.

Fid, en-, verkoopen. Enfid na, verkoopen tegen, voor. Enfid wē, verkoopen aan.

Fieng, en-, geven, schenken. En-fieng wat, voor niets geven. En-fieng watoek, weggeven. Enfieng hadam, vrijgevig zijn.

Fieng, oogenblik. Fieng i, of ruk i, nu,oogenblikkelijk.

Fif, en-, scheef zijn. Enba fif, scheef loopen.

Fifieng, (v. en- fieng), gift, geschenk.

Fifik, en-, kloppen, tikken. Enfifik fid, aankloppen.

Fifin, (v. enfit), oostkant. Lêr fifin, de kant waar de zon opkomt.

Fifoeat, nat-, (v. en- foeat), buikkrampen hebben.

Fiik, en-, spatten, spritsen.

Fiin, lichtstraal.

Fiit, en-, (v. fiin), opkomen van hemellichamen. Lêr enfiit, de zon komt op; 's morgens vroeg als tijdsbepaling.

Fikfikir, gedachte, verstand, begrip. Ini fikfikir enba roro, hij is vernuftig, verstandig.

Fikir, en-, (M. pikir), denken, meenen, dunken, begrijpen. Enkai ruk enfikir afa, tot de jaren van verstand gekomen zijn. Enkai enfikir afa waeid ruk, buiten kennis zijn, verbijsterd zijn. Enfikir ken, begrijpen, de zaak juist inzien, gelijk hebben. Enfikir sa, zich vergissen. Enfikir toek, er met zijn verstand niet bij kunnen, niet begrijpen. Oekai oefikir tomat feli waeid, ik weet niet wat zoo iemand voor heeft, ik snap zijn handelwijze niet. Enfikir roro, verstandig zijn. Oemfikir felbe? wat dunkt u? wat denk je ervan? Oefikir nā wak, ik zal er eens over nadenken.

Fil, en-, oprapen, rapen. Enfil-oek, samenrapen, bijeengaren. Enfil-ik, kiezen, uitzoeken.

Fĭn, (M. pinjoe), schildpad, meer bepaald de gewone met waardeloos schild.

Fĭn, en-, om den hals dragen, b.v. een snoer kralen.

Fĭnfinoer, snot.

Finoer, en-, snuiten, den neus snuiten. Nak-, snotteren.

Fĭnwingoe, pijn in 't lijf hebben bij scheuten of steken.

Fioek, en-, laden, opladen, inladen, vullen.

Fit, of einfit, zeven. Woet- einfit, zeventien. Woet- fit, zeventig. Rat- fit, zevenhonderd. Zeven en drie zijn de mystieke getallen in sprookjes en legenden. Soms ook is zeven even als tien een onbepaald getal = veel, b.v. oemhêr, oemhêr afa einfit, je vraagt al maar van alles.

Fitik, en-, flikkeren. Jaf enfitik, bliksem.

Fleel, klimmer. Nĕ-, klimmen.

Fles, (H. flesch), vierkante flesch.

Fo, om, tot, opdat, naar. Fo lān, opdat. Fo duidt in 't algemeen het doel of einde aan eener handeling. Oeil fo Joet, ik ga terug naar Gr. Kei. Roebai enwāl il fo oemat, de slang veranderde in een mensch. Ensak fo pangkat, tot een waardigheid verheffen. Oemoet fo bōk, doe het goed, herstel het. Alle bijwoorden van wijze kunnen door fo met het werkwoord verbonden worden. b.v. oemwehe koewat of fo koewat, roei stevig door. Fo aka? waarom? waarvoor? tot wat einde. Fo dient nog om eenigermate ranggetallen te vormen, door het n.l. achter de getelde voorwerpen te plaatsen, b.v. fo eintil, fo woet, dat is drie, tien.

Fo, vischsoort, = manjifit.

Fo, kenteeken.

Fo, aandeel.

Fodat, en-, juist op het punt van gaar zijn; mollig, poezelig zijn; ook als meisjesnaam in gebruik.

Fodat, armband, bestaande uit een platte schijf van een olifantstand gezaagd, die door de Tanimbareezen gemaakt wordt.

Foe, hars. En-, met hars vastzetten of stoppen; dichtstoppen in 't algemeen. Enfoe aroen, de ooren dichtstoppen om den naam van dengene dien men betreurt, niet te hooren, opdat daardoor de smart niet verlevendigd worde. Nĕ-, bedekken, verbergen.

Foean, G.K. boomsoort.

Foean, en-, uitvegen, uitwisschen, uitdooven.

Foeat, en-, strengelen, vlechten, twijnen; door draaien uitwringen. Nes-, krinkelen, warren. Nat-, of nat- fitfoeat, buikkrampen hebben.

Foeboer, e n-, lasteren, valsch beschuldigen.

Foedik, e n-, scheef, schuin staan, buiten de lijn of 't gelid staan. I n i n g o i n e n f o e d i k, hij trekt scheeve gezichten; hij liegt.

Foeding, e n-, zie e n- f o e d i k.

Foedoe, knobbel, vetgezwel.

Foef, e n-, breken. E n f o e f w a h a n, iets verzwijgen, verborgen houden, geheimzinnig doen.

Foefoe, een soort oorhanger.

Foefoei, (v. e n- f o e i), wat gepoot of geplant is, in tegenstelling met hetgeen in 't wild groeit.

Foehar, navel, navelstreng, middelpunt. De navelstreng van pasgeboren kinderen wordt in een klapperdop gesloten en bij de stookplaats opgehangen. Voor jongens hangt men daarbij een boogje met pijltjes, voor meisjes een mandje en hakmesje van hout. Een klein stukje van de navelstreng en de nageboorte wordt op de vuurplaat onder de asch verborgen en op den zuiveringsdag aan de geesten geofferd, opdat zij 't kind geen leed zouden doen. Een klein stukje van de navelstreng van jongetjes wordt ook aan een klapperboom of sagoboom gebonden, waardoor deze boom als eerste bezit aan den nieuwgeborene wordt toegekend.

Foei, e n-, pooten, planten, stevig neerzetten. E n f o e i k a d i n g, een knoop aanzetten of vastmaken.

Foeik, è n-, laden, vullen. E n f o i k l a m i n, zie l a m i n.

Foeit, e n-, klaarmaken, gereed maken, toebereiden.

Foeisoek, e n-, geen of weinig nakomelingschap hebben zoodat de familie dreigt uit te sterven, = e n m e l e n- h o e v n i h ā r w a e i d.

Foeitoen, e n-, (v. e n - f o e i en t o e o e n), uitplanten.

Foejār, vischsoort.

Foek, e n-, bijvoegen, aanvullen, bijbetalen.

Foekat, (M. poekat), zegen, treknet. E n b a n g i l f o e k a t, met dat net visschen, waarbij men met stokken op het water slaat, om de visschen in 't net te drijven.

Foekwāi, huilerigheid, drenzerigheid van kinderen. E n-, huilerig, dwingerig zijn van kinderen.

Foelik, verboden zijn uit godsdienstige of bijgeloovige overwegingen, ook: f o e l- f o e l i k, (M. pomali). E n-, zich wegens godsdienstige of bijgeloovige beweegredenen van iets onthouden, of als verboden beschouwen. F o e l i k! dat mag niet!

Foelin, (vgl. e n - f o e l i k), wat verboden of pomali is. L e r a n f o e l i n, dag waarop het verboden is te werken wegens het bezoek van bevriende vreemdelingen, een sterfgeval, m i t o e- feest, terugkeer van reizigers, enz.

Foen, e n-, dikbuikig zijn. E n f o e n k o w a t a e i n, een vrouw zwanger maken.

Foenoen, tros van vruchten. M o o e f o e n o e n, een tros pisang.

Foennga, (v. f o e o e n en n g a- e i n), bloemstengel.

Foeoen (M. boenga), bloem, bloesem.

Foeoen, krijg, oorlog, gevecht. R a-, oorlogen. E n t a l f o e o e n, oorlog, krijg voeren.

Foeoet, e n-, of n a k-, (v. f o e o e n), bloeien.

Foeoet, e n-, donker zijn. D e f o e- o e t, donkere nacht, als tijdsbepaling.

Foer, w ā t f o e r, puimsteen.

Foer, vischsoort.

Foer, een vogel van de familie der meliphagidae, N a n g g r ĕ h i f e l t e f o e r m a n n g i r i t, aldoor snateren en kibbelen. F o e r w i o e n r u k, 't wordt al avond, wijl tegen den avond die vogel zich vooral laat hooren.

Foer, e n-, (M. poetar), draaien.

Foer, e n-, schreeuwen, krijschen, gezamelijk schreeuwen, om elkaar aan te moedigen of op te wekken bij 't werk of bij krakeel. E n f o e r f o e r i t, bakkeleien, voortdurend krakeelen en vechten. R a-, vechten, oorlogen.

Foerfoerin, (v. e n - f o e r), zwingel, roerpen, deurkruk, en alle soort handvat dienend om te draaien.

Foerin, e n-, (v. e n - f o e r) draaien.

Foerin, e n-, (v. e n - f o e r), vechten.

Foering, e n-, afschrappen, afkrabben.

Foerit, e n-, (v. e n - f o e r), knarsen, kraken, piepen, alle geluid, dat door wrijving van op elkaar klemmende voorwerpen wordt veroorzaakt.

Foerngata, heestersoort. De bladeren, groen opgelegd, dienen als pleister op zweren.

Foetān, e n-, verachten, minachten.

Foetar, e n-, (M. poetar), draaien. Fig.: verdraaien.

Foetfoetar, (v. e n - f o e t a r), molen. F o e t f o e t a r k o e f, koffiemolen.

Fof, e n-, zie e n - f o k.

Fofa, e n-, beuken, stuk slaan.

Fofak, e n-, tusschen de handen wrijven.

Fofan, (M. papan), plank.

Fofat, of w ā r f o f a t, een slingerplant.

Fofelang, vriend, makker.

Fofoeat, (v. e n - f o e a t), getwijnd.

Fofof, zie b a f o f.

Fofôr, (v. f ô r), dolzinnig, tot de booze geesten behoorend. N a n g - g r ĕ h i f o f ô r, dolle praat verkoopen, raaskallen.

Fofôt, (v. e n - f ô t), vulsel, al hetgeen dat dient om iets op te vullen.

Fohok, e n-, liegen, jokken, veinzen.

Foïn, bos, bundel, schoof, garf.

Fok, e n-, drijven, afdrijven, wegdrijven. B e r k ā r i e n f o k, die zaak is op de lange baan geschoven.

Fokoeb, vischsoort.

Folat, G.K., deur, als sluiting; deurblad.

Folawar, vischsoort.

Fomang, e n-, betrokken zijn van de lucht.

Fomoer, later, daarna. F o m o e r - m o e r, veel later, achteraan. E n-, of e n m o e r, lasteren, achterklap spreken.

Fôn, korte lassen voor en achter aan een boot.

Fonan, e n-, malsch, mollig, poezelig zijn.

Fongil of w o n g i l, bovenrand eener boot.

Foôn, steven van een boot.

Foot, (H. fok), fokkezeil.

Fôr, geest, duivel, spook, krankzinnige. F ô r e n w e d o, verwensching. F ô r e r d o e k r a s d o e v n a r a h a n, de spoken vergaderen in 't huis, zegt men van een huis, dat 's nachts donker of onbewoond is. F ô r e n d o e k n i w a h a n, hij is bezeten, zegt men ook van allerlei soort hysterische of stuipachtige toevallen, die aan de inwerking van booze geesten worden toegeschreven. E n-, door een boozen geest bezeten zijn, krankzinnig zijn, als een gek te keer gaan. F ô r w a h a t, booze geesten.

Forskot, (H. voorschot), voorschot.

Fôt, e n-, vullen, alleen vullen met drooge stoffen. E n f ô t t s o e p i, een pijp stoppen. E n f ô t e s b i n g a r, een geweer laden. E n f ô t n a, doen in zak, mand, kist, enz.

Fowaāng, e n-, pasklaar maken.

Fowāng, langzaam, traag. E n-, zachtjesaan, langzaam iets doen.

Fowang, e n-, voor h o w a n g schelden.

Fowatoe, klosjes aan den binnenkant van een bootplank. Zij worden op de plank uitgekapt, om na 't passen met de r o e v a t w a l w a l i n, ze weer los te kunnen slaan. Later worden door die klosjes gaten gekapt om er de knieen aan vast te kunnen binden. Andere, langere dienen om er de roeibanken op vast te maken.

Fowoei, e n-, roepen, toeroepen, aanroepen.

Fra, [illegible]. afzelia bynga, A. Gray, [illegible] F r a J ā r, een andere soort.

Fra, e n t ā b n ĕ-, een bevel omroepen.

Frāk, (H. vracht), vrachtprijs, passagegeld.

Frakrakat, e n-, kietelachtig zijn.

Fre, (H. vrij), ontslagen, afgezet.

Frear, boomsoort.

Freet, e n-, tegen rampen en onheilen beschermen, vechtenden tot bedaren brengen.

Freik, n a-, blazen, blaasinstrumenten bespelen.

Frejaf, (v. n a- f r e i k en j a f, blaaspijp.

Frên, (H. vrij), vrijheid in tegenstelling van dienstbaarheid. E n w ê r n i f r ê n, boete betalen voor het zich vrij maken van een of andere dienstbaarheid of slavernij.

Froean, zie a f f r o e a n.

Froeoet, zie f o e o e t.

G

Gai, (M. gajit), haak aan kleeren.

Gambar, (M. gambar), plaat, prent, schilderij.

Gambir, (M. gambir), uit een plant getrokken looistof, die bij de betelpruim gekauwd wordt, uncaria gambir Rox.

Ganti, (M. ganti), opvolger, plaatsvervanger. E n-, opvolgen, vertegenwoordigen.

Garis, (M. garis), lucifersdoosje, doosje lucifers. E n t ê v g a r i s, een lucifer aanstrijken.

Gās, (H. gas), gas. L a m p o g ā s, allerlei soort gas- of electrische lampen.

Glās, (H. glas), drinkglas. G l a s t ê n, karaf.

Gobang, (M. oewang), 2½ centstuk, halve stuiver.

Goedang, (M. goedang), pakhuis, bergplaats. E n-, ordenen, rangschikken.

Goenting, (M. goenting), schaar.

Grēdja, (M. gredja), kerk, bedehuis.

Grĕhi, n a n g-, spreken, praten, bespreken. N a n g g r ĕ h i t o e r o e k, berispen. N a n g g r ĕ h i a t o e r a n e n h o e v h i r a, iemand de les lezen, zie bij a t o e r a n. N a n g g r ĕ h i a b l ô t, langdradig spreken, veel praats hebben. N a n g g r ĕ h i w o e s, sauwelen, leuteren. N a n g g r ĕ h i l a e i t, raaskallen. N a n g g r ĕ h i j a n a n, in figuurlijken zin spreken. N a n g g r ĕ h i l ê n, huichelen. N a n g g r ĕ h i h a l o e s, beleefd, vormelijk, welwillend spreken. N a n g g r ĕ h i k a s a r, afsnauwen, bits spreken. N a n g g r ĕ h i b e r k ā r, een zaak bespreken.

Griffel, (H. griffel), griffel.

H

Ha, n ĕ f-, lenig, slap; sleetsch zijn van stoffen.

Ha, stuksnaam voor bamboelatten: k o h ô r h a, een bamboelat.

Haa, e n-, uitpluizen, uitrafelen.

Haan, e n-, in den mond of bek dragen.

Haawk, e n-, willen, halen, zoeken, verlangen, E n l e of e n l e i k h a a w k, zoeken. E n h a w a h i k h a a w k, op goed geluk af antwoorden, er een slag naar slaan.

Haawn, e n-, met spieen vastzetten.

Haawng, e n-, iemand zoeken te benadeelen, de pik hebben op.

Haawng, e n-, een boog, val of strik ontspannen.

Hāb, al wat men over hoofd of schouder afhangend draagt, als draagmand, geweer, enz. E n-, aldus dragen.

Hab, e n-, of e n h a b j a r o e k, opspringen van een school visschen boven den zeespiegel.

Haba, achillespees, hielpees.

Habalin, e n-, beweenen, betreuren. E n l o b a n g h a b a l i n, zelfde bet.

Habar, stuksnaam voor draad, touw en lianen, w a r a t h a b a r t ĭ l, drie touwen, of driedraadsch touw.

Habat, e n-, vast of bestendig blijven of doen blijven; vast, stevig zetten, planten, pooten, den grond rondom iets aanhoopen of aanstampen. E n d o e k h a b a t, vertoeven, wonen. W o e a n e n h a b a t, de maan neemt af.

Habingan, e n-, gevlekt zijn door litteekens van ziekten of wonden; albinovlekken hebben.

Habka, e n-, wijdbeens staan of loopen.

Hablang, e n-, uitsperren. E n h a b l a n g j ê n, de beenen sperren, schrijlings staan.

Habo, open boot, schuit, prauw. H a b o s e r o e, lange schuit met hooge stevens. H a b o t e t ê r, lage breedbuikige schuit. H a b o s a b a n, schuit met kort opgaanden boeg. H a b o t o e k t o e k, schuit met zeer schuin opgaanden boeg. E n- t a i h a b o, per schuit gaan, in een schuit varen. E n r ā t h a b o, in de schuit stappen. E n t o e b o e r h a b o, uitstappen. E n t o e o e of e n b a r e k h a b o, een schuit te water slepen. E n- s a k h a b o, een schuit op het land slepen. E n t a r o e k h a b o, een schuit in zee brengen, opdat ze met afloopend tij niet vast rake. H a b o e n ā d, of e n- d o e k, de schuit zit vast. H a b o e n d i t, de schuit is lek. H a b o e n l i k i t, of n a m l i k i t, de boot helt over, ligt onvast. H a b o n i h i n b ō k of s i e n, de schuit ligt hoog, of diep; schept geen of schept gemakkelijk water. H a b o e n b i- l o e k b ō k, de boot zeilt scherp tegen wind op. H a b o e n s o b ō k, de boot loopt goed, heeft goede vaart. H a b o m a t a n, een stukje kawoel langs beide voorstevens om onheil af te weren. H a- b o a b l ô t, de openbare weg, de straat.

Hadaān, voorgalerij.

Hadab, of d ā b, zeil van vlechtwerk gemaakt.

Hadam, zie bij e n- f i e n g.

Hadang, e n-, losgaan, N ĕ f-, los, niet stevig, niet vast zijn.

Hadawng, e n-, schudden, trillen, beven, aardbeving.

Hadawng, wel voorzien van. E n-, of e n- f i e n g h a d a w n g, gul, vrijgevig, kwistig zijn.

Hād, of h a d j i, (M. hadji), Mekkaganger. E n b a h ā d, naar Mekka ter bedevaart gaan.

Hadōv, e n-, of e n- h a d o w a, met gedruisch loopen, dreunen, kraken of gedruisch maken van den stap.

Haein, e n-, ontbinden. N a m-, los gegaan zijn.

Hael, sap van boomen en planten, getah.

Haha, e n-, overluid, krakend of schaterend lachen. Zie h e h ē.

Hahaawk, (v. e n - h a a w k), wil, begeerte, verlangen.

Hahawa, (v. e n - h a w a), antwoord.

Hair, e n-, omroepen, afkondigen. E n- w o o h a i r, omroepen. E n h a i r j o e t of j o e t o e t, het verbodsteeken opheffen, de sasi openen. E n h a i r n o e o e r de klapperpluk openen.

Haja, vijand, tegenstander. E n-, vijandig zijn.

Hajoen, e n-, schudden, wippen, op en neer bewegen.

Hāk, (H. haak), haak, gesp. E n-, loshagen, losmaken.

Hāk, e n-, G.K. = e n - w ê r.

Hāk, (M. hak), recht, aanspraak, gebruiks- of erfrecht.

Hakar, e n-, duidelijk maken, toelichten.

Hakeet, en-, v. e n - a h a i en e n- k e e t), bespreken, uitkiezen, bedingen.

Hāl, (M. hal), zaak, twistzaak, geschil.

Hāl, e n-, losmaken, uitrafelen, verstrooien. E n h o e l h ā l of h i l h ā l, sauwelachtig vertellen. E n b a h i l h ā l rondslenteren, overal rondloopen.

Halād, roet.

Halāi, zie h e l ā i.

Halāi, e n-, (M. lajoe), schroeien, inzonderheid om iets lenig en slap te maken, b.v. pisangblad; verlept, verflenst zijn.

Halān, vleugel, vlerk. W e e n n i h a l ā n, de buitenste rasterheggen van een sero of groote vischfuik.

Halak, e n-, uittrekken b.v. een doorn, een splinter.

Halal, e n-, zich verzoenen. A e i n e n h a l a l a e i n, met elkaar verzoend zijn.

Halee, of l e e, buidelrat. Wanneer men er een doodt, steekt men met den spitsen snuit tegen de tepels der borsten van kleine meisjes, opdat ze kleine spitse borsten zouden krijgen, hetgeen voor mooi geldt.

Halel, n ĕ f-, een strop of lus leggen.

Halil, e n-, (v. h a l i n), onder den arm dragen of vasthouden.

Halin, of h a l i l i n, oksel. W o e o e n h a l i l i n, okselhaar.

Haling, (M. lajin), verschillend, anders; zonderling. O e m o e t a f a h a l i n g r ĕ h e, wat doe je toch zonderling. E n-, anders, verschillend, zonderling zijn.

Haloes, (M. haloes), zacht, fijn, teer, poezelig. P a r i n t of t i t h a l o e s, zachte dwang, welwillend, met zachtheid gegeven bevel. N a n g g r ĕ h i h a l o e s, welwillend, keurig spreken.

Ham, e n-, deelen, verdeelen, uitdeelen. E n h a m f o k ĕ d i n r o e in tweeën deelen. E n b a h a m, uit elkaar gaan, elk zijns weegs gaan. Fig.: als machthebbende beschikken over, j ā w o e h a m o w a e i d, ik heb u geen bevelen te geven.

Hama, bloeiwijze van den sagopalm en van sommige aardvruchten, b.v. de kalladi.

Hamadan, e n-, beraadslagen.

Hamadik, e n-, (v. madik), boos koppig zijn.

Hamadoe, e n-, zuur kijken, boos zijn.

Hamak, e n-, zie e n - a m a k.

Haman, vlerk of uitlegger aan een vlerkprauw.

Haman, e n-, zie e n - a m a k.

Hamang, e n-, bevelen, gebieden.

Hamang, e n-, (v. h a m a n), vlerken aan een prauw maken. Fig.: koppelen.

Hamar, dag in tegenstelling met nacht, overdag. D e d a n h a m a r, dag en nacht. H a m a r w o e t, voortdurend, zeer langen tijd. H a m a r......... h a m a r, alle dagen, dagelijksch, dag in dag uit. H a m a r l ā i r u k, 't is al lang dag.

Hamarang, e n-, (v. e n - t a h a en m a r a a n), luchtig opnemen, niet ernstig behartigen.

Hamatang, e n-, (v. m a t a n), uitbotten, uitloopen, waterscheuten krijgen.

Hamaw, e n-, smeden. Zie e n- f a w.

Hamêr, e n-, (v. h ê r), beteren, genezen.

Hamidik, e n-, meestal in samenstelling met andere werkwoorden, = plotseling, schielijk, kortaf iets doen. N a n g g r ĕ h i h a m i d i k, kortaf spreken. W ā t h a m i d i k, steile rots.

Hamin, scheut, uitspruitsel van vruchten. N o e o e r h a m i n, uitgeschoten kokosnoot.

Hamirin, e n-, zie e n - m i r i n.

Hamis of k a m i s, (M. kamis), Donderdag.

Hamīt, e n-, opkomen, ontkiemen, opdagen, uitkomen van tanden. T o e m e r h a m ī t, men begint te vertellen.

Hamjanin, (v. e n- h a m en j a n i n), maanmaand, ongeveer overeenkomend met Augustus of September, wanneer n.l. de wind onbestendig is.

Hamawt, e n-, (M. moewat), inladen, aanvullen, opvullen, plempen.

Hamodar, e n-, afdrogen.

Hamoelik, e n-, (v. e n - t a h a en m o e l i n), als m o e l i n beschouwen of onderhouden.

Hamoemoer, e n-, of e n - t a l m o e m o e r, lawaai maken.

Hamoening, e n-, bezichtigen, bekijken.

Hamoerin, jeuk. E n-, jeuk hebben, jeuken. N g o i n h a m o e r i n, watertanden. T o m a t w a t h a m o e r i n, ontuchtig vrouwspersoon. H a m o e r i n of o e m h a m o e r i n, scheldwijze tegenover vrouwen.

Hamoeroet, kokkelkorrel, anamirta coculus, W., waarmee visch bedwelmd wordt. De jonge blâren gekneusd en met kalk vermengd als middel tegen k a d o e d o e r. E n-, met dit vergif visch bedwelmen.

Hamonat, e n-, lijk bezorgen, alle toebereidselen treffen voor de begrafenis.

Hamôt, e n-, (v. n a m- m ô t), vullen, plempen, inladen.

Hamsir, geschenk van de reis meegebracht.

Han, e n-, vastzetten, stutten, schoren.

Hän, e n-, niet belet zijn, vrij zijn, den tijd hebben, op zijn gemak zijn, beschikbaar zijn, gemakkelijk zijn. N o e h o e e n h ä n r u k, het weer is weer kalm, de storm of regen is over.

Hanaän, (v. n a a n) geest adem, (spiritus); schim, die na den dood blijft voortleven.

Hanäd, zie o e d.

Hanäk, e n-, (v. h a n a ä n), opsnuiven.

Hanaman, e n-, polsen, onderzoeken, beslechten.

Hanang. zie h a n a n g o e n.

Hanangoen of n a n g o e n, gelijke, tegenhanger, een der stukken, die samen een paar of een stel vormen.

Hanaroen, lekker; welgevormd van lijf en leden; vandaar H a n ä r als vrouwelijken eigennaam.

Hanät, goederen, bezittingen. N a n g- l o e f a n h a n ä t, sterven. E n k ä i e n t a h a h a n ä t w a e i d, verkwistend zijn.

Handoek, (H. handdoek), handdoek, die door de Keieezen echter meestal als opschik gebruikt wordt bij wijze van groote das.

Haneek, e n-, turen, loeren, uitkijken, spieden.

Hanër, e n-, grommen.

Hang, e n-, in richting tegenover liggen of tegenin zich bewegen. Aldus komt het voor in samenstellingen met vele werkw., die een richting of beweging aangeven, b.v. e n b a h a n g t i m o e r, in oostelijke richting gaan; e n w ë h e h a n g n i o e t, tegen den wind in roeien; e n d o e k h a n g, tegenover liggen of zitten. E n- t a- h a n g, (v. e n- t a h a en h a n g) in tegengestelde richting houden, dus: beletten, weehouden, verhinderen. N ë f-, tegen elkaar ingaan, indruischen, b.v. n i o e t h ô r r ë f- h a n g, wind en stroom gaan tegen elkaar in; tegen elkaar opwerpen, dus: aan- of ophoopen, b.v. grond, asch; brandhout op het vuur doen. Ook e n- h a n g, komt in deze bet. voor.

Hanga, (v. h a n g), mik, gaffel, vertakking. A i h a n g a, boomtak, mik. H o e r h a n g a, vork, eetvork. D e d h a n g a, zijweg, tweesprong. R a h a n h a n g a, huis van zacht hout, dat op mikken rust en niet in elkaar gewerkt is met pen gat. H a n g a- w a w, achtarmig, stervormig. N a t-, vertraagd, belet, verhinderd worden. In verbinding met werkwoorden is h a n g a = h a n g.

Hangan, of h a n g a, boomtak, tak, vertakking, been van gaffel of vischspeer, enz., tand van vork.

Hangar, koraal, rif. H a n g a r w o e- o e n, edelkoraal. E n a w o e n h a n g a r, koraal branden om kalk te verkrijgen. E n j a e i k h a n g a r, koraal of rifsteenen uit de zee ophalen. H a n g a r d o e a n, kleine vischjes, die tusschen de rifsteenen leven.

Hangat, e n-, (v. h a n g a n), door 't afbreken van een tak uit een boom vallen.

Hangir, a i h a n g i r, de boven den grond onder tegen den stam tot borden vergroeide boomwortels, b.v. van den kanari.

Hangir, e n-, (v. n g i r), klieven, splijten, kappen. D o e a d e n a f h a- n g i r h i r a n i d ō s, het opperwezen moge zijn schaamdeel klieven, verwensching.

Hangir, bloed, inzonderheid vuil of bedorven bloed, b.v. van de bevalling. L ä r h a n g i r, zelfde bet. E n-, stinken, vooral van dingen, die in ontbinding verkeeren, of van visch.

Hanglār, e n-, aanbranden, verschroeien.

Hangli, e n-, schuin, scheef zijn, hellen.

Hangoek, e n-, (v. e n h a n g en e n- o e o e k), e n h a n g o e k e n h o e v, in tegenstelling brengen met, vergelijken met. N ĕ f-, gelijk zijn, overeenkomen, op elkaar gelijken.

Hangoen, een soort oorhanger.

Hangoen of h o e n g a n, aantal. H a n g o e n b e? hoeveel?

Hangoer, boomsoort.

Hangroeoek, e n-, (v. e n h a n g en r o e h o e n), op zij liggen.

Hanhoet, smalle reepjes bamboeschil, die dienen om atap te naaien.

Hanirin, (v. e n- h i r i t), westkant. L ê r h a n i r i n, ondergaande zon, westkant.

Hanôt, schelpsoort, hyppopus maculatus.

Hār, zie ā r.

Hār, zie d o w r. H ā r- e n, bet-overgrootvader. E n-, van denzelfden leeftijd zijn; vandaar h ā r = makker, vriend; h ā r w a l i n, vrienden en familie, die men heeft in andere dorpen.

Hār, adder, door de toovenaars gebruikt ter bereiding van schadende toovermiddelen. O e m b w a, h ā r e n- h o n g o, als je gaat, moge een adder je steken, bedreiging tegen iemand, dien men wil beletten heen te gaan. H ā r n i l, zwarte blinkende aardworm met giftige beet.

Hār, e n-, te hulp of om hulp roepen.

Hār, e n-, omstooten, omduwen, door er met zijn zwaarte tegen te leunen.

Hara, aars. H o e m a n h a r a e n d a t r u k r o i, daar komt een bui opzetten. A i h a r a, een heestersoort, welks bladeren bij aanraking een geweldige jeukte veroorzaken.

Haraang, e n-, helpen, steunen, medewerken.

Haran, (M. hari), bepaald tijdstip. H a r a n i, op dit oogenblik, om dezen tijd. M e r a n h a r a n i, morgen om dezen tijd.

Harang, e n-, bereiken, reiken tot, toereikend zijn, voldoende zijn, evenaren, gelijk staan met. N a n g g r ĕ h i t o e k h a r a n g, ondoordacht spreken, kwaad spreken.

Harangoen, wesp. B o b h a r a- n g o e n, slijkwesp. H a r a n g o e n t o e a t, G.K. = h a w ô n.

Harara, zeekwal, medusa aurita, die jeuk veroorzaakt als men ze aanraakt; een jeukveroorzakende plantsoort; de sproeten of pukkeltjes daardoor op 't lichaam veroorzaakt.

Harawin, (M. kamarin), gisteren.

Harbngoeoen, e n-, de vuist ballen.

Harmodar, (v. m o d a r), voorganger in den oorlog, die met m o m a r onkwetsbaar gemaakt, voorop gaat, zoodat de dauw, m o d a r, op de struiken langs het pad hem het meest bevochtigt.

Haroeb, e n-, groeien van planten, tieren; voortbrengen, opleveren van een tuin. A f a h a r o e b, wat in 't wild groeit. A f a h a r o e b e n t a l n i i w o e n e n r ā t, wat hem uit het hart opwelt.

Haroeboen, (v. e n- h a r o e b), groei, fleur, tier, van planten. H a r o e b o e n l o e l i n, weelderige groei.

Haroek, e n-, openkappen van een tuin of aan te leggen weg.

Haroeoek, e n-, helpen, herstellen, ontzetten of kalmeeren van vechtenden.

Haroeoen, kreeftsoort.

Haroes, (M. haroes), betamelijk, plichtmatig,waardig.

Haroet, e n-, verscheuren. N a m-, verscheurd.

Haroev, stof, gruis, asch, stoffig.

Haroewan, e n-, zich boos of minachtend afwenden. Fig.; uitvluchten zoeken, over de zaak heen praten.

Harta, (M. harta), kostbaarheden, stukken van waarde, inzonderheid als huwelijksprijs. W o e r h a r t a, zelfde bet.

Hasil, (M. hatsil), huurprijs, opbrengst.

Hatoei, t i w a h a t o e i, zekere wijze van trommen; zie e n- b e ï n.

Hatoet, e n-, aarzelen, wijfelen.

Hāvna, vischsoort.

Haw, e n-, zie e n- m a h a w.

Hawa, e n-, antwoorden.

Hawai, e n-, zaaien.

Hawak, e n-, G.K., uitschelden, lasteren. E n ê r h a w a k, zelfde bet.

Hawār, vischsoort.

Hawar, e n-, rijnsch, ransig zijn, zuur, bedorven zijn van eetwaren.

Hawarin, zie h a r a w i n.

Hawar, w a r, of w a r o h. (oud K. vgl. Fordaatsch: w a h o l), neen, niet, geen.

Hawaroe, (v. w a h a n en r o e), dubbel gelaat. T e W a h a r o e, naam eener legendarische oude vrouw, die bewaakster was van het doodenrijk der Oersiwa's in de grotten van Ohoideertawoen. Ze had twee oogen: een goed, waarmee ze op deze wereld rond zag en een blind, waarmee ze in het schimmenrijk kon zien. E n-, weifelen.

Hawāt, gaten of spleten in den grond. E n-, met puntigen stok, h o e a n, kuiltjes in den grond steken, om te zaaien of te pooten; in 't algemeen den grond in de plantingen bewerken of veldarbeid verrichten.

Hawed, e n-, onrustig zijn.

Haweilat, e n-, hunkeren naar een of andere lievelingsspijs.

Hawêr, e n-, iemands gezag ontduiken, of miskennen, een bevel ontduiken of weerstreven.

Hawik, e n-, vierkant kappen, b.v. een gevelden boom.

Hawĭl, handel, koopmanschap. E n-t e t h a w ĭ l, de prijzen vaststellen, hetgeen door de hoofden gedaan wordt, wanneer koopwaren aangevoerd worden, of voortbrengselen te koop gevraagd worden. Niemand mag koopen of verkoopen, alvorens de hoofden het met de handelaars over de prijzen eens geworden zijn. E n-, handel drijven.

Hāwk, e n-, zie e n- h a a w k.

Hawn, e n-, vastspieën, spannen van een strik.

Hawn, e n-, ontbolsteren.

Hawoeak, e n-, (v. w o e a n), vruchtdragen, opbrengen.

Hawoeak, e n-, of e n -f a w o e a k, op een vlot laden.

Hawôk, e n-, een verwilderden tuin weer openkappen.

Hawôn, wespsoort, die hare raten aan twijgen of bladeren ophangt.

Hawôn, e n-, of e n - w ô n, beruiken of besnuffelen, hetgeen de inlandsche wijze van zoenen is.

Hawôt, e n-, of e n a h ā i w ô t, zie e n - h a w ā t.

Hawt, graf, grafmonument. Het heidensch grafmonument voor een voornaam persoon bestaat uit een houten huisje boven 't graf. De nok vertoont den vorm eener prauw, terwijl op de vier dakkepers een slang is uitgesneden, die een vogel in den bek houdt. Verder ornamentwerk is zeer verschillend. De wanden zijn meestal open. Aan den voorkant ligt een steen, waarop de offertjes gelegd worden, bij 't n a f l o e r o e t n i t.

Hē, daar, hier, aanw. voornw., dient ook om meer nadruk op het voorafgaand woord te leggen. O h ē, jij daar, jij zelf. J a w h ē, ik hier, ik zelf. A f a h ē, dat ding daar, dinges, je weet wel.

Hebang, e n-, leunen op, steunen op.

Heêr, e n-, (v. h ê r), sterk zijn, stijf zijn, genezen.

Hegoi, e n-, beademen.

Heha, e n-, spijt hebben iets verwaarloosd of verzuimd te hebben.

Hehē, e n-, gichelen, lachen der vrouwen in tegenstelling met het lachen der mannen. Wanneer de plechtigheid van het naam geven aan een kind is afgeloopen, begeeft zich iemand naar buiten en roept overluid den naam ter kennisgeving. Is het een jongensnaam, die wordt afgeroepen, dan antwoordt men lachend h a h ā! is het een meisje, h e h ē!

Hehejen, (v. e n - h e j e n), waaier uit een palmbloemscheede gesneden, en dienend om het vuur aan te wakkeren. Waaier van hout, een plat rond plankje met steel en met snijwerk versierd. Wanneer de mannen ten oorlog zijn, dansen de vrouwen en zwaaien daarmee om de vijandelijke kogels en pijlen af te wenden.

Hejen, e n-, met de h e h e j e n zwaaien. E n h e j e n j a f, met den waaier het vuur aanwakkeren.

Hek, e n-, hikken, den hik hebben, schokken.

Heiman, schaamgordel. H e i m a n s a l a d a n g, schaamgordel met gekleurde dwarsstrepen. H e i m a n s e r a s, kostbare schaamgordel van rood goed. H e i m a n b a t i k, gebatikte schaamgordel. H e i m a n b o e t a r, zeer lange schaamgordel. H e i m a n e b t o n a n g m e t a n, donker gekleurde schaamgordel. H e i m a n s o e n g i t, kostbaar soort schaamgordel.

Hel, bloed der maandstonden.

Hel, zie h e l a i.

Helai, groot, machtig, eerbiedwaardig. M e l h e l of m e l h e l a i, hooge adel. T o m a t h e l a i, notabele, voornaam persoon.

Helar, e n-, e n h e l a r m a t a n, de oogen openen.

Helat, of h e l a t d i d, zuster, dochter, maagd; term alleen nog in gebruik bij 't bespreken der huwelijksgift.

Heljan, e n-, overgieten.

Heljaw, e n-, wegnemen wat bedekt of verbergt, ontsluieren, ontdekken, duidelijk doen verschijnen; vuil wegnemen, wieden, vegen. W o e a n e n h e l j a w r u k, de maan is al op, de maan schijnt.

Hemoek, e n-, uitbotten van wat geknot of gesnoeid is.

Henar, e n-, schijnen van zon of maan.

Heng, e n-, bewaaid worden door den wind. N i o e t e n h e n g, de wind bewaait.

Hĕr of h e r ō, achtervoegsel achter een woord of zin om daarop meer nadruk te leggen.

Hêr, kloek, gezond, sterk. E n h ê r, kloek, gezond zijn. T o m a t h o e b h ê r of e n h ê r, een man nog in de volle kracht, nog sterk. E n - h ê r is ook: gezond, sterk worden, dus genezen. N a m-, genezen, hersteld.

Hêr, e n-, vragen, bewaken, noemen. O e h ê r o of e n t a l o, ik vraag u. E n h ê r k a k a h a i, een klein kind oppassen. O e m h ê r a f a i f o a k a? hoe noem je dit? E n h ê r d a ā n g, met aandrang vragen. E n h ê r b a w t, zie b a w t. N ĕ f-, voortdurend vragen, bedelen, schooierig zijn.

Herhêr, vraag, verzoek.

Herhêr, vraag, verzoek.
gelijktijdig. H i r r o e h ĕ r m e s, ze zijn beiden gelijk. H ĕ r m e s m e s, zelfde bet.

Hetiăr, e n-, (M. ichtiar), bedenken, gissen, aarzelen, weifelen. E n h e t i ă r o e, vooruit zien, voorzien.

Hĕv, e n-, touw aantrekken, een knoop of lus leggen; kloppen van pols of aderen.

Hewan, e n-, slaan op een trom of bekken, slaan om geluid voort te brengen. W e b e n h e w a n o! verwensching.

Hi, zie h o.

Hiboe, wrong. E n-, tot een wrong draaien.

Hiboet, e n-, doorboren.

Hidang, e n-, beletten, verbieden.

Hidat, e n-, afbreken. N a m h i d a t, bouwvallig, ingevallen zijn.

Hiĕd, e n-, slaan met slagtanden; vlechtwerk maken door 't aanbrengen van een inslag, weven, vischkorven vlechten, enz., waarbij de inslagdraad of inslaglat wordt ingeslagen.

Hiek, e n-, schommelen.

Hien, h i e n s o e w a t, zie bij s o e w a t.

Hier, e n-, stutten, schragen, schoren.

Hihid, e n-, e n h i h i d n i f a n, de tanden ontblooten.

Hikhawk, (verdubbeling van h a w k), e n-, gissen. In samenstellingen: luk raak, in 't honderd iets doen.

Hil, e n-, bijeenzoeken. E n h i l o e t, luizen vangen. H i l h ā l, verspreid, verstrooid.

Hil, e n-, G.K. vergif doen in de vruchtjes van den wowoe, ficus, en ze daarna weer bij trosjes in den boom ophangen, waar de duiven ze eten en dan bedwelmd neervallen.

Hil of h i l h i l, platte rol van pandanusbladeren voor vlechtwerk bestemd. Een klein rolletje van deze bladeren om het kapsel van meisjes op te maken, de haarwrong wordt er omheen gewerkt. Hoepel. E n-, met een ring of band omgeven; tot een platte rol opwinden b.v. e n h i l k a r i n. A t m a- h i l, bandijzer.

Hilik, e n-, neerlaten, vieren, door middel van touw of ketting iets neerlaten; e n h i l i k w a t s i n, het anker uitwerpen. Omhangen, over den schouder geslagen dragen, e n h i l i k p e l e k a t, een slendang dragen.

Hiling, e n-, verveeld worden door. N a m-, iets beu zijn.

Hilir, e n-, plagen, tergen, treiteren.

Hiljo, e n-, vegen, schoonmaken.

Hiloek, e n-, opvolgen, vervangen, in de plaats treden van, vergoeden. E n h i l o e k r o e g, schade vergoeden. N ĕ f- of n ĕ f-n i l o e k, oude kleeren voor nieuwe verwisselen. E n f ā n n ĕ f n i l o e k, opvoeden, voor 't onderhoud van iemand zorgen.

Hiloer, e n-, verbluft, verbijsterd zijn.

Himan, doorn, stekel.

Himat, e n-, e n h i m a t r a f a t, atap naaien, door middel van de h a n h o e t de bladeren van den sagopalm, r a f a t, om dunne bamboelatten, w a n a n, naaien.

Hinan, e n-, plagen, treiteren.

Hindoe, heiden, heidensch.

Hingan, e n-, tarten, tergen.

Hingjo, e n-, zie e n- h i l j o.

Hingoer, e n-, stooten tegen, botsen tegen.

Hīr, n a k-, hikken.

Hīr, zie i h ī r.

Hīr, zij, hun, haar. H i r r ī r, hunne, hare. H i r i b i s s a, zij allen; overal.

Hīr, e n-, zie e n- h i r i t.

Hira, (v. h i r en a- e i n), iemand. T o m a t h i r a, of h i r a a e i n, een zeker iemand. H i r a w a e i d, niemand. H i r a k i?, wie? H i r a t e h i r a, onverschillig wie, om 't even wie.

Hīrhīr, (v. e n- s i r), afrastering van takken of bamboe inzonderheid voor een f a n f a n, om daarlangs de varkens in de f a n f a n te laten loopen.

Hirin, (v. e n- h i r i t), westkant, kant waar de hemellichamen ondergaan.

Hirin, G.K. = a r a a n.

Hirit, boschpaadje, varkenspaadje.

Hirit, e n-, ondergaan van hemellichamen. N a s-, of n e s-, in zwijm vallen.

Hirit, e n-, iets uit vriendschap zeer goedkoop verkoopen.

Hitil, e n-, breken, afbreken, afsnijden van touw, garen, lianen, enz. E n h i t i l e n m ā v, ranken van zoete pataten afsnijden om die te planten. E n h i t i l r a f a t, sagobladeren van den hoofdstengel snijden, om er atap van te naaien. Fig.: een overeenkomst of verbintenis verbreken. E n h i t i l l ā r, de bloedverwantschap verbreken, door buiten zijn vermaagschap te huwen of een huwelijk met de eigen vermaagschap onmogelijk te maken. E n h i t i l b e r k ā r, een geding opschorten, intrekken. H i r r o e r a f a w, D o e a d e n k ā i r u k, h i r a e n h i t i l n a a r u k w a e i d, die twee zijn getrouwd, God weet het, niemand kan ze meer scheiden. N a m-, verbroken, afgeknapt, afgebroken.

Hitil, n a f-, (v. s i t i l), verklaren, verduidelijken, betoogen, een leerrede houden.

Hiv, e n-, zie e n- t i v.

Hīv, G.K. = m a n o e t o h o i, kip.

Hiwing, n e s-, tapsch toeloopen.

Hiwoermān, het grootste eiland van Kl. Kei. H i w o e r m ā n e n t o e b i w o e m, verwensching.

Hiwoet, e n-, doorboren.

Ho, stookplaats, vuurplaat. E n t o e-o e h o, de stookplaats opruimen. Inzonderheid wordt dit gezegd van het vuur, dat bij de geboorte van een kind werd aangestoken en waarbij de moeder de eerste dagen na de bevalling op de t o o d gelegen heeft. Alles wordt dan tevens gereinigd, potten, spatels, enz. hetgeen in den tusschentijd niet heeft mogen gebeuren, zoomin als men asch van de vuurplaat heeft mogen verwijderen. Dit alles geschiedt op den dag der zuivering, 4 à 6 weken na de bevalling.Men noemt dit ook: e n r i n i n w a t o e k t ô r t a m o e r.

Ho, e n-, zich begeven naar, gaan naar, gaan over. O e m h o r u k J ä r t e h o e b? ben je al te Dobo geweest? E n-h o n a n g a n, over land reizen, gaan. E n h o r o a, over zee reizen. E n h o wordt alleen voor plaatsen gebruikt; voor zich begeven naar of tot een persoon, zegt men: e n b a. E n h o e n r o, voortgaan, doorgaan. E n h o d e d, langs, over den weg gaan. D e d i e n h o b e? waar loopt die weg naar toe? H o- b e? waarheen? werwaarts?

Hoa, e n-, bezig zijn met, onder handen hebben, zich toeleggen op; goed maken, herstellen. N a n ā r h o a, bijleggen, goed praten. E n h o a w ā i, goed maken.

Hoba, e n-, op reis zijn of gaan naar. E n h o b a A t n e b a r, op reis zijn naar Tenimbar. M a r- h o b a, reizigers, afwezigen.

Hoban, e n-, bevelen, gebieden, opdragen. E n h o b a n h i r a n i o e m a t, lui aan iemands gezag onttrekken.

Hoe, fakkel. Verschillende soorten zijn: h o e m o e t, van dorre klapperblaren; h o e l a f a n of w o e r, van dunne geplette bamboe; h o e t e i m a r of s ō s, van dikke geplette bamboe; h o e a i, van gekliefd hout, en vervolgens genaamd naar de houtsoort waarvan ze gemaakt zijn. E n - f a - h o e, bij fakkellicht visschen.

Hoea, haarkam. H o e a t e i m a r, bamboekam. H o e a k i k i r, hoornen kam.H o e a w ā n, tand van een kam. H o e a a t n o e w o e n, rug van een kam. E n-, kammen.

Hoeak, e n-, wroeten.

Hoean, inlandsche spade, bestaande uit een aangepunten staak, waaraan aan 't ondereinde een dwarsstokje stevig met rotan bevestigd is, om met den voet op te drukken. Het gereedschap dient om in de plantingen den grond om te werken. H o e a n j ā n, de h o e a n, waarmee een graf gedolven is. Hij moet daarna evenals de lianen waarmee de kist is neergelaten, zorgvuldig worden weggestopt, opdat de booze geesten hieraan niet merken dat er iemand begraven is en het lijk komen verslinden. A t m a-h o e a n, (v. a t m ā n en h o e a n), breekijzer, koevoet.

Hoeb, lo. vóór 't bepaalde woord: nog, alsnog, zoowel bijw. van tijd als van hoeveelheid. 2o. achter 't bepaalde woord: nog niet. B.v. h o e b d o o t, het regent nog. D o o t h o e b, het regent nog niet.

Hoein, vischsoort.

Hoein, j ê n h o e i n, scheenbeen.

Hoek, boomsoort, gnetum gnemon, L. (M. ganemo), De gekookte bladeren worden als moes gegeten. Van de bastvezels wordt touw gemaakt.

Hoek, e n-, vischsoort.

Hoekoem, (M. hoekoem), vonnis, gerechtelijke uitspraak. H o e k o e m e i n-f i t, de geheele rechtspraak. E n j o ô t h o e k o e m, gevonnisd worden, meestal in de bet. van gestraft worden. H o e-k o e m b ō k, gunstig vonnis. H o e-k o e m e l l e m a n, bezwarend vonnis. E n t e t a t h o e k o e m, een vonnis vellen. H o e k o e m e n l e k, het vonnis is geveld, het vonnis is vernietigd. E n-j a e i k h o e k o e m, zich tegen een gerechtelijke uitspraak verzetten. D o e a d h o e k o e m, de wrekende God, zie b e l w i r i n. E n-, vonnissen, oordeelen. D o e a d e n h o e k o e m, bezwering.

Hoekoen, broodboom, broodvrucht, artocarpus incisa. L. De vrucht wordt gegeten, alsook de pitten; het sap uit den bast, getah, wordt gebrand en dient dan om gebroken aardewerk te herstellen.

Hoel, e n-, bezoeken; opzoeken; lichten van een fuik, strik of vischkorf; vertellen, verhalen. E n h o e l j ā i, rondvertellen. E n h o e l t o e l, boodschappen, berichten. E n h o e l t o e m, sprookjes, legenden vertellen; kletspraatjes vertellen.

Hoel, recht, oprecht. E n m e l h o e l, rechtop groeien, recht of stijf vergroeien van ledematen of gewrichten. A t n ê m

ènmel hoel rěhe te? letterlijk: zijn je darmen heelemaal rechtuit gegroeid? = ben je heelemaal oliedom? Enleik hoel, een voorbeeld nemen aan. Enoet enleik hoel bōk, een goed voorbeeld geven. Enleik hoel afa ental hira, iets van iemand afkijken.

Hoelai, en-, něf-, of nak-, te ruim zijn, leuteren.

Hoelan, G.K. = mahaun, rook.

Hoelhoel, (v. en-hoel), verhaal, bericht.

Hoelik, en-, overlangs leggen of liggen.

Hoelin, (v. hoel), rechtop gegroeid. Ai hoelin, stam van een boom, boomstam.

Hoelir, vischsoort.

Hoem, en-, zie en-hoemak en en-hoeman.

Hoemak, en-, ruiken, zoenen, dat op z'n inlandsch eigenlijk beruiken is. Něf-, beruiken, besnuffelen.

Hoeman, reuk, geur, stank. Pfē, hoeman! foei, dat stinkt! Hoeman bōk, geur. Hoeman sien, stank. Hoeman waeid, heelemaal niets. En-, rieken. Něf-hoemang, rieken. Men stelt zich het zwerk zeer anthropomorphisch voor en de regens zijn er de uitwerpsels van, vgl. doowehin), vandaar is ook hoeman of hoeman hara = schoer, regenwolk, bui. Hoeman hara endat ruk roi, daar komt een bui opzetten. Sikjaw enahai rōt hoeman, de regenboog effent de wolken, = verdrijft den regen.

Hoemēw, vischsoort.

Hoemoer, en-, aanvullen, bijvoegen.

Hoen, vischsoort met zeer kleinen mond; vandaar: ngoin hoen, kleine, meestal door framboesia vergroeide mond.

Hoeng, en, zie en-hong.

Hoengan, zie hangoen.

Hoengan, steenachtige grond.

Hoengar, hoorn; in de offertaal: geit: Naf-, met de horens stooten.

Hoengar, G.K. = hanga.

Hoengar, naf-, of něf-, uittrekken b.v. planten, onkruid. enz.; meer bizonder oogsten. Bij 't oogsten van den rijst, mogen de oogsters den tuin niet verlaten, vooraleer 't heele werk voleind is en anderen mogen den tuin niet binnen treden of moeten ook blijven ofwel een stuk van waarde als pand achterlaten.

Hoengir, ai hoengir, holle boom.

Hoenoet, zie roenoet.

Hoeoen, nam-, bot, stomp zijn.

Hoeoeng, en-, stoppen, mazen.

Hoer, nad-, voor den wind uitzeilen.

Hoer, lepel. Hoer ai, roerspatel. Hoer hanga, vork. Hoer lilir, eetlepel van de nautilusschelp gemaakt. Hoer bĭs, metalen lepel. Hoer bĭngan, lepel van porselein of plateel. Hoer tāw, lepel van een klapperdop gemaakt. Hoer noeoer rôn, lepel gemaakt in tijd van nood van een gevouwen klapperblad. En-, roeren met lepel, spatel of elk ander voorwerp; enhoer manga of enbal, sago of kasbi voortdurend roerend droog in een pan bakken; mengen, vermengen; fig.: zich mengen in, zich moeien met, enhoer berkār, zich met een zaak bemoeien; enhoer hira ni dōs, medeplichtig zijn aan iemands zonde.

Hoer, en-, aantrekken of dragen van kleeren aan 't bovenlijf, (voor kleeren waar men instapt, als broek, schoenen, enz. zegt men entai); aantrekken of dragen van vingerringen, armbanden en kralen om de polsen.

Hoer, en-, in hinderlaag liggen.

Hoer, en-, pompen met een inlandschen blaasbalg, blaasbalg trekken, zie hoer Jār. Hoerhoer, gereutel, amechtigheid, beklemde ademhaling, waarbij men 't geluid hoort als van een blaasbalg, asthma.

Hoer, G.K. = tār, aangepunte bamboe als voetangel dienende.

Hoer-hār, (M. hiroe-hara), herrie, rommelzoo.

Hoerhoeroen, n o e o e r h o e r h o e r o e n, klapper reeds met vruchtvleesch, doch nog onrijp.

Hoerin, G.K., droog, gedroogd. N o e o e r h o e r i n, rijpe klapper met reeds verdorden bolster. W o e o e t h o e r i n, gedroogde visch.

Hoerit, n a k-, zich verslikken.

Hoer-Jär, (v. e n- h o e r en J ä r), blaasbalg, bestaande uit twee uitgeholde boomstammen, ongeveer een meter hoog; onder zijn twee gaten, waarin stukken bamboe gestoken zijn, die samenkomen in een steen, waardoor ook een gat geboord is, en waardoor de wind in 't vuur komt. De wind wordt gemaakt door twee stampers, die tot betere afsluiting van een rand van kippenveeren voorzien zijn en om de beurt op en neer getrokken worden, e n h o e r.

Hoetan, boete opgelegd voor overspel of voor 't stelen van een anders vrouw. N a- h o e t a n, overspel bedrijven.

Hoetang, (M. hoetang), schuld. E n-, borgen, op de pof koopen.

Hoev, e n-, meegaan, meedoen; ook als bijwoord: met, mede, middels, jegens, en, daarbij, bovendien.

Hoevhoewang, zie h o e w a n g.

Hoewang, stolp, holle deksel. E n-, met een h o e w a n g dicht dekken; zie o e w a n g.

Hoewing, e n-, of e n k ĕ r h o e w i n g, graven en weer dicht maken, pooten.

Hoho, vischspeer in den vorm van een ijzeren gaffel van weerhaken voorzien. H o h o t a n g a n of h a n g a, beentje van een vischspeer. H o h o r u k m e s, vischspeer waarvan een beentje is afgebroken. H o h o t a n g t a n g a n, vischspeer met verschillende tanden van hout tot een bundeltje samengebonden.

Hoho, bloedzuiger, bloedegel.

Hoi, n a k-, uitademen, beademen. O e k h o i o e a w e r o i (= o), gezegde om een ziekte waarom men bespot wordt op den spotter over te brengen of een verwensching terug te kaatsen; men maakt daarbij met de handen ook het gebaar, alsof men den ander iets wilde toewuiven.

Hojoen, e n-, schudden, wipperen.

Hôk, e n-, G.K. = e n- w o e s s a k.

Homi, een onkruid; aftreksel der bladeren wordt aan kraamvrouwen gegeven om de baarmoeder te zuiveren.

Hôn, echtgenoot, echtgenoote, verloofde. R e i n a n h ô n, de dierbaarste betrekkingen. E n ê r t o m a t r e i n a n h ô n, iemand uitschelden met betrekking tot zijn moeder en vrouw. De beleediging luidt: w ā v, j a h a w of f ô r e n w e d r e i n a m h ô m, porcus, canis, spiritus cognoscat matrem et uxorem. E n-, trouwen.

Hôn, e n-, zie e n- h a w ô t.

Hong, takje als weerhaak aan een stok bevestigd om bij 't vruchten afdoen de takken bij te halen.

Hong, vischsoort.

Hong, e n-, stoken, verbranden, aansporen, aanhitsen; steken of bijten van giftige dieren. A i h o n g h o n g, brandhout. N g a-, scherp, bijtend op de tong zijn; driftig, prikkelbaar, vurig zijn.

Hongan, zie h o e n g a n.

Hongbib, vischsoort.

Hôr, (Mal. haloer), stroom, rivier, drift in 't water. H ô r e n t ā i w a t o e k h a b o, de stroom zet de boot uit de richting. H ô r e n w ā r h a b o, letterl. de stroom draagt de boot = de stroom is mee. H ô r e n t o e b o e r, de bergstroom komt af. H ô r e n m ā t, de bergstroom is droog. H ô r n i h i n, rivieroever.

Hôr, e n-, naaien. N ĕ f-, langen tijd, voortdurend of gewoonlijk naaien. B a k o e n ĕ f h ô r, naaimandje.

Hôrhôr, genaaid, r a w i t h ô r h ô r, een reeds genaaid baadje.

Hor, e n-, G.K. = e n- t o e w a n, sluiten van deur of venster.

Hôrwāt, j e w h ô r w ā t, haaisoort.

Horak, e n-, vragen, ondervragen, vernemen naar, bescheid vragen. E n h o r a k w o e o e t, vernemen of er visch is. E n h o r a k m ā t, schuld invorderen. E n h o r a k k o w a t a e i n, een vrouw ten huwelijk of tot zonde aanzoeken.

Horan, harpoen, waarvan de schacht met een steen of looden omhulsel bezwaard is. Dit vischtuig wordt aan

een lang touw bevestigd en dient om door plotseling neerlaten in zee tripang of schildpad te steken; groote h o h o. N a n ā r a f a f e l h o r a n, zeer oprecht spreken.

Horan, kakebeen van een varken of graat van een visch, in of voor 't huis opgehangen, als een soort palladium, meestal met een offertje erbij, dat de andere varkens of visschen goed zal stemmen om zich te laten vangen.

Horhor, zie a i t n i l.

Horin, e n-, of e n b a h o r i n, G.K. gaan bezoeken.

Hormāt, (M. hormat), eer, eerbewijs. N a n g g r ē h i h o r m ā t w ē h i r a, iemand komplimenteeren. E n-, vereeren, eer bewijzen.

Hornāt, e n-, ademen, adem halen. E n h o r n ā t l ā i, diep ademen.

Hôt, baai, zeeboezem, inham.

Hota, e n-, zich toeeigenen, nemen, ontnemen.

Howa, Eva.

Howai, e n-, langzaam vorderen van een werk of een genezing.

Howan, l ê r h o w a n, vooravond, tegen 't ondergaan der zon.

Howang, (M. soeangi), toovenaar, meester in de zwarte kunsten, die ziekten of onheilen kan veroorzaken, plantingen besteelt, enz. N i t h o w a n g, schimmen en toovenaars, alle wezens die door booze invloeden schaden. Wordt iemand verdacht, door tooverij eenig onheil gesticht te hebben en dus toovenaar te zijn, dan wordt het godsoordeel toegepast. De verdachte moet zich gesmolten lood in de hand laten gieten: is hij n g e l n e e n, = geen toovenaar, dan zal hij daardoor geen letsel ondervinden. Ofwel hij moet met andere lui die n g e l n e e n zijn, palmwijn drinken, waarover gebeden is, opdat het Opperwezen den schuldige aanduide: is hij schuldig, dan zal hij onwel worden, en ongedierte braken. E n-, betooveren. E n f a w a n g of e n f a- h o w a n g, iemand voor h o w a n g uitmaken, hetgeen als de zwaarste aller beleedigingen geldt.

Howêr, verbodsteeken, een teeken geplaatst ter bescherming van eigendommen, die daardoor worden gesteld onder de hoede van den beschermgeest, wien dit teeken is toegewijd. Het meest algemeene is de b e l w i r i n, waarvan het Opperwezen zelf, D o e a d h o e k o e m, de wreker is. Verder heeft elke m i t o e zijn eigen soort h o w ê r, waarvan hij als wreker optreedt. Behalve voor eigendommen, wordt de b e l w i r i n op den dag van het huwelijk geplaatst in het vertrek der bruid, ten teeken, dat zij voortaan het eigendom is van een bepaald persoon en dus niet meer door anderen ten huwelijk gevraagd mag worden. Een ander soort h o w ê r bestaat uit grof uitgesneden figuren: hetgeen ze voorstellen zal den overtreder treffen en straffen. Zoo heeft men: h o w ê r f ô r w ā n, grof uitgesneden menschenfiguur met zwaard gewapend; h o w ê r k a r o e, muizen die aan de ingewanden zullen knagen; h o w ê r s a r e r e, een stuk gaba-gaba en een klapperdop tusschen een gespleten bamboe, die de vallende ziekte moeten verbeelden; enz., enz. Heeft men het verbodsteeken overtreden en ondervindt men eenige ziekte of ongemak, dan ziet men daarin de straf van den m i t o e. Om het onheil af te wenden, bekent men zijn schuld aan den eigenaar of den m i t o e-d o e a n, die door een offer den verbolgen geest verzoent, e n s o v l a i. E n-, een verbodsteeken plaatsen.

Howit, e n-, bij maanlicht op groote zeedieren visschen.

I

I, hij, zij, hem, haar, dit, dat, deze, hier. D e n- i, i d e n- i, of o d a n- i, hierzoo. I- b e? waar? I r u k i, i- r u k j a of i r u k h e, deze hier, die is 't, juist zoo, hier zoo. I- b o, stopwoord, en toen. I wordt dikwijls achter een woord of een zin geplaatst alleen om er meer nadruk op te leggen.

Ibin, e n-, uitslijten, bot zijn.

Iboen, zeegras, zeewier. Fijn gestampt en met klapperolie vermengd, dient het als verzachtende pleister tegen den steek van de n i ē f.

Ibraein, gemunt goudstuk.

Idoer, e n-, knagen, knabbelen.

Iēb, tripang, halothuria edulis. Soorten zijn: i ē b s o e s o e s, tripang die tepels heeft; i ē b n o e s n o e s en i ē b n a m a t, zachte tripang; i ē b w o e d a r,

die in kleur eenigszins op de woedar gelijkt; iēb kerat, gekorven tripang; iēb woe, iēb ihin, G.K. iēb kanās, dure soorten tripang. Iēb janan, een zeeslang. Enahai iēb, tripang steken.

If, het droogste gedeelte van den oostmoesson. Miēt if, het zeer lage tij dat dan invalt, op omliggende eilanden meti Kei genoemd.

Ifan, zwam, paddestoel, schimmel. Naf-, duf, beschimmeld zijn, G.K., naf-ifan, = nam- meit.

Ifar, (M. ipar), of ifarin, schoonbroer, schoonzuster; zwager, zwagerin.

Ifoer, en-, met de vingers wegknippen.

Ifoet, (v. ifan en oeoet), eetbare paddestoel, groeiende op den afval eener sagowasscherij.

Ifsoehoen, noeoer ifsoehoen, bijna rijpe klapper.

Ihe, en-, gichelen, lachen.

Ihek, en-, zie en- ahaik.

Ihek, en-, springen, huppelen.

Ihin, vleesch van menschen, dieren en vruchten en in 't algemeen het eetbare, nuttige of voornaamste deel van iets. Ihin ruk of ihin hoeb, reeds of nog geen vrucht hebben van veldgewassen. Wêr ihin, drinkwater. El (= ael) ihin, angel van vischtuig, wordt gewoonlijk uitgesproken: ellehin. Pen ihin, de pen aan den penhouder. Koebang ihin, gemunt geld, vooral zilvergeld. Biēb miēt ihin, het diertje dat een schelp bewoont. Nanggrêhi ihin, belangrijke, ernstige dingen zeggen. Nanār fo ihin, de kern der zaak bondig vertellen. Farihin, of wār- ihin, vleezig, gespierd, volgroeid.

Ihīr, brak, ziltig.

Iik, en-, G.K. = en- iit.

Iin, schubbe. Woeoet iin, visch-schubbe.

Iit, en-, (v. iin), afschubben, ontschubben. Nam-, afgeschubd.

Ik, en-, komt alleen voor in de samenstelling en- le- ik, zie aldaar.

Il, bewuste, van zoo even. Leran il, laatst, onlangs. Nĭng ngir il enho be? waar is mijn hakmes van zooeven gebleven? G.K. = il- el, of il- i- el.

Il, klapperbolster.

Il, in de uitdr.: Il Dowāv, de Noord- en Zuidpunt van Gr. Kei, = van 't eene eindé van 't land tot het andere.

Il, een zeeslang.

Il, en-, terugkeeren, wederkeeren, teruggaan, veranderen in. Lilir enil fo oemat, de nautilusschelp veranderde in een mensch. In samenstellingen met andere werkwoorden = terug, b.v. enba il, teruggaan; na il, teruggeven.

Ilat, en-, een jonge kokosnoot of betelnoot opensnijden.

Iliel, G.K. zie il.

Ilīr, en-, uitstrooien, verspreiden, uitspreiden.

Ilihin, (v. il en ihin), veger gemaakt van de vezels van den klapperbolster; veger of bezem in 't algemeen.

Ililin, zie ilihin.

Iloen, of ililoen, heuvel, helling, glooiing.

Iloeng, (M. lelang), koopdag, veiling. En-, koopdag houden.

Im, gij, gijlieden. Im- bir, uwe.

Imam, (M. imam), Mohammedaansch priester.

Imar, slijmerige ingewanden van de tripang.

Imimoes, klein soort mugje.

Imoen, ai imoen, jonge scheut van boom of plant, waterscheut.

In, n-, (M. minoem), drinken, verteren van vloeistoffen; lampo nĭn ngoe angled, de lamp verslindt veel olie. Nĭn naan afa, eten en drinken. Enba nĭn arôn, zich onder geneeskundige behandeling gaan stellen.

Inan, ijver, opgewektheid, lust, gestel. (Dit woord komt in verschillende uitdrukkingen voor, doch de juiste, algemeene beteekenis is er niet van vast te

stellen; in 't Fordaatsch beteekent het: beminnen, believen). I n a n b ō k, of l o e l i n, vlijtig, ijverig, vet, doorvoed. I n a n s i e n of n ĕ f k a r a t, lui, vadsig. N e s n o i n a n a f a, iets bevelen, een werk opleggen. I n a n j a e i n, of j a e i n l o e l i n, gaarne. M a t a n i n a n, levendige oogen in tegenstelling met m a t a n k a s l o e o e n, slaperige oogen. T e o e k, i n a n n e s n o r o e m o e n w a k, wacht maar als ik eens werklust krijg. I n a n e n m ā t, hij is lui, vadsig. I n a n l i f a n, de dienstbaarheid van iemand tegenover zijn schoonvader, verschuldigd voor zijn nog niet betaalde vrouw; vruchten van den arbeid.

Ing, boomsoort, die goed timmerhout levert, pterocarpus indicus. De getah dient als zalf tegen spruw; een aftreksel der bladeren wordt door zoogende vrouwen gedronken, als haar zuigeling aan spruw lijdt. I n g J ā r een andere soort. Volgens de legende vormt de i n g J ā r een der grenspalen tusschen 't doodenrijk en de wereld.

Ing, e n-, een scheiding maken; vandaar: e n i n g m o e r o e n, het haar kammen. N a k-, gebarsten, gespleten, gekorven zijn, b.v. van grond, klei, huid, enz.

Ingat, e n-, (M. ingat), gedenken, indachtig zijn; bezig zijn met een of ander werk, onder handen hebben, b.v. o e m ĭ n g a t n ĭ n g h a b o d e? denk om mijn schuit, n.l. dat ge die spoedig afwerkt. H o e b o e i n g a t n ĭ n g w e e, ik ben nog met mijn planting bezig.

Ingris, Engelsch.

Ine, zie n e.

Ini, zijn, haar.

Inwāt, mom, masker.

Ĭr, ronde rifsteen, die ook als neut gebruikt wordt onder de steunpalen van een huis. Soorten zijn: macandrina labyrinthica en astraea helianthroides.

Ir, n ĕ f-, gesproeteld of gepukkeld zijn.

Ir, houtvijl, gemaakt van een stuk hout, waarover een stuk roggen- of haaienhuid gespannen is.

Īr, G.K., k a r o e ī r, een ratsoort.

Ir, verkort van n a s- h i r i t, in ī r n a s d ē w, duizeling.

Iran, e n-, hout korten, tot brandhout hakken. T e t a n i r a n, pijn in den rug hebben van overmatige krachtsinspanning.

Iret, G.K. = l a r w ā n.

Iri, slaaf. I r i r a h a n of j a f o e r a n, huisslaaf. I r i m ā s e i n a n, volkomen afhankelijke, naar willekeur verkoopbare slaaf. I r i b a r d i k, slaaf, die niet dienstbaar is, doch alleen van stand slaaf is. I r i t e i m a r w o e t, slaaf zonder standverwantschap, deze zijn de slaven van den laagsten rang. I r i N e s j ā v, slaaf van Papoeeesche afkomst.

Irin, zie bij m e d a r.

Irir, e n-, masseeren.

Iroen, afkeer, walging. I r o e n j a r a n, zelfde bet. J a w i r o e n g o, ik mag u niet.

Iroes, w e s i r o e s, houten pollepel.

Ĭs, of e s, t o m a t ĭ s, boschmensch, alifoer.

Isin, e n-, afschillen, stroopen.

Isīr, hengellijn.

Isīt, e n-, teekenen, schilderen, afteekenen om later uit te steken. E n i s ī t, f a w a i, of w a i n, in 't ruwe schetsen.

Isoe, betelnoot, areca catechu L. Soorten zijn; i s o e m e l, groote, zeer goede soort; i s o e m a r i, bedwelmende soort; i s o e S e r a n, groote goede soort; i s o e w a t a n, minderwaardige soort; i s o e k a d k ā r, roodachtige betelnoot; i s o e b a b, vrucht van den n g a f a.

It, (M. kita), wij, ons, den aangesprokene insluitend. I t- d ī d, onze.

It, n a m-, snerpen van een slag met zwiepend voorwerp toegebracht.

It, e n-, zien, bemerken, vinden. N i o e t e n i t l ā r, de wind staat in 't zeil. N i o e t e n i t l ā r s i t i l n a a h o e b, het zeil pakt den wind nog niet goed. M a t a n g e n i t, ik heb met mijn eigen oogen gezien, of eenvoudig: ik heb gezien. Dergelijke pleonasmen komen veelvuldig voor: a r o e n e n d e i n a r, l i m a n e n t a h a, enz.

It, e n-, of e n- k i t, hoozen. E n i t w a h a, water uit een boot hoozen.

Itar, vischsoort. I t̆ a r w e i l a n, pijl met ijzeren punt, voorzien van twee weerhaken.

Ite, in samenstellingen meestal verkort tot t e, vrouwelijk, vrouw. T e b e t o e a n, oude vrouw. T e r ā t, vrouw van den koning. B o e n t e, grootmoeder. M a n t e of -i t e, hen.

Itoef, of i t o e, (M. toeba), boomsoort, melletia sericea, De schors van dezen boom, die gebruikt wordt om visch te bedwelmen. E n k ĭ r i t o e f, de schors voor dit doel afschrappen. E n t a i of e n s a n g i t o e f of e n f a t o e f, aldus visschen, hetgeen gemeenschappelijk geschiedt. Een stuk strand waar zich een school visch bevindt, wordt afgezet door mannen, die ieder een korf i t o e f op 't hoofd dragen en zoo diep mogelijk in 't water staan. Bij reeds flink afloopend tij spreekt de priester een formulier uit en besprenkelt een korf i t o e f en geeft het teeken 't vergif in 't water te gooien. Door er met de handen op te slaan en later nog onder de voeten te vertreden, perst men het uit. Zoodra het gif zijn uitwerking heeft, geeft het opperhoofd het teeken, dat men met inzamelen kan beginnen. vooraleer dit teeken gegeven is mag niemand een vischje aanraken.

Iwar, (M. chabar), tijding, bericht, gerucht. I w a r e n m a, het gerucht heeft zich verspreid. I w a r n i o e t, loos gerucht. I w a r a k a? wat is er voor nieuws? I w a r b ō k w a t, alles wel. I w a r e n b a, het gerucht loopt.

Iwoek, e n-, of e n- i w o e n g (v. i w o e n), tegen de borst drukken. Fig. liefhebben, veel houden van. O e i w o e k o! uitroep als kleine kinderen niezen.

Iwoen, buik. I w o e n n ĕ f r o e a k, buikpijn hebben met brakingen. I w o e n w o e s, hongerig. I w o e n l ā i, verzadigd. I w o e n of i w o e n r u k, zwanger. E n o e t t o m a t w a t i w o e n, een vrouw zwanger maken. R e i n a n i w o e n, moederschoot. I w o e n of i r o e n j a r a n, neiging tot braken. L ā r e n t o e b i w o e n, wordt van buikpijn gezegd, als daarbij opzetting of spanning merkbaar is. Fig.: i w o e n of i w o e n r a a n, inborst, binnenste, gemoed. I w o e n e n t o e b a f a, aan iets gehecht zijn, op iets verslingerd zijn. I w o e n e n b a l e e n, anders spreken dan men denkt. H i r r o e i w o e r r a a n w a a w n e i n m ĕ h e, die twee zijn van dezelfde meening. I n i n g o i n e n f a k w o e n i n n i i w o e n r a a n e n h o e v, hij veinst tegenover..... I n i n g o i n e n h o d ĕ n i n i i w o e n e n h o l e e n, hij huichelt. N a n ā r k e n n i i w o e n, oprecht zijn meening uitspreken. N a n ā r s a n i i w o e n, liegen, veinzen. E n f o e t a r i w o e n r a a n, van meening veranderen, in ongunstige beteekenis meestal. E n f o e t a r h i r a n i i w o e n r a a n, iemand ompraten, overhalen. I n i i w o e n r a a n b ō k e n h o e v j a w, hij is mij goed gezind. E n a h a i k e n h i r a i w o e n r a a n, iemand naar 't hart spreken. J ê n i w o e n, kuit van 't been. H a b o i w o e n, buik van een boot.

Iwoeng, e n-, zie e n- i w o e k.

J

Ja, vogelklep.

Ja, achtervoegsel om meer nadruk op een woord of zin te leggen.

Jaawng, e n-, beproeven, trachten, probeeren; meestal echter in verbinding met andere werkwoorden, = : tracht eens, bij wijze van proef, eens. O e m t a h a j a a w n g, probeer eens vast te houden. O e m o e t j a a w n g, probeer eens, doe het eens. In 't begin van een zin beteekent j a a w n g: misschien, wellicht, mogelijk dat; j a a w n g e n k ā i h o e b, misschien weet hij het nog niet.

Jabar, zeer groote vleermuis of vliegende hond, pteropus vulgaris. Soorten zijn: j a b a r k a l o n g, j a b a r n g a i r, j a b a r l o e a n, j a b a r m e t. J a b a r k o k o k, uilsoort, ook genaamd: j a h a w t e t e e, wijl ze een blaffend geluid geven; op G.K. heet hij k o k w ā v. Deze wordt gevreesd, omdat men meent, dat hij door een boozen geest bezeten is.

Jāb, of l o e s j ā b, zeearend, pandion leucocephalus.

Jāb, een pandanussoort.

Jāb, werk, arbeid. J ā b o e r a t, allerlei werkzaamheden.

Jaboen, Ambon, Ambonsch. S e r ā n J a b o e n, Protestant.

Jabwān, of w a e i n j a b w ā n, = j a n o e r, m a n g o h o i, zie bij j ā n.

Jadar, vischsoort.

Jadjadoe, onstuimig, van de zee, wolken, enz.

Jadoek, en-, uitkloppen, uitslaan, b.v. kleed, mat, zak, enz.

Jaeik, en-, zich omhoog bewegen, optillen, opheffen. Entaha jaeik, optillen. Endir jaeik, opstaan, overeind staan. Endoek jaeik, overeind zitten.

Jaeil, G.K. = koeva.

Jaein, inan jaein, of inan jaein loelin, gaarne, gewillig, bereidvaardig.

Jaeit, jaar; echter geen bepaald tijdsverloop van een vast aantal dagen, doch een drooge en een natte moesson, ofwel twaalf maanmaanden.

Jaeit, en-, naar elders overbrengen, verhuizen, vertrekken, uitladen, ontschepen.

Jaewoet, hoogwoud, dicht bosch.

Jaf, (M. api), vuur. Jaf waran (Mal. bara), gloeiende kool, vuurkool. Jaf roran, vuurgloed. Jaftên, asch. Jaf oeran, haard. Jaf enfitik, bliksem. Jaf kokar, hel brandend vuur. Soerjaf, vuurwrijver, lucifer. De Keieesche vuurwrijver is een gespleten stuk bamboe. In den hollen binnenkant houdt men fijn schrapsel van denzelfden bamboe. Aan den bollen buitenkant maakt men een dwarsche inkeeping even door en door. Men schuurt met den scherpen kant van een ander stuk bamboe zoolang door de inkeping, totdat het schrapsel begint te smeulen. Met behulp van zwam of andere licht ontvlambare stoffen wordt verder door aanblazen vuur verkregen. Oeran endoek jaf, de ketel staat op het vuur. Enoet jaf oeran, den pot kooken, het huiswerk doen. Iri jaf oeran, huisslaaf. Enoet jaf, vuur maken. Jaf naan bōk, of sien, het vuur verteert goed of slecht hetgeen men verbranden wil. Jaf enmāt, het vuur is uit. Jaf enwaeit, het vuur is aan. Jaf ental rahan, het huis is in brand geraakt. Jaf ental limang, ik heb mijn hand gebrand. Entêv jaf naa..., den brand steken in... Wāt jaf, vuursteen.

Jaf, nĕf-, onthalen, trakteeren.

Jafar, draagmandje, door de vrouwen met een band over 't hoofd en op den rug afhangend gedragen.

Jafing, en-, stil, bedaard, ingetogen zijn.

Jafoer, (M. kapoer), kalk. Jafoer Avlād, krijt. Jafoer wāt, kleine kalabassoort, lagenaria idolatrica, dient als kalkdoosje bij 't betelkauwen. Enawoen jafoer, kalk branden.

Jahan, kieuw van een visch.

Jahat, en-, of nĕf-, vallen of wegstuiven van poeder- of gruisachtige dingen. Noehoe enjahat, aardschuiving.

Jahaw, hond. Jahaw woel, rossige hond. Jahaw bel, bonte hond. Jahaw siw, zwarte hond. Jahaw tetee, zie jabar.

Jahaw eerin woetoen, heestersoort, strobilanthes spec. Jahaw eerin mioen, heesterachtig kruid, desmodium triquctrum D.C.; het jonge blad gekookt en geklopt, wordt als pleister gebruikt op versche steek- of snijwonden.

Jai, nĕf-, G.K., op sterven liggen; nĕf- jai, naan sien endat ruk, hij heeft den doodsnik al gegeven.

Jai, vader, [illegible] door kleine kinderen [illegible] treurzangen.

Jai, nat-, schetteren, kwetteren van sommige vogels, b.v. de wilat.

Jajaw, (v. en- jaw), platgedrukt. Eloe jajaw, zie eloe.

Jāk, en-, bewaken, bewaren. Enbatang of enkoelik jāk, zelfde beteekenis.

Jāk, en-, het hoofdhaar laten groeien door den man, terwijl zijn vrouw zwanger is.

Jakar, en-, te kort zijn, inzonderheid van kleeren.

Jāl, en-, rondom gaan, rondom trekken, omvaren, zich verbreiden; in samenstellingen duidt het aan dat de handeling van het bepaalde werkwoord in een omtrekkende beweging geschiedt, b.v. enwĕhe jāl, rondom roeien, b.v. langs den bocht eener baai, in tegenstelling van enwĕhe fee, recht oversteken. Enba jāl noehoe miēt bissa, het heele land afreizen. Enhoel jāl, rondvertellen.

Jalin, (v. j ā l), omgeving; r a h a n r o e h o e n j a l i n, erf rondom het huis.

Jalit, e n-, zie e n- j ā l.

Jaman, vader, n.l. de betrekking van vader tot kind, doch niet als aanspreking. J a m a n p i ā r, voedstervader. J a m a n j ā n, oudere broer van vader. J a m a n b i ē b, zie b i ē b. J a m a n a i t, zie a i t.

Jamin, e n-, uitschrapen, wasschen, reinigen.

Jamwāt, vischsoort.

Jān, oudere, oudste, vriend. J a n a n j ā n, oudste kind. O e r a n j ā n, oudere zuster van een jongen, oudere broer van een meisje. J a m a n j ā n, oudere broer van vader. R e i n a n j ā n, oudere zuster van moeder. R a h a n j ā n, stamhuis. K i d j ā n, vriend. L ī r j ā n, zie l ī r. N ĕ f-, vriendschap aanknoopen of onderhouden, bevriend zijn met. J ā n is ook: nageboorte, wijl die beschouwd wordt als een oudere broer of zuster van 't kind, steeds van verschillend geslacht dan 't kind.

Jan, = j a ṇ a n in uitdruk. als j a n o e r, m a n g o h o i. J a n o e r, = j a n a n o e r a n, zijn de meisjes die uitgehuwelijkt worden en bij uitbreiding de [illegible] in de dorpen waa[illegible]s uitgehuwelijkt zijn. M a n g o h o i, zijn de eigen dorpelingen en duidt ook de betrekking aan van degenen, die meisjes huwen tegenover de familie hunner schoonouders. J a n o e r w a i n r o e, t i l, f ā k, familiebetrekkingen wegens 't uithuwelijken van twee, drie, vier... dochters; dus familie vertakt in twee, drie, vier staken. J a n w a t e n b a, een meisje wordt uitgehuwelijkt.

Jan, versterking van j ā w; j ā w j a n, ikzelf.

Janan, (M. anak), kind, jong. J a n a n duidt alleen de verhouding aan tusschen ouders en kind. In alle andere beteekenissen is kind = k o e t of t o m a t k o e t. J a n a n a b r ā n, zoon, j a n a n w a t, dochter. E n t o o d of e n p i ā r j a n a n, een kind opvoeden. J a n a n p i ā r, voedsterkind; huisslaaf, huisslavin. J a n a n d o e a n, kind waarover men macht heeft, wegens 't bijdragen in den huwelijksprijs der moeder. J a n a n t e r ā n, schoonvader. J a n a n t e, schoonmoeder. E n d o e k w ā v, of e n d o e k r a h a n j a n a n, een kind baren. I n i j a n a n e n l e k, zij heeft een miskraam. J a n a n d e d l e e n, of j a n a n s o l a l ô k, onwettig kind. J a n a n j ā n, oudste kind. J a n a n m a t w ā n, kind in ouderdom tusschen 't oudste. en 't jongste. J a n a n w a r i n of l o i s o e s, jongste kind. J a n a n m a h e w a e i n, eenig kind. E n w a t o e k j a n a n, een kind verstooten; de vrucht afdrijven. W ā v j a n a n, varkenskind, als · scheidwoord. N a n g g r ĕ h i j a n a n, in figuurlijken zin spreken.

J a n a n is nog: onderdeel van sommige voorwerpen. L o e h o e n j a n a n, stamper van een rijstblok. W o w o j a n a n, klepel van een klok. G a r i s j a n a n, lucifer. W o e v j a n a n, trechtervormige koker in een vischkorf.

Verder is j a n a n: voorwerp in 't klein, in tegenstelling met dezelfde voorwerpen in 't groot. B i s j a n a n, gevlochten schuifkokertje. M i ē t j a n a n, zandplaat in zee. N o e h o e j a n a t, eiland. W ā t j a n a n, kleine steen. J a n a n n a a w a e i d, of j a n a n e n d o e k r a t a n w a e i d, juist afgepast, precies, zonder overschot, b.v. r ā f t i l, j a n a n n a a w a e i d, over drie dagen, zonder verder uitstel.

Janar, boomsoort, (M. poelai), alstonia scholaris Ap. Het sap der geklopte en uitgeperste schors wordt gedronken bij koorts en spruw.

Janat, = j a n a n, vooral in sommige uitdrukkingen als b.v. n o e h o e j a n a t, eiland.

Janat, = a s a, stand, kaste. J a n a t t o e n a n, adel, adelijke.

Jang, of k ĭ s j a n g, mondvoorraad, leeftocht. M o e d a j a n g, lading van een boot.

Jangoen, e n-, bevelen, gebieden, opleggen, heerschen.

Jania, gewone burger, lagere adel, tusschen eigenlijke m e l m e l en r e n r e n.

Janik, fijn, dicht, met kleine oogen of mazen van gevlochten of gebreide voorwerpen als netten, vischkorven en zeven.

Jangjangoen, bevel, machtsgebied.

Janin, wind.

Jār, houtskool. E n o e m o e n j ā r, of e n a w o e n j ā r, houtskool branden, vooral om 't smidsvuur te stoken.

Jār, Aroe- eilanden. K o e d o e r J ā r, een buikziekte. A i J ā r, waaierpalm. H o e r J ā r, blaasbalg.

Jär, en-, ophouden, rusten, onderbreken, schaften. Itjär odanak, laat ons wat rusten. Doot enjär odan naa wak te! dat de regen toch eens even ophield.

Jär, en-, beweenen, betreuren. Enjär nit, een doode beweenen.

Jär, een palmsoort, livistonia rotundifolia Mart.

Jaraha, en-, overluid lachen.

Jarak, en-, op de borst dragen.

Jaran, of nioet jaran, sterke wind, storm.

Jaran, borst, borststuk van een kleed. Iwoen of iroen jaran, neiging tot braken. Rawit jaran, voorstukken die over de borst komen bij een kleedingstuk.

Jaran, een walvischsoort.

Jarat, en-, openen, ontsluiten, open doen van deur, doos, mand, enz., door hetgeen sluit of dekt weg te nemen.

Jarik, dansattribuut der vrouwen bij het ensöi. Men heeft twee soorten: de eene gemaakt van jonge klapperbladeren, die tot smalle reepjes gesneden, geribd en tot een bundeltje gebonden worden. Een ander soort bestaat uit reepjes lap die aan een soort hoedje bevestigd worden en met kraaltjes versierd. Middenin hangt meestal een vischje of vogeltje in palmbladscheede uitgesneden, en al of niet met een lapje omkleed. Bovenaan is de jarik van een ringetje voorzien, waarmee hij aan den middelvinger gedragen wordt.

Jaroek, nab-, overreden, overeen komen, de bijdragen voor een feestmaal, jel- lim, bijeen verzamelen.

Jaroek, en-, iets, wat men op den rug of schouder draagt, afwerpen; slaan op trom of bekken. Enjaroek ris, het vlugger tempo trommelen op het einde van een zang of dans. Invallen bij gezang. Něb-, of enhab jaroek, opspringen van een school visschen in zee.

Jaroen, en-, schommelen.

Jaroet, allen, gezamelijk, geheel en al; keer, maal.

Jas, of rawit jas (H. jas), jas.

Jas, en-, inprikken, insteken, doorsteken. Něf-, rijst uit de aren stampen, dorschen. G.K. invallen, instorten, verbrokkelen.

Jasjas, (v. en- jas), gespikkeld. Rĭngrĭng jasjas, snijwerk met kleine blokjes als motief.

Jät, hoogbosch, oerwoud, wildernis. En-, of něf-, verwilderen, dichtgroeien; verduisteren. Ni wahan enjät, hij kijkt verwilderd, hij ziet er verstoord uit.

Jät, en-, op heeter daad betrappen. Enkäi jät, stellig weten omdat men 't met eigen oogen gezien heeft.

Jat, (v. jatat), iemand van verschillenden stand, b.v. melmel tegenover renren of iri. Enlang jat, ontucht bedrijven met iemand buiten zijn stand, hetgeen een zeer verzwarende omstandigheid is, indien een man van minderen stand een vrouw van hoogeren stand verleid heeft. Nafaw jat, buiten zijn stand trouwen, hetgeen een zwaar vergrijp tegen de adat is. En-, van verschillenden stand zijn.

Jatak, en-, bedekken, overdekken, ergens overheen leggen.

Jatan, lever: Jatan läi, trotsch, fier, hoogmoedig. Wärjatan, begeerig. Woean jatan, hart. Enwassil ni woean jatan, schaamteloos liegen. Reed jatan, trede van trap of ladder.

Jatang! (v. jatan), uitroep van verschrikking, schrik. Jatang enlek, ik ben hevig geschrokken. Enhira, G. K., schrikken voor iemand.

Jatat, en-, overtreffen, meer zijn dan, te veel zijn, overslaan. In samenstelling met werkwoorden die een handeling aanduiden, wil jatat zeggen: te ver, te veel, het doel voorbij, overslaan; b.v. nanär jatat, bij 't vertellen overslaan; entêv jatat, te ver gooien. Duidt het werkwoord een hoedanigheid of toestand aan dan geeft het in verbinding met jatat een vergrootenden trap weer; b.v. oemdir jatat jaw, gij zijt grooter dan ik.

Jäv, en-, uitspreiden, b.v. enjäv fanin, de vleugels uitspreiden.

Jäw, ik, mij. Jaw- ning, mijn.

Jaw, G.K. = b i b o e n, zeeschelp in 't algemeen.

Jaw, e n-, duwen, drukken, passen, sluitend zijn van een deksel. E n j a w b ā s, of n o n, neerdrukken, drukken op, sluitend zijn van een deksel. N ê f j a w b e n a w, aardvruchten rooien.

Jawng, alleen in samenstellingen met andere werkwoorden en beteekent dan: beproeven, trachten te doen wat het eerste werkw. uitdrukt; b.v. e n o e t j a w n g, beproeven, probeeren te doen. E n f a n j a w n g, probeeren te schieten, enz.

Jaws, e n-, G.K. = e n- n a n g ô k, schreeuwen, tieren, kijven. E n j a w s n g ô k, kijven. E n j a w s k o k a t, rijst van de aren doen en zuiveren.

Jawoek, e n-, (v. j a w o e n), inkepingen maken in een paal of boom, welke dienen als treden om te klimmen; uitbotten van gesnoeide boomen.

Jawoen, trede van een trap of ladder of wat als zoodanig dienst doet. R e e d j a w o e n, sport, trede.

Je, in j e w ā v, onderschoot en j e r ā t, top van een zeil en de vierlijnen daaraan verbonden.

Jeb, kaars van gestampte kemirinootjes. E n-, verlichten, bijlichten, beschijnen; rijp zijn van rijst.

Jeban, (v. e n- j e b), schijnsel, gloor, glans. W o e a n j e b a n, maneschijn.

Jebsa, vischsoort.

Jebtaw, zie r o n a n, alocasia esculenta angustifolia.

Jedjĕd, nasa-schelpje, zooals ze ook als versiering op de a k b i l i n voorkomen.

Jehêr, e n-, zie e n- j ê r.

Jehoed, Jood, Joodsch.

Jehowat, a i j e h o w a t, boomsoort.

Jejĕw, een heestersoort, bij aanraking jeukte veroorzakend.

Jek, e n-, vegen, keeren.

Jekjek, verdorde klapperbloesem als bezem dienst doende; bezem van de haren van den arenpalm gemaakt.

Jel, aandeel, bijdrage. J e l l i m (b e n a w), aandeel in 't eten, dat men voor een feestmaal bijdraagt.

Jel, G.K. = s ā r, tuinhuisje.

Jên, voet, been, poot van dieren, meer bepaaldelijk achterpoot; poot van meubels. J ê n t a n a n, teen. J ê n t a k t ê n, groote teen. J ê n t a k w a r i n, kleine teen. J ê n f ā n, dij. J ê n w o e o e n, enkel. J ê n h o i n, of j ê n t e t a n, scheenbeen. J ê n t o e o e r, knie. J ê n i w o e n, kuit. J ê n w o w a n of r a a n, voetzool. J ê n t a w o e n, hiel. J ê n w a t, barvoets. J ê n w a t, vrijster. O e t a h a j ê m, ik houd uwe voeten vast. Vaak voegt men, dit zeggende, de daad bij 't woord, om heel nederig en dringend iets te vragen of diepen dank of eerbied te betuigen. E n d o e k e n k i r h i r a n i j ê n, voor iemand kruipen. E n t a h a t o m a t w a t j ê n l i m a n, een vrouw het hof maken. J ê n l i m a n wordt ook gezegd voor meerdere steunpunten waarop een voorwerp rust. E n l e i k h i r a b a e i l j ê n r a a n, iemand ten zeerste verachten. E n b a j ê n, te voet gaan. E n b a w a t j ê n, barvoets gaan. J ê n r o a, plaats aan 't strand, waar men de bootjes opsleept en te water laat. I n i j ê n r o a r u k, hij is op 't punt te vertrekken, n.l. per boot.

Jen, = j a n of j a n a n; j e n o e r, = j a n o e r. J e n- t e, huisgezin, huisgenoot, familielid. H i r j e n t e t i l, zij met hun drieën familieleden, of bij uitbreiding, makkers, vrienden.

Jêr, of s i l i n, kokosschelp, cymbium armatum; drinknap of hoosvat van deze schelp gemaakt.

Jêr, e n-, scheren, N ĕ f-, kaal zijn.

Jerhaha, e n-, schateren, overluid lachen. Vgl. e n- h a h a.

Jersoela, benaming voor de Godheid, doch enkel in sommige t a r o m a n 's voorkomend, of in oude gezangen.

Jēs, e n-, of n ĕ f-, uitvallen van haar. O e o e n j ē s, kaalkop.

Jet, e n-, overgieten, uitstorten.

Jetkoe, G.K. = n g o e t n g o e t o e n.

Jēv, n a f-, zie n a f- ē v.

Jēv, en-, G.K. = entoeb kein, slapen.

Jēw, (M. hijoe), haai. Soorten zijn: jēw wat, jēw booe, jēw nadan, jēw koerwāt, jēw mortĭl, jēw toevtoewang, jēw atnir, jēw dadaāng, jēw somar. De Jēw vormt met de Fār het sterrenbeeld de Schorpioen, zie bij fār.

Jifik, en-, steunen op, leunen op; nabij zijn, nabij komen, langs zij komen, belenden, begrenzen.

Jĭl, en-, met hefboom, staak of breekijzer, steenen uit den grond lichten.

Jilin, en-, vegen, keeren; het niet geheel verbrande hout in een afgestookte planting bijeen brengen, om 't verder te verbranden.

Jiljilin, zie ilihin.

Jiljoen, (v. en- joen), deining, branding. En-, deinen, wiegelen.

Jĭnjan, (v. nĭn en naan) spijs en drank, eten en drinken.

Jĭnjĭn, (v. n-ĭn), drank.

Jo, nab-, = en-sōb.

Joeb, veelvuldig gebruikt. Ded of den joeb, veel begaan pad, gebaande weg. Ensikar joeb, voortdurend zingen. Enho ded joeb, iets openlijk doen, recht door zee gaan.

Joek, bamboelans; [illegible] boe als lans of pijl [illegible] Oeoen joek of joekjoek, zie oeoen.

Joekĭr, en-, uitspoelen van kruik of flesch. Enjoekir wehin, masturbeeren, zelfbevlekking veroorzaken.

Joekoet, en-, afwrijven, poetsen, schuren.

Joel, en-, of nad-, deinen, wiegen, golven; veinzen.

Joen, en-, afschrappen, villen, stroopen. Nad-, of ni-, vervellen, afblotten, ontvellen.

Joen, en-, of en- hajoen, wippen, deinen, doorbuigende beweging maken.

Joemin, en-, stampvoeten, met kleine schokjes hinken, zooals de Keiees doet, wanneer hij erg opgewonden is.

Joet, of noehoe Joet, Groot Kei. Joet noehoe Roa bĭssa, heel Groot en Klein Kei.

Joet, of joetoet, = howêr, verbodsteeken; verboden wegens een verbodsteeken; gesloten tijd voor 't plukken van klappers, het inzamelen van sommige land- of zee-produkten, enz. Enhair joet, het verbodsteeken opheffen. Noeoer joetoet, klappers die wegens het verbodsteeken niet geplukt mogen worden. Enfaraha joetoet, het verbod overtreden. Ensōb, enfello of entoetoep joet, de verbodsteekens plaatsen. Ensidak joet, de verbodsteekens opheffen. Joetoet woessin, streng gehandhaafd verbod. Endir joetoet, als wreker en handhaver der joetoet optreden, zooals b.v het opperhoofd of de mitoe doean. Joet nakmoet, de open tijd is weer gesloten. En-, verbodsteekens plaatsen. Joet endaang..., het verbodsteeken strekt zich uit tot....

Joetoet, zie joet.

Joĭl, en-, uitschudden, uitspoelen, afspoelen, b.v. van kleeren, pandanusblaren, enz.

Joĭr, en-, zie en- joekĭr.

Jôn, vijand.

Jonat, en-, dwingen, verdrukken.

Jonges, of djongos, (H. jongen), bediende, knecht.

Joôd, soort schuitvisch, echeneis remora.

Joôk, en-, zich ergens recht op af bewegen, b.v. entêv joôk oeoen, recht naar 't hoofd gooien. Juist uitvallen of uitkomen zooals men verwacht had. Enjoôk wat, het komt juist uit, het is juist van pas.

Joôn, en-, genoeg, voldoende, toereikend zijn.

Joôt, en-, ontmoeten, krijgen, zich op den hals halen, ondervinden, ondergaan, verwerven. Oemjoôt he! je zult er op krijgen! Enjoôt soes, last ondervinden, zich moeielijkheden op den hals

halen. E n j o ô t m a l, beschaamd gemaakt worden, een standje oploopen. E n j o ô t h o e k o e m, een strafvonnis ondergaan. A m i s j o ô t n a d e d l e e n, wij hebben elkaar onderweg ontmoet.

Ka, voorvoegsel van aansporing of bemoediging, vaak voor [illegible] afgekort tot K', b.v. k a- m o e f l a, loop toch weg! k a- o e m d o of k' o e m d o, kom dan!

Ka, liaansoort, gebruikt als bindtouw bij bamboerasterwerk.

Ka, n ĕ f-, krom zijn, gebogen zijn, b.v. de planken van een schuit.

Kaa, e n-, verwijden, opentrekken, loslaten hetgeen iets gespannen houdt. E n k a a a, een armband verwijden. E n k a a w o w a n, den mond openen. E n k a a k a b k a b i l, den trekker van een geweer overhalen.

Kāb, toovenaar, slaaf. K ā b l e m a, zelfde bet.

Kab, e n-, pakken, hard of ruw aanvatten, verfrommelen. E n k a b s ī t, scheuren. E n k a b l a w o e r, vernielen.

Kaba, boomsoort met fraaie roode bloemen, Erythrina ovalifolia.

Kaba, (M. kapal), schip van groot Europeesch model. K a b a j a f, stoomboot. K a b a l ā r, zeilschip. L ā r k a- b a, zeildoek. M o o e k a b a, groote banaansoort. K a b a of k a b a r a a n, offerschaal, d.i. een klapperdop of bakje tusschen een gespleten bamboestok, welks boveneinde met jonge klapperblaren omringd is, zie k a b a b a.

Kababa, ring van jonge klapperblaren rondom de offerschaal, k a b a, in een offerstel of bij sommige verbodsteekens.

Kabahel, ziltige wonden, framboesia, zie n a k- b a h e l.

Kabār, dorre bladstengel van den sagopalm, gebruikt voor bewanding der huizen en vele andere doeleinden. N ĕ f-, voos zijn.

Kabās, G.K. = n a k b ā s.

Kabatil, liefdesappel, tomaat, Lycopersicum esculentum Mill. K a b a t i l m ā v, de groote veredelde soort. K a b a t i l E i w ā v, de kleine soort, die ook op Kei in 't wild groeit.

Joôt, boom, welks bladeren gebruikt worden om te schuren.

Jōs, e n-, G.K. = e n- f e r a k.

K

Kabawil, zie k a w i t.

Kaberan, n ĕ f-, (v. b e r a n), vocht afgeven, druipen, zweten van hout of boombast.

Kabes, peluw, kussen.

Kabetoein, G.K. = k a l b a t o e.

Kabi, zuur, wrang. W a h a n k a b i, zuur gezicht. K a b i n g a h o n g, driftig, kitteloorig. E n t a h a f o k a b i n g a h o n g, bits optreden, afsnauwen.

Kabibi, soort porceleinschelp.

Kabil, haak, wervel, trekker van een geweer, grijpstaart van den opossum. E n-, vasthaken, vastzetten. Fig. n a n g g r ĕ h i k a b i l, in een gesprek van den hak op den tak springen.

Kabiljaw, e n-, (v. e n- k a b), grijpen naar.

Kabjaw, e n-, zie e n- k a b i l j a w.

Kabilak, (v. e n- b i l a n), zacht, minzaam, ook als vrouwelijke eigennaam.

Kabilan, (v. e n- b i l a n g), slap, lenig.

Kabin, sprinkhaan. K a b i n f ô r of n i t a b r i n, de groote sprinkhaan, die in de klapperboomen zit en door de lui beschouwd wordt als een boodschapper van de schimmen. Als er een tegen iemand aanvliegt, zegt hij: ga aan uw makkers zeggen dat ik nog vrouw en kinderen heb en niet wil sterven.

Kabimāt, veel, vele, dikwijls.

Kabjaw, e n-, (v. e n- k a b en e n- j a w), opvangen, grijpen.

Kabkabil, zie k a b i l.

Kablamor, e n-, uitschelden.

Kabloek, zeeslangsoort.

Kabnïs, e n-, rooien, uitdoen van aardvruchten.

Kabnoôt, e n-, wroeten, omwoelen.

Kaboe, zeer kleine made, die in de puistjes zit van de k a l o e l.

Kaboel, groote opgestapelde schotel, van kunstig opgestapelde spijzen, bij huwelijksfeesten opgedischt. E n-, ophoopen, aanaarden.

Kaboel, vischsoort.

Kaboel, liaansoort.

Kaboehĭl, G.K. = b o r b o r a k.

Kaboeoer, vlieg.

Kaboeran, mannelijk zaad van menschen en dieren. N ĕ f-, het zich uitstorten van dat zaad, masturbatie.

Kaboes, (M. kapas), kapok, eriodendron enfractuosum D.C.

Kaboesil, G.K. = k a b o e h ĭ l.

Kaboesin, G.K. = k a l b a t o e, bladnerf van klapperbladeren, bezem daarvan gemaakt.

Kaboet, mandje van klapperbladeren gevlochten. N ĕ f-, dikbuikig, opgezet zijn als een k a b o e t.

Kaboet, n ĕ f-, verschrompeld zijn van hout, onvruchtbaar van planten.

Kabohan, of n a k b o h a n, nat vochtig, kleffig. Fig.: erin loopen, tegen de lamp loopen. H i r r o e b i s s a k a b o h a n, ze loopen er beide in.

Kabokar, smeulend.

Kabras, schram, kras; hark. E n-, krabben, krassen; harken.

Kabreeng, G.K. = f a b r e e n g.

Kabrêr, e n-, betasten, bevoelen.

Kabtowr, zie t o w r.

Kăd, n e s-, een schaamgordel dragen of aandoen.

Kadkis, kakkerlak.

Kadak, n ĕ f-, G.K. = k a r i m b r i n.

Kadar, e n-, knabbelen.

Kadardaran, vischsoort.

Kadas, heilige steen voor een moskee.

Kadêr, (M. kadera), stoel. K a d ê r w o s w o s, schommelstoel. K a d ê r m a l a s, klapstoel, luie stoel.

Kades, G.K. = d ē w.

Kadĕri, vischsoort.

Kadid, draaitol. N e s-, huppelen, dartelen, weerkaatsen, veerkrachtig zijn.

Kadil, boomsoort.

Kading, (M. kantjing), knoop van kleeren; knie in een boot. E n f o e i k a d i n g, een knoop dicht doen.

Kadir, (M. sendiri), eigen,persoonlijk.

Kadir, of k a r o e i r, G.K. = een ratsoort.

Kadjenil, (M. djandella) vensterluik.

Kadkerat, (v. n a t - k ê r), opengesprongen voetzolen of handpalmen.

Kadkis, kakkerlak.

Kadoed, kakkerlak.

Kadoedoer, een huidziekte.

Kadoek, ondereind der schacht van een harpoen, waaraan de t a r k i h i n steekt.

Kadoen, feest. E n b a k a d o e n, feestvieren. E n o e t m i r i n k a d o e n, feestvieren, een feest geven. N ĕ f-, feestvieren.

Kadong, kamer, vertrek.

Kadrang, n ĕ f-, m o e r o e n n e f-k a d r a n g, dicht opeen gegroeid hoofdhaar.

Kadringin, een klimplantsoort, met groote gekartelde bladeren.

Kaeil, e n-, vastklemmen, omklemmen. N ĕ f-, omklemmen; armen of beenen kruisen.

Kaeit, braak liggende planting.

Kaet, e n-, binden, vastbinden; bespreken voor een koop, 't geen vaak geschied door een touwtje of zoo iets aan 't be-

sproken voorwerp als kenteeken vast te binden. Van daar bij uitbreiding: bespreken in 't algemeen, zich voorbehouden, voor zich bedingen, b.v. e n k a e t h ô n, een bruid bespreken, door het m ā s a k i j e te betalen. E n k a e t n o w n, zie n o w n. E n k a e t l e r a n, een dag bepalen. N e s-, vasthaken, vast raken, zich verwarren.

Kaf, zie k o e l i t k a f.

Kafăr, e n-, twisten, kijven, kibbelen.

Kafbangil, e n-, (v. e n - b a n g i l), stoeien, bakkeleien, vechten.

Kafdod, e n-, bang maken, vrees aanjagen.

Kafdoeoer, e n-, (v. e n- d o e o e r), twisten.

Kafēr, bitter.

Kafes, e n-, (v. e n- e s), elkaar trekken, stoeien, met verschillenden in tegenovergestelde richting trekken, touwtrekken als spel.

Kafēw, G.K. = k a f ê r.

Kafhaawk, e n-, (v. e n- h a a w k), elkaar achterna zitten, vervolgen, krijgertje spelen.

Kafheran, (v. e n- h ê r), bedelachtig, drenzerig. N ĕ f-, bedelachtig zijn, drenzen, door voortdurend vragen vervelen.

Kafhingoer, e n-, (v. e n- h i n g o e r), elkaar stooten, tegen elkaar botsen.

Kafhoemak, (v. e n- h o e m a k), elkaar zoenen.

Kafhoengar, (v. h o e n g a r), stooten met de horens.

Kafien, (e n- f i e n g), vrijgevig, gewillig, behulpzaam.

Kafif, e n-, uitwijken of ontwijken door bukken of buigen.

Kafin, palmboomsoort, wilde pinang met zeer gladden stam; latten van den stam gemaakt als dak- of vloerlatten. E n s e b k a f i n, iets beproeven, wat men niet tot een goed einde kan brengen.

Kafinfin, snuitkevertje dat in rijst en mais zit.

Kafĭr, (M. kafir), heiden, heidensch.

Kafir, e n-, aanstooten of op den schouder tikken om te waarschuwen.

Kafjahar, e n-, rooven, plunderen.

Kafjahawr, e n-, zie e n- k a f j a h a r.

Kafjonat, e n-, (v. e n- j o n a t), onderdrukken, verdrukken, hardvochtig behandelen.

Kafkikin, n ĕ f-, (v. e n - k i k), bijtachtig zijn.

Kafleek, e n-, zie e n- f a k l e e k.

Kafleran, w ā r k a f l e r a n, liaansoort.

Kafloik, e n-, (v. e n- l o i), ophangen, doen hangen.

Kafne, e n-, vechten, twisten.

Kafniēd, e n-, (v. e n- h i ē d), slaan met de slagtanden, bakkeleien.

Kafnoeoet, (v. n o e o e t), lompen, vodden, inzonderheid de lompen en vodden, waarop heel kleine kinderen te slapen worden gelegd.

Kafoe, grofgeschubde vischsoort Fig.: schubbige kaskado.

Kafoet, e n-, of e n k a f o e t o e n, treffen, raken.

Kafrĕhe, e n-, (v. e n- r ĕ h e), twisten, kibbelen.

Kafroe, dubbel. E n o e t l ā r k a f r o e, vleeschelijken omgang uitoefenen met een zwangere vrouw. Men denkt daardoor de eerste vrucht door een tweede te dooden.

Kafsirit, e n-, verjagen, wegjagen.

Kafsoeban, (v. e n- s o e b a n), eed, bezwering.

Kaftal, e n-, (v. e n- t a l), oorlogen, vechten.

Kaftalin, (v. e n- t a l), oorlogszuchtig.

Kaftêv, e n-, (v. e n - t ê v), elkaar gooien.

Kaftir, rits kanarinootjes. Een bamboegeleding is aan een kant even boven den knoop afgesneden en daarna in talrijke

smalle reepjes gespleten, die samengehouden worden door den knoop aan 't boveneind. Aan elk der reepjes wordt een kanarinootje gestoken. De rits wordt ter bewaring aan den zolder opgehangen.

Kaftoen, e n-, (v. e n- t o e n), elkaar beschieten.

Kaftoewan, e n-, botsen, tegen elkaar stooten.

Kafwăr, e n-, (v. w ă r), bevriend zijn. r a h a n d e k k a f w ă r, bevriend huis.

Kafwĭr, e n-, (v. e n- w ĭ r), zie e n- k a f-e s.

Kai, e n-, kennen, weten, kunnen; schuldig zijn aan. O e k a i w o e k o e b o e r a f a, ik heb gestolen. O e k a i o w a c i d, ik wil niets met je te doen hebben.

Kaifak, plechtig afscheidsmaal voor men op reis gaat.

Kain, (M. kain), stuk goed. K a i n p a n a s, deken.

Kain, oorsprong, begin. R a h a n k a i n, geraamte van een huis. O e t i n k a i n, oorsprong. L i n k a i n, zie bij n e b- l i n.

Kait, (M. kait), haak, gesp.

Kait, zie k a e i t.

Kajaja, k a j e of k a j e j e, klein trechtervormig zakje van palmbladeren gevlochten, waardoor de palmwijn van den aangesneden bloesemtros, f a k i r, in den koker, k o w a w a r, druipt. Zelfde soort zakje aan een offerstel of verbodsteeken, waarin offertjes gelegd worden.

Kaje, of k a j e j e, zie k a j a j a.

Kak, G.K. = n g e l, draagmandje der mannen.

Kak, n e s-, de keel schrapen.

Kak, e n-, hakken, kappen, klieven. E n k a k a i, hout klieven. H a b o e n k a k w o w a t, de boot klieft de golven, gaat tegen de golven op.

Kaka, bovenarmspier.

Kaka, e n-, scheiden. opentrekken, splitten.

Kakael, rolkussen.

Kakahai, zuigeling, wichtje.

Kakahin, n ĕ f-, (v. k a k a h a i), kinderachtig doen of zijn.

Kakăi, (v. e n k ă i), weten, kennis, beter weten. O e n ă r n o r a n g n e b l o w a t n ĭ n g k a k ă i, ik vertel geheel volgens mijn beste weten.

Kakai, prijs, die aan 't opperhoofd moet betaald worden, uit wiens kampong men een vrouw trouwt.

Kakaik, (v. e n- k i k, G.K. e n- k a i k), G.K. = k a n k a n.

Kakar, vischsoort.

Kakăr, een schurftige huidziekte, kaskado. K a k ă r f o e, zie k a f o e. K a k ă r m ă v, witte of lichte kaskado; melaatschheid. K a k ă r n a f k o e b a (v. e n- k o e b a) w a a w n, ringvormige kaskado.

Kakăr, boomsoort, Afkooksel van bladeren of schors dient als geweldig braakmiddel.

Kakat, boomsoort, alstonia.

Kakawn, zie d e k d e k.

Kakeen, kin, kaak, kakebeen; kielsteun voor en achter in een bootje. K a k e e n w o e o e n, baard.

Kaket, G.K. = l a l i n, luchtwortel.

Kakoea, priem, els.

Kakoehoen, long.

Kakoes, (H. kakhuis), bestekamer.

Kakoetan, (M. oetak), hersenen.

Kakoran, huig, keellelletje.

Kăl, e n-, (M. gali), zie ă l.

Kalăk, e n-, (H. klacht), aanklacht. E n-, aanklagen, een beklag indienen. E n k a l ă k b e r k ă r, een zaak voor 't gerecht brengen.

Kalabĭs, waterketel.

Kalala, n o e o e r k a l a l a, langwerpige kokosnoot.

Kalan, G.K. = a k r a w.

Kalang, (M. kalang), dunne balk.

Kalavlāv, vischsoort.

Kalawar, schap, rek.

Kalbār, G.K. = k a b ā r.

Kalbār, (v. e n- b ā r), opgezet, gezollen, zuchtig van 't lichaam.

Kalbatoe, nerf van de zijbladeren van een klapperblad. M. lidi.

Kalbibis, groote bruine platronde boon als speelgoed gebruikt; ook soms door kinderen als opschik gedragen.

Kalbisoe, (M. bisoel), zweer, puist, steenpuist.

Kalbitbiek, een schelpdiertje.

Kalebboban, vischsoort.

Kalebohoi, vischsoort.

Kaleek, vanzelf vloeiend of druipend. L o e o e n e n d i t k a l e e k, de tranen vloeien vanzelf.

Kalel, strop, lus. N ĕ f-, een strop of lus leggen.

Kaleloïk, (v. l o ï t), een spel, gelijkende op knikkeren.

Kalēn, plant met zaadpeultjes. Het zaad wordt met suiker vermengd in olie tot koekjes [illegible]. [illegible] o e k a l ē n, die voor een [illegible] gelden, ook in de offertaal vaak vermeld.

Kalhebar, landkrab.

Kalil, plat mandje of bennetje.

Kalir, boomsoort.

Kaliwan, vuilnishoop.

Kalkien, boschvloo met zeer jeukende beet, zandvloo.

Kalkin, e n-, of n ĕ f-, afstooten, niet mengen, niet pakken, b.v. water op iets vettigs. Fig.: verafschuwen, van zich afstooten.

Kalkinan, (v. k a l k i n), afschuw, afkeer. N i k a l k i n a n a f a, iets verafschuwen.

Kalkoean, (M. kalakoean), gedrag, handelwijze.

Kaloekloek, vischsoort.

Kaloel, ziltige huiduitslag.

Kaloen, goed.

Kaloesoer, zie bij a b.

Kalom, (H. klomp), trip, schoeisel met houten zool en bandje van leer of gedroogde huid.

Kalong, (M. kalong), j a b a r k a l o n g, vliegende hondsoort.

Kaloi, (v. e n l o i), mandje waarin schelplepels opgeborgen worden.

Kalsehēw, G.K. = k a s i s.

Kalsoeoem, (M. pertjoema), vergeefsch, nutteloos.

Kalwoeoeng, n ĕ f-, een knoop leggen.

Kam, of k a m a n, zaadbal. D i w k a m, zweren of puisten op de billen.

Kamadĭl, zie k a b a t ĭ l.

Kaman, een miersoort.

Kaman, zaadbal. K a m a n e l l e m a n, scheldend of spottend gezegde tegen iemand die lui of vadsig is. Fig.: bolvormig onderdeel van iets. b.v. d a d a k a m a n, bol van een gong: vgl. k a m a t. K a m a n is ook gezwel of puist aan schaamdeelen of aars.

Kamaran, droog, dor.

Kamaraw, e n-, of n ĕ f-, vleeschelijke gemeenschap uitoefenen van dieren.

Kamas, k a m a s a n of k a m a s i n, klimmende heester, abrus precatorius L. Thee van de blaadjes getrokken, dient tegen hoest en ook om verstandig te worden of goedleersch. De blaadjes dienen ook als tooverkruid.

Kamas, of k a m k a m a s, tangetje om haartjes uit te trekken, te epileeren. De meest eenvoudige vorm ervan is een geknakt bamboelatje. E n-, vast pakken, vast knellen, vast nijpen, epileeren. E n k a m a s l e l a n, wurgen.

Kamat, pit van sommige vruchten, als broodvrucht, zuurzak, enz. Fig,: kittelaar of kleine lippen van vrouwelijk schaamdeel. O m o e k a m a t, scheldwijze tegen vrouwen. Vgl. k a m a n.

Kamatĭl, zie k a b a t ĭ l.

Kamdeinan, of k a m d i n a n, vrijpostig, brutaal, ongezeggelijk, koppig.

Kametmet, schelpsoort, lithodomus.

Kamêr, groote, gele, bijtende mier.

Kami, (v. m i), pisser, klein kind dat telkens watert. Zie k a m i s a l.

Kamiet, zie k a m e t m e t.

Kamil, G.K. = b a k n i l.

Kamin, scheut van vrucht.

Kaminat, G.K. = m o e o e n.

Kamis, of h a m i s (M. chamis), Donderdag.

Kamirit, postelein, portulaca oleracea L.

Kamisal, (v. n ĕ k - m i en s a l i t), soort kikker; wordt ook gezegd van kinderen, die veel wateren.

Kamisan, G.K. = b a k n i l.

Kamisin, of k ĭ r k a m i s i n, die voortbrengselen, die niet door eenieder worden verbouwd, maar ook te koop worden aangeboden, als sago, mais, rijst, enz., in tegenstelling met b e n a w t a n- w o e o e n.

Kamkamas, epileertangetje van bamboe of metaal.

Kamnĭr, G.K. = n a k n ĭ r.

Kamo, wrat, pukkel.

Kamoem, zwarte stof.

Kamoemoem, paarsch of daarop gelijkende kleur.

Kamoen, roomkleurige boschduif met zwarten staart en zwarte vleugels.

Kamoesoen, bakkebaard.

Kamome, schaap, (niet inheemsch).

Kamomôt, (v. e n k a m ô t), gegeeuw. E n t ê r k a m o m ô t, geeuwen.

Kamôt, e n-, geeuwen.

Kamrosan, opdringerig, indringerig.

Kān, zie a b k ā n.

Kān, voorouders.

Kana, pruim tabak, mondvol eten.

Kanaan, linzen.

Kanār, papagaai. K a n ā r a b r o e k, roode papagaai. K a n ā r m o w k, groene papagaai. K a n ā r m ā v of k a n ā r J ā r, kakatoea, witte papagaai. K a n ā r n i f a n, nijptang.

Kanak, e n-, vragen, ondervragen, navorschen.

Kananāt, amechtigheid, aamborstigheid.

Kanār, n ĕ f-, snorken, ronken, reutelen.

Kanās, G.K. = n ā s-, ananas.

Kanasnas janan, of n g a m n g a m, vischsoort, jonge e n h a.

Kanawoen, of a k n a w o e n, asch. N ĕ f-, grijs, aschkleurig zijn.

Kaneek, e n-, (vgl. e n-f a n e e k), afloeren, afluisteren, bespieden.

Kanēw, bloemhoutsoort, Cordyline sp. terminalis, ook vrouwennaam; zie bij m a j o r a n.

Kanimoen, geheel alleen, ongeschonden, onaangetast door ziekte. N ĕ f-, stollen, klissen.

Kankan, mug.

Kankanan, soort mand van sagopalmblaren, waarin de geklopte en gewasschen sago verpakt wordt.

Kankown, n o e o e r k a n k o w n, bepaald soort klapper.

Kanlaheinar, koorts, zinking in 't hoofd.

Kanoek, G.K. = k a t a.

Kanoek, e n-, G.K.= e n- k o, uittrekken van kleeren.

Kanoek, n ĕ f-, stinken, slecht rieken (niet wegens ontbinding).

Kanoeroen, krabsoort. N i f a n k a- n o e r o e n, holle kies.

Kanoetoen, grens, naad, voeg, moet. E n o e t of e n t a h a n i k a n o e t o e n, een tijd bepalen, een dag vaststellen.

Kantji, (M. kandji),stijfsel. E n-, stijven, strijken.

Kantör, (H. kantoor), kantoor, politiebureau, rechtzaal.

Kapalla, (M. kapalla), opperhoofd in 't algemeen. K a p a l l a s o w a, familiehoofd. K a p a l l a a i of k a b ā r, een opperhoofd zonder gezag.

Kapitan, of a k p i t a n (H. kapitein), ondergeschikt hoofd, in rang onder den o r a n g k a j a en boven den m a j ö r.

Kaptêng, (H. kapitein), kapitein op een groot schip.

Kār, w a t s j i n k ā r, soort oorhanger.

Kār o, of n g a r o, als antwoord op een vraag = dat raakt je niet.

Karaan, vlechtwerk met groote open ruiten.

Karadrad, of k a r i m b r i n, motregen, mieserig regenweer.

Karaf, mug, muskiet.

Karakan, G.K. = k a r a a n.

Karal, e n-, opeen stapelen. E n s a k, e n k o e b, of e n w ā v s a k k a r a l, een opeengestapelden last dragen, zwaar dragen.

Karan, of k a r k a r a n, bamboelatten als bevloering.

Karang, mangasoort, manggifera sp.

Karāt, (v. r ā t), bovenstuk of deksel dat op de k a w ā v = onderstuk, past van pot, kist, doos, enz; hoog. H a b o k a r ā t, bovenste plank of rand van een boot.

Karatan, = k a r ā t.

Karatat, (v. r ā t), hoog, groot van gestalte. R a a n k a r a t a t, hoogmoedig, trotsch.

Karatrāt, G.K. = k a r a t a t.

Karawin, ruig, behaard.

Karbat, rooster van bamboelatten.

Karbaw, stand, b.v. k a r b a w r e n-r e n, middenstand.

Karbaw, heesterkruid, bryophillum calycinum. De bloemen worden door de kinderen om den honing uitgezogen. De gekneusde bladeren ter afkoeling op het lichaam gelegd, ook tot rijping van gezwellen.

Karbaw, (M. karbau), buffel, (niet inheemsch op Kei). K a r b a w o e l i n, leder.

Karboes, (M. kerpoes), puntmuts, vorm slaapmuts.

Kare, o e b k a r e, een kleine aarden kruik. K a r e k o e t, klein gevlochten doosje.

Karêt, (M. kareta), kar, wagen, kruiwagen. K a r ê t j a f, spoortrein.

Karfenan, t a n a n k a r f e n a n, middelvinger of -teen.

Karhoenan, spot. N a n g g r ĕ h i k a r-h o e n a n, spotten, schertsen. W a h a n k a r h o e n a n, spotziek, spotlustig uiterlijk.

Kari, vischsoort.

Karimbrin, zie k a r a d r a d.

Karin, pandanussoort, van welks bladeren matten gevlochten worden. K a-r i n n a t n a n a n, andere soort,waarvan de bladeren niet doornig zijn. E n a f a t k a r i n, deze snijden. E n h i l k a r i n, de bladeren tot platte rollen opwinden.

Karĭngrĭng, mandje om schelplepels op te bergen.

Karit, schildpadsoort.

Karit, poliep. E n s o e n g k a r i t, poliepen steken; fig. raadseltjes oplossen.

Karit, een luisziekte. Als iemand ermee behebt is, wordt het haar tot een kegel opgebonden. Na eenigen tijd krijgt het een grijswitte kleur en is de k a r i t rijp. Dan wordt het haar kaal afgeschoren en op een bord op de offerplaats van den m i t o e gelegd. Scheert men 't eer af, dan slaat de k a r i t naar binnen en zal de zieke spoedig sterven.

Kariríwan, kuif.

Karkaran, vloer van bamboelatten.

Karkaras, bakkebaard.

Karkerēn, G.K. = k a r k i r.

Karkim, kleine roode bijtende mier, M. semoet api.

Karkĭr, vischsoort.

Karmêm, n ĕ f-, toorn verbijten, woede inhouden.

Karmom, uitvaagsel, vuil, afval.

Karōd, of a k r ō d, houtskool.

Karoe, muis, rat.

Karoean, Kuif, N ĕ f-, gekuifd zijn.

Karoean, zaak, bezigheid. O m o e k a r o e a n a k a d e n i? wat heb je hier te maken. Vgl. e n- s a n g r o e.

Karoekan, weerhaak.

Karoemrawk, een schelpsoort.

Karoen, (M. karoeng), zak, baalzak, sarong.

Karoeroein, boomsoort. Het fijngewreven blad dient als zalf op brandwonden; als vrouwen het afkooksel der blaren drinken, zullen zij geen kinderen krijgen.

Karoet, e n-, of e n-k i r k a r o e t, verscheuren, aan flarden rijten. N a m-, gescheurd.

Karoevroean, zie k a r o e a n.

Kartoehan, groote landkrab.

Kartoet, term alleen in gebruik bij de bespreking van den huwelijksprijs = al 't mandwerk, dat een vrouw bij hare werkzaamheden noodig heeft. Meestal in verbinding met b a j ō i, zie b a j ō i.

Karwowo, vischsoort; wordt niet gegeten omdat hij zich met drek voedt.

Kas, e n-, omkoopen, ompraten, verliefd maken door toovermiddelen. E n-k a s t o m a t n i r a a n, middels k a s-k a s iemand omkoopen of verliefd maken.

Kasa, e n-, licht kwetsen, een gleuf of inkeping maken, inscheuren, doen openscheuren. N a t-, gekwetst of beursch zijn van vruchten.

Kasar, (M. kasar), grof, ruw. N a n g-g r ĕ h i k a s a r, grof of ruw spreken.

Kasbek, (Mal. tasbih), rozenkrans der Katholieken, bidsnoer der Slammen.

Kasbêr, kanon, inzonderheid oude bronzen kanonnen, die als stukken van waarde bewaard worden, draaibas. Naar gelang der grootte stijgt de waarde ook per gewichtseenheid.

Kasbi, Cassave, een eetbare aardvrucht, manihot utilissima.

Kasdedar, (v. d e d a r), doornig, stekelig, puntig.

Kasderan, G.K. = f o e r, vischsoort.

Kashē, of k a s j ā, zie, kijk, weet je.

Kasĕhe, hagedis, M. tjitjak.

Kasien, (M. kasihan), arm, ellendig, medelijden, T o m a t k a s i e n, een arme tobberd. A m k a s i e n n o e o e r, wij zijn arm aan klappers. N a k a s i e n e n h o e v, of w e h i r a, met iemand medelijden hebben.

Kasil, wit en grijs gestreepte hagedis; als men ze aanpakt, zal men wonden krijgen. O h o i k a s i l w o e t of w o e t w o e t, al de opperhoofden van een distrikt of kampongkomplex; bij uitbreiding al de hoofden met hun onderhoorigen.

Kasir, een schelpdietje.

Kasis, struiksoort. De bloemen worden gekauwd of thee van de bladeren gedronken, door vrouwen, die een tijdelijke of geheele onvruchtbaarheid willen bewerken. Dit gebeurt zoo goed als alleen door vrouwen, die tot een huwelijk gedwongen werden, ofwel, die een te snelle opvolging van kinderen vreezen. In den natuurlijken loop volgen de bevallingen elkaar gewoonlijk op met een tusschentijd van ongeveer twee jaar. De geroosterde blaren van de k a s i s dienen als geneesmiddel tegen verharde en opengesprongen voetzolen en handpalmen.

Kaskas, omkoopsprijs. A r ô n k a s-k a s, toovermiddel om iemand verliefd te maken.

Kaskoe, G.K. = k i k i w.

Kaslerat, kleine bruine, niet bijtende mier.

Kasleb, e n-, een kinderspel, dat met kanarinootjes gespeeld wordt.

Kasloeir, of n g a l o e i r, zoet.

Kasloeoen, (v. en- loeoen), slaperig. Matang kasloeoen, ik heb slaap.

Kasnāt, wervelwind.

Kasnoin, grond, bodem. Sōbsōb kasnoin, plechtig offer, dat op den grond vóór 't huis of in de katleen plaats heeft. Euwatoek tomat s' enho kasnoin, iemand verstooten buiten de familie of het dorp; iemand buiten smijten.

Kasoeit, zie kawiwi.

Kasoer, (M. kasoer), bultzak, matras.

Kasoer, (v. en- soer), groote rasp, vooral om enbal te raspen.

Kasrit, G.K., boomsoort.

Kasroeroet, een schelpdier.

Kassavat, en-, vechten van hanen.

Kasseibat, en-, (v. en- seibat), stoeien, worstelen.

Kassibil, G.K. = kassoedoe.

Kassoedoe, (v. en- soedoe), glibberig, Entai soedoe, uitglijden.

Kassoes, zie kassoesoes.

Kassoesoes, kassoes of man-kohoe, klein rijstvogeltje, dicaeum Keyense. Kassoes wahan, nog onrijp en melkachtig van granen, die alsdan door de kassoes worden uitgezogen, b.v. kokat kassoes wahan, rijst waarvan de vrucht nog pas gezet is.

Kastād, struiksoort, van welks bladeren, vermengd met bladeren der zoete pataten, enmāv, een afkooksel getrokken wordt, dat de kraamvrouw drinkt ter bevordering van het zog; zie ook kova.

Kastrōl, (H. castor olie), ricinusolie, wonderolie.

Kaswain, krop van vogels.

Kaswār, boomsoort.

Kaswār kasuaris, (op Kei niet inheemsch).

Kaswiek, (v. en- wiek), gespleten, gekloofd, gesprongen.

Kat, (M. katti), gewicht, = 6 ons.

Kata, bloedkoraal.

Kata, en, nat-, vuil, versleten zijn.

Katavtiēv, vischsoort.

Katan, en-, beklemmen, ergens tusschen zetten, omlijsten, tusschen latten vastzetten. Endoek katan, bekneld zitten.

Katan, G.K. = ngiv.

Katar, schild, niet als beschutting, doch enkel als dansattribuut: ze zijn dan ook slechts 10 - 15 c.M. breed, op 50 - 60 lang.

Katar, en-, uitstrekken van ledematen. Entoeb katar, languit liggen.

Katariēt, struiksoort, welks hout gebruikt wordt om een pijlsoort, abrān, te maken.

Katbil, G. K. = sōr resboel, vischsoort.

Katboear, witte kiembol in de kokosnoot.

Kateriet, een zeer groote soort alang-alang, of ri.

Katfif, zijgevel van een huis.

Katīk, toovermiddel om 't noodlot te raadplegen; niet van Keieeschen oorsprong, doch door Slammen van Boeton of Ceram op Kei ingevoerd. Men heeft er verschillende soorten van: sommige van hout; een rond plankje, langs den rand van gaatjes voorzien; in 't midden een knopje, waaraan een touwtje met pennetje, waarmee men de gaatjes aftelt. Andere zijn van papier, waarop mannetjes geteekend zijn, sommige gaaf van lijf en leden, andere zonder armen, beenen of kop: naar gelang men bij het aftellen uitkomt op een graaf of min of meer verminkt mannetje, is 't lot gunstig of min of meer ongunstig. Andere bestaan eenvoudig uit eenige kabalistische teekens op een stuk papier, straalvormig van 't middelpunt uitgaande, geschreven.

Katkatan, boomsoort. Fetrameles nudiflora. R. Br.

Katkisin, zie ngaliwoer.

Katkoear, boomsoort.

Katlāb, roefje op een schuit.

Katlafar, fijt.

Katlăr, hanekam. De met snijwerk versierde voor- en achtersteven van een b e l a n.

Katleen, voorvertrek, voorkamer, vestibule, die men in grootere huizen altijd aantreft, en waarin d[illegible] gehouden worden. Een [illegible] zonder daartoe uitgenoodigd te zijn niet verder in 't huis doordringen.

Katlôt, een knolvrucht.

Katoer, n e s-, pikken van vogels.

Katôr, scheut van een boom of struik.

Katwiwi, vischsoort. Plantsoort, waarvan de stengels te samen met de vruchten der b a k n i l gekookt worden om als pleister te dienen tegen k e r k e r a n.

Kăv, (M. kapas), garen. K ă v n ă s, garen van de vezels van ananas bladeren. K ă v l o b a n of k o e a n, bol of klosje garen. K ă v a i of k ă v l o b a n, garenklosje. A i k ă v, een boomheester, de katoenstruik, gossypium herbaceum; onverwerkte katoen, watten.

Kavioen, G.K. = s a n g ô t.

Kavlôr, kloof of spleet in rotsen.

Kavnăt, vuilnis, afval.

Kavoeoer, nestheuvel van de boschkip; ook de verlaten zandhoop waarin geen nesten meer zijn. N ĕ f-, opgehoopt, opgeworpen zijn.

Kawada, zie b a i k o r, cinnamomum iners.

Kawaein, n ĕ f-, stollen, stremmen.

Kawain, n ĕ f-, G.K. = n ĕ f- a i n.

Kawanwinit, vischsoort.

Kawăr, vischsoort.

Kawăt, bitter, wrang.

Kawatoet, zie k a w ă t.

Kawăv, onderstuk, zie k a r ă t.

Kawaw, vischsoort.

Kawawăv, vischsoort. G.K., porseleinschelp.

Kawêr, afdakje om te schuilen, b.v. in de planting.

Kawĭl, en-, G.K. e n- k ô.

Kawĭlwĭl, (v. e n- k a w ĭ l), G.K. = k o k ô.

Kawin, e n-, bamboe, k a w i t, over de atap binden, om 't opwaaien te beletten.

Kawinwinit, vischsoort.

Kawioen, G.K. = s a n g ô t.

Kawĭr, n ĕ f-, G.K. = e n - h a b i - n g a n.

Kawĭrwĭr, een knolvrucht, collocasia antiquorum; ze wordt geraspt en geperst, daarna geweekt en het bezinksel als sago toebereid.

Kawit, (v. e n- k a w i n), bamboe over de atap gebonden om het opwaaien te beletten.

Kawiwi, k a s o e w i t of i s o e o e o e r, wilde betelnoot.

Kawiwit, G.K. = k a w a n w i n i t.

Kawk, G.K. = j a f a r.

Kawŏd, een m i t o e. Zijn verbodsteeken bestaat uit puntige staken. De overtreders ervan steekt hij daarmee in hun achterste, waardoor ze erg winderig worden. Vandaar de zegswijze: K a w ŏ d e n t a l m o e d i w t e? tegen iemand die in gezelschap een wind laat.

Kawoel, een schijntje [illegible] in een snitseltje rood stof [illegible] als gewoon offertje voor de zonde dient en bij de meeste offers en ook als onheilbezwerend middel veelvuldig gebruikt wordt. Op Kl. Kei wordt daarvoor altijd, op Gr. Kei meestal rood goed gebruikt.

Kawoel, een vogel, cacomantis assimilis.

Kawoen, of k a w o e n w o e n, stompje, afgeknot stuk b.v. l i m k a w o e n, stompvinger.

Kawoer, G.K. vallei, bergzadel.

Kawoer, n ĕ f-, opgestapeld zijn.

Kawoerwoerit, donderbeestje.

Kawoes, h o e m a n k a w o e s, pislucht.

Kawoka, lage boom met eetbare vruchten, ximenia americana.

Kawôt, e n-, n ĕ f-, of n e s-, kleven, kleverig zijn.

Kawowar, palmwijnkoker, die in den boom hangt, om den palmwijn op te vangen. Als hij niet meer in den boom hangt, heet hij s o e l.

Kaws, (H. kous), Schoen, kous. R a w i t of b a d j o e k a w s, trui, gebreide borstrok, nethemd.

Kē, G.K. = i of h ē, aanwijzend voornw.

Ke, zie k e k e.

Ke, mandje van klapperblad gevlochten.

Keb, e n-, tusschen den sarong vastmaken of dragen. E n k e b s o e s, den sarong boven de borsten vastmaken. E n k e b j a n a n, een klein kind op den rug dragen, dat daarop vastgehouden wordt door den sarong, die het kind tot onder de armpjes insluit, en door de draagster boven de borsten met een wrong is vastgeknoopt. O e k e b n o n o! wordt gezegd tegen heel kleine kinderen als zij niezen. N ĕ f-, of n e s-, een sarong omdoen of dragen, n.l. om de lenden vastgemaakt; vgl. n ĕ f- w a e i k.

Keb, n e s-, in horizontale richting met iets zwaaien of slaan.

Keba, een oorhanger.

Kebak, n e s-, (v. e n- k e b), iets in den sarong knoopen of bewaren.

Kebkeb, lang, smal kapmes; vgl. n e s- k e b.

Kĕbon, j a f k ĕ b o n, vuurvonk, vuursparkel, genster.

Kĕdik, e n-, (v. k ĕ d i n), halveeren, doordeelen. N a m-, overlangs doorgedeeld zijn, in stukken zijn.

Kĕdil, G.K. = k ĕ d i n.

Kĕdin, de rechter- of linker- kant van iets en vandaar bij uitbreiding: helft, kant, zijde, richting, b.v. f o f a n k ĕ d i n, plank één zijde, = één plank; n o e o e r k ĕ d i n, een halve klappernoot. K ĕ d i n b a l i d, linker- kant, k ĕ d i n m e l, rechter- kant. K ĕ d i n l ā i h o e b, de groote kant nog niet, = nog niet half.

Keek, e n-, zie e n- k a e t.

Keet, e n-, zie e n- k a e t.

Kef, e n-, gespleten door droogte.

Keïn, zie bij e n- t o e b.

Keït, e n-, luiken, E n k e ï t m a t a n, de oogen luiken, een oog sluiten om te mikken, te zien of iets recht is, enz.

Kēk, vischsoort.

Keka, l i m a n k e k a, bovenarm.

Keke, of k e, lange liaan op korte afstanden met klapperbladeren doorstoken en in zee tusschen palen of steenen gespannen, om bij afloopend tij visch tegen te houden. N e s-, aldus visschen.

Kekêr, (v. e n- k ê r), wat gegraven of gedolven is.

Kekēw, e n-, kraaien.

Kekoet, rank der sirihplant, zonder de bladeren.

Kelor, w ā r k e l o r, komkommerachtige klimplant, luffa acutangula.

Kem, boomsoort.

Ken, (kena), raak, juist. E n f a n k e n, raak schieten. E n b a k e n, den goeden weg gaan. N a n ā r k e n, gelijk hebben. N a n ā r k e n l i a f a, den spijker op den kop slaan. E n f a n g n a n k e n, zich herinneren. E n r ā s k e n, door ondervinding of straf leeren. K e n a f a w a e i d, wil dikwijls zeggen: niets om te... niets hebben voor het beoogde doel, b.v. o e h o e r k e n a f a w a e i d, ik heb niets om aan te trekken; o e t a i k e n h a b o w a e i d, ik heb geen boot om uit te kunnen varen. K e n s a, even, een oogenblik. K e n s a...... k e n s a......, nu eens...... dan weer...... K e n s a s a w a t, maar heel eventjes. E n o e t k e n s a, een godsoordeel toepassen. E n-, aanraken, treffen, betreffen, aangaan. A f a e n k e n w a e i d, 't is zoo maar vanzelf gekomen (sprekende van een wonde). E n i t k e n, vinden. E n e f k e n, herkennen. N a a n k e n a f a, op iets bijten, dat toevallig in 't eten is. E n b a k e n, ontmoeten. E n t a h a k e n, aanraken, aanpakken. E n k ê r k e n, gravende vinden. H i r r o e b i s s a k e n s a f ā k, geen van beiden heeft gelijk of ongelijk, gewonnen of verloren.

Kĕna, zie a k n a.

Kendom, een groote grove grassoort, als groente gebruikt.

Kĕnif, boomsoort; afkooksel der bladeren dient als zuiverend middel na de bevalling.

Kenken, vischsoort.

Kentang, (M. kentang), de Europeesche aardappel, solanum tuberosum L.

Kêr, e n-, graven, delven, dabben, wroeten, spitten. E n t a i k ê r, een diep voetspoor nalaten. E n t a i k ê r k o e h a r, op den hiel draaien. N a t-, gesprongen, gebarsten, gegroefd zijn.

Keran, schildpad met kostbaar schild.

Kerat, n ĕ f-, (v. e n- k ê r), ruw, grof, vol barstjes zijn.

Kerdja, of k e r d j a j a, (M. kerdja), werk, arbeid. E n-, werken, arbeiden. E n k e r d j a e l l e m a n of k o e w a t, hard werken. E n k e r d j a m a r a a n, licht werk verrichten. E n k e r d j a n a h i r a, bij iemand in 't werk zijn.

Karit, vischsoort, raadsel. E n s o e n g k a r i t, raadsels oplossen.

Kerka, strop om de voeten om in boomen te klimmen.

Kerkeran, (v. e n- k ê r), openspringen, barsten van handpalmen of voetzolen.

Kerkerat, zie k e k e r a n.

Kes, zie k i s.

Ket, kort. N a a n k e t, buiten adem. N a n g g r ĕ h i k e t, bondig spreken. E n t a h a k e t, rap iets doen, zich reppen, gehaast zijn. E n t a h a k e t n e n g n e, overhaast, opgewonden zijn, driftig zijn.

Ket, n ĕ f- G.K. diepe verzweringen boven 't water; met steentjes over 't water scheeren, keilen.

Ket, n ĕ f-' G.K. diepe verzringen hebben.

Kêt, vischsoort.

Ketar, e n-, uitstrekken van ledematen; recht uitstrekken of spannen van touw- of bindwerk.

Kĕteb, (M. ketip), dubbeltje.

Kēv, e n-, slaan, stompen. E n k ē v w o a, zelfde bet.

Kēw, duim, ook als lengtemaat. E n-, met den duim meten, stompen.

Kewoet, een struik, waarvan het sap uit de geplette schors wordt gedronken tegen beslagen tong.

Ki? vragend praefix, alleen voor personen gebruikt.

Kiban, e n-, rondbuigen, ombuigen. N e s-, krom zijn, doorbuigen. N a t-, gebogen zijn, krom zijn.

Kibang, e n-, of n a t-, tot een tuit of spitsen buil draaien. E n k i b a n g w o e o e t, gedroogde vischjes tusschen bamboelatjes verpakken..

Kibas, of k i b k i b a s, (M. kipas), waaier, waaiervormige hoekversiering bij snijwerk.

Kiboe, of k i b k i b o e, wrong, inzonderheid haarwrong. E n-, tot een wrong vastknoopen, in een wrong vastmaken, vooral het hoofdhaar. N e s-, tot wrong gedraaid zijn.

Kid, of k i d j ā n, vriend.

Kīd, e n-, een gleuf maken, een sponning schaven.

Kidar, e n-, afloeren, bespieden.

Kidkidin, helft, gehalveerd.

Kidoe, e n-, krom zetten, krommen; den rug opzetten om gekrabd te worden. N a t-, gekromd, krom getrokken.

Kiĕd, e n-, weven, door elkaar vlechten; uitstrooien, uitstorten.

Kien, eetbare worm, die in zandig onderloopend zeestrand huist.

Kiēv, e n-, of n ĕ f-, opgeblazen zijn, bol staan door lucht of wind.

Kifak, e n-, met een vlam aansteken om een vlam te verwekken, b.v. een lamp. Iets niet vlammend aansteken, b.v. een sigaar, heet: e n- t o e r a k.

Kifat, e n-, pikken van vogels.

Kifoek, n e s-, knipoogen, oogjes knippen, tegen vrouwen geldt het voor zeer onwelvoegelijk.

Kihin, G.K., waar, oprecht.

Kĭk, e n-, [illegible]an touw, band, draad, enz. [illegible], onsterk van deze voorwerpen.

Kik, e n-, bijten. E n k i k r o e r n i f a n, knarsetanden. E n k i k n g ā i, zie n g ā i. Fig.: e n k i k r a h a n, belagen. E n k i k j a f, zich de vingers branden. N ĕ f-, bijtachtig zijn.

Kikan, overgrootvader, achterkleinkind.

Kikik, (v. e n- k i k), beet, bijtwonde.

Kikin, (v. e n k i k), aangevreten, b.v. k i k i n k a r o e, door de muizen aangevreten.

Kikin, (M. sisi), zijde, kant.

Kikir, (M. sisir), hoornen haarkam. M ā s k i k i r, gouden boogje, waarin een blikken plaatje met kamvormig uitgesneden tanden; dient als haartooi bij hooge gelegenheden en als hartastuk.

Kikit, e n-, scheeve gezichten trekken.

Kikiw, een kliskruid, urenalobata, fam. malvaceae. Fig.: met elkaar gelijkstaande in stand, zoodat men onderling huwelijken kan aangaan. M e l k i k i w, van gelijken adel. R o e m ā t k i k i w J a w a h a n, de adel van Roemat staat gelijk met die der familie Jawahan, dus kan huwen met die familie.

Kikoer, n e s-, slingeren, kronkelen.

Kil, e n-, scheef doen zijn, ombuigen, scheef of schuin zijn. N e s-, scheef of schuin zijn. Fig.: onoprecht, huichelachtig zijn. N e s k i l k a w, scheef en schots, onbetrouwbaar.

Kilboban, of w ā r k i l b o b a n, een slingerplant.

Kilboban, zie b o b a n, vischsoort. Men raakt met den bek ervan de borsten van kleine meisjes aan, opdat deze zich even als de kop van dezen visch klein en spitsvormig zouden ontwikkelen, hetgeen voor mooi geldt.

Kilboek, een kleine soort slang.

Kilkil, (M. kili kili), roeidol.

Kiljahan, G.K. = n a f o h o t, een erwtsoort. K i l j a h a n of k i l j a h a n f o e o e n, kittelaar of kleine lippen van 't vrouwelijk schaamdeel.

Kilkik, n ĕ f-, G.K. = n ĕ f- h a l e l.

Kilkiloen, zie k i l o e n.

Kilkin, n ĕ f-, zie e n- s a l n g i t.

Kilkôr, vischsoort.

Kilkokir, e n-, kakelen van de boschkip, k i l w ā r.

Kilkowôr, vischsoort, de koning der visschen.

Kiloek, n e s-, afkeuren, verwerpen wat niet bevalt, en van daar: uitzoeken, uitkiezen.

Kiloen, of k i l k i l o e n, lieveling, vertroeteling. J a n a n k i l k i l o e n, troetelkind. E n j o ô t n i k i l k i l o e n, alles krijgen wat men vraagt.

Kilwār, boschhen, megapodius Reinwardii.

Kilwoeoeng, knoop, kink in touw, liaan, enz.

Kilwov, afval bij 't sagokloppen, = o e o e t; een schimmelplant, die daarop tiert, ook i f a n k i l w o v genoemd.

Kilwov, zie w e h i n.

Kim, n a m-, verbrokkelen.

Kinar, e n-, klieven, splijten.

Kinik, e n-, aanpunten.

Kir, een schelpsoort, lima striata.

Kĭr, G. K. = n g o e t o e n, soort mandje met deksel.

Kĭr, e n-, krabben, raspen, afschrabben; aanzoeken tot kwaad. N ĕ f k ĭ r benijden, i n i w a h a n n ĕ f k ĭ r, hij is afgunstig. Vgl. k o e m en n ĕ f-k o e m.

Kir, zie k a m i s i n.

Kirik, e n-, glad strijken, kreuken wegstrijken, b.v. e n k i r i k j ā b, pandanusblaren, bestemd om matten van te vlechten, glad strijken. Iets steken door een daartoe bestemde opening, b.v. den draad door het oog eener naald.

Kirir, e n-, masseeren.

Kĭrkĭr, (v. e n- k ĭ r), jeukerige huiduitslag.

Kirkir, of k i r k i r i n, vischsoort.

Kĭrkirin, zie k ĭ r k ĭ r.

Kĭrkiw, zie k i k i w.

Kĭs, k e s of k e s j a n g, mondvoorraad, lijftocht; al wat men als voorraad meeneemt als men uit of op reis gaat.

Kis, e n-, kloven, spijten.

Kis, e n-, G.K. = e n- n g i s.

Kisan, leeg van vruchten, b.v. n o e-o e r k i s a n, looze klapper zonder vleesch.

Kisin, kittelaar, kleine lippen van 't vrouwelijk schaamdeel. R e i n a n k i-s i n f e l s a n g ô t, scheldwijze.

Kĭskĭs, G.K. = s a r a h e t.

Kĭskisan, (v. k i s a n), zemelen, kaf, leege peulen, doppen, schalen.

Kĭskiw, zie k i k i w.

Kĭslär, aambeien, uitzakken van den endeldarm.

Kisoe, e n-, blind maken. E n k i s o e m a t a n, de oogen blind stooten, of bezeeren zoodat men niet meer ziet. N a t-, blind zijn.

Kit, of k i t k i t, schepper van klapperbladnerven om e s o e te scheppen. E n-, met de k i t deze wormen scheppen; opscheppen, uitscheppen in 't algemeen. E n k i t w a h a, water hoozen. K i t w a h a, hoosvat.

Kit, of k i t k i t, winst bij spel; belooning aan dansenden gegeven. E n-, aan dansenden een belooning geven.

Kitoen, e n-, zie e n- k i t, e s o e scheppen.

Kiw, e n-, een insnijding of inkerving maken, vooral om dan verder te splijten of te pellen, b.v. in den top van een bamboelat, tusschen den harden buitenbast en den zachten binnenkant, om dan verder den harden bast af te scheuren.

Kiwoet, boomsoort, zie a h a r.

Klär, (H. klaar), gereed, af.

Klêr, zeef, houten pakkistje. K l ê r j a n i k, of k l ê r i h i n, fijne zeef. E n-, of n a k-, zeven, ziften.

Klêr, een struik, welks bladeren als moes gegeten worden.

Kliv, n a k-, schuilen voor, schuilen onder.

Ko, klein, gering. K o k o, zelfde bet. T o m a t k o of k o k o, of k o k o h i r, de mindere man, in tegenstelling met t o m a t t ê n, of t e t ê n h i r, de notabelen. K o, een zekere (van personen), veelvuldig als bepaling gebruikt, vooral wanneer men van of tegen gelijken spreekt, b.v. k o w a t, een vrouw. K o j a, of k o h ē, aanroeping: he, jij daar!

Ko, kant, in samenstellingen als: k o t i l, driepoot, driehoek, driekantig. K o f ā k, vierkant. N ĕ f- k o f ā k, vierkant zijn, enz.

Ko, e n-, uitdoen, afleggen, losknoopen van kleeren. E n k o k a d i n g, h ā k, g ā i, een knoop, haak, gesp losmaken.

Kô, e n-, ontbolsteren, b.v. kanarinootjes, betelnoot, enz. E n t ê v k ô, ontbolsteren, door er met een steen op te kloppen.

Kô, kreek, waterplas, poel.

Kob, vuurvlieg. K o b e n k o f, de vuurvlieg flikkert. E n-, smeulen.

Kobal, boomsoort.

Koboe, klein insekt.

Kod, f ā r k o d, een rog met blauwe vlekken op den rug.

Kodahil, een addersoort..

Koean of k o k o e a n, klos, kluwen.

Koeb, e n-, op de schouders dragen. E n k o e b k a r a l, zie k a r a l. N e s-, zelfde bet.

Koeb, of k o e b k o e b, bol, knop op voor- en achtersteven van een b e l a n of schuit. B ĭ n g a n k o e b k o e b, kop, tas. K o b k o e b, omhullend vlies of helm, die het kind in den moederschoot omsluit. K o e b k o e b e n n g a t i l r u k, wordt gezegd, als bij een barende vrouw het vocht te voorschijn treedt, dat de bevalling onmiddellijk vooraf gaat. E n-, of n ĕ f-, bolvormig zijn, bolvormig maken of samenvatten.

Koeba, e n-, draven, huppelen, springen. N e s-, wiegelen, op en neer bewegen,hobbelig zijn. N a t-, veerkrachtig zijn.

Koebang, (M. oewang of gobang), geld. Koebang Eiwāv, inlandsche betaalmiddelen, als borden, stukken goud en zilver, kanonnen, enz. Koebang Avlād, gemunt geld of papiergeld. Koebang ihin, zilvergeld. Koebang terkas, papiergeld. Koebang koko, kleingeld. Enfid koebang, of enfaha na koebang, voor geld koopen. Entoekar koebang, geld wisselen. Nĭng koebang einan, ik heb het voor mijn geld gekocht, = ik ben er volkomen baas over. Koebang sien, valsch geld. Koebang koensi, gemeentegeld, familiegeld.

Koebang, een bloemkruid, nachtschoone, mirabilis jalappa. Ai koebang, een boomheester, plumeria acutifolia. Het geroosterd blad dient als pleister op gezwellen.

Koebes, zie kabes.

Koebil, G.K. = absek.

Koebkoeb, boomsoort. De blaren worden gebruikt als afdrijvend middel.

Koebkoeban, (v. en- koeb), bolrond. Woean koebkoeban, volle maan.

Koebni, (H. Companie) Regeering. Koebni tetên of ded oe, de oude Compagnie. Koebni fomoer, tegenwoordige Regeering.

Koeboer, (M. koeboer), graf, begraafplaats, kerkhof. Koeboer toem, familiegraf, boven den grond van steenen opgestapeld. De kist wordt niet begraven, maar daar eenvoudig in gezet en met steenen bedekt. Voor een volgend lijk wordt plaats gemaakt, door het doodshoofd aan 't boveneind op een bord langs den wand te plaatsen en de beenderen langs de zijwanden op te ruimen, waarna de nieuwe kist weer de plaats in 't midden inneemt.

Koeboet, nĕf-, onvruchtbaar zijn van grond. Tanat koeboet, of koeboet korien, onvruchtbare grond.

Koed, kist met slot, koffer.

Koed, zwartsel, inzonderheid fijngestampte verkoolde klapperdoppen met klapperolie vermengd, om hout af te smetten met de arlelan.

Koedik, en-, met de schaar knippen.

Koeding, (M. koenting), schaar. En-, knippen.

Koedkoed, (v. koed), vuil, morsig, besmeurd. Wahan koedkoed, bemorst gezicht, vuil gezicht.

Koedoe, en-, G. K. = nak-biloek.

Koedoer, dikbuikig. Koedoer Jār, een buikziekte, opgezette buik. Oeb koedoer, groote aarden kruik.

Koef, (H. koffie), koffie, Enfoetar koef, koffie malen. Entoen koef, koffie branden. Nanêng of enoet koef, koffie zetten.

Koefik, en-, bespieden.

Koeïl en-, op de teenen loopen.

Koek, en-, kalfaten.

Koek, krom, gekronkeld, gekroesd. Moer koek, kroeshaar. En koek, aardappelsoort met veel kromme uitwassen. Om dit te bevorderen, worden ze aangehoogd, bij welk werk men de vingers over elkaar gewrongen houdt. En-, kromme stokken, vooral bamboe en akar bahar in 't vuur heet maken en dan buigen; na afkoeling blijven ze in den gegeven stand. Nĕf-, krommen, buigen. Nĕf-koek liman, de handen vouwen, de vingers over elkaar krommen. Naf-, krom, verwrongen zijn, gekroesd zijn van haar. Koeknoeoer rôn, G. K. = enlai sar loo, gekruld van haar, doch niet gekroesd. Oekoeko! wordt gezegd tegen kleine kinderen als ze hoesten.

Koek, nes-, hinken, springen. Neskoek bahan, bij sommige spelen hinken.

Koekang, en-, beloeren, bespieden.

Koekbetan, (v. koekoen en enbetan), zwerende nagel.

Koekis, (H. koekjes), koekje, gebak. Koekis Eiwāv, = eloe.

Koekoe, zie kikiw.

Koekoea, priem, els.

Koekoeil, G. K. = koetkoet.

Koekoen, (M. koekoe), nagel, klauw, hoef.

Koekoer, (M. goegoer), G. K. = woeka.

Koekoer, vloo, dierenluis.

Koekoer, G. K. = w e i l a n.

Koekoer, e n-, afpellen, ontpeulen.

Koekoet, N e s-, krimpen, slinken, verkleumd zijn. N a r-, gekrompen, geslonken zijn.

Koekoetan, (M. o e t a k), hersenen.

Koekwäv, G. K. = j a b a r k o k o k.

Koel, of k o i l, kolipalm, borassus flabelliformis.

Koelik, e n-, bewaren, opruimen, wegbergen, schoonmaken, b.v. den weg of een plein. E n k o e l i k n i t, een doode begraven. In samenstellingen beteekent k o e l i k: geheel en al, op. Op Kl. Kei bezigt men echter in dezen zin meestal w a t o e k. N a a n k o e l i k, geheel opeten. E n o e t k o e l i k, geheel afwerken.

Koelir, troffel.

Koelit, k o e l i t k a f, verhooging van atap langs het boord van een bootje om het inslaan der golven te beletten. Fig.: bewaker, beschermer.

Koelkoel, klein hoofdkussentje voor pasgeboren kinderen. Het vormt een soort zadeltje, waarin het hoofdje rust en de oorschelpjes rusten op de opstaande randen, opdat ze van 't hoofd afstaande gehouden, dezen stand zouden behouden. Men noemt dit: e n l ā r a r o e n. Soms is dit kussentje opzettelijk zoo genaaid, soms dient als zoodanig een stuk goed of een sarong, waarin men dicht bij elkaar twee dikke knoopen gelegd heeft, waartusschen dan 't hoofdje rust. De k o e l k o e l heeft nog voor doel te beletten dat het hoofdje zou omslaan en verzwikken.

Koelwoeng, N ā f-, geknoopt zijn van touwwerk.

Koem, een schelp met [illegible] buitenkant, hyppopus [illegible] gebruikt, om na 't bakken de kruimels af te schuren van e n b a l- of sagokoekjes. E n-, die koekjes aldus afschuren. N ĕ f-, gierig zijn N ĕ f k o e m a f a, gierig zijn op iets, iets niet willen geven.

Koemnien, (M. kemenjan), wierook.

Koemom, zie k a r m o m.

Koen, mandje met deksel, van pandanusbladeren gevlochten; draagmandje van vrouwen, j a f a r k o e n.

Koena, e n-, tot een k o e n k o e n a oprollen.

Koenkoena, tuitje, meestal van een sirihblad, waarin een stuk betelnoot en de noodige kalk gedaan wordt. De aldus klaargemaakte pruimen op een schotel gerangschikt, dienen bij offers of worden bij plechtige gelegenheden aangeboden, alsook door den man aan de vrouw en omgekeerd bij het huwelijk na afloop van den gezamenlijken huwelijksmaaltijd. Als in gewone omstandigheden een man een k o e n k o e n a aan een vrouw aanbiedt of toezendt geldt dit voor een zondig aanzoek.

Koenoek, e n-, G. K. = e n - k o.

Koensi, (M. kongsi), vereeniging, maatschappij. E n-, gezamenlijk een zelfde doel nastreven; zich vereenigen.

Koentsi, (M. koentji), sleutel, slot. E n-, sluiten, opslot doen.

Koeoek, vast. E n-, vastmaken, vastzetten. E n t a h a k o e o e k, vasthouden; fig.; voet bij stuk houden. E n t a h a k o e o e k h i r a n i n g o ĭ n, iemand aan zijn woord houden.

Koeoen, s ā v k o e o e n, G.K. = s ā v o e o e n, zie bij o e o e n.

Koeoen, n a t-, of a r o e n n a t k o e o e n, doof zijn, hardhoorig zijn. E n f a t k o e o e n, verdooven.

Koeoet, n e s-, of inkrimpen, slinken, verschrompelen, kleiner worden.

Koer, e n-, kirren.

Koerat, n a b-, (v. o e r a t), gerimpeld, gericheld zijn.

Koerma, zoete dadelsoort, phoenix dactylifera L.

Koeroek, e n-, bukkend of gebukt voortgaan, onderdoor kruipen.

Koesit, e n-, krabben.

Koeslek, touw met steen bezwaard.

Koestel, papaja, cerica papaja. De getah of de opengesneden onrijpe vrucht wordt aangewend om splinters te doen uitkomen; de geroosterde blaren tegen giftige beten en op de gezwollen plekken gelegd bij beri beri.

Koet, e n-, verklappen, verklikken, verraden.

Koet, klein, gering, zachtjens. K o e t of t o m a t k o e t, kleine, kind. Wordt veel voor eigennamen geplaatst ter aanduiding van kind of mindere man, b.v. k o e t B a l. Soms ook als vleiterm, b.v. a i t k o e t, vadertje. Op G.K. ook gebruikt voor d e n k o e t, weinig, een beetje. K o e t k o e t, k o e t s ĕ n i n, zeer klein, heel weinig.

Koetaflêr, de boorschelp.

Koetan, boomsoort, soort flacourtia inermis; de eetbare vrucht.

Koetan, bed of afdeeling in een tuin.

Koetang, (M. koetang), keurslijfje.

Koetkoet, (v. k o e t), zeer klein, heel weinig, zachtjens, behoedzaam.

Koetkoetan, dwarshout over een boot gebonden, om stevigheid bij te zetten.

Koetri, zie bij l ī r.

Koetriet, = l i r k o e t r i, zie bij l ī r.

Koeva, zie b a k o e, = plat mandje van pandanusbladeren gevlochten. K o e- v a a f f r o e a n, een andere soort er van.

Koevik, kleine slangsoort.

Koevlek, dikke roode of zwarte duizendpoot, (niet giftig).

Koewas, (M. koewasa), macht, gezag. J a w k o e w a s a f a i, daar heb ik macht over. J a w k o e w a s w a e i d, daar heb ik niets over te zeggen. T o m a t k o e w a s, machthebber.

Koewat, (M. koewat), kracht, sterkte, sterk, stevig, hard van eenig werk verrichten. A j o k o e w a t! komaan, flink aan! N i k o e w a t, sterk zijn; bedreven zijn, sterk zijn in, b.v. n i k o e w a t e n d a d r a h a n, hij is sterk in 't huizen bouwen. Zijn best doen om, b.v. e n o e t n i k o e w a t e n w e e n g a m, hij doet zijn best om ons beet te nemen. E n r e e k n i k o e w a t, zijn krachten inspannen om. N a k o e w a t, dwingen.

Koewik, e n-, loeren, turen, gluren. L ê r e n k o e w i k, de zon komt op.

Kof, e n-, flikkeren, lichten.

Kofāk, vierkant. N ĕ f-, vierkant zijn.

Kofār, of k o f k o f ā r, armband van celluloid.

Kofaw ewoet, of e i n w o e t, of f a w e w o e t, uitdrukking om al de Loerlima's aan te duiden.

Kofko, kant, zijde, in samenstellingen als: k o f k o f ā k, vierkant, k o f k o t ī l, driekant, enz.

Kofkofār, zie k o f ā r.

Kofofoer, wratje, pukkel.

Kohak, in: k o h a k b e t k ā i! weet ik het? wat weet ik er van?

Koho, e n-, hoesten.

Kohôk, zie k o h ô r.

Kohôr, bamboelat. K o h ô r h a, één bamboelat. E n-, of e n- k o h ô k, bamboe tot latten splijten.

Koïk, kleine soort nevelkraai.

Kok, (verkorting van k o k a t), rijst. K o k w o e l, roode rijst. K o k n i t, een grassoort.

Kok, e n-, openbreken, openslaan van ronde voorwerpen met harde schaal. M a n t i l o e r e n k o k, het ei breekt open. E n k o k n o e o e r, een kokosnoot openslaan, ook met de bijbedoeling om het noodlot te raadplegen. N a m k o k, opengebroken.

Koka, e n-, borrelen, opborrelen, zieden, pruttelen op 't vuur van iets dat kookt.

Kokar, e n-, helder branden. J a f k o k a r, hel vlammend vuur. L ê r e n- k o k a r, 't is middag. E n k o k a r d a m a r, de kaars snuiten.

Kokat, rijst. Oryza sativa L. K o k a t w o e l w o e l, of k o k w o e l, roode rijst. K o k a t n i n g i e r, witte rijst. K o k a t b o e o e t, kleefrijst. K o k a t b i b o e n, of k o k a t m a t a n, ongepelde rijst. K o k a t i h i n, gepelde rijst. E n t ê v k o k a t, rijst pellen.

Koklak, balzamien, impatiens balsamine; dient om de nagels van vingers en teenen rood te verven.

Kok nit, grassoort, die door de n i t en r a e i t gegeten wordt. Dient als trekpleister tegen zweren.

Koko, zie k o.

Kokô, (v. e n- k ô), ontbolsterd.

Kokoean, zie k o e a n.

Kokoeil, G.K. = **k i l w ā r.**

Kokoho, (v. e n- k o h o), hoest, verkoudheid.

Kokok, vischje, dat als men er naar steekt of grijpt, telkens een eind voortschiet, van daar: e n k a b i l j a w k o k o k, ergens een slag naar slaan, luk raak iets doen. J a b a r k o k o k, zie j a b a r.

Kohoong, e n-, door elkaar geward of gegroeid zijn.

Kokra, e n-, kakelen.

Kokrai, zie r o k r a i.

Koloek, of l o e k l o e k, zeepaardje, hyppocampus.

Kom, e n-, tot poeder malen, vergruizen.

Kom, e n-, aanbranden, aanbakken.

Koman, slecht, ongunstig.

Komin, spijs van sago.

Komīs, e n-, (H. commissie), of e n b a k o m ī s, op inspectie gaan.

Komkom, (v. e n- k o m), meel, poeder. N a a n k o m k o m, met den mond vol tanden staan.

Kôn, G.K., rotskloof, gat in steen of rots.

Kôn, vischsoort. Soorten zijn: K ô n s i e n, k ô n k o k a r, k ô n k o l ā i.

Kongihen, (v. k o en n g i h e n), ongehuwd.

Konoer, G. K. = k a k a r.

Konsin, of b ô r, vischsoort.

Kontang, (H. kontant), kontant.

Kontrak, (H. kontrakt), kontrakt, overeenkomst.

Kōi, degene voor wien een andere, die m a d o e a n genoemd wordt, den huwelijksprijs betaalt, is diens k ō i. K ō i m a r d o e, = k ō i.

Kōi, e n-, kreupel zijn.

Kōïk, e n-, of e n k o ï k w a k, G.K. = e n- k i d a r.

Koil, een palmsoort, kolipalm, borassus flabelliformis.

Kontroleur, (H. controleur), controleur.

Koptoean, k o p t o t o e a n, b e t o e a n, of n ĕ b- t o e, (M. toewah), oud van jaren voor levende wezens.

Kor, krom, gebogen, bochtig. R ĭ n g k o r, snijwerk in krinkelende vormen. N e s-, of n e s k o r k o r, krom, gebogen zijn, heen en weer zwaaien.

Kor, a i k o r, muskaatboom, muskaatnoot, cinnamonum iners. Zie b a i k o r.

Korat, n a t-, een dikke tong hebben, kadul spreken.

Korien, dorre, onvruchtbare grond.

Korkoran, huig, keellelletje.

Kormatan, een schelpje, succinea.

Korwin, een vogel, dicrurus megalornis; wordt beschouwd als door een boozen geest bezeten.

Kosa, e n-, of n a t-, te voorschijn komen van den eikel der roede door terugtrekking der voorhuid.

Kot, G.K., deur, n.l. hetgeen de opening sluit, welke opening zelf f ī d of f ī d m a t a n heet. E n w ā l k o t, de deur openen. E n h ô r k o t, de deur dicht doen. Op Kl. Kei is k o t alleen gebruikelijk in: k o t f o f ô n, deur van een vesting, o h o i t o e m.

Kot, of k o t a, (M. kota), vesting, versterkt dorp = o h o i t o e m.

Kôt, e n-, splijten. klieven, pletten van bamboe.

Kotan, e n-, of n e s-, eng, klein, te eng, te klein zijn.

Kotĭl, driepoot, treeft, driekantig.

Kotkotan, (v. k o t a n), bekrompen, eng, nauw, belet, verhinderd. F ī d n i k o t k o t a n, de deur is te eng. N ĭ n g k o t k o t a n, ik ben belet, ik heb geen tijd.

Kotor, (M. kotor), vuil, morsig, vuilnis, al wat besmeurt of vuil maakt; ontuchtig. T o m a t k o t o r, een losbandig mensch. K o w a t i o e l i n k o t o r, die vrouw heeft de maandstonden. N a n g g r ĕ h i k o t o r, ontuchtige gesprekken voeren.

Koträt, e n-, zie e n- k o k r a.

Kov, e n-, n ĕ f-, pooten, planten. N a m-, gepoot, geplant.

Kovat, e n-, zie e n- k o v.

Kovat, roeibank in een schuit.

Koviäi, Zuid westelijk N. Guinea.

Koviät, pet, klepmuts.

Kowa, bamboekokertje.

Kowar of k o k o w a r, zuil, zuilvormig, platrond, stapel van borden, tros van touw. M ā s k o w a r, ronde gouden plaat. E n-, oprollen, opstapelen. N e s-, tot zuil of tros opgestapeld of opgerold zijn.

Kowôr, vischroede.

Kowir, e n-, of n ĕ f-, wedijveren, den voorrang betwisten.

Kown, gepofte massa, b.v. van een mengsel van sago, kanarinootjes en visch, k o w n m a n g a.

Kown, e n-, klappernooten ontbolsteren, door den bolster open te slaan en los te wringen op een in den grond gezetten, aangepunten staak.

Kown, helm. T o m a t i n i k o w n, hij is met den helm geboren.

Kown, n a b-, of n a m-, verschrompelen, slinken, krimpen.

Kranding, (M. krandjang), grof gevlochten mand.

Kras, (M. kras), komt alleen voor in een paar uitdrukkingen als: w ê r k r a s, sterk water; p a r i n t e k r a s, dringend bevel.

Kroekan, haak, weerhaak.

Kwal, of a k w a l, (M. koewali), braad of kookpan.

Kwār, (H. kwart), kwartje (munt), kwartier uurs.

L

La, nĕf-, (M. lari), zich snel voortbewegen, loopen, draven, wegloopen, vluchten, ontvluchten, zeilen.

La, n a k-, drank met een straaltje in den mond laten loopen.

Laa, e n-, kruipen, zoowel van kruipplanten als van dieren; sluik zijn.

Laan, j a f l a a n, roet.

Labai, l o e r L a b a i, al degenen, die noch tot de Oerlima 's, noch tot de Oersiwa 's behoorden: ze vormden in hoofdzaak den stam N o e f i t t a h e i t, doch werden door K a r b a w s i w overgehaald tot de Oersiwa 's toe te treden; zie O e r s i w.

Labak, e n-, betasten, omvatten. E n- l a b a k l i m a n, de hand betasten, om te weten, of iemand ziekelijk of welvarend is; voelt de hand kil aan, dan is 't een ongunstig teeken. Den pols voelen. N a k-, betasten.

Labaran, boomsoort.

Labīr, in de samenstelling: e n w ê t l a b ī r, spelen, stoeien.

Labis, of l a b l a b i s, (M. lapis), laag, zoom, voering van kleeren. Fig.: geslacht, generatie.

Lablabis, een kleine heester, datura var., M. ketjoeboeng, waarvan de bladeren gebruikt worden als geneesmiddel tegen gezwellen en puisten.

Labô! of l a m ô! tusschenwerpsel als versterking van 't gezegde, b.v. o h o l a b ô! wel zeker! Om nog meer nadruk op het gezegde te leggen, b.v. half driftig of tartend, herhaalt men het gezegde nog eens achter l a b ô, b.v. o h o l a b ô o h o! ja, zeker, ja! S a l a b ô s a! nu goed dan, dan is 't verkeerd.

Lăd, albino, albinovlekken.

Lăd, of l a d l ă d, G.K., spinneweb.

Laein, eer, vroeger, voorheen, eerste, vooraf. O o e m b w a l a e i n, ga gij eerst = vroeger; o o e m b w a o e, = ga gij eerst = voorop. D o e n j a i l a e i n, eertijds. H a b o l a e i n, voorste kromming van de kiel eener boot.

Laein, dunne, breede oorhanger.

Laeit, e n-, rekken, uitstrekken. N a n g g r ĕ h i f ô r l a e i t, raaskallen.

Laeit, e n-, spoelen, uitspoelen, door 't water halen, afspoelen; wasschen van voorwerpen, die door afspoeling schoon gemaakt worden, als b.v.: borden.

Lafa, n a n g-, dicht bij, tegenover zijn. E n d o e k l a f a, zitten naast. N a n g g r ê h i l a f a, kadul spreken. N a k-, ingevallen van buik of wangen.

Lafan, dunne soort getakte bamboe, bamboesa sp.

Lafar, (M. lapar), honger. E n m ā t l a f a r, of n a l a f a r, van honger sterven. N ĕ b-, hongeren, honger hebben. N ĕ b l a f a r k o k a t, verlangen rijst te eten. O h o i n ĕ b l a f a r t o m a t, er zijn geen menschen in het dorp, er is een tekort aan menschen.

Lafetar, of l ĕ f e t a r, een slingerplant als bindtouw gebruikt. De bladeren worden als moes gegeten. De gekneusde stengel dient als pleister tegen steken in de zij. Het sap met moedermelk eener vrouw vermengd, dient als geneesmiddel tegen oogziekte. Afkooksel der bladeren dient als afdrijvend middel.

Lafik, e n-, = e n- l i l of e n l i l i k.

Lahai, G.K. = e s l a n r ô n.

Lahar, of l a h a r i n, zwelling of puilende wonden aan aars of schaamdeelen.

Lahenar, (vgl. n ĕ b- l a h e n g), verkoudheid, vooral fluimerigheid en snotterigheid, koorts. K a n l a h e n a r, koorts.

Laheng, n ĕ b-, kuchen.

Lahêr, vischsoort.

Lahoeran, groote giftige landsalamander.

Lāi, groot van afmeting, hevigheid of waardigheid; sterk, hard, luid, zeer, voornaam. T o m a t l ā i, groote man of groot man. N i o e t l ā i, harde wind; d o o t l ā i, harde regen; l ê r l ā i, felle zon. N a n g g r ĕ h i l ā i, luid spreken. A n g l e d l ā i, dikwijls, veel. N i r a a n l ā i e n h o e v j a w, hij is bevriend met mij. L a i t ê n, zeer groot.

Lāi, e n-, kruipen van klimplanten, sluik zijn van haar. M o e r o e n e n l ā i s a r l o o, gekruld haar, doch niet gekroesd.

Lāi, n ĕ b-, (M. lajoe), verlept, verflenst zijn, slap hangen, dor zijn van borsten. E n f a b-l ā i, slap, lenig maken, vooral van bladeren door schroeiing.

Lain, vischsoort.

Lain, stekel van sommige visschen, lange puntangel van insecten. N ā r e n-w ā v l a i n, staarster.

Lair, kaap, landtong. L a i r t o e t o e, zuidpunt, en l a i r t a w o e n, noordpunt van een eiland. E n w ā l l a i r, een kaap omgaan.

Lak, rood. K o k l a k, balzamien.

Laka, e n-, zie e n- l a a.

Lakadek, zie d e k.

Lakar, stapel van platte voorwerpen, als planken, sagokoekjes, enz. E n-, zulke voorwerpen opstapelen.

Lakat, mandje om borden in op te hangen. L a k a t k a l ō i, de borden, die bij een huwelijk door de familieleden der bruid, m a n g o h o i, aan de familie van den bruidegom, j a n o e r, gegeven worden. Zij vormen met de sarongs, b i n g a n e s b o en het eten de tegengeschenken voor den huwelijksprijs.

Lakim, (H. laken), lakensche stof. P a s a n g l a k i m, een lakensch pak.

Lakoel, G.K. = k a w o e l, vogelsoort.

Lakoer, vischsoort.

Laktên, of l a i t ê n, zeer groot.

Laktĕw, duif, de gewone Europeesche, (niet inheemsch).

Lal, e n-, zie e n- k a r a l.

Lala, n ĕ f-, verdubbeling van n ĕ f- l a, zie aldaar; leuteren, te wijd of te ruim zijn. b.v. een schroef die dol is, een mouw die te wijd is, enz.

Lala, (M. lelah), moeite, zorg. N ĭ n g l a l a w a t, ik heb er niet mee dan moeite, tevergeefs. E n b a n i l a l a w a t, hij gaat tevergeefs. N ĭ n g l a l a e n m a m, ik doe verloren moeite. E n-, moeite doen voor niets.

Lalahang, lieveling, troetelkind.

Lalak, e n-, losgaan, losschieten, losspringen.

Lalar, het weer of verstikking in kleeren.

Lalat, e n-, ontrafelen, garen of touw van een kluwen of klos afwinden.

Lalin, luchtwortel.

Lalin, e n-, (v. h a l i n g), verwisselen, veranderen, aflossen. E n l a l i n b a k e e n, van kleeren verwisselen. E n- w o o l a l i n, van den een tot den ander en zoo verder elkaar iets toeroepen, om een bevel of bericht over te brengen.

Lalôk, (v. e n- l ô k), spiegel, glasruit, van glas voorzien. F ī d l a l ô k, glazen deur. G a m b a r l a l ô k, plaat met glas er voor.

Lam, (M. laboe),eetbare pompoensoort, cucurbita maxima Duch. L a m k o e b k o e b, dezelfde met bolronde vrucht; l a m t o b of n a n g, dezelfde met langwerpig ronde vrucht.

Laman, diepte.

Lamanoet, boom, welks bladeren, gedroogd en fijn gewreven, dienen als insectenpoeder; dat poeder zelf.

Lamār, (M. lamari), kast.

Lambe, kris.

Lamêr, gespikkeld. M a n o e t l a m ê r, gespikkelde kip. L a m ê r J ā r, een bloemsoort.

Lamin, groote j a f a r; op Gr. Kei, j a f a r in 't algemeen. E n r e e t of e n h a m ô t, of op Gr. Kei e n f o e ï k l a m i n, een reusachtige l a m i n, die vaak met meerderen moet gedragen worden, vol eten brengen, als men een vrouw ten huwelijk komt afhalen. Van daar ook: een vrouw ten huwelijk gaan afhalen.

Lamlamoer, (v, e n- l a m o e r), slecht gedrag. E n k a b l a m o e r of l a m l a m o e r, zich misdragen.

Lamoed, vischsoort.

Lamoer, e n-, mengen, dooreen warren. E n k a b l a m o e r, zich misdragen.

Lampo, (H. lamp), lamp. L a m p o t e r k a s, Venetiaansche lantaarn, lampion. L a m p o g ā s, gaslamp, elektrische lamp.

Lamtetêr, (v. e n t ê r), b ĭ n g a n l a m t e t ê r, gekleurd Japansch bord.

Lān, e n-, achterna zitten, vervolgen, najagen. E n l ā n m a n o e t, de vogels verjagen in de mais- of rijsttuinen. J a h a w e n l ā n w ā v, de hond jaagt varkens. E n l ā n w a t n i h ô n, hij wil al maar gauw gauw trouwen. E n l ā n m ā t, schulden invorderen. O e l ā n wordt vaak gebezigd in de bet. van: zoo maar, zonder bepaald doel, ofwel in de bet. van komaan; b.v. o e l ā n o e d o e k w a t, ik zit hier zoo maar. O e l ā n o e b a, komaan ik ga. N e s-, wedijveren, wedstrijden, zich haasten. M o e s l ā n a k a? waarom heb je zoo 'n haast? O e s l ā n d o o t, ik rep me voor den regen. O e s l ā n d e d a n, ik haast me om voor 't donker thuis te zijn. N ĕ f-, opsporen, naspeuren. N ĕ f l ā n k o e b a n g, rond loopen om geld bijeen te scharrelen.

Lān, lucht, reuk, stank. B e n a k i t n i l ā n, de lucht der besmetting.

Lang, G.K. = h a m o e r o e t.

Lang, e n-, opentrekken, openen van dingen met slappen rand, b.v. zak. E n- l a n g w o w a n, den mond wijd openen, gapen.

Lang, e n-, of e n l a n g o e t, ergens overheen stappen, overheen schrijden, schrijlings staan. E n l a n g w a t, een vrouw beslapen. E n l a n g j a t, ontucht bedrijven met iemand buiten zijn stand, hetgeen als zeer verzwarende omstandigheid geldt, wanneer de man de mindere is. E n l a n g d o e n g a, de handen in de heupen houden of zetten.

Langahail, of w ā r l a n g a h a i l, een slingerplant.

Langar, larve der groote klappertor.

Langar, e n-, openen door oplichten van het deksel. E n l a n g a r m a t a n, de oogen openen.

Langlangis, gordijn.

Langngar, houtworm, paalworm.

Langoer, e n-, inslikken van vloeistoffen; mengen.

Langoet, (M. lengkah), stap, schrede. E n-, stappen, ergens overheen stappen, overschrijden. E n l a n g o e t k a r i n, over pandanus bladeren, die voor 't vlechtwerk bestemd zijn heenstappen, hetgeen p o m a l i is, wijl deze daardoor sprok worden. E n l a n g o e t l ā i, wijdbeens stappen, hetgeen volgens omstandigheden voor een uitdaging geldt.

Langwas, een kruid van de alpinia-soorten. M. langkoewas.

Langwir, boomsoort, aegiceras majus Gaert.

Lanit, (M. langit), uitspansel, hemel. W ä r l a n i t of w ä r l e l e e n, een kruipplant, zoo genoemd, omdat zij schijnbaar geen wortels heeft in den grond. F e l l i w of s a f s i w l a n i t e n f a n, strontje of scheetje op het oog.

Lanleen, of l a n l e l e e n, (v. l a n i t en l e e n), dampkring, ruimte tusschen aarde en uitspansel.

Lanoeboer, kinderen of jongen hebben, zwanger zijn.

Lanoen, stof, gruis. B i e n l a n o e n, zie b i e n.

Lanoeran, vischsoort.

Lantär, ringvormig teeken op de booten, met verschillende versieringen, krulletjes, svastika, enz., al naar de verschillende families. Dit teeken wordt aangebracht aan weerszijden van den boeg der vaartuigen. In 't midden daarvan bevestigt men een k a w o e l. Met deze k a w o e l voorzien, heet de l a n-t ä r ook h a b o m a t a n, oog der boot, en is de h i e n s o e w a t, of talisman van de boot. Gedurende eene lange reis, als de vrouwen 't heilig vuur onderhouden, e n d o e k m o e l, zijn ook verschillende dingen, die bij de daaraan verbonden plechtigheden noodig zijn, met de l a n t ä r der vertrokken boot geteekend.

Lantêr, (h. lantaarn), lantaarn.

Lanwahan, (v. l a n i t en w a h a n), gezichteinder, horizon.

Lāp, (H. lap), lap, doek, servet, zakdoek, handdoek.

Lär, (M. darah), bloed, bloedverwant, bloedverwantschap. E n b a n g i l l ä r, ten bloede slaan. T o m a t i j a w n i n g l ä r w o e k, die mensch is mijn bloedverwant. E n h i t i l l ä r, de bloedverwantschap afbreken, door b.v. tegen de adat te trouwen. E n h a r a n g n i l ä r, van gelijken stand zijn. L ä r f a t n i m, eigen bloed, naaste bloedverwantschap. N i l ä r e n b a r o r o l i, zijn bloedverwantschap strekt zich zeer ver uit. L ä r n a i n, stamhuis, woonplaats. E n s a-r a t l ä r, de vrucht afdrijven. L ä r n a i w o e n, pas ontvangen vrucht in den moederschoot. E n w a t o e k n i l ä r n a i w o e n, de vrucht afdrijven. L ä r e n t o e b i w o e n, wordt gezegd van zoowat alle ingewandsziekten, waarvan men den oorsprong niet kent. H o w ê r l ä r of l a r l ä r, verbodsteeken bestaande uit een staak, aan 't boveneind kruiselings gespleten en tusschen die spleten twee houtjes kruiselings over elkaar. Hij die dit verbodsteeken schendt, zal bloedloop krijgen. N ĕ k s i l ä r, bloedloop hebben. E n d o ô n g of e n m o e t l ä r, bloed opgeven.

Lär, n a k-, zijn gevoeg doen, poepen.

Lär, lengtemaat: = tien vadem.

Lär, a i l ä r, boomsoort, garcinia picrorhiza. M. pohon obat sageroe.

Lär, (M. lajar), zeil. L ä r k a b a, zeildoek. L ä r t o e r t o e r o e k, of l ä r S e r a n, vierkant Ceramsch zeil. L ä r p a s a n g, zeil van Europeesch model. E n s a k l ä r, het zeil hijschen. E n-t o e o e l ä r, het zeil strijken. E n b o e i l ä r, een Ceramsch zeil oprollen. E n-f a i r l ä r, het zeil vieren. E n w ä l l ä r, het zeil omzetten. N i o e t e n i t, of n a a n l ä r, de wind staat in 't zeil.

Lär, n e s-, fladderen.

Lär, e n-, lianen door bamboelatwerk heen vlechten, om te verbinden tot een rasterwerk, b.v. e n l ä r w e e n, aldus rasterwerk maken voor een vischfuik.

Lär, e n-, door middel van de k o e l-k o e l de oortjes van pasgeboren kinderen rechtop zetten, van 't hoofd afstaande; de ooren spitsen, het oor neigen, afluisteren.

Lār, e n-, herstellen, weer goed maken. E n l o e w a r l ä r, zelfde bet.

Lar, in: w o e o e t l a r r ä t, alle visschen, die gewoon zijn tusschen de riffen of onder de kust te zwemmen; w o e o e t l a r w ä r, alle diepzee visschen.

Laran, smaak. L a r a n b ŏ k, lekker. L a r a n s i e n, ongenietbaar om te eten. A f a i l a r a n w ä v, dat smaakt naar varken.

Laran, (v. l a r), bloed.

Larang, e n-, (M. larang), beletten, verbieden, verhinderen.

Larang, e n-, (v. l a r a n), bloeden.

Larat, nooddruft, behoefte, mangel, gebrek. W a h a n l a r a t, een effen uitgestreken gezicht. E n-, of n ĕ b-, gebrek, behoefte hebben aan iets, b.v. n ĕ b l a r a t w o e o e t, gebrek hebben aan visch.

Larat, dunne, platte oorhanger voor vrouwen, meestal van filigraanwerk.

Lār- belkār, G.K. = h o h o, egel.

Larik, n ĕ f-, vereelt zijn.

Larit, n ĕ f-, bemorst, besmeurd zijn.

Larii, een struiksoort.

Lār-nain, of o e h a l a r-n a i n, zie bij l ā r = bloed.

Laroet, n e s-, het gelaat wasschen.

Larwăn, een pandanussoort.

Las, e n-, bevuilen, besmeuren, bemorsen. E n l a s b a a n a r a w ĭ t, een baadje met slijk besmeuren. L ĭ s l a s, onbenullig, slordig, E n- l ĭ s- l a s, slordig, nalatig iets doen, domme streken uithalen.

Las, e n-, leuteren, dol zijn, b.v. van een schroef.

Lasan, e s b o l a s a n, een kostbare sarongsoort.

Lasir, dorre klapperblaren. E n t o o d l a s i r, zulke bladeren bijeen slepen om er fakkels van te maken of een stuk planting af te stoken.

Laswinoer, gras, onkruid, ischaemum ciliare Retz.

Laswiroen, G.K. = l a s w i n o e r.

Lăt, (H. lat), lat, draagbaar.

Lăt, een eetbaar zeewier, gracilaria lichonoides Ag.

Lăt, (H. laat), laat als aanwijzing van tijd, b.v. l ă t p o e k o e l s e m b i l a n, om negen uur. L ă t r u k. 't is al laat, al over tijd.

Latoeboer, of l o e t o e b o e r, of l e t o e b o e r, (v. e n- t o e b o e r), plek waar men uit het huis komende, e n t o e-b o e r, op den grond treedt: plaats vóór het huis, voorpleintje.

Lāv, een kleine soort boon.

Lāv, e n-, veel tegenspoed hebben.

Lavlāv, w ā t l a v l ā v, steen die met den boom a i i n g J ā r de grenspalen vormt tusschen de wereld en het schimmenrijk.

Lavlāv, G.K. = k a r o e.

Law, rij, volgstoet. E n-, of e n b a l a w, op rij gaan, achter elkaar gaan.

Lawa, bluts, deuk. E n-, klemmen, knellen, deuken. N a k-, ingedrukt, gedeukt.

Lawaha, een [illegible] sap der geklopte wortel [illegible] tegen framboesia.

Lawan, n i-, (M. lawan), weerstreven, tegenkanten, dwarsboomen, in strijd zijn met.

Lawang, n e s-, prijzen, loven, ophemelen.

Lawar, (M. lebar), breedte. N i l a-w a r, breed zijn, een breedte hebben van.....

Lawar, n a k-, murw, rijp, beursch zijn van vruchten.

Lawêr, n e s-, ontsnappen, ontvluchten, ontduiken, mijden.

Lawinoer, zie l a s w i n o e r.

Lawk, e n-, (M. alau), wegdoen, weggaan, verwijderen. E n d i r l a w k, uit den weg gaan. E n t a h a l a w k, wegnemen, opruimen.

Lawôd, vischsoort.

Lawoen, gruis, poeder, kruimels. M o e m o e n l a w o e n, gruis, wat afrijst van iets.

Lawoer, e n-, beschadigen, vernielen, vernietigen.

Lawowan, of l e w o w a n, (v. w o-w a n), ruimte onder het huis.

Lawowir, een kruid, crinum asiaticum, (M. bakong poetih). Als geneesmiddel aangewend tegen dikke beenen.

Laws, booze geest, krankzinnige (men denkt n.l. dat een krankzinnige door een boozen geest bezeten is). F ô r l a w s, booze geesten. E n-, krankzinnig zijn.

Lawt, kleine sirihbladeren onder aan den rank, minder gewild om te pruimen.

Lĕ, onbetoond achtervoegsel aan bijwoorden van tijd gehecht om er meer nadruk op te leggen, b.v. w e k a t l ĕ, zoo even, l a l a e i n l ĕ, al heel lang geleden.

Lē, (H. lei), schoollei.

Lē, fijn korfje om kostbaarheden te bewaren.

Le, woord. I n a n ă r l e m ĕ h e w o e k w a e i d, hij heeft geen woord gezegd.

Le, grond, bodem.

Lē, (zie bij e n- l ē ï k), kijken, alleen nog in gebruik in een paar samenstellingen, als: e n- l e- i k, kijken; e n- l e- h a w k, zoeken.

Leă, stopnaald, rijgnaald.

Leăr, e n-, verspreiden. N a t-, verspreid.

Leb, (M. lebai), heidensch of Mohammedaansch priester.

Leb, n a k-, (vgl. e n- l i b o e k), zich verslikken.

Leb, e n-, voort rollen, doen rollen, doen wentelen. N e s-, wentelen, voortrollen. L e b k e n, l e b s a, als men een liggende vrouw aanstoot, kan dit goed, k e n, of slecht, s a, opgenomen worden en al of niet gestraft als aanzoek.

Lebak, of l e w a k, aarden pot met deksel.

Lebak, e n-, of n e s-, schommelen, zich wentelen, stooten of smakken van een boot die op ondiep water telkens door de golven opgetild en neergekwakt wordt, h a b o e n l e b a k.

Leban, (v. e n- l e b), langwerpig rond, klos. K ā v l e b a n, klosje garen of garenklosje.

Lebar, e n-, (vgl. e n- l e b), voortrollen; overstroomen. N e s-, van zelf voortrollen, wentelen; overstroomd zijn; gekronkeld zijn. A t n ê n n e s l e b a r, darmen met veel kronkels, = teeken van veel verstand.

Lebenman, zie b o b e r ā t.

Lebleb, (M. lepa lepa), klein schuitje, = een uitgeholde boomstam zonder vlerken, maar voor één of twee personen plaats biedend.

Lebleban, (v. e n- l e b), langwerpig rond.

Lĕbrang, stag van een boot.

Leblebir, een heel klein soort miertje.

Ledjaran, (Jav. ledjaran), paard, (niet inheemsch op Kei). E n t a i l e d j a r a n, paard rijden, te paard stijgen. L e d j a r a n e n t a i, het paard slaat. E n r e e t l e d j a r a n, een paard optuigen. E n l o k l e d j a r a n n i b a k r e e t, het paard aftuigen.

Lēe, zie h a l ē e.

Lēe, e n-, peuteren, peuterende zoeken, uitzoeken.

Lēek, e n-, (v. l e ē t), met den boomstok een boot boomen. E n l ē e k k e t, door ondiep water boomen. E n l e ē k w ê r, water halen, hetgeen veelal met schuitjes geschiedt, doch bij uitbreiding ook gezegd wordt voor water halen over land. Water putten.

Lēen, (M. lajin), ander; anders, opnieuw; buiten; tusschen; uit elkaar; geleden; ruim, wijd. O e m o e t l ē e n w e l, doe het anders, opnieuw. E n d o e k o h o i l ē e n, buiten 't dorp wonen. E n t a h a f o l ē e n, of l ē e n g, slecht vasthouden, laten ontglippen. H i r r o e h ô n l ē e n, hij is gescheiden van zijn vrouw. N a m ā r N g i o e b l ē e n, tusschen Namar en Ngioeb. O e i t n a d e d l ē e n, ik heb hem onderweg gezien. E n d i r l ē e n, uit elkaar staan. R o e w a t i l ē e n l ā i, die pen zit te ruim, past niet. J a n a n d e d l ē e n, een onwettig kind. L ē e n s i r r u k, niet ver meer, reeds dicht bij, zoowel van tijd als van plaats. E n t a h a l ē e n a f f r o e a n, bemiddelaar zijn. L ē e n l e r a n l i m, vijf dagen geleden. N ĕ f-, veranderen, verwisselen. N ĕ f l ē e n m e m a n, van naam veranderen.

Leêng, e n-, geven, helpen aan iets; beslissen, oordeelen, dunken. O e m l ê e n g f e l b e? wat dunkt u? O d o e a n o e m l ê e n g w a t, zooals ge zelf verkiest, ge moet het zelf weten.

Lēer, e n-, (v. l ē e n), verspreiden, uit elkaar drijven. N a t-, verspreid zijn.

Lēet, boomstok, wandelstok. E n-, G.K. = e n- l ē e k.

Lēet, gelijkenis, beeldspraak. N a n g- g r ĕ h i l ē e t, in gelijkenis of onder bedekte termen spreken. E n o e t l ē e t, iets voorwenden.

Lēet, e n-, fijn afschillen of afschaven van bamboelatten of rotan. Fig.: twist zoeken.

Lēhēman, of o e r a n l ē h ē m a n, nicht, neef, d.i. de kinderen van broers of zusters der eigen ouders.

Lehen, n ĕ b- vermoeid, afgemat zijn van 't gaan. N ĕ b l i l e h e n, voortstrompelen.

Lehêr, vischsoort.

Lehêr, e n-, onkosten maken, uitgaven doen, onthalen. Fig.: zijn meening wijzigen. N a a n n a m l e h ê r, van meening veranderd.

Lēhētan, diepzee.

Lehēw, gat, opening. E n-, een gat of opening maken in of door iets. N a m-, of n a k-, doorboord, van een gat of opening voorzien.

Lēhoel, e n-, samentrekking van e n- l o i- h o e l, zie bij e n- l o i.

Lehoen, (vgl. l e h ē w), gat, opening. E n-, een gat of opening maken in of door iets. N a m-, doorboord zijn, van gat of opening voorzien.

Leī, (M. helia), gember, zingibar officinale. L e i w ā v, grove slechte soort. Men geeft stukjes gember aan de honden om ze vurig te maken op jacht.

Lēī-hawk, e n-, (v. e n- l ē ī k en e n- h a w k), zoeken.

Leik, e n-, voorspreken, voortrekken.

Lēīk, e n-, (v. e n- l ē en e n- i k, beiden willen zeggen: kijken, doch beiden afzonderlijk niet meer in gebruik. In 't Fordaatsch zijn e n- r ē en e n- s i- i k, nog de gewone woorden voor: kijken), kijken, toezien, aankijken, beschouwen. L ē ī k s a k, aandenken, gedachtenis. D e n i t o m a t e r l ē ī k a f a b ŏ k l i, hier heeft men een prachtig uitzicht. E n l ē ī k h o e l, een voorbeeld nemen aan, afkijken. O e m l ē ī k a f a j a! kijk eens hier! zie eens aan! E n l ē ī k s a m a n g, ergens doorheen kijken. I t l ē ī k s a m a n g a f a i, dat is doorschijnend. E n l ē ī k t o e o e h i r a, met minachting op iemand neerzien. E n l ē ī k t o e a n g, goed toekijken, scherp kijken, mikken, nazien. E n l ē ī k d a a n g, in 't oog houden, bewaken. E n l ē ī k h a w k, e n l ē ī h a w k, of e n l ē h a w k, zoeken. O e l ē ī k o t o m a t l ā i, ik beschouw u als een voornaam man. O e m- l ē ī k j a w f e l b e? hoe zie ik er uit, of waar zie je me voor aan? E n b a e n l ē ī k h i r a, iemand gaan bezoeken, of bij iemand zijn intrek nemen. E n l ē ī k b o e k, lezen.

Lēīt, e n-, rond uitsnijden, een ronde wonde veroorzaken. Oogen van aardvruchten uitsnijden om die te pooten, zie l i ī n.

Lek, n e s-, uitkiezen, uitzoeken.

Lek, m ā s l e k, oorhanger in den vorm van een doorgebogen ring.

Lek, e n-, vallen, omvallen, afvallen, instorten. E i n a n e n l e k of e n s o e, de prijzen dalen. I n i p a n g k a t e n l e k, hij is van zijn waardigheid ontslagen, van zijn ambt ontheven. N ĭ n g o e n k o e s e n l e k a n g l e d l i n a b e r k ā r i, ik heb wegens die zaak zeer veel onkosten gemaakt. I n i j a n a n e n l e k, zij heeft een miskraam gehad. I n i h o e k o e m e n l e k, zijn uitspraak is vernietigd.

Lekan, G.K. = t o e n a t.

Lekan, plaats. L e k a n i, hier. L e k a n b e? waar? L e k a n w ĭ l, ginds. L e k a n r ŏ i, ginds.

Lekat, zie l a k a t.

Lekat, wandelstok. L e k a t d a a n g r o e, een paar stelten.

Leklekan, (v. e n- l e k), gevallen, afgevallen. L ā r l e k l e k a n, onvoldragen vrucht, misgeboorte.

Lekok lekak, (M. lekok), berg op berg af, hult en bult.

Lekor kadangan, G.K. = k a l e b o h o i.

Lelan, hals, keel; het welvaren van iemand. N e s b o e r t o m a t n i l e l a n, voor iemand bidden. E n s ŏ b t o m a t n i l e l a n, voor iemands welvaren offeren. E n o e t t o m a t l e l a n, een of andere plechtigheid verrichten, die op het heil en 't welvaren van iemand betrekking

heeft, 't zij het noodlot raadplegen, 't zij offeren, bidden, enz. M i̅ s k i n a a n t e, n i̅ n m i, f e r k o e t i n g a r i d i n, f e r l e l a n, dat dit kindje als 't wezen moet, drek ete en pis drinke, als 't maar gezond en welvarend blijft: dit is de gewone heilwensch dien men over 't kind uitspreekt bij een kraambezoek.

Lelan, of w ā r l e l a n, een slingerplant.

Lelang, ronde holte, gleuf. A f t e t a t l e l a n g, gutsbeitel. E n-, een gleuf maken, rond uitsnijden, een ronde opening ergens in maken. E n l e l a n g r a w i t, in een te maken baadje den hals uitsnijden. E n l e l a n g m a t a n, een oog uitsteken.

Lelat, spankoord, richtsnoer.

Lelawoe, voorspelling of wichelarij uit een kokosnoot; zie bij d ā n. E n-, aldus het noodlot raadplegen.

Lele, vloerrib, dakbint.

Lēlēen, (v. l ē e n), verspreid, uit elkaar, ruim, ruimte, wijdte; wat zich tusschen twee bepaalde dingen bevindt, b.v. l e r a n l ē l ē e n, de dagen tusschen twee Zondagen, de werkdagen. L a n l ē l ē e n, wat zich bevindt tusschen hemel en aarde: de dampkring. W ā r l ē l ē e n, zie bij l a n i t.

Lelehēw, of l e l e h o e n (z. e n- l e h ē w of l e h o e n), gat, opening.

Lelehoen, zie l e l e h ē w.

Lelēw, houtvlot, vlotje van gaba gaba, waarop men gaat zitten bij 't hengelen.

Lellel, klein hoornvormig zeeschelpje.

Leloei, een papagaai, eos rubra.

Leloek, n e s-, gekheid maken.

Leloeng, (M. lelang), koopdag, veiling. E n-, koopdag houden.

Leloet, e n-, likken, aflikken, villen.

Leloïr, G.K. = s i l i t.

Leloïr, l e b l e l o ï r, helderziend priester.

Lema, slaaf, iemand van lagen stand.

Leman, zeer kleine luis. W i o e n l e m a n, fluisteren, lispelen. W i o e n l i s l i s a n l e m a n, zelfde bet M e d a r l e m a n, zie m e d ā r.

Leman, lang, diep, diepte; (zwaar, wanneer het een afkorting is van e l l e m a n). O m o e l e m a n r ā t? ben je gewichtig als een koning? = te goed om dit of dat te doen?

Lemanoet, een heester.

Lemlemās; wanneer een boot een vreemd land nadert, bindt de schipper, e n k o d, aan een boomstok, l ē e t, allerlei spijzen als offer voor de geesten. Hij bevestigt vervolgens den stok aan de boegspriet der boot, h a b o n i t o e r t o e r, en bidt, dat de geesten, die 't land bewonen, een gelukkige landing en verblijf niet zullen beletten. De offerspijzen worden daarna door de bemanning verorberd. Het verrichten dezer plechtigheid heet: e n t ā r l e m l e m ā s.

Lemoed, vischsoort.

Len, e n-, of e n- l e n a n, beklimmen, bestijgen eener helling, berg of heuvel. Fig.: aarzelen, twijfelen.

Lên, G.K. = r ê n, lengte, afstand.

Lenan, boschpaadje.

Lenan, e n-, zie e n- l e n. T o e o e l e n a n, bergop bergaf.

Lenar, van klapperbladeren gevlochten zakje, waarin rijst of mais gedaan wordt. De zakjes worden daarna in een pot met water gedaan en gekookt, zoodat ze het gare voedsel vast omsluiten. Vooral gebruikt als voorraad op reis. Bij offers worden ze ook gebruikt en dan vooral in verschillende vormen gevlochten als visch, vogel, ananas, enz. Als ze voor offer dienen, doet men er slechts een klein weinigje voedsel in. Als offer voor de boschgeesten, Kl. K. r a e i t, Gr. K. b e l, rijgt men een menigte l e n a r 's van allerlei vorm aan een lange liaan, die tusschen twee boomen bevestigd wordt. Ook hangt men een paar saamgebonden l e n a r 's aan verbodsteekens als offer voor den geest, die als wreker van 't verbodsteeken optreedt.

Lêng, n e s-, bijstoken bij een vuur.

Leng, de aarde. L e n g w ā v, het onderaardsche. L e n g r ā t, op de aarde, aan de oppervlakte.

Lenglenga, of w ā r l e n g l e n g a, een slingerplant.

Lepas, (M. lepas), ontslag.

Lêr, (M. hari), zon, dag. L ē r of l ê r i, vandaag, heden. L ê r h o w a n, w a h a n of w o h a n, namiddag. L ê r w ā v, 's avonds als 't donker is. L ê r r o a, tegen 't ondergaan der zon. L ê r w o e l w o e l r u k, tegen 't ondergaan der zon. L ê r e n w i e k l a n i t, middag. L ê r a f f r o e a n of l ê r e n k o k a r, middag. L ê r l ā i 't is heet, de zon schijnt fel. L ê r r o r a n, zonnehitte. L ê r e n n g a t i l, de zon breekt door. L ê r e n k o w i k, of l ê r e n d a t, de zon komt op. L ê r e n h i r i t, de zon gaat onder. L ê r e n s a k of l ê r e n r ā t, de zon stijgt, 't is al laat op den morgen. L ê r e n s o e, de zon daalt. L ê r f e l i, als de zon zóó staat = zoo laat, terwijl men met de hand of vooruitgestoken lippen den stand der zon aanduidt. L ê r w ā t, in den voormiddag. L ê r f i f i n, de kant waar de zon opkomt, oosten. L ê r h a n i r i n of h i r i n, de kant waar de zon ondergaat, westen. M o e a n l ê r, letterlijk: eet de zon = loop naar de maan D o e a d- l ê r- w o e a n, God zon maan, het Opperwezen, volgens Keieesche opvatting, waarbij de zon als mannelijk, de maan als vrouwelijk beginsel gedacht wordt. L ê r- w o e r, of D o e a d- l ê r w o e r, alleen gewestelijk voor: groote geest.

Lêr, e n-, G.K. = e n-a m o e d.

Lêr, n ĕ f-, wegzakken, wegrijzen, b.v. van zand tusschen steenen.

Lêr, n ĕ b-, door straf of door ondervinding wijs worden; berouw hebben. N e b l ê r a f a of e n t a l a f a, over iets berouw hebben.

Leran, (v. l ê r), dag, etmaal; eens, op zekeren dag. L e r a n f a a, op zekeren dag. L e r a n o e m r ā s, eens zult gij 't ondervinden. E n k e e t l e r a n, een dag vaststellen.

Lerleran, (v. l ê r dagelijksch, elken dag.

Lermidan, een schelp, de stormhoed, cassis. Ook zekere m i t o e, wiens verbodsteeken bestaat uit deze schelp. Deze geest is de geest van donder en bliksem. L e r m i d a n n a k r a a n a o e o e m r a a n, of L e r m i d a n e n s ō s o, verwensching. Het inslaan van den bliksem geldt als een wraak van L e r- m i d a n.

Lermidan, G.K. = s i k j a w.

Lerwoel, (v. l ā r en w o e l), de groote beschermgeest der Oersiwa's.

Les, e n-, uittrekken, N a k-, losgaan, losschieten, uitvallen der tanden.

Les, trapleuning.

Lês, (H. lijst), lijst, omlijsting. S k ā v l ê s, lijstschaaf. E n-, omlijsten lijstvormig snijwerk aanbrengen.

Lestār, (M. destar), voorouderde term voor: hoofddoek.

Lêt, of t o m a t l ê t, rechter. E n- d o e k l ê t, zitting hebben in 't gerecht, een zaak berechten.

Let, vlonder, brug. E n-, of e n- l e t a r, over iets smals loopen.

Let, e n-, twist zoeken, krakeelen.

Letar, e n-, zie e n- l e t.

Letaw, of l e t a w B a l, een bloemheester, M. boenga sepatoe, Hibiscus rosa sinensis.

Lev, e n-, G.K. = e n - l e w a n.

Lev, n a k-, dansen om een op een staak gestoken kokosnoot, welke het hoofd van een verslagen vijand voorstelt.

Levlev, G.K. = l e w l e w a n.

Lĕw, e n- rondbuigen. N a s-, gebogen, gekruld zijn.

Lĕwaha, een kruid, curcuma zedoaria Rox., M. temoe lawa.

Lĕwak, aarden pot met deksel.

Lewan, e n-, braden, bakken in een pan, stoven. N ĕ f-, zich met braden of bakken bezig houden.

Lewlewan, (v. e n- l e w a n), gebraden, gebakken.

Lĕwowan, ruimte onder het huis.

Li, overtreffen, meer zijn. E n l i w e l, daarenboven, vooral. I n ĕ h e e n l i, die of dat overtreft alles, munt uit. L i wordt gevoegd zoowel achter werkwoorden als bijvoegl. naamw. en bijwoorden, om dezelve te versterken en dient aldus

ook tot vorming der trappen van vergelijking, b.v. b ō k, goed; b ō k l i, zeer goed; r o r o, ver; r o r o l i, zeer ver; e n k ä i, kennen; e n k ä i l i, zeer goed kennen.

Li, n a t l i, ontvangen hebben, zwanger zijn. I n a t l i w o e a n r o e r u k, zij is al twee maanden zwanger.

Libit, e n-, zoomen, omzoomen.

Liblab, e n-, bewegelijk zijn. E n l i b- l a b j ê n l i m a n, veel beweging maken met handen en voeten.

Lib, of l i b l i b, e s b o l i b l i d, goede soort sarong.

Liboek, e n-, n a k-, of n e s-, inslikken, doorslikken van vaste dingen.

Lidar, onkosten, uitgaven.

Liēk, aap, (niet inheemsch op Kei). E n w e d l i ē k e n h o e v h i r a, iemand voor den aap houden.

Lifan, = i n a n. I n a n l i f a n, zie i n a n.

Lifing, n e s-, gezicht afwenden, niet toezien, b.v. w a h a n g n e s l i f i n g, o e m b o e r w e l a f a, ik heb nauwelijks mijn gezicht afgewend, of je steelt watt van me.

Liin, s i r l i i n, of e n l i i n, oog van aardvruchten.

Lik, l i k f e l, of l i k f o, indien, bijaldien, in geval dat.

Likan, zak van palmbladscheede als kleins of teems dienende aan 't toestel waarin de sago, na geklopt te zijn, gewasschen wordt.

Likit, e n-, overhellen. N a m-, overhellen, scheef staan.

Liklak, zorgeloos, slordig, onbenullig, nietswaardig.

Likloeoek, (v. e n- l o e o e k), verfrommeld. E n-, verfrommelen.

Lil, e n-, zie e n- l i l i k.

Lil, knie, knieschijf.

Lil, de marmerzuilschelp, conus marmoreus, waarvan ook de s o w i i gemaakt wordt. L i l m o o, een andere schelpsoort, cyprea. L i l is ook het platte onderstuk der marmerzuilschelp, dat tot een schijfje bijgeslepen, als kinderspeelgoed dient. N e s-, of n a s-, een spel spelen, waarbij de l i l als speelgoed dient.

Lil, e n-, G.K. = n ĕ f- a r a t.

Lilak, e n-, (v. l i l a n), met een hanger, l i l a n, ophangen of vastmaken, aldus hangen of vastgemaakt zijn.

Lilan, touw, ketting, enz., behoorende bij een ander voorwerp, b.v. a h ô r l i l a n, ankertouw; d ā r l i l a n, mathanger; a r l o e d l i l a n, horlogeketting. D ā r l i l a n, is ook: een slangvormig zeeweekdier.

Lilan, n ĕ f-, donker zijn.

Lilat, (v. l i l a n), boogpees, draagband, b.v. van j a f a r, geweer enz.

Lilik, e n-, of e n- l i l, danken, vrijkoopen, verlossen; eene vergoeding aanbieden, of zelfs zichzelven kwaad toewenschen ter wille van anderen; b.v. in treurzangen bij dooden: j a w m i s k i o e m a t n a n l i l o, moge ik sterven in uwe plaats. S ō b s ō b e n l i l i k s a- s a a w k, dankoffer offer ter vergoeding aangeboden voor 't geen men verlangt en verkregen heeft. O e m ā t o e l i l o! uitroep van dankbaarheid: ik zou voor u willen sterven. E n w ĕ h e l l i l l ā r, in een zeilende boot bij zwakken wind meeroeien;op Gr. K. e n w ĕ h e s a k l ā r.

Lilin, (M. lilin), kaars.

Lilir, de nautilusschelp. H o e r l i- l i r, lepel van deze schelp gemaakt.

Lilit, pit of lemmet der inlandsche kaars, d a m a r, meestal de nerf van een klapperblad of een dun reepje bamboe.

Liloet, (M. djilat), likken, aflikken.

Lim, (M. lima, vgl. l i m a n), vijf. E i n l i m, vijf. W o e t l i m, vijftig. R ā t l i m, vijfhonderd.

Lim, of n g e l l i m, of j e l l i m, bijdrage of aandeel dat men leveren moet, b.v. voor een feestmaal; aangewezen deel in een gemeenschappelijken arbeid. L i m a m w a e i d, of m a r o, niet uit ons eigen, niet op eigen gelegenheid.

Liman, hand, arm, voorpoot. L i m a n k e k a, bovenarm. L i m a n f i r o e n, onderarm. L i m a n t a n a n, vinger.

Limam woeka te? spottende vraag aan iemand, die iets niet vast kan houden of herhaaldelijk laat vallen. Amdoek limam raan, wij zijn geheel in uwe macht. Entaha wat liman, een bruid gaan afhalen. Entaha liman, de hand geven. Entanan liman, de hand uitstrekken.

Limlamoer, zie lamlamoer.

Lin, in de uitdr.: endir lin lēen, als tusschenpersoon optreden. Lin lēen of lēen affroean, tusschenpersoon.

Lin, en-, uitgieten, inschenken.

Lin, kalm, glad van de zee. Lin kain, gladde banen, die men vaak op een gerimpelde zee ziet, ook genaamd: lin ni oetin, begin van kalmte. Nĕb-, kalm zijn van de zee, geluwd zijn van den wind. Fig.: kalm, rustig zijn, vooral na eenige drukte of opschudding, tomat bissa nĕblin, allen zwegen. Nas, of nes-, op vischvangst uittrekken met kalme eze. Enwĕhe lin, ter zulke vischvangst uitgaren, hetgeen vooral geschiedt om schildpad, tripang of groote visschen te bemachtigen.

Linan, na, als bepaling van tijd, b.v. timoer linan, nadat de oostmoesson voorbij is.

Ling, schuitje van Europeesch model.

Ling, en-, omzoomen, een zoom naaien aan iets, b.v. enling dār, een zoom om een slaapmat naaien.

Ling, en-, zich verlaten. Entoeb ling, zich verslapen. Endoek ling, over tijd blijven.

Lĭngir, nes-, doorzijgen, doorsijpelen.

Lir, paal, stijl, dunne balk. Lir jān, de eerste balk, die voor een te bouwen huis gekapt wordt en later ongeveer in 't midden ook eerst wordt opgezet, nadat men in de kuil of onder de neut offertjes gedaan heeft voor de Noehoe of de Nang. In een huis heeft men: lir lawar, stijl van de dwarsschotten. Lir koetri, deurpost. Lir toetoer, draakbalk op de hoekstijlen. Ngongowan lir oeoen, bovendraagbalk. Lir doeoen, hoestijl. Lir tete, verandastijl.

Lir, of loer majoran, open plekje in een nieuw bebouwden tuin, fata, waar men een bloemheester, kanēw, poot en daarbij een d[illegible] of bennetje legt. In dit be[illegible] aaneengebonden veldvruchten gepoot, die ook majoran genoemd worden, terwijl men verder in den tuin van de aardvruchten alleen de oogen, matan of liin, poot. Wanneer de veldvruchten rijp zijn, en men gaat rooien, enhair majoran, moeten de vruchten, die uit de fata komen, eerst worden uitgedaan en in huis aan 't dak worden opgehangen als offer voor de geesten. Daarna moeten de eerstelingen van den tuin aan de Hoofden worden gebracht, eer de ondergeschikten ervan mogen eten. Worden deze plichtplegingen verwaarloosd, dan zal men door 't eten van vruchten uit dien tuin groote schaamdeelen krijgen. Zoolang de lir majoran nog in den tuin aanwezig is, is 't foelik hem bij den naam te noemen. (Ieder plekje grond heeft op Kei zijn eigen naam).

Lirit, wāt lirit, vuursteen.

Lirit, en-, lostornen.

Lisan, neet. Wioen lisan of lislisan, zacht spreken, fluisteren, zie leman.

Lisan, en-, aan schijven snijden.

Lislas, zie en- las.

Lisoen, nat-, kindsch zijn.

Litir, nes-, snateren, kwebbelen.

Liwat, en-, (M. liwat), voorbij zijn, van tijd; te laat komen. Tempo enliwat ruk, de termijn is al verstreken. Oemliwat ruk, je komt te laat.

Liwel, en-, (v. en- li en wel), meer zijn; meestal als bijwoord gebruikt: wat meer is, daarenboven, vooral, beter.

Liwoer, opening, gat door en door; wild vleesch aan voetzool of handpalm, dat door een opening in de huid naar buiten uitpuilt, op G.K. ook ên of liman matan genoemd. En-, ergens een gat in maken, doorboren, doorsteken.

Lob, figuren in een mat gevlochten. Dār loblob, mat waarin figuren gevlochten zijn. Loblob, van gevlochten figuren voorzien.

Lobang, en-, betreuren, beweenen, treuren om. Enlobang habalin, treuren om, zich wreken op, uit wrok benadeelen.

Lobar, G.K. = s i w a r.

Lōd, n a f-, of n a f-l i d l ō d, gekscheren, boerten, schertsen, gekheid maken.

Loda, samengestelde bloemknop van de banaan.

Loe, zakje, gevlochten kokertje, zak in kleeren.

Loean, rolblok of dwarshout waarover balken of schuiten worden gesleept. J a b a r l o e a n, een soort vliegende hond.

Loeang, e n-, vastzetten, vastspieën, wiggen, grondvesten. E n t o e b l o e a n g, onder liggen, tot grondslag zijn.

Loeb, n o e o e r l o e b, G.K. n o e o e r k a l a l a.

Loebak, e n-, luiken, dicht doen. E n l o e b a k m a t a n, de oogen luiken.

Loed, e n-, of e n l i d l o e d, zich bemorsen.

Loedloed, blik, bamboe, flesch met steen of knuppeltje, of ander rammeltuig in tuinen opgehangen, om de vogels te verschrikken.

Loedoek, e n-, in zee of water werpen om te doen zinken. N a m-, gezonken, vergaan, weggezonken.

Loedoer, e n-, doorbuigen; ergens in- of doorzakken. E n l o e d o e r b a a, in de klei, modder zakken. E n t a i l o e d o e r d ê k, door de vloer trappen. N a m-, laten zinken, in 't water grooien. E n d o e k l o e d o e r, op iets gaan zitten, zoodat het door 't gewicht doorbuigt.

Loefan, (M. loepa), n a n g-, vergeten, vergeten zijn. N a n g l o e f j ă b, vergeetachtig zijn.

Loehoe, e n-, ontblooten van lichaam of lichaamsdeelen; zich naakt uitkleeden. N a m-, naakt, bloot zijn.

Loehoen, vijzel, rijstblok. L o e h o e n t ê n, de vijzelbak. L o e h o e n j a n a n, de stamper.

Loei, n ĕ b-, stil, zoet zijn van kinderen.

Loek, zie l o e k o e t.

Loekadêr, roode, onschadelijke duizendpoot.

Loekat, e n-, of n ĕ f-, schertsen, dubbelzinnig spreken.

Loekloek, zeepaardje, hypocampus brevirostris.

Loekoet, ringetje van gevlochten fijne liaan om busje of kokertje bij de randopening om die te versterken en verder ter versterking van allerlei dingen, ook wel als hechtring om een mes. E n-, zoo 'n ringetje ergens omvlechten.

Loekoet, n ĕ b-, (v. e n- l o e'o e en k o e t), gekrookt, verfrommeld zijn.

Loekoet, n ĕ f-, gekheid maken, mallen, boerten.

Loel, katrol.

Loelin; de juiste bet. van dit woord is niet vast te stellen, in 't Fordaatsch is l o e l i n het gewone woord voor goed, hetgeen ook in 't Keieesch de algemeene bet. is. T o m a t l o e l i n, een oprecht mensch, in tegenstelling met t o m a t h o w a n g. I n a n l o e l i n, ijverig. R a a n l o e l i n, goedgestemd, gulhartig. O e l i n l o e l i n, welgedaan, doorvoed. A r o e b o e n l o e l i n, fleur, welige groei. E n o e t l o e l i n e n h o e v h i r a, iemand goed doen. E n w a t o e k l o e l i n, ondankbaar zijn. L o e l i n e n m ā t, lui, vadsig zijn. Zie n g a l o e l i n.

Loeloeang, grondslag.

Loeloehoen, (v. e n- l o e h o e), naakt, bloot van 't lichaam. W a t l o e l o e h o e n, zelfde bet.

Loeloeïn, zie r o n a n.

Loeloel, kokertje met beiteltje, waarin de betelpruim wordt fijn gestampt, e n t ê v l o e l o e l, voor oude aftandsche lui. De gestampte pruim heet b o ï r n ĕ b t a h a n.

Loeloeoen, (v. e n- l o e o e n), pers, meestal in den vorm van een hefboom, om geraspte e n b a l of suikerriet uit te persen.

Loeloeoer, schuim, zeeschuim.

Loeloet, e n-, likken, aflikken.

Loem ihin, G.K. = n g a r o e n.

Loemloemoer, boomsoort met zeer hard hout.

Loemoet, (M. loemoet), zeemos, dat zich ook aan booten vastzet, waardoor ze zwaar varen.

Loen, een citroensoort.

Loen, pak, bundel. E n-, verzamelen, bijeenpakken, bijeenrapen.

Loeoek, e n-, opvouwen.

Loeoen, traan. L o e o e n e n d i t, de tranen vloeien. E n ĕ h e l o e o e n, de tranen drogen, ook fig. troosten.

Loeoen, hoofdkussen. E n-, liggen, rusten op. K a s l o e o e n, slaperig.

Loeoen, e n-, opstroopen.

Loeoen, e n-, uitpersen met de l o e- l o e o e n.

Loeoeng, of l o e o e n g s ô k, oude taal = vijand.

Loeoeng, n ĕ b-, doorbuigen, afhangen. A r o e n n ĕ b l o e o e n g, hangende ooren.

Loeoeng, e n-, doorslikken, opslikken.

Loeoer, e n-, of n a s-, kooken, zieden, bruischen, schuimen. T a h e i t e n l o e- o e r, de zee kookt; ook de branding. E n l o e o e r is ook in kokenden toestand verkeeren van vochten of ze in dien toestand brengen. E n w ĕ h e l o e- o e r, roeien, dat het spat en schuimt, vooral ten teeken van geestdrift, met de roeispannen 't water opgooien.

Loer, volk, menigte, volksstam. L o e r l ā i e r m a r u k, het grootste deel van 't volk is al gekomen. E n s ō b l o e r, zie e n- s ō b. L o e r m a j o r a n, zie bij l i r. L o e r l ē e n, zij die noch tot de Loer- lima 's, noch tot de Oer- of Loersiwa 's behooren.

Loer, een vischsoort.

Loer, n a k-, een kirrend geluid voortbrengen: koerr! koerr! om kinderen te sussen, wind te roepen, om bij dansen een andere beweging aan te kondigen.

Loer, e n-, loslaten, laten van touw, vieren van zeil, losser stellen van iets dat strak of gespannen is. E n l o e r a n g e l e d, buikloop hebben. Fig.: afzien van hetgeen was vastgesteld, b.v. e n l o e r l e r a n, den bepaalden dag weer afstellen. E n l o e r t i t, een bevel opschorten of er de hand niet aan houden, vrijstelling ervan verleenen.

Loer, of l o e r l o e r, opbrengst, voordeel. L o e r l o e r, de veldvruchten, die in de r o o zijn opgestapeld ter bewaring. O r l o e r, zie bij o r.

Loer, e n-, of e n- l o e r o e t, waden, doorwaden.

Loeran, n a f-, lenig, slap. sleetsch zijn van stoffen.

Loerin, knook, been, schink, vischgraat.

Loerlim, (van l o e r en l i m) een der twee groote partijen, waarin bijna de geheele Keieesche bevolking verdeeld is; de andere partij is die der O e r- s i w. Tot de L o e r l i m behooren: 1o, het verbond L o e r t i l, bestaande uit de dorpen: Roemāt, Ibra, Satheen Tetoôt, Deboeoet, Dēen, Warwoeoet, Wab, Fêr, Niroen en Oewat-Mar. — 2o, het verbond O h o i w o e t, bestaande uit de radjaschappen Fān en Roemadiān, en Toea.

Loerloer, (v. e n- l o e r), buikloop. A r ô n l o e r l o e r, stopmiddel.

Loerloeroek, (v. e n- l o e r o e k), tot het bad of doopsel behoorend, b.v. w ê r l o e r l o e r o e k, bad- of doopwater.

Loermes, (v. l o e r en h ĕ r m e s) (oud Keieesch), beeld.

Loeroek, e n-, baden, doopen. E n- l o e r o e k f o s e r ā n, tot Christen doopen.

Loeroek, e n-, bladeren of halmen afstroopen.

Loeroek, e n-, losjes binden. N a k-, of n a m-, losgegaan van wat gebonden of geregen was.

Loeroek, n e s-, zich rechtdoor bewegen, recht toe recht aan, rechtstreeks.

Loeroen, (v. e n- l o e r), slap, niet gespannen zijn.

Loeroet, e n-, waden, doorwaden.

Loeroet, n a f-, n a f l o e r o e t n i t, offertjes brengen aan de schimmen, a n g m a ā n, der overledenen, die van de offers ook enkel de a n g m a ā n gebruiken.

Loersibang, (oud Keieesch), schat, kleinood.

Loersiw, zie O e r s i w.

Loes, zeearend, haliaetus leucogaster. L o e s j ā b of j ā b, grooter soort zeearend, pandion leucocephalus.

Loesin, (M. losin, H. dozijn), dozijn.

Loesoen, dom. E n-, dom zijn, onwetend zijn. L o e s o e n of l o e s l o e s o e n, nog onbewust, van kleine kinderen.

Loetloet, zie b e l n g ô t.

Loetoeboer, zie l a t o e b o e r.

Loetoek, e n-, te laat bekomen, te laat zijn.

Loetoer, muur. E n t o e t l o e t o e r, een muur stapelen.

Loetoer Bal, ricinusplant.

Loetoet, soort schepper van klapperbladnerven gemaakt, om e s- o e te scheppen.

Loev, doos van papier, hout of vlechtwerk. L o e v t e i n a n, l o e v s o e w a t, l o e v l ē e, of l o e v t ā v, mandje waarin de kostbaarheden opgeborgen worden. N ĕ f-, in een doos of zulk mandje bewaren of meenemen.

Loewar, e n-, herstellen, weer goed maken, weer opbouwen. E n l o e w a r l ā r, zelfde bet.

Lof, e n-, beschutten, bedekken, bekleeden, overtrekken. E n w i l l o f n i t, een doode aankleeden.

Lofak, e n-, (v. e n- l o f), dichtvouwen, luiken van oogen, regenscherm, bloemkelk, enz. N a t-, geloken, dicht geslagen. E n d o e k n a t l o f a k, zitten met opgetrokken knieën: dit is ook de houding van een mindere in tegenwoordigheid van zijn meerdere.

Lohô, n a k-, zie n a k- l e s.

Lohok, e n-, tegen de borst drukken, b.v. een kind.

Lohor, nog niet ontplooid blad van palmboomen, pisang, enz. N ĕ f-, uitschieten van dit blad. M o o e n ĕ f l o h o r k e t r u k, de banaan is al op 't punt bloem te schieten.

Lohor, of a i l o h o r, onderste plank aan een boot.

Lōi, e n-, hangen, ophangen. Verder zegt men e n l ō i van alles, dat nergens op schijnt te steunen, als b.v. water in een put, een boot op 't water, een vogel of wolken in de lucht, enz. b.v. w ê r e n l ō i a n g l e d, er staat veel water (in den put); h a b o e n l ō i, de boot is vlot. E n h ê r l ō i, iemands naam voluit noemen. N a k-, hangen. E n l ō i h o e l, of samengetrokken tot e n l e h o e l, recht omlaag hangen.

Lōi, n a b-, zoet zijn van kinderen.

Lōila, e n-, leuteren, te ruim zijn.

Loīk, G.K. = l o ī t. N e s l o ī k m e m a n, een naam geven.

Loīn, rol van touw, enz. N a s-, draaien. W ê r n a s l o ī n, draaikolk. N a t-, loshangend, niet steunend van iets dat tot steun bestemd is, b.v. j ê n n a t l o ī n, zoo staan, dat men op één been niet rust; l i r n a t l o ī n, stijl, die aan den bovenbalk hangt, maar niet meer op den grond steunt.

Loīr, casuarineboom, casuarina equisetifolia. Met twijgjes er van slaat men zachtjens de beentjes van kleine kinderen, dan kunnen ze spoedig loopen. De getah dient als tegengif, als men a b gegeten heeft.

Loīr, of m a n l o ī r, G.K. = s i l i t.

Lōisoes, (v. e n l ō i en s o e s), jongste kind, zoo genoemd, omdat dit zeer langen tijd blijft zogen, wijl 't door geen nakomer verdrongen wordt.

Loīt, bolletje, pas gezette jonge kokosnoot, waarmee ook het noodlot geraadpleegd wordt, e n a h a i k l o ī t, zie e n a h a i k. N ĕ f-, G.K., opgerold zijn, b.v. touw, slang, enz.

Lôk, of l a l ô k, spiegel, ruit, al wat spiegelt, spiegelbeeld. E n-, kijken, turen, spiegelen, mikken.

Lôk, n e s-, weigeren, niet willen, afwijzen.

Lok, e n-, losmaken of uittrekken van kleeren. N a k-, los gaan van wat gebonden, vastgehaakt of geknoopt is.

Loloo, zie l o o.

Loloôr, zie l o l ô r.

Lolôr, een aardvruchtsoort.

Lolôr, of l ô r h i r, vallende ster, dondersteen. K o e s t e l l o l ô r, verstorven papajastruik.

Lom, e n-, G.K. = e n w ē e n.

Loman, kleine luis.

Lomlom, G.K. = w ē w ē e n.

Lôn, e n-, in een boot als lading hebben, meevoeren of innemen.

Lôn, of a i l ô n, G.K. = k a l a w a r.

Long, of l o n g l o n g, afgrond, kloof, kuil.

Lonlonat, toespijs.

Loo, of l o l o o, opgenaaide strook op kleed, kussen, gordijn, enz.

Loo, zeekreeft, met lange in den vorm van een knipmes toeslaande scharen. Van daar: n g i v l o o, knipmes.

Loô, e n-, luieren, lanterfanten, slenteren.

Loôn, aandeel dat iemand krijgt bij een verdeeling.

Loôn, baai, zeeboezem, inham.

Loông, e n-, of n ĕ f-, (v. l o ô n), verdeelen, uitdeelen.

Loông, e n-, (v. l o ô n), zwanger zijn, e n l o ô n g j a n a n. N ĕ f-, veel inhammen hebben, gekarteld zijn.

Lopis, slaghoedje.

Lōr, e n-, afsnijden van bladeren.

Lor, watermeloen, semangka, citrillus vulgaris Schrad.

Lôr, n a m-, ijverig, bedrijvig, werkzaam zijn.

Lor, of l o r l o r, zie w a l o r.

Lōr, potvisch.

Lor, e n-, prijzen. E n l o r b ā s, zich verzoenen.

Lor, e n-, lekken, sijpelen, b.v. a r o e n e n l o r, het oor loopt.

Loran, of l o r l o r a n, gat met bepaald doel ergens in gemaakt.

Loroer, zie r o r o e s.

Lōs, (H. loods), loods, afdak, bergplaats.

Lōs, e n-, spits toeloopen. I n i w a h a n e n l ō s, hij ziet er spichtig uit.

Lôt, plek zand tusschen steenen.

Lôt, een zoetwatervisch.

Lôtlôt, rammelaar.

Loteng, of r a h a n l o t e n g, erker, balkon.

Lovlov, mist, heiige lucht.

Lovngor, zie l a w o w i r.

Lowada, G.K. = l o w a d a r.

Lowadar, boomsoort. De schors wordt uitgeperst en 't vocht daardoor verkregen, dient als zeep. Deze boom is ook de verblijfplaats van L ā r w o e l, zooals de w o w o e het is van N g a b a l.

Lowar, G.K. = s i w a r.

Lowat, grot, spelonk.

Lowoer, of l o w o e r s i s i e n, booze invloed van geesten, schimmen, m i t o e, slangen, enz., waardoor deze ziekten of rampen veroorzaken.

M

Ma, maar, toch, edoch, zie je, en vaak eenvoudig als stopwoord.

Ma, e n-, (M. mari), komen. T i m a, heen en weer.

Ma, of meervoud m a r, (v. m a n g), als voorvoegsel bij sommige werkwoorden, aanduidend den persoon, die de handeling verricht, b.v.: m a r h o b a, (= m a n g e r h o b a), reiziger; m a n i h o e n, (= m a n g n ĕ f n i h o e n) palmwijntapper; m a l o e r n i t, (= m a n g n a f l o e r o e t n i t), offeraar die aan de schimmen offert.

Maafa, dik van platte voorwerpen, als: doek, planken, enz.; breed van een eiland.

Maawk, n o e o e r m a a w k, gewone kokosnoot met hard vleesch, in tegenstelling met n o e o e r o e h i n, kokosnoot met zacht vleesch.

Maawk, of k a n a r m a a w k, groene papagaai, eclectus polychlorus.

Madar, schim van een kind, in tegenstelling met n i t, schim van een volwassene.

Madak, of m a d a t, (M. madat), heulsap, opium.

Madat, a i m a d a t, boomsoort.

Madik, duivel, booze geest. N i m a d i k, vertoornd zijn. N a m-, of e n h a m a d i k, boos, koppig zijn.

Maditin, zuiver, zindelijk. O e l i n m a d i t i n, rein van lijf, in tegenstelling met schurftig of met kaskado behebt.

Madmār, of b a d m ā r, noordwesten. N i o e t m a d m ā r, noordwesten wind.

Madoean, hij, die voor een ander geheel of grootendeels den huwelijksprijs betaalt, is diens m a d o e a n en deze is zijn k ō i. Dit geschiedt ook familiegewijs, zoodat een heele familiegroep, f ā m, de m a d o e a n van een andere familiegroep kan zijn. Het m a d o e a nschap wordt dan een vast recht. De k ō i moet bij bizondere familieaangelegenheden, als geboorte, huwelijk, sterfgeval, enz., aan zijn m a d o e a n geschenken brengen. Overigens virdt de m a d o e a n zijn onkosten terug, bij de uithuwelijking der dochters van zijn k ō i, waarvan hij den huwelijksprijs opstrijkt, naar rato van hetgeen hij voor de moeder der bruid betaald heeft.

Madoek, zie r o n a n.

Madoman, (M. padoeman), magneetnaald, kompas. Fig. raadsman.

Madong, of m a l o k m a d o n g, wat men graag ziet of heeft; voorwerp van begeerte.

Madwêr, n i-, G.K. = n e s- l a w ê r.

Madwir, eerste komst in een vreemde plaats; degene, die voor 't eerst op een vreemde plaats komt. N i-, voor 't eerst in een vreemd dorp komen, b.v. n i n g m a d w i r R o e m ā t, ik kom voor 't eerst te Roemat. Gaat men voor 't eerst in een vreemd dorp familie of vrienden bezoeken, dan moeten deze een geschenk ter verwelkoming aanbieden, e n w ê r n i m a d w i r, of op Gr. Kei, e n s a k w a h a n.

Mael, n a s-, dun, spichtig zijn.

Mafoen, zacht, murw, week, genezen, goedig. R a a n m a f o e n, kalm, zachtzinnig. A i m a f o e n, zacht hout. O e l i n m a f o e n r u k, weer genezen. E n b a m a f o e n, slap, moeizaam gaan. E n-, zacht zijn, zacht aanvoelen.

Mafoerit, of f ī n m a f o e r i t, gewone schildpad, zonder kostbaar schild.

Mahar, e n-, proeven, keuren.

Mahair, (v. e n- h a i r), opgeheven van verbodsteekens; wat op de opening der j o e t o e t betrekking heeft, b.v. l e r a n m a h a i r, de dag waarop de j o e t o e t geopend wordt.

Mahaw, vijand. E n-, vijandig zijn tegen.

Mahawn, damp, rook. J a f m a h a w n, rook. E n-, rooken, dampen.

Mahein, n a k-, vadsig, loom, lusteloos zijn.

Mahēwain, (v. m ĕ h e en w a i n) eenig, eeniggeboren, zonder weerga. J a n a n m a h ē w a i n, eenig kind. R a w i t m a h ē w a i n, kleed zooals niemand anders er een heeft.

Mahilin, ongerept, b.v. van een maagd, een woud.

Mair, begin van den oostmoesson, als meestal nog flinke regens vallen, d o o t t i m o e r, die van 't oosten komen en ook d o o t m a i r genoemd worden. Tijdens deze regens worden sommige plantingen bepoot en bezaaid, w e e m a i r.

Mailing, hemel in 't uitspansel. M a i l i n g d a f i n f i t, letterl. hemel met zeven verdiepingen = zeer hoog. M e l a i k a t e r l ō i m a i l i n g, de geesten der kleine kinderen, of engelen zijn in den hemel.

Majawn, of t e w a t m a j a w n, rooitijd der aardvruchten.

Maiel, palmsoort, sikas, cycas Rumphii Miq. De jonge bladscheuten worden gegeten als groente; de vruchten worden in water geweekt om de giftige bestanddeelen te doen uittrekken, daarna gedroogd, fijn gestampt, gewasschen als sago, en 't bezinksel als sago bereid en gegeten.

Majik, bluf, aanstellerij, pronkerij, pocherij. E n o e t m a j i k, zich pronkerig of blufferig aanstellen. E n-, pronken, snoeven, bluffen; zulks aan vrouwen verwijten is voor haar zeer beschamend.

Majoen, genoegen, vreugde, opgewektheid. N i-, graag hebben, zich verheugen over.

Majoran, l o e r of l i r m a j o r a n, zie l i r.

Makbeĭk, azijn, edik.

Makfoel, boomsoort, ficus leucanta toma. Aftreksel der bladeren wordt gedronken tegen spruw en keelaandoeningen. De getah dient als smeersel tegen huiduitslag.

Makliwoer, vriendschap. N i m a k l i w o e r b ō k e n h o e v h i r a, met iemand bevriend zijn.

Makloesin, glad, glanzend, gepolijst.

Maknilwoean, zie b a k n i l w o e a n.

Makrakat, kittelig, kittelend gevoel.

Makrodan, strafschuldigheid, de straf zelve. E n f e d a n n i m a k r o d a n, zijn straf uitboeten.

Makroe, r a a n m a k r o e e n- h o e v..., boos zijn op...

Makroedan, last, moeilijk, bezwaarlijk, kommer.

Mal, e n-, G.K. = e n- m a l i t. Op Kl. K. in de verbinding: e n m a l o e m a n, glimlachen.

Mal, (M. maloe), schaamte, schande. E n j o ô t m a l, een vernedering ondergaan. E n o e t m a l e n h o e v h i r a, iemand beschaamd maken.

Malai, (M. Malajoe), Maleisch.

Malān, (v. e n- l a n), die iets najaagt, inzonderheid, zij die een bruid ten huwelijk gaan afhalen. M ā s m a l ā n, geschenk, dat degenen krijgen, die een ontvoerde bruid achterhalen.

Malarat, n i-, G.K. = n ĕ b- l a r a t.

Malas, (M. malas), lui. K a d ê r m a l a s, ligstoel.

Malĕban, (v. l e b a n), bolrond.

Malĕdan, gereed van spijzen.

Malhein, rust, welvaart. E n-, rustig, op zijn gemak zijn, zich wel gevoelen. E n d o e k m a l h e i n w a t, zich volkomen wel gevoelen. R a e i n m a l h e i n, welzijn, welvarendheid.

Maliin, glad, glanzend, gepolijst.

Malin, (v. m a l), schaamte. M ē e n m a l i n, fatsoenlijke benaming voor de schaamdeelen.

Malit, e n-, lachen. E n m a l i t of e n m a l i t f ô r h i r a, iemand uitlachen. E n m a l i t e n h o e v h i r a, tegen iemand lachen.

Mallĕhêr, e n-, in dienst, in 't werk hebben.

Maloban, e n-, treuren om, verdrietig zijn om; zich wreken op, uit wrok benadeelen.

Malok, zie m a d o n g.

Malōi, of m a l ō i d e r, gezel, medereiziger, makker. E n-, meevaren, meereizen, inzonderheid om anderen gezelschap te houden.

Malôn, oprecht, eerlijk, natuurlijk van ziektes. O e l s e h o e t m a l ô n w a t, een ziekte, die natuurlijkerwijze ontstaan is en niet te wijten is aan booze invloeden van toovenaars of geesten.

Mam, aanspreking van kinderen tot hun vader, van de ouders tot hun zoons en in 't algemeen in vertrouwelijken omgang tegen oudere mannen en kleine jongens; tot deze laatsten zegt men dan liever m a m k o e t. M a m b i ē b, zie bij a i t.

Mam, e n-, verloren gaan, verloren zijn, nutteloos besteed zijn. Voor verliezen als bedrijvend werkw. bezigt men: e n- w a t o e k. E n b a e n m a m, verdwalen, vertrekken zonder adres na te laten.

Mam, e n-, pruimen, betelnoot kauwen.

Mamahawn, (v. e n- m a h a w), vijand.

Maman, n ĕ f-, onduidelijk zijn wegens verren afstand.

Mamin, vischsoort. E n w ē e n g t o- m a t w a a w n m a m i n, den menschen loozen schrik aanjagen.

Manir, e n-, lawaai maken.

Man, e n b e ĭ n m a n, zeker spel met kanarinootjes gespeeld. Kanarinoot aan een klapperbladnerf gestoken, waarmee bij dit spel geworpen wordt.

Man, of m a n o e t, vogel. In samenstellingen gebruikt men meestal m a n. M a n o h o i, kip. M a n t e r ā n, haan.

M a n t e, of m a n i t e, hen. M a n o e o e r, in 't wild levende vogel. M a n t ê n, vogeldrek.

Man, e n-, stom zijn. M a n m a n, stomme.

Manaan, (v. n a a n), spijs, voedsel.

Mananwār, (v. m a n, ā n en w ā r), gevogelte, allerlei vogels.

Mandar, Mandar, landstreek in Z.-Celebes. E s b o M a n d a r, een sarongsoort.

Manel, zie a m n e l a t.

Manên, of k a b o e r m a n ê n, G.K. daas.

Maneran, sirihblad; bij uitbr.: betelpruim.

Manfodar, boomsoort, Myristica celebica' Miq.

Mang, men (doch in 't Keieesch steeds meervoud), iemand. M a n g e r b o e r n ĭ n g a f a, men heeft mij bestolen. M a n g h i r a, wie ook, iemand. M a n g b e? wie? M a n g h i r a w a e i d, niemand. M a n g o h o i i, de lui van dit dorp. M a n g o h o i, zie j a n o e r. M a n g b e i? wie is daar? wie is dat? E n b a n g i l m a n g, iemand slaan.

Manga, bereide sago, sagokoekje. M a n g a J ā r, klein pak sago. M a n g a b a b a w, gebakken sago. M a n g a S e r a n, kubusvormig sagokoekje. M a n g a E r j ā t, groote sagokoek. M a ṅ g a E i w ā v, sagokoekje, zooals op Kei gewoonlijk gemaakt wordt. M a n g a w o e l w o e l, roodachtig gekleurde sago. M a n g a m a t a n, één sagokoekje.

Manga Jār, een soort ziltige puistjes of blaasjes.

Mangaan, zie n a m g a a n.

Mangmang, langzaam, traag, over langen tijd, b.v. m a n g m a n g w e l e n d a t, over langen tijd komt hij terug. M a n g m a n g w a e i d, binnen kort. O e m o e t a f a m a n g m a n g l i, ge zijt erg treuzelig.

Mangon, stom.

Mangsiw, (v. s i w), zwartsel, inkt.

Manifin, dun van platte voorwerpen.

Manihoen, (v. n ĕ f- n i h o e n), palmwijntapper.

Manil, Manileesch. T o m a t M a n i l, Manilees. R i M a n i l, een welriekend gras, dat als specerij bij visch of vleesch gekookt wordt, andropogon Schoenanthus.

Manjēw, sperwer, kiekendief.

Manjifit, of f o, vischsoort.

Manjobar, of k o e r k o e r o e k d a r a n w o w a n, vogelsoort.

Mankāt, zeemeeuw.

Mankanôr, schaaltje met deksel.

Mankahoengil, vederbos.

Mankasār, Makasser.

Mankit, (v. m a n en k i t), ijsvogel, sauropatis chloris. Wanneer men voor een zaak uitgaat en onderweg een ijsvogel ontmoet, moet men op diens schreeuw letten. Roept hij: k i t, k i t, k i t, dan zal men de zaak winnen; roept hij: f r e, f r e, f r e, = ontslagen, dan zal men de zaak verliezen.

Mankoean, kleine veelkleurige parkiet.

Mankohoe, of k a s s o e s o e s, klein vogeltje, dicaeum Keyense.

Manman, zie e n- m a n.

Manmanoet, gevogelte.

Mannqaan, gewonde, gekwetste. M a t m a t a n m a n n g a a n, dooden en gekwetsten.

Manngāt, r o n a n m a n n g ā t, kaladi met purperen stengels.

Manoeb, vogelsoort, graucalus melanops.

Manngirit, vogelsoort. N a n g g r ĕ h i w a a w n m a n n g i r i t, druk door elkaar praten, kwetteren. Zie n g i r i t.

Manoet, of, vooral in samenstellingen, m a n, vogel. E n l ā n, e n d o e k, of e n b a m a n o e t, in de rijst- of maisplantingen de vogels verjagen.

Manon, vroedvrouw. E n-, vroedvrouwdiensten bewijzen.

Manrengan, (v. m a n en r e n g a n), vogelnest.

Mansir, (v. e n- s i r), iets wat dient om te bedekken. A f a m a n s i r, of m a n s i r w a h a n, zie bij w a h a n: e n s a k of e n s i r w a h a n.

Mansiw, (v. m a n en s i w), een zwarte vogelsoort.

Mansoewat, zwaluw.

Mantanat, (v. m a n en t a n a t), een duifsoort, = w o e d a r, ptilopus xantogaster. Men meent dat de zielen van kleine afgestorven kindertjes in deze vogels verhuizen. Van daar ook hun weemoedig gekir.

Mantĕrān, (v. m a n en t ĕ r ā n) haan.

Mantiloer, vogelei, inzonderheid kippenei.

Mantrōs, (H. matroos), matroos.

Manwāv, soort tortelduif.

Manwoen, of m a n w ô n, zie m a n w o e o e n.

Manwoeoen, (v. m a n en w o e o e n), veder. vederbos. E n b a s ā r b o t a n, h o e k r ô n, k a b o e s, m a n w o e o e n, hij ga verloren als een botan- zaadje, een boomblad, een kapokvlok, een veer: verwensching tegen een dief. M a n w o e o e n is ook: edelkoraal; een rifplant, M. akar bahar: een armband van deze laatste gemaakt.

Maoelil, e n-, beminnen.

Maoerat, (v. o e r a t, arbeid), ijverig.

Maoerat, (v. o e r a t, ader), geaderd, gestreept.

Mār, e n-, lichten, schitteren, glanzen.

Mār, e n-, G.K., zoet zijn van kinderen.

Mār, n a k-, (M. kemarau), droog zijn van dingen, die gewoonlijk niet nat zijn, b.v. kleeren, waschgoed, en dingen die toevallig nat geworden zijn.

Mār, n e s-, zie n e s- m a r a r.

Maraan, licht, = niet zwaar; ook figuurlijk. S a of d ō s m a r a a n, lichte overtreding, dagelijksche zonde. B e r k ā r m a r a a n, zaak van weinig gewicht. O e r a t m a r a a n, licht werk. E n k e r d j a m a r a a n w a t, slechts lichten arbeid verrichten. O e l i n m a r a a n, lenig van lichaam, rap in zijn bewegingen zijn. E n b a m a r a a n, makkelijk, luchtig loopen.

Marar, a i m a r a r, zie a i k o e t a n.

Marar, n e s-, of n e s- m ā r, onduidelijk, heig zijn. M a t a n n e s m a r a r, schemeren der oogen. A r ô n n e s m a r a r, tooverkruiden, om iets of iemand voor anderen onzichtbaar te maken.

Maras, zie bij n g i v.

Marde, G.K. = m a t k a s l o e o e n, vischsoort.

Mardik, of b a r d i k, (M. mardika), onafhankelijk, vrij.

Mardoe, (v. n ĕ f- d o e), k ō i m a r d o e, zie k ō i.

Mari. bedwelmend, van betelnooten. i s o e m a r i.

Marin, (M. marinjo), een soort veldwachter, dien men in elk dorp aantreft, die de bevelen van opperhoofden en ambtenaren omroept, 't volk bijeenroept voor vergaderingen of heerendiensten, enz. M a r i n g r ē d j a, koster. M a r i n s k o l a, iemand die de spijbelaars moet ophalen voor de school.

Markisat, een klimplant, de markisa of grenadine.

Maroen, zie m a r o e t.

Maroeoen, zie n a m- r o e o e.

Maroeoet, vischsoort.

Maroet, e n-, of n a m-, tam, mak, gedwee zijn.

Marohoi, of m a n g o h o i, (v. m a n g en o h o i), dorpelingen, dorpsbewoners, inzonderheid de mannelijke bevolking, wijl die vast in 't dorp blijft, doordat ze niet uithuwelijkt naar andere dorpen. In tegenstelling hiermee heet de vrouwelijke bevolking: j a n o e r, = de meisjes, die wel naar elders uitgehuwelijkt worden.

Maroīn, of m a r w o e ī n, treurzang. E n r ô n of e n s i k a r m a r o ī n, een treurzang zingen.

Martsoen, (M. mertjoen), voetzoeker, (vuurwerk).

Marwaein, (v. m a n g en e n-w a e i t), hetgeen leeft, de levenden; frisch, groen, onverstorven; ongaar.

Marwinit, een boomsoort, welks hout makkelijk klieft en blekt, van daar de naam, m a r- w i n i t.

Marwinit, G.K. = k a w i n w i n i t.

Marwoeīn, zie m a r o ī n.

Marwoekoen, effen van kleur, eenkleurig.

Marwoel, pas uitloopende jonge opossum.

Marwoeoen, manschap op een boot, matroos.

Marwoetoen, vreemdeling, n.l. van een ander dorp. Vreemdeling, d.i. buitenlander, = m ā v.

Mās, a i m ā s boomsoort.

Mās, (M. amas), goud, zilver, van goud of zilver, stuk goud. M ā s w o e l- w o e l, goud in tegenstelling met m ā s n g i e r, zilver. M ā s w a h a n, zuiver goud. M ā s t i m r o e n, bronskleurig goud. M ā s w a h a n n i n g i e r, goud van min gehalte. M ā s b ĭ s, goud van slecht gehalte, messing. M ā s k o k o, kleine stukken goud of zilver. M ā s l a l ā i, groote stukken. M ā s l ĭ k l a k, minderwaardig goud. M ā s t o e n t o e- n a n, t e t ê n d e d o e, of h ā r o e, oude kostbare stukken; (het gehalte wordt door deskundigen vastgesteld, door ruiken en proeven op de tong). M ā s p o e- s ā k, erfgoud. M ā s m i t o e, goudstuk, dat tevens tot belichaming van een m i- t o e dient, en als zoodanig vereerd wordt. Dergelijke, vaak kostbare stukken, liggen meestal onbeheerd in 't bosch op een bord onder een steen of in een rotsholte. De m i t o e d o e a n alleen mag ze naderen en aanraken; anderen zouden daardoor ziek worden. De meeste dezer stukken hebben behalve andere wonderbare hoedanigheden, de eigenschap 's nachts in een varken te veranderen en als zoodanig zoeken ze dan den kost in de plantingen. Deze, en ook andere bizonder kostbare stukken, hebben een eigen naam, b. v. het m ā s m i t o e van N g i l n g o f heet als goudstuk: r ē w B e r n g a s, en als m i t o e: T o e t f ô r. De meer gewone goudstukken worden genoemd naar hun gedaante of de voorwerpen waarop ze gelijken, b.v. m ā s w o e o e t, stuk goud in vischvorm. M ā s s ō r o f s ō r w e i l a n, ketting van platte ringen eindigende in een vischstaart. R ē w m ā s, ketting van gewone schakels. M ā s k o e b a, gebogen stuk. M ā s k i k i r, kamvorm, n.l. hoefijzervormige kam: alleen de rug is van goud, waarin een getand stukje blik gestoken is. M ā s b a b a w, vierkant plat, in den vorm van koekjes in een b a w gebakken. M ā s m a n o e t, vogelvorm. M ā s n g a- r o e n, oorvormig. M ā s n i ē f, in den vorm van den visch n i ē f genaamd. Gouden of zilveren sieraden worden met den naam van dat sieraad aangeduid, als t e n t a n, vingerring, a of s e l a k, armband, enz.

Bij 't berekenen der huwelijksgift, w i l i n, worden de goudstukken genoemd volgens 't bizonder doel waarvoor ze in dat geval dienen. Ofschoon deze stukken als goudstukken vernoemd worden, kunnen ze ook betaald worden met andere stukken van waarde, als kanonnen, olifantstanden, enz. M ā s a j e, een stuk goud, dat vooraf reeds betaald wordt, om de bruid te bespreken, zoodat een ander ze niet meer koopen mag. Hetzelfde gebruik geldt voor elken koop van eenig belang. Bij r e n r e n wordt de m ā s a j e vervangen door de m ā s b e e h ê r, (v. e n b a en e n h ê r). M ā s n g a b a n t e i n a n, eigenl. goud dat dient als kiel, waarmee men den bouw eener schuit begint: dit is ook het eerste stuk der eigenlijke h a r t a of huwelijksprijs, dat betaald wordt. Het moet een bronzen kanon zijn. Bij r e n- r e n heet dit m ā s d e i n a n en m ā s b a t o e a n g. M ā s s i d s i d a k, (v. e n- s i d a k), stuk dat gegeven wordt om de bruid mee te mogen voeren. M ā s o e o e n of w ā v l o e v, stuk, dat gegeven wordt, om de moeder schadeloos te stellen voor al de zorgen aan het kind besteed; zij geeft daarvoor een slavin aan haar dochter, die w ā v l o e v, korfdraagster, genoemd wordt, en die de bruid verder zal dienen, vooral haar mandje dragen, wanneer zij uitgaat. M ā s l o e r o e k f ê r, stuk, dat de moeder der bruid krijgt voor 't baden van deze met f ê r, toen ze nog klein was. M ā s t o e b l o e v, stuk, dat als 't ware de bruid vervangt in 't ouderlijk huis. M ā s t a h a l i m, (v. e n- t a h a l i m a n), stuk, dat gegeven wordt aan de vrouw, die de bruid uitgeleidt. M ā s m a l o e r n i t, (v. n a f- l o e r o e t n i t), of m ā s m o e l i m, stuk gegeven als offer aan de schimmen van de voorouders der bruid. M ā s n i t w a n g, (v. n i t h o w a n g), het deel dat de slaven en r e n r e n 's der familie der bruid krijgen. M ā s d i r t a l i k, (v. e n- d i r en e n- t a l i k), stuk gegeven opdat

men de bruid zal laten vertrekken. Mās tet Jār, of arôn rahan, stuk te betalen voor al de bittere dranken, die de moeder der bruid geslikt heeft, toen ze haar baarde, en doekrahan. Mās soes wahan, stuk dat betaald moet worden, als de bruid een weduwe is met voorkinderen, die ze moet achterlaten en die schadeloos gesteld moeten worden voor de zoogster, die hun ontnomen wordt. Voor dit alles zijn geen stukken van vaste en bepaalde waarde voorgeschreven; de belanghebbenden beraadslagen, of de aangeboden stukken voldoen. Mās jaman hôn, stuk dat betaald wordt voor den onbekenden vader, als de bruid een onwettig kind is en dus anderen haar hebben moeten opvoeden. Mās malān, zie malān. Mās sōbsōb, kanon, dat iemand betalen moet, die een anders vrouw geschaakt heeft opdat men 't hem niet meer tot zijn beschaming kunne verwijten, wijl door dit offer, sōbsōb, de schuld gedelgd is. Enwêr sōbsob, deze boete betalen. Mās hôn, stuk, dat iemand, behalve de gewone harta nog betalen moet, die een anders vrouw geschaakt heeft, om deze tot vrouw te mogen nemen. Mās ār jaf, stuk, dat betaald moet worden door iemand, die een vrouw geschaakt heeft, om het vuur te dooven, enār jaf, dat men onder 't huis van den schaker heeft aangestoken, om hem kwansuis te dwingen de bruid uit te leveren. Dit vuur is een groot rookvuur. Mās naan doean, letterlijk: het goud schaadt zijn eigenaar, wordt gezegd bij een ongeluk, dat iemand zichzelf aandoet, b. v. als hij zijn eigen zaken breekt, in zijn eigen schietstrik, fanfan, loopt, enz. Mās rokan, opgewerkte of à jour bewerkte figuren in vlechtwerk. Oeoen mās, gouden stokknop als [illegible] der opperhoofden. M[illegible] woeoen. Mās bab, venusberg.

Masĕnes, (H. machinist), machinist.

Masĕrēn, G.K. = nat- mēen.

Masĕrid, vischsoort.

Masin, (H. machine), machine. Masin nĕfhôr, naaimachine.

Masing, zout, Masmasing, gezouten.

Masloïn, en-, treuren, bedroefd zijn. Enmasloïn afa, om iets treuren.

Masmasing, zie masin.

Māsngoeoer, een kleine oestersoort.

Masoehoen, droefheid, kommer. Ensikar nit ni masoehoen, een doode beweenen door een huilerig gezang. Enoet kaloen masoehoen, bij 't afhalen eener bruid een afscheidsmaal geven aan de familie van den bruidegom.

Mastik, klein kanonnetje.

Mastik, parelmoerschelp. Mastik oelin, parelmoer. Mastik matan, parel.

Māt, schuld. Enwār hirani māt, jegens iemand schulden hebben, bij iemand in 't krijt staan. Enhorak, of nanoet māt, schulden invorderen. Enwêr māt, schuld voldoen. Ngoïn enwäv māt, zegt men als men geen bijspijs bij zijn eten heeft.

Māt, rauw, ongekookt, ongaar, onrijp. Naan māt, rauw, ongekookt iets eten. Māt, zegt men ook van een tuin, die nog niet afgestookt is, of waar 't vuur bij 't afstoken niet voldoende gebrand heeft: het tegenovergestelde is ook in deze beteekenis: nĕotahan. Enjilin māt, in een reeds afgestookten tuin het niet verbrande hout bijeen verzamelen, en dat weer aansteken, entifak māt. Esdaw māt, vuurwerk, lucifer.

Māt, ai māt, boomsoort.

Māt, en-, (M. mati), sterven, overlijden, uitgaan van vuur: stilstaan van mekaniek of al wat in beweging gebracht is; af of van de beurt zijn bij 't spel; verwilderen van een weg, luwen van den wind; kalm zijn van de zee; uitgedroogd zijn van een bron. Inan enmāt, lui, vadsig zijn. Mēem enmāt! verwensching: dat uw schaamdeelen versterven. Matam enmāt te? ben je blind? zie je dan niet uit je oogen? Tetan enmāt, zeer vermoeid zijn van arbeid. Hira enmāt! bezwering: ik moge sterven als 't niet zoo is: wijl 't echter maar een soort aanbod van eede is, spreekt men in 't algemeen, hira, iemand. Nennō oemāt ōh! of deddō, oemātukkĕ te! oei, oei! uitroep van pijn. Enmāt wordt ook gezegd voor genezen van worden en ziekten, b.v. nikabahel enmāt ruk, zijn wonde is genezen.

Enmāt wordt ook als overgank. werkw. gebruikt in de bet. van: hevig verlangen, snakken naar, b.v. oemāt uk atbāk, ik snak naar wat tabak. Nak-, verstorven, dor. Moeroen nakmāt, grijs haar.

Mat, = matwān, b.v. ini mat jaw, hij is jonger dan ik, volgt op mij in geboortetijd.

Mat, zie matan. Esdaw mat, vuurwerk, lucifer.

Mat, nam-, zacht, zwak, mollig, tenger zijn.

Matadjaw, (M. mata djauh), verrekijker.

Matak, misschien, wellicht, bijna. Matak oelek, ik viel bijna. Matak endatruki, wellicht zal hij zoo aanstonds komen.

Matan, of, vooral in samenstellingen, mat (M. mata), oog, in eigenlijke en in talrijke fig. bet. Mat sien, blinde. Mat- jāt, rood ontstoken oogen. Matam te! matam woelwoel te? of matam enmātte? kijk dan toch uit je doppen! Neran matan, wapenen, gereedschap. Ded matan, ingang van een weg of voetpad. Wêr matan, bron, wel. Kalbisoe matan, oog van een zweer. Jên matan, zie ngaliwoer. Liman matan, zie ngaliwoer. Aeil matan, sleutelgat. Esbo matan, bloemen op een lap goed. Djaring matan, maas van een vischnet. Baw matan, gleuf in een oventje waarin de sagokoekjes gebakken worden; vandaar is matan ook de stuksnaam van deze koeken. In 't algemeen zegt men nog matan voor gaatje of kleine opening in tal van voorwerpen: boerin matan, oog eener naald; kading matan, knoopsgat; diw matan, aarsopening; enz. Matan is ook nog stukswoord voor knoopen, haken en oogen, naalden, kleine schelpjes, enz. Fid matan, deuropening. Esniwoet matan, vensteropening. Habo matan, ringvormig teeken op de booten, met verschillende randversieringen, krulletjes, svastika, enz.; alnaar de verschillende families is de lantār der boot. Dit teeken wordt aangebracht aan weerszijden van den voorsteven der vaartuigen. In 't midden daarvan bevestigt men een kawoel als offer voor de zonden, om alle onheilen van de boot af te wenden. Met deze kawoel voorzien, heet het: habo matan, het oog der boot, en is het de talisman of hien soewat der boot. Gedurende eene langere reis als de vrouwen in een huis het heilig vuur onderhouden, endoek moel (zie moel), zijn ook verschillende dingen, die bij de daaraan verbonden plechtigheden verbonden zijn, met de lantār der vertrokken booten geteekend. Wahan matan, gelaat, aangezicht. Dār matan, ruitjes van een mat of alle ander vlechtwerk, of weefsel. Goending matan, oogen eener schaar.

Matan wordt nog gezegd voor: kiem, oog, jong uitspruitsel van planten.

Matang, en-, (v. matan), uitbotten, ontkiemen, uitspruiten. Nam-, uitgebot, ontkiemd.

Matengtengan, rechtschapen, eerlijk, betrouwbaar.

Matjāt, (v. matan en en- jāt), rood ontstoken, etterafscheidende oogen.

Matkasloeoen, vischsoort.

Matkob, vischsoort.

Matlak, (v. matan en lak), een soort kokosnoot met rozig vleesch. Moeroen matlak, grijs haar.

Matmāt, (v. en- māt), dood, doode, dor, verstorven. Tomat matmāt, doode, overledene. Ai matmāt, dor hout. Moeroen matmāt, grijs haar.

Matmatan, (v. en- māt), dood, dor, verstorven, doode. Matmatan mangaan, dooden en gewonden. Berkār matmatan mangaan, zaak waardoor oorlog ontstaat, casus belli; een zeer gewichtige zaak.

Matmatan, boete verschuldigd door iemand die trouwt, zonder daarvan aan zijn machthebbers kennis te hebben gegeven.

Matmedar, letterl.: opossumoogen, = halfgeloken oogen.

Matngilwoean, een schelp van de murexsoort.

Matngoefar, vischsoort met zeer groote oogen. Fig.: groote, star kijkende oogen.

Matoeang, (v. en- betoeang), helper, gezel, makker, medewerker.

Matrān, G.K. = fahen of bab.

Matramat, en-, klein kind oppassen.

Matsien, (v. matan en sien), blind, blinde.

Matsit, G.K. = tabil.

Matwān, kinderen tusschen de eerstgeborene, janan jān, en het jongste, lōi soes.

Matwoel, ai matwoel, boomsoort, excaecaria Agollocha L. Een paar druppels van de getah dient als purgatief.

Māv, vreemd, uitheemsch, alles wat niet van Kei of van Kei herkomstig is. Tomat māv, vreemdeling van buiten Kei; zie marwoetoen. Enhoba māv, buiten Kei op reis gaan. Kakār māv, melaatschheid. Atnebar māv, de Tanimbar- eilanden. En māv, zoete aardappel. Māv Eiwāv bissa, binnen- en buitenland; landgenoot en vreemdeling.

Maw, en-, of en-mahaw, haten, vijandig zijn.

Maw, nak-, miauwen.

Mawak, en-, (v. mawan), beschaduwen, overlommeren, verduisteren.

Mawan, schaduw, schaduwbeeld. Mawan lāi gezet, zwaarlijvig.

Me, nak-, blaten.

Mēek, en-, (v. mēen), beschaamd zijn, zich schamen, vernederd zijn. Enmēek afa, of ental afa, zich schamen over of wegens iets.

Mēen; deze vorm is weinig in gebruik, meest hoort men de verbinding met den eersten pers. meerv. van 't bezit. voornaamw. = mēet, schaamte, schande die men ondergaat, schaamdeel, iets waarover men zich schaamt, schaamtegevoel. Entahakoeoektomatnimēet, iemand die een vrouw verkracht heeft, dwingen met haar te trouwen. Mēen enmāt, zie bij en- māt. Enwatoek mēet ni mem of mal ni mem, alle schaamtegevoel afwerpen, zich schandelijk gedragen, alle schande dulden. Mēen malin, zie malin.

Mēet, zie mēen.

Mēd, en-, of enêr mēd, verwenschen.

Med, of medmed, een schelpdiertje.

Mēdar, opossum, cuseus. Zijn vleesch geldt voor een lekkernij. Mēdar mel, de wit met grijs gestreepte; de fijnste soort als wildbraad. Mēdar iri, de grijskleurige. Mēdar leman, mannelijke mēdariri. Mēdar metrān, wijfjes mēdar iri. Mēdar irin, mannelijke mēdarmel. Mēdar wid, wijfjes mēdar mel. Zwangere vrouwen laat men den kop van een mēdar eten, als men er een bemachtigd heeft, dan zal het kind even als dit buideldier een klein hoofdje hebben, hetgeen de bevalling vergemakkelijkt.

Mēdar ni kabil, of wār mēdar ni kabil, een slingerplant.

Mēdja, (M. medja), tafel. Mēdja sant, communiebank.

Medmed, een oorhanger, door vrouwen gedragen.

Meen, nat-, (M. majin), spelen, gekheid maken. Natmeen hira, iemand voor den mal houden.

Meg, (M. medja), tafel.

Mĕhe, zelf, slechts, enkel. Jaw mĕhe, ik zelf. Einmĕhe, een enkele. Einroe mĕhe, slechts twee. Jaw mĕhe wat, ik alleen, ik alleen maar. I enrôn wat mĕhe, hij doet niets dan huilen. Ental wat o mĕhe, volgens uw eigen goeddunken, zooals ge zelf wilt. I mĕhe wat ni sa, 't is zijn eigen schnld.

Mĕhen, boomsoort.

Mel, rechts. Kedin mel, rechtsche kant.

Mel, of melmel, adel, adelijk. Mel hel, of melhelāi, hooge adel. Mel ngiljow watat, adelijke, zonder stamverwantschap, lagere adel. Mel kasil woet, adel met uitgebreide stamverwantschap, hooge adel.

Mel, en-, groeien, rijzen, uitdijen. Ental enmel, van kindsbeen af. Enmel lāi ruk, hij is al groot geworden. Enmel malhein, voorspoedig, welvarend, gelukkig zijn. Berkār enmel, de zaak wordt ernstiger. Ental noehoe enmel, van 't allereerste begin af.

Melaikat, (M. malaekat), schimmen van kinderen, die gestorven zijn, eer ze vast voedsel genoten hebben, en in de mailing worden opgenomen; engel,

Mĕle, stopwoord. Oho mĕle, wel ja, ja toch. I mĕle of waeid mĕle, en toen.

Melinan, kalm, stil, Taheit melinan, kalme zee. Moetan melinan, looze wolk, waar geen wind of buiig weer bij zit. Tomat melinan, vreedzaam mensch.

Melmel, adel, adelijke.

Mem, naam, naamgenoot. Enfamem, een naam geven.

Meman, (M. nama), naam, benaming, faam. Ini meman sien, hij is slecht befaamd. Enlawoer hira meman, iemand lasteren, kwaadspreken. Ensak meman, prijzen, loven. Enoet tomat memer, iemand eer bewijzen, met achting en waardeering behandelen. Enoet fo meman, opspraak verwekken, ruchtbaar maken, beroemd worden; voor de eer iets doen.

Mēmēen, (v. nat- mēen), spel, scherts, gekheid, grap. Afa mēmēen, of afa bĕbĕĭn, gekheid, grap, beuzelarij.

Mengăk, en-, (M. mengakoe), bekennen, belijden, instaan voor, aannemen te doen, te maken of te leveren, b.v. i enmengak nĭng rahan, hij heeft aangenomen een huis voor mij te maken.

Mengarti, (M. mengarti), verstaan, begrijpen.

Mêr, nam-, voorbereiden, toebereidselen maken.

Meran, morgen, volgende dag. Meran esmĭr, morgen vroeg.

Meran, of mermeran, fijne haartjes op bladeren, bamboe, enz., die jeuk veroorzaken. Oelin mermeran, een jeukerig gevoel hebben, wegens die haartjes. En-, zulke haartjes hebben of afgeven.

Mermeran, zie meran.

Merŏk, Merauke.

Mes, pijl of vischspeer met één ijzeren punt met weerhaak.

Mes, enkel. Kedin mes, een enkelen kant. Săr of jel mes, hutje met een enkelen dakkant, dus afdakje. Ngaroen kid mes, schelpje met een enkelen kant, = oorschelpje.

Mestêr, en-, gezag of recht doen gelden op, zich aantrekken, zich gelegen laten liggen aan.

Met, zwart. Ai met, een ebbenhoutsoort, diospyrossoort, maba ellyptica Forst. Wăt met, zwarte steensoort. Wăt met na moe diw te? spotvraag aan iemand die lui is om op te staan. De wăt met wordt ook veelvuldig als verbodsteeken gebruikt. Hij wordt gelegd aan den voet van een belwirin; de menschen nemen een voor een den steen op of raken hem aan met een hand, terwijl ze met de andere ten hemel wijzen en onder aanroeping van Doead- Lêr- Woean of Lerwoel, bezweren, dat die steen hen zal treffen, als zij 't beloofde verbreken. Deze bezwering heet: enwil wăt met.

Metan, nang-, (v. met), zwart, donker van kleur zijn.

Metêr, (H. meter), meter als lengtemaat en als meetwerktuig, duimstok.

Metmettan, (v. mettan), zwermsgewijze, troepsgewijs.

Metrăn, zie matrăn.

Mettan, zwerm van insecten, vlucht van vogels, school van visschen, troep van menschen.

Mi, pis. Nĕk-, pissen, wateren. Nĕkmi watan, wateren. Nĕkmi fedan, doen stikken door overgroei, b.v. nifar nĕkmi fedan atbăk, het onkruid heeft de tabak verstikt.

Miēt, (M. meti), ebbe, het bij ebbe bloot gekomen strand, de zeebodem zoover die bij ondiepten zichtbaar is. Miēt enro, de ebbe valt in. Miēt retan, het laag tij op zijn keerpunt. Miēt lăi, ebbe met zeer laag verval, zooals b.v. bij volle of nieuwe maan. Miēt sien, ebbe met weinig verval. Miēt janan, rif, zandbank in zee, die met laag water droog valt. Noehoe miēt bissa, 't heele land en strand, overal, heinde en ver. Enleïk hira baeil te entoeb miēt, met verachting op iemand neerzien, letterlijk: als op drek die op het strand ligt, (het zeestrand is de algemeene bestekamer). Wăd miēt, schelpdieren en visschen die men op en

langs het strand vangt. Miēt abrenan, zie abrenan. Miēt lêr sak, laag tij overdag invallend. Miēt lêr wāv, laag tij bij avond invallend. Miēt dedan, laag tij bij nacht invallend. Entai miēt, langs het strand schelpdiertjes en vischjes zoeken. Enba miēt, of enho miēt, langs het strand loopen, het strand als verkeersweg beschouwd.

Mif, droom. Droomen ontstaan, doordat de ziel, angmaān, gedurende den slaap het lichaam verlaat; de personen of plaatsen waarvan men droomt, heeft de ziel bezocht of ontmoet. Voelt men zich bij 't ontwaken onlekker, of ziek, dan heeft de ziel op haar tochten booze geesten ontmoet, die haar mishandeld hebben. Entôr mif, een droom verklaren. En-, droomen. Wanneer men een sprookje gaat vertellen, laat men eerst eenige oogenblikken het gelaat op de knieën rusten, zich houdend alsof men slaapt, daarna richt men zich op, zeggende: oemif ken ruk. ik heb al wat gedroomd, en begint men zijn verhaal. Oemdoek oemmif aka? wat zit je daar te droomen?

Miin, (v. mi), pis. Ni-, wateren.

Mil, vischsoort.

Mimi, kleine mier.

Mimin, oom, broer van moeder; voor broers van vader zegt men jaman jān of jaman warin.

Mimir, (v. en- mir), snoer, rist, al wat aangesnoerd of gerist is.

Mimit, wêr mimit, drinkwater.

Min, liefkoozende aanspreking voor kleine kinderen; in treurzangen worden overleden kleine kinderen altijd zoo genoemd.

Minan, vet, reuzel, merg, keest, teelvocht. Wat abrān rasdoewoek minar famĕhe fo janan, door de vleeschelijke gemeenschap van man en vrouw ontstaat het kind. Minan laran, teelvocht. Ai minan, hart van een boom.

Minat, vet, doorvoed, vettig, olieachtig.

Mĭngin, groote klappertor.

Mĭngo, (M. Domingo), Zondag, week. Leran Mingo, Zondag.

Minit, zie mitin.

Minminak, klapbus (kinderspeelgoed).

Minoet, (H. minuut), minuut.

Mioen, polder, drassige grond, kleigrond.

Mir, rist, snoer, bosje. En-, risten, aanrijgen, aansnoeren.

Mirin, feest. Mirin kadoen, feest. En-, feesten; blij, opgetogen zijn. Oemmirin aka? waarom ben je zoo blij? heb je zoo 'n pret? Mirin laein of rengan, groot feest. Van een groot werk maakt men ook een feest, enoet mirin, of en- mirin: men vraagt buren, familie en kennissen om te helpen, die dan flink onthaald moeten worden. Enmirin wēe, ngēen, rahan, enz., de lui vragen voor 't aanleggen van een tuin, het maken van een omheining, het bouwen van een huis, enz.

Miroeng, en-, verlangen, begeeren.

Misikit, (M. misdjid), moskee, slamsch bedehuis.

Mĭski, (M. maski of misti), desalniettemin, niettegenstaande, ofschoon, al is het dat, het moet, het betaamt. Mĭski rĕhe, ten minste, op zijn minst, volstrekt moet... b.v. mĭski rĕhe faa, ten minste eenmaal; miski rĕhe oembwa, gij moet volstrekt gaan.

Misil, (M. mitzal), spreuk, gelijkenis. Nanggrĕhi misil, in gelijkenissen spreken.

Mĭssa, (H. Mis), de H. Mis der Katholieken. Endeinar mĭssa, mis hooren. Enoet mĭssa, de Mis doen. Mĭssa sĭksikar, gezongen Mis.

Mitil, knikker.

Mitin, hard schutblad van de klapperbloem; wordt gebruikt, om fakkels te maken of om een klein maar fel vuur te stoken, b.v. bij 't koekjes bakken. Vrouwelijk schaamdeel.

Mitin, of minit, rif of zandbank in zee, die bij laag tij droog valt.

Mitit, karangwortel.

Mitoe, dorpsbeschermgeest; elk dorp heeft er een of meer. Ze moeten door offertjes te vriend gehouden worden. Zij doen vooral dienst als wrekers der verbodsteekens en bijna elke mitoe heeft zijn eigen verbodsteeken en hij straft de overtreders, door hen ziekten over te zenden. Mitoe doean, bewaker en priester van den mitoe. Ini mitoe enma wel ruk, zijn koorts of andere ziekte door den mitoe veroorzaakt, komt weer op.

Mna, vischsoort.

Mo, (oud Keieesch), roede, mannelijk schaamdeel.

Mo, en-, onder water duiken, ook als godsoordeel.

Mo, nas-, nes-, of nes- moe, wrijven, masseeren, schuren.

Modar, dauw, mist. Nam-, vochtig zijn door dauw of mist.

Modat, boomsoort. Tectona grandis sp.

Moear, nat-, den mond spoelen.

Moeat, en-, inladen, aanvullen, ophoopen.

Moed, of ngamoed, troebel, drassig, drabbig.

Moeda, of moeda jang, lading eener schuit of boot.

Moedoet, vischsoort.

Moefêr, zolder, vliering.

Moefoen, toovermiddel, amulet.

Moek, orchidee. Moek kalkaw, tijgerorchidee. Moek arôn boet, kurkentrekker orchidee. Moek bilngaw, vlinderorchidee.

Moek, of mok, napje van een halven klapperdop of van elke andere grondstof.

Moekir, en-, (M. moengkir), verleiden, overhalen, ompraten.

Moekoer, nes-, waterpokken hebben.

Moekro, soort zeer klein vischje.

Moel, allerlei pomalistukken; al wat voor iemand pomali is, b.v. ini moel mēdar, hij moet zich van opossumvleesch onthouden. Moel tān, pomalistuk, dat altijd blijft liggen op zijn vaste plaats (en- tān). Endoek moel, bij afwezigheid van familieleden het jaf moel of heilig vuur onderhouden en verder alle andere plechtigheden verrichten, die in dat geval zijn voorgeschreven. Rahan moel, het huis, waar die plechtigheden gehouden worden. Jafar moel, mandje, waarin verschillende voorwerpen geborgen zijn, op deze plechtigheden betrekking hebbende. Wat moel, vrouw of meisje, die deze plechtigheden verricht en vooral het jaf moel onderhoudt. Zoolang de boot der reizigers geacht wordt nog in de vaart te zijn, moeten zij onbeweeglijk blijven zitten, opdat de boot een rustige vaart zou hebben. Zoolang de reis duurt, mogen zij het rahan moel niet verlaten, tenzij 's Vrijdags, om deel te nemen aan bepaalde dansen, ensōi. Ze moeten zich onthouden van varkensvleesch en stekelige visschen. Moel is verder al wat pomali is en slechte invloeden kan veroorzaken, b.v. benakit ni moel, hetgeen waarvan een zieke zich ter wille zijner kwaal of der aangewende geneesmiddelen te onthouden heeft; in dit laatste geval ook arôn ni moel genaamd. Moel atoeran, alle plichtplegingen welke voor een of andere aangelegenheid voorgeschreven zijn.

Moelin, aandeel in den huwelijksprijs, dat de oom van moederszijde ontvangt; het deel, meestal het buikstuk, van groot wild of groote visschen die gemeenschappelijk verdeeld moeten worden, dat aan den jager toekomt, b.v. wāv lelan moelin.

Moelin, of foelik, in strijd met, schadelijk wegens tooverkrachtige invloeden. Arôn eni ni moelin taheit, zeewater is strijdig met dit geneesmiddel. Deel van een varken dat foelik verklaard is voor zwangere of zoogende vrouwen: wanneer men n.l. den honden kruiden heeft ingegeven om ze moedig te maken, of tooverkruiden bij de schietstrikken, fanfan, gebezigd heeft. Indien de moeders dit vleesch eten zullen de kinderen hunne kracht verliezen.

Moemaha, en-, en- amoemaha, of nam- moemaha, fluisteren, lispelen.

Moemoen, gruis, kruimels, meel.

M o e m o e n l a w o e n, zelfde bet. N a m-, vergruisd, verkruimeld, vergruizen.

Moemoer, G.K. = l a h o e r o e n.

Moemoer, lawaai, leven, gedruisch, gejoel. E n-, lawaai, gedruisch maken. N a m-, zelfde bet.

Moemoes, soort klein mugje.

Moemoet, n a n g-, ontdaan van de vruchten, van vruchtboomen, b.v. f a w n a n g m o e m o e t r u k, de mangga 's zijn al afgedaan.

Moenan, blaas, (lichaamsdeel). M o e n a n n a k w ā t, graveel, het steen.

Moeoen, boomsoort, aleurites tribola; de nootjes er van, die tot deeg gestampt worden en om een klapperbladnerf gekneed, tot een kaarsje, d a m a r, dat de gewone verlichting is der inboorlingen. M o e o e n m ā v, heestersoort, M. djarak pagar, jatropha curcas.

Moeoen, n a m-, sprok zijn van hout.

Moeoer, e n-, grommen, brommen; lasteren.

Moer, a i m o e r, struiksoort met eetbare vrucht; deze vrucht.

Moer, achtereinde, achterkant, achteraan, achterin, achterop, volgende, achterna. E n b a m o e r, achterna komen, later volgen. E n t o e b m o e r, in de plantingen verblijven. E n t a h a m o e r, het roer houden. E n s a k m o e r, terug gaan, achteruit gaan, elke beweging in terugwaartsche richting uitvoeren. O n a m o e r, gij achteraan. E n k ā i o e m o e r w a e i d, buiten kennis zijn, de kluts kwijt zijn. M ĭ n g o e n m o e r, volgenden Zondag. M o e r- l i r ĕ h e, eindelijk, ten slotte. W a h a n m o e r m o e r, later, met ter tijd, in 't vervolg.

Moer, e n-, of e n- f a- m o e r, lasteren, kwaad spreken.

Moer, (M. moerah), goedkoop.

Moerak, geurig, welriekend.

Moerbong, slecht mensch, toovenaar.

Moereng, e n-, borduren.

Moerin, (v. m o e r), buiten, buitenkant, achter, achterkant, rug. E n d i r m o e r i n, buiten staan, zoowel fig. als letterl. b.v. o e d i r m o e r i n, of o e d i r n ĕ b l o, ik blijf er buiten, ik kom er niet tusschen. J a w m o e r i n w o e s, op mij rust geen schuld of verantwoording. E n b a, of e n h o m o e r i n, buiten gaan, buitenom gaan, achterom gaan. D e d m o e r i n r a a n, zie bij d e d.

Moerit, (M. moerid), leerling, volgeling, onderdaan.

Moermaair, e n-, fluisteren, lispelen.

Moermarat, e n-, zabberen, mommelen.

Moeroen, hoofdhaar, harige pluim van de maiskolf.

Moeroet, hoofdhaar. E n-, haar krijgen of hebben. S l ā r e n m o e r o e t, de mais bloeit (wegens de haarachtige vrouwelijke bloeiwijze).

Moeroet, G.K. = w e n g.

Moeroet, G.K. = e l a n.

Moeroet, G.K., huisgenoot. T o m a t m o e r o e t, het eigen volk.

Moesan, weinig, van vloeistoffen.

Moesoen, haar op de slapen en langs de ooren, favorieten.

Moesoen, (M. moesoeh), vijand. E n-, vijandig zijn.

Moetik, b e s, of k a s b ê r j a n a n, klein kanon.

Moet, geheel, allen.

Moet, wolk.

Moet, e n-, (M. moentah), of e n d o- ô n g m o e t, G.K. = e n d o ô n g.

Moet, n a k, j o e t n a k m o e t, de verbodsteekens zijn geplaatst.

Moetan, (v. m o e t), wolk.

Moetmoet, (v. m o e t), bewolkt, betrokken van de lucht.

Moetoen, hulp, bijstand, medewerking. M o e t o e n h ā r, hulp. E n-, helpen, bijspringen, bijstaan.

Moetrān, zie m a t r ā n.

Moĭn, zie n g a m o ĭ n.

Moïs, zie m ō s.

Mok, zie m o e k, napje. N a k-, uitpuilen, zich ontwikkelen van de borsten; uitbotten.

Mokar, kruimel.

Molan, w ā r m o l a n, een kaladisoort.

Mom, een krabsoort. Op plaatsen aan 't strand waar men ze ziet, mag men zijn gevoeg niet doen, noch de copula verrichten.

Mom, e n-, G.K. mommelen.

Momang, e n-, een mondvol nemen; een poging doen om in te slikken.

Momar, toovermiddel om onkwetsbaar te maken; onkwetsbaar. E n-, onkwetsbaar maken.

Momāv, (v. m a v a n), n e s-, of n ĕ f-, betrokken of bewolkt zijn der lucht; zie n g a m ā v.

Momoeoer, (v. e n- m o e o e r), lasterlijk. T o m a t m o m o e o e r, lasteraar.

Momoewat, (v. e n- m o e w a t), lading, stapel.

Mooe, banaan, pisang, musa paradisiaca. M o o e t ê n, pisangstam. M o o e t a n a n, of G.K. d e ī n m a t a n, pisangscheut. M o o e t e e n, of G.K. d e ī n t e e d, pisangkam. M o o e r e k i n, halve pisangkam. M o o e f o e n o e n, of G. K. d e ī n b o e r o e n, pisangtros. Pisangsoorten zijn: m o o e k a b a, n g o e r s i l a n, l ā v, s a n, m ā v, k a l e b, s ā b- o e o e k, l a l a, k o e m n i e n, t e e n- r i w o e n, f a d-m ā s, m a k b e ī k, i s o e, w o e r- m ĕ-h e, l o l o e ī r, t o k- d a t- l ê r, n g a f, t ā n, r ā t- j a n a n- n a a n, m a r o-h o i, k a d k ā r, l ā r, d a r ē w, enz.

Moôn, vischsoort.

Moôn, e n-, zwijgen, stil zijn, bedaard, kalm, rustig zijn; niet meer bewegen, niet meer huilen.

Moôr, G.K. = h o e n g a n.

Mōr, vischsoort.

Mor, n a n g-, groen zijn. M o r, of m o r m o r, groen.

Môr, o e w a r m ô r, groote langwerpige kanarinoot; de boom, die zulke vruchten levert.

Mōrlāi, G.K. = m ō r l a i n.

Mōrlain, (v. m o e r o e n en l ā i), langharig, met lang haar.

Mormoeroen, een tor, die aan de aardvruchten knaagt.

Mormoran, aansluitend, dicht opeen.

Morsahat, m o e r o e n m o r s a h a t, raagbolsgewijze uitstaand hoofdhaar.

Mōrtĭl, of j ē w m ō r t ĭ l, zeer groote diepzeehaai.

Mōs, of m o ī s, houten zwaard, in den vorm van het gewone Keieesche hakmes, n g ī r, door H o e k o e m aan de menschen gegeven, om twisten te beslechten. Indien een kibbelpartij tot handgemeen dreigt over te slaan, dan springt de bezwaarder er van, met dit zwaard zwaaiend, tusschenbeiden.

Môt, n a m-, inhouden, bevatten.

Mot, bijziend, kortzichtig, half blind. W a h a- m o t, slecht ziende.

Motak, e n-, dicht op elkaar staan, gedrongen zijn, vast aansluiten, aangestampt zijn.

Motan, lummel, botterik, stommeling. N e s-, lomp, bokkig zijn.

Mōv, = m o v a n, schaduw. E n-, of n a k-, duister zijn, lommerrijk, beschaduwd zijn.

Movan, zie m a w a n.

N

Na, te, in, op, aan, enz.; beantwoordend de vragen: waar? waarin? waaraan? waarop? b.v.: e n l o e r o e k n a t a h e i t, in zee baden. De werkwoorden echter, die geen handeling, maar een toestand van rust aanduiden, als: zitten, blijven, liggen, hangen, staan, enz., hebben op voornoemde vragen geen voorzetsel bij zich; b.v.: e n d o e k T o e a, te Toeal wonen; e n k e r d j a n a T o e a, te Toeal werken.

Ook dient n a, om aan te duiden de wijze waarop, of het middel waarmee de handeling door het werkwoord uitgedrukt, geschiedt, b.v.: e n m ā t n a l a f a r, van honger sterven; e n h ô r n a b o e l i n, met een naald naaien.

Naa, n a k-, kleven, plakken.

Naa, (blijft onvervoegd), zijn, bestaan, aanwezig zijn, b.v. w ê r n a a, er is water. Ook beteekent n a a: doen zijn, aanwijzig doen zijn, dus: erop, erin, eraan, enz., b.v.: o e m o e t w ê r n a a, doe er water in of op of aan; o e m o e t t j e t n a a, doe er verf in, of doe er verf op, verf het.
In verbinding met het bezittelijk voornw. beteekent n a a, hebben, bezitten, b.v.: n ĭ n g k o e b a n g n a a, ik heb geld; n ĭ n g s e b a b n a a, ik heb er een reden voor.
In verbinding met werkwoorden beteekent n a a: kunnen, vermogen, in staat zijn tot, b.v.: o e o e t n a a, ik kan het; o e w ā r n a a w a t, ik kan het makkelijk dragen; h i r a e n o e t n a a w a e i d, het is onmogelijk.
In verbinding met w a k, beteekent n a a: totdat, eenigen tijd, even, eens, b.v.: o e m t e o e k n a a w a k, wacht even, totdat...; o e f i k i r n a a w a k, ik zal er eens over nadenken; j a w n a a w a k, laat mij eens (doen, probeeren.)

Naan, adem. N a a n k e t, buiten adem, kortademig, amechtig, aamborstig. N a a n m ĕ h e, of n a a n f a m ĕ h e, in één adem, in één teug, in eenen door. N a a n s i e n, doodsadem, doodsnik. E n-, ademen.

Naan, sirihblad, peperblad, piper betle L., N a a n k o l k o l, en n a a n n a n g m l e t a n, donker gekleurde, minderwaardige soort. N a a n n a r n ā r, beste soort met lichtgroen gekleurd blad, als het blad van den a i n ā r.

Naang, n ĕ f-, (v. n a a n), spijzen opscheppen. B ĭ n g a n n ĕ f n a a n g, eetbord.

Nāb, n ĕ f-, verzwijgen, het zwijgen opleggen aan medeplichtigen.

Naban, h a b o n a b a n, of h a b o l a e i n, opwaatsche kromming voor en achter aan de kiel eener boot; voor- en achtersteven.

Naban, uitgezochte veldvruchten, die men bewaart, om later weer uit te pooten, zetter, pooteling, zaailing.

Nabang, n a b-, uitmunten. T o m a t n a b n a b a n g, adelijke, notabele.

Nabi, (M. nabi), booze geest, vooral zeegeest; profeet.

Nabkoerat, (v. o e r a t), rimpel, gerimpeld.

Nadan, een stekende vischsoort. J ē w n a d a n, haai met bekaanhangsels.

Nafit, haar van den arenpalm, (M. gemoetoe).

Nafohot, of n g a f o h o t, een erwtsoort, cicer sp.

Nafsoe, (M. napsoe), drift, hartstocht. N a f s o e t o e r, te kwader trouw, in arren moede.

Naftangwow, of t a n g a w o w, (v. h a n g a en w o w), kruis, kruisvormig. Letterlijk: achtarmig, doch de zesarmige zeester wordt ook h a n g a w o w of t a n g a w o w genoemd.

Naftêr, vriend.

Nāi, goed (in onbruik geraakt, zie f e l e t n ā i), N ĕ f-, beterend, herstellend zijn.

Nail, G.K. = j e b a n.

Nain, heuvel, verhevenheid. R a h a n of s ā r n a i n, plek waar een huis of een hut heeft gestaan en waar men dan gewoonlijk een vruchtboom plant ter herinnering. L ā r n a i n, zie bij l ā r.

Nain, stuksnaam voor naalden, b.v. b o e l i n n a i n t ĭ l, drie naalden.

Naing, schuin, taps. N ĕ b-, schuin toeloopen, N e s-, schuin zijn. E n a f n e s n a i n g, schuin afkappen. E n a f r ō d, recht, vlak afkappen.

Nair, n a b-, of n ĕ b-, rekken, elastisch zijn.

Nāk, n e s-, G.K., beschamen, beschaamd maken.

Nak, n e s-, afwisselen, om beurten doen.

Naka, of n a a k a, tusschenwerpsel van grootspraak of uitdaging, = wat dacht je dan? wat anders? O e b a n a k a, wel zeker ga ik. O h o n a k a, wel ja, wat anders? waarom ook niet?

Nakfo, behalve, totdat.

Nalik, of n g a l i k, n e s-, of n e s-, vlug doen; vlug, rap zijn; opschrikken.

Nalin, zeer, in hooge mate.

Naling, n e s-, (v. h a l i n g), verwisselen, opruimen, wegdoen, van kleeren verwisselen, afwisselen, elkaar aflossen. E n w o o n e s n a l i n g, van den een tot den ander toeroepen om een bevel of bericht over te brengen. D o e a d n e s n a l i n g o! verwensching.

Naloeboer, n a f-, of n ĕ f-, zwanger zijn, baren, moeder zijn. T o m a t n a l o e b o e r, een vrouw die zwanger is of kinderen heeft.

Nām, steile diepte, steil in zee afloopende kust, reede.

Namat, n a k-, zwak, tenger, zwak zijn.

Namnga, inwendige pijn of ziekte.

Namngaān, of m a n g a ā n, gewonde, gekwetste, wonde door uiterlijk geweld veroorzaakt; zie m a t m a t a n. N a m n g a ā n t a r o e o e t, duizelig of onwel worden bij 't zien van bloed, zooals, naar men zegt de boschduif, t a r o e o e t, ook doet.

Nan, n ĕ f-, G.K. uitschelden.

Nanan, tijdstip, bepaalde tijd voor iets. E n h o r a k n a n a n, vragen wanneer iets plaats zal hebben. O e k a i n i n a n a n h o e b, ik weet er den juisten tijd nog niet van. N a n a n b e? wanneer? N a n a n is ook: voor goed, blijvend, duurzaam, in tegenstelling met w a l w a l i n, voorloopig, b.v.: r o e v a t n a n a n, de blijvende pennen van hard hout in een boot, die de r o e v a t w a l w a l i n, de pennen van bamboe, die enkel gediend hebben om te passen of de planken goed aansluiten, vervangen.

Nang, n a-, zwemmen.

Nang, draak, inzonderheid de groote draak, die onder de aarde hangt. Hij draait met de zon mee. Wanneer hij zijn staart roert, is 't aardbeving. Men maakt dan lawaai en slaat de honden, opdat ze janken. De draak wordt dan bang voor 't kabaal, houdt zich weer stil en de aardbeving houdt op.

Nangan, land in tegenstelling met de zee; het land dat voor tuinbouw gebruikt wordt; ook het braakliggend land of k a i t. E n t o e b n a n g a n, in de plantingen verblijven. E n b a n a n g a n, naar de plantingen gaan. E n h o n a n g a n, over land reizen, in tegenstelling met e n h o r o a, over zee reizen. T o m a t n a n g a n, een boschmensch. De uitdrukkingen n a n g a n, landwaarts, en r o a, zeewaarts, worden veelvuldig gebruikt om een richting aan te geven, zooals wij zouden zeggen: rechts of links.

Nangetan, zie e t a n.

Nangka, (M. nangka), vruchtboom, anona muricata; de vrucht daarvan (niet inheemsch op Kei).

Nangôk, e n-, schreeuwen, kijven, kibbelen, boven de anderen uitschreeuwen.

Nangon, of n a n g n a n g o n. G. K. = h a n a n g o e n.

Nanoen, opnieuw, nogmaals tot verbetering van de eerste maal, b.v: e n a h ā i n a n o e n, opnieuw steken; e n k e t e t n a n o e n, verbinden, opnieuw binden, enz.

Nanwēwa, rondom, in 't ronde, zie w ē w a.

Nār, ster. N ā r h ô r, de melkweg. N ā r n a m s ā i, vallende ster. E n t o e b e n w e ā n g n ā r, liggen te luieren. N ā r e n w ā r l a i n, staartster. A i n ā r, boomsoort, kool Banda, pisonia alba span. De jonge bladeren worden als moes gebruikt.

Nār, n a-, zeggen, spreken, praten, bespreken; bestellen; bedoelen, meenen. N a n ā r l ā i, luid spreken. N a n ā r k o e t, zacht spreken. E n d o e k n a n ā r a f a, iets zitten te bespreken. N a n ā r a f a t o e n a n, iets ernstigs zeggen. N a n ā r h i r a, kwaad spreken van iemand. N a n ā r j a t a t, overslaan in 't spreken, iets onvermeld laten. N a n ā r t o e l, vertellen, kennis geven. N a n ā r s a k, G.K. kennis geven, meedeelen, verwittigen. N a n ā r t o e m, of e n h o e l t o e m, praatjes verkoopen. N a n ā r k i r, ompraten, aanzoeken, verleiden. N a n ā r w ē e n g, jokken, foppen, veinzen. N a n ā r f a d a n g, of n a n ā r f e d a n, beslist zeggen waar 't op staat en daarmee uit. N a n ā r f a d a n g b e r k ā r, een zaak beklinken. N a n ā r f a t o e l, voorzeg-

gen, influisteren, wat een ander zeggen moet. N a n ā r b i t, ontraden, tegenspreken. N a n ā r d a a n g, of t o e a k, met nadruk of aandrang zeggen. N a n ā r w o e s, kletspraatjes vertellen. O e m n ā r a k a? wat heb je te vertellen? wat is er van je dienst? N a n ā r a t o e r a n w e h i r a, of n a n g g r ĕ h i a t o e r a n w e h i r a, zie bij a t o e r a n. N a n ā r f e e, kort en bondig zeggen. O e n ā r o w a e i d, ik heb het niet tegen u; ik spreek niet van u. N a n ā r w e h i r a, tegen iemand zeggen; n a n ā r h i r a, of a f a, over iemand of iets spreken; kwaadspreken van iemand. N a n ā r vertaalt ook: bedoelen, b.v.: o e n ā r h a b o, o e m f a h a i l e, ik bedoel de boot, die je onlangs gekocht hebt. O e m n ā r i f e l b e? wat zeg je daarvan? O e n ā r a f a w a e i d, of o e n ā r f e l ô n w a e i d, ik zeg er niets van. N e s-, stotteren, hakkelen; verklikken, aanbrengen.

Nār, n a b-, of n ĕ b-, kuchen, de keel schrapen, kuchen om zich te doen hooren, om de aandacht te trekken.

Narāk, bij 't krieken van den dag, in alle vroegte.

Naram, faam, roem, naam. T o m a t n a r a m l o e l i n, man te goeder naam en faam bekend.

Naran, verhemelte van den mond.

Nardidin, zie n a s- d i d i n.

Narho, gehuwd. T o m a t n a r h o, getrouwd persoon.

Narnār, lichtgroen, zooals de bladeren van den a i n ā r. N a a n n a r n ā r, zie n a a n.

Nās, suiker. N ā s E i w ā v, siroop van sagoeeer of toeak gekookt. N ā s t a t a a w, Javaansche harde bruine suiker: de halfronde stukken zijn in klapperdoppen, t a a w, gevormd. N ā s n g o e o e r, de gewone witte suiker.

Nās, (M. nanas), ananas, ananassa sativa. N ā s E i w ā v, de gewone roodachtige vrucht. N ā s m ā v, de ananas met gele vrucht. N ā s a i, een aloëplant, ijzerplant, aloe ferox Mill. N ā s B a l, aloësoort, agave cantula Rox., van welks bladvezels dun touw gemaakt wordt. Van de bladvezels der gewone ananasplant wordt naaigaren gemaakt, evenals van die der n ā s w a t a n, een agavesoort.

Naskāk, slijm, slijmerige uitwerpsels bij zware hoest.

Nassosowa, (v. n a s- s o w a), kolk, draaikolk.

Nāt, n a k-, pruimen, vooral tabak; eten zonder, bijspijs, b. v. n a k n ā t w a t b e n a w.

Natal, Kerstmis.

Natar, n e s-, of n e s- n i t n a t a r, valsch klinken, b.v. van gong, pot, bel, of andere voorwerpen, die gescheurd zijn; knarsen.

Natar, n a m-, zich beheerschen, zich bedwingen.

Natnanan, zie bij k a r i n.

Natnet, plaats van bestemming, doel. O m o e n a t n e t o h o i b e? waar reist ge naar toe? Zie bij w a h a.

Nattoeroen, valwind, korte hevige storm.

Nāv, struiksoort, hibiscus mutabilis L.

Nāv, n a f-, of n ĕ f-, zinken, onder gaan, ergens onder kruipen. N a m-, gezonken zijn.

Nāv, n e s-, gebeden prevelen om den m i t o e te verzoenen, wanneer iemand diens verbodsteeken overtreden heeft; zoenoffer brengen om de verstoorde geesten te verzoenen.

Nāv, n e s-, G. K., n e s n ā v d e, de dagen aanteekenen op de telplank, d e.

Naw, G.K., beeld.

Naw, n a-, kauwen. N a n a w b a f a, kieskauwen, zabberen.

Nawan, oud, sleetsch.

Nawoen, zuiden, zuidelijk.

Nawoet, n a k-, dronken zijn. N a k n a w o e t a f a, van iets dronken zijn.

Ne, n a n g-, warm, heet zijn. L ê r n a n g n e, warm weer. R a a n n a n g n e, hevig van inborst, driftig, vurig, O e l i n n a n g n e, koortsig.

Ne, maar, doch, indien. B e t n e, indien. O h o n e, ja maar, twijfelachtig of herroepend ja. I n e, jawel, maar....

Nĕfre, ween nĕfre, G.K. maanmaand, ongeveer Juli of Augustus.

Nehet, nas-, of nes-, veinzen, geheimzinnig doen, verzwijgen, achterhoudend zijn.

Neil, G.K. = waeil.

Neïn, nes-, onduidelijk, heiig zijn.

Neïn, nar-, strak, gespannen zijn.

Neïr, nĕf-, G.K., kippenvel krijgen.

Nejen, zes. Einnejen, zes. Woetnejen, zestig. Rāt- nejen zeshonderd. Riwoen- nejen, zesduizend.

Nelan, anders, elders.

Neljôn, openlijk. zichtbaar, duidelijk. Woer neljôn, stukken van waarde, die open en bloot liggen, b.v. kanonnen, die zoo maar buiten liggen. Tomat ni oe of wahan oe neljôn, man in goeden doen.

Nēm, en-, of na-, vergaderen, bijeenkomen, samenkomen.

Nēmhada, G.K. = ngimit.

Nen, aanspreking van kinderen tegen hun moeder, en van ouders tegen hun dochters; algemeene vertrouwelijke aanspreking tegen vrouwelijke personen; voor kleine meisjes zegt men veelal: nen koet. Nen āv, moei, tante, vrouwelijke familieleden. Nen te, grootmoeder.

Nenar, en-, of nam-, zie namdoeoe.

Nenar, nang-, boos, driftig zijn.

Nenat, of wār nenat, een slingerplant.

Neng, een varenkruid, M. daoen pakoe.

Nêng, na-, (v. ne), verwarmen, warm maken. Nanêng wêr, water kooken. Nanêng koef, koffie zetten.

Nengar, vin van een visch.

Nengne, = nang- ne.

Neno, doel, mikpunt.

Nĕr, en-, zie en- boeb.

Nĕr, nam-, gescheurd zijn.

Nêr, nes-, aanbrullen.

Nêr, na-, puntig, stekelig, doornig zijn. Afa nanêr, stekelige dingen.

Neran, scherp, snijdend, al wat scherp of snijdend is, wapen, gereedschap. Neran matan, wapens, gereedschap. Enbeïn neran, een krijgsdans uitvoeren. Tomat neran, weerbaar man, krijgsman.

Neran, nĕf-, (v. maneran), pruimen, betel kauwen. Fig.: bikken, eten.

Nerdoôn, een stekende vischsoort.

Nerneran, (v. neran), wapenen, gereedschap, al wat scherp is.

Nerōi, (oud Keieesch), onbewoond.

Nerwālroe, (v. neran, en- wāl en roe), tweesnijdig.

Nesjāv, Nieuw- Guinea, inzonderheid de west- en zuid-weskust. Tomat Nesjāv, Papoeees.

Neskoek, zwarte vogelsoort, centropterus spilopterus, als belichaming van booze geesten beschouwd. Wanneer hij roept, vooral wanneer men zijn geroep nabootst, zal spoedig iemand sterven.

Neslifir, daggevel.

Nesnaw, goot, geut, waterleiding, zooals die veel van bamboe gemaakt worden.

Nesnil, vischsoort, groot tān of tata.

Nēt, na-, of nes-, blekken, afblotten, van de schil ontdoen, b.v. bamboe, suikerriet, enz.

Netnet, gezond en gaaf. Enil netnet ni noehoe, zonder ziektes doorstaan te hebben, van een reis terugkeeren.

Nēv, nĕf-, daveren, dreunen, weerklinken.

Nēw, naf-, weerkaatsen. Wioen nafnēw, echo, echoën.

Nga, klein boschje boomen of struiken van dezelfde soort b.v. mooe nga, pisang boschje.

Nga, nam-, inwendige pijnen gevoelen.

Ngaawr, onrijp van vruchten, onvoldragen van kinderen of jongen, pasgeboren van kinderen of jongen.

Ngāb, en-, (v. n g a b a n), op of over den schouder dragen, b.v. e n n g ā b e s b i n g a r, een geweer (met den bandelier) over den schouder dragen.

Ngabal, (v. n g a n g a en B a l) eigenlijk: lans van Bali, die het palladium werd, waarin de groote beschermgeest der Loerlima 's woont, en verder bij uitbreiding, deze beschermgeest zelf, hetgeen thans de gewone beteekenis is van N g a b a l. Oudtijds ging het groote opperhoofd der Loerlima 's, wonende te O h o i- w o e r, aan de westkust van Kl. Kei, naar Bali, om daar de plaats zijner oorspronkelijke herkomst te bezoeken. Hij bracht mee terug een zwaard, s o e r o e k, en den lans, n g a n g a. De n g a n g a bracht hij naar **L a i r- o h o i- l i m**, om een verbond te sluiten met de Loerlima's van J o e t, en daar is thans nog het voornaamste heiligdom van N g a b a l. Verder heeft hij zijn verblijfplaats in elke plaats waar een radja der Loerlima 's woont of eertijds gewoond heeft. Op deze plaatsen huist hij gewoonlijk in een w o w o e, ficus altemiraloo. Het priesterschap of m i t o e- d o e a n schap ervan is eigen aan en erfelijk in de koninklijke familie en wordt meestal bekleed, door den oudsten broer des konings.

Ngaban, schouder. H a b o n g a b a n, = h a b o n a b a n, zie n a b a n. N g a b a n t e i n a n, of w i l i n t o e n a n, de eigenlijke bruidsprijs, in tegenstelling met de bijkomende geschenken.

Ngabobar, (v. e n- b o b a r), bang, schuw, vreesachtig.

Ngaboer, of n g a b o e r i n, (v. e n- b o e r), diefachtig.

Ngaboeroet, (v. e n- b o e r o e t), gierig, vrekkig.

Ngaboôr, rups.

Ngād, al wat iets anders vervangt of er tijdelijk voor dient. E n-, vervangen.

Ngadan, zie n a d a n.

Ngading, of k a d i n g, knie in een boot.

Ngadoar, boomsoort. Het afkooksel der bladeren laat men kinderen drinken, die aan Engelsche ziekte lijden. De gekneusde wortel dient als laxeermiddel.

Ngaein, stam, stengel, halm; stukswoord voor boomen, palen en stijlen. In 't algemeen worden boomen en de vruchten welke ze voortbrengen met hetzelfde woord aangeduid. Wil men meer bepaaldelijk een van beiden aanduiden, dan voegt men er voor den boom de bepaling n g a e i n bij en voor de vrucht w o e a n, b.v. n o e o e r n g a e i n, klapperboom, n o e o e r w o e a n, klappernoot. N g a e i n is ook de steel of schacht van voorwerpen, b.v. n g a n g a n g a e i n, de schacht eener lans; p e n n g a e i n, pennehouder. N g a e i n is ook persoon, in uitdrukkingen als: O e m b w a n g a e i n, ga zelf, in eigen persoon; o e l i n n g a e i n, de persoon zonder meer, zonder iets te hebben; **i e n b a n i** o e l i n n g a e i n w a t, hij gaat zonder iets te dragen of iets bij zich te hebben. E n d o e k ' n i o e l i n n g a e i n, niets bezitten.

Ngael, n e s-, of n e s- n g i l n g a e l, borrelen, zieden, herhaaldelijk opspringen, de beweging van een kind in den moederschoot.

Ngaêt, boog van een schietstrik of andere strikken, welke deze gespannen houdt.

Ngaf, a i n g a f, boomsoort.

Ngaf, een pandanussoort.

Ngafa, boomsoort. Afkooksel der bladeren wordt gedronken als afdrijvend middel of dient als compres op versche wonden, of wordt gedronken bij opgezetten buik. Afkooksel van blad, bast en wortel bevordert het verschijnen der nageboorte.

Ngafat, (v. e n- a f a t), witte mier, termes.

Ngaeling, n e s-, veinzen.

Ngafeăr, zolder, vliering.

Ngafit, zie **n a f i t**.

Ngafôt, n a f-, zie n a f- n g a f o h o t.

Ngafoeït, G.K. = n g a t ê r.

Ngafoho, maanmaand overeenkomend met Juli of Augustus, als n.l. de n g a f o h o t rijp zijn.

Ngafohot, of **n a f o h o t**, erwtsoort, cicer sp. N a f-, blind zijn, doch met zichtbare oogappels, die meestal door staar vergrijsd er als erwten uitzien.

Ngahir, n ĕ f-, benijden, afgunstig zijn.

Ngail, e n-, of n a m-, zie n e s- n g a e l.

Ngăi, (M. gadean), pand, onderpand, waarborg. E n t a m f o n g ă i, in onderpand ontvangen. E n t i w o e t n g ă i, eenonderpand inlossen. E n w a- t o e k n g ă i, een pand verbeuren. M a n g a n g ă i, sagokoek, waarvan reizigers vóór hun vertrek één beet genomen hebben, **e n k i k n g ă i,** en die gedurende hun afwezigheid bewaard blijft. Deze koek is als een onderpand van hun behouden terugkeer: zoo zeker zullen zij terugkeeren, als iemand, die slechts even zijn maaltijd heeft onderbroken, terugkomt om verder te eten.

Ngăi, n ĕ f-, n ĕ f n g ă i o e t, luizen vangen.

Ngair, j a b a r **n g a i r,** kleine vleermuis. O e w a r n g a i r, kleine soort kanarinoot.

Ngahong, (v. e n- h o n g), scherp, brandend voor den smaak, als b. v. peper. Fig.: bits, opvliegend. **E n t a h a f o k a b i n g a h o n g,** of **n a n g g r ĕ- h i** k a b i n g a h o n g, zich bits en scherp uitlaten. N ĕ f-, driftig, opvliegend zijn.

Ngalaêr, scherp, puntig, doornig, stekelig.

Ngalong, e n-, of n e s-, G.K. = huichelen, veinzen.

Ngaleman, (v. l e m a n), diep.

Ngalawar, (v. l a w a r), breed.

Ngalik, n e s-, zie n e s- **n a l i k.**

Ngalir, e n-, zieden, kooken.

Ngalir, e n-, G.K. = e n- d e i n a r.

Ngaliwoer, (v. l i w o e r), wild vleesch, dat door de huid van voetzool of handpalm uitpuilt; op G.K. ook framboesia.

Ngaloelin, (v. l o e l i n), gulhartig, ijverig.

Ngaloem, eetbare boonsoort.

Ngalôn, een groote boschspin, op sommige plaatsen ook spin in 't algemeen.

Ngam, vischsoort.

Ngam, boomsoort, zie bij e n.

Ngamăv, (v. m a v a n), betrokken lucht, beschaduwd, frisch, lommerrijk.

Ngamaroen, (v. m a r o e t), tam, mak, gedwee.

Ngameran, somber, zwaarmoedig.

Ngamiit, rad, vlug, rap.

Ngamir, zie g a m b i r.

Ngamoed, (v. m o e d), troebel, drabbig, drassig.

Ngamoeoer, e n-, kletsen, kwaadspreken, lasteren. E n-n g a m o e o e r n g i r, zelfde bet.

Ngamoĭn, waarachtig, oprecht. N a- n ă r n g a m o ĭ n, oprecht spreken. E n h ê r **n g a m o ĭ n,** zoo vragen, dat men verkrijgt, n.l. dat de uitslag in waarheid aan de vraag beantwoordt. N i n g a m o ĭ n, verhoord worden, verkrijgen hetgeen men vraagt.

Ngamoon, platzak, inzonderheid bij vischvangst of jacht.

Ngăn, n a m-, zie n a m- n g a ă n.

Ngăn, n e s-, verachten, minachten, misprijzen.

Nganaan, e n-, of **n ĕ f-,** stinken.

Ngananam, of n g a n a n a m l o e- l i n, gunstig, welwillend gestemd.

Ngang, n a t-, (M. nganga), opengesperd, wijd geopend zijn.

Nganga, langs, speer met ijzeren punt. Een bamboelans heet j o e k.

Ngangan, schelpsoort, cardium costatum.

Ngangôr, insect, dat aan 't suikerriet knaagt.

Ngangôr, jicht.

Ngangoeoes, boomsoort, morinda tinctoria; levert een gele verfstof. Door ze met de rijpe vrucht in te wrijven, verwijdert men weervlekken uit kleeren.

Ngăr, e n-, inkeepen.

Ngăr, rek, trek, als in: n g ă r m ĕ h e, in eenen trek, in eenen door.

Ngăr, roof van een wond.

Ngăr, e n-, peilen, schillen. N a m-, afgeblot, losgegaan, van iets, dat ergens tegen bevestigd was.

Ngăr, n e s-, uitglijden, uitglippen, b.v. bij 't klimmen in een boom.

Ngara, een roode vischsoort.

Ngara, n a t-, verbijsterd zijn.

Ngarĕhen. driftig, vurig, hartstochtelijk; sterk van dranken, zwaar van tabak. I w o e n r a a n n g a r ĕ h e n, opgewonden.

Ngaridin, koud, koel, frisch.

Ngarin, G. K. = n g a r o e n- k i d- m e s.

Ngarinan, (v. i n a n), goed, levendig, vlug, hel. W a h a n n g a r i n a n w e l r u k, hij is weer bijgekomen, 't gelaat is weer levendig, b.v. na een bezwijming.

Ngariroet, (v. i r o e n), smakeloos, flauw, walgingwekkend.

Ngaritin, ondiep.

Ngarjaw, boomsoort.

Ngarloer, e n m a l i d n g a r l o e r, aldoor lachen.

Ngarngăr, groote groene boomkikvorsch; kikker in 't algemeen.

Ngarngaroes, ingescheurd, ook van wonden.

Ngarnēĭn, (v. n a r- n ē ĭ n), strak, gespannen.

Ngarnitil, groote zwarte bijtende mier.

Ngaroeang, n ĕ f-, spijt hebben over, treuren om, heimwee hebben naar, verlangen naar.

Ngaroemin, net, zindelijk, zuiver, mooi.

Ngaroen, G. K. = m o r m o e r o e n.

Ngaroen, een woekerplant, eriodendron of philodendron monstera.

Ngaroen- kid- mes, zeeoortje of oorschelpje.

Ngaroetan, (v. o e t a n), opvliegend, prikkelbaar. N ĕ f-, kitteloorig, naijverig zijn.

Ngaroetoen, n a n g r o e t o e n, of n a r r o e t o e n, aangebrand, aangebakken.

Ngarogan, vischkuit, die drijvende op zee gevonden en vooral in den oostmoesson ingezameld en gegeten wordt.

Ngaroon, (v. e n- r o o n), huilerig, drenzerig.

Ngarōv, (v. n a t- r ō v), dof, mat, beneveld. N a f-, beneveld, dof, duister zijn. M a t a n n a f n g a r o v, benevelde oogen hebben.

Ngarotan, gierig, vrekkig. N ĕ f-, gierig, vrekkig zijn.

Ngarowan, a b r o w a n, of b a r o- w a n, zie a b r o w a n.

Ngarsoehoen, soort scrophuleuse wonden, soort elephantheasis.

Ngartewoe, vischsoort.

Ngat, n ĕ f-, of n a f-, janken.

Ngatan, vischsoort, jonge f a r o e n.

Ngatêr, a i n g a t ĕ r. een struiksoort, waarvan de wortel gekauwd wordt, om de afdrijving der vrucht te bewerken of de nageboorte te bevorderen.

Ngatil, e n-, knappen, afbreken van draad, liaan, touw, ketting, enz.; openbreken, openspringen, ontploffen, knallend barsten, doorbreken van een zweer of gezwel, van de zon door de wolken; afgaan van een vuurwapen. N a m-, geknapt, gebroken, ontploft, gebarsten. N e s-, verschieten, verschrikt opspringen, opschrikken; ontploffen door zelfontbranding van vuurwapens.

Ngatir, n a n g-, slap staan of los geworden zijn van iets, dat strak of gespannen behoort te staan. N g o ĭ n n a n g n g a t i r r u k, moe van 't praten, van 't overreden of beredeneeren.

Ngatoear, maanmaand, ongeveer overeenkomend met September of October; gebukt staan houding welke de

lui in deze maand veel aannemen bij de drukte van 't werk in de plantingen.

Ngatoen, een mosselschelp.

Ngatoen, deksel. En-, sluiten met een deksel. Nat-, gesloten.

Ngawn, boomsoort, cordia subcordata, waarvan 't hout vooral gebruikt wordt voor 't maken van knieën in booten.

Ngawo, welriekend.

Ngawoe, dek- of schutblad van bloesems en vruchten.

Ngawoho, G.K., krop van vogels.

Ngawoeoen, of watat ngawoeoen, wees, die ook geen naaste bloedverwanten meer heeft.

Ngawr, onrijp, onvoldragen.

Nge, naf-, of nĕf-, in een kait het struikgewas weer omhakken, om er weer een planting aan te leggen. Woean nĕfnge, of woean nĕfnge wat ai, G.K., maanmaand ongeveer overeenkomend met September of October.

Ngeen, omheining van hout of bamboe. Nĕf-, omheinen, ompaggeren.

Ngeen, een zwarte zee-egel. De steek der lange dunne stekels is zeer pijnlijk.

Ngeen, nam-, onvruchtbaar zijn, van menschen of dieren.

Ngehêr, en-, omduwen, omver stooten. Nam-, of naf-, omgevallen, bouwvallig.

Ngel, langwerpig vierkant mandje door mannen op den rug gedragen aan een bandje, dat onder de kin door over de schouders gaat: dient om pruimgerei en eenige andere kleinigheden te bergen.

Ngel, of ngelan, deel, afdeeling, afscheiding, bed in een tuin, een deel van iets, dat uit meerdere gelijksoortige deelen bestaat. Ngel lim, bijdrage, aandeel dat men geeft. Ngel is verder een soort beurtzang, die 's nachts bij trombegeleiding gezongen wordt. De zang met afwisseling van soli en koor gaat onafgebroken door, terwijl men op de trom met korte tusschenpoozen eenige slagen geeft. Deze uitvoering duurt vanaf dat het goed donker is tot het aanbreken van den dag, en het is volstrekt pomali haar te onderbreken. Zij heeft ten doel, de booze geesten gunstig te stemmen of af te weren. Het gebeurt bij verschillende gelegenheden en dan meestal drie nachten achtereen, b.v. na 't dekken van een nieuw huis, zie en- fareeng; wanneer men een bruid van een ander dorp heeft ingehaald; terwijl familieleden op reis zijn en de plechtigheden der moel worden gehouden, gebeurt het eerst den nacht vóór 't vertrek en twee nachten daarna, vervolgens gedurende de afwezigheid alle nachten van Woensdag op Donderdag, van Donderdag op Vrijdag en van Vrijdag op Zaterdag. Enwoo of ensikar ngel of ngelngel, deze uitvoering houden. Entiwa ngel, deze zangen met de trom begeleiden.

En-, of en- ngelak, afdeelen, afgescheiden zijn, in deelen indeelen, afwisselend of om beurten geplaatst zijn of plaats hebben, tot scheiding bezigen of gebezigd worden. Ahāt enngel ruk, de week is al voorbij (= al afgescheiden, afgesloten). Enngel ruk leran roe, er zijn reeds twee dagen overheen gegaan, tusschen gekomen als scheiding. Enba ngel, op vaste afstanden ingelascht zijn, b.v.: roemat woelwoel erba ngel bissa nĭng mir, in mijn halssnoer zijn op gelijke afstanden roode kralen tusschen geregen. Hôr enngel of enngelak noehoe, de zeearm verdeelt of scheidt het land. Ngel leel, elders, anders, tusschen, zie leen.

Ngelak, deel, inzonderheid van dingen, die uit ongeveer gelijke of gelijksoortige dingen bestaan; zie ngel. Rosarioem ngelak aein, een tientje, van den rozenkrans. En-, zie en- ngel. Enkai ngelak, in alle deelen, dus volkomen kennen met beslistheid weten.

Ngelan, zie ngel. Verder in ngelak nog: de kleinere stukken van den huwelijksprijs. Adat ngelan, de geheele huwelijksprijs: adat = de groote waardevolle, ngelan = de minder kostbare stukken.

Ngelmāt, nĕf-, scherp, bijtend zijn van vochten.

Ngelneen, al wie niet howang is, is ngelneen.

Ngelngal, muskietlarve.

Ngelngel, nam-, zie nam- ngoel.

Ngelngelan, torenschelp, trochus niloticus, M. loia. Zij wordt op bepaalde tijden, n.l. als de joetoet geopend is, ingezameld en verkocht om haar paarlemoer.

Ngeng, varen (plant).

Ngěne, (v. nang- ne), warm, heet; zie **nang- ne.**

Ngengar, G.K. = **dadir.**

Ngengan, nam-, zie **en- ngengat.**

Ngêr, nam-, of nam- nêr, gescheurd zijn.

Ngerlin, helder van vochten.

Ngermeran, donker, duister. Něf-, donker zijn.

Nges, ai nges, boomsoort. Afkooksel der bladeren wordt gedronken als zuiverend middel na de bevalling.

Ngetan, staak, staaf; stuksnaam voor staken, stokken en staven.

Ngēv, (ēv, = iwoen), buikzak van buideldieren.

Ngidoar, boomsoort. Het gekookte blad dient als pleister op ngarsoehoen- wonden. Het sap der vrucht dient als oogwater.

Ngier, steekmandje van saamgebonden palmbladnerven, om bij laag tij tusschen de riffen vischjes te vangen.

Ngier, klimheester, wilde melati, of jasmijnsoort, jasminum sambac.

Ngier, wit, blank, licht van kleur, blinkend van metalen. Mās ngier, zilver. Ni-, wit zijn. Ningier tĭl, een blanke, een Europeaan.

Ngifoen, kuit van visch.

Ngihen, vlug, rap, gezwind, driftig. Ni-, vlug zijn of doen.

Ngihin, stuksnaam voor pakjes, blokjes, koekjes.

Ngihoen, of nihoen, nĕf-, of nĕf-, palmwijn tappen.

Ngik, schreeuw van den vliegenden hond. En-, schreeuwen van deze dieren.

Ngil, kuiltje in de wangen. Atfofar ngil, wangen met kuiltjes.

Ngil, naf-, zonder ziekte zijn. Nafngil tortor, gezond en welvarend zijn.

Ngilngil, teek, tiek.

Ngilngil, rond koperen kalkdoosje; bel, schel.

Ngilngoel, nam-, zie nam- ngoel.

Ngilin, nĕf-, klinken, bonzen van iets waarop men slaat of stoot.

Ngilniloen, melaatschheid. Ni-, melaatsch zijn.

Ngilwow, korte houten knots, vechtstok, knuppel; wordt ook bij sommige verbodsteekens, howêr 's opgehangen: de mitoe zal de overtreders daarmee slaan.

Ngimit, zoet, niet scherp of bitter. Wêr ngimit, zoet water, drinkwater. Abrissan ngimit, peper die nog te onrijp is om scherp te zijn.

Ngĭng, een schelpsoort, terodactylus.

Ngĭng, G.K. = manwoeoen.

Nginik, en-, erwten of boonen doppen.

Nginit, en-, met de vingertoppen nemen, nippen.

Ngintoet, plantsoort. Het sap der geklopte en geperste plant wordt uitwendig tegen de pokken aangewend.

Ngir, hakmes, kapmes.

Ngir, en-, omslingeren, omklemmen, omkronkelen, geslingerd zijn om.

Ngir, nĕf-, huilen van katten; krolsch, bronstig zijn.

Ngir, en-, zie en- ngamoeoer.

Ngirit, of man- ngirit, soort spreeuw, calornis metallica. Nanggrĕhi waawn ngirit, kibbelen, door elkaar praten. Deze vogels wonen bij honderden in één boom, waar het ook steeds een oorverdoovend gekwetter en geschetter is.

Ngirmet, boomsoort. Tegelijk met de schors dezer boomen kookt men pandanusbladeren, die daardoor zwart gekleurd worden.

Ngirngir, een onkruid. Een afkooksel ervan geeft men de barende vrouw te drinken, om den helm dun en zwak te maken.

Ngiroet, blind. E n-, blind zijn.

Ngis, groote zee-egel.

Ngis, e n-, of n ĕ f-, nijpen, knijpen, afnijpen. E n n g i s n a a n, sirihbladeren plukken.

Ngit, n ĕ f-, helder klinken.

Ngit, vast, voor goed, bestendig. E n d o e k n g i t, voor goed blijven, blijven wonen. E n t o e b n g i t, voor goed blijven liggen.

Ngit, G.K. = k a d k e r a t.

Ngitil, G.K. = knikker.

Ngitil, e n-, knippen met de vingers.

Ngiv, mes, spoor van een haan. N g i v b a n g k o e k, tafelmes. N g i v m a r a s, mes in den orm van een aardappel mesje, of broodmes. N g i v s a r k a t of n g i v l o o, knipmes.

Ngiwoe, jong uitspruitsel van gras, kruiden of heesters.

Ngiwoer, maag; doorvoed.

Ngo, e n-, opvouwen, een vouw maken in, een kantje schaven aan iets.

Ngo, n e s-, zijdelings voortgaan.

Ngô, e n-, zie e n- k ô.

Ngobar, gebatikt, batikwerk of nagebootst batik.

Ngod, e n-, zie e n- n g o d a n g.

Ngod, afdeeling volk, volksstam, b.v.: O h o i l i m t a h e i t e n h o e v O h o i t ĭ l n a n g a n, n g o d e i n r o e, de vijf dorpen (L a n g o e r, F ā n, K o l s ē r, G ĕ l a n i t, C h o i d ē r) en de drie landdorpen (R o e m a d i ă n, N g ĭ l n g o f, H i l o e k, eertijds in 't binnenland gelegen), vormen twee volksstammen.

Ngodang, e n-, (M. goedang), ordenen, rangschikken.

Ngoe, olie. N g o e E i w ā v, klapperolie. N g o e t j ă t, lijnolie. N g o e t a n a t, bronolie, petroleum. N g o e e n t o e b k e ĭ n, de olie is gestold. E n w a e i k n g o e, olie koken. Soms komt n g o e voor in de bet. van koekje in olie gebakken, b.v. n g o e k a l ē n, dat herhaaldelijk in offerformulen voorkomt.

Ngoean, o e b n g o e a n, G.K. = s e l l i n of j ê r, schelp als deksel eener waterkruik dienende en tevens als drinknap.

Ngoed, stuksnaam voor rollen linnen of katoen of andere ellewaren.

Ngoef, e n-, n a m-, of n a m- n g o e f- n g o e f, slap hangen, ingevallen zijn door slapheid, b.v. een beursche vrucht. L ā r e n n g o e f, het zeil hangt slap. A t f o f a r n a m n g o e f, ingevallen wangen.

Ngoefar, boomsoort, calophyllum inophyllum Gnt.

Ngoel, n a m-, of n a m-n g i l n g o e l, misselijk, slap, zwak, lamlending zijn, onpasselijk zijn. N ĕ f r e n a m n g o e l, vermoeid, afgemat zijn.

Ngoelin, l i m a n n g o e l i n, elleboog.

Ngoelit, n a m-, zie n a m- n g o e l,

Ngoemoen, boomsoort.

Ngoenai, roosschilfers op 't hoofd.

Ngoengoes, plantsoort, morinda tinctoria. Het aftreksel van den gekookten stengel wordt in 't oor gedruppeld tegen oorpijn.

Ngoenit, dikke bamboesoort.

Ngoeoeng, e n-, of n ĕ f-, in de vuist dragen, omvatten.

Ngoeoer, zand, zandplaat, zandstrand. N ā s n g o e o e r, poedersuiker, gewone witte suiker. N g o e o e r w o e l, soort roode klei. N g o e o e r d o e a n, klein schelpdiertje, dat zich in 't zeezand ophoudt.

Ngoer, of g o e r o e, (M. goeroe), onderwijzer, leeraar.

Ngoêr, stompje, eindje.

Ngoerāi, vuil, vuilnis, vlek, smet. E n- f a- n g o e r ā i, bevuilen.

Ngoeran, garnaal.

Ngoeran, G. K., rotskloof, spleet of gat in een rots.

Ngoerit, bladscheede van de betelbloesem.

Ngoerngoer, vischsoort.

Ngoerngoeroen, een groote keversoort.

Ngoeroet, een peulvrucht: de plant is een heester, de eetbare vruchten lijken veel op onze erwten.

Ngoersāb, varken (term alleen in de offertaal in gebruik), inzonderheid varken met witachtige borstvlekken, dat bij voorkeur voor offers genomen wordt.

Ngoersi, e s b o n g o e r s i, dure sarongsoort.

Ngoerwoel of n g o e o e r w o e l (v. n g o e o e r en w o e l) rood zand, roode klei.

Ngoes, urn, vaas, pul, keulsche pot, steenen pot. N g o e s b a a, steenen of aarden pot. N g o e s b i n g a n, pul van plateel of porcelein, N g o e s n g o- n g ō i, grove bontgekleurde pul van aardewerk. N g o e s a f l ê r, zeer hooge vaas.

Ngoet, G.K. = k a b o e t.

Ngoetin, kant of rand van weg of pad.

Ngoetngoetoen, Keieesche zonnehoed van pandanusbladeren genaaid . Zie n g o e t o e n.

Ngoetoen, potdeksel, deksel, inzonderheid deksel van gevlochten pandanus- of bamboereepjes, dienende om een bord met spijzen dicht te dekken.

Ngoeva, bezinksel, afval, pulp, vezels. N o e o e r n g o e v a, de uitgeperste geraspte klappernoot. T i ē v n g o e v a, uitgeperst suikerriet.

Ngof, G.K. = w ā d.

Ngofa, boomsoort.

Ngofa, vischsoort.

Ngofang, e n-, omkeeren, omstulpen. N a t-, omgestulpt, onderst boven gekeerd.

Ngofar, zie n g o e f a r.

Ngoĭn, mond, bek, muil; fig.: opening, gat waardoor iets gevuld of geladen wordt, b.v. b o e d o e n g o ĭ n, mond eener flesch. I n i n g o ĭ n e i n r o e, hij speelt dubbele kaart, hij liegt. E n- w ā l n i n g o ĭ n, anders spreken dan voorheen. E n t a h a k o e o e k h i r a n i n g o ĭ n, iemand bij zijn woord nemen, aan zijn woord houden. N a n ā r w a t n i n g o ĭ n r a t a n of n i n g o ĭ n t o e t o e, alleen met de lippen spreken, niet meenen wat men zegt. E n f o e t a r n i n g o ĭ n, = e n w ā l n i n g o ĭ n. N g o ĭ n h o e b n i n- g i e r, nog nuchter zijn, ook van rooken en betelkauwen, dus vooral van vastende Slammen gezegd. N g o ĭ n w o e l w o e l r u k, ontnuchterd. N i n g o ĭ n w a e i d, hij spreekt niet, hij is boos. I n g o ĭ n b ō k, hij spreekt vriendschappelijk. N i n g o ĭ n e n l e k r u k, hij heeft het beloofd, hij heeft zijn woord gegeven.

Ngoĭn, nier.

Ngolan, G.K., schors, boomschors. T e n t a n r o ĭ n n g o l a n, dunne ronde vingerring. W e h i n n g o l a n, dekhuid der roede.

Ngôn, dikte van platte voorwerpen.

Ngôn, n e s-, zie n e s-n g o.

Ngon, e n-, zie e n- n g o n g.

Ngon, plaats langs den binnenwand van een huis, bestemd om de waterkruiken te plaatsen.

Ngon, afscheiding ongeveer 30 à 40 c.M. boven den vloer, door een dwarslat, waaraan klapperbladeren gebonden worden. Deze afscheiding wordt aangebracht in 't huis waar de plechtigheden van 't reisceremonieel gehouden worden, den derden dag na 't vertrek, r ā f n g o n, der reizigers. Achter deze afscheiding moeten de vrouwen, w a t m o e l, verblijven, die de plechtigheden vervullen. Anderen mogen daar niet binnen dringen, op straffe daar te moeten blijven, totdat, na den terugkeer der reizigers, de n g o n wordt opgeheven.

Ngong, e n-, of e n- n g o n, vast omsluiten, indrukken, platdrukken. N a m-, ingedrukt, gedeukt zijn. W a- h a n n a m n g o n g, slaperig gezicht.

Ngong soes, keurslijf, borstlap, ook ngon soes genoemd.

Ngongôr, (v. ngôr), wormstekig. Liman ngongôr, pijnlijk gezwollen handen. Limam ngongôr te? spottende vraag aan iemand die iets laat vallen, wat hij vast moest houden.

Ngongōi, zie bij ngoes.

Ngongowan, zie bij lir.

Ngoô, en-, of nat-, afblekken, ontbolsteren, afblotten, afschilferen. Nam-, afgeblot, geblekt, ontbolsterd.

Ngoô, nam-, G.K. = nam- ngoef.

Ngoôk, en-, kijven. Engoôk ni sien na hira, iemand den mantel vegen.

Ngoôk, en-, of nes-, schitteren, spiegelen. Enwed ngoôk, weerspiegelen.

Ngoôn, rand, kant.

Ngoôn, geluid, klank. En-, geluid geven, klinken.

Ngoôr, verstuiking of verzwikking der polsen. Men laat een eenig kind er een verband om leggen, dan geneest het spoedig.

Ngoôt, en-, breken, van broze dingen, b.v. plateel, aardewerk, enz.

Ngôr, worm, die inwendig aan suikerriet en vruchten knaagt.

Ngoran, naf-, gaten hebben van een boom, vooral daar waar een tak is afgebroken en 't hout is ingerot.

Ngoran, of wār ngoran, een slingerplant.

Ngoran, het eiland Goram. Tomat Ngoran, een Gorammer.

Ngorangan, in zee drijvend vischkuit, dat vooral in den oostmoesson ingezameld en gegeten wordt.

Ngos, G.K. = doehoet.

Ngôt, nam-, gedeukt, ingevallen, ingezakt, geblust.

Ngota, en-, denken, dunken.

Ngota, en-, doen sluiten. Entaha ngota, aandrukken, b.v. een deksel. Entêv ngota, vast op elkaar slaan, zoodat de twee deelen sluiten.

Ngōv, een soort mandje, korfje. Ngōv akbilin, mandwerk.

Ngōv, en-, deuken, doorzakken, invallen. Nam-, gedeukt, doorgezakt.

Ngrĕhi-teiran, ontucht bedrijven. (Eigl.: ĭngrĕhi-teiran, n-, zie spraakleer).

Ni, of ini, zijn, haar, van hem, van haar.

Ni, och, och wat! och kom! welaan!

Niat, tooverkracht, tooverspreuk. Wêr niat, slamsch wijwater.

Nib, nes-, beloven, toezeggen.

Niboer, vischsoort.

Nidoer, boomsoort; levert goed timmerhout.

Niētniēt, een soort groote kruisspin.

Niēf, vischsoort; verschuilt zich tusschen zeewier op het ondiepe strand en als men er op trapt, steekt hij met de rugvinnen, niēf ensak, hetgeen uiterst pijnlijk is en vaak groote wonden ten gevolge heeft.

Niēlniēl, fijne wetsteen (meestal van Ceram-laut afkomstig).

Nif, G.K. = roebai. Nifmĭl, = oevrek.

Nifan, tand. Nifan wāt, kies. Nifan fid oe, voortand, snijtand. Nifan tara, melktand. Nifan, in de offertaal = varken. Nifan endat of nameit, de tandjes komen uit. Nifan enlek of nakles, de tanden vallen uit. Nifan sehoet of ensaftêr, tandpijn. Nifan hoeb ningier = ngoĭn hoeb ningier, zie bij ngoĭn. Akrid nifan, tanden eener zaag. Ensōs nifan, de tanden vijlen, dat bij ongehuwden doch op onbepaalden ouderdom zonder verder ceremonieel en slechts naar willekeur gedaan wordt. Sommigen laten ze plat afvijlen, anderen spits toeloopend, anderen plat aan den voorkant. Nifan kabi, eggig of sleeuw van tanden. Nifan sosōs, afgevijlde tand. Wanneer een tand uitvalt, gooit men hem op het dak, zeggende: karoe oemtam nĭng nifan, ma moe nifan of ma nifan mās jaw oetam, muis je krijgt mijn tand, geef mij een der uwe, of geef mij een gouden tand. Habo nifan, zie siwing. Jēw nifan, gepunt snijwerk in den vorm eener zaag.

Nifar, kruid, onkruid.

Nigoen, (M. goena), nut, voordeel. Nigoen waeid, nutteloos. Berkăr nigoen waeid, zaak die afgewezen wordt, op niets uitloopt.

Nihin, rand, boord; gedeelte eener boot, dat boven de waterlijn komt. Habo nihin bōk, de boot ligt hoog op 't water. Habo nihin sien, de boot ligt diep. Hôr nihin, rivieroever. Ded nihin, kant van den weg.

Nihoen, nĕf-. Zie nĕf- ngihoen.

Nikoem, G.K. = nilin.

Nil, na-, fonkelen, schitteren, blinken, doen blinken, witten. poetsen, zoodat iets blinkt, b.v.: nanil sepāt, schoenen poetsen.

Nil, ai nil, boomsoort, cassia fistula L.

Nilin, knieschijf.

Niling, nes-, uitlachen, in de maling nemen.

Niloek, naf-, of nĕf-, (vgl.: enhiloek), verwisselen, inzonderheid oude kleeren door nieuwe vervangen. Nĕfniloek nĕfwaeik hira, iemand alle noodige kleeren bezorgen. Enfān nĕfniloek, iemand kost en kleeren geven, onderhouden, opvoeden Nes-, slokken, schrokken. Naan nesniloek, gulzig, schrokkig eten. Er nesniloek benaw, de tong slaat het voedsel naar binnen.

Niloen, nes-, G.K., melaatschheid, melaatsch zijn.

Niloeng, boomsoort.

Nĭn, naf-, of naf- nĭng, borgen, leenen. Nafnin na of ental hira, iets van iemand leenen. Nafnin we hira, aan iemand borgen.

Ninar, of nenar, ongunstig, bij 't raadplegen van 't noodlot of wichelarij.

Nĭng, naf-, zie naf- nĭn.

Ninin, tandvleesch.

Ninit, nak-, (v. ninin), de tanden vast opeen sluiten, de tanden ontblooten; fig.: grinnekken, schertsen, lachen.

Ninoeng, nam-, naar binnen sijpelen. Loeoen namninoeng, de tranen sijpelen naar binnen, inwendig treuren, zonder het uiterlijk te laten blijken.

Nioen, boschje, b.v. noeoer nioen, een boschje klapperboomen.

Nioet, wind. Nioet nangan, landwind. Nioet tahеit, zeewind. Nioet bōk, gunstige wind. Nioet sien, tegenwind. Nioet, het waait. Nioet enhieng, de wind bewaait, beweegt of maakt koel. Nioet enit lār hoeb, er komt nog geen wind in 't zeil. Nioet naan lār, de wind staat in 't zeil. Nioet enmāt, de wind is gaan liggen. Nioet enba ni koewat, er staat een flinke wind. Nioet entaha non, de wind staat door. Iwar nioet, een loos gerucht.

Nir, na-, of nes-, gonzen.

Nĭr, nak-, een atappendak verstellen, door er op de lekke plekjes stukjes tusschen te stoppen.

Nirat, boomsoort.

Nĭrnăr, nes-, (v. na- nār), lasteren, kwaad spreken.

Niroe, vischsoort, klein, bij scholen zwemmend.

Niroen, neus. Entaha tomat wat niroen, een vrouw bij den neus nemen, geldt als een aanzoek.

Nisin, voorouders. Jaman nisin, overgrootvader. Reinan nisin, overgrootmoeder.

Nissin, schil, peul. En-, schillen, pellen, doppen.

Nit, nes-, vergelijken; wedden, wedijveren; in gelijkenissen spreken, voorspellen, voorafbeelden. Nesnit hira ni meman, iemand loven, prijzen, vleien.

Nit, lijk, schim, doode, afgestorvene. Enoet nit rir wang, of nafloeroet nit, aan de dooden offeren. Afa waawn oek te nit rir, iets onbenulligs, nietswaardigs; al wat slecht of minderwaardig is wordt vaak gescholden als gelijkende op zoo een zelfde ding ten dienste der schimmen. Men kan hieruit opmaken, dat men zich het leven der dooden, die geacht worden het aardsche leven ongeveer op denzelfden voet door te zetten, toch niet als zeer gezel-

lig en comfortabel voorstelt. Nit sādka, de dooden. Afa nit sādka, zelfde bet. als afa waawn oek te nit rir. Nit howang, de schimmen en toovenaars, bij uitbreiding: minachtende benaming voor slaven en minderen; tegenover anderen is het een grove beleediging. Mās nit howang, zie bij mās. Ensak nit, een doode kisten. Enkoelik of entiwak, of G.K., enfarkōi nit, een doode begraven. Nit ohoi, verblijfplaats der schimmen. Deze zijn verschillend voor verschillende plaatsen. De belangwekkenste is de Lehowat bij Ohoidēr- tawoen. Nit o! of nit ertood o! verwensching. O nit uk hē! of lēr o nit! jij moet er aan, bedreiging. Nit oeoen, doodshoofd. Nit loerin, doodsbeenderen. Nit biär, doodenvocht, lijkenvocht. Nit abrin, zie bij kabin.

Nitang, vergelijking, beeldspraak, voorteeken. Nes-, zie nes- nit.

Niwoen, groote luis, die eitjes, lisan, legt, waaruit de jonge luizen, toeman of leman, voortkomen.

Njaw, (M. njawa), ziel.

Njaw, zie bij toer.

Njora, (M. njora), titel der echtgenoote van opperhoofden en goeroe's.

No, nes-, of nes- nobang, bevelen, gebieden, opleggen. Nesno inan afa, een werk of bezigheid opleggen. Nesno tit, een bevel uitvaardigen. Hetgeen geboden wordt, wordt vaak als een zelfst. naamw. als voorwerp bij nesno geplaatst, b.v. reinang nesno ai, mijn moeder heeft me bevolen hout te halen. Nesno hira, iemand bevelen. Hiraki nesno? wie heeft je dat gelast? vaak in de bet. van: wat moei jij je daar mee?

Nobang, nes-, zie nes- no.

Noear, zie noenoer.

Noeb, meet bij verschillende openluchtspelen.

Noeboer, nes-, twisten.

Noehoe, land, landstreek, gewest. Noehoe tên, vastland. Noehoe janat, eiland. Noehoe miēt bissa, het heele land en strand, overal, alom. Noehoe ruk i! bezwering ter bevestiging. Het land toch wordt ook beschouwd als bezield door een machtigen geest. Daarom moet men zich ook wachten het te mishandelen door b.v.: groote steenen stuk te slaan, kreeken te dempen, diepe kuilen te graven, enz. De noehoe wreekt zich daarover door ziektes. Noehoe Roa, Klein Kei. Noehoe Joet, Groot Kei. Noehoe ensak lêr, doot, nioet, enz., het is zonnig, regenachtig, winderig, enz. weer. Noehoe enfôt o! of noehoe entoeb iwoem! verwensching. Noehoe ôn, de andere wereld.

Noehoetĭl, diepzee.

Noem, boomsoort.

Noemoer, (H. nummer), nummer.

Noenoer, bek, snavel. Soes noenoer, tepel. Web noenoer, pokpukkel.

Noeoe, naf, een vrouw schaken of ontvoeren.

Noeoek, rĕf, wemelen, krioelen, elkaar verdringen.

Noeoen, stuksnaam voor planten, b.v. enmāv noeoen tĭl, drie zoeteaardappelplanten.

Noeoer (M. nijoer), klapperboom, kokosboom, cocos nucifera L., klappernoot, kokosnoot. Noeoer woeoet, palmiet, het hart van den jongen scheut van een klapperboom. Noeoer horan, jonge bladscheut van den klapperboom. Noeoer fakir, klapperbloesemtros. Noeoer fār, dor klapperblad. Noeoer loĭt, pas gezette klappernoot. Noeoer rinin, noot vol water doch zonder vleesch. Noeoer woeka of ngaawr, of hoerhoeroen, klapper met nog maar weinig en zeer zacht vleesch. Noeoer oehin, klapper met zacht vleesch, ofschoon rijp. Noeoer ifsoehoen, bijna rijpe noot. Noeoer wowar of wioen, rijpe noot waarvan 't water klotst, wioen, wanneer men ze schudt. Noeoer adan, noot met reeds dorren bolster. Noeoer katboear, noot waarin reeds een witte kiembol zit. Noeoer kamin, reeds uitbottende noot. Noeoer roroor of wawāt, geroosterde klapper, kopra. Noeoer ihin, vleesch van de kokosnoot.

Verschillende soorten zijn: Noeoer oemat of tomat, laagstammige boom. Noeoer savoe of tāng, zeer vruchtdragende soort. Noeoer maawk, de gewone soort. Noeoer fād of matlak, boom welks noten aan

'tboveneind roodachtig zijn, en 't vleesch eveneens rozig gekleurd. Verder nog: noeoer nār, noeoer kankawn, noeoer nās, noeoer tiēv, noeoer loeb of G.K. noeoer kalala, enz.

Enwiek noeöer, een kokosnoot openslaan, ook wel met de bijbeteekenis, om het noodlot te raadplegen. Indien tegenover de drie donkere naden die men op de schaal ziet, de riggels van 't gebroken klappervleesch in rechtsche richting loopen, dan is 't noodlot gunstig, anders ongunstig.

Noeoet, zandplaat, zandbank; nest of leger van dieren. Vgl. kafnoeoet.

Noerāk, (M. naraka), hel.

Noerat, nĕf-, meevaren, meereizen.

Noerfakar, vischsoort.

Noeroen, dor, uitgedroogd, al wat goed brandt; vgl.: en-oeroen.

Noeroen, nas-, of nes-, (v. en-toeroen), knikken, ja knikken.

Noeroet, vezelig omhulsel van de klapperbladscheede er bijna uitziende als baalzakkengoed; wordt vooral gebruikt om geraspte enbal in te wikkelen bij 't uitpersen.

Noet, en-, sluiten, bedekken, afdekken, dichtstoppen. Veel in samenstellingen gebruikt als; entocan noet, dicht sluiten; endir noet, in den weg staan; entaha noet, dicht houden; entoet noet, met een dam versperren, enz. Nes-, omsingelen, omsluiten, omheinen, rondom samentrekken, b.v. van wolken.

Noet, na-, nanoet māt, schulden opvorderen.

Noet, nam-, vermoeid, afgemat, uitgeput, bezweet zijn.

Noetang, midden, half van afstanden of tijd, b.v. ded noetang, halfweg. En-, of nes-, ontmoeten.

Noetlaān, onophoudelijk, voortdurend.

Noetoek, nes-, ontmoeten, bejegenen. Endir noetoek, beletten, verhinderen.

Noetoen, elk, ieder, elkeen. Noetoen tomat bissa, eenieder. Einroe noetoen, ieder twee.

Noev, nes-, bestrijken, besmeeren. Mās nesnoev, verguldsel, klatergoud. Nĕf-, vergoeden, betalen.

Noewoe, versch, frisch, groen van bladeren, jong groen.

Nohat, nes-, door tooverij van gedaante verwisselen, of onkenbaar zijn.

Nokat, nes-, verwijten doen.

Nomād, borg. Endir nomād, borg blijven.

Non, vast, onbeweeglijk, stil. Endir non, stil staan. Entaha non, vast houden, stil houden. Endoek non rahan, in huis blijven, niet buiten komen.

Non, (M. nonna), juffrouw. Rawit non, dames- of meisjeskleed van Europeesch snit; jurkje.

Nôn, gedraaid, geslagen van touw, warat nôn.

Noôn, woear noôn, kanarinoot waarvan ten teeken van rijpheid de bolster zwart is; woear noôn, ook als tijdsbepaling, wanneer de kanarinootjes rijp zijn.

Norang, na, achterna, volgens, volgen. Enba norang, volgen. Norang omoe narnār, volgens uw zeggen. Nanār norang, nazeggen. Jaw norang wat, ik zal 't gewillig doen, ik maak geen bedenking.

Nôt, in den grond geplante staak, waar omheen klappernoten zijn opgestapeld.

Nown, bandje, reepje pandanusblad of touwtje om een boodschap over te sturen, meestal om voor een reeds bekend doel een dag vast te stellen. De brenger der boodschap heeft de nown om den pols gebonden, waarvan de geadresseerde hem zelf moet los maken. Het aantal knoopen in de nown, duidt het getal dagen aan, die nog moeten verloopen voor den bepaalden tijd. Nown is ook de aldus bepaalde dag. Enkeet nown, zoo 'n bandje knoopen; een dag of termijn vaststellen. Enloer nown, den bepaalden dag weer verstellen. Entaha koeoek nown, aan den bepaalden dag vasthouden.

O

O! tusschenwerpsel van twijfel, dat men voegt achter gezegden, welke men nauwelijks uitgesproken, al in twijfel trekt, en dus ongeveer overeenkomt met: of neen, of liever, is het niet b.v.: e n o e t r u k, o... hij heeft het al gedaan, of misschien niet?

O, pers. voornw.: gij, u. O r u k h ē! dat heb jij gedaan! jij bent er bij! N o h ē! N pas op jij. O- m o e, uwe.

O, n a m-, bestorven zijn van vleesch.

Ô, e n-ô, G.K. = k o e o e k.

Oan, j a f o a n, zie j a f w a r a n.

Oba, e n-, thuis zijn, thuis laten, achterblijven, rustig zitten. N ĭ n g n g i r e n o b a, ik heb mijn hakmes vergeten. O e d o e k o b a, ik blijf thuis.

Odan, weinig, een beetje. O d a n w a e i d w o e k, volstrekt niets. O d a n e n h o e v, een weinig meer, zoo aanstonds, dadelijk. O d a n h o e b, op een weinig na, bijna. O d a n en w o h o dienen ook tot vorming van trappen van vergelijking, (zie spraakleer), en vertalen onze woordjes: tamelijk, nog al, vrij, b.v.: r o r o o d a n, vrij ver, s i r-s i r o d a n, tamelijk dicht bij; b ō k o d a n, s i e n o d a n, een beetje goed, een beetje slecht, = het kan er mee door.

Odan, ergens. O d a n b e? waar ergens? O d a n i, hier. O d a n w a e i d, nergens. O d a n t e o d a n, waar dan ook, om 't even waar.

Odandan, = o d a n, in beide bet.

Odat, e n-, (v. o d a n), ergens iets bij stukjes of beetjes afnemen, afbrokkelen.

Ododan, = o d a n.

Oe, rotan, calamus sp. Soorten zijn: o e w ā r, de beste soort; o e a e t, bindrotan; o e n g a r a en o e m o w i r, minder goede soorten; o e o e b, slechte soort; o e w ā r a h ê r, calamus manan Mig. E n h i t i l o e, rotan snijden. E n f e e o e, eigenl.: een stuk rotan doorhakken, fig.: een stuk rotan doorhakken en dit een familielid achterna gooien als teeken van onherroepelijke verstooting.

Oe, de onbepaalde vorm van o e o e n, hoofd, doch komt in deze beteekenis alleen nog voor in samenstellingen en in enkele uitdrukkingen of zegswijzen, b.v.: o e- w o e s, kaalkop, ledig hoofd; e n f e l l o n i o e, zich verontschuldigen; o e n e l j ô n, welvarend.

Meestal komt o e voor in de afgeleide bet. van: voor, voorop, vooraan, voorin. O n a o e, jij voorop, jij 't eerst. H a b o o e, voorsteven van een boot. O e m o e r, voor en achter, dat vaak zooveel beteekent als besef, zooals toeten of blazen in onze uitdrukking: van toeten of blazen weten, b.v. e n k ā i o e m o e r w a e i d r u k, hij is heelemaal buiten westen; e n i t o e m o e r w a e i d, verblind zijn. O e a d a t, of o e o e r a t, voornaamste plicht of taak. I n i o e, dat is zijn plicht. O e w a n g d ā n g, aandeel dat iemand wordt toegewezen.

Oe, n a m-, verdwijnen, verwazen, vernevelen. N ĕ f-, besluieren, bedekken.

Oe, stuksnaam voor booten, b.v.: h a b o o e r o e, twee booten. E n t a h a b e l a n o e, of e n t a h a r a w h a b o o e, een binnenvarende feestprauw tegemoet gaan, om de opvarenden te verwelkomen, door hun de betelpruim aan te bieden. In de pruimdoozen liggen als geschenk ook eenige muntstukjes of kleine zilveren voorwerpen. Alvorens deze verwelkoming geschied is, mag niemand de feestprauw verlaten. Zou de welkomstpruim niet worden aangeboden, dan is dit een teeken van slechte verstandhouding en zou de feestprauw onverwijld moeten vertrekken. Op Gr. Kei bestaat dit gebruik niet overal.

Oe, n a k-, huilen, janken van honden.

Oea, familie, geslacht.

Oeang, e n-, omwikkelen, omwinden, toedekken, sluiten.

Oear, e n-, door wiegelen in den grond draaien, b.v. een staak. N ĕ f-, wroeten.

Oear, n a s-, of n e s-, ademen, blazen, snuiven. E n-, uitblazen, b.v. kaars of lamp.

Oeb, kruik, aarden waterkruik, koelkan. O e b s o e s o e s, kruik met tuit. O e b k a r e of o e b s o e r a n, groote soort kruik.

Oeb, staak, stok. E n-, knotten. O e b, of o e b o e n, zie o e b o e n, verder: afstamming, familietak.

Oeb, vliegende visch, exocaetus exiliens.

Oeba, e n-, G.K., afdoen van vruchten.

Oeban, top, kruin, punt. A i o e b a n, boomtop. W o e a r o e b a n, bergkruin, bergtop.

Oeban, een zeer groote biessoort; de schaal of bast dient voor vlecht- en bindwerk.

Oebar, of o e b o e b a r, (M. boeboer), pap, brij.

Oeboeb, wittemieren-nest. Mieren- of rupsennest van saamgebolde blaren in boomen of struiken.

Oeboebar, zie o e b a r.

Oeboen, of b o e n, grootouders, kleinkinderen. N i t j a m a n o e b o e n, de schimmen der voorouders. O e b o e n g of b o e n g zegt men als aanspreking in vertrouwelijken omgang zoowel tegen oudere mannen als tegen kleine jongens.

Oeboer, e n-, hakken, kappen.

Oed, slecht. E n t a h a o e d h a n ā t, slecht verzorgen of bewaren, verkwisten.

Oed, e n-, schrobben, met den voet schuren of wasschen; fijn malen tusschen steenen.

Oedoer, e n-, knagen, knabbelen.

Oeenan, of w e n a n, honing. O e e n a n d o e a n, een kleine bij. O e e n a n o h o i, honingraat.

Oef, e n-, wapperen, fladderen, flodderen.

Oefjôn, B a w k o e f j ô n, een of ander stuk van waarde, dat voor een boot betaald is. B a w k o e f j ô n w a t w i l i n, allerlei schatten en kostbaarheden.

Oefoe, vezelige pit van sommige vruchten als de f a w, de b e e t en de a j a i.

Oefoer, e n-, uitscharren, uischrapen, n.l. een pot kom of ketel.

Oeha, of o e h a l ā r n a i n, zie bij l ā r, of bij n a i n.

Oeha, = a v a a l.

Oehak, e n-, wekken, wakker maken.

Oehan, voorovergebogen, e n d o e k o e h a n, voorovergebogen zitten.

Oehil, boomsoort.

Oehin, zie bij n o e o e r.

Oehoe, soort zeeaal.

Oehoe, e n-, raden, gissen.

Oek, G.K., geschenk aan kinderen gegeven bij hun eerste bezoek, n i m a d w i r, aan familieleden of kennissen in andere dorpen, om hen te verwelkomen, e n s a k w a h a n.

Oek, = w o e k, vooral wanneer er geen nadruk op valt en het zoowat als stopwoordje gebruikt wordt.

Oek, e n-, stotteren, stokken der stem, hakkelen.

Oek, zie o e o e k.

Oekir, e n-, zie e n- m o e k i r.

Oekoer, (M. oekoer), maat, grootte, gemeten omvang of inhoud of oppervlakte. E n-, meten. D o e a d e n o e k o e r t o m a t r i r d e, God meet (= telt, stelt vast) de dagen der menschen, meet der menschen levensduur af.

Oel, zuster, broer.

Oel, = o e l i n, in sommige samenstellingen.

Oel, = o e, vooruit. vooraf, voorin.

Oelang, e n-, spelen, dansen, gekheid maken. E n o e l a n g b e l o n g, G.K. = e n o e l a n g r a n g i n, dansen, spelen.

Oelar, (M. oelar), G.K. = n g a b o e a r.

Oelin, (M. koelit), vel, huid, schors, bast, schil, lichaam, lijf. A i o e l i n, boomschors. F i n o e l i n, schild eener schildpad. K a r b a w o e l i n, leder. M a s t i k o e l i n, parelmoer. O e l i n l o e l i n, doorvoed. O e l i n s i e n, mager. O e l i n s e h o e t, ziek. O e l i n e l l e m a n, ziek, ziekelijk. O e l i n m a r a a n, vlug, rap, lenig van lijf en leden. O e l i n r a e i n b ō k, of o e l i n r a e i n m a l h e i n, welvarend, gezond. N i o e l i n e n i l, of e n d a t w e l r u k, hij stort weer in, de ziekte komt weer op.

Oelioer, G.K. = i r, rifsteen.

Oeloen, zie o e o e n.

Oeloer, G.K. = o e o e r.

Oelraein, = o e l i n r a e i n, lichaam, gezondheidstoestand.

Oelsehoet, o e l s e s e h o e t, of o e l-r e s e h o e t, (v. o e l i n en s e h o e t) ziekte, vooral besmettelijke ziekte.

Oem, algemeene naam voor de verschillende soorten inlandsche aardappelen. O e m w ā r a e i n, verwilderde tuinen. W e e o e m, aardappeltuin.

Oemad, handbijltje.

Oeman, bloemscheede, pas gezette vrucht. E n-, vrucht zetten. N a m-, vrucht gezet hebben. O e m a n is ook: looze korrels in een maïsklos.

Oemang, e n-, glimlachen.

Oemat, mensch, onderhoorige.

Oemetan, G.K., vischsoort.

Oemoen, een kuil, waarin steenen gloeiend gestookt zijn, met bladeren overdekt, waarop spijzen, daarover weer bladeren, gloeiende steenen en eindelijk alles toegedekt met zand, om de spijzen gaar te laten stoven; de spijzen op deze wijze gestoofd.

Oemoer, (M. oemoer), leeftijd, ouderdom. O m o e o e m o e r b a e i l b e? of o e m o e r f e l b e? hoe oud ben je? I n i o e m o e r w a e i d r u k, hij zal niet lang meer leven. I n i o e m o e r h o e b, of o e m o e r e n j o ô n h o e b, hij heeft den bepaalden of vereischten leeftijd nog niet.

Oemoes, kleine mugsoort.

Oena, e n-, n a s-, of n e s-, door den neus spreken.

Oengar, n a f-, oogsten; zie n a f-h o e n g a r.

Oengkoes, (H. onkosten), onkosten, uitgaven. E n o e t o e n k o e s, kosten aan iets besteden, onkosten maken. N ĭ n g o e n g k o e s e n l e k n a a f a i, ik heb daar onkosten aan besteed.

Oenoen, e n-, G.K. = e n w o o.

Oenoena, ledige vlinderpop van den attacus of atlasvlinder.

Oeoe, n a k-, janken, huilen van honden.

Oeoek, hoeveelheid, aantal. O e o e k f i r? hoeveel? E n-, verzamelen, bijeenrapen. In samenstellingen met andere werkw. wordt het vaak verkort tot o e k en bet.: bijeen, samen, b.v. e n f i l o e k, bijeen rapen, verzamelen, inzamelen.

Oeoen, hoofd, kop. Fig.: verschillende dingen daarop gelijkend, o.a. stokknop, inzonderheid de zilveren of gouden stokknop die als waardigheidsteeken aan inlandsche Hoofden wordt uitgereikt en bij uitbreiding, die waardigheid zelf. O r a n g k a j a e n t a r i m n i o e-o e n, de orang kaja heeft zijn stokknop gekregen. I n i o e o e n e n l e k, hij is uit zijn waardigheid ontzet. O e o e n w a t of w o e s s i n, domkop, stijfkop. O e o e n s e h o e t, hoofdpijn, ook suf-heid wegens langdurige herseninspanning, b.v. bij 't bedisselen eener zaak. O e o e n j o e k of j o e k j o e k, spits toeloopend achterhoofd. O e o e n w a t, mombakkes, masker. E n w ê r o e o e n, hoofdelijke belasting betalen. S ā v o e o e n, steel van een akst, wegens den dikken kop, waarin 't wigvormig bijllemmet steekt. H ô t o e o e n, uiteinde, landinwaarts van een inham. H ô r o e o e n, oorsprong eener beek, wanneer deze bij de bron een bekken vormt. N i t o e o e n, doodshoofd. O e o e n w o l e e n, een helder hoofd.

Oeoer, wild in tegenstelling van tam of beschaafd, b.v. t o m a t o e o e r, een wilde, een alfoer; m a n o e o e r, in 't wild levende vogel; w ā v o e o e r, wild varken. E n-, of n a f-, verwilderen.

Oeoes, of o e o e s s e r a n g a i (oud Keieesch), strijdmakker.

Oeoet, sagovezels, waar de sago reeds uitgewasschen is. E n- f a- o e o e t, sago wasschen. E n w ā v o e o e t, de sago-afval opruimen; fig.: het lastige werk moeten doen met weinig of geen voordeel, de kastanjes uit het vuur moeten halen, de zondebok zijn.

Oepas, (H. oppasser), officieele loopjongen van een ambtenaar, politieoppasser.

Oer, = o e r a n in samenstellingen als: o e r w ā r, gebroers, gezusters, neven en nichten; j a n o e r, zie bij j a n.

Oer, e n- vliegen. N [illegible], [illegible], weggevlogen. N e s, [illegible], [illegible] zin, als b.v. bladeren, een stuk papier, enz.

Oerai, e n-, bijeenroepen, oproepen.

Oerak, e n-, of n e s-, zich uitrekken.

Oeran, broeder van een meisje, zuster van een jongen, eveneens neef of nicht. O e r a n l ē h ē m a n, neef of nicht.

Oeran, kookpot, ketel. J a f o e r a n, vuurplaat, stookplaats. E n o e t o e r a n j a f, den pot kooken. O e r a n b ĭ s, metalen ketel. O e r a n b a a, aarden kookpot.

Oerat, werk, daad, handeling. O e r a t b ō k, goed werk, goede daad. O e r a t s i e n, slechte daad. J ā b o e r a t, allerlei werkzaamheden, allerlei arbeid. O e r a t e l l e m a n, zwaar werk. E n o e t o e r a t e n h o e v t o m a t w a t, met een vrouw ontucht plegen. O e o e r a t, plicht, taak.

Oerat, maanmaand, ongeveer overeenkomend met Maart of April, wijl men in deze maand het werk, o e r a t, doet in de tuinen voor den aanstaanden oostmoesson, e n o e t w e e t i m o e r.

Oerat, (M. oerat), ader, pees, zenuw, spier fig.: iets wat daarop gelijkt. N ĕ f-, G.K. = b e t o e r a n.

Oerik, e n-, afteekenen van hout, dat men pasklaar maakt. N a m-, aldus afgeteekend.

Oeroek, e n-, verjagen, wegjagen. N a m-, verjaagd. N e s-, onwetend of onbewust verjagen.

Oeroen, e n-, vlammen, vlammend branden.

Oeroerang, e n-, versperring van takken maken, b.v. e n o e r o e r a n g n o e t w e e, aldus een tuin omheinen.

Oeroeroen, (v. e n- o e r), vliegend. N g a f a t o e r o e r o e n, zwermende witte mieren.

Oersiw, een der twee groote volkspartijen, waarin Kei verdeeld is. Tot de O e r s i w behooren:

1o. De K a r b a w s i w, bestaande uit de hoofddorpen: Danār en Elār, die ook door het verdeelen van een k a r b a w tusschen vele andere dorpen, vooral de l o e r L a b a i onder r ā t M a n g r i b, deze tot hun stam overhaalden, waaronder voornamelijk de N o e f i t, die nog weer onderverdeeld worden in N o e f i t t a h e i t, = Ohoidēr- toetoe, Somlain, Madwêr, (dat door anderen onder Loerlim 's gerekend wordt), Ohoira, Kei Tammbar, Oer, Warbal, Tān, Tahjād. En de N o e f i t n a n g a n: Jetwāv, Ohoinoel, Woear, Oef, Marfoeoen.

2o. H o e t a n t ĭ l, bestaande uit de hoofddorpen: Doe, Ohoitil, Ohoitaheit.

3o. M a w r O h o i w o e t, bestaande uit: R e f l i m w ā v, met de dorpen: Ranier, Hār, Ohoirāt, Ad, Moen; en R e f l i m r ā t, met de dorpen: Renfān, Wadan- il, Watlār, Hollat, Kilwair.

4o. M ē w o e m f i t, met de dorpen: Jamĭl, Ohoilim, Ngabheng, Wawr taheit, Wawr nangan, Ohoi- il, Woko, Riemroe, Wadan-Elak, Raharing, Woeloerāt, Ngifoet, Ohoi- nangan, Ohoiwang.

Oes, e n-, malen in een vijzeltje. N a m-, fijngemalen.

Oes, e n-, sissen.

Oesaha, toovermiddel, om iemand ziek te maken. E n-, betooveren, door tooverij ziek maken of doen sterven.

Oesit, e n-, teekenen, schilderen, afteekenen wat men daarna wil uitsnijden, uitknippen van pisangbladeren of papier tot mallen voor koekjes; die koekjes uitsteken volgens die mallen.

Oesoes, vijzel, inzonderheid klapperdop met houten stampertje om zout, peper en andere kruiderijen te mengen.

Oet, luis. E n r i s, of e n h i l o e t, luizen, luizen vangen. T o m a t w ā r- o e t, luiszak.

Oet, vischsoort.

Oet, = o e o e t.

Oet, e n-, doen, maken, behandelen, treffen, straffen. T e o e k, o e o e t o h ē! wacht ik zal je krijgen! E n o e t h i r a s i s i e n, iemand slecht behandelen. M i t o e e n o e t i, de booze geest heeft hem getroffen. E n o e t j a w n g, beproeven, probeeren, trachten. J a w o e o e t o b ō k, ik behandel u goed. E n o e t k o i, m ē l e! hij heeft hem onder handen genomen, hoor! E n o e t f e l b e...? hoe komt het dat...? A i i e n o e t f e l b e, w o e a n w a e i d i? hoe komt het, dat die boom geen vruchten draagt?

Oetan, vischsoort.

Oetan, opvliegend, kitteloorig, driftig. Oetan ngoïn, snibbig en bits zijn, alles beknibbelen.

Oetan, staak, stukswoord voor palen en balken.

Oetbe, = tabē, gegroet. Enoet oetbe, groeten.

Oetin, het onderstuk, steunpunt of begin van iets; fig.: reden, oorzaak. Ai oetin, voet, wortelknoop van een boom, boomstronk. Ental doenjai oetin, van 't begin der wereld, sinds onheuglijke tijden. Oetin afa waeid, zonder reden, zonder grond, zonder oorzaak of aanleiding. Afa oetin watan, iets zonder gewicht, zonder belang. Ental oetin, van 't begin af. Berkār oetin, de oorzaak of aanleiding eener zaak. Oetin naa, daar is reden voor, dat heeft zijn oorzaak, zijn reden

Oetoen, = oet, luis.

Oetoeng, (M. oentoeng), voordeel, winst. Omoe oetoeng, 't komt u ten beste, 't is in uw voordeel. I enhaawk ni oetoeng lāi, hij wil grove winst maken. Oemoet fel enhē, omoe oetoeng aka? wat heb je daar voor voordeel bij?

Oetoet, (v. en- oet), handeling, handelwijze, gedrag.

Oev, en-, berooken.

Oevrek, wit en zwart geringde zeeslang.

Oewak, en-, = en- oev.

Oewang, stolp, holle deksel, doek die tot bedekking dient. En-, bedekken met een oewang; besluieren, een sluier dragen.

Oewar, kanariboom, kanarinoot, canarium commune L. Afkooksel der bladeren wordt gebruikt als zuiverend middel na de bevalling. Oewar môr groot soort kanarinoot. Oewar walwalin of watan, kleine soort Oewar ngair, kleine soort. Oewar Joet, groote soort, canarium Moluccarum L. Oewar noôn, zie noôn. Woean woear noôn, G.K., maanmaand, ongeveer Augustus of September, als deze nootjes rijp, noôn, zijn. Oewar Sin, olienootjes, apennootjes (niet inheemsch op Kei). Oewar ihin, een vischsoort.

Oewarkada, G. K. = nerdoôn.

Oewe, (M. boewaja), krokodil, kaaiman.

Oewē, G.K. = wēw.

Oewiet, vischsoort.

Oewilin, roer van een boot.

Ofa, = boetjarak, vischsoort.

Ohang, en-, insmeren, inwrijven.

Oho, ja. Oho te, wel ja. Oho naka, zeker, wat anders? Oho waeid aka? maar zeer zeker, ongetwijfeld. Oho te eid ela? maar zeker, immers? Oho te be? ja, immers?

Ohoi, dorp, woonplaats, woning, nest; putje, kuiltje, pot, of vrije plaats bij sommige spelen. In vele plaatsnamen is het woord ohoi verbasterd tot hi, i, of ho, b.v. Himoer, = ohoi- moer. Hiloek, = ohoi- loek (v. en- hiloek). Iso, = ohoi- soe. Ibra, = ohoi- fra. Hoir, = ohoi- ir, enz. Man ohoi, vogelnest, (of kip); wāv ohoi, varkensnest, (of tam varken). Nit ohoi, schimmenverblijf. Ohoi doean, dorpsbewoner. Ohoi teiran, [illegible]. Ohoi toem, vesting, het [illegible] dorp, waaraan de wordingslegende, toem, verbonden is. Vroeger waren alle dorpen op min of meer ongenaakbare plaatsen gelegen en door zware muren versterkt. Sedert de vestiging van het Bestuur zijn deze vestingdorpen verlaten en zijn de lui op gerieflijker plaatsen langs de kust gaan wonen. De mitoe's of beschermgeesten verhuisden echter niet en worden ook nu nog in de ohoi toem 's vereerd. Tomat ohoi ratoet, alle bewoners van een dorp. Tomat ohoi riwoen, al de bewoners van een regentschap. Ohoi kasil woet, zie kasil.

Ohok, en-, springen, huppelen, dartalen. Enohok dakdak, zie bij dak. Enohok jadoek, opspringen, op en neer gaan. Nes-, hinken.

Ohôr, steen die als anker dient, ankersteen.

Ohot, vischsoort.

Oi! uitroep: hola! heidaar! ook van toestemming: ja.

Oma, dorpsplein, open plaats in een dorp.

Omoe, uw, uwe.

Ôn, gedeelte, brok, stuk, helft, kant; ergens. E n o e t ô n w a t, maar ten deele doen. Ô n h o e b, een deel nog niet, = nog niet heelemaal. O e b a ô n w a e i d, ik ga nergens heen, ik kuier zoo maar wat. L e r a n ô n, geen vollen dag. E n t a l l e r a n ô n, al van voor het dag was. E n t a l d e ô n, al van toen 't nog donker was. N a n ä r ô n w a e i d of f e l ô n w a e i d, er niets van zeggen, zijn meening niet uitspreken. Ô e m l e ê n g f e l ô n u k t e, beslis dan toch in een of anderen zin, geef eenig bescheid. In al dergelijke zinnen beteekent ô n of f e l ô n, 't een of 't ander, op eenigerlei wijze.

Oôt, n e s-, heesch zijn.

Ôr, e n-, in zwijm vallen. E n m a t ô r, in zwijm vallen, een beslag of beroerte krijgen; sneuvelen. T o m a t ô r, of k o ô r, gesneuvelde, ook als scheldwoord: wijl de oorlog als een godsoordeel beschouwd wordt, is het heelemaal geen eer, op het veld van eer of het slagveld te sneven, wijl men er van overtuigd is, dat God alleen de schuldigen laat vallen.

Ôr, e n-, stooten, stompen, vast aanstooten.

Ôr, keellel van kippen en sommige andere vogels.

Or, de plaats, waar de dorpsloods staat. O r l o e r, al wat door de zee wordt aangespoeld en in de dorpsloods gebracht, om door den t o e a n-t a n verdeeld te worden; vandaar: winst, voordeel in 't algemeen.

Orak, e n-, inslikken, opslokken.

Oran, e n-, of n e s-, zuchten, kreunen, kermen.

Orang, (M. orang), eigenlijk: mensch, doch komt op Kei alleen voor in sommige titels van opperhoofden. O r a n g k a j a, dorpshoofd, dat in waardigheid. op den r ā t (radja) volgt. O r a n g t o e, een ondergeschikt hoofd, in waardigheid de minste der dorpshoofden. Dorpen, die uitsluitend uit lieden van minderen stand bestaan, zooals men er op Gr. Kei meerdere aantreft, kunnen volgens de adat geen opperhoofd hebben van hun stand, dat een hoogeren rang bekleedt. O r a n g t o e a g ā m, ook wel t o e a g ā m, (v. M. Toea agama) ouderling.

Orjät, plantsoort, vitex punctata Sch.

Otot, (M. otoh), borstlap.

Ŏvnil, een legendarische hemelpoort, die in oude gezangen vernoemd wordt.

Owng, e n-, zie e n- a a w n g.

P

Padri, (Portug.: padri), t o e w a n p a d r i, Katholiek priester.

Pake, (M. pake), gebruiken, in gebruik hebben, aanwenden.

Pakeăn, (M. pakejan), kleeren, kleeding; zie **b a k e ă n**.

Pakerōl, (Eur. M. perkorol), zaakwaarnemer, zaakgelastigde, procureur bamboe.

Paksa, (M. paksa), dwang. E n-, dwingen. E n p a k s a f o, dwingen tot. N a p a k s a, dwang uitoefenen.

Pāl, (H. paal), baken, boei.

Panas, (M. panas), wollen goed. K a-i n p a n a s, deken.

Pandit, (M. pandita), Christelijke, inzonderheid Prot. geestelijke.

Pangkat, (M. pangkat), waardigheid, waardigheidsteeken, b.v.: de gouden of zilveren stokknop der opperhoofden. P a n g k a t l ā i of e l l e m a n, hooge waardigheid. **I n i p a n g k a t e n l e k**, hij is uit zijn waardigheid ontzet. **I n i p a n g k a t w i l o e n r u k**, of **w o e s-s i n w a e i d r u k**, hij loopt gevaar zijn waardigheid te verliezen. **E n t a h a p a n g k a t**, een waardigheid bekleeden. E n s a k f o p a n g k a t, tot een waardigheid verheffen. T o m a t p a n g k a t, een waardigheidsbekleeder.

Papa, of p a p a R ō m, (Eur.) paus, paus van Rome.

Parês, e n-, (M. pariksa), onderzoeken, nazien.

Parĭnt, of p a r ĭ n t ĕ, (M. parinta), bevel, verordening, gebod,onderhoorige, rechtsgebied. O r a n g k a j a n i p a-r ĭ n t ĕ, een bevel, een onderhoorige of het rechtsgebied van den orang kaja. E n t a h a of e n w ā t p a r ĭ n t, een bevel opvolgen. **P a r ĭ n t ĕ k r a s,** of

ngarĕhen, een dringend bevel. Parĭntĕ haloes, zachte dwang.

Pās, (H. pas), paspoort, pas.

Pasang, (M. pasang), stel, pak. Rawit serwow pasang, een stel of een pak kleeren. Rawit pasang, een gekleede jas, in tegenstelling met een kabaja of trui. En-, opstellen, optuigen, pasklaar maken.

Pasiār, en-, (M. pasijar), wandelen, kuieren.

Paska, (H. paschen), Paschen. Leran of hamar Paska, Paaschdag.

Pastōr, (H. pastoor), pastoor, Katholiek priester.

Patoet, (M. patoet), betamelijk, het betaamt, het behoort.

Patrōn, (H. patroon), geweerpatroon.

Patrōn, (H. patroon), schutsheilige.

Pekakas, (M. pekakas), gereedschap, werktuig.

Pelekat, (M. balikat), selendang, sarong, die over den linker schouder geslagen en onder den rechterarm doorgaand, gedragen wordt.

Pen, (H. pen), pen, pin, schrijfpen. Pen ngaein, penhouder. Pen ihin, de eigenlijke schrijfpen.

Penit, (M. penita), veiligheidsspeld, bakerspeld. Penit bāk, gewone speld.

Penjawat, (M. pendjawat), posthouder.

Pēr, (H. veer), veer, springveer, metalen veer.

Pȩ̂r, (M. pērak), zilver.

Perlintĕ, (Ambonsch M. perlintah, liegen), valsche haarvlecht.

Permīs, (H. permissie), verlof.

Persêng, (H. present), toegift, fooi, korting, percent.

Peti-dansi, (Tam. M. peti en Ambonsch M. dansi, dansen), gramophoon, phonograaf.

Pintar, (M. pintar), snugger, slim, verstandig. I enfikir, imĕhe ni pintar, hij meent ze allen te slim af te zijn. Enoet ni pintar, list gebruiken, anderen te slim af willen zijn. Ni pintar afa, in iets bedreven zijn. Skōl pintar wat, een school, waar geen godsdienstonderwijs gegeven wordt, een neutrale school.

Pikoe, (M. pikol), pikol, gewicht, = 100 katti, = 120 pond.

Poekoel, (M. poekoel), uur, klokslag. De uren van de klok, worden altijd in 't Maleisch aangegeven, b.v.: poekoel doea, twee uur, poekoel setenga lima, half vijf. Poekoel setenga lāt, schertsend gezegde als men niet weet hoe laat het is.

Poesāk, (M. poesaka), erfelijk, erfstuk. Afa poesāk, erfstuk. Dōs poesāk, erfzonde; volgens heidensche opvatting, een zwaar vergrijp tegen de adat, dat in 't nageslacht gestraft wordt. Onder poesāk verstaat men verder al wat in een familie erfelijk is en als zoodanig wordt bewaard en overgeleverd, als een kundigheid, een vak, een wijze van versiering van huis of boot, een waardigheid, enz. Het strijdt zeer tegen de adat de poesāk van een familie of dorp over te nemen of na te bootsen. Enbatang ni poesāk, een familieoverlevering bewaren, in stand houden.

Poetoes, en-, (M. poetoes), gewoonlijk in de bet. van: vonnissen, een rechterlijke uitspraak doen; soms in de bet. van : verbreken, n.l. in fig. zin. Enpoetoes denda, een boete opleggen. Enpoetoes lār, of enhitil lār, zie bij lār, = bloed.

Poetoesan, (M. poetoesan), rechterlijke uitspraak.

Poewas, (M. poewassa), vasten, vastentijd, zoowel van Slammen als van Christenen. Entaha poewas, vasten, den vasten onderhouden. Enfaraha poewas, de vastenwet schenden. Leran poewas, vastendag.

Pompo, (H. pomp), pomp. En-, pompen.

Portêng, of portenda, lampetkan.

Pos, (H. post), post. Soerat pos, een brief van de post. Enbenāt na pos, over de post verzenden.

Potlōt, (H. potlood), potlood, griffel. Potlot ai, potlood. Potlot wāt, griffel.

Potong, (M. potong), aftrek, mindering. En-, aftrekken, afhouden, inhouden of korten van loon. Enpotong na rereeng, van loon afhouden.

Pradjoerit, (M. pradjoerit), gewapende politiedienaar. Entēkeng pradjoerit, voor gewapende politiedienaar teekenen.

Protestan, (H. Protestant), Protestant; meestal hoort men echter Serān Jaboen.

R

Ra, of rara, zeekwal.

Ra, nĕf-, vechtenden bedaren, tegen gevaar of onheil beschermen, bedaren, sussen in 't algemeen.

Raa, nak-, ratelen van den donder, kraken, ratelend of krakend geluid geven. Lermidan nakraa na oeoem raan! verwensching, dat de dondergeest in uw hoofd ratele! Ook wordt deze zin wel vragend gezegd en beteekent dan: zeg, ben je doof?

Raad, (vgl. radas), lange, dunne, sterk fosforesseerende duizendpoot.

Raan, in, binnen, binnenste, inborst, gemoed. Ni- raan, reden, oorzaak, omdat. Niraan aka? waarom? Endoek rahan raan, binnen in huis zitten; endoek rahan, thuis zijn. Iwoen raan, binnenste, inborst, gemoed, gevoelens. Raan bŏk, of raan lāi enhoev, in goede verstandhouding met, bevriend met. Raan sien enhoev, boos op. Raan loelin, opgeruimd,welgemoed, graag, gretig. Raan ensak enhoev, boos zijn op. Raan koet enhoev, niet bevriend zijn met. Raan en, beminnen, graag hebben. Raan nĕblo, oprecht van gemoed. Raan entoeb afa, iets begeeren, op iets verslingerd zijn. Raan lāi, opgewekt. Raan koet, kleinmoedig, ontmoedigd, onvriendelijk. Raan neskil, onoprecht. Raan soes, zorg, kommer. Raan soes afa, over iets bekommerd zijn, om iets bezorgd zijn, verlegen zijn om. Raan senang, gerust, tevreden. Ini raan felbe? hoe is hij gestemd? Jaw raang waawn eni waeid, dat is mijn bedoeling niet. Afa i enken raang, dat is naar mijn zin, volgens mijn gevoelen. Afa i entoeb raang, dat ben ik goed indachtig. Hirroe wioer raar ruk, die twee zijn weer verzoend. Raan rotan of ngarĕhen opvliegend, kitteloorig. Raan nengne opgewonden, prikkelbaar. Raan woessin eigenzinnig, koppig. Raan mafoen, zachtzinnig, gedwee. Enfoetar of enwāl ni iwoen raan, van inzicht of meening veranderen. Ni ngoĭn enfakwoenin ni iwoen raan, hij huichelt. Nangrĕhi neblo ni iwoen raan, oprecht zijn meening zeggen. Raan enhaawk, kwalijk nemen, argwaan koesteren.

Raan, vol, volheid, gevuld, en vandaar: keer, maal, n.l. als men ledigt wat gevuld was, of stuksnaam van dingen die gevuld worden, b.v. boedoe raan roe, twee volle flesschen, of twee flesschen vol. Enoet fo raan, vullen, vol maken. Famĕhe raan, boordevol, wordt dikwijls gebezigd in de bet. van in hooge mate, zeer veel, b.v. deddo! woeoet famĕhe raan, verbazend, wat een menigte visch! Oetêv famĕhe raan, ik gooide heel hard.

Raan, broedsel,

Raawk, en-, met handenvol nemen, met de handen bijeenrapen. Nam-, bijeengeraapt.

Raawng, en-, bijplanten, bijzaaien op plekken waar het eerste pootsel of zaaisel niet of slecht is opgekomen; aanvullen, ophoogen van een terrein. Nam-, aangevuld, opgehoogd.

Raboel, haren op de schaamdeelen; tegen vrouwen gezegd, geldt het als gemeen scheldwoord.

Raboen, = raboel.

Rād, in de uitdrukking: rād woetlim, familiegroep, een familiehoofd met al zijn onderhoorigen.

Rād, (M. rante), ketting.

Rād, rād wahan, G.K. = fôr endoek wahan, buiten kennis zijn, bewusteloos zijn, ijlen.

Rād, of ngarād, vuur van een planting, die afgestookt wordt.

Radas, fosforesseering; dunne sterk fosforesseerende, doch onschadelijke duizendpoot; fosforesseering in zee, vooral als die [illegible], de oppervlakte ligt. Ai radas, fosforesseerend hout. Nĕf-, fosforesseeren; gevlekt zijn door albinisme of litteekens der framboesia.

Radin, naf-, of nĕf-, G.K. = navrên.

Radĭn, G.K. = r a d a s.

Radjeki, (M. rezeki), winst, voordeel, vangst, buit.

Raein, nut, voordeel, welvaart. R a-e i n w a e i d, nutteloos. R a e i n m a l-h e i n, gezondheid, welvarendheid. O e l r a e i n of o e l i n r a e i n, gezondheid, welzijn, voorspoed. T o m a t w a t n i o e l i n r a e i n al 't goud en andere schatten die voor een vrouw betaald worden; zie b a j ō i.

Raeit, n a f-, of n ĕ f-, borduren.

Raeit, zwerm, booze geesten, die bij zwermen door de bosschen rondzwermen. R a e i t e r w o e r o! verwensching. H o w a n g r a e i t, zwermende mieren: waar men die zwermen ziet, zijn h o-w a n g 's in de buurt.

Raeit, G.K., fosforesseerend. A i r a-e i t, fosforesseerend hout. E n-, of n ĕ f-, fosforesseeren.

Rāf, voorvoegsel, dienende om de volgorde der dagen aan te duiden, b.v.: r ā f r o e, overmorgen; r ā f t ĭ l, over drie dagen, enz. tot tien; verder bezigt men d e, b.v. d e w o e t r o e, over twintig dagen.

Rāfwilwahan, (v. r a f a t, e n w i l en w a h a n), windveer aan een dakgevel.

Rafat, atap, bladeren van den sagopalm om bamboelatten voor dakbedekking; deze bladeren; het dak met deze atap gedekt; dak in 't algemeen. E n h i t i l r a f a t, de sagobladeren van den hoofdstengel snijden. E n h i-m a t r a f a t, deze bladeren met reepjes van bamboeschil, h a n h o e t om de bamboestokken, w a n a n, naaien.

Rafngod, naast elkaar gaan, op rij gaan, exerceeren. E n b a r a f n g o d, vriendschap sluiten.

Rafoek, e n-, knevelen, boeien, vastbinden.

Rafoet, e n-, of n ĕ f-, afvallen van vruchten of bladeren.

Raha, = r a h a n in sommige samenstellingen als: r a h a- j a n a t (v. r a-h a n en j a n a n), uitbouwtje aan een huis, op G.K. ook: vliering, zolderkamertje. R a h a- w ā t, (v. r a h a n en w ā t), groot huis, steenen huis. R a h a-j ā n, oudste tak, r a h a- m a t w ā n, middentak en r a h a- w a r i n, jongste tak eener familie; r a h a j ā n of r a j ā n of r e j ā n en r a h a w a r i n of r a-w a r i n, komen ook veel voor als familienaam, f ā m.

Raha, e n-, wetten, schuren, slijpen, schrijnen. N ĕ f-, afbrokkelen, verbrokkelen, in verval zijn, bouwvallig zijn.

Rahai, boomsoort, met zeer hard hout, dat wijl het ook in den grond lang goed blijft, veel voor palen gebruikt wordt.

Rahan, huis, woning. E n d o e k r a-h a n, thuis zijn. E n d o e k r a h a n j a n a n, van een kind bevallen. R a h a n d e d a n, gevangenis. E n o e t o h o i r a h a n, een feest dat bij tusschenruimten van enkele jaren gevierd wordt ter eere van de m i t o e 's van het dorp. Het feest wordt geopend door een algemeene klopjacht op varkens. Tijdens de feestelijkheden is het dorp f o e-l i k, zoodat niemand het dorp verlaten of binnen komen mag. Na enkele dagen, als dit feest is afgeloopen is het dorp weer vrij, maar na ongeveer drie maanden wordt het officieel weer vrij verklaard door een groot feest, o h o i m a h a i r, waarbij alle buitendorpsche familieleden genoodigd worden. R a-h a n t e t, behuizing, huizen in 't algemeen, b.v. in opsommingen van levensbenoodigdheden of bezittingen waarbij men steeds van deze woordkoppelingen van twee woorden van ongeveer gelijke bet. gebruik maakt, b.v. r a h a n t e t, w e w a n a t o e w o e n, w ê r b e n a w, r a w h a b o, w o e r h a r t a, n g ō v a k b i l i n. enz.

Rāi, e n-, begeeren, inzonderheid een vrouw zondig begeeren of aanzoeken.

Rain, e n-, aanpunten, aanspitsen.

Rain, nietswaardig.

Rajāt, (M. rajat), heerschappij, gebied, onderhoorigen.

Rāk, n a k-, d o o t n a k r a k stortbui, voorbijgaande felle bui. N e s-, r a-t i n n e s r ā k, het zweet breekt uit.

Rāk, (M. rakit), vlot, houtvlot.

Rakat, e n- of n a k-, kittelen, kittelbaar zijn.

Ram, n ĕ f-, zie n ĕ f- r a m a t.

Ramak, e n-, (vgl. e n- r a m a t), betasten, masseeren.

Ramat, e n-, vastgrijpen, vastpakken, rondtasten, tasten, beproeven, probeeren. E n r a m a t d e d, naar den weg rondtasten. E n r a m a t a f a, naar iets rondtasten. = naar iets zoeken. N a f-, n ĕ f-, of n ĕ f- r a m, kneden uitpersen. N ĕ f r a m a t ê r, sago wasschen. N ĕ f r a m a t n o e o e r, klappermelk uit geraspte klappernoot persen. In samenstelling met andere werkwoorden heeft r a m a t dezelfde bet. als j a w n g, d.i. beproeven te doen hetgeen het eerste werkw. uitdrukt, b.v. e n h o e r r a m a t, beproeven te dragen of aan te doen van kleedingstukken, = aanpassen. Zie j a w n g.

Raming, e n-, afspoelen, wasschen.

Rān, e n-, of n e s, wikken, kwikken.

Ranēm, (v. e n- n ē m of n a- n ē m), te gelijk, te samen, te gader.

Rang, n ĕ f-, in elkaar draaien of vlechten van touwwerk. N ĕ f r a n g s o h o, een boot of schuit op sleeptouw nemen; een heele sleep bootjes achter een grootere aansleepen, om ze op andere eilanden te gaan verkoopen.

Rang, e n-, of n a k-, knabbelen, knapperen, knapperend bijten b.v.: als men harde dingen eet, iets hards stukbijten.

Rangat, e n-, loslaten wat gespannen was, b.v. e n r a n g a t m a n d i b a n, den haan van een geweer over halen.

Rangin, e n-, of n ĕ f-, spelen, dansen, blij zijn, gekheid maken, voordeel hebben. E n o e l a n g r a n g i n, dansen.

Rangin, n a f-, of n ĕ f-, gisten, boos, grimmig zijn.

Rangit, e n-, vastknoopen, dichtknoopen, b.v. e n r a n g i t a k b i l i n, een mandje dichtknoopen met daar omheen geslagen koorden. N e s-, vast geward zijn, in de war zijn; fig.: in de war zijn, de kluts kwijt zijn. N a m-, vastgeknoopt zijn. N ĕ f-, dichtgesnoerd zijn, gerimpeld zijn.

Rangngein, zie r e n g n g e i n.

Rangoer, boomsoort.

Ranrin, voetstuk.

Rara, zie r a.

Raraan, a i r a r a a n, bladerlooze of stervende boom.

Raraawng, (v. e n- r a a w n g), aanvulsel, bodembedekking van bladeren in een mand of korf.

Raraha, (v. e n- r a h a), slijpsteen.

Rarawk, (v. e n- r a w k), inscheuring.

Rarek, droog van een put, waterplas, enz.

Rās, (M. rasa), of s o e s r ā s, treurige ondervinding, verdiende straf. E n-, gevoelen, verduren, meenen, dunken. I e m r ā s e n i f e l b e? wat dunkt u daarvan? E n r ā s s ĕ h o e t, pijn lijden. E n r ā s k e n, door straf of ondervinding wijs worden. O m o e r ā s t e? ondervind je 't nu? spottende vraag aan iemand wien bij 't doen van iets een tegenvaller of ongeluk overkomt.

Rasing, (M. ratjoen), toovermiddel, om door bemiddeling der booze geesten iemand kwaad toe te brengen. Men graaft tooverkruiden oppervlakkig in den grond op plaatsen, waar de gezochte persoon wordt verwacht te zullen loopen, of men betoovert zijn bijl, pijl of lans, opdat deze wapens hem uit zichzelf zullen verworden. R a s i n g s i b s i b, zulke betoovering, indien bij wijze van tarting wordt bekend gemaakt, over hoeveel tijd de betoovering haar uitwerking zal hebben.

Rasal, verguldsel, galon.

Rasoeng, (M. ratjoen), dierlijk vergif.

Rāt, (H. raad), raadsvergadering, raad van Hoofden, raadszitting. K a p a l l a r ā t, de Hoofden, die den raad samenstellen. E n d o e k r ā t, zitting hebben in den raad.

Rāt, = r a t o e t in samenstellingen, b.v.: r ā t r o e, twee honderd; r ā t t ĭ l drie honderd; r ā t f i r? hoeveel honderd?

Rāt, opwaarts, omhoog, (vgl.: k a r ā t, k a r a t r ā t en k a r a t a t); zuiden. K e d i n r ā t, bovenkant, zuidkant. E n-, opklimmen, opstijgen, zich in zuidelijke richting bewegen. Bij een beweging geeft de Keiees steeds de richting aan. Indien de werkwoorden uit zichzelf geen bepaalde richting aangeven, voegt men er aan toe: e n- r ā t voor zuidelijke of westelijke richting, en e n- s o e voor noordelijke of oostelijke richting, ofwel in stede van r ā t het

bijwoord w ĭ l en voor s o e de bijwoorden w o e v of w ā v, b.v. n ĕ f l a r ā t W a d a n, naar Elat zeilen (wanneer men uit het noorden komt); e n w ĕ h e s o e W a d a n, naar Elat roeien (als men uit het zuiden komt). E n s o e r ā t, op en neer, her- en derwaarts gaan.

Rāt, n ĕ b-, (v. r a t i n), bezweet, vermoeid, afgemat zijn; doorzweeten, b.v. van een kruik.

Rāt, (M. radja), koning, regent. A s a r ā t, van koninklijke familie of afstamming. P a n g k a t r ā t, koninklijke waardigheid. R ā t A k n ā s, een zeer machtige legendarische koning. O l e m a n r ā t? ben je zoo gewichtig als een koning? = ben je te goed om dit of dat te doen?

De wordingsgeschiedenis van het r ā t-schap is niet met volstrekte zekerheid vast te stellen, wijl de overleveringen niet altijd overeenstemmen, te meer wijl aan deze verhalen vaak belangen verbonden zijn n.l. van rechten op gronden enz., is het niet te verwonderen, dat eenieder geneigd is de lezing in zijn voordeel te wijzigen. Vrij algemeen wordt het volgende erkend. In de oude tijden, (naar gissing zou dat ongeveer zes of zeven geslachten geleden zijn), bestond de waardigheid van r ā t op Gr. Kei nog niet. Op Kl. Kei trof men er vier aan. De invloedrijkste waren die der N o e f i t (zie bij O e r s i w); de N o e f i t R o a hadden tot r ā t: M a n g r i b, te M a d w ê r, (thans is deze tak uitgestorven); de N o e f i t N a n g a n hadden tot r ā t: K a n ē w, te J e t w ā v, onder den naam van B i b t e t- r ā t en als waardigheidsteeken het goudstuk, m ā s B a b a k, (eveneens uitgestorven). Te O h o i l i l i r had men r ā t M a t i l o e r. De meest invloedrijke was r ā t T a b t o e t van O h o i w o e r (Dit dorp, thans verdwenen, lag aan de kreek S ô r b a i, tusschen de tegenwoordige dorpen L e t f o e a n en E v o e. Merk op den naam S ô r b a i: s ô r of h ô r, = inham kreek, rivier; b a i of o e w e hangt samen met M. b o e w a j a. Men vergelijke nu de namen S o r b a i en Soerabaja en men herinnere zich de Balische afkomst van r ā t T a b t o e t). R ā t T a b t o e t gaat naar Bali het land zijner afstamming en brengt van daar mee een n g a n g a, lans, en een s o e r o e k, zwaard. De n g a n g a stuurt hij naar L ê r- o h o i- l i m op J o e t, om met hen een verbond te sluiten, (zie N g a b a l), en behoudt de s o e r o e k zelf. Verder verspreidt hij de nieuwe adat van Bali meegebracht en in de dorpen die haar aannemen stelt hij een r ā t aan. Zoo ontstaan de r ā t-schappen van I b r a, R o e m ā t, F ā n, R o e m a d i ă n. De dochter van T a b t o e t gaat naar W a i n, waar zij tot koningin verheven wordt, zoodat het officieele kostuum der r ā t 's van W a i n vrouwenkleeren zijn. Deze dochter, D i t S a k m ā s geheeten, huwt met A r- n o e h o e van D a n ā r en verheft dezen daar tot r ā t. Op aanraden van haar vader was zij naar D a n ā r gegaan en had een draagmandje vol leeftocht meegekregen. Doch in de verschillende dorpen waar zij door kwam werd haar overal wat ontstolen, zoodat haar leeftocht uitgeput was eer zij het doel harer reis bereikt had en zij dus onverrichter zake naar T a b t o e t terugkeerde. Deze bond nu een gespleten klapperblad om den bovenrand van haar mandje als verbodsteeken en dit was de oorsprong van het algemeen verspreide verbodsteeken b e l w i- r i n of b a l w a r i n. A r- n o e h o e stelt op zijn beurt een r ā t aan te D o e (D o e l a h) onder den naam van r ā t B a l- D o e- H a d a t en geeft hem als waardigheidsteeken het goudstuk a- j a n g- w o e t. De r ā t van D o e stelt aan den r ā t van O h o i- t a h e i t onder den naam van H a d a t en een te S o m- l a i n onder den naam van M a n t i- l o e r, met als waardigheidsteeken het goudstuk a- N e l a k, wijl de familie van r ā t M a d w ê r uitgestorven was. Deze allen heeten O e r s i w omdat r ā t A r- n o e h o e met D i t-S a k m ā s een karbouw onder negen, s i w, dorpen verdeelde om ze tot een machtig bondgenootschap te vereenigen. Later werden nog anderen daarin opgenomen.

De r ā t van D o e gaat per b e l a n naar J o e t, en stelt te J a m t i l een r ā t aan onder den naam van I l- K i l, en geeft hem als waardigheidsteeken het goud R ē w- t ê r- d i r- j a i. Ook te W a t l ā r stelde hij een r ā t aan onder den naam van B o r ē r en beiden traden tot de O e r s i w toe. Al deze O e r- s i w te samen worden aangeduid onder den naam van: S o e r o e k- r e f- w a- r a k N g a b a l j o e t N g a-r a t s i w.

Ondertusschen was de dochter van A r n o e h o e en D i t S a k m ā s welke B o e n t e n o e h o e d i t heette, geschaakt door lui van F ê r, waar zij huwt en een r ā t aanstelt onder den naam van B o m ā v.

De lui van L ê r-o h o i- l i m vangen een potvisch, l o e r, en verdeelen hem onder vijf dorpen, welke zij aldus tot het verbond der L o e r l i m vereenigen, n.l.: F ê r, N i r o e n = L ê r- o h o i-

lim, Oewat, Elrān of Oev-Ohoilim, Tebāv en Tamngil.

Tabtoet gaf aan rāt van Roemāt, Sangli genaamd en die afstamde uit den hemel, lanit, het zwaard soeroek Ref-warak. Lêr-ohoilim, waar de koninklijke familie was uitgestorven, gaf hem den Ngabal, zoodat de rāt van Roemāt een der invloedrijkste van Kei werd. Te Ibra stelde hij een rāt aan onder den naam van Kirkes en gaf hem als waardigheidsteeken een kanon genaamd sadsād Enmair.

Een familie van Lêr-ohoi-lim komt over naar Fān, den Ngabal ook daarheen overbrengende, waar hij woont in een wowoe.

Rāt Ibra en Roemāt samen stellen te Fān daarop een rāt aan onder den naam van Jāb, met als teeken een olifantstand genaamd fadkain Madmār-warin. Rāt Roemāt met rāt Ibra en rāt Fān, stellen te Toea (= Toeal) zekeren Tovle tot rāt aan onder den naam van Loes en geven hem als teeken een kanon, genaamd: kasbêr Loĭn. Vervolgens stelt rāt Fān te Roemadiān een rāt aan onder den naam van Manēw en geeft hem als waardigheidsteeken een gong, dada. Vandaar dat men ook zegt: Rāt Fān is de Jāb, (groote zeearend) of jān, (oudste); rāt Toea de Loes, (kleine zeearend) of mātwān, (middelste); en rāt Roemadiān de Manēw, (sperwer) of warin, (jongste).

Fêr stelde te Niroen een rāt aan onder den naam Hibĭs.

Tabtoet stelde te Tetoôt als zijn kapitan aan Jerbadang, wiens opvolgers zich later eigenmachtig als rāt opwierpen.

Enkele andere rāt-schappen welke men op Kei nog aantreft zijn van lateren datum en eigenmachtig door het volk of door Bestuursambtenaren aangesteld. Alleen Raharing met Ohoinangan als onderhoorigheid, was oudtijds reeds machtig maar is thans in verval.

Onder de namen waaronder deze rāt's werden aangesteld, worden thans hunne opvolgers nog aangeduid en het waardigheidsteeken hunner aanstelling [illegible] erfstuk bewaard.

Ratan, (v. rāt), boven, op, hoog, oppervlakte. I endır ratan o, hij is zoo groot als gij. Entoeb baeil wat ratan, enkel aan de oppervlakte liggen. Aein entoeb ratan, een op den koop toe. Entahaning mal ratan Doead, hij heeft de verguizing op mij opgestapeld hemelhoog. Nanggrĕhi wat ni ngoĭn ratan, slechts met de lippen spreken, niet meenen wat men zegt. Ratan be? hoe hoog? Ratan wil ook nog zeggen: naast, meestal met de bijbeteekenis van hooger, b.v: wêr ratan, naast de bron; taheit ratan, langs de zee, op de kust; ded ratan, langs den weg.

Ratat, en-, scheuren, doorschuren, doorslijten. Nam-, doorgesleten, gescheurd.

Ratin, zweet. Ratin endit of enwoessak, het zweet breekt uit.

Ratoet, (M. ratoes), honderd. Rāt-roe, tweehonderd, enz.. Enba ratoet, gezamenlijk gaan, troepsgewijs gaan. Tomat ohoi ratoet, al de bewoners van een dorp. Famĕhe ratoet, wel honderd, zeer veel.

Rawai, hoop, vertrouwen, meening. Ning rawai o, ik stel mijn vertrouwen op u. Nĕf-, meenen, denken, hopen, vertrouwen, verwachten. Oef-rawai wat habo i, ik stel al mijn verwachting of vertrouwen op die boot.

Rawāt, = rahawāt.

Rawĭl, (v. en- hawĭl), handel, koopmanschap.

Rawĭt, kleedje, baadje, jas, jakje. Rawĭt non, meisjesjurk of vrouwenjak van Europeesch snit. Rawĭt kows of badjoe kows, trui. Rawĭt sĭt, gebloemd katoenen kleedje. Rawĭt rinda, kanten kleedje. Rawĭt pasang of rawĭt jas, gekleede jas. Rawĭt babit, jasje met heel korte mouwen. Rawĭt serwow, stel kleeren: jas en broek. Rawĭt esbo, stel kleeren voor vrouwen: sarong en kabaja; kleeren in 't algemeen. Oemtai rawĭt serwow ablôt, gij draagt lange kleeren, (hetgeen volgens de adat aan de slaven verboden is), spottend gezegde, = gij zijt een voornaam persoon. Enhoer rawĭt een jas of kabaja dragen of aantrekken. Enlok, enlawk, of enkōi lok rawĭt, een jas of baadje of kabaja uittrekken.

Rawitoen, 's morgens, in alle vroegte.

Rawk, en-, inscheuren, insnijden, openscheuren, een reep of strook wegnemen, afranden. Nam-, ingescheurd, ingekorven, afgerand.

Rawngob, (v. rawĭt en ngob), buis met korte of geen mouwen, vest.

Rawoet, e n-, trekken. N ĕ f-, met velen trekken.

Rawwār, (v. r a w en e n- w ā r), vlerk eener vlerkprauw.

Re, n ĕ b-, of n ĕ f-, vermoeid, afgemat, zwak zijn, ook wegens ziekte of verwonding.

Rea, rijkdom, schat.

Reba, e n-, of n ĕ f-, leunen, steunen op.

Rebat, stuurplank waaraan de roeren bevestigd zijn. Aan elken kant der boot is een roer. Beurtelings worden ze gebruikt naar gelang de richting in welke men sturen wil. Het roer dat tijdelijk buiten werking is, wordt met een touw opgetrokken. Bij zeer sterken wind worden ze ook wel beiden tegelijk in werking gesteld.

Rēd, e n-, aanstampen.

Redan, e n-, (M. rendam), weeken, in de week zetten. E n r e d a n k a s b i, tapioka weeken, om de giftige bestanddeelen te laten uit trekken. B a t a n g t a h e i t e n r e d a n n a m n g a w a h e i d, pas op, dat geen zeewater aan de wond komt.

Ree, e n-, G.K. = e n- k e e t.

Reed, vlucht fregatvogels, die boven een school visschen azen. E n s a n g r e e d, uitvaren naar de plek, waar een vlucht fregatvogels de aanwezigheid van een vischschool verraadt.

Reēd, e n-, opgedroogd zijn van water of andere vochten. W ê r e n r e ē d r u k, de bron is uitgedroogd. N ĭ n r e ē d, leegdrinken. N a m-, of n a k-, uitgedroogd, opgedroogd.

Reek, of r e r e e k, hooge vloer in een tuinhutje, latwerk, glinting; refrein in gezangen; rooster om iets in de zon te drogen; latwerk om klimplanten op te leiden. E n-, opheffen, optillen, opgeven; invallen bij zang of gebed; gebruiken, aanwenden. E n r e e k s ā v n a n e t a n a i, met een akst een boom omhakken. E n r e e k m ā s n a n f a h a h a b o, voor een stuk goud een boot koopen. N i r o e r o e r e n r e e k w e l r u k, zijn koorts komt weer op. E n r e e k s a, zich vergissen. E n r e e k n i k o e w a t, zijn krachten inspannen, uit alle macht iets doen. E n r e e k m o e r o e n, hoofdhaar uitkammen, ordenen.

Reen, stoom, wasem, geest, kracht van sterke vochten of vluchtige oliën.

Reeng, n ĕ b-, verschrikken, ontstellen.

Reêng, e n-, werkloon betalen, tegen loon in dienst nemen of hebben.

Reet, e n-, optuigen, aankleeden, versieren, opschikken.

Reet, trap, ladder. R e e t n g a e i n, trapboom. R e e t n i t a r t ā r, trapleuning. R e e t j a w o e n, trede, sport.

Reet, e n-, overgieten, uitstorten.

Reet, schacht van een vischspeer.

Ref, vadem. E n-, of e n r e f a k, vademen, afvademen, omvademen.

Refak, e n-, zie e n- r e f.

Rĕhe, volstrekt, heelemaal, geheel. B i s s a r ĕ h e, volstrekt allen, allemaal. H o e b r ĕ h e, nog bij lange niet, op lange na niet. R a t o e t r ĕ h e, wel honderd. M i s k i r ĕ h e, ten minste, volstrekt noodzakelijk. E n-, vol zijn van of met, meer zijn, te veel zijn, overwinnen, de meerdere zijn, de baas zijn. T o m a t e n r ĕ h e r a h a n, de menschen kunnen niet allemaal in 't huis; r a h a n e n r ĕ h e t o m a t, het huis is overvol met menschen. E n- k a f- r ĕ h e, elkaar willen overtreffen of de baas willen zijn, = twisten, kibbelen.

Rĕhen, overschot, meer dan. N i r ĕ h e n n a a, er schiet over, er blijft een overschot. R a t o e t r ĕ h e n, over de honderd, ruim honderd. N a a n r ĕ h e n l a i, groote winst nemen (bij verkoop).

Rehĭn, n a f-, volwassen zijn.

Rehĭng, e n-, bekleeden, bedekken.

Reĭk, n a f-, blazen, spelen op blaasinstrumenten, b.v.: n a f r e ĭ k w a t f o e r, den tritonshoorn blazen; voor blaasinstrumenten met gaatjes of kleppen zegt men meer e n- t a t a k.

Reila, verworpen, verstooten. H ô n r e i l a, verstooten echtgenoote. E n-, verstooten.

Reĭn, kamer, vertrek.

Rein, e n-, schrammen.

Reinan, moeder. R e i n a n j a m a n, ouders. R e i n a n j ā n, moei, oudere zuster der moeder. R e i n a n w a r i n, jongere zuster der moeder. R e i n a n

piār, voedstermoeder; meesteres van huisslaven. Enêr hira reinan, iemand beschamen, door op diens moeder te schelden als: reinam fahen, pudenda matris; wāv enwed reinam of reinam hôm, porcus cognoscat matrem of matrem et uxorem, enz.. Hira reinan! soort imprecatie ter bevestiging: zij is een euphemistische verkorting der voorgaande scheldwijzen, die den zegsman mogen treffen, indien hij liegt.

Reit, en-, of nĕf-, borduren.

Rekat, en-, scheuren.

Reking, en-, (H. rekenen), rekenen tellen. Enrekening fo, rekenen tot, houden voor, beschouwen als.

Rên, lengte, afstand.

Ren, of rĭn, in samenstellingen gebruikt voor reinan, en dan dikwijls in de bet. van: oorspronkelijke, voornaamste, b.v.: fidren, hoofddeur; renren, of rĭnrĭn, de oorspronkelijke bewoners; ded ren, groote weg, straat; wêr ren, groot water, meer, ven, vijver.

Ren, verkorting van reïn in samenstellingen vooral van familienamen in welke gevallen het familietak beteekent, b.v.: Ren- jān, oudste familietak; Ren- Joet, de Gr. Keieesche familietak.

Rên, naf-, slapen van ledematen; verdoofd zijn van wonden.

Rên, voorhoofd.

Renda, of rinda, (M. rinda), kant, kantwerk, gaas, neteldoek. Rawĭt rinda, kanten kabaja.

Reng, of rengan, (M. sarang), nest. Man-rengan, vogelnest. Nĕf-, nestelen. Nĕfreng manoet, een nest ophangen om er kippen in te lokken; komen andermans kippen in iemands nest broeden, dan moet later het broedsel verdeeld worden tusschen de eigenaars der kloek en van het nest.

Rengan, = reng.

Rengat, en-, barsten, springen, scheuren van harde, brooze voorwerpen als glas, aardewerk, enz.. Nam-, gesprongen, gebarsten.

Rengeïn, kippenvel. Ni rengeïn, kippenvel hebben of krijgen, huiveren, walgen, misselijk zijn. Taheit rangeïn, gerimpelde zee.

Renren, zie rinrin.

Rêr, naf-, het grootere hout in een aan te leggen planting omhakken.

Rêr, vergane of verweerde karangsteen.

Rereeng, (v. en- reeng), loon, huurprijs. Naan rereeng, huur verdienen, voor loon in dienst zijn. Ensak rereeng, loon uitloven, loon verhoogen. Ensoek rereeng, loon verlagen. Enpotong na of ental rereeng, van 't loon afhouden.

Rereit, (v. en- reit), borduurwerk.

Resan, aambeeld.

Resak, (v. ensak), wat opgelegd is, oplegwerk, relief.

Rĕt, en-, rooien van aardvruchten, opwoelen, uitsteken, opgeheven zijn.

Retan, miĕt retan, keerpunt of kentering van 't laag tij.

Retik, nab-, zie en- reĕt.

Rĕv, nam-, overhellen.

Rĕw, ketting.

Rewang, haarspeld, groote gewone speld. En-, met zoo 'n speld vaststeken.

Ri, hooggras, alang-alang, imperata cylindrica. Ri manil, een welriekende grassoort, andropogon Schoenanthus, gebruikt tot het kruiden van sommige spijzen.

Ridak, en-, scheuren, barsten, splijten van hout. Nam-, gescheurd, gespleten zijn.

Ridin, nĕf-, koud hebben, koud zijn. Ngaridin, koud.

Riding, en-, opruimen wat in den weg ligt.

Rien, heft, hecht, handvat.

Rien, nĕf-, bijna rijp, rijp, maar nog niet hard, b.v.: isoe nĕfrien, nog zachte doch reeds bruikbare betelnoot.

Riët, G.K. = k a t a r i ë t.

Rif-angma, (v. r i f i n en a n g m a-ā n), ziel, geest, schim.

Rif-angmāt, (v. r i f i n en a n g m a-ā n), = r i f- a n g m a.

Rifin, of r i f o e n, ziel, geest, schim.

Rifoen, = r i f i n.

Riik, e n-, verdeelen. E n s i d a k r i i k, dunnen, uitdunnen.

Rĭk, of r ĭ k r ĭ k, G.K. = n g o n.

Rikat, e n-, een hoofddoek dragen of omdoen.

Rikit, e n-, bladeren van een tak stroopen. Fig.: afhandelen, voltooien, b.v.: l a e i n o e m r i k i t b e r k ā r e n i n a w a k, vertel eerst geheel deze zaak af, eer ge verder gaat N a m-, afgestroopt van een tak.

Rikoe, draagstoel, juk. E n-, met tweeën aan een stok dragen.

Rikrikat, (v. e n - r i k a t), hoofddoek.

Rikrikit, een struik, zie b e l o e b.

Ril, touw, band.

Rilam, maanmaand ongeveer overeenkomend met Juni.

Rin, of r ĭ n, (v. e n- m i r r i n), de lui die genoodigd zijn voor een of ander gezamenlijk werk. E n b a r i n, aldus mee gaan werken. E n f ā n r i n, de genoodigde lui onthalen.

Rĭn, = r e n.

Rĭnda, = r e n d a.

Ring, n ĕ b-, hongeren.

Rĭng, bloem of figuur in snij-, teeken- of schilderwerk. E n-, of n ĕ f-, afteekenen om daarna uit te steken of uit te snijden, snijwerk maken, teekenen schilderen, in blokjes snijden.

Rĭngi, (M. ringgit), rijksdaalder.

Ringin, kleur, uiterlijk.

Ringin, e n-, n a f-, of n ĕ f-, wieden. Fig.: weggaan of zich terugtrekken der slaven uit de vergadering of beraadslaging, om de adelijken alleen te laten.

Ringin, e n-, of n a f-, G.K. = e n-r i n i n.

Ringin, e n-, e n r i n g i n a f a, zich over iets verheugen.

Ringit, n a s-, = n e s-r a n g i t.

Rĭngrangit, (v. e n- r ĭ n g en n e s-r a n g i t), krabbels, gekrabbel.

Rĭngrĭng, (v. e n- r ĭ n g), snij-, schilder- of teekenwerk.

Rĭngroeg, (v. r o e g), schade, nadeel.

Rinin, e n-, of n ĕ f-, plengen, besprenkelen, zegenen met heidensch wijwater of lustraalwater (klapperwater waarover gebeden zijn uitgesproken). E n-r i n i n w a t o e k t ô r t a m o e r, al wat pomali of f o e l i k was, opheffen door een zegening of besprenkeling, b.v. bij de zuivering eener vrouw. E n r i n i n w a t o e k b e r a t e l l e m a n, alle zonden en onheilen wegzegenen. O e r i n i n o, = o e s ō b o, zie bij e n- s ō b. N o e-o e r r i n i n, klappernoot vol water, doch nog zonder vleesch.

Rinin, n ĕ b-, koud hebben, bibberen.

Rĭnrĭn, of r e n r e n, (v. r e n), de autochtonen of [illegible] ners van 't land, [illegible] maatschappij een stand vormen tusschen de adelijken en de slaven; deze stand. R ĭ n r ĭ n k a r b a w, middenstander zonder stamverwantschap, = mindere rang.

Rīr, hun, haar, hunne. H ī r r ī r, hunne, hare.

Riroon, r i s r o o n, of r o o n r i, gehuil of drenzerigheid van kinderen.

Ris, plat en spits bijgesneden stuk bamboe, dienende als haarpen om de haren te scheiden bij 't luizen of als kalfaatbeitel. E n r i s o e t of o e o e n, luizen vangen, 't hoofd afluizen. R i s is ook een kniptor. R i s m ā s, bronsgoud gekleurde goudtor; de kinderen spelen er mee en zetten ze op het hoofd, in de meening, dat ze de luizenwegvangen.

Ris, n a m- veelvuldig, herhaaldelijk, meermaals, vlug.

Ritan, n a k, verbluft, ontsteld staan.

Ritik, n a b-, droog zijn.

Ritin, (M. ritjin), drop, druppel.

Ritrit, spons.

Riw, e n-, ontwijken, uitwijken, opzij gaan. E n t a i r i w, uitwijken.

Riwoen, (M. riboe), duizend. T o m a t o h o i r i w o e n, al de lui van een regentschap.

Riwriwoen, duizenden, ontelbaar.

Ro, e n-, verwijderen, zich verwijderen, zich verwijderen in de richting naar zee, (hangt samen met r o a; vgl.: Jamdeensch d o l, Fordaatsch r o l i). M i ë t e n r o, het tij loopt af. E n h o r o, of e n h o e n r o, verder op gaan, verder doorgaan. E n r o r a, op en neer, her en derwaarts gaan R o r o, ver.

Ro, n ĕ b-, dorst hebben.

Roa, de zee als verkeersweg. E n h o r o a, over zee gaan, over zee reizen. H a b o e n l ō i r o a, de boot ligt op stroom. N o e h o e R o a, Klein Kei. N i j ê n r o a r u k, hij is op 't punt te vertrekken. E n t i w a j ê r r o a, getrom met gezang, uitgevoerd den nacht vóór 't vertrek van reizigers. E n t i w a r o a, tromwijze bij 't roeien eener boot. L ê r r o a, tegen 't ondergaan der zon.

Rob, (M. rebo), Woensdag. L e r a n r o b, Woensdag.

Robrob, schemering.

Rōd, (M. roda) rad, wiel, schroef van een stoomboot.

Rōd, (M. rata), vlakte, effen, vlak. T a n r ō d vlakte.

Rōb, e n-, tot gruis stampen, vergruizen. N a m-, fijngestampt, vergruisd.

Roe, twee; e i n r o e, twee. W o e t e i n r o e, twaalf. W o e t r o e, twintig. R ā t r o e, twee honderd.

Roe, n a k-, op 't hoofd dragen, zoowel lasten als 't een of ander hoofddeksel, b.v.: n a k r o e t o p p i, een hoed dragen of opzetten.

Roeak, n a f-, of n ĕ f-, oprispen, opbreken; verschrikken, ontstellen. I w o e n n a f r o e a k, buikpijn hebben met brakingen. N a f s o e s i e n n a f r o e a k, de booze driften bruisen op. R a a n n a f r o e a k, bedroefd zijn. N a f r o e a k e n d a t, braken.

Roean, e n- uitwijken, wegdoen. E n t a i r o e a n, op zij gaan, uitwijken. E n r o e a n d ō s, de zonden wegmaken, zooals de heidensche priester, l e b, doet na de belijdenis aan hem gedaan, e n t o e r o e t d ō s. Dit gebeurt, door onder 't opzeggen van gebeden een k a w o e l in 't zeezand te gaan begraven of eenige k a w o e l's aan een stokje gestoken, langs het strand of in 't bosch in den grond te steken. N ĕ f-, van zich afschuiven, ontduiken.

Roean, n a n g-, of n a n g- r o e a n g, liefhebben, beminnen, gehecht zijn aan.

Roeang, n a n g-, = n a n g- r o e a n.

Roeb, (M. roebing), omheining of schutting van hout. R o e b s o e w a t, of s i r j a r a n, verhooging van atap langs het boord van een bootje, om het inslaan der golven te beletten; fig.: bewaker, beschermer. E n-, een houten omheining om iets maken, b.v.: e n r o e b w e e, een tuin omheinen.

Roebāi, slang, slangvormige worm. De slang staat in gemeenschap met de booze geesten; daarom zijn velen bang haar te dooden, vooral voor zwangere vrouwen is het zwaar f o e l i k, wijl de slang zich op haar kind zou wreken. Heeft zij het toch gedaan, dan tracht men het onheil af te weren: men maakt een slang van gaba gaba of zacht hout, steekt haar een k a w o e l in den bek, laat ze een paar dagen op de slaapmat bij de moeder liggen en brengt ze vervolgens onder 't prevelen van een bezwering op de plek waar de slang gedood werd. Hetzelfde geldt voor leguanen en sommige andere dieren. De d i m der toovenaars woont meestal ook in een slang.

Roebeen, n a f-, duister zijn.

Roebi, (M. roepiah), gulden.

Roebil, boomsoort; pijl, die meestal van 't hout van dezen boom gemaakt wordt; pijl in 't algemeen.

Roeboen, = a r o e b o e n.

Roed, e n-, of n ĕ f-, benijden, afgunstig zijn.

Roed, e n-, weenen, beweenen. E n r o e d r o o n, weenen. R o e d, e n-, betooveren. E n r i d r o e d, betooveren, slecht behandelen, slinksche manieren hebben.

Roedoen, (v. e n- r ō d), kruimels, gruis, verkruimeld, vergruisd.

Roedrāi, e n-, klaar maken, in gereedheid brengen, herstellen, goed maken.

Roedranang, (v. e n- r o e d), toovermiddel.

Roefoet, e n-, afplukken, inzonderheid door draaien der vrucht. N a k-, afgeplukt, afgevallen van rijpe vruchten of dorre blaren.

Roeg, (M. roegi), schade, nadeel. E n w e e n g h i r a r o e g, iemand benadeelen, schade berokkenen.

Roehoek, n a n g-, ineengedraaid zijn, gekronkeld zijn.

Roehoen, zijde van 't lichaam, zij, kant in 't algemeen. R o e h o e n j a l i n, omgeving.

Roehoet, steilte, steile helling, steil.

Roekoen, e n-, omheinen, omsluiten. N a m-, omheind.

Roemāt, kraal, kralensnoer. E n f ī n r o e m ā t, kralen om den hals dragen. E n h o e r r o e m ā t, kralen om de polsen dragen.

Roemnien, feest.

Roemoen, (M. roman, vgl. toemoen = toeboeh) gestalte, lichaam. R o e m o e n l ā i, gezet, zwaarlijvig. R o e m o e n s i e n mager.

Roen, zie bij t i m.

Roeng, e n-, = e n-r o e n g o e n.

Roengoen, e n-, knakken, kraken, afplukken, ombuigen, doen kraken der vingers. N a b-, sprok, bros zijn. N ĕ b-, buigzaam, lenig zijn. N a m-, geknakt, doorgebogen.

Roenoek, e n-, ingieten, inschenken.

Roenoet, bladscheede of bladbeschutting van palmbladeren, bijna als zakkengoed uitziende.

Roenoet, stapel. E n-, opstapelen. E n- r o e n o e t r a f a t, atap ter bewaring tegen schuin opgestelde staken opstapelen.

Roeoe, n a m-, tering hebben, wegkwijnen.

Roeoek, n a n g-, scheef staan, uitwijken. E n t a h a- r o e o e k, knoeien met een werk, beunhazen.

Roeoen, koelte, zachte wind, wakkelwind.

Roeoeng, e n-, slikken, doorslikken, inslikken.

Roeoet, e n-, buigen, ombuigen, ook van ledematen. N a b-, krom zijn, gebogen zijn. T e t a n n a b r o e o e t, kromme rug, bult, bochel.

Roeoet, n a f-, aanblaffen, aankeffen, aanslaan van honden. J a h a w n a f- r o e o e t o, de hond blaft u aan.

Roer, beving, aardbeving, (zie n a n g). E n-, beven, sidderen, koortsig zijn.

Roeroek, e n-, of n ĕ f-, verzamelen, vergaren.

Roeroek, n a f-, lostornen, losgaan van wat genaaid is.

Roeroer, (v. e n- r o e r), beving, bibbering, koorts.

Roeroet, (v. e n- r o e r o e k), hoop, stapel. E n-, tot hoopen of stapels zetten.

Roeroet, e n-, verdeelen.

Roes, (M. roesa), hert, (niet inheemsch op Kei).

Roet, boomsoort. Afkooksel der blaren wordt gebruikt als afdrijvend middel of als zuiverend middel na de bevalling.

Roet, (M. roti), brood. E n t o e n r o e t, brood bakken.

Roet, e n-, intrekken of optrekken van ledematen.

Roetoen, n a n g-, n g a-, of n a r-, (v. e n- t o e n), aangebakken, aangebrand.

Roetroet, (M. rata), effen, vlakte; zie r ō d.

Roev, n a m-, gestrand, vergaan, verongelukt.

Roev, n a t-, nachtmerrie hebben, zwaar droomen; zie e n- m i f.

Roevak, e n-, thuis zitten, het huis houden.

Roevat, of r o w a t, boomsoort met zeer hard en taai hout; pen van dit hout gemaakt. R o e v a t n a n a n, de blijvende pennen vooral bij 't bouwen eener

boot, in tegenstelling met de voorloopige pennen van bamboe, r o w a l w a l i n, die gebruikt worden om te passen of de planken op elkaar sluiten.

Roewat, vloed. R o e w a t e n d o, de vloed komt op. R o e w a t e n b o e b o e, het hoog tij kentert.

Rohak, e n-, schudden.

Roïn, citroen. R o ï n m ā v, kleine citroensoort, lemon nipis. R o ï n l ā i, pompelmoes. R o ï n n g a l o e ï r of m ā v, mandarijntje. R o ï n s ĕ b i t, zoete citroensoort. R o ï n b ē e t en r o ï n i s o e, zeer wrange soorten, gebruikt door de vrouwen om het haar te zalven na 't bad.

Roïn, zeekoe, halicore indicus.

Rojār, bamboesoort; kooi of hok daarvan gemaakt.

Rōk, (M. roko), cigarettenpapier.

Rok, e n-, op G.K. ook: n e s-, in stukken, mooten of sneden snijden.

Rok, n e s-, ontspruiten, ontkiemen.

Rokan, opgelegd, opengewerkt. M ā s r o k a n, goudstuk met opgewerkte of [illegible]: dergelijke figuren in vlechtwerk.

Rokrāi of k o k r ā i, (v. e n- r o k), bamboemes, inzonderheid om bij pasgeboren kinderen de navelstreng af te snijden.

Rokrokan, (v. e n- r o k), moot, deel, snede.

Rolār, (v. l ā r), boomsoort, waarvan de wortels dienen om pandanusbladeren voor vlechtwerk bestemd, rood te kleuren.

Rōm, Rome, Roomsch. S ĕ r ā n R ō m, Katholiek.

Rom, n ĕ f-, sikatriseeren, litteekens nalaten, met litteekens geteekend zijn.

Roman, e n-, uitwringen.

Romatmāt, (v. r ô n en m a t m ā t), geel, bruin.

Rôn, (M. daoen), blad, loof. A i r ô n, boomblad.

Rôn, lengte, afstand, grootte. R ô n b e? hoe lang? hoe ver? N a k-, volwassen zijn.

Ron, = r o n a n.

Ronan, r o n of e n r o n a n, kaladi, dioscorea sp. div. Soorten zijn: r o n a n m a n g ā t, s o e r a t, S e r a n, w a t, w ā r m o e l a n, s i e n, m a d o e k, m ā v, j e b t a w, n a f l o h o t, l o e l o e ï n, l e s J a b o e n, K o v i ā i, s ā r n g o e t o e n, F ê r- R a n g i e r.

Rông, e n-, e n r ô n g s i w a r, uit sagobladnerven kleine pijltjes snijden om vogeltjes te schieten.

Roo, = r ô t, hutje in een tuin, waarin de veldvruchten opgestapeld en bewaard worden. R o o l o e r l o e r, de in de r o o bewaarde vruchten. Daaruit stelen geldt als een zeer zwaar vergrijp. Zie t i ē v.

Roo, regenboog.

Rook, e n-, een kruik, flesch, enz. spoelen; opgeven van melk door zuigelingen. N ĕ f-, zelfde bet.

Roon, e n-, schreien, weenen, dreinen, beweenen. E n r o o n h i r a, iemand beweenen. E n r o o n a f a, om iets drenzen of dreinen van kinderen.

Roonri, (v. e n- r o o n en r i s), geween, huilerij.

Roor, e n-, roosteren, boven 't vuur bakken.

Roran, (v. e n- r o o r), hitte, warmte, gloed. E n-, warm zijn, de koorts hebben. N ĕ f-, zich warmen.

Roro, (v. e n- r o), ver.

Roroer, (v. e n- r o e r), bibbering, koorts.

Roroes, palmboomsoort, oncosperma filantosum.

Rorohoen, = r o e h o e n.

Roroïng, (v. r o ï n), zuur, wrang, vruchten in 't zuur.

Rorok, n ĕ f-, schel, schril zijn.

Roroon, (v. e n- r o o n), geween, geschrei, gehuil, klaaglied.

Roroor, (v. e n- r o o r), geroosterd. N o e o e r r o r o o r, kopra.

Rorowng, (v. e n- r o w n g), = r a r a a w n g.

Ros, zeer erg, in hooge mate, uitermate. R i s r o s, versterking van r o s. E n-, veelvuldig doen; ten bate van velen doen, b.v. e n s ō b e n r o s t o m a t b i s s a l e l a r, voor 't welzijn van allen offeren.

Rôt, hok, stal, kooi.

Rôt, geheel, na afloop van, af, uit, op.

Rôt, bout van een geslacht dier.

Rotak, e n-, in rechte lijn gaan, recht afsnijden, op maat afsnijden. N ĕ f l a r o t a k, recht doorzeilen. N a n g g r ĕ h i r o t a k, zonder omwegen verhalen.

Rotan, boschje van boomen of struiken.

Rotĭk, n ĕ f-, te eng zijn, te nauw zijn.

Rōv, n a t-, beschaduwen, verduisteren. E n d i r r ō v, in 't licht staan, het licht onderscheppen.

Rov, n ĕ f-, = n e f- r a.

Rowāi, n ĕ f-, verwant of bevriend zijn met, onthalen.

Rowalwalin, (v. r o w a t en e n- w a l i n), zie bij r o e v a t.

Rowawat, (v. r o w a t en w a r a t), lianen, meestal rotan, die in een boot door de gaten in de uitstekende klosjes op de planken gehaald worden, om meer stevigte bij te zetten; wordt ook gezegd voor r o w a l w a l i n.

Rowat, = r o e v a t.

Rowng, e n-, = e n- r a a w n g.

Ruk, reeds, alreeds. I r u k i, die is 't; die of dat bedoel ik. R u k w a e i d, niet meer; w a e i d r u k, niet weer; b.v.: e n d a t r u k w a e i d, hij komt niet meer, hij zal niet komen; e n d a t w a e i d r u k, hij komt niet weer, hij is niet meer gewoon hier te komen. N a a r u k w a e i d, of n a a w a e i d r u k, is er niet meer, is op.

R u k wordt veel als stopwoordje gebruikt evenals w a k en w o e k. In deze gevallen vervalt zeer dikwijls de beginletter en worden u k, a k en o e k verbonden met den slotmedeklinker van 't voorgaand woord. Eindigt het voorgaand woord op een klinker, dan blijven deze woordjes onveranderd, doch onbetoond b.v.: A h! o w e l u k h ē b o! kijk, ben jij daar weer?

S

Sa, (M. salah), ongelijk, verkeerd, mis, zedelijke schuld. O s a, gij hebt ongelijk, gij zijt schuldig. O e k a i n ĭ n g s a a f a w a e i d, ik ben mij geen schuld bewust. O e m o e t s a, gij doet verkeerd. E n b a s a d e d, den verkeerden weg gaan. D e d s a, de verkeerde weg. O m o e s a, 't is uwe schuld. S a e n t a l o m ĕ h e, ge hebt het aan uzelf te wijten. E n t a h a s a n o e h o e, mis varen, zoodat men 't bedoelde land niet bereikt. E n t a h a s a, missen in 't algemeen. E n o e t k e n s a, een godsoordeel toepassen. K e n s a, even, eventjes. K e n s a .... k e n s a ...., nu eens.... dan weer ....E n t o e b s a, verkeerd zijn, verkeerd zitten, als oorzaak van slechte gevolgen. N a a n s a a f a, verkeerdelijk iets eten, hetzij omdat men daardoor zekere voorschriften overtreedt, hetzij om gezondheidsredenen, b.v.: als men iets zou eten dat pomali is of vergif. O m o e s a r u k e n t a l d e n i, daardoor hebt ge juist misdaan, daar zit juist uw fout. J a w n ĭ n g s a a k a? wat heb ik misdaan? S a a t o e r a n, tegen de adat; a t o e r a n s a, verkeerde adat.

Sa, een, als telwoord, doch alleen in optellingen en opsommingen, b.v.: s a, r o e, t ĭ l, enz.. In alle andere gevallen gebruikt men voor één: a- e i n-. E i n s a, ten eerste.

Saawk, e n-, verlangen, begeeren, wenschen.

Sāb, (M. sapi), koe, rund.

Sāb, bloedzweer, steenpuist.

Sāb, (M. sapoe), veger, bezempje van klapperbladnerven. E n-, daarmee vegen. S ā b l i l i n, bezempje.

Sab, e n-, of e n s a b k o e k, klauwen, klampen, grijpen, houden. In samenstellingen verandert s a b soms in s a f.

Saban, h a b o s a b a n, boot met kort opgebogen boeg.

Saban, a i s a b a n, spaander.

Sabar, e n-, (M. sabar), uitstaan, verduren, dulden, verdragen, geduld oefenen. O e s a b a r o d a n w e l, ik zal nog een beetje geduld hebben. O e s a b a r r u k w a e i d, ik duld het niet meer.

Oemsabar odan na wak, heb een beetje geduld. Oekāi oesabar woek odan, ik kan nog al iets verdragen.

Sabat, en-, onderzoeken, navragen. Enhorak sabat, navorschen.

Sabdeng, en-, (v. en-sab en deng), stoppen. Aroem ensabdeng te? ben je doof?

Sabdir, en-, (v. en- sab en endir), zwak staan, slap ter been zijn.

Sabdoenga, en-, (en sab en doenga), G.K. = en- langdoenga.

Sabit, en-, (v. ensab en en- bit), omgeven, verhinderen.

Sabit, en-, of ensibsabit, bemorsen, bespatten, bevuilen.

Sabitoeng, en-, (v. ensab en enbit), door elkaar spreken, kibbelen.

Sablāi, en-, of nĕf-, of nam-, schemeren. Lêr ensablāi, zonneschemering. Woean ensablāi, maanschemering.

Sabliēk, en- kleermakersgewijze zitten, de beenen voor zich kruisend, d.i. de vrijmoedige houding. Ensabliēk liman, de handen over de borst kruisen.

Sāblilin, (v. sāb en lilin), veger, bezem.

Sabloer, en-, of nam-, op den schouder of nek dragen.

Saboek, en-, een schaamgordel dragen; een sarong als een schaamgordel dragen of aandoen, n.l. tusschen de beenen optrekken en achter vastmaken.

Saboeng, (M. saboen), zeep. En-, met zeep wasschen.

Saboewa, (M. seboewah), een gebouwtje dat door elk dorp gebouwd en onderhouden moet worden, om te dienen tot huisvesting van doortrekkende ambtenaren.

Sabta, en-, slurpen, slobberen, leppen, slabben.

Sabraw, een booze geest, mitoe. Tomat sabraw, een slecht, boosaardig mensch.

Sabrikrak, of sabrik sabrak, = lĭklak.

Sadêv, sarong tusschen twee boomstokken gespannen, een paar saamgebonden atappen of een boomtak op een schuitje als zeil dienst doende.

Sadiroet, ondiep van borden, bennen, doozen, enz.

Sadjang, en-, wandelen, kuieren.

Sadjôk, en-, of endoek sadjôk, op een smal plaatsje zitten, bekrompen zitten.

Sadjoôk, weinig, zelden, zeldzaam, eenig. Tomat sadjoôk, eenig kind.

Sadka, (M. sedekah), geld of kleeren aan den priester, leb (Mal. lebai), gegeven, om de zonden weg te doen, enroean watoek dōs, opdat hij die zonden overneme, enwār dōs en er zichzelf door een of ander offertje verder ook van ontlaste (zie en- roean). Enoet koet ni sadka, bij 't heidensch doopsel van een kind zulk een offer geven aan de vroedvrouw, opdat alle onheilen die men als straf der zonden vreest, van den kleine afgeweerd worden. Afa nit sadka, iets verwerpelijks, gemeen, nietswaardig, dat men heelemaal niet wil, evenals men zaken aan de dooden of geesten geofferd, niet meer wil, omdat het bezit daarvan onheil zou aanbrengen. Enwatoek fo sadka, verachtelijk of onherroepelijk verwerpen of verstooten.

Sadsād, bronzen kanon met steunstuk in 't midden; kanonnen zonder steunstuk heeten kasbêr. Sadsād fofocat, kanon met schroefdraadvormige versiering. Sadsād ahêr, ander soort met vakversiering.

Sādwadan, G.K. = doowehin.

Sadwān, (vgl. atwān en matwān), middenstuk, midden van lange voorwerpen.

Saeil, spoor in 't water gemaakt door een school visschen of 't kielzog van een boot. En-, zulk een spoor maken.

Saf, en-, stekende pijnen veroorzaken.

Safding, en-, = en- sabding.

Safneïn, en-, (v. en- sab en narnein), strak aangetrokken of gespannen zijn.

Sāfnēt, tentan sāfnēt, breede platte vingerring zonder steen.

Safsawat, (v. en- sab en en- sawat), stekende pijn, inzonderheid in de zij.

Safsawin, G.K. = roehoet of tortoran..

Safsiw, klein honingvogeltje, hermotimia zenobia.

Saftet, (v. en-sab en tetan), stekende ruggepijn, looze barensweeën. En-, deze pijnen verduren.

Saftīr, en-, nifan ensaftīr, tandpijn hebben.

Sahadat, (M. sjahadat), Mohammedaansch geloofsformulier. Entarim sahadat, tot het Mohammedanisme overgaan. Wāt sahadat, heilige steen voor den ingang der missigit.

Sahat, platte mand. Sahat leleen, zulke mand met groote open ruiten. Sahat karaan, ander soort.

Sahek, en-, of nĕf-, verlangen, vragen.

Sāi, nam-, vallen van sterren, dondersteenen of aerolieten die in hun val een lichtstreep afteekenen. Nār namsāi, vallende ster; een ster valt.

Sāi, en-, ergens indoen, bevatten, inhouden, krijgen, ondergaan.

Said, en-, scheuren. Nam-, gescheurd.

Sain, reep, band. Esbo sain, lint. Entaha hira ni sien sain, van iemand kwaad spreken, iemand bekladden, beschaamd maken.

Sair, wimpel. Sair ngodanglang, staarster; een wimpel daar eenigzins op gelijkend en waarvan het model door de voorouders mee uit den hemel werd gebracht.

Sair, of sār, G.K., vrij algemeen stukswoord, b.v. entoen sair roe, twee maal schieten; bāk sair lim, vijf spijkers, enz.

Sair, (M. sja'ir), lied.

Sair, en-, meebrengen, tot lading hebben; aan de Hoofden van bevriende dorpen waarvan men gronden in bruikleen heeft, geschenken aanbieden ter erkenning van hun gezag over die gronden. Ensair tanat, aldus geschenken aanbieden voor 't bruikleen van een stuk grond. Ensair hira, aan iemand zulke geschenken aanbieden. Deze geschenken heeten sasair. Dit gebruik geldt niet alleen voor stukken grond, maar ook voor bepaalde produkten, als b.v. hout, gaba gaba, rotan, enz.

Sajang, en-, (M. sajang), medelijden hebben met.

Sajōr, (M. sajoer), moes, sla, groenten.

Sak. in stede van, in plaats van, zooals, gelijk. Oembwa sak jaw, ga in mijn plaats.

Sāk, vischspeer van bundelsgewijs saamgevoegde pennen van bamboe of palmhout; soort harpoen.

Sāk, (M. salaksa), tienduizend.

Sak, en-, opheffen, hooger brengen. Ensak einan, den prijs verhoogen. Ensak habo, een boot op 't drooge sleepen. Einan ensak, de prijs stijgt. Ensak rahan, het benoodigde hout voor een huis naar de plaats sleepen, waar het moet worden opgezet. Ensak lār, het zeil hijschen. Ensak hir a aein fo pangkat, iemand tot een waardigheid verheffen. Ensak meman, den naam verheffen, loven, roemen, Ensak afa, iets op afkorting koopen. Ensak laein, voorzingen, voorbidden. Ensak nit, een lijk kisten. Ensak moer, terug gaan, achteruit gaan, wijken. Ensak raan, boos worden. Raan ensak, boos zijn. Ensak wahan, zie bij madwir. Nanār sak, G.K. = nanār toel. Ensak nanār, daarbij, bovendien zei hij, hij voegde er aan toe. Enwĕhe sak lār, G.K. = enwehe lil lār, Entaha sak, opgeven, opbeuren, optillen. Ensak is ook: aanwenden, bezigen voor iets, b.v.: ensak koebang nanfaha afa, voor geld iets koopen. Ensak harta, den huwelijksprijs aanbieden. Ensak is ook: steken of bijten van venijnige dieren. En-fa-sak, verheffen, prijzen, roemen.

Sakat, nas-, schertsen.

Saklil, en-, (v. ensak en halilin) onder de oksels kittelen.

Sakoear, en-, verschikken, verschuiven.

Sakrel, (v. e n s a k en l e l a n, vgl. Fordaatsch r e l a n voor l e l a n), l o e v s a k r e l, mandje waarin heiligdommen of erfchatten bewaard worden bij wijze van amulet.

Sakrokan, bont gekleurd.

Saksiw, (M. saksi), getuige, getuigenis. E n d i r s a k s i w, als getuige optreden. E n j a e i k s a k s i w, getuigenis aflegen. S a k s i w **j ā t,** ooggetuige.

Sakwaha, (v. e n s a k en w a h a n), geschenk dat gegeven wordt bij 't e n s a k w a h a n, zie bij m a d w i r.

Saladang, h e i m a n s a l a d a n g, schaamgordel met gekleurde dwarsstreepen.

Salawēw, boomsoort.

Salêr, a f t e t a t s a l ê r, kleine steekbijtel.

Salik, e n-, of e n- s a l i n, vergieten, overgieten, uitgieten.

Salin, e n-, = e n- s a l i k.

Saling, daarenboven; toegift.

Salit, of s i l s a l i t, of G.K. s a l, of s i l s a l, e n-, (v. s a l i k), gieten. N ĕ k m i s a l i t of s i l s a l i t, onbewust wateren, b.v. van schrik; veel wateren, b.v. van kleine kinderen; van daar den jongensnaam: K a- m i- s a l.

Saliwoen, of s a l i w o e t, hutje in een planting, waarin de geoogste rijst of de pootelingen van aardvruchten, b e n a w e n t a i f o e i, bewaard worden.

Salkoeb, e n-, (v. e n- k o e b), op de schouders nemen of dragen.

Salngit, e n-, niet pakken, afstuiten, b.v. water op vettige dingen. Fig.: afkeerig zijn van, verafschuwen, walgen van.

Saloeng, e n-, = e n- s o e o e n g.

Salolôk, = s a l o ô k.

Salolôr, G.K. = m a n s o e w a t, of s a n g o n g o.

Saloôk, of s a l o l ô k, (v. s a en e n- l o ô ng), ontwettig van [illegible] n an s a l ô k, ontwettig, [illegible] **kind.**

Salowēw, boomsoort.

Samār, = s a m a r a n g.

Samang, door en door, doorhen. E n- l e i k s a m a n g, doorheen zien E s b o i o e l e i k s a m a n g **J o e t N o e h o e r o a b i s s a,** deze sarong is zoo dun dat ik er de krant wel door lezen kan. E n-, doorheen zijn, doorheen komen, door en door zijn. **O e b e n s a m a n g,** de kruik laat water door.

Samarang, (M. tjemara), valsche haarvlecht.

Sambair, lat onder langs het dak, waarop het onderlangsche uiteinde der onderste atap rust.

Samermeran, vischsoort.

Samlaw, gierig, schraperig. N i-, gierig **zijn.**

Samodar, korfjes gevlochten aan een klapperblad, dat voor offerstelletje dient.

Sān, of s ā n k a w ĭ r, omhulsel of bladschede van een sagopalmblad. Het wordt voor verschillende doeleinden gebruikt, b.v. als rugstuk aan de j a f a r, om waaiers te maken om 't vuur aan te wakkeren, enz.

Sān, of a i s ā n, G.K. = **d i s ā n.**

San, G.K., kunstje, gocheltoer.

Sang, tegenin, tegemoet. E n-, zich tegenin of tegemoet bewegen. E n b a s a n g, tegemoet gaan. E n w ĕ h e s a n g tegenin roeien. E n s a n g a k r a w, zie a k r a w.

Sanga, = **h a n g a. E n s a n g a h o- w ē r,** een verbodsteeken oprichten.

Sangat, wants, wandluis, weegluis.

Sangebār, (v. e n- s a n g en e n- **b ā r**), ziekte waarbij 't lichaam bij gedeelten opzwelt.

Sangnoeoer, e n-, = e n- s a n g t o e- o e r.

Sangongo, vlinder, uiltje. S a n g o- n g o t i l o e r, vlinderpop; een molentje van klapperblad als kinderspeelgoed: scheer in kleeren, stukje bij de [illegible] ingezet; een vetbladige heester, waarvan de fluwelige dorre blaren op vlindervleugels gelijken. De versche blaren ervan worden gebruikt om tabak vochtig te houden.

Sangongo, maag of krop van vogels.

Sangôt, boomsoort, de vruchten ervan, jambosa rubra.

Sangrahan, e n-, gereed maken, gereed zetten.

Sangroe, e n-, (v. e n- s a n g en r o e) belet zijn, druk werk hebben, geen tijd hebben voor iets.

Sangroean, (v. e n- s a n g r o e), belet; bezigheden, die beletten iets anders te doen. N i-, belet, verhinder zijn, geen tijd hebben.

Sangtit, e n-, gehurkt zijn. E n d o e k s a n g t i t, op de hurken zitten.

Sangtoeoer, (v. s a n g a of h a n g a en t o e o e r), knielen, op de knieën zitten.

Sangwa, een honingvogeltje, zosterops Grayi.

Sangwoelin, (v. e n- s a n g en e n- w a l), onderst boven. E n-, onderst boven keeren, onderst boven gekeerd zijn. D o e a d e n a h a i s a n g w o e l i n o, verwensching, God steke je overhoop.

Saptoe, (M. saptoe), Zaterdag. L e r a n s a p t o e Zaterdag.

Sār, tuinhutje. S ā r W a d a n, roefje, boottentje.

Sār, schelpdier, pinna.

Sār, e n, smelten, vloeien. B e r a n e n s ā r, zeveren. R a t i n e n s ā r, zweeten. N a k-, of n a f-, neerstorten of neerstralen van vloeistoffen; raagbolsgewijze uitstaan van 't haar. W ê r s ā r, waterval.

Sār, (M. tjara), gelijk zooals, evenals, in stede van, tot dat. S ā r t o e m t o e m l a b o, en zoo luidt de geschiedenis: gezegde waarmee het verhaal eener legende begint en dat onder 't verhaal telkens weer herhaald wordt. E n-, nabootsen, navolgen, veinzen.

Sarahet, fijne varensoort, scleria scrobiculata. De gedroogde blaren dienen om slaapkussens op te vullen; de groene blaren dienen als geneesmiddel tegen jeukte: men wrijft er de jeukende plekken mee in.

Sarang, e n-, zich meten, zich vergelijken met. E n s o e k a t s a r a n g n i m e l n a s t a n o e k, zich rekenen tot den hoogsten adel, zijn adel hoog opvoeren.

Sarat, = s ā r, schelpdier, pinna.

Sarat, (M. sjart), gebruik, gewoonte, adat. A g a m n i s a r a t, de gebruiken of voorschriften van den godsdienst.

Sarat, e n-, snijden, afsnijden, doorsnijden, inzonderheid touw, enz.. E n- s a r a t l ā r, de vrucht afdrijven, de bloedverwantschap afbreken.

Sarbi, = k a b i, zuur, garstig, ranzig.

Sarboeko, G.K. = n g a r n i t i l.

Sardik, = b a r d i k.

Sarēn, of m a s a r ē n, G.K., spel, gekheid. A f a s a r ē n, gekheid, boert. N a-, gekheid maken, spelen.

Sarên, vischsoort.

Sarengol, vlieger van klapperblad of van papier gemaakt.

Sarere, vallende ziekte, beslag, beroerte.

Saribat, kris, dolk.

Sarib, een schelpdietje.

Sarib oeoen, boomsoort.

Sarĭk, e n-, of e n s a r i n, kruiselings splijten, vierendeelen, in stukken snijden. E n s a r ĭ k r a k, druk bezig zijn, 't zeer volhandig hebben, overstelpt zijn met bezigheden. N i w a h a n e n s a r ĭ k r a k, er beslommerd uitzien.

Sarin, vierdel, stuk, deel. E n-, zie e n- s a r ĭ k.

Sarit, (M. tjerita), verhaal, vertelling.

Sariwoet, G.K. = k ē.

Sariwoet, lange liaan met klapper blaren doorstoken, die op ondiepe plaatsen door de zee gesleept wordt, om bij afloopend tij visch tegen te houden.

Sarkat, zie bij n g i v.

Sārloo, (v. s ā r en l o o), gekruld. M o e r o e n e n l a i s ā r l o o, gekruld. haar, met groote krullen, dus niet gekroesd.

Sarngitil, = n g a r n i t i l.

Saroeak, totdat, zoo ver dat. E n-, zich reppen, zich spoeden, ontloopen.

Sarown, zonnehoed van pandanusbladeren.

Sarsin, haarwrong. E n-, het haar in een wrong leggen.

Sartano, of w ā r s a r t a n o, G.K. = w ā r e n w ā v, liaansoort.

Sasa, of d o a s a s a, tooverformule of tooverspreuk. E n-, betooveren, tooverkrachtig maken.

Sasaaw, touw met een steen bezwaard en met een haak voorzien om iets op te dreggen, dreghaak.

Sasaawk, begeerte, vurig verlangen.

Sasair, zie bij e n- s a i r.

Sasang, e n-, klieven, splijten, inzonderheid bamboe.

Sasar, (M. tjatjar), t o e k a n s a s a r, pokkeninenter, vaccinateur.

Saw, G.K. = l o l ô r.

Sasaw, of s a s a w n, aangepuntte stok in den grond vastgezet dienende om klappernooten te ontbolsteren.

Sāv, aks, bijl. S ā v o e o e n, bijlsteel; zie bij o e o e n.

Sava, geklopte sago.

Saval. s a v a l d i w, onderst boven. E n- s a v a l d i w, onderst boven gekeerd zijn.

Saverngil, (v. e n s i w a r), fluit. E n t a t a k s a v e r n g i l, op de fluit spelen.

Savlaik, e n-, streelen, aaien, liefkozen.

Savloeran, e n-, slap hangen, b.v. touw, liaan, enz.

Savoe, n o e o e r s a v o e, klapperboomsoort.

Savomanil, (M. s a w o e m a n i l a), vruchtboom, de zeer smakelijke vrucht, achras sapota, (niet inheemsch op Kei).

Savsāv, schutblad van de maïsklos, dat ook als sigarettenpapier gebruikt wordt, in welke hoedanigheid het b a n d o e k heet.

Savsāv, een schelpsoort.

Sawa, e n-, of n ĕ f-, buikloop hebben.

Sawa, n a k-, zich knols of stoelsgewijs voortplanten, zooals b.v. pisang, gember, enz.

Sawak, G.K. zelden, weinig.

Sawar, e n-, fluiten. E n- s i s a w a r, fluiten, schuifelen, sissen, zingen van bijna kookend water.

Sawat, e n-, steken, meten, peilen, onderzoeken, beproeven.

Sawawa, spaander, krul.

Sawêv, (v. s ā v), handbijltje, kleine aks.

Sawing, e n-, steil oploopen, steil zijn.

Sawoer, e n-, opspatten, doen opspatten van 't water; bij 't roeien met de roeispanen het water hoog opwerpen ten teeken van geestdrift. N a k-, G.K., = n a k- w i s.

Sawsawa, (v. e n- s a w a), buikloop, afgang. A r ô n s a w s a w a, stopmiddel.

Sawsawĭl, vooruitstekend, overhellend, overhangend.

Sawsawoer, (v. e n s a w o e r), opspattend water, b.v. dat door de vaart langs de boot opspat.

Sĕ, afkorting van s ĕ n i n, b.v. d e n- k o e t s ĕ, een weinigje.

Se, pijl met palmhouten punt, al of niet met inkervingen of weerhaken. Dit is de eigenlijke oorlogspijl. Sôorten zijn: s e k o m ĕ h e, met slechts aan een kant weerhaken; s e k o t ĭ l, met aan drie kanten weerhaken; s e h o e k j a r e n, met dubbele weerhaken.

Seb, e n-, klimmen, opstijgen, ergens op- of inklimmen, b.v. e n s e b a i, in een boom klimmen. E n s e b s o e, omlaag klimmen, afdalen. E n s e b r ā t, opklimmen.

Sĕbab, (M. sebab), reden, oorzaak, omdat.

Sĕbit, w ā t s ĕ b i t, tooversteen om regen en wind te verdrijven. Men onderscheidt de zwarte of mannelijke en de bruine of vrouwelijke. De w ā t s ĕ b i t moet gevonden zijn in de holte van een

bamboe of in het inwendige van een boom. Door de waterhoos, d o o w e h i n, heeft de lucht vleeschelijke gemeenschap met de aarde en door de groote aandrift werpt ze deze steenen, die er de testicula van zijn, uit. Bij reizen nemen de reizigers zelf den zwarten steen mee. De bruine wordt door de vrouwen in de j a f a r m o e l bewaard en van tijd tot tijd met olie gezalfd en bij slecht weer op de knieën gewiegd. Met den zwarten zwaait de reiziger bij gelegenheid tegen de opkomende wolken in, om regen en storm af te weren.

Sebkoek, t e n t a n s e b k o e k, bewerkte, versierde vingerring.

Sĕboet, G.K. = s ĕ n i n. K o e t s ĕ b o e t, zeer klein. D e n k o e t s ĕ b o e t, zeer weinig.

Sĕboet, e n-, (M. seboet), vernoemen, aanhalen, vermelden, zich beroepen op.

Sebseb, (v. e n- s e b), een ziekte, soort beroerte, die in de beenen begint en zoo opklimt en spoedig den dood ten gevolge heeft.

Seda, n a k-, doorsijpelen, uitzijgen, lek zijn van boot, pot, kruik, enz.

Sedangar, rijk, rijke, handelaar. Elk dorp of familiegroep heeft een of meer handelaars met wie zij handelen, bij hem kunnen ze alles op voorschot krijgen en wanneer de j o e t o e t van klappers of andere voortbrengselen geopend wordt, komt de handelaar deze opkoopen om daarmee de rekeningen te vereffenen: zulk een handelaar heet de s e d a n g a r van dat dorp of die familie.

Sef, of s e f a t, schorpioen; een landkrabsoort.

Sefoet, vischsoort.

Sēgel, (H. zegel), zegel. S o e r a t s ē g e l, stuk op zegel.

Sĕhak, n ĕ f-, verwonderd staan.

Sĕhek, e n-, verlangen, begeeren, haken naar. N ĕ f-, verliefd zijn op.

Sĕhek, n e s-, onkruid vertrappen en daardoor een voetspoor nalaten.

Sĕhet, e n-, = e n- s ĕ h e k.

Sĕhêr, n a n g-, sterk, spierkrachtig zijn; stijf zijn.

Sĕhiw, e n-, G.K. = e n- s i s.

Sĕho, rondom. N ĕ f l a s ĕ h o, rondom iets loopen.

Sĕhoet, pijn, zeer, ziekte, ziek. O e l i n s ĕ h o e t, ziekte, ziek zijn.

Seibat, e n-, of n ĕ f-, omhelzen. omarmen.

Seksek, boomsoort. Afkooksel der blaren dient als zuiverend middel na de bevalling.

Sel, e n-, bezoeken; een fuik of strik lichten. E n h o e l s e l, zelfde bet.

Sĕlak, zilveren vrouwenarmband.

Sĕlas, (M. selasa), Dinsdag. L e r a n s ĕ l a s, Dinsdag.

Selawoen, = s a l i w o e n.

Sĕleng, (H. sling of slinger), draagjuk; slinger aan een kraan of lier om lasten te laden of te lossen.

Sellin, = j ê r.

Selmo, e n-, = e n- e l m o.

Selngit, e n-, = e n- s a l n g i t.

Sĕloban, (v. l o b a n), zuilvormig rond.

Sĕlolo, of s ĕ l o o, = s ā r l o o. E n- b a s ĕ l o l o, schommelend, wiegelend gaan. E n l ā i s ĕ l o l o, golvend, kronkelend voortkruipen.

Semboelin, = s a n g w o e l i n.

Semboïn, pijl met prop op de punt, om vogels te schieten.

Sĕmīr, bijtend, scherp van vochten, inzonderheid van geneesmiddelen op een wonde.

Sĕmoet, tang, gewoonlijk een dubbelgeknakt bamboelatje.

Sempoeroeng, (M. semperong), lampeglas.

Sĕnang, (M. senang), rustig, tevreden, welgemoed, op zijn gemak. A f a s ĕ n a n g w a t, iets wat gemakkelijk te doen is. In verbinding met andere werkw. bet. s e n a n g, dat men hetgeen door het eerste werkw. wordt uitgedrukt gemakkelijk of zonder veel inspanning

kan doen., b.v. Oewar afa i sĕnang wat, dat kan ik makkelijk dragen.

Sĕneknek, vischsoort.

Seng, of sengseng, koelte, frischte. Nioet sengseng koele wind. En-seng, afkoelen, in beweging gebracht worden door den wind, bewaaien. Nioet enseng, de wind bewaait, koelt af.

Sêng, (H. cent), cent.

Sêng, (H. zink), zink, gegalvaniseerd ijzer. Rahan sêng, huis met gegalvaniseerd-ijzeren dak.

Senga, sleutelbeen,

Senga, een oestersoort.

Sengjabar, branderige huiduitslag.

Sengsengat, sluit- of klemring aan het heft van gereedschappen, messen, enz.

Sĕnĭn, (M. senin), Maandag. Leran senin, Maandag.

Sĕnin, zie sin, klein, mooi, fijn.

Senro, vroedvrouw.

Sĕrab, een soort aarden braadpan.

Seran, Ceram, Ceramsch.

Sĕran, of sĕran bahan, pleintje onder den boom, waarin de beschermgeest woont, en waar men gaat staan voor eed, bezwering, enz.

Sĕrān, (M. sorani), Christen. Sĕrān Rōm, Katholiek. Sĕrān Jaboen of Protestan, Protestant. Sĕrān baroe, Katechumeen, doopleerling. Sĕrān toe, iemand die reeds sedert lang Christen is.

Sĕrangai, of oeoes sĕrangai, (oud Keieesch), strijdmaker.

Sĕras, heiman sĕras, roode kostbare schaamdoek.

Serboeoet, G.K. = boeboeoet.

Sĕrikrak, zie en- sarik.

Serkikit, zeer hoofd.

Sermin, (M. tjermin), spiegel. Sermin matan, bril.

Sernil, haardos, haartooi, haarwrong.

Serodjaw, G.K. = farsoekat. Entiwa serodjaw, tromslaan met zeer vlug tempo.

Seroe, vischsoort.; soort schuitje, groote leb leb.

Sĕroek, een krabsoort.

Sĕroek, zwaard, sabel.

Sĕroet, of stroet, (H. strootje), sigaar, sigaret, strootje.

Seroïn, zelfkant van stoffen.

Sersin, = sernil.

Serwow, (M. saroewal), broek. Serwow bofan, gulpbroek. Serwow malai, slaapbroek. Serwow Sin, Chineesche broek, met zeer wijde pijpen.

Ses, en-, zoeken, snuffelen. Enses ti ma, rondsnuffelen, een uitweg zoeken.

Setan, (M. setan), duivel, booze geest. Ni-, boos zijn, kwaad zijn. Setan sien, booze geest; fig.: domme kracht, windas. Setan endoek ni wahan, hij is bezeten, hij ijlt. Enoet setan ni wang, een offertje brengen aan de booze geesten. Ini setan endir, hij is woedend, zeer verstoord. Setan entood o, verwensching: de duivel hale je.

Sevid, geplette bamboe; bewanding daarvan.

Sewĭnwir, vischsoort.

Sib, prop, stop. En-, stoppen, dempen, kalfaten.

Sib, en-, opdragen, bestellen, afspreken. Ensib soerak, berispen.

Siban, (v. en- sib), stop, prop.

Sibil, en-, buiten de richt geraken, in verkeerde richting gaan, ontsnappen. Nam-, uit de richting geraakt zijn, ontsnapt zijn.

Siboet, en-, gelooven.

Sibsib, (v. en sib), = siban of sib.

Sibsib, (v. en- sib), bestelling, opdracht, afspraak.

Sibsib, een langzaam werkend vergif, dat in 't eten wordt toegediend.

Sid, G.K. = f a m ĕ h e, totdat, tot.

Sid, e n-, gissen, raden.

Sidak, e n-, uitdoen, uittrekken, rooien, afbreken. N a m-, uitgedaan, uitgetrokken, afgebroken.

Sidjaw, regenboog.

Sidoek, e n-, opwippen, inhalen der vischlijn.

Sidsoed, of s i d s ō d (v. e n- s o e d, of e n- s ō d), tot brij gekookt of gestampt; fig.: warboel. B e n a w s i d s ō d, stamp.

Siek, e n-, of n ĕ f-, doorzoeken, doorsnuffelen.

Siĕk, e n-, feestmaal houden der Slammen op 't einde van de vasten; ontnuchteren.

Sien, slecht, leelijk, verkeerd, kwaad! het kwaad, dat van iemand te zeggen is, b.v. n ĭ n g s i e n e i n f i t o e w a t o e k w a t, van al mijn vernederingen spreek ik niet eens. D o o t s i e n, voorbijgaande bui. M i ē t s i e n of r o e w a t s i e n, hoog of laag tij met slechts weinig verval. M a t s i e n, blinde. J ê n s i e n, kreupele. T o m a t s i e n, een slecht mensch, toovenaar, slaaf. A s a s i e n, lage stand. E n d o e k s i e n, naakt zitten. E n w ô k n i s i e n n a h i r a, tegen iemand zijn gal uitspuwen. J a w o e o e t o s i e n a k a? wat heb ik tegen u misdreven? E n o e t h i r a s i e n of s i e n e n h o e v h i r a, iemand slecht behandelen. E n t o e b s i e n, bederven, slecht worden, vergaan. A r ô n s i e n, moes bestaande uit verschillende soorten bladeren. Als bijwoord achter een werkw. gevoegd, beteekent s i e n ook: verkeerdelijk, zonder reden, of overdreven; b.v.: e n b o b a r s i e n, zonder reden bang zijn. S i e n e n t o o d l o e l i n e n b o b a r, zonder reden bang zijn.

Sien, e n-, e n s i e n w ê r water opvangen.

Sier, e n-, of n a m-, smelten, zich oplossen.

Sifan, G.K. = f o f a n.

Sifat, wan, groote ronde platte ben.

Sijawoen, een schelp. tellina radiata.

Sik, (M. sikoe), haak, meethaak, rechthoek; elleboog; schoor. N ĕ f-, haaksch zijn, haaksch staan. S i k m o e r i n, lengtemaat, = een vadem op den voorarm na van één arm.

Sik, e n-, ergens in doen, bevatten, inhouden.

Sik, e n-, opensnijden, uitsnijden, b.v. een zweer of gezwel. Een gedood of geslacht dier uitelkaar snijden.

Sikar, e n-, (M. zikir), zingen. E n s i k a r k a r a t a t, hoog zingen. E n s i k a r k a b ā v, laag zingen. E n r e e k, of e n j a r o e k, invallen. E n s i k a r l a e i n of e n t a h a o e, voorzingen, aanheffen. E n s i k a r s a, verkeerd of valsch zingen. E n s i k a r k e n, juist of zuiver zingen.

Sikat, (M. sikat), borstel, kwast.

Sikat, e n-, ergens indoen, bevatten, inhouden; grijpen, opvangen. E n t a h a s i k a t, in de vlucht opvangen. E n b e ĭ n s i k a t, een spal veel gelijkend op bikkelen.

Sikin, e n-, of n a m-, G.K = afblotten, afschilferen.

Sikit, arenpalm, arenga saccharifera Labill. Men tapt er palmwijn van. De grove zwarte vezels dienen om er touw van te twijnen, of bezems te maken. Het afgeschaafde nog onontplooide blad dient als sigarettenpapier onder den naam van b a n d o e k. Van de harde vruchtschaal maakt men oorringetjes. S i k i t e n h a w o e n s o e k, n e l e w a d a r e n s ô k, spreekwoord = hij boert achteruit.

Sikit, e n-, snoeien.

Sikjabar, groote zweer, steenpuist, klierachtig gezwel, lidteeken.

Siklāv, e n-, vechten van hanen.

Sikmār, e n-, stelen.

Sĭksa, (M. siksa), straf. E n-, straffen.

Siksĕhe, G.K. = k a s s ĕ h e.

Siksik, G.K. = s o e k s o e k, zweer, puist.

Sĭksikar, (v. e n- s i k a r), zang, lied. S ĭ k s i k a r J o e t, soort zeurachtig

eentonig gezang. Ook andere zangwijzen worden naar de herkomst aangeduid, als: sĭksikar Seran, sĭksikar Ewoei enz. Enahaik sĭksikar, een lied improviseeren. Op den klemtoon der woorden wordt bij Keieesche gezangen volstrekt geen acht geslagen.

Sikte, (v. en- sik en te), drekraper, alleen als eigennaam voor jongens. Deze naam geeft dan te kennen, dat de drager toen hij nog heel klein was dikwijls drek aanpakte, waarvan de Keiees overdreven vies is.

Sil, driehoek. Sil of koeva sil sil, drie- of zeshoekig bennetje. Teimar sil, zie teimar.

Sĭl, ai sĭl, stelt. En-, steltloopen.

Sĭl, en-, of enkoeb sĭl, op de schouders of op den rug dragen.

Sĭl, en-, bij den grond omhakken van struikgewas of boom.

Silak, en-, in het zenith staan van sterren.

Silat, het schermen. Tomat silat, schermer. Enbeĭn silat, een krijgsdans uitvoeren. Entiwa silat, trommen bij dezen dans.

Silik, en-, in den gordel dragen, b.v. een kris. Silik o! zegt men tegen kleine kinderen als ze niezen; vgl.: oeēwoek o! oekeb non o! alle beteekenen, ik houd je goed vast, = ik bescherm je goed, het kan je geen kwaad.

Silin, stoel of ondereind van den stam van een boom.

Silin, G.K. = wirin. Jēw silin, vinnen en staart van den haai, die gedroogd en aan de Chineezen verkocht worden.

Silit, een roode parkiet.

Siljam, vischsoort.

Silkot, een onderhuidsch gezwel.

Siloet, en-, mandwerk ter versterking met een rotanreep omboorden.

Siltak, en-, wandelen, kuieren.

Sin, klein, fijn, mooi. Vgl.: koetsin of koet- sĕ- nin, zeer klein. Dengkoet sin, of dengkoet, sĕnin, een heel klein beetje, zeer weinig. Ngoe sin, fijn gebak, in de offertaal vaak vermeld.

Sin, Chinees, Chineesch.

Sin, booze geest, die in de zee woont. Voorwerpen, die men als tooverkrachtig beschouwt en op reis meeneemt. Gedurende de reis heeft een jongen, enkod koet, er de zorg voor en moet ze elken dag van versche offertjes voorzien. Niemand aan boord mag iets gebruiken, vooraleer de sin zijn aandeel gehad heeft. Elk dorp heeft zijn eigen sin met eigen benaming, b.v.: sin Vako, voor Langgoer; sin Jār en sin Maro, voor Ohoidēr- toetoe; sin Serwoet, voor Somlain; sin Senbel of Oekoer, voor Oewat; sin Elkel, voor Ohoi-il, enz.

Sinan, en-, vol zijn, gevuld zijn met vloeistoffen. Roewat of miēt ensinan, keerpunt of kentering van vloed of ebbe. Wahan of woean ensinan, bedremmeld zijn, ontsteld zijn. Nĕb-, vol zijn. Niroen nĕbsinan, zinking in 't hoofd hebben, verstopt zijn van den neus.

Sineha, aanstonds.

Sinekoe, windveer.

Sing, en-, iemand een stomp of duw onder de kin geven.

Sĭnga, en-, zie en- fakla.

Sĭngatar, zeker spel. Enbeĭn sĭngatar, dit spel spelen: vier lui zitten twee aan twee tegenover elkaar en houden met elke hand een gaba gaba-stok vast, die op eenigen afstand van elkaar kruiselingsch over elkaar liggen. Ze slaan op de maat en beurtelings de stokken op den grond en tegen elkaar. De speler moet op deze maat tusschen de gevormde openingen springen; mist hij de maat, dan raakt zijn voet beklemd tusschen de stokken, die tegen elkaar geslagen worden.

Sinko, lies.

Sĭngir, en-, of nam-, steil hellen; klotsen der golven tegen een steile helling. Lēhētan ensĭngir, steile diepte in zee. Ensĭngir fofan, planken ploegen.

Sĭngrāt, G.K., groote spin.

Sĭngsanga, G.K. (v. sanga), alle takwerk van een boom of struik.

Sir, ziekte onder velvruchten, welke men wijt aan het feit dat bij afstoken der plantig het vuur te fel is geweest.

Sir, touwtje, draad.

Sir, zout op de rotsen langs de kust, door verdampt zeewater achtergelaten; ziltige schrale zeewind; roest in veldgewassen. (Vgl.: hir en 't Fordaatsche sire, = zout). Taheisir, (v. taheit en sir), door de zee opgeworpen vuil.

Sir, bedekkend, aan 't gezicht onttrekkend. Sir jaf, plint; plank, die onder langs het huis de koppen der vloerribben bedekt. En-, bedekken, aan 't gezicht onttrekken, het gezicht beletten. Sir lêr, liggende kraag rondom den hals van een kleedingstuk.

Sir, of sirsir, dicht bij, zoowel van tijd als van plaats. Leen sir, nabij, kortelings.

Sĭr, een kleine bonte parkiet,

Sirbêr, steunlat dwars over 't ondereinde der daklatten, waarop de onderste rij atappen met de uiteinden rust.

Sirik, en-, (M. oesir), verjagen, wegjagen.

Sirin, geerstuk.

Sirmasak, (M. sirih masak), = boĭr nĕbtahan, zie boĭr.

Sirsin, G.K. = sernil.

Sĭrsĭr, G.K. = dididil.

Sis, (M. sisa), overschot, rest. En-, overschieten.

Sis, en-, sissen, suizen, zingen van bijna kookend water. Ensis sawar, zelfde bet.

Sisadat, onderhoorige, Tomat of mang sisadat, onderdaan.

Sisiek-ngiv, kleine giftige leguaan.

Sisin, en-, ingieten, inschenken.

Sisīt, (v. en- sīt), bewerkt, versierd met snij-, steek- of teekenwerk. Skāv sisīt, sponningschaaf. En-, steek- of snijwerk maken, teekenen.

Sit, en-, scheuren. Ensit sait, verscheuren. Nam-, gescheurd.

Sĭt, (M. tjita), gebloemd katoen; teekening, figuur.

Sĭt, patroongordel, d.i. een gordel van geitenvel, waarvan kokertjes van bamboe bevestigd zijn, die elk kruit voor één schot bevatten.

Sit, G.K. = balaha.

Sit, kat, poes.

Sitil, duidelijk, helder, scherp omlijnd. En-, duidelijk, helder zijn; vonken schieten van een steen of ijzer waarop geslagen wordt. Nam-, duidelijk, helder zijn.

Sitngoel, een krabsoort.

Sitwehin, (v. sit en wehin), strottenhoofd, adamsappel.

Siv, bamboesoort.

Sivoe, gat, opening. Noeoer sivoe, klappernoot waarin men een opening gekapt heeft, om ze leeg te drinken. En-, ergens een opening in maken, b.v. ensivoe noeoer.

Sivsiv, een soort sprinkhaan.

Siw, negen. Ensiw, negen Woet einsiw, negentien. Woetsiw, negentig. Rātsiw, negenhonderd.

Siw, of G.K. si, zwart; een zwarte vischsoort. Jahaw siw, zwarte hond. Man siw, een zwarte vogelsoort.

Siwar, pijltje van palmbladnerf, als speelgoed, of om vogels of vischjes te schieten. En-, zulke pijltjes snijden.

Siwing, krul uitgesneden aan den voor- en achtersteven van een belan en sommige schuiten; ook habo nifan genoemd.

Siwoek, en-, = en- siwoet.

Siwoer, en-, vullen, vol zijn met vloeistoffen.

Siwoet, en-, doorsteken, doorboren. Nak-, doorboord, vol gaten zijn. Siwoet, gewestelijk: schuifflint eener broek. Ai siwoet, houtkrul, spaander.

Sjên, vischsoort.

Skāv, (H. schaaf), schaaf. S k ā v l ê s, lijstschaaf. S k ā v s i s ī t, sponningschaaf. S k ā v s ī n g i r, ploegschaaf. E n-, of n e s-, schaven.

Skoet, (H. schuit), schuitje van Europeesch model; schietspoeltje eener naaimachine. S k o e t j a f, stoombarkas.

Skōl, (H. school), school. R a h a n s k ō l, schoolgebouw, S k ō l a g ā m, katechismusleering. S k ō l t o e l t o e l i s of s k ō l p i n t a r, de gewone school. S k ō l t o e k a n, ambachtschool. S k ō l n e f h ô r, naaischool. N i-, naar school gaan, scholier zijn; Christen zijn of worden.

Slār, maïs. S l ā r E i w ā v, sorgo, sorghum vulgare. S l ā r m ā v, of gewoon s l ā r, welke thans de meest verbouwde is, maïs.

Slam, Islamiet, Mohammedaan, Slamsch.

Slamat, (M. slamat), geluk, heil, voorspoed, zaligheid.

Slop, (H. slof), slof, muil, pantoffel.

Slopka, grof gebloemd katoen.

Slown- lōr, een lusbloemsoort.

Smēr, (H. smeer), smeer, smeersel, schoensmeer. N e-, insmeeren.

Snār, maat, lengtemaat.

Snain, = e s n a i.

So, winding of slag van opgerold draad, touw snoeren, enz.

So! uitroep van ongeduld.

Sô, (M. sowa), familiegroep. K a p a l l a s ô, familiehoofd.

So, e n-, murw zijn. B i e n e n s o, murw.

So, e n-, of n a k-, schuiven, glijden, schieten van een boot.

Sōb, e n, of G.K. n e s- n o b offeren, eer of dank betuigen. O e s ō b o, ik bid u, ik dank u. O e s ō b u k o, zelfde bet. E n s ō b, of e n s ō b w e, wordt ook als term van betreuring of van medelijden gebruikt b.v.: o e s ō b w ē r j a n a n g k o e t i, och arm, mijn klein kindje; o e ō b w e n ī n g r a w i t b o k b ō k i, ik heb spijt van mijn mooien jas. E n s ō b h i r a, of w e h i r a, aan iemand offeren. E n s ō b- l ā i, of e n s ō v-l ā i, G.K. = n e s- n ā v. E n s ō b- h o ï l, afscheid nemen, afscheidsgroet, E n s ō b l i k, of l i l i k, zie e n-l i l i k. E n s ō b l o e r, offer wegens bloedschande of andere zware overtreding van de huwelijksadat. De straf voor bloedschande is verbanning, e n t a b o e w a n g. Wil men de bannelingen later terug laten komen, dan moet de bewaker van Ngabal of Larwoel, s e n t o e l D o e a d N g a b a l of D o e a d L a r w o e l H o e k o e m. Een zware boete moet betaald worden en in 't dorp van de bannelingen wordt veel van hun goed kort en klein geslagen, om de zonde te betalen, n a n w ê r d ō s e i n a n, en daardoor is het huwelijksbeletsel opgeheven en het huwelijk als geldig erkend en gewettigd. E n s ō b j a r o e t, een offerfeest vieren. E n s ō b j o e t, zie j o e t.

Sōbsōb, (V. e n s ō b), offer, offerplechtigheid. S o b s ō b r ō v, groot zoenoffer, om vijandelijke partijen te verzoenen. S ō b s ō b k a s n o ï n, of k a s o ï n (v. s o ï n) groot offer bij gewichtige omstandigheden, dat buiten plaats heeft. S ō b s ō b r a h a n of r e ï n, klein offertje binnenshuis. E n w ê r s ō b s ō b, een kanon als boete batalen, door iemand, die een anders vrouw geschaakt heeft, (zie bij m ā s: m ā s s ō b s ō b). S ō b s ō b e n l i l i k s a s a a w k zie e n- l i l i k.

Sōd, e n-, of e n- s o e d, fijn stampen; zie s ō d s ō d. N a k-, murw, gaar, beurs zijn.

Soe, e n-, dalen, afgaan, neergaan, gaan of zich bewegen in noordelijke of oostelijke richting. E n s o e r ā t, op en neer, heen en weer gaan.

Ensoe, en e n t i, verkort tot s o e en t i, of zelfs tot s en t, worden vaak met andere werkw. verbonden om daaraan een imperatieve, gebiedende of aanmanende bet. te geven, b.v.: s o e m b w a, t i o e m b w a, ga; s o e m o e t, t i m o e t, doe. Soms brengt deze verbinding ook geen verandering in de bet. b.v.: i e n b a s e n t o l, hij ging vertellen.

Soear, e n-, oplichten met een hefboom, wegwippen, wegdoen. E n a h a i s o e a r, weg stooten, wegwerpen. E n t a i s o e a r, wegschoppen. N e s-, weer recht trekken of duwen.

Soeat, e n-, inprikken, doorprikken.

Soeban, e n-, (M. soempah), zweren een eed afleggen. E n s o e b a n w i s w a s i l, een valschen eed afleggen.

Soebheăn, e n-, (M. sembahjang), bidden, vooral van Christenen. E n-s o e b h e ă n D o e a d of w e D o e a d, tot God bidden. E n s o e b h e ă n h i r a l e l a n of t o e o e n g h i r a, of t e o e k h i r a, voor iemand bidden. E n s o e b-h e ă n M i s s a, de Mis bijwonen.

Soeboek, e n , of n e s-, omvatten, omhelzen, omarmen.

Soeboen, (M. soemboe), lemmet of pit eener lamp of kaars.

Soeboet, e n-, = e n- s e b o e t.

Soebsoeban, (v. e n- s o e b a n), eed, imprecatie, zelfverwensching. Alleen wanneer in een zaak geen helderheid te krijgen is, worden de verdachten tot den eed veroordeeld, e n j o ô t s o e b s o e-b a n, waarbij de geesten verzocht worden de bestraffing op zich te nemen en de verdachten die straffen ook over zichzelven inroepen, in geval zij schuldig zijn.

Soed, een lang smal hakmes.

Soed, e n-, zie e n- s ō d.

Soed, n a k-, G.K., scheef zijn.

Soedang, e n-, dichtnaaien, vastnaaien, een scheur of naad.

Soedoe, e n-, of n a k-, ontglippen, losschieten, glibberig zijn. E n t a i s o e-d o e, uitglijden. E n t a h a s o e d o e, laten ontglippen.

Soedoek, e n-, beschamen, slecht behandelen, terug vragen of nemen, wat men ten geschenke gegeven had.

Soefan, w ä t s o e f a n, soort mergelsteen.

Soehoet, = s e h o e t.

Soek, klein zilverachtig vischje.

Soek, (M. soekoe), s o e k m ä s, goudstuk, goeden tientje; zie s o e k s o e k.

Soek, (M. soeka), behagen, genoegen, trek, believen. N i-, willen graag hebben, believen, beminnen, houden van. E n t a l m o e s o e k, zoo als ge wilt, naar uw believen.

Soek, min, gering. E i n a n s o e k, goedkoop. E n-, verminderen, toegeven. E n d i r s o e k, dichter bij 't doel gaan staan, zoodat dit makkelijker te treffen is. E n t a i e n s o e k s o e k, achteruit gaan. E n s o e k i l, teruggeven, terugbetalen.

Soek, e n-, steken.

Soekat, (M. soekat), maat. E n-, meten, beproeven, zich meten. N ĕ f-, zich meten met, zich vergelijken met. E n s o e k a t s a r a n g n i m e l n a s-t a n o e k, zijn adal met den hoogsten in vergelijk brengen.
In samenstellingen met andere werkw. heeft s o e k a t dezelfde bet. als r a m a t en j a w n g, zie bij j a w n g.

Soekoe, e n-, in den weg staan of zijn.

Soekoen, broodvrucht, zoowel de boom als de vrucht; dit is de veredelde soort waarvan de vrucht zonder pitten is; artocarpus incisa; de gewone soort h o e-k o e n.

Soeksoek, zweer, puist, klier.

Soeksoek, (v. e n- s o e k), staak, stok. S o e k s o e k e n h a n w a t o e k d ō s, getakt stokje waaraan aan ieder takje een k a w o e l gestoken is en dat in 't strand of op een algelegen plaats in den grond gestoken wordt, om de zonden daardoor weg te doen.

Soeksoekat, (v. en- soekat), maat, meter.

Soeksoekil, bamboegeleding met sago gevuld en in 't vuur gepoft.

Soel, palmwijnkoker van bamboe, om palmwijn te bewaren of te schenken: zoolang hij in den boom bangt, heet hij k a w o w a r.

Soel, katrol. N a k-, slippen, glippen, uitglijden.

Soem, een reigersoort, ardea. S o e m n g a r n ā b, grootere soort. s o e m t a a w r, roerdomp, botaurus.

Soeman, e n-, of n ĕ f-, twee touwen aan elkaar vlechten; in elkaar lasschen, aanlasschen; tot elkaar brengen van vijanden, n ĕ f s o e m a n i l f o b ō k. A s a n ĕ f s o e m a n, de bloedverwantschap, die blijft voortbestaan door kruishuwelijken.

Soemar, e n-, aanrijgen, aanspietsen, b.v. stukjes vleesch aan stokjes, zooals dat gebruikelijk is bij verdeeling van

een varken of grooten visch, waarbij elk zijn deel krijgt aan zulke stokjes geregen.

Soemat, e n-, of n ā f-, insoppen, indoopen, vochtig mengen.

Soemoek, e n-, (v. s o e m o e t), met de tang nemen; fig.: stelen.

Soemsoemar, (v. e n- s o e m a r), stokje, waaraan vleesch geregen wordt of geregen is.

Soenat, e n-, (M. soenat), besnijden (Islamitisch).

Soeng, e n-, pikken, insteken, prikken, aanstooten, raden, gissen. E n s o e n g w e b, pokken inenten. E n s o e n g w a t, den bijslaap uitoefenen. E n s o e n g k a r i t, raadsels raden.

Soengit, stoffen met goud- of zilverdraad doorweven.

Soengnifan, (v. e n s o e n g en n i f a n), een stekelige slingerplant.

Soengsoeng, (v. e n- s o e n g), prikkel, els, priem.

Soensoenat, (v. e n- s o e n a t), besnijdenis.

Soeoeng, e n-, of n ĕ f-, zich wikkelen in, b.v. e n s o e o e n g e s b o, zich in een sarong wikkelen.

Soepi, (H. soep), soep, pap.

Soer, (M. sorong), wat dient om te wrijven of te schuren. S o e r j a f, zie bij j a f. S o e r is nog: een hoepel van rotan, waaraan klapperdoppen geregen zijn. Bij de haaienvangst wordt het toestel onder water snel op en neer bewogen: op het geluid der tegen elkaar klapperende doppen, komen de haaien af. E n-, schuren, schuiven, wrijven, poetsen, opschuiven, vijlen, raspen, zagen, voorbij trekken van een bui. N ĕ f-, zelfde bet. N a k-, zelfde bet. in verleden tijd.

Soer, G.K. = k a s o e r.

Soerak, e n-, of n ĕ f-, nabootsen.

Soeran, o e b s o e r a n, G.K. = o e b k o e d o e r.

Soerat, (M. soerat), brief. E n b ā s s o e r a t, een brief beantwoorden.

Soerin, scheef, scheer. E n-, schranken.

Soeroek, zwaard, lang hakmes.

Soersoer, (v. e n- s o e r), wat dient om te schuren, te wrijven, te raspen, enz.

Soersoerat, (v. en- soer), s o e r s o e r a t t o e r a t n j a w, eigenl. verlegging der t o e r a t = wettelijke bepalingen betreffende tuindiefstal.

Soersoeroeng, kleine s a d s ā d, M. lantaka.

Soes, (M. soesah), kommer, verdriet, last, zorg, beslommering, moeite, moeilijkheden. R a a n s o e s, kommer, verdriet, bezorgdheid. B e r k ā r s o e s o e s, een lastige zaak. S o e s u k h ē, het loopt mis, 't is een last, 't is jammer. S o e s r ā s, ondervinding door schade en schande. E n w e e n g s o e s, last, kommer veroorzaken.

Soes, (M. soesoe), borst, inzonderheid vrouwenborst, uier, tuit. S o e s n o e n o e r, tepel. S o e s m a t a n, aureool om den tepel. S o e s w a t o e, borstklier. S o e s w a h a n, melk. S o e s e n d o e k of n a k b i t i l, vaste, staande borst. S o e s e n l ō i of l ō l ō i, slappe, hangende borst. S o e s n ĕ b l ā i, verlepte, dorre borst. L ō i s o e s, zie bij e n- l ō i. E n w ā r w a t n i s o e s, met bloote borsten loopen. S o e s w a h a n e i n a n, zie bij m ā s. E n f e r a k s o e s, melken. T ê v s o e s, uitstekende punten en hoekjes bij vlechtwerk. S o e s d e k, bloempje, dat door jonge meisjes op de borsten gelegd wordt, opdat deze klein zouden blijven. E n-, of n ĕ f-, zoogen, zuigen aan de borst.

Soes, zeer, in hooge mate, uitermate.

Soesban, leed, verdriet, kommer. E n-, leed of verdriet veroorzaken.

Soesnāv, G.K. = s o e s n g a f a t.

Soesngafat, (v. e n- s o e s en n g a f a t), heel klein parkietje, dat zijn nest maakt in de nesten der witte mieren. Men beweert, dat ze de witte mieren uitzuigen: van daar de naam. (Nasiterna Keyensis).

Soesoek, jicht.

Soesoek, (v. s o e k), s o e s o e k m ā s, dukaat, gouden tientje, Engelsch pond, n.l. al deze waarden als gemunt goudstuk.

Soesoen, (v. s o e s), knobbelige uitwas aan een boom.

Soesoes, (v. s o e s), van borsten voorzien. O e b s o e s o e's, waterkan met tuit, koelkan.

Soesoes, = s o e s, zorg, enz.

Soet, een bloemsoort.

Soet, s o e t e b t o, (oud Keieesch), verzoend.

Soetra, (M. soetera), zijde satijn.

Soev, e n-, of n ĕ f, insoppen, indompelen.

Soewak, talisman. L o e s o e w a k, doosje of korfje, waarin een stukje goud bewaard wordt als talisman in den oorlog; korfje waarin kostbaarheden in 't algemeen bewaard worden. E n-, tooverkrachtig beschermen, b.v.: w ā t s e-b i t e n s o e w a k t o m a t l e l a r, de tooversteen beschermt de menschen.

Soewas, (M. soewasa), spinsbek, klatergoud.

Soewat, (vgl. soewak), of s o e w a t s ō i, voorbehoedmiddel, talisman, amulet, vooral door reizenden in hun kistje bewaard. R o e b s o e w a t, zie r o e b. H i e n s o e w a t, zelfde bet.

Soho, bootje, dat op sleeptouw genomen wordt. N ĕ f r a n g s o h o, bootjes op sleeptouw meevoeren om ze in omliggende eilanden te gaan verkoopen. N a k-, bedriegen, veinzen.

Sōi, e n-, (v. s o ĭ n), dansen, zie bij e n b e ĭ n.

Soĭn, of s o s o ĭ n, buitenkant, uiteinde, strook, zoom, buiten, open plaats voor het huis. E n h o s o ĭ n, buiten gaan. S ō b s ō b k a, s o ĭ n, zie bij s o b-s o b. R a f a t s o ĭ n, drup van een dak. A i s o ĭ n, buitentakken van een boom. E n b e ĭ n t a t a i s o s o ĭ n, zie e n b e-ĭ n.

Soït, hut, klein huisje.

Sôk, e n, buigen, bukken. N a m-, gebukt, gebogen.

Sok, e n-, inwrijven, insmeeren.

Solalek, e n d o e k s o l a l e k, rechtop zitten, zonder ruggesteun.

Soldād, (H. soldaat), soldaat.

Somar, e n-, twisten, stoeien, vechten. O e m s o m a r k a r i t, l ō r r o e f o e t (= r e f w o e t), e n r o k r a k n a t a-h e i t, k a r i t e n w i r d o e o e! verwensching tegen iemand, die een boot gestolen heeft: dat je moogt vechten tegen de poliepen, dat een zeemonster van tien vademen je in zee in stukken bijte, en dat de poliepen je naar de diepte sleuren!

Somlain, vischsoort.

Sôn, of n g o e s ô n, bezinksel van klappermelk, waaruit men olie gekookt heeft en dat, met andere spijzen vermengd, gegeten wordt.

Sông, kop, tas, (bakje om te drinken).

Song, (v. e n- s o e n g), passer; stok met weerhaak, om bij 't vruchten afdoen takken bij te halen. De Keieesche passer, s o n g of s o n g b i s, is een plat stukje metaal, waarvan de uiteinden in een stompen hoek en in den vorm van een zwaluwstaart met ongelijke punten zijn omgebogen. Hij dient vooral om planken, die op elkaar moeten sluiten, b.v. voor een boot, af te teekenen. Men legt de planken zoo dicht mogelijk naast elkaar en terwijl men de langste punt over den rand van eene plank schuift, teekent de korte, die tegen de andere plank gehouden wordt, daarop een kras af, die evenwijdig loopt met den rand der andere plank.

Songnifan, heestersoort. De wortel gekauwd of aftreksel ervan gedronken, werkt zuiverend na de bevalling. Het groene blad dient als pleister op versche wonden.

Soô, ankerplaats, plaats waar ook bij laag tij een boot vlot blijft. E n -, vlot liggen van een boot; weer onder geloopen zijn van 't droog gevallen strand.

Soôr, n ĕ f-, rondkuieren, rondslenteren.

Soôt, (v. e n- s o ô), of s o s o ô t vaargeul, ankerplaats.

Soôt, n ĕ f-, langs 't strand scheldiertjes uit de steenen kloppen.

Sôr, rif. S ô r a l t a n, vloedgolf.

Sōr, of s ō r r e s b o e l, vischsoort.

Sorat, e n-, of n ĕ f-, mengen.

Sorbai, sirihblad in de offertaal; zie w o e n g i l.

Sorga. (M. sorga), of sorngai, hemel, verblijf der gelukzaligen.

Sõrsõr, G.K. = sõdsõd.

Sõs, dikke bamboesoort; de jonge scheut wordt als groente gegeten.

Sõs, of wātsõs, steen als vijl dienst doende, om de tanden te vijlen. En-, vijlen.

Sõs, en-, G.K., stoven, laten doorkooken of gaar stoven van spijzen, die nog niet geheel gaar zijn.

Sosôk, (v. en- sôk), gebukt, gebogen.

Sosoĭn, = soĭn.

Sosõi, (v. en- sõi), dans.

Sõvlāi, en-, G.K. = nes- nāv.

Sowa, (M. sowa), familiegroep, familiehoofd. Kapalla sowa, familiehoofd.

Sowa, nas-, draaien, wielen. Nassosowa, draaikolk.

Sowas, messing, klatergoud.

Sowĭl, marmerzuilschelp, armband daaruit gemaakt.

Spāt, (M. spatoe), schoen, laars. Spāt ai, klomp, trip.

Spêl, (H. speld), speld, haarspeld.

Srār, of sār, schelpsoort, pinna.

Stambirik, (Fransch: céramique?), plateelwerk, vaatwerk.

Stoep, (H. stoep), veranda, gaanderij, stoep.

Strāt, (H. straat), straat, groote weg.

Strēp, (H. streep), gestreept goed; dienstregeling der stoombooten.

Striman, (H. stuurman), stuurman op een groot schip.

Stroet, (H. strootje), sigaar, sigaret.

Stir, nĕf-, buikloop hebben.

T

Taang, en-, fleemen, pruilen. Enroon taang, dwingen, drenzen van kinderen. Vgl.: daang.

Taār, taār ohoi, vischsoort, jonge wõd.

Tāb, en-, helpen, tegen onheil beschutten, hulp bieden in nood of zorg. Entāb hira raan, iemand een geschenk aanbieden, om zich weer met hem te verzoenen. Entāb nĕfra, een bevel omroepen.

Taba, en-, (M. tambah), toevoegen, aanvullen, bijbetalen, versieren van kleeren. Entaba.... entaba...., hoe meer.... des te meer....

Tabahein, of tavlõr, een zeeweekdier.

Tabāk, = atbāk.

Tabak, en-, nagaan, naspeuren. Entabak waein, een spoor nagaan.

Tabar, en-, of nĕf-, uitrafelen, uitpluizen, uittrekken. Zie verder: entawar.

Tabāv, (v. entai of entaha kabāv), val. En-, vallen, van een hoogte neerstorten, b.v.: entabāv noeoer of ni tabāv na noeoer, uit een klapperboom vallen.

Tabe, (M. tabeh), gegroet, goedendag.

Tabil, uitbouw aan een huis.

Tabil, en-, G.K., als een raagbol uitstaan der haren.

Tabir, nak-, of nang-, slap, ontspannen zijn, b.v. een trommelvel. Ngoĭn naktabir, vermoeid zijn van 't praten.

Tabob, = atbob.

Taboewang, en-, (v. entai en M. boewang) verbannen, wegwerpen, verstooten.

Tadoek, (M. tandoek), hoorn.

Taeil, (M. tahil), straal. Lêr taeil, zonnestraal.

Taf, en-, of nĕf-, wannen.

Tafa, nak-, dicht bij, tegenaan zijn. b.v. endoek tafa, vlak bijeen zitten, gedrongen zitten. Nanggrĕhi tafa,

kadul spreken, broddelen. N a k-, vast tegenaan zijn, vast gekleefd zijn.

Tafat, G.K. = b a f o f.

Tafit, = t a v i t.

Tafoei, boomsoort.

Tafoel, e n-, baren, geboren worden. E n t a f o e l h a i r r u k, de bevalling is afgeloopen. voltrokken; fig.: te voor- [illegible] van iets. E n t a f o e f e ă, ontijdig bevallen, miskraam hebben.

Tafoer, G.K. = w a t f o e r.

Tafot, boomsoort.

Tafreĭk, verspreid, uiteen. E n d i r f r e ĭ k, ver van elkaar staan. E n-, verspreiden.

Tafwaroek, e n-, (v. e n- w a r o e k), verspreiden. E n t a f w a r o e k m e m a n beroemd maken.

Taga, e n-, (M. tegah), beletten, verhinderen.

Taha, e n-, nemen, grijpen, houden, vasthouden. E n t a h a t i t, bevel opvolgen. E n t a h a h i r a n i s i e n of n i m a l, iemand beschaamd maken, vernederen. E n t a h a k e t, korte metten maken, snel afdoen, haast maken. N e s-, bijdragen, een aandeel geven.

Tahan, (M. tahan), in staat om te doorstaan of te verduren, uithoudingsvermogen. N i-, uithouden, vermogen. b. v.: n i o e t j a r e n, h a b o n i t a h a n w a e i d, tegen zoo 'n storm is de boot niet bestand.

Tahan, n ĕ b-, gaar zijn, goed afgestookt zijn van een aan te leggen planting; fig.: gereed, beklonken zijn van een zaak, b.v. i n i h ô n n ĕ b t a h a n r u k, de zaak, de huwelijksgift zijner vrouw betreffende is al in orde. B o ĭ r n ĕ b t a h a n, zie b o ĭ r.

Tahang, e n-, tegenhouden, beletten, verhinderen.

Tahawak, e n-, groote dingen willen omvatten of omvademen; fig.: dingen willen doen waartoe men niet in staat is; beunhazen.

Taheit, zee als water, zeewater. N ĭ n t a h e i t, zeewater drinken, = verdrinken. Zeewater drinken is ook het Keieesche geneesmiddel tegen zeeziekte. T a h e i t e n m ā t, de zee is kalm. E n l ō i t a h e i t, in zee zwemmen, op zee drijven, in de zee liggen. E n b a t a h e i t, euphemistische uitdrukking voor: zijn gevoeg doen. E n d o e k t a h e i t, zijn gevoeg doen, hetgeen zittende langs het strand of in het water, geschiedt. Het is zeer tegen de adat een vrouw die daar zoo zit, zelfs op grooten afstand voorbij te gaan. T a h e i t d o e a n, al wat in zee leeft.

Tai, n a b-, of n ĕ b-, slap, lenig zijn.

Tai, e n-, treden, stappen, schrijden, trappen, schoppen, betreden, bestijgen, aftreden. E n t a i h a b o, in een boot varen. E n t a i l e d j a r a n, een paard bestijgen of berijden. E n t a i s o e k, op zij gaan, naderbij treden. E n t a i d o, toetreden, nader komen. E n t a i d o e s, kreupel zijn, hinken. E n t a i b ā s, ergens in- of optreden, vertreden. E n t a i w a t o e k, wegschoppen. E n t a i r a h a n n i w ā i, de plaats voor een te bouwen huis aftreden, afpassen. E n t a i s o e k a t, aftreden, afpassen, om te meten. E n t a i m i ē t, langs het strand schelpdiertjes zoeken en kleine vischjes vangen. E n t a i of e n s a n g a k r a w, zie a k r a w. E n t a i i t o e f, zie i t o e f. E n t a i zegt men ook voor het aantrekken of dragen van alle kleedingstukken, waar men eigenlijk instapt, b.v. broek schoenen, kousen. S a n ĕ b t a i r e f w o e t e n j a w, zijn schuld bekennen, hoe groot die ook zijn.

Tail, (M. tahil), eenheid voor goudstukken; op Kei vertegenwoordigt de t a i l echter geen vaste waarde, een rijksdaalder kan er reeds voor doorgaan.

Tair, n a f-, achter elkaar gaan.

Tais, kleine inkervingen in 't lichaam. E n-, soort aderlating; als iemand gezwellen heeft of een ziekte welke aan slecht bloed wordt toegeschreven, maakt men op de pijnlijke plek, onder 't prevelen van gebeden, tal van kleine inkervingen om het slechte bloed te verwijderen, e n t a i s l ā r.

Tajak, e n-, verkonden, berichten, boodschappen. N a m-, [illegible] betrekking hebbend of [illegible] op. b.v.: i n a n ā r a f a e n t a j a k j a w, hij zegt iets over mij.

Tāk, e n-, w o e a n e n t ā k, volle maan zijn.

Tak, = t a n a n. T a k t ê n, duim, groote teen. T a k w a r i n, pink, kleine

teen. T a k w ä r o e, wijsvinger, middelste teen.

Taka, e n-, of n ĕ f-, afbreken, vervallen, wegruizelen. N a m-, bouwvallig.

Takil, n e s-, (v. e n t a h a en e n k i l), scheef houden, scheef doen zijn, spartelen, trappelen, woelen. loswoelen.

Takoer, n a s-, of e n-, ontsteld, verschrikt zijn. W o e a n e n t a k o e r, zelfde bet.

Taksir, e n-, (H. taxeeren), schatten, taxeeren.

Tal, e n-, komen van, komen uit, stammen van, treffen, verletten. Als bijwoord: uit, van, vanuit, vanaf, wegens, uit hoofde van. De oorzaak of aard van verwondingen of ziektes worden aangegeven door e n t a l, en de oorzak staat als onderwerp van e n t a l, b.v.: N g i r e n t a l i, een hakmes heeft hem verwond, = hij heeft zich gekapt; a i e n t a l, een hout heeft bezeerd; b e n a k i t e n t a l i, hij is door een besmetting aangetast. W e b e n t a l o! zeer gewone verwensching: krijg de pokken.
Op dezelfde wijze duidt men aan, hoe dieren gedood of gevangen zijn, b.v.: w e e n e n t a l w o e o e t a v l e d, er is veel visch in de fuik gekomen. F a n f a n e n t a l w ä v a e i n, er zit een varken in de schietstrik.
E n t a l wordt ook nog gezegd voor: kom, aldus alzoo, want. O e t a l o e b a, kom ik ga.

Talak, (gewest.) neen, niet.

Talak, (M. talak), Mohammedaansche echtscheiding. S o e r a t t a l a k, echtscheidingsbrief.

Talawoer, e n-, worstelen.

Talfoehar, (V. e n t a l en f o e h a r), uit eenzelfde moeder geboren. O e r a n t a l f o e h a r, bloedeigen zuster of broer.

Talfoeoen, e n-, (v. e n t a l en f o e o e n), vechten, oorlogen.

Talik, e n-, verlaten, loslaten, bevrijden, ophouden met, aflaten van, uitscheiden met. E n b a t a l i k h i r a, iemand vooruit loopen.

Talim, n e s-, (v. e n t a h a en l i m a n), elkaar de hand geven, vooral ten afscheid, waarbij men den vertrekkende eenig geld in de hand moet stoppen. Zie n e s- t h a l i m.

Talmoemoer, e n-, (v. m o e m o e r), lawaai maken.

Taloeoeng, e n-, (v. e n t a h a en l o e o e n), iets, dat overiend staat, neerlaten.

Talsoedoe, e n-, (v. e n t a l en s o e d o e), ontglippen, losschieten.

Taltal, (M. tali), een kwartje, (munt).

Taltal, (v. e n t a l), herkomst, oorsprong.

Talwang, n ĕ f-, ontberen, te kort komen, aarzelen, weifelen.

Talwoenan, of e n t a l w o e n a n, nok van een dak.

Talwoeningar, nokbalk van een dak.

Tam, e n-, krijgen, ontvangen, in bezit nemen; van iets behouden wat nog bruikbaar is, b.v. als men iets opnieuw maakt of anders inricht; aannemen. E n t a m w a t w a t, voor niemendal krijgen. E n t a m k o m, of e n t a m k o m w ô t, gelijk uit den strijd of weddingschap komen, niet verloren of gewonnen hebben.

Tamak, n a f-, heiig, onduidelijk zijn, wegens verren afstand.

Tamboel, = t a n w o e l.

Tamo, of t a m o m o, betrokken van de lucht.

Tamoeng, e n-, klemmen, opeen klemmen.

Tamoer, e n, (v. e n- t a h a en m o e r), omwenden, zich omwenden, omkeeren, omzien.

Tamoer, of t ô r t a m o e r, al wat f o e l i k is bij sommige aangelegenheden als: e n d o e k m o e l, e n d o e k r a h a n enz. E n r i n i n w a t o e k t ô r t i m o e r, door zegening met klapperwater dit f o e l i k- zijn doen ophouden.

Tān, vischsoort.

Tān, e n-, blijven liggen, blijven zitten, uitbroeien, onder liggen, onder water zetten of staan, weeken. W o e a n e n t ā n, letterl. de maan is nog onder de

zee, = nog niet op, of reeds onder. **E n t ā n** of **e n t o e b t ā n r a h a n** den eersten nacht na 't dekken van een huis daarin slapen, om door droomen te vernemen of men er gelukkig in zal wonen en te zorgen dat de booze geesten de menschen niet voor zijn, om het te betrekken. **E n t ā n i w o e n**, ontbijten, zich ontnuchteren. **M o e l t ā n**, een of ander erfstuk, dat in huis moet bewaard blijven.

Tan, = t a n a t, vooral in samenstellingen, b.v.: t a n- w o e l of t a n- b o e l, roode leemachtige grond. T a n- r ō d, vlakte. T o e a n- t a n, de grondeigenaar of beheerder der gemeenschappelijke dorpsgronden. T a n- w o e s onbebouw- [illegible] grond.

Tanan, vinger, teen, grijpschaar van kreeften, krabben, schorpioenen, enz., jonge scheut of uitspruitsel van door stoelen voortteelende planten, b.v. m o o e t a n a n, pisangscheut. T a n a n w ā r o e, wijsvinger; j ê n t a n a n w ā r o e, tweede teen. T a n a n k a r f e n a n, middelvinger; j ê n t a n a n k a r f e n a n, middelteen. L i m a n t a n a n, vinger J ê n t a n a n, teen. E n-, de handen uitstrekken, aanrijken.

Tanaein, gezond, welvarend. F e l a n t a n a e i n, gezond en gaaf van lijf en leden.

Tanat, (M. tanah), landstreek, land, grond, aarde, zwarte aarde T a n a t m ā t, onafgestookte planting of niet voldoende afgestookt. T a n a t n ĕ b t a h a n, afgestookte planting. T a n a t e n i h ā r o e, of w i h e n, r u k m a, a f a e n h a r o e b b ō k r u k w a e i d, deze grond is al te lang in gebruik, er gedijdt niets meer op. E n t o e b o e r t a n a t, weer buiten komen, nadat men langen tijd binnen heeft moeten blijven, b.v.: wegens ziekte of bevalling.

Tanaw, (M. enau), arengpalm.

Taneman, of a t n e m a n, vriend, verwant.

Tāng, e n-, onderzoeken, nauwkeurig bekijken. N ĕ f-, naspeuren.

Tāng, n o e o e r t ā n g, zeer vruchtdragend soort klapper.

Tangan, (M. tangan), beentjes of tanden van vork of gafel.

Tangangeen, = t a n g e e n.

Tangat, e n-, breken van lange voorwerpen. N a m-, gebroken.

Tangawow, (v. t a n g a n en w o w), = h a n g a w o w.

Tangeen, zelden, zeldzaam, schaarsch. N i-, te kort hebben, gebrek hebben aan, ontberen.

Tangin, klein kalebasje, lagenia vulgaris Ser., dat als kalkdoosje bij 't betelkauwen gebruikt wordt.

Tanglaman, oksel von bladeren, inzonderheid van palmbladeren; hoofdnerf van een palmblad.

Tangoen, of t a n g o n, kleine erwt, thaseolus. T a n g o e n t e n g t e m ā r, thaseolus radiatus. T a n g o e n t e r t e r f o e o e, thaseolus lunatus L.

Tangtangan, a i t a n g t a n g a n, dorre nog staande boom.

Tangtangan, = t a n g a n.

Tanil, sap van boomen.

Tanim, of t a n ē m, te samen, bij elkaar, vergaderd; vgl. n a- n ē m.

Tangkai, = majik.

Tanmaroïn, spreukdicht.

Tanmoev, masker.

Taungoïn, (v. t a n g i n en n g o ï n) kleine door framboesia vergroeide mond.

Tanoeboer, = l a n o e b o e r.

Tanoek, n a s-, verwonderd zijn, verwondering wekken.

Tanoen, n a s-, = n a s- t a n o e k.

Tanon, buidel, zakje, beurs. E n s i e k t a n o n, loten.

Tantanan, (v. t a n a n), grijpschaar van kreeften, krabben, enz.

Tanwoeoen, b e n a w t a n w o e o e n, veldgewassen, welke eenieder voor eigen gerief wint, in tegenstelling met die welke eenieder niet verbouwt en die men ook wel koopt, = b e n a w k i r k a m i s i n.

Tanwoev, masker, mombakkes, ge bruikt als kinderboeman.

Tapilir, vlak, vlakte.

Tār, hanekamschelp, ostrea: deze schelp als klapperrasp gebruikt; klapperrasp in den vorm dezer schelp. En-, raspen van klappernooten (voor andere dingen zegt men: en- soer.

Tār, en-, openslaan van steenvruchten.

Tār, voetangel, scherp aangepuntte bamboestokjes, welke men met de punt omhoog rondom vruchtboomen zet, om ze tegen dieven te beschermen en in oorlogstijd om de vesting. Langere soort worden in de plantingen binnen de omheining gezet, opdat varkens, die over de omheining komen, daarin zouden springen.

Tār, of tatār, stut, schaag. En-, stutten. Entār soes lāi, veel verdriet verdragen.

Tār, nes-, of nas-, wedden, wedijveren.

Tara, melk, zog. Nifan tara, melktand. Te tara, drek van pasgeboren kinderen. Deze wordt verzameld in een mandje, kaboet, en op den dag der zuivering onder den boom gelegd waarin men den pot, oeran, met de nageboorte, biēb, geplaatst heeft.

Taraban, = araban.

Tarabang, gouden of zilveren of met goud of zilver beslag versierde messchede.

Tarai, tot een bol gevlochten rotan, waarmme men bij wijze van voetbal speelt, enbeĭn tarai.

Tarak, en-, opslepen, optrekken b.v. hout of een boot. Nes-, ergens over of langs schuren.

Taran, fregatvogel, tachypetes aquila.

Taran, en-, onderweg aanleggen, pleisteren.

Taranan, zuid- oost, zuid- oosten wind. Baa taranan, G.K., slijkwespennest.

Tarbalin, nĕf-, beunhazen, prutsen, knutselen, knoeiwerk doen.

Tarim, en-, (M. tarimah), ontvangen, krijgen, aannemen, toestemmen, inwillegen, genoegen nemen met. Entarim serān, aannemen om Christen te worden.

Tarima kassi, (M. tarimah kasih), dank; dank u. En-, danken.

Taring, en-, afkappen, snijden, inzonderheid bamboe, suikerriet en dergel. b.v. entaring leet, een boomstok snijden.

Tarkihin, harpoen, de ijzeren weerhaak van den horan.

Tarngoe, hoofdkussen, kussen; drempel of onderregel van raam- of deurkozijn. Tarngoe oeoen, de smalle kanten van een langwerpig rond hoofdkussen, die meestal met borduurwerk versierd zijn.

Taroek, en-, in zee brengen, b.v. entaroek habo, een bootje zoover in zee brengen, dat het bij afloopend water vlot blijft.

Taroeoet, groote blauw- witte boschduif, ook wel notenkraker genoemd, carpophaga rosacea. Tijdens de zwangerschap zijner vrouw mag de man ze niet dooden op de plaatsen, waar ze gewoonlijk hun spijsvertering komen houden, want dan zal zijn kind huilerig zijn. Om dit onheil te keeren, moet hij dan de kinderen uit de buurt onthalen en op 't einde van den maaltijd van onder 't huis door den vloer een pijl omhoog schieten. De kinderen loopen dan weg, het vliegen en roepen dezer duiven nabootsend. Lār taroeoet, zie bij lār. Teoek taroeoet eroer naa wak, spreekwoordelijk gezegde, = wacht maar, dat hij weg is.

Taroev, en-, (v. entaha en roev), nachtmerrie hebben; zie bij en- mif.

Taroewoen, broos van breekwaar, als glas, porcelein, enz.

Taroeĭn, een bamboesoort.

Taroman, heidensch gebed of aanroeping. En-, bidden, vooral de formulieren opzeggen bij offeren, noodlot raadplegen en dergelijke plechtigheden.

Taromoel, (H. trommel), ijzeren koffer, groote blikken doos.

Tarowan, = bĕrowan.

Tartār, (v. en- tār), stut, schoor, steun.

Tartoeroek, zie toertoer.

Tasak, en-, (v. entaha en en- sak), opheffen.

Tata, G.K. = t ā n, vischsoort.

Tatael, spiegel, glasruit. L o e v t a-t a e l, spiegeldoosje F i d t a t a e l, glazen deur.

Tatak, e n-, of n ĕ f-, kloppen, tokkelen, uitkloppen, bespelen van muziekinstrumenten met toetsen, kleppen of gaatjes. E n t a t a k k a k a h a i, een kind in slaap sussen door het zachtjes op de billetjes te slaan, (de Keieesche kinderen liggen op den buik als ze slapen). E n t a t a k f a n i n, klapwieken. D o o t e n a h a i t a t a k t a-h e i t, de regenslag bedaart de zee. N e s-, trappelen, spartelen, fladderen, stuiptrekken.

Tataw, zekere m i t o e, bij uitbreiding: stokje, dat men naast iets steekt, wat men geplant of gezaaid heeft,als teeken van eigendom.

Tatar, e n-, uitrafelen, uitpluizen, ontrollen, openslaan.

Tatawk, (v. t a w), lepel van een klapperdop gemaakt, waarin onder een gaatje is. Bij 't klapperolie kooken, doet men de t a t a w k in de pan dalen tot beneden de bovendrijvende olielaag, zoodat door 't gaatje het overtollige water in de t a t a w k komt, waaruit het geschept wordt met de t a t a w k j a n a n, = een kleinere lepel van klapperdop maar zonder gaatje.

Tatawr, (v. e n- t a w r), waterleiding.

Tatêr, of t e t ê r, (v. e n- t ê r), schijf, moot, snee.

Tāv, e n-, komen van; verder als bijwoord is e n t a v: uit, van, wegens, volgens, en in 't algemeen = e n- t a l. T ā v l i, voorbij. E n-, elkaar voorbij gaan, passeeren. T ā v l i t ā v j ā l, op en neer, door elkaar, wirwarrend.

Tāv, achter, achtereind of achterdeel van een huis, r a h a n t ā v. E n h o t ā v, zich in 't achterhuis begeven, of achterom gaan. W a d a r t ā v, huis-[illegible]: kakebeenen of graat van [illegible] varkens of groote vis-[illegible] van palladium in huis of onder 't afdak opgehangen, om geluk op jacht en vischvangst te verzekeren. L o e v t ā v, mandje waarin de erfstukken m ā s p o e s ā k, bewaard worden. T ā v is eigenl. huisheiligdom; vgl. de T a b o e of t a w o e in de Tanimbareesche huizen.

Taveilar, (v. e n- v e i l a r), plat. B i n g a n t a v e i l a r, plat bord.

Taverak, zuurzakboom, zuurzak, nangka artocarpus integrifolia L. T. (niet inheemsch op Kei).

Tavit, een soort fijne stof. E s b o t a v i t, sarong van deze stof.

Tavloïn, en-, (v. e n- t ā v- l i), vertrekken, verhuizen, een plaats verlaten.

Tavlōr, = t a b a h e i n.

Taw, klapperdop. B i n g a n t a w, kop, drinkkop. N a s-, een kinderspel waarbij een klapperdop als speelgoed dient.

Taw, e n-, steken, vaststeken. E n t a w p e n i t, vastspelden.

Tawāl, e n-, (v. e n t a h a en e n-w ā l), afwenden, omkeeren.

Tawak, e n-, een puntig voorwerp ergens in of op steken.

Tawak, e n-, G.K. = n a k- r o e.

Tawan, overtrek, sloop, schede.

Tawang, e n-, (v. e n- t a h a en w a n g), uitdeelen, aandeelen toewijzen.

Tawar, e n-, (M. tawar), afdingen, pingelen.

Tawar, e n-, of e n- t a b a r, uittrekken, uitrafelen. E n t a w a r ê r, de tong uitsteken. E n t a w a r n g i r, een hakmes uit de schede trekken. N e s-, of n a k-, uitschieten, losschieten, uitkomen van den bloemstok van sommige boomen of planten, b.v.: palmboomen.

Tawat, steekmand van klapperbladnerven voor de vischvangst. E n-, of n ĕ f-, steken, doorsteken, verwonden, met de steekmand visschen. N e s-, onbewust steken, b.v. van doornen.

Tawāv, e n-, (v. e n t a i en w ā v), = e n- t a b ā v.

Tawir, of t a w i r w i r (v. w i r), jonkman, jongeling, jonggezel.

Tawk, e n-, hakken met de aks. E n-t a w k w i e k, klieven.

Tawk, e n-, onder gezag staan van. onderhoorig zijn aan, b.v.: t o m a t i e n t a w k j a w, die man staat onder mijn gezag; toebehooren inzonderheid van slaven of onderdanen. of kinderen

over wie men macht heeft wegens betaling der harta voor de moeder.

Tawoek, e n-, zich schrap zetten, een dreigende afwachtende houding aannemen.

Tawoen, (v. t ā v), beneden, noorden. J ê n t a w o e n, hak, hiel. Tree van een trap, sport van een ladder. E n-, vertrekken, afreizen, afvaren. N e s-, meevaren, meereizen, in 't algemeen meedoen.

Tawoen, e n-, G.K. = e n- t a w o e k.

Tawoer, G.K. = w a t f o e r.

Tawowan, (t ā v en w o w a n), in de k a t l e e n de wand tegenover den ingang: bij vergaderingen is de cereplaats langs dezen wand. Vgl.: t ā v, l o e v t ā v, w a d a r t ā v, en de t a b o e of t a w o e van de Tanimbar-eilanden: dit alles wijst er op. dat de t a w o w a n of t ā v de heilige plaats van het huis is.

Tawr, of t o w r polder, moeras, kleigrond.

Tawr, e n-, e n t a w r w ê r, water leiden, b.v.: door greppels of een leiding van aan elkaar gekoppelde bamboebuizen.

Tawr, e n-, verlaten van huis, nest, kinderen of jongen.

Te, bijwoord van bevestiging, b.v.: b ō k? is 't goed? b ō k t e, 't is goed. Ook vragend partikel, b.v.: o w o e k t e? gij ook? D e t e? immers he? niet waar? Op 't einde van een zin tusschenwerpsel van verlangen of begeerte. b.v.: d o o t e n j ā r o d a n a k t e! dat de regen toch eens een beetje ophield.

Te, of, ofwel. Als uitsluitend voegwoord gebruikt, wordt t e tusschen de twee termen der keuze geplaatst. b.v.: b ō k t e s i e n? is 't goed of kwaad? Als onderscheidelijk voegwoord wordt het meestal herhaald achter elken term der keuze, b.v.: o t e j a m a m t e, ā m t e, a e i n t e a i e n t e, b ō k w a t, gij of uw vader of uw broer de een of de ander, 't is om 't even.

Tê, n a s-, met honden jagen.

Tê, (M. tahi), drek van menschen. O e a n t ê m, letterl.: ik eet uw drek, = uitdrukking van uiterste onderworpenheid.

Te, of i t e, vrouw, vrouwelijk. J a n a n t e, schoonmoeder. B o e n t e grootmoeder. Voor het ambt geplaatst, dat de man bekleedt, geeft het de vrŏuwelijke titelatuur aan. b.v.: t e r ā t, de vrouw van den regent of radja; t e a k p i t a n, vrouw van den kapitan. Men zegt echter: t e n j o r a, vrouw van een goeroe of van een opperhoofd. E n- f a- t e, bij de moeder zijner bruid introuwen; zie e n- f a- t e r ā n.

Tebroeoen, groote edelsteen.

Tee, e n-, steken, prikken, afplukken. T e e B e l, zie b e l.

Tee, = t e e t. M o o e t e e r i w o e n, een pisangsoort waarvan de vruchttros zeer [illegible] heeft.

Teen, zie t e e t.

Teeng, e n-, krijgen, ontvangen, aannemen.

Teêr, of t e t e ê r, stuk, moot, snede. E n-, in stukken, moten of schrijven snijden.

Teeriwoen, (v. t e e t en r i w o e n), pisangsoort met zeer talrijke vruchten. In een planting wordt deze het eerst geplant, want ze is de baker der andere soorten, die zonder dat niet veel vrucht zullen dragen.

Teet, of t e t e et, kam van een pisangtros.

Teilak, n a b-, wegzinken, wegzakken, wegrijzelen.

Teilang, n ĕ b-, = n a b- t e i l a k.

Teimar, een bamboesoort; boog van deze bamboesoort gemaakt; boog in 't algemeen. T e i m a r s i l, boog met versierde uiteinden. T e i m a r o e m o e r, wanneer men een boog of stok aan de hand draagt en er een vrouw mee raakt, die voor of achter loopt, kan dit goed of slecht worden opgenomen en al of niet als een aanzoek aangemerkt en vervolgd.

Teinan, onder, bodem. H a b o t e i n a n, kiel eener boot.

Teirak, n ĕ b-, smaken, proeven.

Teiran, vriend, makker, gezel; tegenhanger, weerga, tweede stuk, dat met een ander een paar uitmaakt. T o e v t e i r a n, van denzelfden leeftijd, mak-

ker. Rahan teiran, huisgenoot, Nlgrĕhi teiran, ontucht plegen. Naan teiran, overschot van eten.

Teiran, tiental van eieren en ronde vruchten.

Tek, struiksoort. Tek mermeran, ander. soort. De schors wordt geklopt en 't sap aan kinderen te drinken gegeven, die aan framboesia lijden, opdat deze niet haar binnen zou slaan.

Tekeng, en-, (H. teekenen), naam teekenen, onderteekenen, aanteekenen, inteekenen, b.v.: entekeng bōt, zich als matroos laten aanmonsteren. (

Teljôr morgenster. Teljôr endatak, als de morgenster opkomt, als tijdsbepaling, = in alle vroegte.

Teman, (M. teman), makker. Teman mahaw, vijand.

Temoen, augurk, komkommer, cucumus sativus L.

Tempo, (M. tempo), termijn, tijd. Nesno, of enkeet tempo, een termijn vaststellen. Enhêr tempo, uitstel vragen, tot zekeren termijn. Meran tempo enwoessak, morgen is de termijn verstreken. Tempo enliwat ruk, de termijn is al verstreken. Enloer tempo, den termijn verlengen. Enfoetar tempo, den termijn verdraaien.

Tên, of tetên, ouders, ouden van dieren. Tomat tên, de oude lieden, ouders. Wāv tên, zeug. Manoet tên, klokhen. Bij uitbreiding is tên, = opperhoofd, notabele, voorname. Tomat tên, of tetên, de notabelen, de ouderlingen. Tetên koko bissa, zoowel de voornamen als de mindere man. Tên jān, voorname, notabele, opperhoofd.
Tên, wordt ook gebruikt ter aanduiding van 't voornaamste deel van dingen, die bij elkaar hooren, b.v.: loehoen tên, rijstblok, vijzel; loehoen janan, de stamper. Strāt tên hangaroe, een hoofdstraat met twee zijwegen. Noehoe tên, het grootste eiland of vasteland, in tegenstelling met noehoe janat, de [illegible].

Tên, (M. tahi), drek van dieren, allerlei vuil en afscheidingen, vooral van lichaamsdeelen. Aroen tên, oorsmeer. Matan tên, oordrek. Wehin tên, afscheiding van den penis, ook als gemeen scheldwoord gebruikt, Jamam wehin tên. Jaf tên, asch en verkoold hout. Atbāk tên, tabaksasch, nicotineafzetsel in de pijp. Ai tên, zaagmeel. Aroem tên te? ben je doof.

Tên, en-, kuchen, kreunen, kuimen bij krachtsinspanning, stoelgang of barensnood.

Tenat, of tentenat, bundel, bussel, bos.

Tenda, (H. tent), tent, roefje, dekkleed, draaghemel.

Teng, en-, zie en- towing.

Têng, (H. thee), thee. Naṇêng têng, thee zetten.

Tengra, wāv tengra, rossig gestreept varken.

Tengtemar, zie bij tangoen.

Teno! tusschenwerpsel van verzoek of aansporing; toch, dan.

Tentan, (M. tjintjin), vingerring, ring. Tentan sāfnēt, breede platte vingerring zonder steen. Tentan roĭn ngolan, dunne ronde ring. Tentan bangoetoen, ring met steen. Tentan woengan, G.K. = tentan bangoetoen. Tentan tebroeoen ring met groote steen. Tentan sebkoek, ring van bewerkt metaal.

Tentoe, (M. tentoe), stellig, gewis, zeker.

Teoek, en-, (M. toenggoe), wachten, toeven, verbeiden. dient ook om de toekomende wijs van werkw. te vormen, b.v.: teoek oeoet, ik zal het doen.

Teoek, en-, (M. oentoek), voor, om, ten behoeve van; dient in 't algemeen om de bestemming of het doel aan te geven, b.v.: oeoet soerat teoek o, ik zal u een brief schrijven; oemlôn aka teoek jaw? wat heb je voor mij meegebracht.

Teoel, en-, = en- toĭl.

Teoeng, en-, verwonderd zijn; verschijnen, zich openbaren.

Teon, betovergrootvader.

Têr, naf-, (v. teiran), bevriend zijn met.

Têr, of tetêr, = teêr.

Tĕr, (H. teer), teer. E n-, teeren.

Teran, = t e i r a n, of t e r ā n.

Terān, benaming of betiteling voor oudere lui. b.v.: t e r a n r ā t, de radja. B o e n t e r ā n, grootvader. J a n a n t e r ā n, schoonvader. M a n t e r ā n, haan. E n- f a- t e r ā n, bij zijn schoonvader introuwen.

Tĕranan, waar, iets van waarde.

Terkas, (M. kertas), papier. T e r k a s w o e s, wit, onbeschreven papier. T e r k a s w ā n, een blad pepier.

Terkes, vischsoort.

Termoel, (H. trommel), metalen doos, koffer.

Terngal, zaag.

Tertaw, bondgenoot. T e e b e l t e r t a w, of j ā n t e r t a w, bondgenoot.

Terterfoeoe, zie t a n g o e n.

Têr, of r a h a n t ê t, stoep, galerij of veranda van een huis. T ê t r a a n, huisgezin.

Tetak, e n-, uitsnijden, uitsteken.

Tetan, rug, achterkant van iets. T e t a n l o e r i n, ruggegraat. T e t a n n a b r o e o e t, bult. T e t a n e n m ā t, afgetobd, erg vermoeid zijn. T e t a n s e h o e t, ruggepijn, vooral pijnen, die de bevalling vooraf gaan. I n i t e t a n s e h o e t r u k, zij is op het punt te bevallen.

Tetat, e n-, breken van touwwerk, lianen, enz. E n t e t a t l ā r, de bloedverwantschap afbreken, zie e n h i t i l l ā r. E n t e t a t h o e k o e m, een gerechtelijke uitspraak doen. K a p a l l a e r t e t a t f e l b e? hoe hebben de Hoofden uitgesproken? E n t e t a t e i n a n, den koopprijs bepalen, handelen. E n b a t e t a t, = e n b a f e e, zie bij e n- f e e. N a m-, gebroken, afgebroken.

Tete, oudje, bestje.

Tetee, zie bij j a h a w.

Teteên, (v. e n- t e e), stekel, doorn.

Teteêr, of t e t ê r, (v. e n- t ê r), aan schijven of mootjes gesneden; boogvormige uitsnijding in den steven van bootjes. H a b o t e t ê r, bladvormige boot.

Teteinan, (v. t e i n a n), laagte.

Teteoek, voorname, notabele.

Tetên, ouders, ouderling, notabele.

Tertingil, G.K. = d i n g d i n g a.

Tĕv, e n-, bedekken, beschutten.

Têv, e n-, gooien, werpen, slaan, vastmaken, stampen. E n t ê v s l ā r, maïs stampen tot meel. E n t ê v b ā k, spijkeren, spijkers inslaan. E n t ê v g a r i s, een lucifer aanstrijken. E n t ê v j a f n a a f a, iets in brand steken, aansteken. E n t ê v w a r a t n a a f a, ergens een touw aan vastbinden of iets met een touw vastbinden. E n t ê v n a h i r a, het op iemand gooien, schuiven; op iemand verhalen, b.v.: b e t s a, o e m t ê v w a t n a j a w, als 't verkeerd is, dan schuif de schuld maar op mij. B e t n i n g r o e g, t e o e k o e t ê v n a o h e, als ik er schade bij lijd, zal ik het op u verhalen, hoor. N e s-, stooten, een terugslag geven, vasthaken, stroppen.

Tevtev, (v. e n- t ê v), gooibaar, waarmmee gegooid, gestampt of geslagen wordt; lucifer. T e v t e v, G.K. = l o e l o e l.

Tĕw, boomsoort, roodbruin van kleur; een soort dakongspel. E n b e ĭ n t ĕ w, dit spel spelen; wordt gespeeld met bovengenoemde boonen, steentjes of schelpjes over twaalf putjes of kuiltjes verdeeld. Krijgt men, met het naar vaste regels verdeelen der boonen er vier in 't laatste putje dat men aandoet, na er in elk der voorgaande één gelegd te hebben, dan heeft men t ĕ w, en neemt die vier boontjes als winst tot zich, n a a n t ĕ w. De boontjes derwijze leggen, dat men veel kans krijgt tot n a a n t ĕ w, heet e n f ā n t ĕ w.

Tewat, (M. waktoe), tijd, tijdstip, tijdens, terwijl. T e w a t w e b, tijdens de pokkenbesmetting. T e o e k n i t e w a t a k, wacht, dat het er de tijd voor is; wacht de bepaalde of bekwame tijd af. T e w a t a k a? op welk tijdstip.

Thalim, n e s-, (v. e n- t a h a en l i m a n), de hand geven, vooral ter verzoening of ten afscheid. De keieesche manier van handgeven is: de rechterhand, die voorruitgestoken wordt, wordt bij den elleboog door de linkerhand on-

dersteund; men geeft de hand, terwijl men in gebogen houding nadertreedt, en slaat zich daarna met de hand op de borst. De andere neemt op dezelfde wijze de toegestoken hand, die hij drukt en als de begroeting zeer innig is, drukt hij er opsnuivend den neus op, waarna hij zich eveneens op de borst slaat. Zie ook: nes- talim.

Ti, en-, ingaan, voortgaan, naderen, binnengaan. Voor enti in samenstellingen, zie bij en- soe. Tima, op en neer, heen en weer. Enho enti, ingaan, binnengaan, een richting inslaan. Enti Serān, Christen worden. Kaba enti ruk Toea, de stoomboot is reed te Toeal binnengevallen. Berkār enti ruk hoekoem, de zaak is al voor 't gerecht gebracht.

Tīb, houten standaardje met geroosterd pisangblad overtogen, waarop men koekjes, eloe, laat rijzen.

Tibang, en-, (M. timbang), meenen, denken, zijn gevoelen uitspreken, Oemtibang felbe? wat dunkt u? Oemtibang berkār i felbe? welk is uw gevoelen omtrent die zaak?

Tiboeng, en-, bij 't touwslaan den derden draad in een touw twijnen; strengelen. Nes-, dwarrelen, krullen, kringelen, verward zijn, in de war zijn.

Tiēv, (M. teboe), suikerriet, saccharum officinarum L. Noeoer tiēv, bepaald soort klapper. Mooe tiēv kait, dingen die in een braak liggenden tuin ook nog blijven nagroeien, en waarvan de diefstal niet zwaar wordt aangerekend. Zie roo.

Tĭk, en-, scheppen, putten.

Tika, (M. setika), juist, stipt, bepaaldelijk, b.v.: de woet tika juist tien dagen.

Tikang, en-, (M. tikam), entikang web, pokken inenten.

Tikit, en-, = en- rikit.

Tĭktĭk, (v. en- tĭk), emmertje, scheppertje.

Tĭktok, nes-, (v. en- tok), huppelen, spolderen, ploeteren.

Tĭl, drie. Eintĭl, drie. Woet eintĭl, dertien. Woet tĭl, dertig. Rāt tĭl, driehonderd.

Tilik, en-, (M. tilik), nazien, onderzoeken.

Tim, (M. timah), lood, tin. Tim nangmettan, lood. Tim ngier, tin. Tim roen, brons. Mās tim roen, bronskleurig goud.

Timoen, temoen of toemoen, (M. ketimoen), komkommer, luffa acutangula. Nesjāv timoen, G.K. = ritrit.

Timoer, (M. timoer), oosten, oostkant, oostmoesson. Timoer law, noordoosten. Timoer woean, maanmaand, ongeveer Juni of Juli Timoer warat erkafrĕhe, de twee moessons vechten, = veranderlijke winden tijdens de kentering der moessons. Timoer enba ni koewat ruk, de oostmoesson staat al flink door.

Tir, zeeappel, echinus esculentus.

Tir, nĕb-, over, opgeklaard van regen.

Tirat, en-, dekken van een huis.

Tit, (M. titah), bevel, gebod, verordening. Enwatoek, na, nesnu enwoo of enjangoen tit, een bevel geven, een verordening uitvaardigen. Tit ngarĕhen, streng, dringend bevel. Enwāt, entoeroet of entaha tit, een bevel opvolgen. Nilawan, of enfaraha tit, een bevel overtreden. Tit hoeb enwait, het bevel is nog van kracht. Tit enmāt ruk het bevel is vervallen.

Tit, (M. titi), kaai, worp, pier.

Titik, naf-, zakken, wegzakken. Enwĕhe titik tĭl, zie bij enwĕhe.

Tīv, en-, snijden, doorsteken, snoeien, lubben, ergens een snee in maken. Doead entivo! verwensching.

Tiwa, (M. tifa), trom, getrom. Verschillende tromwijzen zijn: tiwa silat tiwa hatoei, tiwa es, tiwa dāi, tiwa Seran, tiwa Watbēl, tiwa fersoekat, tiwa serodjaw, G.K. = fersoekat. Entiwa, trommen, trom slaan. Entiwa jêr lār, trommen 's nachts voor 't vertrek van reizigers, om een voorspoedige afvaart te bekomen. Entiwa sak bahan, gedurende den nacht trommen, om voor reizigers gunstig weer te krijgen, waarna men onthaald wordt op de spijzen, die op de bahan achter de ngon staan.

Entiwa ngel, zie ngel. Entiwa roa, trommen, zooals men tromt bij 't roein op maat.

Tiwak, en-, begraven, bedelven. Entiwak nit, een [illegible]. Nes-, bedolven worden, [illegible]. dichtvallen van een kuil of gat.

Tiwoe, en-, uithollen.

Tiwoek, en-, of nes-, ruilen, omruilen, verwisselen.

Tiwoen, G.K. = barngaan. Wêr tiwoen, overstrooming.

Tiwoet, en-, vrijkoopen, verlossen, inlossen. Entiwoet tomat, een mensch vrijkoopen, Entiwoet ngäi, een pand inlossen.

To, emmertje gemaakt van de bloemschede van een palmboom.

To, torenschelp.

To, en-, zuigen, opzuigen, slurpen.

Toa, en-, snoeien. Entoa êr, sagopalmbladeren snijden om atap te naaien.

Tob, dobber van een vischangel voorzien, die men op 't water laat drijven. Wanneer de visch bijt, wordt die gestoken met de vischspeer.

Tobat, (M. tobat), berouw. Enwāb tobat, berouw verwekken, berouw hebben. Enfoetar tobat, zijn berouw weer verloochenen. Tobat is ook een mitoe, die ter beëediging op sommige plaatsen wordt aangeroepen, vandaar: tobat! = zeker. Enwāb Tobat, dezen mitoe ter bezwering aanroepen. Op andere plaatsen echter is tobat = neen.

Tobohan, of janan tobohan, halve wees; kind, wiens vader niet bekend is.

Tod, stoeltje van gaba gaba, dat als kandelaar dient, om de damar in te steken.

Tod, plank, waarop de kraamvrouw ligt na de bevalling, met den rug naar 't vuur gekeerd. Entoeboer tod, weer het huis verlaten na de zuivering, hetgeen sedert de bevalling foelik was.

Toe, nĕb-, (M. toeah), oud zijn van menschen en andere levende wezens. Orang toe, zie orang.

Toea, en-, aanleggen, aanlanden, ankeren, pleisteren, rusten.

Toea, in de offertaal, de aderen in de milt van een varken volgens welker richting en loop het noodlot wort geraadpleegt, enoet dān.

Toeak, en-, (M. toelak), duwen, wegduwen, afwijzen. In samenstelling met andere werkw. wil toeak ook zeggen: met nadruk, met aandrang, b.v.: nanär toeak, met nadruk zeggen, aandringen. Nes-, duwen, zwaar leunen tegen.

Toean, en-, = en- toeak.

Toeang, en-, volgen, nagaan, bespieden. Enba toeang, volgen. Enleĭk toeang, scherp toezien, nazien of afkijken. Enkäi toeang, beslist weten.

Toear, of ai toear, waterscheut van gevelde boomen, stronk, stoppel.

Toear, en-, gebukt staan, krom staan.

Toear, een hecht zetten aan iets.

Toeat, (M. toeak), palmwijn. Enseb toeat of nĕfnihoen, palmwijn tappen. Enerak toeat, na 't tappen een schijfje van den saamgebonden bloeitros afsnijden, opdat het vocht weer beter zou vloeien. Toeat ngarĕhen, sterke of met bitterhout gemengde palmwijn. Toeat kasloeir, zoete palmwijn, zonder peper of bitterhout. Naknawoet toeat, van palmwijn dronken zijn.

Toeb, en-, liggen, slapen, verblijven, overnachten; waard zijn, opwegen tegen. Entoeb kejin, slapen. entoeb kejin matan de oogen luiken. Entoeb kejin kanaan, vast slapen. Entoeb lin, zich verslapen. Entoeb nangan, in de plantingen verblijven. Vaak zegt men eenvoudig oetoeb, 't geen wil zeggen, ik ga naar de planting, om daar eenige dagen te blijven. Entoeb waeid hē, of entoeb wahein hē, daar komt niets van, laat maar zijn. Entoebin, G.K. = entoeb waeid hē. Niraan entoeb afa, op iets verslingerd zijn, iets heftig begeeren. Afa entoeb raan, iets in zijn gedachte bewaren, gedenken. Dada eni entoeb ringi wān tĭl, die gong is drie rijksdaalders waard. Entoeb in de bet. van: schijnen, uitkomen, afsteken, zie bij en- dir.

Toeb, nes-, rooien van aardvruchten. toeb waeid hē. Ni raan entoeb

Toeba, nak-, terugkaatsen.

Toeboer, steenachtig strand, rifstrand.

Toeboer, en-, buiten gaan, buiten komen, uitgaan, afdalen; uitkomen van den bloeitros van sommige vruchten, b.v. pisang, mooe entoeboer. Entoeboer rahan, uit het huis gaan. Ded i entoeboer soe taheit, die weg komt aan zee uit. Entoeboer wordt ook gezegd van weer het huis verlaten wanneer men dat lang niet heeft kunnen doen b.v.: wegens ziekte of bevalling. Nes-, onbewust uitkomen, uitgaan, afdalen.

Toebtoeb, leger, rustplaats.

Toef en-, slaan met de vlakke hand; wasschen van kleeren, linnengoed, matten, enz., wat door slaan gewasschen wordt.

Toefan, nak-, of naktiftoefan, ziekelijk zijn.

Toefoe, en-, neerlaten, luiken, dicht doen, ontspannen. Entoefoe of entoeoe lār, het zeil strijken. Entoefoe baeng, een regenscherm dicht doen. Entoefoe fanfan, een schietstrik ontspannen.

Toeftoef, bezwijning, flauwte. Ni-, in zwijm vallen.

Toehat, en-, knippen met de vingers.

Toehoet, naf-, spuwen. Naftoehoet lār, bloed spuwen. Naftoehoet na hira, op of naar iemand spuwen ten blijke van verachting, hetgeen gewoonlijk geschiedt, door in de richting van iemand op den grond te spuwen. Oeftoehoet na, ik spuw er op, = ik veracht het.

Toeïl, of toïl, bamboegeleding met sago gevuld en in 't vuur gepoft. Later wordt de bamboe opengesleten en men heeft een sagoworst.

Toek, en-, ontbreken, te kort schieten, ontoereikend zijn, niet toekomen. In samenstellingen met andere werkw. beteekent het: niet toereikend, b.v.: entêv toek, niet ver genoeg gooien. endir toek, er niet bij kunnen; enwoo toek, niet zoo hard roepen dat men gehoord wordt. Limang entoek, ik kan er niet aan.

Toek, en-, een touw of ketting neerlaten, iets door middel van touw of ketting neerlaten. Rēw toektoek, kraanketting. Nes-, bizondere wijze van visschen: men bindt een steen losjes aan een touw en daarbij een angel verborgen in een witte veer. Men laat den steen aldus in de diepte zakken, geeft een ruk aan 't touw, waardoor de steen wegvalt en de veer in de diepte blijft drijven. Grootere visschen zien de veer voor een soek, klein vischje, aan bijten en zijn gevangen. Toek, het vischgerij om op die wijze te visschen.

Toekan, (M. toekang), vakman. Als bijv. naamw.: ervaren, bedreven in vak, hand- of kunstwerk; meestal gebruikt in den vergrootenden trap: toekanli, zeer bedreven, b.v.: o toekanli, je bent zeer bij de hand. Toekan ai, timmerman. Toekan atmān, smid.

Toekar, en-, (M. toekar), wisselen, ruilen.

Toekoe, en-, verzakken. Nam-, verzakt.

Toekoen, en-, kijken, bekijken, aanstaren. Nes-, uitzien naar.

Toekoen, en-, bedaren, van storm, zee of ingewandspijnen of brakingen. Nam-, gestild, bedaard zijn. Iwoen namtoekoen ruk, zijn buikkrampen zijn bedaard.

Toektoek, (v. en- toek), wat met ketting of touw neergelaten wordt; touw of ketting om iets neer te laten. Rēw toektoek, kraanketting. Reet toektoek, trap langs een boot, valreep.

Toektoek, een jaagspinsoort.

Toektoek, (v. en- toek), arm, nooddruftig, behoeftig.

Toel, en-, zeggen, vertellen, kennis geven, navragen, meenen. Entoel nesno afa wē hira, iemand iets opleggen, in opdracht geven. Enwoo toel, omroepen. Nanār toel, meedeelen, kennis geven. En- fa- toel, meedeelen. Entoel in de beteekenis van meenen, = denken, aanzien voor, b.v.: oetoel o tomat māv, ik dacht dat ge een vreemdeling waart. Entoel sa, zich vergissen; vgl. voor deze bet. na- nār.

Entoel zegt men ook voor iets meedeelen aan de geesten, b.v. door den leb of mitoe- doean, die de hem beleden zonden aan den mitoe vertelt

en daarvoor een offertje brengt, e n-t o e l m i t o e. Of door het opperhoofd, die een overtreding van den h o w ê r aan den wrekenden m i t o e daarvan vertelt, of een andere misdaad waarvan de dader onbekend is, aan N g a b a l, L ā r w o e l, H o e k o e m, enz. om hunne wraak over den schuldige in te roepen.

Toelan, zie bij d ā n.

Toelis, e n-, of n ĕ f-, (M. toelis), schrijven, teekenen.

Toeltoelin, lauw.

Toeltoelis, (v. en- toelis), op schrijven betrekking hebbend, geschreven. S k ō l t o e l t o e l i s, de gewone school in tegenstelling met de s k ō l a g ā m. B o e k t o e l t o e l i s, schrijfboek.

Toem, (M. koemi), gele of oranjekleurige gembersoort, curcuma longa L.; wordt gebruikt bij toebereiding van visch en om rijst geel te kleuren. T o e m, of t o e m t o e m, gee[illegible] N ĕ f t o e m, geel, [illegible] W a h a n n ĕ f t o e m, er bleek en ziekelijk uitzien.

Toem, legende, verhaal. **E n h o e l t o e m**, geschiedenissen vertellen, de oude legenden verhalen. Volgens oud gebruik mag dat alleen 's avonds gebeuren, wijl men er gewoonlijk den tijd mee kort bij 't bewaken van een doode, en anders zouden de schimmen denken dat er een doode in 't dorp is en er op afkomen om iemand te halen. E n h o e l t o e m a n g l e d, kletsmeieren. K o e b o e r t o e m, familiegraf. O h o i t o e m, vestingdorp, oorspronkelijke nederzetting, waaraan de dorpslegende verbonden is.

Toeman, kleine luis.

Toemel, platee strandworm, als aas bij 't visschen gebruikt. E n f e r a k t o e m e l, zulke wormen vangen, door ze met uitgewrongen plantensap uit het zeeslib te lokken.

Toemin, = t i m o e n.

Toemoek, e n-, (M. toemboek), stompen, boksen. N ĕ f-, stompen. D ā n t o e m o e k, zie d ā n.

Toemoen, (M. toeboh), lijf, lichaam.

Toemtoem, geel, oranje.

Toemtoem, of T o e m t o e m a drempel, dwarsbalk over de vloer. **T o e m t o e m a f i d t ā v**, regeling der slaapplaatsen enz. in een huis, op te volgen door de verschillende standen, die het bewonen.

Toemtoemoek, gestompt, geslagen. D ā n t o e m t o e m o e k, zie d ā n.

Toen, schot, vreemd voorwerp, steen, been, graat, enz., dat door werking der booze geesten in 't lichaam komt en daar pijnen of ziekte veroorzaakt, f ō r e n t o e n. E n-, (M. toenoe), in 't vuur poffen of stoven, bakken, knallen, schieten met vuurwapens. N ĕ f-, poffen, herhaaldelijk of veelvuldig knallen.

Toenan, (M. tentoe), stellig, zeker, echt, waarachtig, gewichtig. N a n ā r a f a t o e n a n, iets ernstigs vertellen.

Toenat, pootje van steen of bakaarde. Op drie zulke pootjes rusten de potten en pannen boven 't vuur.

Toengoen, achterhoofd. M a t a m e n d o e k t a n g o e m t e? zie je dan niet.

Toenoen, plant, stukswoord voor planten en heesters.

Toentoen, (v. e n- t o e n), gepoft, gebakken, b.v.: b e n a w t o e n t o e n, gepofte aardvruchten. W a h a m f e l e n t o e n t o e n, je ziet er uit als een gepofte aardappel, n.l. zoo vuil en zwart.

Toentoen, kleine bijtende miersoort.

Toentoenil, = t o e l t o e l i n.

Toeoe, e n-, van een hoogere op een lagere plaats brengen, zoowel letterlijk als figuurlijk. E n t o e o e h a b o, een boot te water slepen. E n t o e o e t i l o e r, eieren leggen. E n t o e o e b e n a w, eten opscheppen. E n t o e o e o e r a n, den pot van 't vuur zetten. E n t o e o e h a r t a schatten ter betaling van den huwelijksprijs aanbieden. E n t o e o e m o o e, een pisangtros afdoen. E n l e ĭ k t o e o e, minachten.

Toeoen, of w ā t t o e o e n, rotsblok, kaap.

Toeoeng, e n-, (M. toeloeng), helpen, bijstaan, voor niets geven, helpen met of aan iets. E n t o e o e n g h i r a n a k o e b a n g, iemand aan geld helpen. E n t o e o e n g a f a w e h i r a, iemand iets ten geschenke geven. E n t o e o e n g n a n g g r ĕ h i, aanraden, bepraten.

Toeoer, buiging, bocht. E n-, lenig, buigzaam zijn. J ê n t o e o e r, knie. L i m a n t o e o e r, elleboog. N a f-, achter elkaar gaan.

Toer, uitwas aan boomen, door een woekerplant veroorzaakt. Legstaak om in een tuin de bedden in te deelen. T o e r t ê n de hoofdlegger. T o e r j a n a t of t o e r n j a w, zijleggers. T o e r a t n j a w zijlegger.

Toer, (oud Keieesch), woede. N a f s o e t o e r, in arren moede. met boos opzet. E n l a w o e r t o e r, moedwillig vernielen.

Toer, e n-, = e n t o e r o e k.

Toer, e n-, doorboren, doorsteken.

Toerak, e n-, aansteken van vuur, besmetting of slecht voorbeeld. N ĕ f-, gevlamd zijn van hout.

Toeral, of t e r a l, (H. t r a l i e), traliewerk, staketsel.

Toerar, lijwaarts. E n-, lijwaarts aansturen.

Toerat, e n-, = e n- t o e r o e k, en verder door aanroeping der geesten een tooverkracht hechten aan een of ander voorwerp.

Toerat, zeilstok onder en boven langs een Ceramsch zeil; legstaak om in een tuin de bedden in te deelen; zie t o e r.

Toerik, e n-, scheef staan; met het eene been vooruit geschoven staan, e n t a i t o e r i k.

Toeriin, een bamboesoort.

Toeroek, e n-, (M. toendjoek), toonen, aantoonen, wijzen, onderwijzen. N ĕ f-, onderwijzen, T o e r o e k s i b, berisping.

Toeroen, (M. terong), struiksoort, solanum melongea L., welks bladeren als moes gegeten worden. Een andere soort heeft eetbare vruchten.

Toeroen, e n-, (M. toeroet), toestemmen, goedvinden, een voorstel aannememen, beloven.

Toeroet, e n-, of n e s-, aanlasschen, aaneen lasschen, inlasschen, aan elkaar vlechten, verlengen door een stuk aan te lasschen of te binden. E n t o e r o e t p a r i n t e een bevel opvolgen. E n t o e r o e t k o w a t a e i n, den bijslaap uitoefenen. E n t o e r o e t d ō s, de zonden belijden. E n t o e r o e t h i r a n i n a n ä r, met iemands gezegde instemmen. N a n g g r ĕ h i n e s t o e r o e t, in eenen doorpraten.

Toertoer, (v. e n- t o e r o e t), verlengstuk. H a b o n i t o e r t o e r, boegspriet of steven. Op G.K. ook staart.

Toertoer, of t a r t o e r o e k (v. e n- t o e r o e k), wegwijzer, T o e r t o e r p a d o m a n, kompas; fig.: raadsman.

Toertoeroet, = t o e r t o e r.

Toet, ijzeren hamer; overhellende rots.

Toet, geheel en al, volkomen. E n k a i t o e t, volkomen weten. E n-, stuiten tegen, tegenaan komen, sluiten van dingen, die in elkaar moeten passen, aaneensluiten, passen; ordelijk opstapelen.

Toetoe, (v. e n t o e t), top, punt, uiteinde, boveneinde, zuiden. T o e t o e t a w o e n, noord en zuid, van 't eene eind van 't land tot het andere. N g e l t o e t o e, of b a w t t o e t o e, eindstroof van een n g e l- of b a w t- zang. S a e n t a l t o e t o e r a a n, huwelijksbeletsel wegens verwantschap.

Toetoeoer, m ā s t o e t o e o e r, of m ā s w i l w i l, goudschrapsel in stukjes dor pisangblad gewikkeld, en deze drie aan drie aan klapperbladnerven geregen als offer aan den m i t o e of de boschgeesten. Meestal worden de aldus bereide bladnerven in groote menigte in een stuk gaba gaba gestoken en dit op een staak bevestigd, zoodat het geheel veel op een veger gelijkt.

Toetoek, e n-, beletten, verhinderen.

Toetoep, (M. toetoep), gevangenisstraf, arrest. E n j o ô t t o e t o e p, arrest krijgen. E n-, tegenhouden, beletten, ophouden, gevangen nemen.

Toev, geboorte, bevalling. T o e v t e i r a n, van [illegible] makker, kameraad. N i h ô n t o e v t ĭ l r u k, zijn vrouw is al driemaal bevallen.

Toev, n e s-, G.K. = n e s- t o e b.

Toevtoewang, bovenste planken aan een boot. J ē w t o e v t o e w a n g, hamerhaai.

Toewan, (M. toewan), heer, mijnheer.

Toewan, e n-, sluiten, dicht doen.

Toewoen, steile rotswand, groote kale rots, steengrond.

Tõi, vischsoort.

Toïl, zie t o e ï l.

Toïl, e n-, vreezen, bang zijn voor iemand, wegens diens zedelijk overwicht.

Tok, e n-, of n e s-, zwijmelen, spartelen, ploeteren. E n t o k w a r o, braken. T o k t o k, zwijmelend, slenterend. T o m a t t o k t o k, slenteraar, lanterfanter, nietsnutter. Zie n e s- t i k t o k.

Tok, e n-, aan één kant oplichten. E n t o k d a t, aan één kant optillen, omhoog buigen; de oogen opslaan, naar boven kijken.

Tôk, raak, aan 't doel beantwoordend. E n-, raak zijn, aan 't doel beantwoorden, doeltreffend zijn. E n o e t t ô k n a a w a e i d, het niet klaar kunnen krijgen. A r ô n i e n t ô k, dat geneesmiddel helpt, geeft baat. E n t ô k, aangaan, raken, onderhoorig zijn aan, B e r k ā r i e n t ô k j a w, die zaak raakt, mij. T o m a t i e n t ô k j a w, die man is mijn ondergeschikte. Zie voor deze laatste bet. e n- t a w k.

Tôk, e n-, effen, gelijk zijn. evenaren. T a h e i t e n t ô k, de zee is effen, is kalm. I e n t ô k o w a e i d, hij haalt het niet bij u.

Toma, G.K. = k o e t a n. N ĕ f-, = e n- f a- k o e t a n.

Tomak, e n-, of n ĕ f-, afgeven, afkleuren, afsmetten op iets, fig.: besmetten, aansteken.

Tomat, mensch, men. T o m a t wordt in 't Keieesch zeer veelvuldig bebruikt, in allerlei omstandigheden waar het in 't Nederlandsch als tautologie beschouwd zou worden. Zeer veelvuldig wordt het voor eigennamen gevoegd, b.v.: t o m a t P i e t, Piet. Ook bijvoegelijke naamw. op personen betrekking hebbende, worden zelden zelfstandig gebruikt, maar als bepaling bij t o m a t gevoegd, b.v.: t o m a t a b r ā n, een man; t o m a t w a t, een vrouw; t o m a't m a r w o e- t o e n, een vreemdeling.

Tomtoma, zware vloerrib.

Tomtomak, (v. e n- t o m a k), gekleurd, kleur afgevend. A r ô n t o m t o- m a k, verfstof, kleurstof.

Tôn, e n-, twijnen, tweernen van touwwerk. N e s-, vanzelf draaien, zwijmelen. W a h a n n e s t ô n, duizelen, duizelig zijn.

Tôn, of t ô n w ā i, = f o e k w ā i.

Tonar, boomsoort, (M. tongke), bruguiera gymnorhiza. De geplette bast wodt gebruikt om touwen te tanen, zeilen taant men door ze te doopen in een afkooksel der schors. Het hout dient tot het maken van houten hamers en stampers voor de rijstblokken.

Tonaw, (M. enau), arengpalm.

Tongar, n e k-, e n-, n ĕ f-, of e n t o- n g a r l e l a n, den hals rekken of strekken.

Tongat, of t o n g k at, (M. toengkat), stok. Zie bij d ā n.

Toô, e n-, = e n t o a.

Tood, e n-, trekken, slepen, meeslepen, voorttrekken, op sleeptouw nemen, leiden, b.v.: een blinde, een paard, enz.; opvoeden, opfokken. E n t o o d p i ā r, opvoeden, opfokken. E n t o o d h a n a- m a n, een raad beleggen. S i e n e n- t o o d l o e l i n, het een bederft het ander. R a f-, achter elkaar gaan, volgen,

Toon, e n-, zwezen, gieren van vogels.

Toppi, (M. topi), hoed, pet, muts.

Tõr, mat, kree, alle matwerk dat niet van bladeren gemaakt is, maar van rotan of andere stevige grondstoffen.

Tõr, e n-, scheren, het hoofd kaal scheren.

Tôr, vast, geklonken. E n-, vastklinken, vastspijkeren. E n t ê v t ô r, vast slaan of spijkeren. E n t ô r l a n i t, in het zenith staan van sterren. W o e n t ô r, maanmaand, ongeveer overeenkomend met Januari of Februari, n.l. als de ster, w o e n genaamd, entôr lanit, in 't zenith staat. T ô r m i ē t r e t a n, of m i ē t i f, G.K., maanmaand ongeveer overeenkomend met Augustus of September.

Tôr, pootvin van een schildpad.

Tôr, wijding, gebed waardoor iets toegewijd of f o e l i k verklaard is. T ô r t a r o m a n, wijding en gebeden. E n-, wijden, bidden, inzegenen; godsoordeel toepassen. W ê r t o t ô r, tooverkrachtig water, heidensch wijwater. E n t ô r t a r o m a n, de gebeden en plechtigheden verrichten bij offeren en andere heidensche godsdienstplechtigheden. E n t ô r m i f, droomen uitleggen. T ô r t a m o e r, zie bij t a m o e r.

Tortor, gezond, welvarend. N a f n g i l t o r t o r, gezond, welvarend zijn.

Tortoran, = r o e h o e t.

Tôt, e n-, nuchter zijn, honger hebben.

Totar, e n-, of n ĕ f-, kloppen van hart of pols. Het is de a n g m a ā n, die deze kloppingen veroorzaakt. Bloedsomloop kent de Keieesch niet; wel meent hij dat het bloed in beweging blijft, om stollen te voorkomen. Daarom wordt bij sommige ziekten en vooral kneuzingen geducht gemasseerd, opdat het bloed niet stil zou staan en bederven.

Totôr, (v. e n- t ô r), gewijd. W ê r t o t ô r, gewijd, tooverkrachtig water. T o t ô r m i f, droomuitlegger.

Totoehak, oude wonde, erfelijke wonde.

Totoehat, = t o t o e h a k.

Tovlāi, e n-, of n ĕ f-, afdrijven, door den stroom meegevoerd worden.

Towa, e n-, of n ĕ f-, wiegen, wiegelen, deinen.

Towing, e n-, helpen, geholpen worden door de geesten, helpen van geesten.

Towr, moeras, polder, moerassige streek.

Troĭn, dikke bamboesoort.

Tserlele! uitroep van verbazing of blijde verrassing of blijdschap.

W

Wā, strandlooper.

Waai, G.K. = t i r.

Waaing, (oud Keieesch), vreezen. E n b o b a r w a a i n g, beducht zijn voor, bezorgd zijn voor.

Waan, nietswaardigheid, onbenulligheid.

Waang, vermits, aangezien dat, wijl, daar.

Waāng, e n-, tellen, rekenen.

Waang, e n-, schommelen, wiegelen, door wiegelen een staak of paal in den grond drijven.

Waawk, e n-, nabootsen, nadoen, een anders raad of voorbeeld opvolgen.

Waawn, gelijk, zooals, als, evenals; beeld, gelijkenis. W a a w n f e l b e? hoezoo? hoedanig? op welke wijze? W a a w n u k i! zie zoo, juist zoo, zoo is 't goed. W a a w n w e l t e i, zoo is 't ook goed; dat is me ook wat. I w a a w n w a t i, zoo is hij nu altijd. T o m a t w a a w n, beeltenis, beeld, portret. Tusschen twee woorden geplaatst die herhaald worden, is w a a w n = 't een is 't ander waard, b.v.: b i n g a n w a a w n b i n g a n, een bord is een bord. A f a i w a a w n e n b o e r, dat staat gelijk met stelen. H i r a n i n g o ĭ n w a a w n, iemands gezegde, uitgesproken meening, oordeel. A m w a a w n u k i, zoo zijn wij dat gewoon, zoo zijn onze manieren.

Waawr, praatshebber, druktemaker. M a n g w a a w r h ē! hoor dien praatjesmaker eens.

Waawr, boomsoort; touw van den binnenbast ervan gemaakt.

Waaws, n e s-, afschampen, af.tuiten, afketsen, uitschieten.

Wāb, zegswijze, gezegde, uitdrukking. E n-, uitspreken, zeggen. E n w ā b t ā n, letterl.: sprekende bedekken, = meineed plegen. E n w ā b t o b a t, zie t o b a t. N ĕ f- w ā b, zweren, eed afleggen, bezweren.

Wād, buit, hetgeen men op jacht of vischvangst bemachtigt; bij uitbreiding: behaald voordeel of winst in 't algemeen. W ā d m i ē t, al wat men langs het strand bij e n t a i m i ē t aan eetbare schelpdieren of visch bemachtigt. N ĭ n g w ā d a f a w a e i d, ik heb niets gevangen; ik ben platzak. E n o e t n i w ā d, zijn gevoeg doen. W a w a d h a m h a m = h a m w a n g, zie bij e n- d i r.

Wada, schelp, hyppopus maculatus; lampje van deze schelp gemaakt: in de holte giet men wat klapperolie en een touwtje of lapje, dat een weinig boven den rand uitsteekt, dient als lemmet. Meestal heeft men hierbij nog een houten hangertje, waarin de schelp rust. Op sommige plaatsen dient ze ook als h o w ê r.

Wada, n e s-, scheef, schuin, loensch zijn; ontwijken. E n m a l i t w a d a, loensch lachen, uitlachen. E n h o r a k n e s w a d a, spottend of langs omwegen vragen, strikvragen stellen. N a n g- g r e h i w a d a, spottend napraten, spottend toestemmen.

Wadaha, kaneel.

Wadan, Banda. W a d a n, of W a d a n E l a t, dorp op de westkust en W a d a n I l, dorp aan de oostkust van Gr. Kei. Ze heeten zoo, omdat de bewoners uitwijkelingen zijn van Banda, die ook nog hun eigen taal spreken, welke op Banda is uitgestorven. W o e a r W a d a n, het eiland Banda.

Wadar, beschermgeest .W a d a r t ā v, huisfetisch. Onder w a d a r verstaat men nog een soort palladium of dorpsheiligdom, als b.v.: een stuk goud, een koperen schotel, een wervel van een zeekoe, enz., waarin een geest huist. W a d a r t ā v, zijn ook kinnebakken van geschoten varkens, graat van gevangen visch, vooral van grootere visschen of totemvisschen van de familie, die in huis worden opgehangen en geluk bij volgende jacht of vischvangst moeten verzekeren.

Wadil, verkeerd, scheef. E n-, omkeeren, omslaan, verkeerd staan, liegen. E n w a d i l w e i l a k, binnest buiten keeren, omkeeren. E n t a i w a d i l, omslaan of verzwikken van den voet. E n l e ĭ k w a d i l, scheel kijken, loenschen, gluipen. N e s-, vanzelf omkantelen.

Wadngi, gebak van sago of enbal met kokosnoot vermengd.

Wadwād, G.K. = h a n ô t.

Waeid, neen, niet, niets, geenszins; anders. W a e i d r u k, zie bij r u k. W a e i d w o e k, ook niet, evenmin. W a e i d, of a f a w a e i d, niets, 't is niets. O e m t ā r r a h a n, w a e i d e n l e k, schraag het huis, anders valt het omver.

Waeik, e n-, of n ĕ f-, koken, doen koken, (overgankel.).

Waeik, n ĕ f-, omdoen, omslaan van kleeren; inzonderheid een sarong om de heupen vastknoopen, of aldus dragen.

Waeil, allen, geheel en al, af uit, afgeloopen.

Waein, w a e i n j a b w ā n, = j a n o e r m a n g o h o i, zie bij j e n.

Waein, of w a i n spoor, indruk, schram, moet, litteeken. J ê n w a e i n, voetspoor L i m a n w a e i n, aandenken, geschenk ter gedachtenis.

Waein, zie w a i n, of w a e i t.

Waeit, nieuw, vernieuwd, opgepoetst, opgeknapt.

Waeit, vischsoort.

Waeit, e n-, leven, branden van dingen die tot branden bestemd zijn, loopen of in werking zijn van een mekaniek, nog aan de beurt zijn in spelen. J a f e n w a e i t, het vuur brandt, is aan. L a m p o e n w a e i t, de lamp brandt, is aan. T a h e i t h o e b e n w a e i t, de zee is nog bewogen. B e r k ā r h o e b e n w a e i t, de zaak is nog [illegible]. E n w a e i t i l, herleven, [illegible].

Waeit, of w a e i n, booze geest. W a e i t e n w a s i k, verwensching, meestal echter een nitroep van verbazing of bemoediging. Het is een elliptisch gezegde: de volledige uitdrukking is een plastische voorstelling van de copula der geesten met de moeder of vrouw van den toegesprokene. W a e i t! w a e i t t e n o! of w a e i t e n w a s i k!

Waha, (onbepaalde vorm voor vocht, die echter als zoodanig in onbruik is geraakt en alleen nog in een bepaalde bet. voortbestaat), kielwater, water dat in de boot dringt. E n i t of e n k i t w a h a, hoozen. W a h a w a e i n, water, dat men bij aankomst verwaarloost nog te hoozen, vandaar: doel, einde van den tocht. E n j o ô t n a t n e t w a h a w a e i n, het doel bereiken; ook in fig. zin.

Waha, e n-, G.K. = e n- r a h a.

Wahamot, (v. w a h a n en m o t), bijziend, kortzichtig.

Wahan, welnu, komaan, welaan, 't is goed dat.

Wahan, vocht, sap, aftreksel, afkooksel. S o e s w a h a n, melk. N o e o e r w a-

han, klapper water. Wāv wahan, soep, afkooksel van varkensvleesch.

Wahan, rand, kant, boord, grens. Wahan ruk leri, van nu af aan, tot nu toe. Lêr wahan, als de zon op den rand van den gezichteinder komt, in den namiddag, tegen den avond. Ngoïn wahan, lip. Timoer warat wahan, kentering tusschen twee moessons.

Wahan, of wahan matan, gelaat, aanschijn, gezicht. Wahan elleman, of lāi, of kabi, of sien, een zuur, boos of betrokken gezicht. Enoet wahan matan, een blik van verstandhouding wisselen Enoet wahan matan mele! en hij trok een gezicht! Endoek wahan matan waawn., er uitzien als... Endoek wahan matan waawn koptoean, versuft zitten, besluiteloos zijn. Wahan ensinan bedremmeld zijn. Wahan ngarinan, vriendelijk, levendig gelaat. Ental woean ile, i wahan waeid, sedert verleden maand is hij niet verschenen. Na hira ni wahan, in iemands tegenwoordigheid, in iemands gezicht. Enleïk hira ni wahan matan, iemand naar de oogen kijken. Ensak of ensir hira wahan, iemand geschenken, mansir, geven, bij zijn eerste bezoek op een plaats; zie madwir. Wahan enrĕhe, slaperig zijn. Enfoef wahan, iets wat men weet, verborgen houden.

Wahat, of fôr wahat booze geest.

Waheid, of wahein, laat af, doe niet, pas op, wil niet, M. djangan. Het vormt in 't algemeen de verbiedende wijs.

Wahein, = waheid.

Wäi, plaats. Ni wāi, voor iets bestemde plaats of plek. Nĕfwāi, plaatsen, b.v.: nĕfwāi woev, een fuik in zee plaatsen. Kowat i ni wāi sien, die vrouw heeft de maandstonden.

Wāi, of foekwāi, of tôn wāi, gehuil, gedrein van kinderen.

Wāi, en-, herstellen, weer goed maken.

Wāi, nes-, of nas-, zwaaien, zwijmelen, in zwijm vallen. Hoeman neswāi, de geur waait tegemoet. Lêr neswāi,, de zon gaat onder.

Wain, dār wain, grof gevlochten mat.

Wain, of waein, bende, troep, menigte; booze geesten, die bij troepen rondwaren. Reïn waein, gezin.

Waïng, en-, een klappernoot openslaan, om het noodlot te raadplegen, of te wichelen.

Wair, zuidoosten.

Wait, vischsoort.

Wak, groote zeekreeft.

Wāk, nang-, loochenen, ontkennen.

Wak, na, als bijw. van tijd. Wakbo en toch, daarna. Dient ook om een voorstel in te leiden, b.v.: jaw wak, laat mij eens. Ngir entôk waeid, sāv wak, met het hakmes gaat het niet, probeer eens met de aks. Na wak. eerst, na afloop, onderwijl, totdat, b.v.: oemteoek na wak, wacht eerst, wacht even; warat enboesil na wak, na afloop van de westmoesson. Oefikir na wak, ik zal er eens over nadenken. Voor wak als stopwoord zie ruk.

Wāk, en-, of nĕf-, turen, loeren, jagen, achtervolgen.

Wakat, mangrove, M. bakoe bakoe, rizophora conjugata.

Wakil, en-, of ne-, krabben, dabben, peuteren, loskrabben.

Wakoe, en-, oplichten, uitlichten, b.v., een steen uit den grond; afzetten, afnemen van hoofddeksel. Nak-, omgevallen.

Wal, en-, (M. balik). omkeeren, omwenden, omwentelen. Enwāl ngoïn. of iwoen, zijn woord breken, van gezindheid veranderen. Nes-, vanzelf omkantelen, omkeeren, omvallen. Enwāl ilfe, veranderen in.

Walatan, of waletan, nog onvoldoende droog of dor, b.v.: maïs, boonen, gedroogde visch, enz.

Walin, (v. en- wāl), zijde, kant, keerzijde. Ni hār walin, zijn familie en vrienden buitendorps. En-, = en- wāl.

Walin, en-, omwinden, omwikkelen, binden. Enwalin sir matan, blinddoeken.

Walkanēw, of fār walkanēw, rog met zeer langen staart.

Waloen, (v. e n- w ā l), G.K. = h ĭ l. E n-, = e n-h ĭ l.

Waloer, aan een boot de tweede plank van onderen te samen met het verlengstuk, f ô n.

Walor, w a l o r l o r of w ā v l o r l o r, rossig gestreept varken.

Walring, vischsoort.

Walwāt, w o e a n w o h o w a l w ā t, G.K., maanmaand, ongeveer overeenkomend met Juni of Juli.

Walwalas, pantser van broodboomhoudt en bamboe, om de vesting of belanwanden in tijd van oorlog tegen de kogels te beschutten.

Walwalin, (v. e n- w ā l), verandelijk, veranderbaar, voorloopig. R o e v a t w a l w a l i n, zie bij r o e v a t. O e w a r w a l w a l i n, kleine soort kanarinoot.

Wān, stuksnaam voor geldstukken, lange voorwerpen als stokken, latten, enz., bladeren, bladzijden, enz. Verder: Keieesche kerfstok, d.i. een stuk gabagaba, waain kleine stokjes gestoken, die aanwijzen, hoeveel van een schuld, voornamelijk [illegible] reeds voldaan is. De [illegible] der stokjes duidt aan verschillende soort stukken van waarde, als gongs, lelas of stukken goud.

Wān, grot, hol, rotskloot.

Wān, en-, mikken, meenen, dunken. N e s-, vergeten, verstrooid zijn.

Wān-abrin, zaakbezorger tusschenpersoon, koppelaar.

Wanak, n e s-, lichten van fosforesseerende voorwerpen.

Wanan, bamboestok waaraan de palmbladeren genaaid worden om atap te maken; stuksnaam voor bamboestokken en atap.

Wang, aandeel dat men ontvangt, deelen waaruit iets is samengesteld. H a m w a n g, zie bij e n-d i r.

Wang, = h o w a n g, toovenaar, E n-, betooveren. E n-f a-w a n g, voor toovenaar uitmaken.

Wang, een struiksoort, hibiscus tiliaceus L., Ê r w a n g, een sagopalmsoort.

Wanga, e n-, afkappen, afsnijden, afknotten. E n w a n g a o e, onthoofden, snellen.

Wangar, e n-, breken, knakken. E n- t ê v w a n g a r, stuk slaan. N a t-, gebroken, geknakt.

Wange, n a k-, G. K. = n a k-w a- n o e n.

Wangĭl, vogelsoort.

Wangĭl, n g o ĭ n w a n g ĭ l, l i p.

Wanit, boomsoort. Het hout wordt gebruikt, even als a i e f a r en a h a r om bij kraamvrouwen het vuur, j a f t ô r t a m o e r, te onderhouden. Afkooksel der wortels wordt gedronken als zuiverend middel na de bevalling.

Wanoen, n a k-, drinken uit iets, wat daar eigenlijk niet voor bestemd is, b.v.: bambabkoker, flesch, enz.; gulzig drinken.

Wanwanga, geknot, onthoofd. O e w a n g w a n g a, hoofd zonder romp. W a n w a n g a o e, koppensneller. Koppensnellen ligt niet in de Keieesche gewoonten; ook in de legenden en overleverigen vindt men er geen sporen van. Doch op geregelde tijden wordt het land opgeschrikt door de mare dat de koppensnellers in 't land zijn. Men meent dat het lui zijn in dienst van de Regeering, die koppen noodig heeft als bewakers in hare kantoren.

War, of w a r o (oud Keieesch) niet, geen.

Wār, = w a r i n, vooral in samenstellingen, b. v.: ā n w ā r, gebroeders, gezusters, neven en nichten. J ā n w ā r, makkers.

Wār, = w a r a t, vooral in samenstelingen, liaan, slingerplant; wortel van planten en boomen. E b a n w ā r a i n, groote veldvruchten: fig.: iets van belang, van groot gewicht.

Wār, weduwnaar, weduwe. W ā r w a t a t, weduwen en weezen.

Wār, de twee dwarshouten, over een vlerkprauwtje, waaraan de uitleggers, h a m a n, bevestigd zijn. E n-, dragen, verduren, verdragen. E n w ā r h i r a n i m ā t, schuldig zijn aan iemand. E n w ā r d ō s, schuldig zijn aan zonde.

Enwār hira leen ni dōs, medeplichtig zijn aan zonde. Enwar lêr doot, zon en regen verduren, trotseeren.

Wār, of wawār of siksikar wawār, lied, zang.

Wār, of war, voorvoegsel, ongeveer beantwoordend aan ons achtervoegsel, -erig of -rijk of -achtig, b. v.: warwahan, waterig, sappig; war-benawn, gulzig, veelvraat, vraatzuchtig; warwoeoet, vischrijk; waroeoen, ruig, harig, behaard, enz.

Waran, of jar waran, gloeiende kool, vuurkool.

Warangrehi, (v. war en nang-grehi), praatziek.

Warangrěhin, nieuwsgierig.

Warbār, een onkruid; de lange dunne vruchtpeulen erven, die zich aan de kleeren hechten.

Warat, liaan, slingerplant, tauw. Bet tomat ni warat woesin, als hij gezond blijft, bij leven en gezondheid.

Warat, (M. barat), westen, westmoesson, regentijd. Warat enba ni koewat ruk, de westmoesson staat al flink door.

Warbajoen, de uitzet eener bruid.

Warbenawn, (v. war en benaw), gulzig, veelvraat, vraatzuchtig.

Wareen, = woer.

Warên, onderste hoofddwarsbalken van een huis.

Warhoengar, vischsoort.

Warik, en-, in de zon drogen.

Warin, jongere broer van een jongen; jongere zuster van een meisje. An warin, of ān wār, zie bij wār.

Waris, noordwesten.

Warjatan, begeeren, verlangen.

Warkikin, (v. war en en-kik), bijtachtig.

Wārngier, (v. wār en ngier), melati, jasmijn.

Warnifan, vischsoort.

Waro, entok waro, braken, overgeven.

Waroe, (v, en-wār en oe), wijsvinger.

Waroek, en-, of nĕf-, zaaien, uitstrooien. Nes-, zich verspreiden, verstrooien. Wirwaroek, verspreid, verstrooid. Enwaroek wĕr, water wijden en uitstorten, om vijanden te verzoenen.

Waroen, nes-, omzien, omkijken, rondkijken:

Waroen, boomsoort, welks schors geschrapt en geperst wordt en welks aldus verkregen vocht dient als geneesmiddel tegen ongedierte op het hoofd.

Waroet, en-, = en-waroek.

Wāroet, (v. war n oet), luizig, luiszak.

Waroet, hengeltuig. Nes-, hengelen.

Wārrên, liaansoort, gebruikt om atap op de daklatten te binden.

Wartên, vischsoort.

Wartên, schijterig.

Warwād, (v. wār en wād), G. K. = warween.

Warwahan, (v. war en wahan), waterig, sappig, vloeibaar.

Warwaroet, (v. en-waroek), versnipperd, korrelig, verkruimeld. Bangloe warwaroet, schroot, hagel.

Warween, (v. wār en ween) liaansoort, die bij voorkeur gebruikt wordt om bamboelatwerk te binden.

Warwoeoen, (v. war en woeoen), harig, ruig.

Warwoeoet, (v. war en woeoet), vischrijk.

Wasik, en-, opentrekken van elastisch gesloten dingn, b. v.: een ooglid optrekken. Entaha wasik ni diw, zoodanig gebaar maken tegen iemand om zijn minachting te kennen te geven. Waeit erwasik, zie waeit.

Wasil, en-, liegen. Enwasil hira, wē hira of enhoev hira, tegen iemand liegen, iemand beliegen. Enwa-

iemand liegen, iemand beliegen. E n w a-s i l n i w o e a n j a t a n, brutaal liegen. E n w a s i l a b l ô t, hard liegen. Ofschoon de Keiees evenals alle inlanders zeer leugenachtig is, is het voor iemand zeer beschamend, hem, zij het ook verdiend, voor leugenaar uit te maken en jeugens een vrouw vooral geldt het voor zeer beschamend.

Wat, vrouw, vrouwelijk, wijfje van dieren. K o w a t a e i n, een zekere vrouw, een vrouwspersoon. W a t r o e, tweewijverij. W a t t ĭ l, driewijverij. W a t b e r a n r ā n b i s s a, mannen en vrouwen. W a t b e r a n r ā n h i r r o e, man en vrouw. I n i w a t, zijn vrouw, zijn echtgenoote. J a n a n w a t, dochter. L o e r w a t w o w, alle families, f ā m, van een dorp. Voor betooning, zie N.B bij volgend woord.

Wat, maar, slechts, enkel, naakt, ledig, niet bezig. E n b a w a t, gaan zonder bepaald doel. O e m o e t w a t, doe maar, ga je gang. E i n r o e w a t, maar twee. E n d o e k w a t, ledig zitten, niet bezig zijn; naakt zitten. E n b a w a t w a t, hij gaat enkel maar, (in dergel. uitdrukkingen als men twee maal w a t in eenigszins verschillende bet. bezigt, valt de nadruk op het eerste w a t, terwijl het tweede nagenoeg onbetoond blijft); gaan, zonder iets te dragen of te doen. W a t l o e l o e h o e n, naakt. I w ê r w a t, 't is louter water. F a m ĕ h e w a t, maar eenmaal, in eens, op ende op, alles, allemaal. N a a w a t achter een werkw. beteekent: gemakkelijk, zonder moeite of inspanning, b.v.: o e o e t n a a w a t, ik kan het makkelijk.
N.B.: Indien w a t beteekent: naakt, zonder bezigheid,alsook w a t in de bet. van:vrouw, vrouwelijk, dan valt de zinsbetooning meestal met nadruk op w a t; in andere bet. blijft w a t vrijwel onbetoond.

Wāt, (M. batoe), steen, kei, rots, steenen vijzel. O e o e n w ā t, hardkop, stijfkop. W ā t A v l ā d, knikker. E n t ê v w ā t, steenen stuk slaan. E n w a k o e w ā t, een steen uit den grond lichten. N a k-, versteend. Steensoorten zijn: w ā t s ĕ b ĭ t, zwarte of bruine soort kiezel, zie hiervoor verder: s ĕ b i t. W ā t f o e r, of w ā t f o e f, puimsteen. W ā t m i n a n, op G.K. w ā t m i n a k, en w ā t w ā r, harde steen, die als klopsteen dient, om maïs fijn te slaan of kanarinootjes te kloppen. W ā t s o e-f a n, soort mergelsteen. W ā t j a f vuursteen. W ā t s ō s, harde steensoort, die ook als vijlsteen gebruikt wordt W ā t w ā r, witte zandsteen. W ā t w o e o e r, roode koraal. W ā t m e t, een zware zwarte steensoort, die ook als m i t o e beschouwd wordt. E n w i l w ā t m e t, soort ordaal of godsoordeel. Wanneer er veel gestolen wordt of anderszins tegen de adat gezondigd en de schuldigen onbekend blijven, wordt een w ā t m e t aan den voet van een b e l w i r i n gelegd. De priester of het opperhoofd spreekt de imprecatie uit, waarna een ieder den steen opneemt, e n w i l, of aanraakt met de hand, terwijl hij de andere bezwerend omhoog steekt en de imprecatie herhaalt. Als hij schuldig is, zal de w ā t m e t als een dondersteen door zijn huis rollen en daar alles dooden en vernielen.

Wāt, l ê r w ā t, na 't ondergaan der zon.

Wat, boomsoort. Het is in dezen boom dat de t a r o e o e t gewoonlijk hun spijsvertering komen houden; zie bij t a-r o e o e t.

Wāt, rooster. E n-, roosteren.

Wāt, e n-, gelooven, op gezag aannemen, gehoorzamen; gelden, b.v.: in spelen, o e w ā t w a e i d, dat neem ik niet aan, dat is niet volgens de regels. E n w ā t t i t, een bevel opvolgen.

Watak, e n-, verstellen, verstukken, lappen, oplappen, flikken. N ĕ f-, zelfde bet.

Watan, boomsoort, barringtonia speciosa Forst..

Watan, (v. w a t), van weinig waarde, onaanzienlijk. T o m a t w a t a n, een prulvent. O e t i n w a t a n, onbeduidende reden, zonder ernstigen grond of oorzaak, b.v.: b e r k ā r o e t i n w a t a n, een snertzaak. N ĕ k m i w a t a n, wateren. Als bepaling bij planten, beteekent w a t a n de wilde of minderwaardige soort ervan, b.v.: i s o e w a t a n, minderwaardige betelnoot; o e w a r w a-t a n, soort kleine kanarinoot.

Watar, een vogelsoort.

Watar, e n-, beloeren. E n w a t a r w ā v, op de loer liggen om varkens te schieten. N e s-, de een op den ander wachten, elkaar naar de oogen zien.

Watat, wees, kinderloos. W ā r w a-t a t, weduwen en weezen. N ĕ f-, verweesd zijn.

Watbĕl, Watubela, een der Ceram- laut eilanden.

Watêr, en-, G.K. = en- roenoet.

Watfād, boomsoort, kemiri, aleurites Moluccarum. Van de nootjes. eveneens watfād genoemd, wordt een brij gestampt, die om een dun stokje gekneed, de Keieesche kaars, damar, vormt.

Watfoei, foei of ai foei, boomsoort, de vruchten ervan.

Watfoer, tritonshoorn of kinkhoorn, ook als toethoorn gebruikt.

Watkoekoer, roode zoete patatsoort, ipomaca betatas Poir..

Watlaw, aarzelend, onbestendig, onbesloten.

Watngeljaw, woear Watngeljaw of lêr ni fid, nauwe steile bergpas op Gr. Kei. tusschen Māswain en Vako, die beschouwd wordt als de poort der zon of poort van God.

Watoe, korrel, bolletje, zaadje, pit, kern, vruchtsteen, knobbel, en verder stuksnaam voor alle korrelachtige of ronde voorwerpen. Liman watoe, pols.

Watoe, nes-, doorbuigen, slingeren, zwaaien.

Watoebil, vlerkprauwtje.

Watoek, en-, wegwwerpen, wegdoen, verstooten. In samenstelling met andere werkw. heeft watoek de bet. van: weg, op, heelemaal, allen, b.v.: naan watoek, opeten; enoet watoek, afmaken. Enwatoek hira ni loelin, ondankbaar zijn jegens iemand. Enwatoek ni sien, kijven, zijn gal uitspuwen.

Waroel, struiksoort. Afkooksel der blaren dient als afdrijvend middel.

Watoen, en-, openen, ontsluiten, ontluiken. Nat-, geopend, ontsloten.

Watroa, zeewaarts, in zee, op stroom, b.v.: habo enlōi watroa de boot ligt in zee, op stroom.

Watsin, (v. wāt en Sin), anker. Het Keieesche anker is van taai hout gemaakt ongeveer in den vorm van een gewoon anker en met een grooten steen bezwaard. Watsin kār, een oorhanger in den vorm van een vraagteeken.

Watwatat, weduwe, weesmeisje, zie watat.

Watwatat, (v. en- watak), versteld, gelapt, lap op een kleedingstuk, enz.

Watwatoer, groote gevlochten deksel, om de bahan te bedekken.

Wāv, (vgl. ka- bāv), noorden. Kědin wāv, noordkant, noordzijde. Lêr wāv, avond, als de zon reeds onder is. Endoek wāv janan, een kind baren.

Wāv, G.K. = woev, daarginds in noordelijke richting of naar beneden. Eiwāv, of ewāv ōf iwāv, noordelijk, noordland, de Keieesche benaming voor Kei- eilanden.

Wāv, varken, zwijn. Wāv janan, big, ook veelvuldig als scheldwoord gebruikt. Wāv ohoi, tam varken. Wāv oeoer, wild varken. Wāv enwet reinam hôm, scheldwijze: porcus cognoscat matrem vel uxorem tuam. Deze scheldwijze heet: enêr hira ni reinan hôn, iemands moeder en vrouw uitschelden.

Wāv, en-, op den rug dragen. Wāv-loev, pakjesdrager, slavin, die bij uithuwelijking aan een bruid wordt meegegeven om h[illegible] te dragen, zooals dat [illegible]n om in 't algemeen voor haar te zorgen.

Wavmāt, en-, G.K. = en- haweilat.

Wavtesên, vischsoort.

Wav-loev, zie bij en- wāv.

Wav-oeoet, (v. en- wāv en oeoet), zondebok, iemand op wie de kwade karweitjes geschoven worden, duivelstoejager.

Wawāt, (v. wāt), geroosterd. Noeoer wawāt, kopra.

Wawān, langzaam, traag.

Wawār, zang, lied.

Wawāt, omroeper.

Wawaawk, (. waawn) voorstelling, beeltenis, gelijkenis. Enoet wawaawk, figuurllijk voorstellen.

Wawaeik, (v. en-waeik), gekookt.

Wawaein, (v. en-waeit), levend. Nit wawaein bisa, levenden en dooden.

Wawaha, G. K. = raraha.

Wawahan, (v. w a h a n), waterachtig, sappig, vloeibaar.

Wawng, tot een rol opgrolde pandanusblaren. E n-, pandanusblaren aldus oprollen.

Wawr, soort zeewier, waarin men de n g a r o n g a n, vischkuit, vindt.

Wawr, e n-, dreigen, dreigend gebaar maken.

Wē, of w ē r, tegen, jegens.

We, e n-, leugenachtig in een anders naam iets vragen of gebieden, b. v.: i e n w e k a p a l l a f o o e d o, hij heeft zich leugenachtig op het opperhoofd beroepen, om mij te ontbieden.

Weăng, e n-, jokken, foppen, lokken, veschalken, beet nemen, veinzen, berokkenen; niet erstig meenen wat men doet of zegt, b.v.: e n s i b w a ă n g w a t, beloven zonder het ernstig te meenen. B e r k ā r i e n w e ă n g j a w s o e s a n g l e d, die zaak berokkent mij veel last. N e s-, onbestendig, ongestadig zijn, b.v.: n i o e t n e s w e ă n g, de wind is ongestadig.

Web, pokken als ziekte en ook als m i t o e. E n a h a i of e n s̆ o e n g w e b pokken inenten. W e b e n w a e i t, de pokken komen op. W e b e n m ā t, de pokken komen niet op. W e b n g a l o e n w a t o e, groote zwaarte pokken; W e b b o t b o t a n, kleine waterpokken. W e b e n t a l o! krijg de pokken! verwensching. W e b r u k i! bezwering onder aanroeping van den m i t o e w e b.

Wedan, vischsoort.

Wedwod, G.K. w ê r w e d w o d, zeer waterachtige pap.

Wee, planting, tuin. W e e j ā b, tuin van veldvruchten, zie j ā b.

Week, e n-, of n ĕ f, verbodsteeken plaatsen, bij iets, b.v.: e n w e e k n o e o e r, verbodsteeeken plaatsen bij klappers.

Ween, groote vischkorf van aan elkaar gevlochten bamboelatten, die in zee wordt opgesteld in den vorm van een vliegenden vogel, M. zero. De middelste en langste bamboerastering heet de ê r van de w e e n: de twee anderen aan weerszijden heeten h a l ā n. Deze drie loopen te samen uit in één punt, n. l. een mand met nauwen ingang, of de o e o e n van de w e e n.

Ween, of w e w e e n, bewanding, E n-, bewanden.

Ween, een papagaaisoort.

Weāng-riwoeng, of n ā r w e ă n g r i w o e n, avondster, die 't eerst verschijnt en alle andere sterren lokt, e n w e ă n g.

Weet, [illegible]. piper cubeba L.; wordt [illegible] 't betelkauwen.

Weet, e n-, stoeien, kibbelen, spelen; vgl.: e n-w e t.

Wehe, pagaai, korte roeispaan. E n-, daarmee roeien, pagaaien, pollepelen. Verschillende roeiwijzen bij gezamelijk roeien zijn: E n w e h e j a n a n, na elken slag een kleinen loozen naslag geven. E n w e h e w a e i l, met krachtige doch langzame slagen roeien. E n w e h e r i s, met korte vlugge slagen roeien. E n w e h e t i t i k t ĭ l, na elken roeislag de roeispaan laten zakken en met den steel twee slagen geven op den rand der boot. E n w e h e w a d a n, na elke drie slagen een loozen slag, daarbij even met den steel der roeispaan op den rand der boot tikkende. E n w e h e m a j ĭ k, na elke twee slagen de roeiespaan even omhoog steken. Deze verschillende roeiwijzen wo[illegible] op de maat van zang of [illegible]. E n w e h e l i n, zie bij l i n. E n w e h e b a r i s, het land plat loopen, overal rondzwerven.

Wehek, e n-, in de uitdrukking: e n w e h e k b a n a k (v. e n w e h e w a k, e n b a w a k), overal te land en ter zee vergezellen, meereizen.

Wehen, lange roeiriem, zoowel Europeesch model met langwerpige, als inlandsch model met ronde spaan. E n-, met deze riemen roeien.

Wehin, roede, mannelijk lid. Fig.: aangekapte punt of pen aan een balk, punt aan een boor, enz. Wanneer men naar 't geslacht van een kind of dier vraagt, luidt het antwoord vaak: w e h i n voor jongen of mannetje; f a h e n voor meisje of wijfje. J a m a n w e h i n t ê n, gemeene scheldwijze. W e h i n o e l i n, of G. K. w e h i n n g o l a n, opperhuid der roede. W e h i n i h i n, glans of eikel der roede. W e h i n e n d i r, opgericht zijn der roede. W e h i n n e s k o e o e t of n e r k o e k o e t, letterl.: de

roede krimpt, zegswijze gebruikt om grooten angst uit te drukken.

Wehifahadek, (v. wehin, fahen, dek), dubbelslachtige, manwijf, hermaphrodiet.

Wein, en-, sterven van menschen of dieren. Wein emmāt, dood, overleden zijn.

Weilak, en-, omwentelen, omdraaien, omkeeren. Entaha weilak, omkeeren, andersom houden. Endir weilak, zich omkeeren. Nes-, van zelf omkantelen, ronddrentelen. Tomat resweilak waeid bo, ohoi woes, men ziet geen verkeer op straat, het dorp is leeg.

Weilan, staart.

Weilar, en-, openslaan, ontvouwen, ontrollen. Enweilar boek, in een boek bladeren. Enweilar lār, een zeil ontrollen, Nak-, of nat-, opengeslagen, ontrold, ontvouwen.

Weilar, of eswelat, werpnet. Nes-, met het werpnet visschen.

Weinan of wenan, zie oeenan.

Wekat, zoo even, nu, zoo juist, pas geleden; van zooeven, waar zoo juist sprake van was. Afa oemnār wekatle, wat ge daar zoo juist zeidet. Ngiv wekatle, het mes van zooeven. Jaw wekat oekāi, ik verneem het zoo pas; dat weet ik nu pas. Wekat oeit, ik zie het nu voor 't eerst, ik zie het nu pas.

Wel, nog, meer, weer, nog meer, op nieuw. Oemdoek wel afscheidsgroet aan iemand die blijft. Oembwa wel afscheidsgroet aan een voorbijganger na een buurpraatje. Enli wel, voornamelijk, meer nog, vooral, bovendien, zelfs. Wel waeid, niet meer, niet weer. Odan wel, een beetje meer. Faa wel, nog eens. Oemoet wel, doe het nog ereis. Wel te, ook, zelfs, b.v.: feli wel te bōk woek, op die wijze is 't ook goed; o wel te oemoet naa waeid, zelfs, of ook gij kunt dat niet. Wel ruk. alweer. Wel waeid ruk, niet meer, niet weer.

Weman, boomsoort.

Weman, (oud Keieesch), boot, nog in gebruik in de uitdrukking: weman dit, booten en dochters om uit te huwen = hetgeen geld inbrengt. Iniweman dit angled, hij is rijk.

Wenaha, in de offertaal: entet wenaha, stuk hakken.

Weng, roest, Weng naan atmān, de roest vreet het ijzer uit. Weng enawoen rawit, de roest verteert de jas.

Wengar, nat-, uit elkaar vallen van droogte of ouderdom van een boot, vat, enz.

Wenan, boomsoort.

Wêr, (M. ajer), water, (echter geen zeewater, = taheit), alle plaatsen, waar water zich verzamelt, als bron, beek, meer, ven. Wêr ihin, wêr dinan of wêr ngimit, drinkwater. Wêr hir of ihir, brak water. Wêr kras, sterk water, karbolwater. Wêr kasloeir, limonade. Wêr berkāt, wijwater. Wêr totôr, heidensch wijwater. Wêr rinin, zegen- of zuiveringswater. Enoet wêr ai, letterl.: voor water en hout zorgen, uitdrukking om de bezigheden der huisslaven aan te duiden. Wêr waha, vloeistoffen. Wêr benaw, eten en drinken, spijs en drank. Nifan ni wêr, binnenste van een tand, b.v.: ensōs ken nifan ni wêr, een tand tot aan 't weeke gedeelte afvijlen. Wêr enlōi, er is of staat water in. Wêr enriēt, het water is opgedrooogd, de put of bron is droog. Wêr māt, G. K., het vocht van dunne pap of boeboer.

Wēr, = we.

Wêr, G.K. = ai kak ar, boomsoort.

Wêr, en-, (M. bajar, betalen, vergoeden, schadeloos stellen. Enwêr na, betalen met. Enwêr wē, betaalen aan Enwêr il, terug betalen.

Wêr, vlam in hout of steenen, streep in gestreept goed.

Weran, lijf, lichaam. Weran ratan, het geheele lichaam, gestalte, postuur, voorkomen.

Werlab, = keke.

Wernĕmin, (H. waarnemend), plaatsvervanger. Elk opperhoofd heeft zijn wernĕmin, die hem bij afwezigheid of verhindering vervangt.

Werworan, gording van een huis.

Wes, roerspatel.

Wet, e n-, aaien, streelen, vleien, liefkozen, ontucht plegen, paren. R e s-, paren.

Wêt, zeer kleine pukkeltjes of sproeten in 't gezicht: als geneesmiddel daartegen wrijft men het gelaat in met geraspte kokosnoot en laat het daarna door een kat of hond aflikken.

Wetan, pandanussoort.

Wêv, e n-, omwikkelen, omwinden. In samenstelling met andere werkw. beteekent w ê v meestal: rond, omheen, rondom, b.v.: e n b a w ê v, rond of rondom gaan. E n w ê v b e r k ä r n a h i r a, een zaak bij iemand aanbrengen ter beslechting. N e s-, kronkelen, slingeren.

Wevroean, of w a v r o c a n, lus of mik overlangs op den rand van een boot [illegible] opening met een liaan [illegible] en dienende als rocidol.

Wēw, taal, spraak.

Wēw, boomsoort, de eetbare vrucht ervan, terminalia catappa.

Wewa, (v. e n- w ê v), rondom, omheen.

Wewan, school van visschen.

Wewan. boschje van klappers of sagopalmen. W e w a n a t o e w o e n, palmboomen en andere vruchtboomen; bezittingen aan nuttige boomen.

Weween, (v. e n- w e e n), bewanding, wand van een huis.

Wewein, dood, overleden. W e w e i n e n t a l o! stik vent!

Wewêr, derde plank van onderen aan een bootje.

Wewêv, (v. e n- w ê v), windsel, band, krans, wat dient om te omwinden; rondom, omheen.

Wi, n a k-, G.K. = n a k- w i t.

Wid, zie bij m e d a r.

Wid, kree.

Wida, e n-, overlangs opensnijden. N a k-, of n a t-, overlangs opengesneden zijn; gapen van een wond.

Widān, inktvisch.

Widir, e n-, ontvouwen, uitspreiden, ontrollen, openslaan.

Wiek, e n-, klieven, splijten, wiggen. L ê r e n w i e k l a n i t, ongeveer middag. N i n g o ĭ n e n w i e k l ä i, hij heeft een grooten mond. E n w i e k b o e b o e r, halve vadem, n.l. tot midden van de borst. N a t-, gespleten, gebarsten, gekliefd.

Wihen, oud, niet nieuw meer, slecht, versleten.

Wiin, e n-, zie e n- w e ĭ n.

Wik, n e s-, spatten, spritsen, sparkelen, wegspatten.

Wik-wik, t o m a t w i k w i k, dubbelslachtig, hermaphrodiet.

Wĭl, ginds, in oostelijke richting. I w ĭ l, of i d e n w ĭ l of o d a n w ĭ l, daarginds.

Wĭl, n a-, verkoopen, handelen.

Wil, e n-, inwikkelen, in een doek, lap of bladeren verpakken, een pakje maken. E n w i l o e k, bijeen-, inpakken. E n w i l l o f, een doode kleeden en bezorgen. Fig.: e n w i l h i r a, iemands schuld verbergen. E n w i l b e r k ä r, een zaak in den doofpot stoppen. E n w i l h i r a n i m e e t m a s s o e h o e n, de zaak van een verongelijkt, vooral vrouwelijk familielied, op zich nemen.

Wil, e n-, bewegen, wiegelen. E n w i l k a k a h ä i, een kind op den arm dragen. W i l a b n a n w ĕ h e b a, de manier van doen van iemand, zijn gewone bezigheden.

Wilat, middelsoort groote papagaai, geoffroyus Keyensis.

Wilik, n e s-, over en weer iets geven, ruilen, verkwanselen; fig.: met elkaar spreken, woorden wisselen. E n f i e n g n e s w i l i k, in ruil of als tegengeschenk geven.

Wilin, of w a t w i l i n, huwelijksprijs, al wat voor een bruid betaald wordt. W i l i n s e n t o e t n a s o ĭ n, e n l e k n a w a h a n, den geheelen huwelijksprijs tenvolle betaald hebben.

Wilock, e n-, = e n-b i l o e k, loefwaarts aanhouden, loefwaarts sturen.

Wiloen, e n-, (v. e n- w i l), bewegen, wiegelen.

Wiloer, tiental van visschen.

Wilwil, (v. en- wil), al wat dient om in te pakken of in te wikkelen, pakje, omslag. Mās wilwil, zie mās toctoeoer.

Wilwilrafwahan, (v. en- wil, rafat en wahan), windveer.

Wilwiloen, (v. en- wiloen), beweging, wiegeling, b.v.: ri wilwiloen, golving van het hooggras.

Wilwiloen, (v. en- wil), = wilwil of babiloen, omslag, pakje, omhulsel.

Wimoer, vischsoort.

Wing, kleine handdissel. En- wing, hiermee disselen. Tcoek, oewing niroem hē! kinderbedreiging, = wacht, ik zal je neus tusschen twee ooren zetten.

Wing, en-, spannen van een boog of strik, den vischhengel ophalen, hengelen.

Wingar, en-, enwingar ngoin, de lip laten hangen.

Winit, en-, villen, stroopen, blekken van boomen, ontbasten. Nak-, ontveld, afgeblot.

Winwaawn, toeval, kuur, aanval, b.v.: eener tusschenpoozende ziekte of wisselkoorts.

Wioen, geluid, stemgeluid, taal, sraak, geluid door dieren vocrtgebracht. Wioen of en- wioen, spreken, geluid geven. Afa wioen, ik hoor iets. Tiwa i wioen bökbök, die trom klinkt schoon. Ini wioen bökbök, hij heeft een scoone stem. Wioem! spreek! geef antwoord! Enwioen hira wacid, of wioen waeid enhoev hira, met iemand in onmin zijn en hem bijgcvolg niet aanspreken. hiris wioer ruk, ze zijn weer verzoend.

Wīr, navelstreng.

Wīr, en-, trekken zoowel in fig. als in letterlijken zin, Enwīr fo, overhalen tot. Miski enwīr din Doead rāt fo enhoev i, i enoet naa waeid, al beweegt hij hemel en aarde, het zal hem niet gelukken.

Wīr, (M. baroe), nieuw, jong, doch wordt niet meer afzonderlijk gebruikt, maar komt als stam voor in verschillende samenstellingen, als: tawīr, of tawīrwir, madwīr.

Wīr, een eetbare knolvrucht, collocasia antiquorum, vroeger volkscultuur op Kei, sedert verdrongen door verschillende andere aardvruchten.

Wirik, en-, achtervolgen, nazitten, naloopen.

Wirin, zandige streek langs de kust.

Wirin, of jēw wirin, vinnen en staart van den haai, die gedroogd en verkocht worden aan Chineezen.

Wirit, en-, (v. en- wīr), lokken, aanhalen, ompraten.

Wirwaroek, (v. en- waroek), verspreid, verstrooid. Enwatoek wirwaroek koebang of enwirwaroek koebang, geld verkwisten. En-, kwistig of doelloos verspreiden of verstrooien.

Wis, (M. pisau), mes, schaar.

Wis, soldeerbout. Wis mās, afgebroken stuk van zilveren of gouden voorwerpen. En-, soldeeren.

Wis, nak-, spatten, spetteren, spritsen.

Wis, nak-, G.K. = naf- roeoek.

Wisan, schouderblad.

Wioe, en-, door drukking of persing iets uit een eng omhulsel te voorschijn doen komen, uitpuilen.

Wiswasil, (v. en- wasil), leugenachtig.

Wiswisit, kaalhoofdig.

Wit, en-, = en- mār en wordt meest in verbinding daarmee gebruikt, zie en- witmār.

Wit, nak-, gillend gemoduleerd schreeuwen, jodelen.

Witin, = watan, witin watan of wit watan, zelfde bet.

Witmār, en-, (v. en- wit en en- mār), schitteren, blinken, flikkeren, glanzen, fonkelen.

Wiv, en-, aan de hand dragen.

Witwit, en-, = en- wiv.

Wiwir, (v. e n- w i r), opentrekbaar. N g o ĭ n w i w i r, lip. M a t a n w i w i r, ooglid, B a b of f a h e n w i w i r, lippen van 't vrouwelijk schaamdeel.

Wo of **wowo,** (v. e n- w o o), bevel afkondiging; klok. E n w i r w o w o, of w o, een bevel afkondigen, de klok luiden.

Woa, menigte van levende wezens.

Woan, e n-, of n ĕ f-, kussen, zoenen (eigenl.: besnuffelen).

Woawn, of l i m a n w o a w n, pols. J ê n w o a w n, enkel.

Woban, soort bindliaan zonder stekels; w o r m ê r, dezelfde met stekels. Vraagt men: w o b a n t e w o r m ê r? dan beteekent dit: geslaagd of niet? mis of raak? en luidt het antwoord: w o b a n, = mis; w o r m ê r, = raak, gelukt: gelijk aan de stekelige liaan allicht iets blijft haken, aan de gladde niet.

Woboho, in den vooravond, tegen den avond.

Woe, n e s-, G.K. = n a f- i f a n.

Woe, vischsoort.

Woean, (M. boewah), vrucht. A i w o e a n, vruchtboom, boomvrucht. W o e a n is ook het hart als orgaan. W o e a n e n t o t a r, het hart klopt popelt. W o e a n j a t a n, hart, inborst. W o e a n e n s i n a n, bedremmeld zijn. B a b w o e a n, = k i s i n.

Woean, (M. boelan), maan, maanmaand, maand. De maan wordt ook als godheid of als woonplaats van een machtigen geest vereerd en wel als het vrouwelijk beginsel en wordt als zoodanig betiteld met d o e a n t e, = meesteres. Gewoonlijk echter wordt zij in gebeden en aanroepingen met de zon verbonden en zegt men: D o e a d L ê r W o e a n, God zon maan.
De maangestalten dienen tot het berekenen van den tijd, men heeft dus maanmaanden, en wel vijf voor den westmoesson en zeven voor den oostmoesson. Men telt dus slechts twaalf maanmaanden voor een jaar, zoodat men voor het zonnejaar elk jaar een aanzienlijk te kort heeft. Pleyte spreekt dan ook van een schrikkeljaar, waar echter op Kei nergens een spoor van te ontdekken valt. De oplossing van het raadsel ligt eenvoudig hierin, dat de Keiees er geen vaste tijdrekening op nahoudt en zijn maanden zijn alleen een aanduiding tot het regelen van de werkzaamheden in plantingen en tuinen. Een vaste en doorloopende tijdrekening vormen deze maanden dus niet en gewoonlijk bestaat er nog al verschil van meening wanneer men navraagt, welke maand men op 't oogenblik heeft. Om een dag of tijdstip te bepalen, worden dan ook nooit de maandnamen vernoemd: men heeft daarvoor andere aanwijzigingen, b.v.: e s- o e e n l e k, m i ē t i f, t i m o e r w a r a t. W o e a n w a h a n, enz. e n t o e t, 't is wassende of halve maan. W o e a n e n h a b a t, de maan neemt af. W o e a n j e b a n, maanlicht. W o e a n e n d a t, de maan komt op. W o e a n e n s a k, de maan staat al hoog. W o e a n e n t ā n of e n h i r i t, de maan gaat onder of is onder. W o e a n ā r feestdag.

Woean, n a s-, bij maanlicht visch steken.

Woear, berg, heuvel.

Woeasan, boomsoort, de eetbare vrucht ervan, baccaurea acummata Schot.

Woeat, baar, golf, golfslag.

Woed, e n-, uitsterven van een familie of geslacht.

Woedar, = m a n t a n a t.

Woedid, boomsoort.

Woedin, n a r-, verwoed bijten, verscheuren.

Woedngōi, = kamkamas.

Woedwoedan, (v. e n- w o e d), uitgestorven van een familie of geslacht.

Woein, tiental van aardvruchten.

Woeit, vrat, pukkel.

Woek, ook, mee, insgelijks. Als stopwoord o e k, zie bij r u k.

Woeka, of w o e k w o e k a, onrijp, jong, onvoldragen. N o e o e r w o e k a, nog onrijpe klappernoot. J a n a n w o e k a, onvoldragen kind; pas geboren kind, totdat het enkele maanden oud is. L i m a m w o e k a t e? spottende vraag aan iemand, die iets laat vallen, dat hij moest vast houden.

Woekoek, G.K. = n e s k o e k.

Woekoen, = matak.

Woektoekan, G.K., een zeekreeft.

Woekwoekoen, touw aan den voet van een Ceramsch zeil.

Woel, of woelwoel, rood, bruin of wat op rood trekt. En-, rood zijn, gloeien. Na-, G.K. = en- woel.

Woelwoel, (v. woel), meer gebruikt dan woel, rood, bruin, wat op rood trekt. Matan woelwoel, = matjät. Matam woelwoel te? zie je dan niet uit je oogen? Endoek matan woelwoel, verlegen staan te kijken.

Woemormor, groen.

Woen, en-, of en- hawoen, groeien.

Woen, de alpha van de Pleiade. Woen janan, het Zevengesternte. Ni woen enhir, ni tob namnäv, spreekwijze = zijn familie is uitgestorven. Woen ni lōi nain, ni man ni katôr, = vgl. niet geheel uitgestorven.

Woen nat-, uit het gezicht verdwijnend, verwazend, ver af zijn.

Woenan, = foelik. Moelin woenan, pomali in 't algemeen.

Woen-awai, en woen- awāi, aardvruchtsoort.

Woengan, G.K. = bangoetoen.

Woengan, G.K. = talwoenan.

Woengil, betelnoot in de offertaal. Woengil sorbai, pruimgerij in de offertaal.

Woenit, een bamboesoort.

Woehoen, steenhoop, hoopje bijeengeraapte en opgeworpen steenen in plantingen.

Woenwān, al 't noodige voor iets; alle onderdeelen van een geheel; al wat tot of bij iets behoort, b.v.: rahan ni woenwān, alle bouwmateriaal voor een huis, inzonderheid het houtwerk. Tomat wat ni woen wān, al 't mandwerk, dat een vrouw voor haar huiselijke bezigheden noodig heeft; zie kartoet.

Woeoen, (M. boeloe), alle haar, behalve het hoofdhaar. Overdrachtelijk: al wat op haar gelijkt, als b. v.: vezeltjes, haartjes op planten, enz.; Manwoeoen, vogelveer, veder. Kakeen woeoen, baard.

Woeoen, knoop in bamboe of rotan, bij uitbreiding: bamboegeleding, rotangeleding; hetzelfde geldt voor gras- en rietsoorten; gewricht. Jên woeoen, enkelgewricht, enkel Liman woeoen, polsgewricht, pols.

Woeoen, de Stier als sterrenbeeld. Woeoen tên, de grootste en woeoen janat, de kleinere sterren van dit beeld.

Woeoen, en-, voortbrengen, opleveren, afwerpen, groeinen. Nifar woeoen, zeedieren en schelpjes, die men zoo maar op 't strand voor 't oprapen heeft, die niet vluchten of wegzwemmen.

Woeoen, nak-, drinken uit iets dat daarvoor eigenlijk niet bestemd is.

Woeoer, heuvel. Wāt woeoer, roode orgelkoraal. Woeoer lair, hooge steile kaap.

Woeoet, visch. Noeoer woeoet, palmiet, hart van de klapperkruin, dat ook gegeten wordt.

Woer, dunne bamboesoort, bambusa longinadis.

Woer, stuksnaam voor lange vruchten, als maïs, bananen, enz.

Woer, = woeoer.

Woer, schat, kleinood, stuk van waarde, kostbaarheid. Woer harta,schatten, kostbaarheden. Woer neljōn, schatten, die open en bloot liggen, als b. v.: kanonnen. Woer fakwoenin, schatten, die men opbergt, als goud, enz..

Woer, en-, snijden, kerven. Enwoer fee, afsnijden.

Woer, en-, opgebrand zijn, b.v.: damar enwoer, de kaars is opgebrand.

Woer, nad-, plotseling, schel, fel, b. v.: nioet nadwoer, rukwind. Wioen nadwoer, gil, gekrijsch.

Woerik, en-, wasschen, uitwasschen, afwasschen. Enwoerik is het meest algemeene woord voor wasschen: het is echter niet toepasselijk op kleeren, = en-toef, of het heele lichaam = en-loeroek, K. G. nes-nawng; wel zegt men het van afzonderlijke lichaamsdeelen als handen, voeten, enz.

Woerrin, een schelpdiertje.

Woes, ledig, loos, onvoorzien van, op. O e o e n w o e s, kaal hoofd; bij verkortign ook: o e w o e s. T e r k a s w o e s, onbeschreven papier. B o e k w o e s, schrijfboek. I w o e n w o e s, hongerige maag. A t b ā k w o e s, de tabak is op. E n t o e n w o e s, met los kruit schieten. J a w w o e s ik heb niets. I w a r w o e s, of i w a r n i o e t loos gerucht. N a n g g r ĕ h i w o e s, kletspraatjes vertellen. N a s d o e v w o e s, zonder uitslag beraadslagen. H i r a w o e s-w o e s, de onwaarneembare, = aanduiding van 't Opperwezen als men schroomt of vreest den eigen naam te noemen.

Woesak, e n- verschijnen, te voorschijn komen, opdagen, uitkomen, opkomen, blijken, E n w o e s s a k w o l e e n duidelijk blijken, uit het huis naar buiten komen.

Woesin, sterk, stijf, vast, hard, taai, O e o e n w o e s i n, harde kop. I h o e b w o e s i n, hij is nog niet te overreden. A i w o e s i n, hard hout, in tegenstelling met a i m a f o e n, zacht hout. E n t a h a w o e s i n, stevig vast houden; fig.: aanhouden, voet bij stuk houden.

Woet, tien, E i n w o e t, tien. W o e t-r o e, twintig. W o e t wordt ook gebruikt als onbepaald telwoord, b.v.: h a m a r w o e t, langen tijd, aanhoudend.

Woet, e n-, w o e a n e n w o e t, 't is nieuwe maan.

Woetan, a i w o e t a n, omgevallen boom, dor hout.

Woetoek, e n-, = e n-w o e t o e t.

Woetoen, noorden, Boeton, Boetonneesch, vreemdeling, zie m a r w o e-t o e n.

Woetoen, of w o w o e t o e n, G. K., heuvel. W o e t w o e t o en, heuvelachtig.

Woetoen, n a s-, struikelen, de teenen stooten. N a s w o e t o e n a f a, struikelen over iets, de teenen stooten tegen iets.

Woetoet, e n-, plukken (een vogel), N a k-, geplukt, ruien, uitvallen van haar.

Woev, vischkorf. E n h i ē d w o e v, een vischkorf vlechten. E n t ā n of n ĕ f-w ā i w o e v, een vischkorf uitzetten. E n h o e l w o e v, een vischkorf lichten.

Woev, ginds, in noordelijke richting; omlaag. I w o e v, daarginds.

Woevra, bijna rijp.

Woewoek, e n-, uitstrooien, bestrooien.

Woewoen, vermolmd; zie e n-w o e-w o e t.

Woewoeoen, driehoekige vlag.

Woewoet, e n-, vermolmd zijn, vermolmen.

Woho, gedeeltelijk, tamelijk, sommige.

Wôk, e n-, wegwerpen, weggieten, uitgieten, vergieten, slabben, knoeien, storten. E n w ô k n i s i e n n a h i r a, tegen iemand zijn gal uitspuwen, iemand de huid vol schelden. N a t- uitgestort, weggevloeid, weggegoten, gemorst. N e s-, vanzelf storten. wegvloeien. n a n g-, stroomen, vlieten.

Wokan, of n i t w o k a n, geschenken bij een afsterven gegeven. b.v.: voor een gestorven k ō i aan zijn m a d o e a n, voor een vrouw aan hare familie, bij wijze van vergoeding voor de kleeren die zij voor de doode hebben meegebracht. Verder is n i t w o k a n = alle onkosten bij gelegenheid van een sterfgeval gemaakt.

Woleen, licht, helder, duidelijk, open, openlijk. L ê r w o l e e n, heldere zon, zonlicht. D e d w o l e e n, open weg, niet dichtgegroeid. E n w o e s a k w o l e e n, buiten komen. B e r k ā r e n i w o l e e n w a e i d, die zaak is niet duidelijk. E n-d i r l a w k w o l e e n, uit het licht gaan staan. N a n g g r ĕ h i w o l e e n, duidelijk spreken, helder betogen.

Woltên, onbenullig, slecht, nietswaardig.

Woma, plein in 't midden van een dorp; algemeene naam, die aan alle bewoners van eenzelfde dorp eigen is, b.v.: L e d a r, voor alle Toeallezen. W o m a l i w o e r vriend, makker. W o m a l i-w o e r t e i r a n, vriendschap.

Wôm, of w o a w n, rol gedroogde pandanusbladeren.

Wonāt, G. K., mug, muskiet.

Wongil, of f o n g i l, bovenrand, gangboord eener boot of schuid.

Wongōl, een diepzeevisch.

Woo, e n-, roepen, toeroepen, afroepen, omroepen. E n w o o h ô n, indien een man een vrouw verleid heeft en de vrouw daarna openlijk rondroept, dat die man haar echtgenoot is, e n w o o h ô n, omdat hij met haar echtelijke gemeenschap heeft gehad, en de man daar niet tegen opkomt om te ontkennen, te weerleggen of schuld te bekennen, dan is hij verplicht, die vrouw te huwen zelfs al is zij aldreeds gehuwd of van minderen stand. E n w o o h a i r, omroepen, bekend maken.

Wood, vischsoort.

Wooeoen, of w o e o e n, boete, die iemand betalen moet, die trouwt tegen het gebruik, dat de oudste zoon van iemand moet huwen met de dochter van zijn broer of zuster. De overige kinderen mogen in dezen graad van bloedverwantschap niet trouwen, doch voor den oudsten zoon is het plicht. Blijft dit huwelijk kinderloos, dan betaalt hij het goud, m ā s b a o e genaamd, aan de familie der vrouw en dan moet deze er mee op uit, om een tweede te zoeken en te koopen.

Woôr, strik, val, klep, klem.

Woôt, schepnet.

Wôr, n a s-, werken, kromtrekken van hout, papier, enz.

Wor, soort eetbaar zeewier, M. agar-agar.

Wor, e n-, mengen, dooreen warren, knoeien.

Wor, e n-, de takken afhakken van gevelde boomen.

Worat, n a t-, ê r n a t w o r a t, dik zijn, kadul slaan der tong.

Wormêr, zie w o b a n.

Worwaroet, (v. n e s- w a r o e t), vischhengel, vischgaard.

Worwor, (v. e n- w o r), rommelzoo, warboel. T o m a t w o r w o r, warhoofd, brekespel, ruziezoeker. M o e r o e n w o r w o r, verward, onverzorgd hoofdhaar. B e n a w w o r w o r, brij van kanarinootjes en sago.

Worworan, balk van een huis, waarop de ondereinden der daklatten rusten.

Wôt, aangehoopte aarde rondom aardvruchten; uitgekapte plek om een planting aan te leggen. E n a w o e n w ô t het omgekapte hout daar afstoken. E n-, of e n- h a w ô t, aardvruchten aanhoopen, de k a i t openkappen om een planting aan te leggen.

Wos, e n-, schommelen, dommelen, draaien op de draaibank. E n d o e k w o s, zitten knikkebollen.

Woswos, of w o w o s, (v. e n- w o s), schommelend, gedraaid. K a d ê r w o s- w o s, schommelstoel. A i w o w o s, gedraaid stuk hout.

Wov, e n-, rondzoemen, rondzwermen, b.v.: van insekten, N e s-, ronddwarrelen, rondsnorren van levenlooze dingen.

Wowāt, eetbaar zeewier, M. agar-agar.

Wowk, e n-, nabootsen.

Wowr, e n-, opheffen van de hand, stok, enz., om te slaan, te gooien of te steken, dreigend gebaar maken.

Wow, houten hamer. N g i l w o w, vechtstok, knuppel, ploertendooder.

Wow, acht. E i n w o w, acht. W o e t e i n w o w, achttien. W o e t w o w, tachtig. R ā t w o w, achthonderd.

Wowt, afgodsbeeld, afgod. Ook een bepaalde m i t o e; vandaar, stokje dat men steekt naast iets, dat men gepoot of geplant heeft, als teeken van eigendom.

Wowa, e n-, = e n- k ē v.

Wowan, onder, beneden. J ê n w o w a n, voetzool. E n l a n g w o w a n, gapen. N g o ī n w o w a n, lip. W o w a n is ook de achterwand der k a t l e e n: bij 't dekken van een huis, begint men bij de w o w a n. J e n t e w o w a n, gezin. Zie t a w o w a n.

Wowar, rijp.

Wowār, deun, liedje, gezang.

Wowar, e n-, plagen, tergen.

Wowo, of w o, (v. e n- w o o), bevel, klok, luiklok. W o w o l i l a n, klokzeel, klokketouw. E n w ī r w o w o, de klok luiden. W o w o w i o e n, klokkeklank, de kok luidt.

Wowoe, boomsoort, ficus Benjamina L.; hij dient veel als woonplaats der geesten.

Wowoear, (v. w o e a r), gebergte, bergland, bergachtig.

Wowoeat, (v. w o e a t), golven, bewogen zee, golving, golfslag.

Wowoeoer, (v. w o e o e r), heuvelachtig, heuvelland; vallei, bergzadel.

Wowoer, min of meer vooruitstekend gedeelte van den voorschedel.

Wowos, = w o s w o s.

INHOUD.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

Bldz. 1 reg. 8 v.b. Merdingding, haal door, lees Laoe Pakam.

„ 1 „ 15 v.o. alimboom. Aangaande de alimboom deelde de heer Lörzing, hortulanus van 's Lands plantentuin te Sibolangit mij nog mede: Wegens gebrek aan bloeiend of vruchtdragend materiaal, kon de juiste Latijnsche naam niet vastgesteld worden. Naar het steriele materiaal en den bast te oordeelen, is het haast zonder twijfel een soort uit de, niet zeer groote, familie der Thymelacaceae. — Excoecaria agallocha L. is zoo goed als zeker bij vergissing in verband met poestaka's gebracht. Zie Heijne: Nuttige planten van Ned. Indië, III. 332.

„ 9 „ 11 v.b. *jintjin*, lees *tjintjin*.

„ 20 „ 3 v.o. *idoeribas* lees *idoer* gelijk *ibas*.

„ 21 „ 10 v.o. *dilawes* lees *di lawes*.

„ 23 „ 7 v.b. *tandesseh* lees *tandes seh*.

„ 24 „ 15 v.o. *ndaē* lees *ndai*.

„ 30 „ 1 v.b. voeg achter *mboelaken: kajoe*.

„ 35 „ 14 v.b. duidelijk laten zien het prefix enz. haal door: het prefix.

„ 36 „ 17 v.o. voeg in: is de beginner een *g* dan wordt er *ng* voor gevoegd: bijv.

goesgoes — *nggoesgoes* „iets (met iets) wrijven".

giling — *nggiling* „iets met een stamper fijn wrijven"

gergo — *nggergo* „krabben".

„ 40 „ 3 v.o. *maē*, lees *matē*.

„ 43 „ 1 v.b. *soengkoem*, lees *soengkoen*.

„ 43 „ 11 v.o. *kakak*, lees *kaka*.

„ 54 „ 12 v.b. *ngala*, lees *ngalah*.

„ 70 „ 22 v.b. voeg achter *di* (Mal.).

„ 73 „ 3 v.b. *kemesah* lees *koemesah*.

„ 84 „ 13 v.b. voeg achter: prefix *pe* (een enkele maal *pi*).

„ 93 „ 7 v.o. *ndai metas* lees: *ndai mentas*.

„ 109 „ 12 v.b. *roemah kena* lees *roemah kēna*.

„ 109 „ 16 v.b. *e* en *o* lees *ē* en *o*.

„ 111 voeg bij paragraaf 168 — Evenals *kēna* (pers. vnw. 2de pers. mv.) is *ēna* hoofdzakelijk in gemeenzame taal in gebruik. Tegen voorname personen vermijdt men dit *ena* en gebruikt meer *ibas kam*. Zie noot pag. 21.

„ 114 „ 8 v.o. en r. 10. Wie heeft enz. lees: Wie toch heeft enz.

„ 117 „ 16 v.o. dat men beslagen heeft, lees: dat men geslagen heeft.

„ 118 „ 5 v.o. *(si) dēban* houdt den klemtoon op de eerste lettergreep.

„ 118 „ 4 v.o. *langgit* lees *la nggit*.

„ 131 „ 4 en 6 v.b. *balintjan* lees: *balintjam*.

„ 137 „ 3 v.b. *ē maka*; de klemtoon valt dan op de laatste lettergreep van *maka*.

EEN WOORD VOORAF.

Tot voor betrekkelijk korten tijd had ik mij niet voorgesteld ooit een Karo-Bataksche Spraakkunst uit te geven. De komst van nieuwe Zendelingen alhier noodzaakte mij echter tot het maken van een schets der grammatica dezer taal. Eenige hoofdstukken waren gereed, toen de HH. Zendelingen er op aandrongen dat ik deze schets in het licht zou geven. Na eenige wijfeling gaf ik toe, onder voorwaarde, dat een taalgeleerde zijn oordeel over mijn werk zou laten gaan. Na een daartoe strekkend verzoek, verklaarde Dr. N. Adriani zich dadelijk bereid te helpen. ZEd. was zoo vriendelijk de schets, in zooverre deze gereed was, na te zien en alles nog eens door te lezen voor het ter perse ging. Ook door zijne bemiddeling was het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen bereid de schets uit te geven.

De op- en aanmerkingen van ZEd. mocht ik, in zooverre ik daarmede accoord kon gaan, in den tekst verwerken. Dat ik persoonlijk en ook dit werk daaraan veel te danken hebben, wensch in hier openlijk uit te spreken.

Raja, Karolanden, 1920.

J. H. NEUMANN.

INLEIDING.

---

§ 1. Het Karo-Bataksch is een der dialecten van den grooten Batakschen taalstam. Het wordt gesproken door de Bataksche bevolking van de sultanaten Langkat, Deli en Serdang en van de afdeeling Karolanden (de zg. Karo-Hoogvlakte). In Serdang bepaalt de groote rijweg Sariboe Dolok — Bangoen Poerba ongeveer de grens tusschen het Karo- en Timoer-dialect; in het Zuiden vormt de weg van Bangoen naar Sidikalang ongeveer de grens tusschen het Karo- en Pakpak-dialect; terwijl men den grooten weg volgende naar de Alaslanden, bij Merdingding de laatste Karo-kampong aantreft. Naar het Noorden toe, aan de kuststreken, kan men vrijwel de spoorlijn, Bindje-Medan-Loeboek Pakam, als grenslijn tusschen Maleiers en Karo aannemen. Deze Maleiers vormen een mengelmoes van echte Maleiers, Timoer-Bataks, Karo-Bataks, enz. welke laatste allen den Islam hebben aangenomen en nu onder den naam van Djawi, bij Bataks en Europeanen voor Maleiers gelden en de Maleische taal spreken.

§ 2. De Karo-Bataks hebben een eigen letterschrift, welks teekens veel overeenkomen met die van het Toba-dialect. Het wordt thans geheel verdrongen door het Latijnsch letterschrift, nog slechts enkelen bedienen er zich van om brieven te schrijven op ons papier of voor minnebrieven *(bilang-bilang)* op bamboe gekrast. Vroeger bediende men zich van den bast van den *alim*-boom (Aquilaria malaccensis, fam. Thymmelacaceae [1]) welke met rijstwater bestreken, als papier dienst deed. De daarvan gemaakte boeken, *poestaka* geheeten, bevatten gewoonlijk alleen tooverformules, recepten om geneesmiddelen te bereiden en voorschriften om magische plechtigheden uit te voeren; zelden verhalen. Zij zijn doorspekt met Tobasche en Timoersche woorden en opzettelijk slordig geschreven. Zonder hulp van een *goeroe* (priester, wichelaar) is het bijna ondoenlijk aan de studie dezer *poestakas* te beginnen. Ook door opzettelijk de volgorde in de recepten enz. te veranderen, maakt men het den oningewijde zeer moeilijk den zin en het verband te begrijpen. Alles.... opdat niemand zich meester make van de geheimen van den auteur; velen nemen dan ook hun wetenschap mede in het graf.

§ 3. Het Karo-Bataksche volk heeft echter een grooten schat van verhalen *(toeri-toerin)*, rijmpjes *(endoeng-endoengen)* raadsels *(koening-koenin-*

---

[1]) In het Nieuw Plantkundig Woordenboek van F. S. A. De Clercq is *alim* de Excoecaria Agallocha L., eene Euphorbiacee.

gen), welke mondeling overgeleverd worden en reeds voor een groot gedeelte vastgelegd zijn en uitgegeven. (Men zie de lijst hierachter gegeven).

§ 4. De bij de andere stammen voorkomende wisseltalen, als andoengtaal, kamferhalerstaal, enz. kent men in het Karosch niet. Wel heeft men enkele wisselwoorden bij jagers, die zij op de jacht gebruiken, zooals *betoeng* voor hert, maar verder is er van een veelvuldig gebruik van wisselwoorden geen sprake.

Geheim, slechts bekend aan priesters (priesteressen), huisbouwers en smeden, zijn de versierde benamingen voor allerlei gereedschappen, deelen van het huis, van het sirihgerei, het geweer, enz. Deze benamingen worden alleen gebruikt bij plechtigheden en vangen alle aan met *beroe dajang* of *si dajang* „Jonkvrouwe" die en die; een enkele maal ook met *si radja* „vorst" die en die. Bijv.

si beroe dajang begandïng „Jonkvrouwe Beganding" *(sangka manoek)* = „de zware balken waarop het huis rust en waarin de stijlen staan." *Beganding* is de naam van een zware boomsoort; grondwoord onbekend; men heeft ook in de verhalen een groote slang die zoo heet.

si beroe batoe perdah „Jonkvrouwe Steel" *(koentjir)* = de stijlen van het huis; *perdah* is geen thans bekend woord meer, waarschijnlijk het Tobasche *porda* = „steel, greep van een werktuig."

si beroe dajang toepak peturē „Jonkvrouwe die ophoudt en opvangt"; *(kitē-kitē koetjing)"* „de breede, dikke plank die boven de stijlen verbindt."

si beroe dajang runtēken „Jonkvrouwe Samenhoudster" *(tekang)* „de zware dwarsbalken van het huis".

si beroe dajang mengantarken „Jonkvrouwe Uitspreidster" *(lantē)* „de houten vloer."

si beroe dajang manarēken „Jonkvrouwe Draagster" *(palas)*, „de steenen neuten onder het huis".

si beroe dajang mangaloken „Jonkvrouwe Ontvangster" *(dapoer)* „de stookplaats".

Van „het geweer" geef ik de volgende voorbeelden:

si dajang man anggehen „Jonkvrouwe om aan te ruiken" *(soekoel)* de „kolf" van het geweer.

si dajang darih mengemboet„ Jonkvrouwe op en neergaande slang", *(pendoeman)* „het vizier" van het geweer;

si dajang perkas na doempang „Jonkvrouwe inslaande bliksem"; *(koeda)* „de haan" van het geweer;

si dajang patimar „Jonkvrouwe Patimar", *(oebat bedil),* „het buskruit".

si dajang tjēda-tjēda „Jonkvrouwe Vernielster" *(timah)* „de kogel."

Van „de smidse" geven wij:

si beroe dajang na djekdjeki„ Jonkvrouwe die stilstaat", *(nanggar)"* „aambeeld."

Volgens anderen: *si beroe dajang mandjekdjeki* „de plank waarop de smid zit", of „het blok waar het aambeeld in staat", *(landasen).*

inang beroe tindjo „Vrouwe Hoog" *(landasen)* „het blok waarin het aambeeld staat".

Dat men hier *beroe dajang* met *inang* (Tob. „moeder") verwisselt, is waarschijnlijk omdat de naam het blok geldt, dat het aambeeld vasthoudt en draagt, zoodat het aambeeld het kind en het blok de moeder is. Met *inang* spreekt men in het Tobasch ook een gehuwde vrouw aan, zooals wel in het Karosch met *nandē* of *amē!*

oepar mengemboes „blazende Cobraslang"; „de blaasbalgzuiger" *(oembak-oembak).*

si dajang mangalētar „Jonkvrouwe Doortrekkend" *(emboes-emboes)* „de blaasbalg-bamboepijpen"; *lētar* is geen bekend woord, ik vertaal het op goed geluk af naar het Tob. *lētang* „voorbijgaan, doorgaan."

teroes pertibi „Wereld-doorboorder"; een kleine bamboe, die als tuit van de blaasbalg dient en door den rechtopstaanden steen gaat die de vuurplaats afsluit.

si radja kelonglongen „Vorst Verdelgingsplaats" *(dapoer)* „de vuurhaard". *Kelenglengen* „ramp", als gevolg van een verwensching.

darih menangkap „grijpende slang" „pincet, tang" *(angkoep-angkoep).*

besi mendjinah „algemeene naam voor het ijzer." *Mendjinah* is van *djinah* „telhoutje", rekenstokje, zooals de Batak gebruikt bij het tellen.

De gegeven voorbeelden mogen een denkbeeld geven van het gebruik dezer versierde benamingen. Ook gaf ik hier steeds *beroe* en niet *boroe*, den Tobaschen vorm op. Men gebruikt gaarne bij plechtigheden ver-Tobaaschte woorden.

Ook bij het *peroemah bēgoe* (het door een medium naar huis brengen van de ziel van een gestorvene) gebruikt men ver-Tobaascht Karo-Bataksch, als de ziel van den overledene een Tobanees geweest is. Het medium, dat de wenschen van den overledene overbrengt, gebruikt dan Karosche woorden, maar vervangt de pĕpĕt in die woorden door *a* of *o*, zoodat *djelma* „mensch", *djolma* wordt, *meteh* „weten" wordt *botoh* enz. enz. Als de ziel een Maleier geweest is, dan spreekt zij zelfs een taaltje dat op Maleisch lijkt.

In tooverspreuken en officieele termen komt men wel eens een enkel woord tegen dat in de hedendaags gesproken taal niet meer gangbaar is. Zoo in de eedsformule: *Tangerko beras* „Luister gij rijst!". Het gezin heet in de toovertormules vaak „*batang toeboeh*." Verder, het door Van der Tuuk zoo genoemde poda-passief; elk recept begint met: *asa da-boeat* „men neme" of „worde genomen". Deze vorm *da-boeat* komt in het dagelijksch leven nooit voor.

Ook het Maleisch heeft de taal met vele woorden verrijkt zooals blijkt uit het gebruik van *sabap* „reden", *pasal* (fasal) „aangaande", enz.

Of de talrijke Tamilwoorden, die men in het Karosch tegenkomt, via andere volken, dan wel direct door den Simbiringstam geimporteerd zijn. durven wij hier niet te beslissen; wij noemen hier slechts enkele als *batil* „een bakje waarin men de opium kookt en indikt", *pitam* „duizelig", *matdat* „opium", *apam* of *ampam* „kleine koekjes", ook een „wijze van

tellen" bij het dobbelen. Deze woorden zijn echter ook in het Maleisch opgenomen, hetgeen onmiddellijke ontleening aan het Tamil nog minder zeker maakt. Uit het Sanskrit zijn (direct of indirect) afkomstig: *ndehara* „echtgenoote", *tenggala* „ploeg." Verder de namen der dagen als: *aditia, soema, beraspati, boeduha, tjoekera,* welke woorden ook in de Bataksche taal een vast gebruik gekregen hebben.

Het bovenstaande zij genoeg om de opmerkzaamheid op deze vragen te vestigen.

---

§ 5. HET KARO-BATAKSCHE LETTERSCHRIFT.

Het letterschrift bestaat uit de volgende teekens:

a. consonanten met den klank a *(indoeng-soerat)*

ha ka ba pa na wa ga dja da ra ma ta sa ja nga la tja

b. vocaalteekens *(anak soerat)*

i ē ĕ o oe

c. afzonderlijke teekens voor

hi hoe

d. andere teekens

ng als sluiter; h als sluiter; — woordscheider.

e. voor de geprenasaleerde *d* en *m* heeft men nog een afzonderlijk teeken, nl. nd, mb.

Het gebruik moge uit de volgende voorbeelden duidelijk worden.

baba „brengen" schrijft men

Wil men nu *bibi* „tante" schrijven, dan plaatst men achter elke letter het vocaalteeken ,dus

Zoo handelt men met elk ander vocaalteeken en krijgt dus:

baba *bibi* *bĕbĕ*

bobo boeboe *bēbē*

Het vocaalteeken voor *i* heet *kelawan;* dat voor *ē ketelèngen;* voor *oe sikoeroēn;* voor *o ketolongen;* voor *ĕ kebereten.* Men lette op de plaats der vocaalteekens ten opzichte van de letter.

De afzonderlijke teekens voor *i (hi)* en *oe (hoe)* gebruikt men als de vocaal een eigen lettergreep vormt, zooals in *iloeh* „traan"

oepoeh „omsingeld"

Den sluiter ng plaatst men boven rechts op de letter, dus: *pang* „durven"

bengbeng „middenrif"

Den sluiter *h* (*kedjeringen* geheeten) zet men eveneens rechts boven op de letter, dus:

pahpah „half rijpe rijst"
kahkah „met een hamer slaan"

Zoo de lettergreep open is en de volgende begint met geprenasaleerde *d* of *m*, gebruikt men de teekens *nd* en *mb*, aldus:

nandé (na ndē) „moeder"
kambing (ka mbing) „geit"

De klinkerdooder (*penengen* geheeten) komt achter het consonantteeken waarvan het den klinker doodt, dus:

dapdap „boomsoort"
datdat „week"

Bij het gebruik van de *penengen* bij woorden met andere vocalen dan de *a*, en van de plaatsing der vocaalteekens bij dergelijke woorden, zie men de hierondervolgende voorbeelden:

silih „zwager"
boeboeh „worden"
biber „lippen"
mekelaboe „vaal"
ritik „boonsoort"
roesoer „voortdurend"
lantjoeng „bedriegen"
kempak „naar"

NOOT. Wie zich verder wil bekwamen in het schrift, dien verwijzen wij naar de uitgave van het Batak-Instituut: Soerat ogēn man goena oerang Karo, ipakē soerat Karo djinē, door G. Smit.

Zooals men uit de voorbeelden ziet, wordt het vocaalteeken geplaatst ná den laatsten medeklinker en vóór de *penengen*, nl. in een gesloten lettergreep.

Heeft de eerste lettergreep de toonlooze *ĕ*, dan wordt deze lettergreep in het schrift met een medeklinker gesloten. Hierbij gelden de volgende regels:

a. zoo de medeklinker van de volgende lettergreep een l of r is, wordt hij verdubbeld; *keras* „slim" wordt geschreven *kerras*; *kelang* „wat tusschen twee voorwerpen ligt" wordt geschreven *kellang*.

b. zoo de medeklinker van de volgende lettergreep een scherpe is, wordt hij verdubbeld, zoo het een stompe is, neemt men de daarmede overeenkomstige scherpe als sluitletter; bijv.

mekelaboe „vaal" schrijft men *mek-kel-laboe*.
beka „gespleten" „ „ *bek-ka*.
tegoeh „stevig" „ „ *tek-goeh*.
tebak „gestoken" „ „ *tep-bak*.

Boven is reeds het teeken voor *nd* en *mb* genoemd. Woorden als *nandé* „moeder", schrijft men dus *na ndé*; *també* „watervat" dus *ta mbé*; enz. Daar er niet voor alle geprenasaleerde medeklinkers een afzonderlijk teeken bestaat, schrijft men vaak *batji* voor *bantji* „kunnen";

ēda voor *ēnda* „dit, hier";
toeba „ *toemba* „rijstmaat".

Ook wordt het voorvoegsel *er* geregeld geschreven als *re* dus *rebahan* voor *erbahan*.

Behalve het teeken ꧅ (*bindoe*) dat een afdeeling afsluit, heeft men geen leesteekens; ook heeft men geen scheiding tusschen de woorden.

DE UITSPRAAK.

§ 6. Omtrent de uitspraak moet het volgende opgemerkt worden. Wanneer men den Batak zijn eigen schrift hoort lezen, neemt men waar, dat hij voor de klinkers een sterke hamzah uitspreekt, bijv. *hi*, *hoe*, *ha*, enz. maar in de spreektaal worden lang niet alle klinkers met die sterke aanblazing gehoord; zelfs is het aantal woorden dat men met een *h* zou kunnen laten aanvangen betrekkelijk gering. bijv.

harap „hopen" *hantoe* „boschgeest"
hatē „lever" *hilē* „gillen, (*hilē-* gillen") juichen."
hiri „haten" *hajam* „geeuwen" *hajam-* „zeggen"

De meeste met een klinker aanvangende woorden, hebben slechts een zachte aanblazing, als *akoe* „ik",
oesoer „steeds", *ipoeh* „pijlvergift"
oker „zg. worm in de tand", *aroem* „soort spinazie" (Mal. bajam).

De *h* aan het eind van een woord wordt steeds duidelijk gehoord: soms als *ch* in het Duitsch (Gemach, sächlich).

Komt er een achtervoegsel bij, dan gaat de *h* niet verloren, maar blijft; dus *roemahna* „zijn huis" en niet *roemana*.

De *a* is helder in alle open lettergrepen en klinkt als onze *a* in „baden";
bapa „vader" *kari* „straks"
lalap „altijd" *mama* „schoonvader".

In gesloten lettergrepen als onze *a* in „bak";
gakgak „opwaarts zien" *nebak* „steken"
berakbak „een vogel"; *lesap* „verdwenen".

Waar echter een medeklinker is uitgevallen, zoodat een samentrekking van twee klinkers heeft plaats gehad, daar is *a* lang en helder, bijv.

mān van *mangan* (Tob. *mangan*) „eten"
tān van *tangan* („ *tangan*) „hand"
ibās van *ibagas* („ *bagas*) „huis"
idās van *idatas* („ *di atas*) „boven"

Idās is dus een dubbele samentrekking.

Deze *a* wordt vaak met een hiaat uitgesproken, dus *ma'an*, *ta'an*, *da'as*, enz.

Ook het voorzetsel *man* „aan" lijkt mij een samentrekking van *mahan* „maken, doen" (vgl. *mahan kai* of *man kai* „waartoe" met het Maleisch *boeat apa ?*).

In enkele andere woorden wordt de *a* in een gesloten lettergreep ook

lang en helder uitgesproken, zooals in het zooeven genoemde *man* „aan"; verder in:

emas „goud", *ras* „met, mede" doch niet met een hiaat als in de boven genoemde. Bij woorden met *a* in de eerste lettergreep, gevolgd door een geprenasaleerde consonant, wordt die lettergreep als open beschouwd, dus klinkt de vocaal lang en helder; bijv.

na ndē „moeder" luidt dus ongeveer als *naa ndē*,
ka mbing „geit" luidt dus ongeveer als *kaa mbing.*

Teneinde niet in herhaling te vervallen zij hier meteen gezegd dat dit voor alle klinkers geldt, dus:

soempit „rijstzakje" luidt *soe mpit.*
lindjar „glad" „ *li ndjar.*
tongkeh „boomstronk" „ *to ngkeh.* enz.

De *i* luidt nimmer als onze *i* in „kikker," maar steeds als in Piet, zien; bijv. *sitik* „een weinig"; *menit* „taai"; *kirik* „soort sprinkhaan", enz.

De *o* doorloopt alle toonhoogten van *o* als in „hok" tot een klank die men ongeveer kan weergeven met *ou* in „koude."

Voorbeelden: *gotok* „opiumwrijven" als Holl. hok;
lolo „niet doorgaan" „ „ lood:
nangko [1]) „stelen" „ „ koude;

Daar er plaatselijk ook veel verschil in uitspraak is, lijkt mij de door den Heer M. Joustra ingevoerde spelling waarin hij al deze klanken door *o* weergeeft de meest rationeele. Waar het noodig is, zullen wij bij sterke afwijking de *o* als volgt weergeven *gòtòk.*

Ook de *ē* wordt plaatselijk zeer verschillend uitgesproken; de klank varieert van *ee* als in „meede" tot een plat uitgesproken *ee* in Rotterdamsch dialect. In de streek van XII koeta zou men *bagē* moeten schrijven, maar in Sinembah-Serdang *bagei* of *bagai.* Al deze variaties zullen wij weergeven met ē; als men deze ē dan uitspreekt ongeveer als *ēj*, dan is men op den middenweg.

De *oe* wordt uitgesproken in open lettergrepen als een eenigszins aangehouden klank, vooral als er een nasaal of halfklinker op volgt. In gesloten lettergrepen echter kort, zooals in ons „boek"; bijv.

boekbak „huid" *roekrak* „rommelig".

Den klank door *e* (pĕpĕt) weergegeven, beschrijft Van der Tuuk als den vluchtigen klank dien men hoort tusschen *l* en *k* van „melk" Dit geldt voor alle gesloten lettergrepen waarin die klank voorkomt; bijv.

tektek „snij in stukjes, hak af",
sibekbek „samen van eenzelfden leeftijd zijn",
erdebet-debet „kloppen" van het hart.

---

[1]) In dit woord is *o* ontstaan uit samentrekking van *aoe*; de Filippijnsche talen hebben den vorm *takaoe.* Adr.

Met dit teeken *e* geven wij ook een klank weer, die in verscheidene, meestal éénlettergrepige woorden voorkomt, welke men haast met een *eu* kon transcribeeren, als in het woord „heusch, of leuk", vooral als deze woorden een beetje gemaakt worden uitgesproken, bijv.

tek „gelooven" — *ser* „vol", ook: „scherp van smaak"
seh „aangekomen" — *ben* „donker geworden" van den dag.
ngalemi „verzoenen" — *mel* „zacht, mul" van hout.

NOOT. Deze klank is een lange ĕ, te vergelijken met den Soendaneeschen klank *eu* in *ngadeukeutken* „doen naderen". Juist omdat deze woorden éénlettergrepig zijn en dus den vollen klemtoon hebben, wordt de e gerekt en dus tot een lange pĕpĕt. Adr.

De weinige woorden eischen echter geen apart teeken.

Een enkele maal geeft *e* weer een *e* als in „pet, vet" enz; wij zullen er dan een teeken boven zetten.; bijv.

kètèk „klein" nevenvorm van *kitik;*
mènèk- ènèk „klein zijn, achterlijk";
kalinpètpèt „een insect, lichtkever".

---

§ 7. Aangaande de medeklinkers nog enkele opmerkingen, in zooverre zij moeilijkheden zouden kunnen opleveren bij de uitspraak. De *k* aan het eind van een woord wordt veel duidelijker gehoord dan in het Maleisch; de weergave met *k* is wel het meest juist.

kak „kraai" — *betak* „een boomsoort"
ndjemak „aanvatten" — *gakgak* „opwaarts zien".

Bij woorden als *beka* „gespleten" hoort men bijna twee *k*'s. dus: *bek-ka; kena* „geraakt", *ken-na; teka* „omspitten", *tek-ka* enz. (Men zie het opgemerkte bij de schrijfwijze als de eerste lettergreep een pĕpĕt heeft.)

De half-klinkers *w* en *j* worden duidelijk gehoord; daar wij echter de schrijfwijze van de Kitab Logat Malajoe van Prof. Van Ophuyzen volgen, zullen wij de *w* tusschen *oe* en ē, *oe* en *i, oe* en *a,* niet weergeven, evenzoo de *j* niet tusschen *a* en *i, i* en *o, i* en *oe.* Voorbeelden:

oeē	„ja, toestemmen"	wordt	uitgesproken	als	oewē;
oeili	„wildvarken"	„	„	„	oewili;
boeat	„neem"!	„	„	„	boewat;
ndoah	„kindje sussen"	„	„	„	ndowah;
apai	„welk"	„	„	„	apaji
ngiani	„oppassen"	„	„	„	ngijani;
ioga	„juk"	„	„	„	ijoga;
belioeng	„dissel"	„	„	„	belijoeng.

De *g* luidt als de Hoogduitsche *g* in „Gold".
megasgas „plagerig", *megegeh* „sterk zijn"; enz.

Dj en *tj* zijn teekens voor een enkelen klank; de twee letters waaruit zij bestaan mogen dus nimmer van elkaar gescheiden worden. De uitspraak is als in de Mal. woorden *djadi*, *tjari*. Voorbeelden:
djekdjek „stilstaan",
tjoeliki „bladnerf van den arenpalm."
metjopar „gescheurd" van bladeren.
tjingtjang „hakmoes van allerlei bladeren".

NOOT. In woorden als *kendjoeloe* „streek bovenstrooms" en *kendjahē* „streek benedenstrooms", schijnt de *dj* uit *di* ontstaan te zijn. *Oeloe* „hoofd", *di- oeloe* „boven" (in den zin van „wij gaan naar boven, bergwaarts") *kendjoeloe* = *ke ndi-oeloe* als „plaats van de bron." (*oeloe laoe* „bronnen, oorsprong van een rivier") Vergel. Tob. *oeloe djaē* en *pahaē*).

De *tj* luidt soms, vooral in de streken van het Toba-meer als *ts*; *jintjin* — *tsin-tsin* (Samosir).

Alhoewel er slechts twee teekens zijn in het inheemsche letterschrift voor geprenasaleerde consonanten, kunnen echter alle daarvoor in aanmerking komende medeklinkers geprenasaleerd worden, bijv.

ta mbē „watervat"	*na ndē* „moeder"
ka ntjang „zwerven"	*te ngka* „mogen"
soe mpit „rijstzakje"	*ga ndjang* „hoog"
ro ngga „overhoop"	*ra nting* „brandhout"

De geprenasaleerde *d* wordt door de vrouwen vaak als *ndr* uitgesproken; inplaats van *nandē* hoort men *nandrē*; *ndai* wordt *ndrai*.

De overige medeklinkers zullen wel geen moeite opleveren bij de uitspraak.

§ 8. DE KLEMTOON.

Als regel geldt dat de voorlaatste lettergreep van een woord den hoofdklemtoon heeft.

koeda „paard" *peroemah* „naar huis brengen"
kalindjoehang „dracaena met roode bladeren";
idaboehina „hij wierp iets naar beneden";
sipekpeken „over en weer (elkaar) slaan";
ikatakenna „hij zeide (iets)" enz. enz.

NOOT. Soms valt de klemtoon (rede-accent) op het stamwoord bij woorden met suffix *ken* gevolgd door het pron. suffix *na* (derde persoon). Bijv. *ikatakenna* „hij heeft het inderdaad gezegd"; om nu het stamwoord niet van zijn klemtoon te ontblooten, behoudt het den klemtoon, waardoor men zeggen wil „dat hij het inderdaad genomen, gezegd, gedaan" enz. heeft.

Uitzondering op dezen regel:
heeft de voorlaatste lettergreep een toonlooze *e*, en is de lettergreep open, dan valt de klemtoon op de laatste lettergreep:
medém „slapen, liggen"
gelár „naam"
medák „ontwaken".

Is evenwel de lettergreep gesloten, dan volgt men den gegeven regel, dus:
méntji „muis"
éltep „blaasroer".

Woorden met herhaalden stam hebben een gelijkwaardigen klemtoon op elk deel, aldus:
gakgak „opwaarts zien"
pètpèt „insect"
pekpek „slaan".
lamlam „zacht, lenig".

Het verhalen, dat de Karo-Bataks op een zingenden toon doen *(rendē)* moet onderscheiden worden van „iets in orde vertellen" *(noeriken)*" weergeven", bijv. een verhaaltje aan kinderen doen, een verslag van iets geven.

Den hoofdtoon in den zin heeft het woord dat men wenscht te voorschijn te doen treden, waarop de aandacht moet vallen.

Dit woord wordt dan min of meer gerekt uitgesproken, soms met stemverheffing.

Koeboenoeh ko kari! „Ik sla je straks dood!"

In dezen zin wordt dan *boe* met nadruk en tamelijk lang aangehouden, uitgesproken.

Bij beschrijvingen rolt de stem vrijwel op eenzelfden toon voort, wat soms een werkelijk eentonig geluid is.

DE WOORDSOORTEN.

Het Zelfstandig naamwoord.

§ 9. De zelfstandige naamwoorden in de Karo-Bataksche taal omvatten, behalve algemeene zelfstandige naamwoorden, eigennamen, stofnamen, enz.

Wanneer men alleen let op de beteekenis van een woord in den zin, dan kunnen allerlei woorden als zelfstandige nw. (concreet en abstract) optreden. Bijv.
roemahna „zijn huis"
ngena atēna „zijn toegenegenheid"
oelina „haar schoonheid"

pertangisna „zijn weenen”
besina „zijn (het) ijzer”
sambarna „zijn plaatsvervanger”
terna „zijn snelheid.”

§ 10. Het geslacht, waartoe sommige zelfst. nw. behooren, drukt het Karosch niet uit door den woordvorm. Maar men gevoelt wel verschil tusschen namen van levende en levenlooze voorwerpen. Zoo gebruikt men het pers. voornw. 3den persoon niet gaarne voor levenlooze voorwerpen, zelfs voor dieren niet. Al kent men dus niet een woordgeslacht naar den vorm, men maakt toch onderscheid tusschen mensch en dier en levenlooze voorwerpen. Voorbeelden:

E me sabapna maka mesera kal naloeken ia „dat was de reden dat zij (de stad) zeer moeilijk te overwinnen was”. Fout is dit niet, maar liever gebruikt men hier het onbepaalde vnw. *sa* (na een *n tja*) dat enclitisch wordt gebruikt; zoodat men zegt: *ē me sabapna maka mesera kal naloekentja.*

Er is een brief gebracht; men vraagt: *Isē mabasa?*

„Wie heeft hem gebracht”? en niet: *Isē maba ia?*

Brengt men daarentegen een persoon ergens heen, dan zegt men: *Isē naroehken ia?* „Wie heeft hem gebracht?” Men hoort echter ook wel; *Isē naroehkentja?* Beleefd klinkt dit niet. *Isē nabahsa?* „Wie heeft hem (den boom) geveld?”

§ 11. Woorden die onderscheid maken tusschen mannelijke en vrouwelijke exemplaren heeft men vele.

Koeda „paard, merrie”	*sangkar* „hengst”
biang „hond, teef”	*sangkar* „rekel”
babi „varken, zeug”	*daloe* „beer”
lemboe „koe”	*djenggi* „stier”
kerbo „buffel”	*bergoeh* „stier”
koetjing „poes”	*permal* „kater”
lisik „parkiet”	*agam* „parkiet-mannetje”
ndehara „echtgenoote”	*perboelangen* „echtgenoot”

Om vrouwelijke exemplaren in het algemeen aan te wijzen gebruikt men *beroe- beroe* of *beroena;* voor mannelijke ex. (vogels, planten) *saboeganna.* Zoo heet de mannelijke „papaja-boom” (carica papaya) *mbertik saboeganna;* een „merrie”, als men dat bepaald wil doen uitkomen, *koeda beroe- beroe;*

Van kippen zegt men: *boeat sada boeganna, doea beroena* „neem een haan en twee kippen”. (*manoek saboegan* „de haan”.)

Opgemerkt moet worden het gebruik van *na* achter zulke woorden; men zegt *beroena, sangkarna, permalna,* enz. Dit achtervoegsel *na* is het bezittelijk vnmw. van den 3den persoon enkelv. en wordt achter deze woorden gevoegd om ze te karakteriseeren als onderdeelen van een geheel.

Sangkarna is weer te geven met „de (bij een paar behoorende) hengst". of „de hengst ervan" (nl. van het paar).

Lit teloe manoekna, saboeganna sada „zijn kippen zijn drie, een 'n haan". *Koedana teloe, sangkarna kerina* „hij heeft drie paarden, allemaal hengsten.

Een jongeling heet *anak-perana,* een meisje (huwbare dochter) *si ngoeda-ngoeda.* De afleiding van *anak-perana* is niet heel helder; het kan zijn van *rana,* grondwoord van *ngerana* „spreken", dus „iemand die al voor zich zelven kan spreken"; *ngoeda* „jong, versch, nieuw" tegenover „oud"; dus de „jonge, ongerepte, maagd". Men zegt van het lichaam van een kraamvrouw ook: *ngoeda koelana* „haar lichaam is nieuw, jong, week".

Voor „vrouw" (echtgenoote) heeft men vele bijnamen; wij noemden reeds het deftige *ndehara,* van buitenlandschen oorsprong: het gewone woord is *si-man-bana* „die aan hem is", verder min of meer platte uitdrukkingen als: *beroena* „zijn wijf": *djelmana* „zijn mensch"; *si-merē-babina* „die zijn varkens voert"; *si-erdakan-nakanna* „die zijn eten kookt, enz. Een vrouw gebruikt deze benamingen vaak van zich zelf om zich nederig uit te drukken.

Kemberahen is de titel voor „vorstin"; *adjinta* „schoonvader"; *poetri* „prinses" komt alleen in de verhalen voor en zal wel via het Maleisch in het Karosch gekomen zijn.

Gehuwde vrouwen die kinderen hebben, heeten naar hun oudste kind, dus: „moeder van Sangap" *nandē Sangap* of *Amē Sangap.* Ook geldt dit van den vader; deze heet *Pa Sangap* „vader van Sangap". Deze telenonymische benamingen dienen om het noemen der namen van het andere geslacht te vermijden. *Amē* is ook een liefkoozingswoordje tegenover meisjes, gelijk ons „vrouwtje", jegens kinderen gebezigd. Een kind mag echter nooit „*amē*" tegenover zijn moeder gebruiken.

Voor zoon gebruikt men *anak dilaki,* voor dochter *anak diberoe. Anak* wordt ook wel weggelaten: *piga dilaki, piga diberoe?* „Hoeveel jongens en hoeveel meisjes?" *Dilaki ia kerina* „het zijn allen jongens."

Grootouders onderscheidt men met het woord voor den hoofddoek dien zij dragen, d.i. *boelang* voor den mannenhoofddoek en *toedoeng* voor den vrouwenhoofddoek, dus *nini boelang* en *nini toedoeng* resp. „grootvader" en „grootmoeder" Verder heeft men nog als verwantschapstitels: *rentē* „overgrootvader" en *rentah* (van *entah* „eene uitdrukking van twijfel, of wel") bet-over-grootvader *empoeng* bet-over-overgrootvader *(nini empoeng* „de voorvaderen".)

Voor familienamen zie men verder het Karo-Bataksche Woordenboek van den Heer M. Joustra op *bibi* „tante" *mama* „oom" en „schoonvader", *kalimboeboe* „schoonvader" enz. Wij noemen hier wegens den eigenaardigen vorm nog *toerangkoe* „vrouw van iemands zwager" en *si-metoeandoe* benaming die de vrouw gebruikt, sprekende over „de schoonmoeder van een vrouw".

§ 12. Het getal wordt niet uitgedrukt door verandering in den woordvorm; uit den zin moet men opmaken of het als enkel- dan wel als meervoud bedoeld is. Zegt men: *itoekoerna koeda* dan kan men dit vertalen zoowel in het meervoud als in het enkelvoud, dus „hij koopt een paard" of „hij koopt paarden". *Serpi ma lit* „ik bezit geen (enkelen) dollar" of ook „dollars heb ik niet" (als men geld wil wisselen).

Enkele zelfst. nmw. hebben door het suffix *en* een meervoudsvorm gekregen; bijv. *ingan* „plaats", doch *teloe inganen* „drie plaatsen"; *terpoek* „afdeeling, wijk", *lima terpoeken* „vijf afdeelingen, wijken"; *goegoeng* „verhooging, hoop", *pitoe goegoengen* „zeven hoopen".

Ingan is stellig hetzelfde woord als *ian, iani (ngiani)* „iets bewaken, op iets passen, ergens de wacht houden"; het moet dus met het hieronder-volgende in verband gebracht worden. Het getal van het substantief kan soms dadelijk als meervoud begrepen worden, daar enkele werkwoorden een meervoudsvorm kunnen aannemen door de suffixen *i* of *en*.

Bijv. *mboelak kajoe* „de boom valt om",
mboelaken kajoe „de boomen vallen om."
lawesen kalak „de menschen gingen weg;"
meloeah manoek „de kip is ontvlucht",
loeahen manoek „de kippen zijn ontvlucht",
nogengi boeboe „fuiken uitzetten",
ndaboehi boeah „vruchten naar beneden werpen",
noekoeri tinaroeh „eieren koopen (meer dan een)".

De verklaring van de meervoudige beteekenis dezer suffixen is gegeven bij de behandeling daarvan in het hoofdstuk over de werkwoorden.

Ook de woordherhaling geeft een meervoud te kennen, nl. *anak-anak* „kinderen", *anak-anak i kesain* „de kinderen op het dorpserf"; *toean-toean* „heeren", bijv. in een toespraak, *radja-radja* „de vorsten", van een landschap, of bij een toespraak. Deze meervoudsvorm sluit echter steeds verscheidenheid in: „allerlei kinderen, heeren, vorsten."

§ 13. Samengestelde zelfst. nmw. zijn door nevenstelling en accent-eenheid een begrip of naam geworden.

minak toealah „kokosolie"
roedang gara „roodbloem"
pasar ēloek „zigzagweg"
djoema sabah „nat rijstveld" in tegenstelling met
djoema toehoer of *djoema daraten* „droog rijstveld"
anak beroe „iemands borg"
bapa toea „oom, oudere broer van vader"
nandē ngoeda „jongere moeder" (tweede vrouw van vader).

Een samenstelling is door het accent een eenheid. Wel kan een samengesteld woord nevens den hoofdtoon een bijtoon hebben, maar het hoofdaccent is dat van een enkel woord; daarom komt ook het bezittelijk

voornmw. achter de geheele samenstelling, dus:
nandē-ngoedangkoe „mijn jongere moeder"
anak-beroengkoe „mijn borg"
bapa toeangkoe „mijn oom".

Copulatieve samenstellingen zijn er niet vele:
nandē-bapa „vader en moeder"
dilaki-diberoe „mannen en vrouwen"
anakberoe-senina „de vereischte borgen van elken Batak"
kempoe-kempoe „kinderen en kindskinderen".

Onder de determinatieve samenstellingen kunnen wij brengen:

negeri Belanda	„Nederland"
negeri Tjina	„China (land)"
taneh Djawa	„Java (eiland)"
laoe Wampoe	„de Wampoerivier"
lawet tawar	„het Tobameer"
Teba poelo	„het eiland Samosir"; *poelo* is hier bepaling, waarschijnlijk ter onderscheiding van de kust van het Tobameer, welker bewoners men gewoonlijk *Teba-teba* noemt.

Vruchten benoemd men gewoonlijk met *boeah* „zaad, vrucht".
boeah toealah „kokosnoot"
boeah kembiri „kemirinoot"
maar: *boeah tjimen* is „komkommerzaad", daar *boeah* eigenlijk „zaad" beteekent. Noodzakelijk is het niet steeds *boeah* te gebruiken; bijv. *Boeat toealah bangkoe, teloe ngkiboel* „neem kokosnoten voor mij, drie stuks", is duidelijk genoeg.

Voor vogels en visschen heeft men geen soortnamen; wel hebben er zich mettertijd enkele woorden daartoe geleend, als *noeroeng* „een soort visch" voor, „visch" en *manoek-manoek* (van *manoek* „kip") voor „vogels." Ook *perik* (*perik-perik* „rijstvogeltje") dient wel voor soortnaam van de kleinere vogels.

Behalve het reeds genoemde *roedang* „bloem", gebruikt men ook *boenga* in vaste samenstellingen. *Boenga* beteekent eigenlijk „bloesem", *erboenga* „bloeien". Bepaalde soorten bloemen hebben altijd hun samenstelling met *boenga*, nooit met *roedang*. Bijv.
boenga sapa „een balsaminesoort"
boenga ntjoli „een witte en gele sterk riekende bloem (hedichium coronaria)"
boenga meloer „de melatie"
boenga sempa „de Plumeris acutifolia", de Javaansche kerkhofsbloem.

Van namen die een titel, ambt enz. noemen komen samenstellingen voor als volgt:
radja berempat „viervorst"
pengoeloe balē „die de bale (raad) bijeenroept"

goeroe ketika „de wichelpriester"
pengoeloe mbelin „hoofdpengoeloe" (hoofd over een klein aantal dorpshoofden).
goeroe-Pakpak-pertandang „de zwervende Pakpakpriester".

§ 14. Onder de woordstammen zijn er, die zoowel werkwoordstammen als substantiefstammen zijn, nl.:
van *toeboeh* „geboren worden", *toeboehkoe i Betimoes* „mijn geboorte (had plaats) te Betimoes"; van *reh* „komen", *rebi rehna* „gisteren zijn komen" (kwam hij); van *lawes* „*gaan*", *ndai lawesna* „zooeven zijn weggaan" (ging hij weg).

Bijvoegelijke nmw. kunnen, in den stamvorm, steeds als zelfst. nmw. optreden; bijv. *nembehna la teralang* „zijn boosheid is hevig" (valt niet mee te spotten); *rawana ma nai kelanglang* „zijn woestheid is heel erg."

Ook stamwoorden van bijwoorden kunnen zelfstandig optreden; bijv. van *meter* „snelzijn", *terna mekelek* „zijn snelheid is zeer groot".

§ 15. De betrekking tusschen substantief en andere naamwoorden wordt uitgedrukt door voorzetsels, behalve in den tweeden naamval. De tweede naamvalsvorm, die zoo aanstonds zal worden opgegeven, is reeds verouderd, behalve die met *i*, welke nog wel in gebruik is. Het voorzetsel van den genitiefvorm is *oe, noe, ni* of *i*.

anak oe bapa
anak noe bapa
anak ni bapa
anak i bapa
} „vaders kind"

De vorm met *i* is soms twijfelachtig; ik hoorde hem meestal in verband met namen, zoodat het de vraag is of *i* niet een genitief-vorm van *si*, het lidwoord bij eigennamen kan zijn. Dit is zeker het geval bij *ni*, en hieruit volgt dat *oe* en *noe* ook identisch zijn, want zij staan tot elkaar in dezelfde verhouding als *ni* tot *i*. Nu zijn *ni* en *i* lidwoorden van het woord dat in den genitief staat. De samenstelling is dus te ontbinden in de leden *anak* en *(n)i bapa*. Wat *noe* betreft dit is identisch met het als onbepaald voornaamwoord bekende *anoe* „ding, zaak, dinges, dit of dat", hetwelk ook als betrekkelijk voornmw. opgevat kan worden. Zoo is dus de samenstelling *anak-noe-bapa* op te vatten als „kind, dat van den vader". Waar *ni* is gebruikt, is *bapa* als eigennaam „Vader" op te vatten; waar *noe* staat, is *bapa* algemeen zelfst. nmw.

Overigens wordt de tweede naamval alleen uitgedrukt door samenstelling:
roemah bapa „vaders huis"
doeit mama „oom's geld"

Deze samenstellingen zijn dus accent-eenheden; aan de uitspraak is te bemerken, dat men met een samenstelling te doen heeft.

De genitief van bezit kan ook uitgedrukt worden door den bezitter het predikaat *empoena* te geven (*empoena* „bezitter van"), hetwelk dan weder in betrekking staat tot het „bezetene", bijv. *badjoe, bapa empoena* „de jas van vader"; de jas, vader is zijn bezitter; *badjoe ēnda bapa empoena* „deze jas is van vader", deze jas, vader is zijn bezitter.

Over de afgeleide substantieven (het actief- en passiefverbaal-substantief naar van der Tuuk) zal na de werkwoorden gehandeld worden.

HET BIJVOEGELIJK NAAMWOORD.

§ 16. Met bijvoegelijk naamwoord duiden wij een woord aan, (onverschillig van welke soort), dat de door een substantief genoemde zelfstandigheid bepaalt, een eigenschap daarvan noemt, of zijne beteekenis beperkt.

Allereerst zijn er bepalingen die met het substantief zoo één geworden zijn, dat zij samen als een nieuw substantief kunnen gelden. Bijv. Er zijn varkens met een witte vlek voor den kop; deze noemt men *babi palit; palit* beteekent „met den vinger ergens een stip van sirihkalk maken", wat men ook weleens op het gelaat van menschen doet.

Kedē Tjina „chineesche winkel", in tegenstelling met *kedē Batak* „Bataksche winkel", niet omdat de daar verkochte waren specifiek Chineesch of Bataksch zijn, maar omdat de eigenaar een Chinees of Batak is.

Rimo Keling eigenlijk „klingaleesche lemoen", maar niemand weet meer hoe deze bepaling ontstaan is.

Bapa ngoeda „oom, jongere broer van vader" in tegenstelling met *bapa toea* „oom, oudere broer van vader".

Nandē ngoeda „jongere moeder" (nl. de tweede vrouw die vader genomen heeft), al is zij in leeftijd ouder dan de moeder die den spreker gebaard heeft.

§ 17. Bij attributief gebruik volgt het bijv. nmw. het bepaalde woord, nl.:

anak goetoel „ondeugende jongen",
koeda djahat „boosaardig paard"
sapo kitik „klein tuinhutje".

Bij predikatief gebruik gaat het bijv. nmw. vooraf, nl.:

goetoel anak ē „dit kind is ondeugend"
megara matana „zijn oog is rood"
bajak ia „hij is rijk"
metoea bapa „vader is oud".

§ 18. Gelet moet worden op het gebruik van *si* (betrekkelijk vnmw.) dat als lidwoord vóór het adjectief wordt geplaatst, waardoor het substantief, als onderwerp van den zin, meer nadruk krijgt, daar door het gebruik

van *si* het adjectief als predikaat een weinig meer van het subject wordt verwijderd, waardoor dit meer komt alleen te staan.
bapa toea „oom, oudere broer van vader"
bapa si ntoea „vader is de oudste" (onder zijn broers)
enggo metoea bapa „vader is al oud"
roedang gara „roodbloem" (een soort)
roedang si megara „de roode bloemen" (geen bepaalde soort)
ngasoep kam nangkih toealang mandē angin, bandoe akoe, nina beroe Patimar „als je in staat bent een (honig) bijen-boom, die schuin gaat staan door den wind (vanwege zijn hoogte) te beklimmen, dan word ik je vrouw, zeide beroe Patimar." Maar.... *E maka ngadi entah sitahoen, doea tahoen, la nai inangkih toealang si mandē angin* „daarom hield (men) op, een jaar, twee jaar, niet meer werd beklommen de door den wind scheefgaan-staande bijenboom (Compassia of Koompassia parviflora).
pengoeloe mbelin en *pengoeloe kitik* zijn „hoogere en lagere dorpshoofden" als rang bedoeld. Heeft men echter in een vorstendom het voornaamste hoofd op het oog, dan vraagt men naar den *pengoeloe si mbelin*. Spreekt men over een bepaald dorpshoofd van lageren rang, dan spreekt men over den *pengoeloe si kitik*.

Si Biring is een naam gegeven aan een meisje, omdat zij van den *Simbiringstam* is; zeide men daarentegen *si Mbiring*, dan zou dit onaangenaam klinken, daar dit dan „de Zwarte" zou beteekenen.

Beras bentar „witte rijst"
beras si mbentar „rijst, die men door stampen wit heeft gemaakt".

§ 19. Afgeleide substantieven worden op dezelfde wijze bepaald als gewone substantieven.
perdalinna moehoer-oehoer „schommelend zijn gang"
mesangat pertangisna „hevig zijn weenen"
perampoesna ma nai kelanglang „heel erg is zijn drift"
medjilē perbahanenna „schoon is zijn werk".

§ 20. Uit het voorafgaande is reeds gebleken dat bijv. n.w. als *belin*, *kitik*, *gedang*, *goetoel*, enz. ook als zelfst. n.w. kunnen optreden en dus ook bezittelijke voornmw. als suffixen kunnen achtervoegen; bijv. *belinna* „zijn grootte"; *kitikkoe* „mijn kleinte"; *goetoelndoe* „uw ondeugd". Ook de zg. werkw. met prefix *me* treden op als bijv. n.w. maar meer predicatief dan attributief. Deze werkw. die tot de bv. n.w. gerekend moeten worden, kunnen als adjectief optreden, alhoewel zij meer doen dan alleen een eigenschap noemen. In dit geval zijn zij voorzien van het voorvoegsel *me*, dat ze tot predicaten maakt. *Megara* is eigenlijk „rood zijnde"; in den stamvorm, dus zonder prefix *me*, zijn deze woorden substantief.
oeis megara „rood goed"
garana mehoeli „de roode kleur ervan is mooi"

tjakapna mekaroes „zijn taal is onbeschoft"
karoesna tjakapna la nai langlang „het onbeschofte van zijn taal is heel erg"
gatelna mesangat „de jeuk is hevig"

Uit deze voorbeelden blijkt, dat de w. w. met prefix *me* wel kunnen optreden als bijv. n.w., maar dat juist het prefix *me* veroorzaakt, dat ze predikaten zijn.

Hetzelfde geldt van de w.w. met prefix *er* (Mal. ber-, Tob. mar-). De stammen kunnen meest alle als substantief optreden in zoo verre ze geen nominalenvorm hebben met prefix *per,* waarover later. Waar zij vertaald kunnen worden met een verleden deelwoord kan men ze met bijv. n.w. gelijkstellen.

DE VERGELIJKING.

§ 21. De vorming van de trappen van vergelijking levert weinig moeilijkheden op. De drie gewone graden zijn de volgende.
boedjoer „eerlijk"
boedjoeren „eerlijker"
si boedjoerna „eerlijkst".

De vergrootende trap krijgt dus *en* als suffix, terwijl de overtreffende trap het prefix *si* en suffix *en* heeft.

Bij de predikaten met het prefix *me* valt op te merken, dat het prefix *me* in den comparatief wegvalt.
mehoeli „mooi zijn"
oelin „mooier zijn"
si mehoelina „de mooiste" (zijn)
ntegoeh „stevig"
tegoehen „steviger"
si ntegoehna „stevigst".

Soeratkoe medjilē „mijn schrift is schoon"
soeratndoe djilēn „uw „ „ schooner"
soeratna simedjilēna „zijn „ „ het schoonst".

Onregelmatig is *belin* „groot"; *beliden* „grooter"; *simbelinna* „de grootste".

§ 22. De excessief, dien wij met „te" uitdrukken, wordt gevormd door *sa* achter het woord te plaatsen (na een *n* wordt dit *tja*).
„te mooi" *mehoelisa.*
„te groot" *mbelintja.*
„te lang" *nggedangsa.*

§ 23. Voor de bijwoorden geldt dezelfde regel als voor de bijv, n.w. Voorbeelden:

pedas „vlug"
pedasen „vlugger"
si pedasna „vlugst".
meter „snel"
teren „sneller"
si meterna „snelst".
pedassa „te vlug".
metersa „te snel".

§ 24. De betrekkelijk overtreffende trap wordt gevormd door het woordje *kal* „zeer".
mbelin kal „bijzonder, zeer groot"
mekapal kal „ „ , „ dik"
mesoei kal „ „ , „ pijnlijk".
Verder worden de bijwoorden *mesangat* „zeer, hevig"; *mekelek* „zeer, boven, matig" ook voor dit doel gebruikt. Deze woorden komen soms tezamen voor: *mesangat mekelek soeina* „zeer, zeer hevig is zijn pijn; buitengewoon pijnlijk". Beide kunnen ook nog trappen van vergelijking vormen:
mesangat, sangaten, si mesangatna „hevig, heviger, hevigst."
mekelek, keleken, si mekelekna „zeer, erg, erger".

§ 25. Een superlatief in eigen kring, dat wat excelleert onder zijns gelijken, wordt gevormd door *si* zonder suffix *na*. Bijv. hier liggen allerlei sarongs, deze is mooi *(medjilē)*, deze is mooier *(djilēn)*, deze is de mooiste van die alle *(si medjilē*, niet *si medjilēna)*. Deze superlatief verklaart bestaande uitdrukkingen als: *akoe anak si ntoea* „ik ben de oudste (zoon)"; *ia agingkoe si ngoeda* „hij is mijn jongste (niet jongere) broer". *Enda tambar si ntoea* „dit is het echte, ware, oorspronkelijke geneesmiddel".

Wellicht is deze vorm de oorspronkelijke voor den overtreffenden trap; later heeft men er nog *na* bijgevoegd als nadrukswoordje, dat in het Karosch vaak voorkomt om een uitdrukking sterker te maken.

§ 26. Men moet verdacht zijn op eenige eigenaardige trappen van vergelijking, die enkele woorden aannemen, welker vorming in onze taal niet mogelijk is. Zoo van:
taloe: *taloe ia* „hij heeft het afgelegd"
taloēn kam „gij hebt het erger afgelegd"
ia si taloena „hij heeft het het ergst afgelegd".
taloe kan ook vertaald worden met „niet bestand tegen, verloren hebben, de mindere, de overwonnene zijn".
Adi toealah, arah darat saboet, basenna soedoe, basenna djoekoet „wat de kokosnoot aangaat, buiten zitten de vezels, meer naar binnen de harde schil, nog meer naar binnen het vruchtvleesch". *Basen* is hier de comparatief van *ibas (bagas)* „in", thans een voorzetsel dat voor allerlei dienst doet.

DE VOORZETSELS.

§ 27. De meest gebruikelijke voorzetsels zijn:
i dat „de plaats waar",
koe dat „de richting naar",
nari dat „de richting vanwaar" aanwijst.
Voorbeelden:
bapa i roemah „vader is in huis"
bapa koe roemah „vader gaat naar huis"
bapa i roemah nari „vader komt van huis".

Nari komt achter het woord welks naamval het aanwijst (regeert), en eischt meestal nog een ander voorzetsel, als *i*, *ibas*, *idas* enz. Bijv.
i roemah nari „van huis" (uit)
ibas akoe nari „van mij" (uit)
idoer bapa nari „van vader" (uit, afkomstig)
idas nari „van boven" (neerkomende).

§ 28. Genoemde voorzetsels worden weer uitgebreid met substantieven, die de plaats „binnen, buiten, onder, achter, boven" aanwijzen en met *i*, *koe* of *nari* verbonden, weder nieuwe preposities vormen, die duidelijker zijn dan een dier drie op zich zelf.
Bijv. *ibas* soms *ibagas* „binnen, in" (Tob. *bagas* „huis, diep", de laatste beteekenis is in het Kar. *bages);*
idarat „buiten"; *arah darat* „aan den buitenkant"; (*daraten* „land, het droge" tegenover „zee"; *djoema daraten* „droog rijstveld" tegenover *djoema sabah* „nat rijstveld").
idoeroe „in, bij" (van *doeroe* „kant" van iets).
ibas of *idoeroe ia nari* „van hem uit" of „van hem afkomstig".
ipoedi „achter"; *arah poedi* „achter langs";
ilebē „voor"; *arah lebē* „voor, voor langs";
ibabo of *ibobo* „boven, bovenop, op";
idjēnda nari „van hier" (uit);
Dezelfde woorden kan men met *koe* weer samenstellen, als:
koebas „naar binnen"
koedarat „naar buiten"
koedjēnda „naar hier" (herwaarts)
koebabo „bovenop" (plaatsen).
Koedoeroe wordt als prepositie weinig gebruikt, daar het ook de beteekenis heeft van „naar den kant gaan", „zijn gevoeg doen". Waarschijnlijk is *koedoer*, dat gebruikt wordt gelijk *koebas*, een samentrekking van dit voorzetsel; zoo ook heeft men *idoeribas*.

§ 29. Inplaats van *i* wordt vaak *ibas* gebruikt, daar *ibas* geheel voorzetsel geworden is, dat „in, bij, op" kan beteekenen. Wil men echter bepaald

zeggen dat het „binnen, in" moet beteekenen, dan verandert de nadruk. *Ibas* als gewoon voorzetsel, in een zin als: *la lit ibas akoe* „ik heb het niet", (niet aanwezig in, bij mij), heeft op beide lettergrepen een gelijken nadruk. Wil men echter antwoorden op de vraag: „waar is de man?" dan valt het accent op de laatste lettergreep, als men zegt: *ibás*! „binnen!" nl. in huis.

Arah (Mal. „richting") is algemeen in gebruik in de beteekenis van „langs, door middel van". Bijv. *Arah akoe dat ia badjoe ēnda* „door mij kreeg hij dit jasje". *Arah embang ia koedas* „langs de steilte kwam hij omhoog". *Arah akoe nakanna* „hij krijgt van (door) mij zijn eten." *Arah apai ia koebas?* „Waar langs kwam hij naar binnen?" (hoe is hij binnen gekomen?).

Soms hoort men ook *arahsa* „door hem, vanwege hem, door middel van hem"; *Seh i* en *seh koe* worden beiden gebruikt. *Seh* beteekent „aangekomen". *Seh i roemah* „in het dorp aangekomen"; *erdalin ia seh koe roemah* „hij liep tot aan het dorp" (*roemah* beteekent zoowel „huis" als „dorp"). *Seh* is ook verbaalstam van *nehken* „iets doorzetten". *Isehkenna peratēnna* „hij zette zijn wil door"; *peratēn Dibata seh koe kita, tapi peratēnta la seh koe Ia.* „Gods wil reikt wel tot ons, maar onze wil niet tot Hem"; een uitdrukking om onze volstrekte afhankelijkheid van God aan te duiden.

Ras „met, mede"; *akoe ras bapa koe tiga* „ik ga met vader naar de markt". *Ras kita koeroemah* „laten wij (samen) naar huis gaan".

„Met, middel" (instrumentalis) is *aloe*, meestal *saloe*. *Ibenterina akoe saloe batoe* „hij wierp mij met steenen".

„Aan" *man; iberēkenna doeit man bana* „hij gaf hem geld"; *kai kari koerang pindo man si-man-bangkoe* „wat er tekort (mocht zijn) vraag dat straks aan mijn vrouw". *Man* wordt vaak weggelaten als het voor het woordje *ba* komt te staan, dat persoonlijke voornw. vormt met *ngkoe, ndoe, na* enz. Het voorzetsel *man* is stellig een samentrekking van *mahan* „maken, doen"; reeds wezen wij op de uitdrukking *man kai?* „Waartoe?" In het verhaal SiLaga Mān lezen wij: *Ola tempi kampilta ē, nina bapa, gelah tabah boeah ndai mahan ranting* „Voorwaarts, draag onzen kampil in je doek op den rug, zeide de vader, opdat wij den ficus-boom vellen om er brandhout van te maken (tot brandhout)".

Zeldzaam is het gebruik in den zin als: *dilawes ia mbiar ia benē barang. Ma bage teman kerina, ibahan sakalak man tading i sapo ēnda* „indien hij wegging was hij bang dat de goederen verloren zouden raken. Niet alzoo vrienden, één maken (wij) tot blijver in de tuinhut". *Tading* vertaalden wij hier met „blijver", daar *man tading* een zeldzame uitdrukking is en moeilijk weer te geven is met „om achter te blijven". *Tading* is mij alleen als stamwoordelijk werkwoord „blijven, achterblijven" bekend.

Pindo kari bangkoe „vraag 't straks mij"; eigenlijk *man bangkoe* „aan mij"; *koeperaih doeit bana* „ik leen hem geld"; eigenlijk „*man bana* „aan hem"; *bandoe pagi sabah ēnda kerina* „aan U later al deze bevloeide rijstvelden"

(gij zult ze erven); *man bandoe* „aan U" kan men ook zeggen. Het klinkt dan echter nogal deftig.

Met *man* wordt ook het passief-verbaalsubstantief gevormd; waarover later bij de behandeling der afgeleide substantieven. Het beteekent dan soms ook „om": *doeit enda man raihen* „dit geld is om geleend te worden"; *man berēnken* „wat gegeven moet worden, om te geven"; *boeloeng ēnda biak man pangān* „deze bladeren zijn een soort om gegeten te worden; die eetbaar zijn".

Andere voorzetsels zijn: *kata, ngata, empak, kempak, tarē,* welke alle ongeveer met „tot" vertaald kunnen worden. Plaatselijk is het eene woord meer in gebruik dan het andere. In een zin als: *nina kata akoe* „hij zeide tot mij", kan men *kata* vervangen door *ngata, empak, kempak, tarē.* Of *kata* verbaalstam is van *erkata* „geluidgeven, zeggen" en van *ngataken* „zeggen, bevelen" valt niet te beslissen.
Tarē is verbaalstam van *narē* „opzien, omhoog zien"; *narēken* „ophouden", bijv. een zak om er iets in te kunnen doen. *Kempak* beteekent ook „in de richting van"; bijv. *lawes ia kempak Bandar Baroe* „hij ging in de richting van B. B. *Empak* is ook als substantief in gebruik, maar slechts in een enkel mij bekend geval en dan = Tob. *ompak* „splinter"; Bij het tandenvijlen, wanneer de priester een stuk van een tand afgeslagen heeft, zegt men: *nehen empakna!* „Kijk naar het afgeslagen stuk!" (van den tand) nl. waarheen het gesprongen is (waaruit men het lot van den patiënt opmaakt). *Rempak-rempak* „allerlei afval".

§ 30. Omtrent het gebruik der voorzetsels moet nog opgemerkt worden, dat men bij voornaamwoorden meestal samengestelde voorzetsels bezigt. Men zegt niet *i akoe*, maar *ibas akoe* of *idoer akoe:*
ibas akoe la lit doeit „ik heb geen geld".
doeit la lit ibas akoe „geld heb ik niet".
soehsah nari ibas ia „hij heeft niets dan ongemak".

NOOT. Dit zijn eigenlijk beleefdheidsvormen; *ibas akoe* is minder aanwijzend dan *i akoe;* evenals „ten uwent" in onze taal beleefder is dan „bij U". *I* wijst nu niet dadelijk naar *akoe*, maar naar *baskoe* „mijn oppervlak". Om dezelfde reden zegt men in het Maleisch niet *ka akoe, dari akoe*, maar *kepadakoe, daripadakoe*, d. i. naar mijne plaats (*pada*), van mijne plaats; want *padakoe* „mijne plaats" mag men wel wijzen, maar mijzelf niet. Men zegt beleefder „ik eet van avond ten paleize", dan „ik eet bij de koningin" „ik kom ten uwent", dan „ik kom bij U". In het Sangireesch zegt men *solong anoen iamangkoe* „naar het gebied van mijn vader", en niet *solong iamangkoe* „naar mijn vader"; dat is onbeleefd, al is de beteekenis eenvoudig „naar mijn vader". Adr.

Koe wordt dikwijls vervangen door *ndahi* „naar iets toegaan, iemand bezoeken". *Lawes ia koe toean* „hij ging naar den heer, den heer bezoeken" *idahina djoemana* „hij ging naar zijn rijstveld"; *idahina ia koedas* „hij ging hem boven bezoeken, hij ging naar boven naar hem toe."

Bij tijdsbepalingen wordt vaak *toepoeng* of *noepoeng* gebruikt. *Toepoeng* of *noepoeng* „juist op" een zekeren tijd. *Ibas oeari ē* „op dien dag", maar *toepoeng oeari ē kal* „juist op dien dag".
Tandē en *tandes* komen beiden voor in de beteekenis van „na"; *tandē empat mberngi* „na verloop van vier nachten"; *tandes empat tahoen* „na verloop van vier jaren". *Tandē* komt voor in de beteekenis van „geleund staan"; *tandesseh* „aangekomen, tot aan toe".

Het werkwoord *ngenehen* „kijken, iets" komt ook voor in de beteekenis van „ten opzichte van, ten aanzien van". Bijv. *mekoeah atēndoe ngenehen akoe* „wees barmhartig ten opzichte van mij"; *mbiar ia ngenehen toean* „hij is bang voor mijnheer".
Lako wordt gebruikt in den zin van „tot, dienende tot". *Lako kai ia koedjē? Erdjoedi ningkalak* (uit een gedichtje) „Tot wat is hij daarheen gegaan? Om te dobbelen, zegt men." Meest wordt dit woord gebruikt in vragende zinnen en dan als substantief, bijv. *kai lakonna?* „Wat is zijn gebruik?" *Bahan ēnda lako peringet-ingeten empak akoe* „doet dit tot mijne gedachtenis".

DE WERKWOORDEN.

§ 31. Naar den v o r m kunnen wij de werkwoorden indeelen in:
A. Stamwoordelijke werkwoorden;
B. Afgeleide werkwoorden en wel
I. die een of meer prefixen en daarbij al of niet een suffix of infix hebben;
II. die een suffix en daarbij al of niet een of meer prefixen hebben;
III. die een infix en daarbij al of niet een prefix hebben.
Tot I behooren die met het prefix:
me bijv. *mehoeli* „mooi zijn",
er „ *erdjoema* „een rijstveld bewerken, akkeren".
Dan: die met geprenasaleerden beginklank van den stam.
Verder: die met het causatieve prefix *pe* (pe I);
„ „ „ *niet* causatieve prefix *pe* (pe II);
„ „ „ prefix *per;*
„ „ „ „ *tji;*
„ „ „ „ *ki;*
„ „ „ „ *ke;*
„ „ „ „ *mari;*
„ „ „ „ *nge of ngi;*
„ „ „ „ *si.*
Tot II behooren die met het suffix *k e n;*
„ „ „ „ „ *i.*
„ „ „ „ „ *en.*

Tot III behooren die met infix *em* of *oem*;

„ „ „ „ *in*;

„ „ „ „ *el*;

„ „ „ „ *er*.

Daarna zal het passief gebruik van het werkwoord met de vormen *ke . . . . en* en *ter* besproken worden.

§ 32. Naar het gebruik kunnen de w. w. in transitieve en intransitieve verdeeld worden. Intransitief zijn de stamwoordelijke w. w. en die met het prefix *er* en *me*. Voorbeelden: *koendoel* „zitten", *akoe koendoel ibas amak* „ik zit op de mat". *erkeleng atēna man bangkoe* „hij heeft mij lief" (eigenlijk „zijn lever is lief jegens mij"). *metoeda ia ngenehen oerang-toeana* „onbehoorlijk is hij ten opzichte van zijn ouders;" *tapi lawes kentja nandēna ndai ngerabi akoe sada koedjoema nandē, nina anak ndai* „maar toen de moeder wegging om te wieden, ik ook mede moeder, naar het veld, zeide het kind."

tading ka i roemah ia „zij bleef weer achter in huis" (of het dorp) *maka sangana bagē nina roesoer djanahna lompat-lompat lebē koe toerē, djēnari koeteroeh, piah koedas bidē, piah nangkih toealah* „en, terwijl zij aldus telkens zong en op en neer sprong, eerst naar het voorgalerijtje, vervolgens op den grond, eindelijk op de omheining, eindelijk klimmende in een kokospalm".

Al deze werkwoorden als *koendoel* (zitten), *lawes* (weggaan), *tading* (achterblijven), *lompat-lompat* (op en neer springen), kunnen niet anders dan als intransitieve w. w. opgevat worden. In nominale zinnen zijn zij de naamwoordelijke bepalingen van het onderwerp.

Hetzelfde geldt voor de vormen met prefix *me*; daar het Karosch geen koppelwerkwoord bezit, doen zij den dienst van predikaten. „Deze man is oud" moet dus vertaald worden met: *kalak ēnda metoea* „deze vrouw is schoon" met: *diberoe ndaē medjilē*.

De werkwoorden met *er* hebben ook steeds betrekking op het onderwerp en kunnen meestal met een verleden deelwoord weergegeven worden. Waar zij als reflexieve w. w. optreden komt dit te meer uit, daar het onderwerp ook het voorwerp van den zin is. *Erboerih ia* „hij wascht zich"; *roekoer ia* „hij overlegt bij zichzelven"; *maka kentja moelih ia i laoe nari tangis-tangis me ia djanahna rendē* „toen zij van het water terug kwam, weende zij en zong".

§ 33. Transitief zijn de werkwoorden die uit hun aard reeds transitief zijn of die door voor- of achtervoegsels transitief geworden zijn. Bijv. van *koendoel* „zitten", *ngkoendoeli* „op iets zitten",

ikoendoelina amakkoe „hij is op mijn mat gaan zitten",

van *mehoeli* „fraai", *pehoeli* „iets fraai maken",

ipehoelina roemahna „hij maakte zijn huis fraai" (ook in den zin van repareeren).

erkeleng atē „liefhebbend van hart zijn",
ikelengina kajoe ē „hij spaarde den boom", (kapte hem niet om).

Vele zijn afgeleid van stammen die alleen als substantief in gebruik zijn, zooals van *tandoek* „horen"; *nandoeki* „iets van horens voorzien", bijv. een Bataksch huis; *sira* „zout"; *nirai* „iets zouten", zout bij iets doen; van *soekoel* „heft"; *noekoeli* „iets van een heft (gevest) voorzien" enz.

Die uit hun aard transitief zijn hebben als stamwoord reeds beteekenis als imperatief, bijv. *boeat!* „neem!" *pekpek!* „sla!" *benter* „werp!" waarbij dan steeds aan een voorwerp gedacht wordt dat genomen, dat geslagen, of waar naar geworpen wordt. Eigenlijk dient men *boeat!* dus te vertalen met „neem 't!" *pekpek!* met „sla 't!" *benter!* met „werp er naar!"

Deze transitieve werkwoorden kunnen alle eene vervoeging ondergaan, hetwelk wel het eigenlijke kenmerk van deze w.w. is. Deze vervoeging zal hieronder verder behandeld worden bij de transitieve werkwoorden. Zoo ook de wijziging in beteekenis die sommige ondergaan door aanhechting van suffixen. Enkele voorbeelden van transitieve werkwoorden mogen hier volgen in korte zinnen.

Rebi koeboeat latjina ibas pekenndoe „gisteren heb ik Spaansche peper genomen uit Uw tuin".

Pepagina ibabana koe perpandēn „den volgenden morgen bracht hij 't (ijzer) naar de smidse".

Sangana ia ngemboes, ibahanna me toeri-toerin „terwijl hij den blaasbalg trok (op en neer deed gaan), maakte (vertelde) hij een verhaal".

Maka sangana koetabah boeloeh ndai, ipantemna pedi; irēwasna ka koeliki idas „juist toen ik de bamboe kapte, spiesde zij een bamboe-rat; zij ving (als met een net) een kiekendief van boven".

DE STAMWOORDELIJKE WERKWOORDEN.

§ 34. Deze soort van werkwoorden worden aldus genoemd omdat men ze niet aan eenigen vorm als zoodanig kan herkennen. Het zijn alle grond- of stamwoorden, waarvan door pre- of suffixen weer andere werkwoorden gevormd kunnen worden. Ze zijn dan in den grond der zaak ook geen werkwoorden, alleen het gebruik stempelt ze als zoodanig; ze zijn meer richtingswoorden of bewegingswoorden; naar den vorm komen ze de bijwoorden en de tusschenwerpsels het meest nabij. Voor het Toba-dialect gaf van der Tuuk de volgende soorten aan, die ook voor het Karosch kunnen gelden, behoudens de hierondervolgende opmerkingen.

a. Klanknabootsende w.w. die dikwijls uit herhaling van wortels zijn ontstaan, soms met klinkerafwisseling.
roeprap „nabootsing van geweerschoten"; *dideng* „wiegelend een slaapliedje zingen"; tihtih „een kind op de armen wiegen";

roekrak „dissoneerend, rommelig"; *boerbar* „in wanorde dooreen"; *roesroes* „uit een boom glijden"; *daldil* „ongelijk van lengte zijn"; enz.

b. werkwoorden die een beweging, houding of toestand aanduiden, als: *lawes* „gaan"; *reh* „komen"; *djekdjek* „stilstaan"; *noenoe* „suffen", „zitten te suffen"; *kiam* „wegloopen"; *tek* „gelooven"; *toendoeh* „slapen, slapende zijn"; enz.

c. Werkwoorden die een teweeggebrachten toestand aanduiden, als: *loeam* „kokend" van water; *ser* „volgeloopen" van de palmwijnkoker; *toeboeh* „geboren, te voorschijn getreden" van menschen, een enkele maal ook „al opgekomen" van planten; *bajak* „rijk zijn"; *padjek* „rechtop staand"; *pantek* „opgericht staan" *pintoe* „gesloten"; *poeltak* „uitgekomen, opgekomen" van de zon, „doorboord" door geweld van binnen uit, „geëxplodeerd" enz.

Uit deze verdeeling blijkt reeds dat het onjuist is deze woorden werkwoorden te noemen, vooral de derde soort, die een teweeggebrachten toestand noemen. Met hun onderwerp vormen deze woorden een nominalen zin; aan den vorm is het niet te zien of men een werkwoord, dan wel een adjectief voor zich heeft. In zinnen als: *kiam akoe* „ik loop weg", en: *goetoel akoe* „ik ben ondeugend" is het aan den vorm niet te zien of men met een werkwoord, dan wel met een bijv.n.w. te doen heeft. Men moet dus op de beteekenis, die het woord in den zin heeft, afgaan.

§ 35. In vele gevallen geeft echter het suffix *en* een middel aan de hand om licht te verspreiden over den aard van het woord. Nemen wij de bovengenoemde woorden *kiam* en *goetoel*. Wanneer wij achter *kiam* en *goetoel* het suffix *en* plaatsen, dan wijzigen zich hunne beteekenissen als volgt:
kiam wordt een meervoudsvorm,
goetoel wordt een comparatief,
kiam akoe „ik liep weg"; maar: *kiamen kalak kerina* „alle menschen liepen weg".

Daarentegen: *goetoel akoel* „ik ben ondeugend", maar: *goetoelen kam* „gij zijt ondeugender".

Door deze proef zien wij dat er stamwoorden zijn die verbale beteekenis hebben en stamwoorden die meer een adjectieve beteekenis hebben. In beide gevallen heeft dus het suffix *en* vermeerderende beteekenis; bij die met verbale beteekenis duidt deze meervoudsvorm het meervoud der handeling aan, waardoor ook het onderwerp meervoudig wordt; bij die met adjectieve kracht beteekent het eene vermeerdering der eigenschap en daardoor een comparatief:

Voorbeelden van w. w. met meervoudsvorm.
lawes „gaan"; *lawesen kalak kerina* „allen gingen weg"; de een na den ander ging weg.
reh „komen" *rehen kalak kerina koe roemah pengoeloe* „alle kwamen naar het huis van het dorpshoofd".

Voorbeelden van den comparatiefvorm:
tek „gelooven"; *teken akoe kam asang ia* „ik geloof U meer dan hem".
boedjoer „eerlijk"; *boedjoeren langkahna asang langkahndoe* „eerlijker is zijn gedrag dan Uw gedrag".
tjēda atē „verdrietig, bedroefd"; *tjēdān atēkoe asang atēndoe* „ik ben bedroefder dan gij".

Enkele woorden kunnen zoowel den meervoudsvorm aannemen als den comparatiefvorm, bijv. *tjēda* „stuk, verwoest"; *roemah kerina enggo tjēdān* „alle huizen zijn verwoest", hebben geleden. Hier is *tjēdān* meervoudsvorm, in het boven gegeven voorbeeld is *tjēdān* comparatiefvorm.

§ 36. In de vorige paragraaf spraken wij voortdurend over den comparatiefvorm. De stamwoorden die den comparatiefvorm kunnen aannemen, komen ook met den superlatiefvorm voor, wat nog meer hun adjectieve beteekenis doet uitkomen. Bijv.
goetoel akoe „ik ben ondeugend"
goetoelen kam „gij zijt ondeugender"
si goetoelna ia „hij is de ondeugendste".
Zij gedragen zich dus geheel als bijv. n. w. Zie aldaar.

§ 37. Over het syntactisch gebruik moet nog het volgende opgemerkt worden. Als op deze werkwoorden den nadruk valt staan ze voorop; bijv. „als er gevaar is, loop ik hard weg" *adi kebiaren kiam akoe*; maar: „niet hij, maar ik liep weg" *labo ia, tapi akoe kiam.*

De werkwoorden met prefix *me.*

§ 38. Over den vorm van deze werkwoorden (door van der Tuuk: kwalificeerende werkwoorden genoemd) is het volgende op te merken.

a. Het voorvoegsel wordt doorgaans zonder nadere verandering voor den stam gevoegd; bijv.
van *hoeli* — *mehoeli* „mooi zijn"
„ *lantjē* — *melantjē* „achteloos zijn"
„ *loemat* — *meloemat* „fijn zijn", aan fijne stukjes
„ *ripoek* — *meripoek* „aan gruizels zijn".

b. Voor een grondwoord met b of t beginnende valt de e van het voorvoegsel uit, zoodat *meb* tot *mb* en *met* tot *nt* wordt; voorbeelden:
van *belin* dus niet *mebelin* maar *mbelin* „groot zijn"
„ *tegoeh* dus niet *metegoeh* maar *ntegoeh* „stevig zijn"; (het Tob. houdt in dit geval ma, dus *mabolon, matogoeh*).

c. Wanneer het grondwoord met een k l i n k e r begint heeft samentrekking plaats, dus van *oerde* — *moerde* „slordig zijn"; *andē* — *mandē* „schuin oploopende"; *amboer* — *mamboer* „uitgestort zijn", gemorst zijn.
In een enkel geval heeft dit ook plaats als het grondwoord met een *h* begint, nl. van *hēla* vormt men niet *mehēla* maar *mēla* „beschaamd zijn".

Het stamwoord, waarvan enkele dezer werkwoorden zijn afgeleid, is ook soms de stam van een transitief w.w.; zoo: *metinggel* „scherp van gehoor zijn"; naast: *ninggelken* „luisteren". Soms ook wordt het afgeleid van een werkwoord met den nasaal, als *meningkah* „slapende menschen overstappen"; van den persoon die dit doet zegt men: *anak ēnda meningkah kalak medem-medem djē* „die vent stapt over slapende menschen heen". Het transitieve w. w. is *ningkahi* „over iets heen stappen", hier slaat echter *meningkah*, hoe zonderling het ook klinkt, op „die vent", als bepaling van zijn gedrag.

In het algemeen kunnen echter de stamwoorden van de meeste predikaten met *me* zoo zonder meer niet gebruikt worden. De stammen van *medjilē* „schoon, fraai zijn" van *medersa* „ontbloot van alles zijn" enz. dus *djilē*, *dersa* enz. hebben op zich zelf geen beteekenis; zij ontvangen weer beteekenis door achtervoeging van het lidwoord *na*; bijv.

djilēna „de fraaiheid van iets"
dersana „de (zijn) behoeftigheid"
belinna „de grootte van iets"
dikerna „zijn gierigheid", *mediker* „gierig zijn";
gombangna „zijn (de) onbeschoftheid", *megombang* „onbeschoft zijn".

Deze vorm met suffix *na* wordt ook gebruikt als uitroep: hoe!
„Hoe schoon is dit kleed!" *Djilēna oeis ē!*
„Hoe dom is die kerel!" *Lengēna kalak ah!*
„Hoe achteloos is die jongen!" *Lantjēna anak ē!*

Zijn deze grondwoorden zonder pre- of suffixen niet meer gangbaar, uit het gebruik met *na* is duidelijk te zien dat zij adjectieven en adverbia zijn en dan als substantieven gebruikt worden. Enkelen worden steeds gebruikt met *atē* „hart" eigenlijk „lever" en *oekoer* „gedachte, verstand" (misschien wel de „plaats van het willen" en de „plaats van het denken"). Zoo: *mboekboek atē* „nijdig, boos"; *meriah atēna* en *meriah oekoer* worden beiden in den zin van „vroolijk zijn" gebruikt; *melikas oekoer* „oprecht zijn, zuiver van aard"; *mekoeah atē* „barmhartig zijn"; (daarnaast ook: *erkoeah atē*) enz.

§ 39. Worden deze grondwoorden niet zelfstandig gebruikt, dus zonder *na*, dan blijkt uit enkele benamingen nog dat ze oorspronkelijk bijv. n.w. geweest zijn. Bijv.

roedang gara „roodbloem"
roedang gersing „geelbloem"
begoe gandjang „hoogspook";

Het zijn dus samenstellingen zooals ons: „roodborstje, geelvink" enz. Langzamerhand heeft de vorm met *me* het oorspronkelijke woord verdrongen, maar in enkele samenstellingen is de oorspronkelijke vorm gebleven, zooals wij zagen in *roedang gara* enz. *Megara* naast *gara* wijst erop dat *megara* niet bepaald „rood" beteekent, maar „*rood zijn*", „zich als rood voordoen". Daarmede staan zij in betrekking met iets dat zich zoo voordoet;

dus noemen zij een eigenschap van bedoeld voorwerp. Praktisch kunnen wij dus deze woorden tot de bijv. nn.w. rekenen.

§ 40. Daarmede zijn wij gekomen tot de verdeeling van deze werkwoorden. Wij nemen ook hier weer, evenals bij de stamwoordelijke w.w. het suffix *en* als criterium.

Wij onderscheiden drie soorten:

A. Prefix *me* met verbaalstam; alle met de beteekenis van bijv. n.w. Deze vormen het grootste aantal.

B. Prefix *me* met verbaalstam, alle naar den inhoud werkwoorden: met suffix *en* vormen zij een meervoudsvorm. Deze komen slechts in klein aantal voor.

C. Prefix *me* met verbaalstam, welke verbaalstam alleen met suffix *en* „een behebt zijn met hetgeen het grondwoord aanduidt" beteekent. Hun aantal is eveneens klein.

Na het voorafgegane behoeft niet veel meer gezegd te worden over de onder A genoemde vormen. Hun karakter van adjectief komt duidelijk uit. Bij den vergrootenden trap valt het prefix *me* weg.

merandal „fraai zijn"
randalen „fraaier zijn"
si merandalna „fraaist zijn".
megati „vaak (gebeuren)"
gatin „vaker (gebeuren)"
si megatina „vaakst (gebeuren)".
nggit „willen, kunnen" (ook futurum)
giten „meer willen, zullen"
si nggitna „'t meest willen, zullen".

NOOT. Het is mij niet mogen gelukken een regel te ontdekken, volgens welke men het prefix *me* voor de *g* nu eens als *me*, dan weer bij een andere stam als een nasaal hoort, vgl. *nggil* „willen", *nggesoeh* „vuil zijn" van taal, *megekgek* „praatzuchtig zijn", *megandjang* „hoog zijn". Hetzelfde geldt van *meter* „snel zijn", *ntegoeh* „stevig zijn", *metinggel* „scherp van gehoor zijn" enz.

Groep B. vereischt eenige toelichting daar deze w.w. zeer verschillen van groep A. Hoofdzakelijk komt het verschil tusschen deze groepen uit bij achtervoeging van het suffix *en*. De werkwoorden van groep B. kunnen nooit den superlatief-vorm aannemen en het voorvoegsel *me* valt niet weg bij achtervoeging van *en*. Het zijn werkwoorden die zich richten naar het aantal voorwerpen die de handeling ondergaan: zij hebben een meervoudsvorm. De term meervoudsvorm wordt hier echter gebezigd in duratieven zin; de werking duurt langer door de vele voorwerpen, of de herhaalde werking op hetzelfde voorwerp.

Ziehier de meest voorkomende werkwoorden dezer groep:

mboelak kajoe „een boom valt"

mboelaken „boomen vallen"
megoelang batoe koe soeah „'n steen rolt naar beneden"
megoelangen batoe koe soeah „steenen rollen naar beneden"
ndaboeh boeah kajoe „'n boomvrucht valt"
ndaboehen boeah kajoe „boomvruchten vallen"
meloeah manoek „'n kip ontsnapt"
meloeahen manoek „kippen ontsnappen".

Tot deze groep behooren verder: *meroeroes* „afstorten" van aarde; *metoerban* „idem",; *mboero* „verhuizen" naar een ander dorp; *mboertas* „doorbreken" van een dam.

Groep C. Deze groep omvat niet vele woorden. Het kenmerkende is dat de vorm met suffix *en* wel het prefix *me* verliest en beteekent „een behebt zijn met", een „lijden aan" wat het grondwoord uitdrukt; ook nemen deze werkwoorden den superlatief- vorm aan.

mesoei „pijn hebben", „pijnlijk", „met pijn"; *soein* „met pijn behebt"; „pijn lijden";
megatel „jeukend, jeuk hebben": *gatelen* „met jeuk behebt, aan jeuk lijdend".
mehado „gek doen"; *adōn* „volslagen gek zijn".

Niet alle stamwoorden die „een behebt zijn met" uitdrukken hebben een vorm met *me* naast zich.

Bovengenoemde voorbeelden nemen ook den superlatief vorm aan: voorbeelden:
mesoei, soein, si mesoeina „meest pijn hebben"; „ergst ziek zijn".
megatel, gatelen, si megatelna „het meest jeuk hebben",
meroetoe „roode puistjes uitslag hebben", *roetoen* „aan rooden uitslag lijden", *si meroetoena* „het hevigst uitslag hebben". (fig. ook „de kwade pier zijn").

Ook de stammen van deze derde groep worden niet in de huidige taal gebruikt. Een uitzondering maakt *sinik* (stam van *mesinik* „zwijgzaam"), dat als imperatief „zwijg" wordt gebruikt, maar feitelijk een tusschenwerpsel is, dat weder tot stam van *mesinik* dient.

WERKWOORDEN MET PREFIX ER.

§ 41. Het prefix *er* in het Karosch komt overeen met het prefix **mar** in het Tobasch en **mer** in het Dairisch.

In enkele plaatsnamen komt *mer* nog voor, maar zulke vormen mogen niet altijd als woorden van hoogen ouderdom gelden. Het kunnen Tobaismen of Timoerismen zijn, daar verhuizingen van de Timoerstreek naar de Doesoens van Deli en Serdang tot in den jongsten tijd niet zeldzaam waren. Wij noemen hier dan de namen der dorpen Merteloe „Driehuizen", „gedrieën"; Goenoeng Merlawan „de hoogte die zich verdedigt?" (*erlawan* heb ik nog niet aangetroffen in het Karosch); Merdingding

„Grensdorp?"; als liggende op de grenzen van het Karo- en Alasgebied (*dingding* „wand" van een huis).

Ook in zg. versierende benamingen komt *mer* nog voor: bijv. „het sirihzakje" (*kampil*) *si dajang merpoeloeng* „Jonkvrouwe Verzamelend": de sirih (*belo*) *si dajang merkatakata* „Jonkvrouwe die geluid geeft" enz.

In de huidige taal kan echter van een prefix *mer* niet meer gesproken worden, vandaar dat wij hier alleen over *er* zullen handelen. Overeenkomstig de uitspraak schrijven wij het voorvoegsel voluit voor een consonant en korten het af tot een enkele *r* voor een vocaal. Voorbeelden:

kai? „wat?" *erkai* „waartoe?"
sada „een" *ersada* „een zijn"
oelih „opbrengst" *roelih* „opgebracht (hebben)"
ikoet „volgen" *rikoetken* „gevolgd door, benevens"
gelar „naam" *ergelar* „tot naam hebben, genaamd",
moelih „naar huis terugkeeren" *ermoelih* „uit en thuis, op een dag"
kadiola (??) *erkadiola* „spijt hebben, berouw"
sinalsal „schijnsel" *ersinalsal* „licht, schijn gevend".

§ 42. Uit de gegeven voorbeelden blijkt reeds dat de stamwoorden van deze werkwoorden tot allerlei woordsoorten behooren kunnen en de vorming regelmatig is door eenvoudige voorvoeging van *er*. De eenige uitzondering is *erladjar* „leeren" (onderwijs ontvangen), dat van den fictieven stam *ladjar* gevormd is, zoodat *erladjar* hier voor *eradjar* staat, daar de stam ten rechte *adjar* luidt.

In het verhaal Si Laga Mān (Bataksche Vertellingen) komen ook voor twee afleidingen van geprenasaleerde woorden, waarvan een 'n werkwoord is met herhaald grondwoord, nl. *erniar-niar* „rondreizen, rondloopen" en *ernentoe*, een versterkte vorm van *tentoe* „stellig zeker". *Adjangkoe ma nai ernentoe bibi, nina si Laga Mān: — di la nai ernentoe, di mesikel kam, idjēnda bantji* „mijn levensdeel is niet meer zeker (doelloos) tante, zeide Si Laga Mān. Als het niet meer zeker is, indien gij wilt, kunt gij hier blijven". Behalve genoemde voorbeelden trof ik nog nimmer een afleiding met *er* aan van een werkwoord gevormd door prenasaleering van den beginner; dus bijv. nooit van *ngikoet* „volgen", maar wel van *ikoet* grondwoord.

Eigenaardige vormen zijn *ermboeloe* „gevederd, veeren hebben", van vogels, ook, „behaard" (de wolharen); *erndobah* „verschil maken" in de uitdrukking *la erndobah* „dat maakt geen verschil".

§ 43. De beteekenis en het gebruik van deze werkwoorden zijn als volgt. Worden ze van substantieven afgeleid, dan is de beteekenis „een aldoor bezig zijn met het door het grondwoord genoemde voorwerp; een voortdurende werking; bedrijf"; soms door ons verleden deelwoord weer te geven. Voorbeelden:

djoema „rijstveld"; *erdjoema* „het veld bewerken, landbouw beoefenen";

gelar „naam"; *ergelar* „tot naam hebben, een naam dragen":
sekin „kapmes"; *ersekin* „een kapmes met zich voeren";
koeda „paard" *erkoeda* „een paard, paarden, houden." ook „te paard";
gerēta „wagen"; *ergerēta*" een wagen houden". ook „per wagen" ergens heengaan;
moesoeh „vijand"; *ermoesoeh* „vijandelijkheden bedrijven";
kata „geluid"; *erkata* „geluid geven, spreken";
bapa „vader"; *erbapa* „een vader hebben"; tot iemand als zoon tot vader staan; tot iemand „vader" moeten zeggen;
tempi „bundel", *ertempi* „in een bundel op den rug dragen",
nahē „voet" *ernahē empat* „viervoetig zijn; vier voeten hebben, als een paard".

Uit deze voorbeelden moge blijken dat met dit werkwoord niet alleen een „hebben of doen" uitgedrukt wordt, maar een voortdurende toestand, beweging of werking, steeds in intransitieven zin. Het volgende zal dit duidelijk maken.

Lit djoemana „hij heeft een akker"; dit is heel wat anders dan: *erdjoema ia* „hij akkert". Met het eerste druk ik uit, dat de man een akker heeft; hij behoeft daarom nog niet aan landbouw te doen. Maar met *erdjoema ia* zeg ik, dat hij aan landbouw doet als zijn bedrijf. In het Nederlandsch beteekent: „hij heeft een winkel" ook niet dat iemand „winkelier" is.

Nog duidelijker komt dit uit als men het voorvoegsel *er* door het prefix *per* vervangt, waardoor men de beroepsnamen krijgt, die overeenstemmen met de beteekenis der werkwoorden (deelwoorden) met *er*; bijv.
erdjoema „een akker bewerken", *perdjoema* „landbouwer";
erkoeda „een paard houden", *perkoeda* „paardenfokker";
erkedē „een winkel houden", *perkedē* „een winkelier";
rembah „een kind (in een doek) dragen", *perembah* „het kleed waarin men het kind draagt",
Dit laatste is een voorbeeld van een werktuignaam, die als de handelende persoon wordt voorgesteld. Dus de *perdjoema* bedrijft landbouw *(erdjoema)*; omgekeerd wie het *erdjoema* verricht is een *perdjoema*.

Geregeld verloopende werkingen, spelletjes enz. worden door prefix *er* met stamwoord voorgesteld, als:
erkesah „ademhalen"; *ertjakap* „praten"; *erladjar* „leeren"; *ergoero-goero* „spelen"; enz. Zoo ook worden reflexiève werkwoorden gevormd, als; *ridi* „zich baden", *erdoehap* „zich het gelaat wasschen", *erboerih* „zich de handen wasschen", *roekoer* „hij zich zelven overleggen", enz. waarbij de werking niet treedt buiten den kring der beteekenis van het grondwoord.

Vandaar ook dat men werkwoorden aantreft met *er* naast die met de nasaal van hetzelfde grondwoord afgeleid; die met *er* geven dan alleen de benaming van de werking in intransitieven zin weer, zooals in het Nederlandsch: het boomenvellen, het nemen enz. Bijv.
ertabah, naast *nabah* „boomenvellen"

erboeat naast *moeat* „nemen"
erbahan naast *mahan* „maken, doen"
erpakē „ *makē* „gebruiken"
erbaba „ *maba* „brengen".

De eerste vorm noemt alleen de werking en is intransitief, de tweede vorm is transitief.

akoe la erbaba „ik (behoef, heb) niet te brengen"
maba rimo ia ndai „hij bracht sinaasappelen zooeven".
„Vandaag is het boomvellen", *ertabah*, als een plechtigheid behoorende bij het doodenfeest, *pekoealoeh*, nl. „het hout kappen voor de doodenschuitjes", zoo zegt men. Maar ten tijde van het aanleggen der rijstvelden spreekt men van *nabah*, werkelijk „boomenvellen".
erpakē „zich mooi kleeden", zich opsieren voor een feest;
makē koedin atēkoe „ik wou die kookpot gebruiken";
Bij een spelletje: *sekali erboeat* „éenmaal nemen"; maar:
moeat gagaten akoe gendoeari „ik ga voeder (gras) snijden nu".

§ 44. De beteekenis van *er* bij de stammen, die op zich zelf reeds afgeleid zijn, is geheel dezelfde. Voorbeelden:
pengidah „gezichtsvermogen", *erpengidah* „gezichtsvermogen hebben, kunnen zien";
pemegi „gehoor", *erpemegi* „gehoorvermogen hebben", gehoor hebben, kunnen hooren;
penembeh „pijnaanval", *erpenembeh* „terugkeerende pijnen hebben, weeën hebben";
De duratieve beteekenis van *er* komt vooral ook uit bij de bijwoorden als *roesoer* „steeds, al maar door" (van *oesoer*); *roenoet*, nevenvorm *noenoet*, „voortdurend".

§ 45. Van *rani* is het stamwoord niet meer in gebruik; het is terug te vinden in het Jav. *ani-ani* „oogstmesje", een werktuignaam van den stam *ani*. *Perani* is thans de actieve vorm van „oogsten". *Pepagi rani kita* „morgen is het oogsten"; *djoemana enggo iperani* „zijn veld is al afgeoogst".

Van *kai?* „wat"? vragend voornmw. vormt men *erkai?* „waartoe?" naast *ngkai maka*... „waarom"?
erkai kam koedjēnda? „waartoe kom je hier?" zoo in het algemeen gevraagd.
ngkai maka kam koedjēnda? „waarom, om welke reden, kom je hier? Wat is er, want je komt hier?"
ertoehoe bana „zelf bekennen" een bekentenis afleggen, met de beteekenis zelf, *toehoe*, op eigen woorden zeggen.

§ 46. Bij de klanknabootsingen schuift het Karosch *de* tusschen prefix *er* en grondwoord; bijv.

erdepoek „ontploffen"
erdeteng „den klank „teng" laten hooren"
erdetas „ „ „tas" „ „
erdetoem „ „ „toem" „ „
erdenging „suizen van de ooren" (telkens „nging" hooren)
erdenging tjoepingkoe „mijn ooren suizen"
lebē erdetas maka erdetoem „eerst (hoort men) tas (het geruisch van de vallende vrucht door de bladeren), vervolgens toem (de slag op den grond). *Asoem enggo setengah tasak bohan-bohan ndai ē erdetjèng me bohan-bohan ndai, nina: tjèng, tjèng, tjèng*, „toen het gestoofde (in de bamboe) halfgaar was, maakte het gestoofde het geluid van tjèng, het zeide: tjèng, tjèng, tjèng".

§ 47. Het prefix *er* komt ook voor de herhaling van het grondwoord te staan:
erkata-kata „geluid geven";
ertjakap-tjakap „praten, kouten";
rikoet-ikoet „achtereenvolgens";
erkoebang-koebang „steeds maar in de modder spelen", ook: „bevuild, onteerd";
ertjiken-tjiken „steeds maar van een stok gebruik maken";
erpala-pala „trachten iets te bereiken (met moeite)";
roesoer-oesoer „voortdurend, zonder ophouden".

Vele bijwoordelijke en bijvoegelijke uitdrukkingen worden zoo gevormd met de ontkenning *la* „niet".
la ermatē-matē „sterve-loos, onsterfelijk; heelemaal niet sterven";
la ermasap-masap „onuitwischbaar";
la erngadi-ngadi „zonder ophouden, eindeloos";
roedan-oedan kami koedjah „onder voortdurenden regen gingen wij daarheen".

De herhaling dient hier om de ontkenning te versterken.

§ 48. Van de later te behandelen afgeleide substantieven met *en* (suffix) worden ook afleidingen met *er* gemaakt.
man pandangen „wat te berispen is"; *la erpandangen* „onberispelijk, feilloos";
toeri-toerīn „verhaal"; *la ertoeri-toerīn* „zonder zin, zonder reden".

Verdubbeling van het grondwoord en prefix *er*, met achtergevoegd *ken*, geeft te kennen dat „iets gebruikt wordt tot datgene wat het grondwoord beteekent".
ertjiken-tjikenken „als stok gebruiken" (bijv. „een boom" zooals een reus in een verhaal).
ertjintjin-tjintjinken „als ring gebruiken" (het een of ander). Soms ook zonder de verdubbeling, bijv. *ridi akoe, erpantjoerken boeloeh perling* „ik ging baden en had tot waterleiding een perling-bamboe".

Herhalingen van het grondwoord met suffix *en* en prefix *er* komen enkele malen ook voor.
ertepet-tepeten „telkens op dezelfde plaats terugkeeren";

erterpoek-terpoeken „bij afdeelingen, bij zaten";
Herhaling van het grondwoord en suffix *en* geeft de plaats aan waar de in het grondwoord genoemde handeling pleegt te geschieden. Zie hiervoor bij de behandeling van het suffix *en*.
erkitē-kitēken en *erdandanken* „wegens, van wege dat", zijn voorzetsels geworden.
erkeri-kerin en *erdoengdoengen*, ook met de ontkenning *la* zijn bijwoorden geworden; *la erkeri-kerin* „zonder op te raken, eeuwig"; *la erdoengdoengen* „zonder eind, zonder ophouden".
De andere bijwoordelijke uitdrukkingen, als *erdekahna eroelina* of *reh dekahna reh oelina* zullen wij bij de bijwoorden behandelen.

§ 49. In het kort zullen wij hier ook nog eenige woorden met het prefix *er* beschouwen, afgeleid van stammen die in de huidige taal wel als eenheden moeten beschouwd worden, maar die toch nog duidelijk laten zienhet prefix uit andere elé menten te zijn samengesteld. Enkele stammen, zooals die met *si*, zullen nader behandeld worden bij de daarmede gevormde werkwoorden.

a. Van het stamwoord *di-atē* „indien willen"; *erdiatē* „willen, ter harte nemen"; het afgeleide w. w. *perdiatēken* beteekent „opmerken, ernstig iets ter harte nemen". Van *doemangē*, waarschijnlijk gevormd van een mij onbekend *dangē* met infix *oem*, *erdoemangē* „litanieën zingen" bij plechtigheden.
ermoelih „uit en thuis" op één dag, van *moelih* „terugkeeren" samengesteld van *oelih* met infix *oem*; *ermantas* „op denzelfden dag doorgaan, zonder ergens te overnachten, in één dag bereiken".

b. Stamwoorden gevormd met prefix *si*, al of niet van het suffix *en* voorzien, worden als grondwoord voor *er*-afleidingen gebruikt.
ersimoelih „vergelden, teruggeven, antwoord geven", *simoelih* is op zichzelf geen gangbaar woord.
ersinanggel „wederkeerig elkaar onaangenaam vinden";
ersimoelihen „over en weer elkaar goederen, vrouwen enz. teruggeven"; *simoelihen* is de actieve vorm (zie bij het prefix *si*) in beteekenis ongeveer gelijk aan deze.

c. Enkele stamwoorden worden aangetroffen met prefix *ke*, al of niet voorzien van een ander voor- of achtervoegsel.
erkemalang „ontzag, vrees hebben voor" van *kemalang* wat ongeveer beteekenen moet „wat men eeren moet", naar analogie van *kebiar* „wat te vreezen is".

erkemalangen komt ongeveer in dezelfde beteekenis voor:
la lit si erkemalangen ngenehen ia „niemand heeft ontzag voor hem".
erkadiola „spijt, berouw hebben", van *di-ola* „indien niet" (*ola* is het woordje voor den vetatief).
la erketoea-toeān „heelemaal niet verouderd, steeds krachtig blijven".
erkatjiloeloeng „om het hoogst schieten met een blaasroer".

DE TRANSITIEVE WERKWOORDEN.

§ 50. In onderscheiding van de reeds behandelde werkwoorden noemen wij de hieronder volgende transitieve werkwoorden. Wij zagen reeds dat de stamwoordelijke w.w. en die met de prefixen *me* en *er* meer bijvoegelijke nm.w. en deelwoorden dan werkwoorden genoemd konden worden. De hieronder volgende zijn echter transitieve w. w. welker werking niet zonder een voorwerp waarop de werking overgaat, kan gedacht worden.

Wat den vorm dezer werkwoorden aangaat.... de beginner van den verbaalstam wordt geprenasaleerd, waarbij soms de beginner van den verbaalstam wegvalt. De nasaal neemt het karakter aan van den beginner van den verbaalstam. Hier volge een overzicht van de plaatshebbende veranderingen.

Is de beginner een klinker of *h*, dan wordt de zwakke of sterker geaspireerde hamzah *ng*, dus:

apit „klemstok, lat" *ngapit* „iets met een lat klemmen"
oepah „loon" *ngoepah* „loon voor iets geven"
iket „bindsel" *ngiket* „binden met iets"
isap „cigaret" *ngisap* „rooken" (een cigaret enz.)
obar (niet gebruikelijk) *ngobari* „iets losmaken, ontbinden"
esah „vast" *ngesahken* „vastmaken" (een overeenkomst)
harap „hopen" *ngarap* „iets hopen, verwachten"

Is de beginner van den verbaalstam een *d*, *dj*, *tj*, dan wordt er *n* voorgevoegd; bijv.

daram (grondwoord) *ndaram* „zoeken"
djaroem „naald" *ndjaroem* „naaien"
tjamet „hak" *ntjamet* „met een hak het land bewerken",
tjekoeh (imperatief) *ntjekoeh* „met de hand onder, in iets wroeten".

Is de beginner een *k*, dan wordt er *ng* voorgevoegd; bijv.

kirah „opgehangen" *ngkirahken* „iets ophangen, uithangen",
kapit ? *ngkapiti* „iemands partij kiezen"
koesoer „omgekeerd" *ngkoesoerken* „iets omkeeren"
kilang „knevelarij" *ngkilangi* „iem. knevelen".

Eenige woorden maken uitzondering op dezen regel, nl.

kata „woord" *ngataken* „zeggen, bevelen"
kepkep ? *ngepkep* „een kind verzorgen"
kilkil ? *ngilkili* „iets beknabbelen"
kitē-kitē „brug" *ngitē* „over een brug loopen".

Bij deze uitzonderingen vervalt dus de *k* en wordt door *ng* vervangen.

Is de beginner *p* of *b*, dan vervallen deze en komt daar *m* voor in de plaats, dus:

boeat „neem"! *moeat* „iets nemen"
bahan „maak"! *mahan* „iets maken"
piser „verplaats"! *miser* „op zij gaan"
parik „sloot" *marik* „een sloot graven".

Uitzondering op dezen regel vormen: *mboero* „naar een ander dorp verhuizen" naast *moero* „vogelsverschrikken"; beide afgeleid van *boero*, als grondwoord onbekend: *mbajoe* „vlechten" van *bajoe*, als grondwoord in dezen zin onbekend.

Is de beginner een *s* of *t* dan vervallen deze en komt er een *n* voor in de plaats; bijv.

siser „kam, hark" *niser* „kammen"
sapoei „veeg" *napoei* „vegen"
tama „plaats!" *nama* „plaatsen, zetten"
toerap „bestrijk!" *noerap* „bestrijken, verven"

Is de beginner een *l* of *r* dan komt er *nge* voor den verbaalstam, bijv.

legi „haal!" *ngelegi* „halen"
rigep ? *ngerigep* „aanvallen" zooals een tijger.
lawes „weggaan" *ngelawesi* „overtreden"
roeah „uitgetrokken" *ngeroewahi* „uittrekken"

Is de beginner een *n* dan plaatst men *nge* voor den stam; bijv.

nehen „zie, kijk"! *ngenehen* „zien, kijken"
nanam „smaak" *ngenanami* „smaken, proeven".

Het werkwoord *nangkih* komt nooit voor met den nasaal; het is verbaalstam en nominale vorm.

§ 51. De stammen waarvan deze werkwoorden zijn afgeleid, zijn of primair en zelf transitief, of behooren tot andere woordsoorten en moeten door een suffix met het voorwerp in verbinding gebracht worden".

a. *boeat* „neem 't"! *moeat* „nemen iets",
legi „haal 't"! *ngelegi* „iets halen",
pekpek „sla 't"! *mekpek* „iets slaan".

b. *akoe* „ik" *ngakoe* „iets bekennen, belijden",
sira „zout" *nirai* „iets zouten, bezouten",
tandoek „hoorn" *nandoeki* „iets van horens voorzien",
oeē „ja, bevestiging" *ngoeē* „op iets ja zeggen",
pantek „opgericht" *manteki* „iets opzetten, oprichten",
lawes „gaan" *ngelawesi* „overschrijden".

Lawes ia erdalin, ilawesina pitoe lapis deleng „zij gingen weer op reis (loopen), zij overschreden zeven gebergten";
kerbo ertandoek, tapi roemah itandoeki „de buffels hebben horens, maar de huizen voorziet men van horens".
ngakoe ia salahna „hij beleed zijn schuld".
ngelegi sira akoe koe kedē „ik ga zout halen in den winkel".

De onder b genoemde woorden, welke transitief gemaakt zijn, kunnen wij indirect transitieve werkwoorden noemen.

§ 52. **a.** Noemden wij zooeven al deze w. w. transitief, de geprenasaleerde vorm kan ook intransitief gebruikt worden. Op de vraag: Wat

doe je daar? komt als antwoord: „Ik schrijf"! *Akoe noerat!* „Ik schrijf, ik ben aan 't schrijven". *Wat* hij schrijft, *hoe* hij schrijft, komt niet in aanmerking; hij zegt alleen bezig te zijn met „schrijven". De werking kan dan nog nader bepaald worden, maar al geschiedt dit of al geschiedt het niet, de werkzaamheid is hier de hoofdzaak. Wat doet Bado? *„Ndjaroem ia* „hij naait, is bezig met naaien". Zoo kan men verder vragen en vernemen:
marik ia „hij is bezig met een sloot te graven";
noetoe ia „zij is bezig met rijststampen", enz.

Deze werkwoorden zijn echter afgeleid van substantieven, zoodat hunne beteekenis reeds gegeven is met het grondwoord waarvan zij zijn afgeleid. Bijv.
noerat is dus eigenlijk „letters maken, teekenen";
marik „slootgraven";
ndjaroem „naalden", met de naald werken.

De echte verbaalstammen daarentegen nemen *er* voor zich, als zij in dezen zin intransitief optreden. Zie het opgemerkte bij de w. w. met prefix *er*, aangaande *erboeat*, *erbahan* enz.

b. Zoo de geprenasaleerde w. w. transitief gebruikt worden, nemen zij hun voorwerp onmiddellijk achter zich; bijv.
moeat ranting „brandhout nemen"
ngelegi laoe „water halen"
noean kentang „aardappelen pooten"
merē nakan „eten geven".
goeroe kal erbahantja kita nggeloeh. Ia nge merē api, ia nge merē nakan, ia nge merē semboer „alleen de wichelaar maakte dat wij leven konden; hij gaf vuur, hij gaf rijst, hij gaf geneesmiddelen".

De van andere woordsoorten dan echte verbaalstammen afgeleide w.w. eischen meestal nog *i* of *ken* achter zich teneinde met hun voorwerp in verbinding te kunnen treden. Deze vormen zijn indirect transitief, zij regeeren hun voorwerp niet in den vierden naamval, maar in den door *i* of *ken* aangeduiden naamval, (*i* en *ken* zijn achtervoegsels van het werkwoord geworden).
napoei roemah „'t huis bevegen"
ngeroentoehken sapo „'n tuinhut afbreken"
ngelangkahken atoeren „de regels overtreden"
ndalini „(een weg) bewandelen"
mengketi „iets binnen gaan"
nerangi „iets verlichten, bij-lichten".
iterangina para saloe kawatna „hij verlichtte den zolder met zijn fakkel";
isalsali matawari doni ēnda „de zon bestraalt (met haar licht) de aarde"; enz.

§ 53. Bij den geprenasaleerden vorm worden de volledige persoonlijke voornaamwoorden gebruikt: ziehier een voorbeeld met het werkwoord *ngelegi* „halen iets".

akoe ngelegi „ik haal iets"
kam ngelegi „gij haalt iets"
engko ngelegi „jij haalt iets"
ia ngelegi „hij haalt iets"
kita ngelegi „wij halen iets" (incl.)
kami ngelegi „wij halen iets" (excl.)
kam ngelegi „gij haalt iets" (meerv.) beleefd,
kēna ngelegi „jullui haalt iets" (meerv.) gemeenzaam,
ia ngelegi „zij halen iets" (meerv.).

Engko wordt soms alleen *ko*.

Het onderwerp kan het gezegde vooraf gaan of volgen, al naar dat op het een of het ander den nadruk valt. Voorbeelden:
ngelegi laoe akoe „ik ga waterhalen"
akoe ngelegi laoe „ik, ga waterhalen"
Soms ook: *akoe, akoe ngelegi laoe* „ik, ik ga waterhalen".
la terbahan pagi akoe reh, maba barang akoe koe tiga „morgen is het mij onmogelijk te komen, ik moet goederen brengen naar de markt";
reh nge kerina kalak nampatî „(uit zichzelven) kwamen allen helpen", (op zijn veld);
dēba ngoeisisa, dēba minakisa, dēba peridisa, la beloeh roeis, la beloeh erboelang, la enggo idah kalak erboelang dekah nggeloeh „enkelen deden (hem) een kleed aan, anderen olieden zijn haar, anderen baadden (hem), hij wist niet wat kleeren dragen was, hij wist geen hoofddoek te dragen, nog nooit, zoolang hij geleefd had, had hij gezien iemand een hoofdoek dragende", (*sa* is hier voornmw. „hem").

Daar alleen d e w e r k i n g genoemd wordt door dezen vorm van het werkwoord en, in het algemeen gezegd, men geen voorwerp dat bewerkt wordt op het oog heeft, treedt „de werker", het subject, meer op den voorgrond. Eigenaardig komt dit ook uit bij het vraagwoord naar den persoon, dat altijd dezen vorm van het werkwoord eischt. Bijv. *Isē maba soerat ēnda?* „Wie bracht dezen brief?" Antwoord: *Akoe!* „Ik" of *akoe mabasa* „ik bracht 'm". Wil men dus den agens op den voorgrond brengen, dan wordt dezen vorm gebruikt.
Isē mekpek koeda ē? „Wie sloeg dat paard"?
Akoe mekpeksa „ik sloeg 't".
In den zin: *isē mekpek koeda* is het niet te doen om het geslagen paard, maar om den „dader"; het feit dat het paard geslagen is, is bekend, men zoekt den dader. Vandaar dat bij het antwoord: *akoe mekpeksa*, het paard door *sa* alleen maar aangeduid wordt.

Dat deze vorm van het werkwoord ook alleen maar deze bedoeling heeft, blijkt ten duidelijkste uit dit onbepaalde voornm. w. *sa (tja* na een *n)*, dat alleen achter dezen vorm kan geplaatst worden). Dus:
Isē moenoehsa? „wie doodde 'm?"
Ia marapsa „hij sloeg 'm!"

Akoe metehsa „ik moet 't weten".
Kam moeatsa „jij hebt 't genomen!"
Ia ngidahsa „hij heeft 't gezien".
Zooals wij zoo aanstonds zullen zien kunnen vormen als *iboenoęh, iparap, iteh* enz. nooit dit onbepaalde *sa* achter zich nemen.

§ 54. Aangaande het verdere gebruik der transitieve werkwoorden valt op te merken, dat zij eene vervoeging ondergaan kunnen. Wij geven hier een voorbeeld van volledige vervoeging.
koeboeat „ik neem 't"
iboeat kam „gij neemt 't"
iboeat engko „jij neemt 't" (gemeenzaam)
iboeatna „hij neemt 't"
iboeat kami „wij nemen 't" (excl.)
siboeat „wij nemen 't" (incl.)
iboeat kam „gij neemt 't" (meerv)
iboeat kēna „gijlieden neemt 't" (meervoud)
iboeatna „zij nemen 't" (meervoud).

Engko wordt in het dagelijksch leven meestal *ko;* een enkele maal meen ik ook een vorm met *kita* te hooren, als: *iboeat kita*, maar beter is het dezen vorm niet te gebruiken wegens de onzekerheid. (Zie verder bij het infix *in*.)

Gebruikt men dezen vervoegden vorm van het werkwoord, dan vervallen alle neusletters en treedt alleen de verbaalstam op, Dus: *parap* en niet *marap, boeat* en niet *moeat, goesgoes* en niet *nggoesgoes*, enz. Neemt men een Bataksch verhaal terhand, dan ziet men dadelijk, dat deze vorm die van den verhaaltrant is, dus de personen handelend, sprekend doet optreden. Wij nemen hier eenige voorbeelden. *Itoedoehkenna tapin nini Datoek Roebia Gandē* „de tijger wees hem de badplaats van grootvader D.R.G." *Iperidina ka anak Simbiring mergana enggo mbiring, igoesgoesina, inehenna retak tanna* „hij baadde den jongen van den Simbiringstam, die reeds zwart was geworden, hij schuierde hem, hij bekeek de lijnen van zijn hand" enz. *Doengna ibegina sora anakna ndai rendē-rendē* „tenslotte hoorde zij de stem van haar kind zingende".
itabahna kajoe si nitengah djoemana „hij kapte den boom, die in het midden van zijn veld stond, om".

Het gebruik van *ko, engko* en *kēna* is beperkt tot de zeer gemeenzame spreektaal; men mag ze nooit tegen een meerdere in rang of leeftijd, en ook niet tegen ouders bezigen. Wel komt het gebruik voor in gebeden (*totón*) jegens geesten van voorouders en goden. Zoo zegt de zwerveling Pawang Ternalem als hij zich op den boomstam in het midden der rivier nederlegt: *Oedan ko meder, maka mbelin laoe ēnda, maka mombak akoe maka maē, o nandē, o bapa:* „O gij regen stort neder, opdat het water zwelle, opdat ik afdrijve, opdat ik sterve, o moeder, o vader!"

Kam (verkorting van *kamoe* Mal. *hamoe* Tob.) is beleefd enkelvoud en meervoud. Soms wordt het gevolgd door *kerina* „allen, alles", dus: *kam kerina* „gij allen".

„Wij", den aangesprokene ingesloten wordt weergegeven door *si*, misschien een verkorting van *sita* (Dairisch) „wij". *Siboeat* „wij nemen 't" *Sipekpek* „wij slaan 't" enz.
Siboeat lebē tjangkoel, djēnari sitjangkoeli taneh ē, djēnari sisoean pagē „eerst nemen wij een hak, vervolgens bewerken wij dezen grond, vervolgens planten wij rijst". *Sidahi lebē djoemanta,* „wij gaan eerst naar ons veld". Met *kami* sluit men den aangesprokene buiten; *isoeroeh kami kam* „wij gelasten U (dit of dat te doen)".

Natuurlijk kunnen de persoonlijke voornaamwoorden vervangen worden door alle andere woorden die het onderwerp voorstellen; bijv.
isoeroeh radja „de vorst beval"
ilegi bapa akoe „vader haalde mij"
irigep arimo permakan ndai „de tijger greep den herder aan".
iboeniken bibi serpina „tante verborg hare dollars".

Uit den huidigen stand der taal is het moeilijk meer op te maken welke de beteekenis geweest is van het prefix *i* zooals dat voorkomt bij de vervoeging der werkwoorden bij den tweeden en derden persoon; bijv. *iboeat, ibahan enz.* Het komt mij voor, dat er in de zeer oude benaming van den schoonvader: *dibata idah* „god ziet", in denzelfden zin als *koe-idah* „ik zie 't", wel een vingerwijzing ligt dat *i* de beteekenis moet hebben van een persoonlijk voornmw. Uit zinnen als in het verhaal van den Sibajak Baroes Djahē, (pag. 25 boven; zie de lijst hierachter): *la beloeh erboelang, la enggo idah kalak erboelang* „hij wist geen hoofddoek te dragen, had niet gezien hoofddoek-dragende menschen zoolang hij geleefd had", is uit *la enggo idah* niets op te maken, daar wij hier veronderstellen mogen dat *idah* hier staat voor *i-idahna* maar *na* hier verzwegen is. Stond hier inplaats van *idah* bijv. *begi,* dat zou er stellig *ibegi* staan. Nu is *i* samengesmolten met de *i* van *idah.*

Of wij dus met dit voorvoegsel *i* een persoonlijk voornmw. dan wel een voorzetsel voor ons hebben, laat ik hier rusten; men zie ook het gezegde bij het infix *in.*

§ 55. De beteekenis van den vervoegden vorm wordt duidelijk, wanneer wij ons het gebruik voorstellen dat er van gemaakt wordt in den imperatief en dan dien vergelijken met den imperatief van den geprenasaleerden vorm.

Men leert den kinderen: „Gij zult geen vlinders dooden!" Gij zult geen vlindermoord begaan!" Dit drukt men uit als: *Ola moenoeh kaba-kaba.* Bij dit gezegde heeft men geen bepaalden vlinder op het oog, maar spreekt in het algemeen. Nu gebeurt het echter dat iemand een vlinder gevangen heeft en dien dooden wil; dan komt gij er bij en zegt: *Ola boe-*

noeh ! „Dood hem (den vlinder) niet!" Gij behoeft niet eens het bekende voorwerp te noemen; dus behoeft gij niet te zeggen: *ola boenoeh kaba-kaba ē* ! „dood dezen vlinder niet!" *Ola boenoeh!* is voldoende. Het christelijke gebod luidt: *Ola moenoeh* ! „Gij zult niet doodslaan!" Gaat het echter om een bepaald persoon, dan beveelt men: *Ola boenoeh* ! „Dood hem niet!" De vervoegde vorm eischt dus een object op 't welk de werking overgaat, zij het dat het genoemd wordt of dat het als bekend verondersteld en daarom niet genoemd wordt. De indirect transitieve werkwoorden met *i* en *ken* houden deze suffixen ook in den imperatief.

Vaak wordt ook in een zin, waar het onderwerp achtereenvolgens verschillende handelingen met een zelfde voorwerp verricht, zoowel onderwerp als voorwerp slechts eenmaal genoemd; bijv.
ilegi ninina ka, ibaba koeroemah, itamana koe toerē „zijn grootmoeder haalde (het kind) weer, bracht (hem) naar huis, legde (hem) op het voorgalerijtje;"
datsa si Mandoepa sada piso boedal-boedal, igaroetina ibas boeroeh ; piah-piah telap igaroetina „Mandoepa vond een bot mes; hij sleep (het) op een tufsteen; eindelijk had hij (het) scherp geslepen";
sanga idjē ndai datsa binoeroeng, sada gajo, oelih boeboena itengeskenna koedas „terwijl hij daar zooeven was, kreeg hij een visch en een krab, gevangen in zijn fuik (fuikenopbrengst); hij zond (ze) naar boven".

Uit deze voorbeelden, die men uit elk verhaal gemakkelijk vermeerderen kan, zal het gebruik van den vervoegden vorm wel duidelijk zijn.

§ 56. Het volgende dient gezegd te worden over de „wijzen" waarop het werkwoord gebruikt wordt. Over den imperatief is reeds uitvoerig gehandeld. De zg. actieve imperatief wordt zonder den aangesprokene te noemen gebruikt. *Boeat bangkoe empat ngkiboel rimo* „haal (gij) voor mij vier stuks sinaasappelen". Zachter klinkt deze imperatief als men den persoon vermeldt, dus: *boeat kam bangkoe* enz. Spreekt men tot een meerdere in rang of leeftijd, dan gebruikt men het suffix *ken* en vooral het woordje *sitik* „een weinig". *Legiken sitik kitapkoe i roemah* „haal 's eventjes mijn boek uit het huis!" *Ken* geeft echter ook den sterksten imperatief te kennen, bijv. *to lawesken!* „pak je weg! ruk uit!" (zie verder bij suffix *ken*)

Voor den passieven imperatief gebruikt men den vervoegden vorm van het werkwoord. *Idjēnda isoean pagē min!* „Hier moest rijst geplant worden!" *Soerat ēnda ibaba koe roemah toean* „deze brief worde gebracht naar het huis van den heer". *Isoengkoen goeroe* „den goeroe worde gevraagd". Bij deze constructie volgen vaak *lah* en *min*, zooals hieronder bij de wenschende wijs.

De w e n s c h e n d e wijs wordt gevormd door den verbaalstam zonder het voorvoegsel *i*, en verder door de woordjes *min* of *lah*; *min* „toch" en *lah*, misschien afkorting van *gelah* „opdat"; een ander *lah*, dat de toelatende wijs vormt beteekent „maar". *Berē min akoe lawes* „sta toe dat ik vertrekke!"

Soengkoem min bapa „vraag het vader toch!" *Ikoetlah akoe koe roemah!* „Volg mij maar naar huis!" Een verzoek wordt vaak ingeleid met: *adi bantji min* „indien het mogelijk is"; *adi bantji min koeroemah kam kentisik* „indien het mogelijk is kom een oogenblikje naar het dorp".

De mogelijkheid wordt door *mbera* of de herhaling daarvan aangeduid. *Oedan atēna. Mbera!* „Het wil gaan regenen, 't is mogelijk!" Of ook: *Oedan atēna*, waarop een ander zegt: *mbera ola!* „Wij zullen hopen van niet. Mogelijk niet".
soengkoen bapa, mbera-mbera nggit ia „Vraag vader, misschien (mogelijk) wil hij wel". Ook door *nggit* „willen" drukt men de mogelijkheid van iets uit. *Tah nembeh ia kari* „Zou hij (er) straks boos (om) zijn?" *Nggit me.* „'t Is mogelijk". *Mbera* is misschien het best weer te geven met „kunnen, gebeuren, in afwachting van"; *mbera-mbera* met „misschien, wellicht".

De toelatende wijs vormt men met *gelah* en *gia* „maar".
Boeatlah! „Neem het maar!" *Akoe gia!* „ik zal het wel doen, ik maar!" *Kam gia!* „Doe jij het maar!" *Bahanlah bagi atē-ndoe ngena* „doe het maar zooals je goedvindt".

Voor de tijden zijn geen bijzondere werkwoordsvormen.
Ibegina kan beteekenen: hij hoort, heeft gehoord, zal hooren enz. De vervoegde werkwoorden maken meest den indruk een onvoltooid verleden tijd te vertegenwoordigen, wanneer zij in een verhaal gebezigd worden; maar dit is niet steeds het geval. Om de tijden uit te drukken maakt men gebruik van bijzondere woorden, welke den zin in den vereischten tijd plaatsen. Voor den toekomenden tijd gebruikt men het woordje *pagi,* soms gelijk „morgen", *pagīn* „later"; *denggo,* misschien uit *di* en *enggo* „indien voorbij", nl. de dag, dus „avond"; *kari* „straks", benevens andere tijdsbepalingen.
Benē kam kari „straks (na het voorspelde) ben je verloren";
ndaboeh kam kari „straks zal je vallen!"
tah oedan denggo „'t zou vanavond kunnen gaan regenen!"
pagīn nggit me ia bajak „later zal hij mogelijk rijk worden".
tah koerang nakan pagi „'t zou kunnen zijn dat er later gebrek aan rijst kwam".
em kap katangkoe ndoebē; ndoebē pē koekataken, djadi la toehoe pagi katandoe, kakak! ningkoe ndoebē „Dat is het wat ik voorheen al gezegd heb; voorheen heb ik al gezegd mogelijk zullen je woorden niet waar (ernstig) blijken, o oudere zuster! zeide ik voorheen al". (zie verder bij de bijwoorden).
De verleden tijd wordt met *enggo* en *kentja* gevormd, *enggo* „al, alreeds" *kentja* „toen, zoodra", soms samen als *enggo kentja* of *kentja enggo.* Bijv.
enggo koeidah „ik heb het gezien";
kentja koeidah „toen ik het gezien had";
enggo, kentja koeidah „daarna, toen ik het gezien had";
kentja enggo koeidah „zoodra ik het gezien had";
djadi enggo iakap mentji bagi enggo itamana ngaroeh man Kaperas „dus meende de muis, alsof hij reeds welgedaan had aan de Kaperas (een vischje)".

Hierboven werd reeds gezegd, dat bij den vervoegden vorm met *i*, zoowel het onderwerp als het voorwerp verzwegen kunnen worden; de vorm met *i* (derde persoon) treedt op, geheel alleen staande; men veronderstelt dan echter, dat zoowel het onderwerp als het voorwerp of een van beiden bekend is. Wij kunnen dat soms niet anders weergeven dan met een passief. (Uit het Verhaal van den Sibajak Koeta Boeloeh): *E maka igendangi pitoe berngi,-gendang pē meriah ipaloe* „Zeven nachten werd (ter eere van het lijk) muziek gemaakt, druk werd de trommel geslagen";
E maka iradjaken si Adjar Taki „Adjar Taki werd tot vorst verheven" (men verhief A.T. tot vorst);
Maka iboenoeh si Adjar Taki, nina Bapa ngoedana („wegens zijn nijd) zeide zijn oom: men doode A.T." of „dat men dooden zou A.T"
Inehen koe roemah, enggo soesoer si A.T. ndai „men onderzocht (keek) in het huis, A.T. was reeds naar beneden (ontsnapt)".

Het is moeilijk uit te maken of de Batak zulk een zin actief of passief bedoelt. Voor ons gevoel is er niets passiefs te hooren in een zin, als een in woede ontstoken jongen uit: *koepekpek ko kari* „Ik zal jou straks slaan!" of in een zin, als de volgende: *Ngkai maka isintap kam oeiskoe?* „Waarom heb je mijn kleed afgerukt?" Daarentegen moet men zinnen als: „dit erf mocht wel eens geveegd worden" altijd met dezen vorm vertalen, dus: *kesain ēnda isapoei min!*

In een vertaling van een verhaal gaat men het veiligst door steeds den actieven vorm te bezigen, daar dit het meest overeenkomt met de actie die er in een verhaal zit.

DE WERKWOORDEN MET PREFIX PE. [PE I]

§ 58. **a**. Door het prefix *pe* te plaatsen voor daarvoor geschikte stammen vormt men een nieuwe werkwoordsoort. De aldus gevormde werkwoorden worden op dezelfde wijze vervoegd als de reeds behandelde. Meestal vormen stamwoordelijke w.w. de stammen van de w.w. met *me*, en substantieven, de stammen van deze werkwoorden. Voorbeelden:
tetap „vast" *petetap* „vastmaken";
oeli *pehoeli* „mooi maken";
lawes „gaan" *pelawes* „wegjagen";
darat „buiten" *pedarat* „naar buiten brengen";
laoe „water" *pelaoe* „naar het water brengen";
sikap „gereed" *pesikap* „gereedmaken".

De beteekenis van deze werkwoorden is een causatieve; een doen, een maken tot, een doen geschieden, laten gebeuren, veroorzaken, van de handeling die, of van het begrip dat het grondwoord uitdrukt. Bijv. *ipepinterna tanna* „hij strekte zijne hand uit" (*pinter* „recht"); *enggo ipekarangna lemboena* „hij heeft zijn koe al naar den stal gebracht"; *ipedaratna doeitna*

„hij haalde zijn geld te voorschijn"; *ipekenana kerina penggajo erpola ras ergoela* „hij maakt al het gereedschap om palmwijn te tappen en suiker te bereiden in orde"; enz.

b. Sommige van deze werkwoorden worden zoowel met als zonder het suffix *ken* gebruikt. In het Tob. worden deze werkwoorden in het actief steeds met *ken (hon)* gebruikt, in het passief daarentegen zonder dit suffix. Hier in het Karosch hoorde ik zoowel *ipelawes* als *ipelaweskén* „wegjagen" daarentegen verandert bij enkele woorden de beteekenis als men *ken* achtervoegt. Zoo is *pehoeli* „iets verfraaien, repareeren"; daarentegen *pehoeliken* „[een twist] in orde maken"; *pedjorē* „iets in orde maken" maar *pedjorekēn* bepaald „een oneenigheid wegnemen, een twist in orde maken". (Zie ook bij suffix *ken).*

Eén groep heeft de beteekenis „door een ander iets laten doen", en deze heeft steeds *ken*. Bijv.

koepetekaken sabahkoe „ik heb mijn bevloeid rijstveld laten aanleggen"; *koepetoekangken gerētangkoe* „ik heb mijn wagen laten repareeren"; *koepetepaken tjintjinkoe* „ik heb mijn ring laten smeden"; *kepē soeri emas, oepah nandēna terserch ndoebē kang, bekas pengoeloe Oeroek si gedang petepaken* „waarempel een gouden kam, huwelijksgeschenk van zijn moeder bij haar trouwen, smeedsel van het dorpshoofd van Oeroek-si-gedang" (*bekas petepaken* vertaalde ik hier door „smeedsel, resultaat van smeden").

c. Bij herhaling van het grondwoord wordt de beteekenis meestal een figuurlijke; bijv.

ia pebelin-belintja „hij heeft haar grootgebracht, opgevoed"; *pebelin* alleen beteekent „iem. of iets grootmaken"; *pedaoch-daoch* „elk afzonderlijk", een bijwoord; terwijl *pedaoch* beteekent „op een afstand plaatsen, verwijderen".

Intransitief en meer de bijwoorden naderend zijn de volgende:

pekēpar „aan weerszijden zich bevinden", van een muur, een rivier, een wand enz.

petoendal „met de ruggen naar elkaar toezitten";

petingtang „tegenover elkaar zich bevinden";

pedēmpak „met de aangezichten tegenover elkaar".

Deze zijn afgeleid resp. van *kēpar* „overkant" (vergl. Tob. ibar), *toendal* „rug" van iets, rugzijde; *dempak* „voorzijde"; *tingtang* „tegenover" *(tintangken* „tegenover iets zijn") enz. *Kalak si hangkēn petoendal ngerana* „menschen voor wie het verboden is met elkaar te spreken, praten met den rug naar elkaar toe gekeerd" *Ntabeh ngerana pedempak, petoendal si pandangpandangen* „vriendelijk praten als men tegenover elkaar zit, elkaar bekritiseeren als men elkaar den rug heeft toegekeerd". *Ngerana ia pekēpar dingding* „zij praten met elkaar elk aan een zijde van den wand (met den wand tusschen hen in)".

d. Van de andere werkwoorden mogen hier nog een paar voorbeelden volgen.

Enggo kentja mān, ē maka ibocatna laoe, laoe metjiho, ipetoenggahkenna man

si P.T. „Zoodra men gegeten had, nam hij water, zuiver water, en deed dit P.T. drinken" [door hem het bamboe-watervat voor te houden].
Oh, enggo sambur roepana, lampas me akoe pepoekoel bapa nandē! „Och zijn voorkomen is reeds veranderd, vader, moeder, doe mij snel met hem verbinden [in het huwelijk]" *Pepoekoel* is afgeleid van *poekoel* „een bal rijst"; *pepoekoel* „tot een bal knijpen in de hand". Wederzijds geven bruid en bruidegom elkaar een bal rijst. *Moekoel* „de huiselijke huwelijksplechtigheid".
Rananta si-pindang-indangken koe kalak „wij moeten bij onze rechtszaak anderen tot getuigen nemen; ons gesprek door anderen laten bijwonen"; *ngindangi* „kritisch iets beschouwen".
Ipemintjepna koedana „zij drenkte zijn paard".

e. Met *pe* vormt men tijdsbepalingen als:
pepagi „morgen" [to morrow]
peteloe-oeariken „den. derden dag";

Met *na* wordt *pepagi* bijwoord, *pepagina* „den volgenden morgen, den volgenden dag"; *pempaten* „over-over-overmorgen, den vierden dag" kan ook *na* aannemen; is weinig gebruikelijk. Voor „overmorgen" en den daarop volgenden dag heeft men *kedoeën* en *keteloën*, dus *ke* inplaats van *pe*, (Het Tob. heeft *patoloena* voor Karosch *keteloënna*). Bij de bijwoorden en afgeleide substantieven zullen wij opnieuw de verschillende afleidingen met *pe* bespreken.

DE WERKWOORDEN MET PREFIX PER.

§ 59. Met het prefix *per* worden zoowel substantieven als verbaalstammen gevormd. De eerste soort zullen wij behandelen onder de afgeleide substantieven, terwijl wij hier de tweede soort zullen behandelen.

De afleidingen met *per* staan nauw in verband met die met prefix *er* (Dairisch *mer*, Tob. *mar*, Mal *ber*). Waar een *er*-derivaat tegenover een *per*-derivaat staat, beteekent het *per*-derivaat een versterking van de handeling. Alle zijn ze transitief.
ernehen „kijken, aanzien", *pernehen* „scherp naar iets zien, iets bekijken, naar iets zoeken";
ridi „zich baden", *peridi* „iem. baden",
ertoehoe bana „bekennen", (*toehoe* „op eigen woorden zeggen"),
pertoehoe „op iets zoo-is-het zeggen; bejahen";
ipernehenna akoe „hij keek mij scherp aan";
iperidina anakna „zij baadde haar kind";
ipertoehoena katangkoe „hij zeide dat mijn woorden waar waren";
Niet altijd staat er een vorm met *er* nevens; bijv. *engko* „jij"; *iperengkona akoe* „hij sprak mij aan met jij" „tutoyeerde mij"; *tangis* „weenen"; *ipertangisina* „hij weende om iets". *la iperboerihkenna* „hij gebruikte 't (niet tot) een vingerkom" (*perboerihen* „vingerkom").

§ 60. De meeste van deze afleidingen hebben echter nog een suffix *(i* of *ken)* zonder hetwelk zij niet in gebruik zijn. Met suffix *i* en *ken*, eenige voorbeelden.

Kai sabapna akoe iperboeroei, latih akoe kiam „om welke reden jaagt men mij na (opjagen). Ik ben moe van het hardloopen (vluchten)"; *(perboeroei* en *peboeroei* worden beide in den zin van „opjagen" gebruikt; in het Karosch valt wel eens meer de *r* van een prefix weg als er reeds een *r* in het grondwoord voorkomt, vgl. *tedareh* en *terdareh* „bloedende").

Perobahi langkahndoe „verander, verbeter Uw gedrag";

Ola pertangisi perik-perik kabang idas langit „ween niet om de vogels die in de lucht vliegen" (spreekw.);

Tahoen ĕnda siperdjoemai taneh Betimoes „van dit jaar zullen wij het land van Betimoes tot rijstveld maken";

Soempit ĕnda ola iperbabai „gebruik deze rijstzak niet";

Di la toehoe katangkoe, bantji akoe ipertandaken „als mijne woorden niet waar zijn, mag men mij als (tot) schijf gebruiken (nl. als schietschijf)";

Akoe iperkawankenna atĕna „hij wil mij tot slaaf maken";

La iperdiatĕkenna katangkoe „hij neemt mijn woorden niet ter harte";

Si Anoe iperdjoemakenna empat tahoen „hij heeft Dinges vier jaar op zijn rijstveld laten werken".

Daar de beteekenis dezer woorden voor een belangrijk deel wordt beïnvloed door het achtervoegsel *ken*, zullen deze nog ter sprake komen bij de behandeling van dat achtervoegsel.

§ 61. Van telwoorden afgeleid hebben deze werkwoorden de beteekenis van „maken tot"; bijv.

van *sada* „een"	*ipersada* „tot één maken"
„ *doea* „twee"	*iperdoea* „tot twee maken, in tweeën verdeelen";

Doeit ĕnda iperpitoe lebĕ, djĕnari bandoe sada „dit geld worde in zevenen verdeeld, vervolgens een deel voor U".

Si perempat doeit ĕnda, djĕnari nonggal-nonggal sada bagin „laten wij dit geld in vieren deelen en vervolgens elk een deel (ontvangen)".

Uit de beteekenis vloeit die van een breuk voort, „een derde" *saperteloe*, „een zevende" *saperpitoe*.

Bij het gebruik volgt meestal *na*, dus: *saperteloena* „het derde deel ervan"; *saperempatna* „het vierde deel ervan" enz.

DE WERKWOORDEN MET PE VOOR DEN GEPRENASALEERDEN VERBAALSTAM. (PE II).

§ 62. Men vormt deze werkwoorden door voor den geprenasaleerden verbaalstam *pe* te plaatsen. Daar in den deelwoordsvorm der werkwoorden met geprenasaleerden verbaalstam het voorvoegsel *me* is afgevallen, hebben we de vormen, die het prefix *pe* vóór den geprenasaleerden werkwoordstam voegen, te beschouwen als de nominale vormen dier deelwoorden - immers *noengkoen* staat voor *menoengkoen*; daarnevens staat dus als nomi; nalen vorm *penoengkoen*. (Zie het hoofdstuk transitieve werkwoorden). In het Tob. bestaat nog de volledige vorm: *mamboeat-pamboeat; mambahen-pambahen.*

In het Karosch is de vorming aldus:
nenggalaken „ploegen"; *penenggalaken* „den akker beploegen"; *noengkoen* „iets vragen"; *penoengkoeni* „iemand naar iets vragen, be-vragen, ondervragen". De algemeene beteekenis is deze: de handeling in het grondwoord genoemd wordt op een bepaalde wijze verricht, en het object is nog een ander dan dat van het gewone transitieve werkwoord.

Groot is het aantal van deze werkwoorden niet en steeds zijn zij voorzien van de suffixen *i* of *ken*. Zij treden zonder vervoeging ook op als afgeleid substantief, waarover later meer bij de afgeleide substantieven. Voorbeelden:
adi itangko kalak barangndoe, ola penangkoi ia „indien men Uw goederen gestolen heeft, besteel de menschen niet"; met *itangko* heeft men de goederen op het oog, maar met *i-penangkoi* èn de goederen èn degene die bestolen wordt. *Ipenangkoi kalak akoe mbaroe ēnda* „men heeft mij onlangs bestolen", niet: „mijn goederen bestolen" want dan zou men *itangko kalak*, enz. gebruikt hebben.
koega penoengkoeni ia di la ia moeatsa? „hoe zullen wij hem ondervragen (naar dit feit), als hij niet degene geweest is, die het genomen heeft?"
koega penoengkoeni pinangko ah, gelah ia ngakoe? „Hoe zullen wij dien dief ondervragen (op welke wijze), opdat hij bekenne?"
Van slechte slimme menschen op wie men geen vat heeft, luidt een veel gebruikte uitdrukking: *di ipenggoeroei la terpenggoeroei,* dwz. „neemt men hem als leermeester, hij is niet als leermeester te nemen". Men krijgt niets uit hem. Het gewone werkw. *nggoeroei* beteekent „zijn kennis toonen, den meester uithangen".

Van het grondwoord *ido* „vordering, eisch", bestaat *rido* „een vordering hebben op iemand", en *ngidoi* „iets van iemand eischen" (soms onrechtvaardig); *pengidoi* „een eisch tegen iemand instellen"; bijv.
pengidoi, kerbona si tjigagaten, bapa! „stel een eisch in tot schadeloosstelling, vader, zijn buffel heeft op (ons) rijstveld (de rijst) aangevreten". Natuurlijk, dat deze eisch tot schadeloosstelling alleen bij een derde, het dorpshoofd, kan ingediend worden.

WERKWOORDEN MET PREFIX SI.

§ 63. Vele werkwoorden worden met *si* afgeleid, meestal nog voorzien van een suffix. Eenigen daarvan zijn thans alleen nog in gebruik met het prefix *er*, wat ze tot deelwoorden maakt. Dit prefix *si* is het eenheidsprefix en beteekent eigenlijk „gezamenlijk, onderling, de een met den ander”. Reeds bij de vervoeging der transitieve werkwoorden zagen wij, dat de eerste persoon meervoud [inclusief] gevormd werd met het prefix *si*; *si boeat* „wij nemen”; *si-bahan* „wij maken” enz. Of wij dit *si* als het eenheidsprefix hebben op te vatten, of dat wij hier te doen hebben met een afkorting van het Dairische *sita* „wij” is moeilijk uit te maken. In aansporende zinnen met *ota!* „aansporingswoordje” [meervoud; enkelvoud is *to!*), als: *ota si dahi!* „vooruit, laten wij er naar toe gaan!” zullen wij wel het eenheidsprefix voor ons hebben. Dit blijkt wel uit het aansporingswoordje *ota!* waar blijkbaar *ta* van *kita* in zit.

§ 64. Wij zullen hier achtereenvolgens de verschillende werkwoorden met *si* laten volgen.
De werkwoorden met *si*......*en*.
Deze werkwoorden treden op met een reciproque beteekenis; eenige personen voeren over en weer een handeling uit.
sibalbalen „elkaar over en weer slaan”
sipekpeken „ „ „ „ „ slaan”
sitipoën „ „ „ „ „ bedriegen”
sigetoeken oekoer „over en weer elkaar plagen”.
Karo-karo ras Ginting la bantji siboeaten „leden van den Karo-stam en van den Gintingstam mogen elkaar niet ten huwelijk nemen”;
tiang ēnda sigedangen „deze palen zijn niet gelijk van lengte”, soms: *sigedang-gedangen* „niet gelijk van lengte zijn”; *si-idahen* naast *siperidahen* in den zin: *ndekah la siperidahen* „in lang elkaar niet gezien hebben”,

Een afgeleid substantief van dezen vorm is de uitdrukking *senina sipemerēn* „volle neven zijn” van moederszijde, welke neven elkaar als broeders beschouwen; de wederzijdsche moeders zijn van denzelfden stam.

§ 65. De werkwoorden met *si*......*na*,

Wil men zeggen dat elkeen op zich zelf hetzelfde werk doet, dan gebruikt men dezen vorm.

Er zal een maaltijd gegeven worden; de gastheer zorgt voor de toespijs, maar elke gast moet gekookte rijst medebrengen. Nu luidt de aanzegging: *sibaba nakanna kerina* „elk brengt zijn eigen rijst mede”.

Andere voorbeelden zijn: *sidahi roemahna kerina* „elk ging naar zijn eigen huis”; *sibaba oekoerna kerina* „elk volgt zijn eigen zin”; *sitoekoer bengkona kerina* „elk koopt zijn eigen toespijs”; *sigalar oetangna kerina* „elk betaalt zijn eigen schuld”; enz.

Dit *kerina* behoeft niet altijd er bij gevoegd te worden; het dient alleen ter versterking om niemand uit te sluiten.

§ 66. *ersi......en.*

Deze werkwoorden met *er* hebben eigenlijk tot verbaalstam de in § 64 behandelde. Wij geven nog eenige voorbeelden, reeds bij het prefix *er* werden zij genoemd.

ersirawaten „over en weer elkaar iets betwisten"
ersireboeten „ „ „ „ „ „ ontrukken"
ersimoelihen „ „ „ „ „ „ terugzenden"

In het gebruik is er weinig verschil op te merken tusschen dezen vorm en die met *si.... en* alleen; die met *er* noemt alleen de handeling. Bijv. *Ola kita simoelihen* „wij moeten niet over en weer (de vrouwen) terugzenden". Maar: *kalak adah ersimoelihen ia* „die lui daar zenden over en weer de vrouwen terug".

§ 67. De vorm met *si* zonder suffix *en* treedt alleen op met het prefix *er*. Bijv.

ersimoelih „vergelden, teruggeven, antwoord geven";
ersinanggel „wederkeerig elkaar onaangenaam vinden";
ersimoelih katandoe maka koetoetoe „laat mij uw antwoord weten, opdat ik (de rijst) stoote";
ersinanggel ia ras „zij hebben een hekel aan elkaar".

Een enkele maal hoort men *ersidjinaka* „een pisangstam (of iets dergelijks) tot een beeld maken"; *ndjinakai* „iemand plagen, voor den mal houden", door bijv. een jager, die nog niets gevangen heeft, telkens om een deel van den buit te vragen.

DE WERKWOORDEN MET PREFIX TJI.

§ 68. Nauw verwant wellicht met het voorgaande prefix *si,* is het voorvoegsel hierboven genoemd. De hiermede gevormde werkwoorden vertegenwoordigen de werkwoorden in het Tobasch met samengesteld voorvoegsel *marsi, marta, morsi* en *mangsi.*

Wij kunnen ze in twee soorten verdeelen.

a. *tjeboeni* „verscholen zijn",
tjinggaloeng „met het hoofd omlaag hangende",
tjirawis „met de handen aan een touw (liaan) hangende",
tjililit „om iets gewonden zijn",
tjigagat „grazende zijn",
tjiarap „beginnende te kruipen",

b. *tjitjio* „zich schaduwen"
tjilas „zich zonnen"
tjipoerpoer „zich baden" van kippen in het zand.
tjoekais of *tjikais* „den grond krabben" als kippen doen.
tjilikas „zich het haar kammen, op doen".
tjitjoedoe „zich warmen bij het vuur".

De onder **a.** genoemde geven een toestand weer waarin het onderwerp zich bevindt; dit laatste neemt dadelijk achter het werkwoord plaats. Als wij vragen: „hoe is hij boven gekomen?" dan kan het antwoord luiden: *tjirawis ia koedas* „klimmende [hangende] aan de lianen, werkte hij zich naar boven". Soms ook, om meer actie aan den zin te geven, gebruikt men de herhaling:

tjirawis-tjirawis ia koedas „al hangende aan de lianen werkte hij zich naar boven".

tjimolah arip ibas boeloeng galoeh „de vleermuis hing te schommelen aan het pisangblad".

tjeboeni ia beteekent „hij is verscholen"; daarentegen *iboeni-kenna bana* „hij gaat zich verschuilen" (soms ook wel; *iboeni-boenina* „hij verschool zich")

tjigagat, soms ook herhaald, beteekent „aan het grazen zijn" daarentegen *ngagat ia* „hij graast".

NOOT. *Ibas rawisen ia* is de staande uitdrukking voor „aan het bevallen zijn, in barensnood verkeeren"; wanneer het suffix *en* hier „plaats" beteekent, dan zou men kunnen vertalen „in de hangplaats zijn". De vrouw bevalt hurkende, en om haar dit te vergemakkelijken, hangt men een strik boven haar, waaraan zij zich vasthoudt. Ook een steile weg in de Doesoen (streek tusschen de Karo-hoogvlakte en het laagland), waar men zich alleen maar naar boven kan werken door zich aan de boomwortels vast te houden, heet *rawisen* „hangweg"; wellicht is dit de goede vertaling: als *en* hier op een herhaalde werking ziet, dan misschien „weg waar men zich aan de wortels hangende naar boven werkt".

De onder **b.** genoemde vormen kunnen meestal met een wederkeerig werkwoord weergegeven worden. Zij geven een bloote werking weer, waarbij het subject tevens object is. Bijv. daar is een kip die een zandbad neemt; wij vragen: „Wat doet die kip?" Antwoord: *Tjipoerpoer ia* „Zij neemt een zandbad". Van oude menschen en herstellenden, die zich in de zon koesteren, zegt men: *Tjilas ia* „zij zonnen zich". *Tjoekais manoek ibas aboe dapoer* „de kip staat te krabben in de asch van de stookplaats"; *Si Banta la erngadi-ngadi atena tjigergo bahan ia koedilen* „zonder ophouden wil Banta zich maar krabben, van wege hij aan schurft lijdt"; *kami kerina lawes tjilinggem koeteroeh batang djabi-djabi si galang ah* „wij gaan allen ons schaduwen onder die groote djabi-djabi boom"; enz.

In het algemeen kan men zeggen dat het voorvoegsel *tji* een beperkte, maar veelvuldig herhaalde werking weergeeft.

§ 69. Een enkele maal treden eenige met *tji* gevormde werkwoorden op als transitieve w.w. en hebben dan het suffix *i* of *ken*. Bijv. *ntjilas-tjilasi* „zich

in de zon koesteren" ongeveer met dezelfde beteekenis als *tjilas ia*. *Ntjilongkangi* en *itjilongkangina* „hij trachtte hem te bepraten, hem over te halen tot iets". *Itjinggaloengkenna tambē* „hij keerde het (bijna ledige) bamboevat onderste boven" (om den laatsten druppel op te vangen).

Het grondwoord van *ntjilongkangi* is niet duidelijk; er bestaat een *melongkang* = *melombang* „niet passend, te ruim, van een jasje"; zoodat *ntjilongkangi* beteekenen kan „iemands gezichtskring of zijn geweten verruimen".

WERKWOORDEN MET PREFIX KI.

§ 70. Het prefix *ki* geeft te kennen „een gaan naar", „een halen van", „een zoeken naar" hetgeen het grondwoord aangeeft. Daar de afleiding meestal van een substantief plaats heeft, wordt het onmiddellijk voor het woord gevoegd.

kiranting „brandhout gaan halen, zoeken"
kiketang „rotan gaan zoeken (in het bosch)"
kilaoe „water gaan halen"
kiroedang „bloemen gaan zoeken"
kirawa „het bosch gaan invluchten" (bij een epidemie);
kikoeroeng „koeroengs (larve van een kever in den grond) gaan zoeken"
kikirik „sprinkhanen gaan zoeken (vangen)"
kikoetoe „luizen gaan zoeken"
kikoeta „naar een ander dorp gaan" (op bezoek) enz.

Gewoonlijk is het dus een „gaan halen, zoeken" van iets in bosch of veld. *Kirawa* schijnt echter wel degelijk ook richting aan te duiden; *rawa* is in het Karosch thans geen gangbaar woord meer, het moet echter vroeger wel „wildernis, bosch" hebben aangeduid; *kirawān* is de „plaats waar men in vluchtig opgeslagen hutten tijdens een epidemie leeft"; ook *kikoeta* wijst op richting: *djelma si nterem ah lawesna kikoeta lako temoeē* „het gaan van gindsche vele menschen is naar een dorp om te logeeren"; *kiroemah sadja si tongat ē maka irapet bapa* „dit jongetje loopt telkens naar de huizen en daarom sloeg hem zijn vader".

Naast *kikoetoe* heeft men ook *ngkoetoei* „iem. luizen", *kikoetoe* zegt echter meer in het algemeen „luizen zoeken", zonder dat men een bepaald voorwerp op het oog heeft: *arōn kalak ndai, dekahen kikoetoe idjoema ah* „[wat betreft] de helpers van dien persoon, den meesten tijd besteden ze aan het luizen zoeken".

Kikai „Waartoe"? Welk nut zou het hebben? Wat zoekende, halende? behoort hier ook toe. Een enkele maal komt ook de herhaling voor: *kirehkireh sadja* „[de ziekte] is zoo vanzelf gekomen". [Over *kidekah*, *kimawen*, *kinahoen* zie bij de Bijwoorden].

WERKWOORDEN MET PREFIX KE.

§ 71. De hieronder volgende werkwoorden zijn weinige in getal; een regel aangaande de beteekenis van het prefix *ke* kan er moeilijk uit getrokken worden. Waarschijnlijk hebben wij hier te doen met een min of meer accidenteel passief, zoodat het onderwerp zich voorstelt als buiten zijn toedoen getroffen, overvallen of aangeraakt door de handeling in het grondwoord uitgedrukt.

Voorbeelden;
kebiar „te vreezen, vreezen voor"
ketjio „schuilen voor zon of regen"
kesilang „logeeren bij".
Bantji kita ketjio koe sapo kalak ē „kunnen wij gaan schuilen in de tuinhut van vreemde menschen?"
Kai kebiar? „Wat is er te vreezen?"
Akoe kesilang ras si Anoe „ik logeer bij Anoe".
Kai kebedilna? „Wat is hij komen te schieten?"
Tot deze woorden behooren ook:
kemali „waarvoor gevreesd moet worden".
kelato „doelloos rondslenteren",
kemoelan „bezeten, bezield zijn", van een priesteres, die een geest heeft opgeroepen.

NOOT. *kemoelan* treedt ook als bepaling op; *goeroe kemoelan* is een „priesteres die zich bezielen laat". *Kemoelan* kan misschien in verband gebracht worden met het Tobasche *boelan* „verbond", het Karosche *boelawan; erboelawan* „een verbond maken", bekrachtigd door een eed. Mogelijk ook is het een afleiding van *oela* (Tob.) „werk", naar analogie van het Kar. *kerdja* „een feest", of *lakon* „een plechtigheid", eigenlijk „wat te doen is, wat een doel heeft". Duidelijk echter is de afleiding nog niet.

De zonderlinge benaming van „priesterloon" *pantang kemalina* zij hier ook even genoemd. *Pantang* „wat verboden is", bijv. bij ziekte om te eten; *pantangen* „wat aan iemand verboden is", [bijv. hertevleesch te mogen eten]; *usakai pantang-kemalina* „hoeveel bedraagt het priesterloon" [voor bewezen diensten]?

NOOT. Is pantang-kemali niet een copulatieve samenstelling van twee synoniemen? „Dat wat geen ander aanraken mag?" of iets dergelijks? *Pemali, kemali* is in het algemeen synoniem met *pantang*. Adr.

kemalang „wat te eerbiedigen is", komt van *alang,* hetwelk voorkomt in de uitdrukking: *ola nai alang-alangen* „laat U door niets weerhouden, draal niet langer"; *kemalang is* het grondwoord van *erkemalang* „eerbied, ontzag voor iemand koesteren"; *kesikel* van *sikel* „verlangend". Na de geboorte van een wonderkind, haalde men den priester goeroe Pakpak. *E seh me goeroe. Kai*

kesikel, kemberahen? bagēm nina goeroe „De goeroe kwam. Wat wordt er gewenscht vorstin? zoo zeide de priester".

WERKWOORDEN MET PREFIX MARI EN NGI.

§ 72. De eenige mij bekende werkwoorden met bovengenoemde prefixen mogen hier volgen. Uit de beteekenis dezer afgeleide vormen, die meervoudig is, valt op te merken dat *mari* bestaat uit *mi* met het meervoudaanduidende infix *ar*.

maringalah „sukkelen, onbestemd ziek zijn",
maringgoejoeng „golvend van haar",
marindjadja in: tjakap marindjadja „gepraat" over koetjes en kalfjes.

Zij zijn afgeleid van *ngala* „zich loom gevoelen", *goejoeng*, stam van *goemoejoeng* „schudden, waggelen" als bij een aardbeving; *djadja* „venten, leuren".

§ 73. *Ngintjoeah*, geprenasaleerde stam van *soeah* „wat beneden ligt". *koesoeah* „naar het dal gaan", dalwaarts, *ngintjoeah* „dalwaarts gaan, de helling afgaan".
Ngentodak-ngentodak „treuzelen, overal aanleggen op den weg". *Todak* is geen gangbaar woord.
Ngi en *nge* zijn geprenasaleerde vormen van *ki* en *ke;* het Tobasch heeft hier *mangi* als voorvoegsel.

DE ACHTERVOEGSELS.

§ 74. De achtervoegsels in het Karosch zijn de volgende:
en I (Tob. an)
en II („ on)
i
ken.

Zij worden alle zonder meer achter de desbetreffende woorden geplaatst; de weinig krachtige klinker *ĕ* van *en* smelt samen met de krachtiger klinkers *a, i, oe, o, ē,* zoodat *bagi-en* als *bagīn, tawa-en* als *tawān, taboe-en* als *taboēn, ado-en* als *adōn, loembe-en* als *loembēn* gehoord wordt. De klinker wordt echter dan gerekt, aangehouden, en heeft den klemtoon, dus *tawaän, bagiïn, taboeën, adoön* enz.

Een enkel woord dat op *ĕ* eindigt, als *tĕkĕ* „verdenken van iets", volgt denzelfden regel, dus *tĕkĕn* „verdacht geworden van iets"; terwijl *tek* „ge-

looven", als comparatiefvorm *tĕkĕn* geschreven wordt, met den klemtoon op de eerste lettergreep.

Achtereenvolgens zullen wij hier de bovengenoemde suffixen behandelen.

§ 75. Het suffix *en*. (*en* I.)

In het Toba-dialect treft men twee suffixen aan, nl. *an* en *on*, welke in het Karosch beide door *en* worden weergegeven, (vandaar *en I* en *en II*). Al heeft men naar den vorm dus in het Karosch slechts één achtervoegsel *en*, de beide beteekenissen die *an* en *on* in het Tobasch hebben, worden hier ook gevonden; wij zullen dus hier onderscheid maken tusschen *en* = *an* en *en* = *on*. (*en I* en *en II*). Beide achtervoegsels vormen slechts naamwoorden of naamwoorden met verbale kracht.

§ 76. Allereerst nemen wij *en I*. Dit suffix komt voor in de volgende verbindingen:
substantief met *en*,
stamwoordelijke w.w. met *en*,
verbaalstam [transit] met *en*,
per . . . . . en
pe geprenasaleerde verbaalstam met *en*,
ke . . . . . en
ter . . . . . en
infix *in* en *en*.
kini . . . . . en
si . . . . . en
tji . . . . . en
telwoord en *en*.

Wij zullen hier niet alle voorkomende vormen behandelen; reeds bij de stamwoordelijke w.w. hebben wij dit gedaan voor zoover het noodig was. Van *lawes* „gaan" wordt *lawesen* gevormd „een heengaan van vele menschen". Het maakt dus een meervoudsvorm van deze w.w.; ook van de kleine groep van werkwoorden die het voorvoegsel *me* niet afwerpen als er *en* achtergevoegd wordt, zooals *megoelang*, vormt het een meervoudsvorm, *megoelangen kajoe koesoeah* „boomen rolden naar beneden".
Bij de werkwoorden met prefix *me* welke als predikaten optreden, vormt *en* van hunne verbaalstammen comparatiefvormen; van oeli „*mooi*", *oelin* „mooier" (men zie aldaar). In beide gevallen heeft *en* „vermeerderende beteekenis"; bij de stamwoorden met verbale beteekenis, duidt deze meervoudsvorm het meervoud der handeling aan, waardoor ook het onderwerp meervoudig wordt; bij stamwoorden met adjectieve beteekenis, beteekent *en* vermeerdering der eigenschap en daardoor vormt het een comparatief.

§ 77. Het hier te behandelen suffix *en I*, kan verklaard worden als aanduidend: de plaats waar de handeling gewoonlijk wordt uitgeoefend. Deze plaats kan ook een persoon zijn, als plaats gedacht,

waar men iets doet, vraagt enz. Plaats als ruimte en tijd, zijn niet ver van elkaar gescheiden; van daar dat het ook bij enkele woorden aangeeft den tijd van zekeren arbeid.

Afgeleid van een substantief vinden wij als plaats:

pantangen „de studeercel" van een Batak priester, een gebouwtje op éen of meer palen opgericht; de beteekenis is „verbodsplaats". Daarnaast bestaat er nog een *pantangen* met achtervoegsel *en II*, dat beteekent „verbod" „wat aan iemand verboden wordt te eten of te doen"; een passief deelwoord dus. Dit is een voorbeeld met *en* afleiding van denzelfden stam, maar in het eerste geval heeft de stam *en I* als achtervoegsel, in het tweede geval *en II* als suffix. In het eerste geval vormt de afleiding de beteekenis van plaats, in het tweede geval vormt de afleiding een passief deelwoord.

Boenboengen „de vorst van het dak", de afleiding kan zijn van *boengboeng* „geopend, gapend" van een ravijn, dus „de plaats waar het aan beide zijden gaapt". Zeker echter is dit niet.

bangoenen „een stel muziekinstrumenten", waarbij wellicht aan „opstelling" gedacht is; van *bangoen* „voorkomen, stand" van een zaak; *binangoen* „stutblok" onder het huis, „het opgerichte".

bantji kin karam di anaken „(hoe) zouden ze kunnen zinken [nl. vuile eieren] als er reeds een kuiken in zit"; *anaken* is hier „plaats van een kind, waar een kind [kuiken] in zit". Hetzelfde begrip vinden wij in *enggo anaken* „reeds larven in het nest hebben" gezegd van wespen.

Van *ingan* „plaats" vormt men een meervoud met suffix *en; teloe inganen* „drie plaatsen"; *terpoek* „plaats, wijk" *empat terpoeken* „vier plaatsen, wijken".

Aangaande stamwoordelijke werkwoorden [zie aldaar] noemen wij nog *kenān en mberān,* afgeleid resp. van *kēna* „geraakt" en *mbera* „hopende zijn, kunnen gebeuren"; *di goetoel kam, kari la kam kenān* „als je stout bent, wordt je straks niet bedeeld", je krijgt straks, als de anderen hun deel krijgent niets; *la koe mberān pengidokoe ēnda, pengidokoe nge erbahantja la mehoeli* „ik heb zelf niet gewild dit mijn noodlot, mijn lot deed mij niet mooi zijn". Met beide woorden is het niet zoo dadelijk te zeggen of wij hier *en I* of *en II* voor ons hebben.

§ 78. Van verbaalstammen met *en* afgeleid noemen wij hier *rabin* „de plaats waar men bezig is met *ngerabi*"; *ngerabi* „wieden", bepaaldelijk „het schoonmaken van den grond onder geboomte", bij den aanleg van nieuwe rijstvelden; *erdangen* „het zaaiveld, de zaaiplaats", nl. het gereedgemaakte veld, dat bezaaid moet worden; meestal zegt men *si man erdangen* „het veld dat men bezaaien moet"; zoo ook: *si man kiskisen* „wat men wieden moet" (met de *kiskis* „een krabber".)

Dezelfde vorm echter geeft ook den tijd van iets aan; *rabin* beteekent ook „den tijd van het *ngerabi*, de schoonmaaktijd", nl. van de velden; *ranin* „oogsttijd"; *tabahen* „de tijd van boomenvellen" enz. Begrenzing van tijd en ruimte vallen samen.

§ 79. Nog andere afleidingen zijn die van woorden met prefix *pe* voor den geprenasaleerden verbaalstam en suffix *en*.
Boeloeng galoeh lakonna man pemeloegoēn bengkaoe „het gebruik van pisangbladeren is als pakmiddel (plaats waarin gepakt wordt) van toespijs"; *penoengkoenen ibas djaboe ē bapa ras nandē* „wien men te vragen heeft (naar wat moet) in het gezin zijn vader en moeder"; *ia kari man penoengkoenen kēna* „hem moet je straks alles vragen, naar hem moet geluisterd worden"; hij is de vraagbaak en hij beveelt. (Een ander *penoengkoenen* zie *en* II.) *Penoendalen* „ruggesteun", waar men met den rug tegen leunt, figuurlijk „iemands beschermer". *Penoekoeren* „plaats waar men iets koopt"; maar ook: *Isē penoekoerenndoe?* „Van wien heb je (die kip) gekocht"? In het tweede geval wordt de „persoon" als de „plaats" gedacht waar de kip zich bevond. Zoo zegt men ook: *Kam ingan serpingkoe* „gij zijt de plaats van mijn dollars", dwz. gij moest mijn geld bewaren.

De afleidingen met *per* ...... *en*, geven de plaats aan waar gebeurt wat, of zich bevindt hetgeen het grondwoord aanduidt.
pergoelān „suikerkookplaats" (*goela* „suiker")
perdakanen „kookplaats" (*erdakan* „koken")
pertjidoeren „kwispedoor" (*tjidoer* „spuwen")
pertambaren „medicijnplaats" (*tambar* „medicijn")
perbapān „vaderkampong" (*bapa* „vader") tegenover *doesoen* de van daar uitgezwermde kampongs.

Ook bij deze woorden wordt de persoon vaak als de plaats gedacht; bijv.
manoek, doeit, kai pē enggo koebaba koe pertambaren ē „kippen, geld, alles heb ik al gebracht naar de plaats waar ik behandeld werd" (nl. naar den medicijnman, die de zieke vrouw behandelde.) *Pertambaren* gebruikt de vrouw hier inplaats van *goeroe* „priester, medicijnman".
Pertenahen „de persoon, dien men iets opdraagt om iets aan derden te bezorgen, boodschapper"; ook kan men denken aan een persoon bij wien de boodschap berust; *peridōn* „schuldeischer", degene die de vordering bezit, ook als plaats gedacht; (een ander *peridōn*, de „vordering zelf" zie beneden.)

§ 80. Met *ke* .... *en* voorkomende vormen zijn reeds ter plaatse behandeld. Wij geven hier nog een woord: *kelehēn*, dat zoowel „uitgehongerd" kan beteekenen als „hongertijd, hongersnood". De kwestie is ook hier weer een van ruimte en tijd. Wordt één mensch getroffen, dan „lijdt hij honger", maar wordt een geheele streek getroffen, dan is er „hongersnood". Een enkel voorbeeld van infix *in* en suffix *en* is: *si tinadahen* „die met de voeten aangewezen wordt" (van *tadah* „richting waar de voeten naar wijzen",) „jongere broer of zuster".

Geheel substantief zijn geworden woorden als: *kepoeltaken* „zonsopgangsplaats", afgeleid van *poeltak* „te voorschijn komen", dus „plaats van te

voorschijn komen".
Kesoendoeten „zonsondergangsplaats"; *soendoet* „ondergaan".
kegeloehen „deze wereld", *geloeh* „leven";
kesain „erf", van *sai* „schoon, gewied";
kedjerēn „een hoog, spits toeloopend gebouwtje boven een graf of bij een plechtigheid gebruikt"; *djerē* is onbekend;
kerabangen „dorpspoort", van *rabang* onbekend als grondwoord, misschien een nevenvorm van *rambeng* „een weg of iets anders versperren".
Moeilijk is het te zeggen of *kegalangen* hier ook bij behoort (*kegalangen* „zeer groot zijn"), vergl *kelewet, kebelin* enz. De titel *kedjoeroēn* is van Gajoschen oorsprong.

In een zin als de volgende is *kegeloehen* geheel substantief geworden: *di bagē ma nai siat akoe i kegeloehen ēnda* „als het zoo is, dan is er voor mij geen plaats meer op deze wereld (in het land der levenden)".
Pa Kadih kap kesilangenkoe „Pa Kadih is mijn gastheer", nl. de persoon, de plaats, waar ik logeer.

§ 81. De vormen *kini .... en* beteekenen „aangedaan worden met wat het grondwoord aanduidt". Het voorvoegsel is samengesteld uit prefix *ke* en infix *in*, het achtervoegsel duidt weer „plaats" aan. Meestal noemen deze afleidingen een „waardigheid, eigenschap of vaardigheid", die bij een persoon of zaak aanwezig is.
kinioelīn „schoonheid" van *oeli* „schoon"
kinilatengkān „onbehoorlijkheid, slechtheid" van *la tengka* „niet behoorlijk", „niet mogen";
kininggiten „hartstocht" van *nggit* „willen";
kiniradjān „vorstelijke waardigheid" vorstschap; *radja* „vorst";
kinipengoeloēn „burgemeesterschap" (*pengoeloe* „dorpshoofd").
kinibeloehen „vaardigheid" van *beloeh* „kunnen, vaardig zijn";
Keri kini ibas kam, kinilatengkān pē „je bezit alle „kini" (eigenschappen, vaardigheden") de slechtheid ook"; een gezegde waarmede jongens elkaar wel plagen.
kinioelīnna diberoe ah la teralang „de schoonheid van dat meisje is buitengewoon".
inget adjar kinipawangen si koeadjarken, maka ipating kam pagi toealang si mandē angin „denk toch om de pawangkunst die ik (je) geleerd heb, opdat je later de „toealang" boom die scheef gaat staan door den wind, zult kunnen beklimmen" (van bamboetreden kunt voorzien).
di koe djoema kam, ma bandoe kininggitenndoe, ma bandoe kinikisatenndoe? „als je naar het rijstveld gaat, dan is toch voor jou je ijver, dan is toch voor jou je luiheid?!" dwz. „je oogst, wat je zaait, ijver zoowel als luiheid".
keradjān „gebied, koninkrijk", in tegenstelling met *kiniradjān* „vorstelijke waardigheid". Toch werd eens gehoord *keradjan* als een collectief voor „de vorsten". *Ndai mentas keradjān goegoeng* „zooeven passeerden de vorsten van de Hoogvlakte".

Ranān ndai kerēna kinipengoeloēn „de rechtszaak van zooeven ging om het burgemeesterschap".
Met *kininggiten* worden zoowel de goede als de slechte eigenschappen aangeduid; moeilijk verklaarbaar is waarom bij dit woord de nasaal bestaan blijft.

§ 82. De werkwoorden met reciproque beteekenis, *(si .... en)* hebben wij reeds besproken, ook hier is *en* de plaatsaanduider van de voorwerpen die elkaar wederzijds bewerken.

Bij de werkwoorden met *tji* moet genoemd worden:
tjigagaten „aangevreten hebben, gevreten hebben op". *Kerbona tjigagaten ē* „zijn buffel heeft hier (op het rijstveld) gevreten". Met dezelfde beteekenis hoort men in plaats van *tjigagaten* veel vaker *pegagati* gebruiken, welk verschil men dan kan weergeven met „gegraasd op" (plaats) en „aangevreten van" (de rijsthalmen); met *tjigagaten* denkt men dan aan de p l a a t s, het rijstveld, terwijl met *pegagati* men aan de vele r ij s t h a l m e n denkt.

§ 83. Nog eenige afleidingen zullen hier besproken worden. Van *ergelir* „in de rondte draaien", vormt men *ergeliren; iberēna ergeliren* „hij geeft allen (die aanwezig zijn)"; hij gaat rond [in den kring]; *ertipanen* (*tipan* onbekend) van wild, dat steeds „een vaste plaats of weg neemt"; *eroenoengen,* gezegd van een pakje met meel, dat men in water kookt „nog van binnen niet gaar", met een „pit, kern" er nog in; *oenoeng* „pit, merg van hout"; *erpilihen* „steeds een bijzonder soort nemen"; *boeat rimo, tapi erpilihen boeat kam, si arah matawari poeltak* „haal lemoenen, maar een bijzonder soort moet je nemen, nl. die aan de zonsopgangskant (groeien)". Met verdubbeling van het grondwoord hebben wij:
ertepet-tepeten „steeds een vaste plaats hebben", zooals een kip, die steeds op een bepaalde plaats hare eieren legt.

Herhaling van het grondwoord met suffix *en* geeft aan: „een plaats waar geregeld geschiedt wat het grondwoord aangeeft".
sembah-sembahen „de plaats, waar men iets met een sembah aanbiedt, een offerplaats *(sembah* „eerbewijs"*)*;
berē-berēn „offerplaats" waar men geeft (offert), van *merē* „geven";
padjoeh-padjoehen „offerplaats van een gezin" *(padjoeh* als grondwoord onbekend, vergl. Atj. *padjoeh* „eten").
si koeda-koeda adah ē me kap berē-berēn koeta ēnda „gindsche (heuveltop) si koeda-koeda (geheeten) is de offerplaats van dit dorp",

Herhaling van het grondwoord met prefix *pe* en suffix *en* geeft ook een plaats te kennen, waar gebeurt wat het grondwoord zegt. *Pengadingadīn* „rustplaats", waar menschen geregeld rusten, „pleisterplaats"; *pengada-ngadān* „rustplaats-", van *ngada-ngada* „op zijn gemak zitten of liggen".

§ 84. De beteekenis van „plaats" en „tijd" aan het suffix *en* verbonden, zal wel de oorzaak zijn, dat het ook beteekenen kan „een hebben, behept zijn met, lijden aan" wat het grondwoord beteekent. In het Tobasch wordt hier afwisselend *on* en *an* gebruikt; nl. *batoehon* „verkouden zijn" en *hansitan* „pijn lijden". Naar den vorm valt dit verschil in het Karosch weg, daar beide aanhechtsels *en* geworden zijn.

Panasen ia „hij zweet"; van *panas* „zweet"; *maroenen kalak perban penakit si mehantoe ē* „de menschen lijden aan koorts vanwege die hevige ziekte"; van *maroen* „heete koorts, malaria"; *penengsengen ia* „hij lijdt aan verkoudheid", van *sengseng* „dikke snot"; *baroeten ia* „hij lijdt aan een kropgezwel", van *baroet* „kropgezwel"; *barehen ia* „hij heeft, lijdt aan een steenpuist", *bareh* „steenpuist"; enz.

Eindelijk schijnt *en* in enkele woorden met prefix *sa*, *si*, of *se* ook de beteekenis van plaats te hebben;
saroemahen „(die) van een huis zijn"
sakoetān „(die) van een dorp zijn"
sahaloeren „(die) van een landstreek zijn" (Tobaisme). Er wordt ook wel eens gehoord *si sada perpanganen* „die van een schotel eten", die deel hebben aan een schotel. De afleiding van *saroemahen* zullen wij ons ook zoo hebben te denken. Of de veelgebruikte woorden *sekoela* en *serasi* ook hierbij behooren is twijfelachtig; *la sekoela (serasi) kami idjēnda ē maka kami lawes* „in dit dorp gaat het ons niet goed (veel ziekte, tegenslag enz,) daarom gaan wij weg". Nog nimmer ontmoette ik deze woorden met suffix *en*. De mogelijke beteekenis is die van „één lichaam *(koela)* of „lot" *(rasi)* met anderen". Vergelijk ook *si pengerana* „die één wijze van spreken hebben", één van zin zijn.

HET ACHTERVOEGSEL EN II (TOB. ON).

§ 85. Oorspronkelijk zijn de *en II* afleidingen passieve deelwoorden, wat blijkt uit § 77: *pantangen* „verbod", wat verboden is voor iemand.

Verder vormt het thans meestal passief verbale substantieven; het begrip van „plaats" is hier niet zoozeer aanwezig dan dat van „voorwerp".
boeaten „wat te nemen is" van *boeat* „nemen";
legīn „wat gehaald moet worden"; *legi* „haal!";
babān „wat gebracht moet worden"; *baba* „breng";
ikoeten „wat men volgen moet"; *ikoet* „volg";
kai man babān? „wat moet er gebracht worden?"
ē man boeaten! „dat moet genomen worden"! Een uitroep: „dat is 't!"

Het suffix treedt vaak op bij woorden die als bijv. bepaling van een ander woord dienst doen; bijv. *nakan man pangān* „rijst om gegeten te worden", *koeda man pandjangen* „paarden om groot-gebracht te worden"

(althans zoo verklaar ik *pandjangen, koeda pandjangen* is een paard, dat men grootbrengt om later verkocht te kunnen worden). *barang man toekoeren* „goederen om gekocht te worden" (*toekoer!* imperatif „koop!" maar ook „de koopsom die men voor iets ontvangt"). *Enggo ialoken kam toekoer kerbo?* „heb je den prijs voor dien buffel al ontvangen?"

§ 86. Verdubbeling van het grondwoord met suffix *en* noemt het voorwerp dat de behandeling ondergaat en geeft door de herhaling ook een meervoud, eene verscheidenheid van die voorwerpen te kennen.
soean-soeanen „plantsels, jonge plantjes om over te planten";
asoeh-asoehen „fokdieren"; *ngasoehi* „fokken";
bahan-bahanen „allerlei maaksels, ook verzinsels".
Naast *soean-soeanen* heeft men in dezelfde beteekenis *sinoean-sinoean.*
Idja kerbo man arak-arakan, koeda man pandjangen? „waar zijn de buffels die men moet voortdrijven, waar zijn de paarden die men groot moet brengen?" *si lit boeatenna* „de man die geld heeft"; in het algemeen „bezit"; *asa lit boeatenna* (geven) „naar men bezit";

§ 87. Van de werkwoorden met *pe* (causatief) worden ook afleidingen gevormd met dit achtervoegsel.
man pepajon „wat onderzocht moet worden";
man pehoelīn „wat verfraaid moet worden";

Van de werkwoorden met prefix *per* worden de volgende afleidingen gevormd:
peridōn dat wij met suffix *en I* hierboven reeds behandelden, heeft met *en II* de beteekenis van „schuldvordering";
peridōnkoe ibas si Tahil lalap langa ngalo „mijn schuldvordering op T. heb (ik) nog steeds niet ontvangen".
Afgeleid van werkwoorden met *pe* voor den geprenasaleerden stam: de volgende voorbeelden:
penoengkoenen „wat er gevraagd wordt": *lit penoengkoenen bapa man radja erkitēken ranana* „vader heeft wat te vragen aan de vorsten aangaande zijn rechtszaak"; *penoengkoenen bapa man anakna kerna ia roesoer taloe erdjoedi tah itēboe-tēboe kalak* „de vraag van den vader aan zijn kind aangaande hij steeds verloor bij het dobbelen of dat de menschen hem voor den gek hielden"; (een ander *penoengkoenen* zie boven bij *en I*).
pemandangen „wat iemand berispelijk vindt in iets of iemand anders", „berisping"; *mesangat pemandangenndoe* „je berispt hem heel erg"; terwijl *pandangen* „het berispelijke" in iemand is; *la lit pandangen* „onberispelijk", „zonder fout";
mandang „berispen".
pengenehenen „gezicht, hallucinatie", *ngenehen* „zien, kijken";
pentjarīn „broodwinning", *ntjari* „den kost zoeken te verdienen".

Soms ook door de beteekenis van het grondwoord schijnt er iets accidenteels door dezen vorm aangeduid te worden.
pendapaten „iets wat men toevallig tegenkomt, of vindt", een bijzonder steentje enz. dat als gelukaanbrengend beschouwd wordt.
kedjoempa-djoempān „wat men toevallig vindt", iets kostbaars. Bij dit laatste zou men ook aan den vorm met *ke.... en* kunnen denken, maar het voorwerp staat op den voorgrond.
pemilih-milihen „hetgeen waaruit gekozen is, overschot" is een moeilijk te verstane vorm. *Rimo enda pemilih-milihen kalak nge.* „deze lemoenen zijn nog slechts wat de lui overgelaten hebben". *Kalak si arah poedi patoet ia dat pemilih-milihen kalak, djanah si arah lebē patoet adjangna si la pemilih-milihen kalak* „het is behoorlijk, dat die het laatst komen, wat er overblijft krijgen, en die het eerst komen, niet het overblijfsel krijgen (dus kiezen mogen)".

Andere voorbeelden van herhaling van het grondwoord met prefix *per* en suffix *en* zijn:
permaneh-manehen „geschenk, aandenken van een overledene",
pergani-ganīn „voetwisch, sloof"; *megani* „kieskeurig",
perbahan-bahanen „allerlei maaksel, wat men doet, maakt in het algemeen";
pe.... en, nog:
pengatē-ngatēn „alles maar nemen waar men lust in heeft" (in meestal ongunstigen zin);

Voor enkele vormen van bijwoordelijke uitdrukkingen verwijzen wij naar het hoofdstuk over de bijwoorden.

Van den nevenvorm van het vraagwoord *kai, kadē* „wat?" wordt de uitdrukking *so-kadēn* „zonder reden" gevormd. *Nembeh ia so kadēn* „hij is boos zonder dat er wat is".

HET SUFFIX I.

§ 89. Het achtervoegsel *i*, dat gelijk staat met een plaatsaanduidend voorzetsel, treedt bij zeer vele werkwoorden op. Daar de oorspronkelijke beteekenis van dit achtervoegsel die van plaatsaanwijzend voorzetsel is, is het ook als achtervoegsel een aanduiding van plaats, of van bestemming; plaats waar de werking neerkomt of geschiedt. Een werkwoordsvorm met het suffix *i* regeert dus zijn voorwerp in den *i-naamval,* doorgaans dus in den plaatsaanwijzenden of locatieven naamval, ook wel in den derden naamval. Meestal moeten wij dus ook van een voorzetsel gebruik maken om de beteekenis weer te geven. Daarnaast heeft het een ruimere beteekenis gekregen, zoodat de werking over een grootere oppervlakte plaats heeft, veel voorwerpen bereikt of door herhaling van de wer-

king aan de werking een meer intensieve kracht verleent. Wij zullen hier kortelings de beteekenis bij de verschillende woordsoorten nagaan.

§ 90. Van een substantief met een telwoord maakt het suffix *i* een soort werkwoorden; *doea-tāni* „met twee handen iets doen".
doea-tāni maka terangkat „met twee handen (alleen) is het op te heffen"; *doea-kalaki maka bantji* „alleen met twee personen is het te doen".
Meer voorbeelden van dien aard zijn mij niet bekend.

§ 91. Intransitieve werkwoorden worden met het suffix *i* indirect transitief gemaakt. *Koendoel akoe ibas amak* „ik zit op de mat"; *koekoendoeli amak ē* „ik be-zit deze mat"; *lawes ia* „hij ging weg"; *ilawesina pitoe lapis deleng* „hij trok over zeven gebergten"; ook figuurlijk beteekent *ngelawesi* „overtreden", bijv. *ilawesina katangkoe* „hij overtrad mijn gebod" hij trok over mijn woorden heen; *kena* „geraakt", *ngkenai* „iets raken", *labo ngkenai kam atēkoe* „ik wou jou niet raken".

Van de werkwoorden met *me* komt voor *ndaboehi* „naar beneden werpen van vele voorwerpen"; *idaboehina boeah kajoe koe teroeh* „hij wierp steeds vruchten naar beneden"; soms ook in het enkelvoud, maar dan wijst *i* meer op de plaats van bestemming; bijv. in het verhaal van Adji Bonar zegt de hemeldochter, die boven in den boom zit, tegen den jongen die onder den boom ligt: *pepinter toedoeh-toedoehndoe koe dās, di kena idaboehina, koetera pē djoempa pagi* „steek je wijsvinger omhoog, als de ring hem juist raakt, dan zullen wij, hoe ook, later elkaar weer ontmoeten".

Van de werkwoorden met prefix *er,* die anders het suffix *i* niet aannemen zijn mij alleen bekend *erkelengi,* waarvan ik de beteekenis niet kan vaststellen en *rembahi,* van den stam *embah* „iets dragen"; *siberoe anahna rembahi kikirik dahinna* „het meisje moet èn (een kind) op den rug dragen èn sprinkhanen zoeken".

Bij van substantieven en andere woorden afgeleide verbaalstammen, bij geprenasaleerde werkwoordstammen heeft *i* meestal dezelfde beteekenis als in het Nederlandsch het voorvoegsel *be-* bij werkwoorden. Bijv. *tandoeki* „iets van horens voorzien"; *roemah itandoeki* „een huis voorziet men van (buffel) horens, be-hoornt men";
goela „suiker", *nggoelai* „iets met suiker zoet maken, er suiker bij doen"; *sira* „zout", *nirai* „iets zouten"; *djoekoet isirai* „vleesch zout men"; *sapoe-sapoe* „veger", *roemah isapoei* „het huis be-veegt men".

§ 92. Soms beteekent het „ontdoen van wat het grondwoord zegt"; bijv. *ngkoeliti* „van de schil (*koelit*) ontdoen"; *itilandjangina bana* „hij ontblootte zich"; *tilandjang* „naakt". ook „ontbloot getrokken" van een zwaard. *ngelaklaki* „ontdoen van den bast (*laklak*): *moekbaki*" „de huid (*boekbak*) afstroopen", enz.

Bij werkwoorden van echte verbaalstammen afgeleid beteekent *i*, dat de werking zich herhaalt en daardoor heviger is; ook dat de werking

zich over m e e r v o o r w e r p e n uitstrekt en dus meervoudig wordt. Maar ook drukt *-i* soms alleen de betrekking tot een indirect object uit. *namai goela ia koe bilanga* „hij doet suiker in de braadpan", van *nama* „leggen. plaatsen, doen"; *mabai ia koe roemah* „breng hem naar huis" (dorp), van *maba* „brengen"; zoowel bij *namai* als *mabai* wijst *i* er op, dat iets naar zijn plaats *(bilanga, roemah)* moet gebracht worden.

Een meervoudige beteekenis hebben woorden als *moeati* „gedurig en ook vele voorwerpen nemen"; *moeat* „iets nemen"; *pangani nakan ēna* „eet van deze rijst", gezegd tegen vele personen; *pangani* „met zijn velen van iets eten"; *boeati min boeah kajoe si enggo ndaboeh ē* „neem [raap op] toch de afgevallen boomvruchten"; *nangkoi ia la erngadi-ngadi* „voortdurend steelt hij"; kan ook zijn „van allerlei steelt hij voortdurend", *ngkapoeri belo* „vele sirihpruimen gereedmaken"; *nogengi boeboe* „vele fuiken zetten"; enz.

§ 93. Wanneer de geprenasaleerde werkwoorden intransitief zijn, worden zij transitief gemaakt door het suffix *-i*; *medem* „slapen, liggen"; *medemi* „slapen op iets, iets beslapen"; *anak goetoel la bantji medemi amak si mehoeli* „stoute kinderen mogen een mooie mat niet beslapen"; *ipedemi* wordt ook gebruikt van „een vrouw beslapen".

Met suffix *-i* gebruikt men steeds den ouden vorm van *mān* „eten"; zie boven. *Manoek nangani rimah-rimah si enggo iambengken*" „de kippen eten de weggeworpen rijstkorrels op".

Ook een hevige werking wordt uitgedrukt door suffix *-i*;
koepekpek „ik sla iets"; *koepekpeki* „ik sla met kracht, sla, ransel er op"; *ngisap tjandoe* „opium rooken"; *ngisapi tjandoe sadja ia* „hij doet niets dan opium rooken (altijd maar door)".

Bij de werkwoorden met *pe .... i* komt de beteekenis van plaats uit „*pegendeki soemboena* „maak de lampenkous korter"; *pekitiki* „maak iets kleiner". Het woord voor „herkauwen" *petegeti*, (in den buurt van Koeta boeloeh zegt men *tjoepageti)*, schijnt op den duur van de werking te slaan, de herhaling van de werking.

§ 94. In de vormen met *per .... i* heeft *-i* geheel de beteekenis van een betrekking-aanduider; het is daar het teeken van den naamval waarin de werkwoordsvorm zijn [indirect] voorwerp regeert. *Ola perbabai soempit ēnda* „breng niet in dezen nieuwen rijstzak", „gebruik dezen nieuwen rijstzak niet";
iperdakanina koedinkoe „hij heeft mijn kookpot tot kookmiddel gebruikt", plaats waarin hij kookte;
bantji koeperkentangi tanehndoe ē? „mag ik op jouw veld aardappelen poten?" „mag ik be-aardappelen jouw veld?"
In dezelfde beteekenis gebruikt men *perdjaoengi* „op een veld mais planten, met mais beplanten"; *pergadoengi* „met zoete aardappelen beplanten". *(per pagei* dat „met rijst beplanten" zou moeten beteekenen wordt nooit ge-

bruikt]. *ipertangisi* „weenen om iets", *itangisi* „iemand beweenen". Ook *ipertenahi* „iemand met een boodschap belasten aan iemand", kan verklaard worden als „iemand tot de plaats maken waar de boodschap berust".

Het reeds genoemde *ntjilongkangi* „iemand bepraten, overhalen tot iets" zal wel van *longkang* afgeleid zijn; *longkang* „te ruim. te wijd", dus „iemand ruimer [van geweten, gezichtskring] maken ten opzichte van iets".

§ 95. De met *pe* voor den geprenasaleerden verbaalstam en suffix *-i* gevormde substantieven, duiden meest een persoon, of plaats, of zaak aan, waarmede men iets doet. *Pengalemi* „een verkoelingsmiddel" bij hevige werking van een gegeven geneesmiddel; ook figuurlijk „een verzoeningsmiddel" (*malem* „koel, afgekoeld"); *pengeratahi* „een middel aan de kraamvrouw gegeven" ter afsluiting van het kraamtijdperk; (*ratah* in dezen zin onbekend, anders *meratah* „groen zijn"). *Penoengkoeni* is „de persoon dien men vraagt naar iets". Dit woord is ook verbaalstam [zie de werkwoorden].
penampat is „hulp", maar *penampati* is „gedurige hulp".
penambahi perempona akoe ndemisa „het aanvulsel voor de bruidschap [koopsom van de vrouw] zal ik vol maken", hetgeen er tekort komt... enz. Ook het woord *persilihi* „plaatsvervanger", nl. een pisangstam dien men in de plaats van een mensch stelt, kan èn als middel èn als persoon opgevat worden.

§ 96. Herhaling van het grondwoord met suffix *i*. Van *pilasi* „iets in orde brengen", geeft *milas-milasi* te kennen „het verbranden van lijken", euphemistisch dus „verfraaien". *Ngeroemah-roemahi* „de diagnose van een ziekte stellen", wellicht onze overdrachtelijke spreekwijze „iets tehuis brengen". *Dibata beloeh ngeroeman-roemani oekoer manoesia* „god [de goden] kan [kunnen] lezen [peilen, doorgronden] de gedachten des menschen".

Ook enkele bijwoorden worden met het suffix *-i* tot werkwoorden gevormd. Zooals *genep* „vol, alle bedeeld"; *nggenepi* „elk iets geven, bij allen rondgaan". *genepi kerina!* „geef allen wat, sla niemand over". *Kelēwet* „rondom". *ngkelēweti* „omringen".

HET ACHTERVOEGSEL KEN.

Het achtervoegsel *ken* heeft in vele gevallen dezelfde kracht als het reeds behandelde prefix *pe* (met causatieve beteekenis). Het geeft vaak te kennen „een maken tot wat het grondwoord zegt".

(De vorming met *ken* neemt dan ook dikwijls de plaats in van die met *pe*; men kan zeggen dat *ken* bezig is *pe* te verdringen. Feitelijk is *ken*, evenals het achtervoegsel *i*, de aanwijzer van de betrekking van het werkwoord tot zijn indirect object. Een werkwoord met *ken* regeert zijn voorwerp in den door *ken* aangeduiden naamval. Deze naamval is

oorspronkelijk vooral de instrumentale, door ons omschreven met het voorzetsel „met". „Ik hak met de bijl", d.i. „ik hak tezamen met de bijl", „ik hak en de bijl hakt." De uitdrukking „met de bijl" is dus eigenlijk een vergezellende naamval, een concomitatief. Maar deze naamval kan overgaan in den instrumentale, dus: „ik doe de bijl hakken"; de beteekenis van concomitatief is dan in die van causatief overgegaan. Zoo is het dan te verklaren, dat vele dier oorspronkelijke instrumentale vormen tot causatieve zijn geworden en dat *ken* het prefix *pe* is gaan verdringen. *Ken* is dan de aanduider van den causatieven naamval dien het werkwoord regeert; maar daar het suffix aan het werkwoord is verbonden noemen wij den werkwoordsvorm den causatieven, evenals dien met 't prefix *pe* omdat beide vormen dezelfde kracht van uitdrukking hebben. Adr.).

Wij zullen hier beneden de verschillende woorden bespreken waarbij *ken* als suffix optreedt.

De eenvoudigste vorm waarbij *ken* wijst op „richting naar", is wel bij een soort van woorden, die wij bij de werkwoorden kunnen indeelen. Het zijn de woorden met prefix *koe* (richting naar) en suffix *ken*.

koedas „naar boven", *koedasken* „naar boven met" (het voorwerp), vandaar: „naar boven met zich zelf, naar boven gaan". Dus zooals bij ons: naar boven er mee, vooruit er mee.

koebas „naar binnen", *koebasken* „naar binnen gaan";

koedjoema „naar het veld", *koedjoemaken* „naar het veld gaan";

koetiga „naar de markt", *koetigaken* „naar de markt gaan";

koetiga amē, to! koetigaken! „wil je naar de markt gaan vrouwtje, ga dan naar de markt". *To lah koedjoemaken gendoeari* „vooruit toch, ga nu naar het veld". *Entē lah koeroemahken* „kom, laten wij naar huis gaan."

Zulke woorden kunnen alleen in aansporende, wenschende of dreigende wijzen gebruikt worden. Want dit is het merkwaardige van *ken* bij deze en andere werkwoorden, dat het in zeer beleefde taal kan gebruikt worden en, op anderen toon uitgesproken, als de sterkste imperatief kan gelden. *Koeroemahken* is zeer beleefd als men het jegens een gast gebruikt; men zou dan soms aan onzen verkleinvorm denken, zooals: wacht eventjes! een oogenblikje! enz. dat wij wel beleefd en onderdanig gebruiken. Bijv. „haal eventjes mijn kleed" *legiken sitik oeiskoe! pindoken man nandē!* „vraag het maar aan moeder!" Daarentegen is: *koeroemahken! legiken!* enz., in toorn uitgesproken, de sterkste imperatief: „Marsch, naar huis!" of: „haal 't!"

De beteekenis van „richting naar", maar nu niet zooals bij de vorige voorbeelden, maar meer „wijzen op een indirect object", komt uit bij de van verbaalstammen afgeleide woorden met *ken*. Bijv. *benterken* „iets wegwerpen" (eigenlijk: werp er mee weg), niet „werpen" naar iets *(ibenteri)*, maar een zeker voorwerp „wegwerpen". *ndoeroengi ia, reh kajoe pajokentja man gasing, ibenterkenna koloe-koloe* „zij vischte, er kwam een stuk hout juist geschikt voor een tol (aandrijven), zij wierp het stroomopwaarts weg".

Idjoedikenna barangna kerina „hij verspeelde alles", speelde alles weg.
Ibabakenna oeiskoe „hij nam mijn kleed mede (weg)", ongeveer als „stelen".
Iberēkenna doeitkoe man kaluk „hij gaf mijn geld aan anderen".
Ioesēkenna beras ndai koebas karoeng „hij stortte de rijst (zooeven gemeld) in een rijstzak".
Itaroehkenna ia koebas „hij geleidde hem naar binnen".
Itarēkenna soempitna „zij hield haar rijstzakje op" [om er van een ander iets in te ontvangen].

In al deze voorbeelden komt ook de causatieve beteekenis op den voorgrond. „Verspelen, wegnemen" kunnen in den grond der zaak alle beteekenen „doen verdwijnen", „wegwerpen", „maken dat het verdwijnt" enz. enz.

§ 99. Bij de van substantieven afgeleide werkwoorden met *ken* komt de causatieve beteekenis van dit suffix, ook weer in den zin van „richting naar", ergens „indoen", voor. Het heeft een andere beteekenis dan die met suffix *i*. Bijv.:
piso isemboengi „het mes voorzie men van een scheede".
piso isemboengken „het mes steke men in de scheede". Bij *isemboengi* wordt de scheede bij het mes aangebracht, maar bij *isemboengken* wordt het mes in de scheede gedaan. Het mes doet men in de scheede (causatief). Dezelfde beteekenis heeft men in de volgende voorbeelden:
enggo, nakan enggo koesoempitken, enggo, pola enggo koekitangken „wel, de rijst heb ik al in het zakje gedaan, de palmwijn al in de wijnkoker [gedaan]".
soempit „zakje", *kitang* „palmwijnkoker".
ē maka tjintjin ndai ipetiken „daarop werd de ring in de kist *(peti)* gedaan".
ikotakken „iets in een kist *(kotak-kotak)* doen; opbergen".
pola igoelaken „palmwijn maakt men tot suiker".
tambar itambarken, djelma itambari „geneesmiddellen worden toegepast, menschen behandelt men met geneesmiddelen".

Bij het laatste voorbeeld *tambar itambarken* komt uit het „de geneesmiddelen aanwenden, toepassen" terwijl in *djelma itambari* de mensch als de „plaats" voorgesteld wordt waar de geneesmiddelen neerkomen. *Nambarken* beteekent ook „de wijze waarop" het geneesmiddel moet aangewend worden.

§ 100. Causatief is ook meestal de beteekenis van *ken* wanneer het achter adjectieven gevoegd wordt:
Ikimbangi amak „matten spreiden" voor iemand; maar
kimbangken amak „matten uitrollen", matten doen *kimbang* [„uitgespreid"] zijn;
padjekken „iets opzetten" *(padjek* „rechtop");
tasakken nakan „rijst gaar *(tasak)* maken";
tadingken „iets achter *(tading)* doen blijven", „iets verlaten";
daboehken „iets naar beneden laten vallen", doen vallen;
poeloengken „iets verzamelen", bijeen *(poeloeng)* doen zijn;
pantekken „iets oprichten" *(pantek* „opgericht"];

Ook van een bijwoord als *keri* „op, alles" vormt men met *ken* een werkwoord: *ngkeriken* „opmaken, leegmaken", dat causatieve beteekenis heeft.

De beteekenis „maken tot" komt verder uit bij de volgende vormen, afgeleid van verschillende primaire en secundaire verbaalstammen.

ngeradjaken „tot vorst verheffen".

ndjawiken „tot Mohammedaan (*djawi*, ook: Maleier) maken" [synoniem met „besnijden"];

perbapaken „iemand tot vader aannemen"

pertigaken „iemand tot pandeling (*pertiga*) maken"

perkawanken „iemand tot slaaf (*kawan*) maken"

perpigaken „in hoeveel stukken deelen (*piga* „hoeveel");

djoekoet ēnda iperpigaken? „dit vleesch, in hoeveel stukken deelen?"

De instrumentale beteekenis komt uit bij de volgende voorbeelden:

kerbona man penenggalaken „de buffels zijn er om het land te beploegen", om „er mede" het land te beploegen.

gegehi erpelaboeh man penoekoerken nakanta „doe je best om (wit goed) te verven, om met de opbrengst daarvan eten te kunnen koopen";

doeit ēnda ola ban penoekoerken kai pē „maak dit geld niet om er mede te koopen wat ook"; geef het niet uit.

„Voor iemand of ten behoeve van iemand iets doen" is de beteekenis in:

mantemken babi „een varken slachten voor of wegens iemand".

itoekoerkenna tjintjin man oepahna ndai „als loon voor hem kocht hij hem een ring".

Dezelfde beteekenis vindt men bij enkele bijwoorden met suffix *ken*; *erkitēken* en *erkitē-erkitēken*, ook *erdandanken* alle in de beteekenis van „wegens iemand of iets"; *erdandanken engko maka akoe roetang* „door jou (jij bent de oorzaak), heb ik boete gekregen".

si Anoe koedjoemaken empat tahoen „wegens A. heb ik vier jaar (op iemands) veld gewerkt".

Bij de werkwoorden van werktuigen afgeleid, is de instrumentale beteekenis weer de heerschende;

ibedilken „iets schieten met een geweer" (*bedil*);

ieltepken „iets schieten met een blaasroer" (*eltep*)

itjangkoelken „met een hak (*tjangkoel*) iets bewerken".

Prefix *er* met herhaalden stam en suffix *ken* geeft te kennen, dat men iets anders tot het in het grondwoord genoemde gebruikt. *Ertjiken-tjikenken batang toealang* „die een honigboom tot wandelstok gebruikt"; *ertjintjin-tjintjinken*, „iets anders tot ring gebruiken"; *ersoenting-soentingken perminakan na bolon* „die den grooten tooverpot als *soenting* (haarpen) gebruikt".

Bij woorden welke reeds het achtervoegsel *en* hebben geeft *ken* meer verbale kracht; het grondwoord is reeds een afgeleid substantief met *en*, en *ken* brengt het in betrekking tot een object.

si penggelarenken „die zijn naam geeft aan iemand";

si kai penggelarenken man bandoe? „Wie is je naamgever?" [de vader heet nl. naar zijn kind Pa Sampit, als de zoon Sampit heet]. *Enggo mat̄e si penggelarenken man bana* „zijn naamgever [die hem zijn naam gaf] is al dood".
ē ma nai ikoetenken [er is iets verkeerds bedreven, nu zegt men] „dat mag niet nagevolgd worden".
ē ma nai moelihenken „dit behoeft niet terug gegeven te worden".

Naast *si tinadahen* hoort men ook *si tinadahenken* „die met de voeten naar iemand toegekeerd is"; *nadahken* „zich met de voeten ergens naar toe strekken". Ook *pengata-ngataken* „babbelaar, kletser" is een substantief: *diberoe tah dilaki si mbelang babahna tah mbatjar ia ē djelma pengata-ngataken ningkalak* „mannen of vrouwen met een grooten mond of die spraakzaam zijn, dat zijn kletsers [er-over-praters], zegt men". Enkele werkwoorden met prefix *pe* en suffix *ken* zijn ook in gebruik als verbale substantieven. *Ipedjorēken bapa peroebaten bibi rus mama* „vader heeft de twist tusschen oom en tante in orde gemaakt".
Maar ook: *mehoeli pedjorēkenna ningkalak* „zijn wijze van [den twist] bij te leggen was mooi, zeide men".

§ 101. De beteekenis „maken tot wat het grondwoord zegt", bewerkt suffix *ken* ook bij de telwoorden.
si pedoeaken „de tweede", de tot twee makende;
si peteloeken „de derde", „ „ drie makende;

In verbinding met een ander woord heeft het dezelfde beteekenis:
peteloekaliken „voor de derde maal iets doen", tot driemaal makende.
pelebēkaliken „ „ „ eerste „ „ „ ". [deze laatste uitdrukking is twijfelachtig; men zie bij de Telwoorden.]
belah-doeaken „in twee gelijke deelen [zijden] verdeelen";
belahken „ „ „ „ „ „ „ ";
bekaken „in tweeën splijten", tot twee „splijtsels" maken.

HET INFIX IN (PREFIX NI).

§ 102. Het infix *in* komt ook voor als prefix *ni*; ja veelvuldiger als prefix dan als infix. Als infix vormt het steeds substantieven; terwijl het als prefix een [passieven] werkwoordsvorm voorstelt. In het Tob. komt het ook voor als prefix en het aldus gevormde woord kan dan een bezittelijk voornaamwoord aannemen.
nidokkoe „mijn gezegde"; [Tob.]
nioelam „uw werk", het door U gedane. [Tob.]
In het Dairisch: *besingkoe si nipepandēkenkoe* „het ijzer dat door mij ter versmelting werd gegeven".
In het Karosch komt deze vorm met het bezittelijk voornw. alleen voor

in de Goenoeng-goenoeng, waar men wel hoort: *si nikatakenndoe* „het door U gezegde", „hetgeen door U gezegd is". (*ndoe* bezitt. voornmw). Dit bezittelijk voornmw. staat dan echter in de plaats van het algemeen gebruikte *kam*, zoodat *ndoe* daar gelijk *kam* is.

Ten opzichte van den vorm moet het volgende opgemerkt worden. Het prefix *ni* komt voor alle personen te staan, behalve voor den 1sten pers. enkelvoud. Bijv.
soerat si koeogē rebi „den brief, dien ik gisteren las"
soerat si niogē kam rebi „den brief, dien gij gisteren laast".
soerat si niogēna rebi „den brief dien hij gisteren las".

Ook de 2de persoon meervoud incl. wordt zoo gevormd, nl. *soerat si niogē kita rebi* „den brief dien wij gisteren lazen". Dus niet, als bij de vervoeging der werkwoorden bleek, *si-boeat* „wij nemen", *si-ogē* „wij lazen". Bijv. *soempit si nibaba kita koedjoema* „den rijstzak, dien wij naar het veld medenemen": *soempit sibaba koedjoema* „den rijstzak nemen wij mee naar het veld".

Uit dit en de volgende voorbeelden is het dus duidelijk, dat er verschil is tusschen den vorm met *i-* en *ni-*. Ook het voorzetsel *lebē* ontvangt dezen vorm; *koeta si nilebēndoe* „het voor U liggende dorp", het dorp dat voor U ligt. Het voorzetsel *ni* kan hier voor *arah* staan, daar men ook wel hoort *arah lebēndoe;* of het echter gelijkwaardig is met *di*, is moeilijk te beslissen; *di* wordt in het Karosch, als voorzetsel, *i*.

§ 103. Wat de beteekenis aangaat het volgende. De vorm met *i-* laat meestal zoowel een vertaling in het actief als in het passief toe; ook is de tijd waarin de handeling heeft plaats gehad onzeker, evenzoo of de handeling afgeloopen is en doel getroffen heeft of niet. De vorm met *ni* is echter een volmaakt passieven vorm, de handeling is afgeloopen of kan als zoodanig gedacht worden.

ē maka ikiker ninina, tama ginaboeng ipenna „daarop vijlde zijn grootvader hem de tanden, deed toovermiddelen in zijn tanden ...."

Roekoer anak Simbiring mergana: oh, nini ndoebē melias akoe pē nikikerna „hij overlegde bij zich zelven: och, grootvader was toch zoo vriendelijk, ik ben zelfs door hem getandengevijld geworden".
nikiker en *ikiker*, naar den vorm verschillend, zijn naar de beteekenis vrijwel gelijk. In dezen vorm van zinnen echter is het gebruik van *ni* vrij zeldzaam, men gebruikt dan steeds *ikikerna*. Wordt echter gesproken over het voorwerp van een actieven zin, zoodat het voorwerp eigenlijk onderwerp van het gesprek wordt, dan wordt steeds *ni* gebruikt.
padan itepa kam pisongkoe „volgens afspraak zou je mijn mes smeden"; maar: *pisongkoe si nitepa kam mborēnda* „mijn mes dat gij onlangs gesmeed hebt".
doeit si niberēken mama man bangkoe „het geld, dat oom mij gegeven heeft, het door oom mij gegeven geld".

taroem si nipehoeli kam mborēnda enggo ka tjires „het onlangs door U gerepareerde dak lekt weer";
iterangken goeroe man anak-anak, maka sibar-sibar si niteh anak-anak labo tentoe gedangna „de onderwijzer verklaarde aan de kinderen dat de lengtematen, die de kinderen kenden, niet zeker van lengte waren". [als „el, span" enz.].

§ 104. Dat dit voorgevoegde *ni* gelijkwaardig is aan het infix *in* toont ons een vergelijking met het Tobasch.
babi na tinakkona (Tob.) „het varken dat hij gestolen heeft";
babi si nitangkona [Kar.] „het varken dat hij gestolen heeft";
Uit het laatste Karosche zinnetje zien wij dat het Tobasch het voorvoegsel *ni* tot invoegsel *ni* gemaakt heeft nl.
tinakkona is gelijk aan *nitangkona*. Ook in het Karosch heeft dit plaats gehad, alleen met dit verschil, dat zulke woorden thans alleen als substantieven voorkomen.
tinangko „het gestolene",
tinaroeh „het gelegde",
tinali „touw" van *nitali* „het gedraaide",
tinamboer perkis „mierennest, hoop", *nitamboer* „bedolven";
kinalang „dorpsnaam", van *kalang* „wat onder iets ligt";
sinoean-sinoean „allerlei plantsels", *nisoean* „geplant";
tinepa „smeedsel, vormsel", *nitepa* „gesmeed, gevormd";
kinangkoeng „vertakking van een rivier", *kangkoeng* „vork".

§ 105. Of woorden als *nokat*, *nolih*, *nembas*, *noempoet* resp. als hulptelwoorden dienst doende en beteekenende „een lepelvol, een gang, een keer, een verlengsel", gevormd zijn door voorvoeging van *ni* is twijfelachtig; zij kunnen ook ontstaan zijn door voorvoeging van het voorzetsel *in*. Het is waarschijnlijker dat het vormen zijn als *inokat*, *inembas* enz. en dat *i* afgevallen is. [Adr.]

Het invoegsel oem.

§ 106. Door *em* of *oem* achter den eersten medeklinker van een daartoe geschikt woord te plaatsen, vormt men w.w. met het infix *oem* of *em*. Het invoegsel is echter in het Karosch een weinig levend bestanddeel, daar nieuwe woorden er niet meer mede gevormd worden. Voorbeelden:
kesah „adem", *koemesah* „ademen, ademhalen";
kirep „een knip met de oogen", *koemirep* of *kemirep* „met de oogen knippen";
kerkek, niet gebruikelijk, *koemerkek* „stikken van het lachen, kek zeggen";
kawar „vijver", *koemawar* „dorpsnaam", beteekenis onbekend;

naga loemajang „naam van den zwevenden draak"; *lajang-lajang* „vlieger";
tala-toemala „naam van een ster of sterrenbeeld"; van een onbekend *tala*;
bintala „persoonsnaam"; *petala-tala* „tegenover elkaar";
erdoemolan „in een rij achter elkaar loopen", *erdolan-dolan*, idem.

§ 107. Wanneer het woord met een klinker begint, valt de *oe* of *ē* van het voorvoegsel weg, en komt er alleen *m* voor het woord.
mintjep „zuigen"; van *intjep*, idem;
moeas „dorst hebben" van *oeas*, niet gebruikelijk;
mokoep „het warm hebben" van *okoep*, nog in *okoepken* „een dampbad nemen" [onder een doek met een schotel heet water voor zich];
maroen „koorts, malaria hebben" van *aroen*, alleen in *tambar aroen* „koortsmiddel", bekend;
magin „koude koorts hebben", van *agin*, onbekend;
moelih „terugkeeren", naar huis gaan, van *oelih* „wat terugkomt, opbrengst, winst";
moetah „braken" van *oetah*, soms *moetah-oetah* „telkens braakneiging hebben"; *moetah* ook „afgeven van gekleurde stoffen".

§ 108. Sommige *oem*-vormen zijn afgeknot:
masap „uitgewischt" van *soemasap*, daar *sasap* „uitwisschen" beteekent;
goemoejoeng wordt naast *goejoeng* en *moejoeng* gebruikt, *goemoejoeng* „schudden" van een huis, de aarde, bij een aardbeving;
demoejoeng komt voor met gelijke beteekenis als *goemoejoeng*, zoodat wij hier misschien met een klankafwisseling te doen hebben zooals in het Tobasch meer voorkomt bij dezen vorm.
moentjang komt met dezelfde beteekenis voor als *nggoentjang* „de geesten uit de kampong wegjagen"; hoogstwaarschijnlijk is *moentjang* een afgeknotte vorm van *goemoentjang;* zie *goemoejoeng* en *goejoeng*.
matē „dood zijn", [afgeknotte vorm van *poematē*), van *patē*, nog in *patē-patē* „lijk";
Of we *moentjajang* „zitten met gekruiste beenen" zooals de inlander gewoonlijk doet, ook hiertoe moeten rekenen, durf ik niet te beslissen.

§ 109. Van het herhaalde grondwoord worden ook vele *oem*-vormen gemaakt.
mawal-awal „wormvormige bewegingen maken"; *awal*, ?
merlang-erlang „schitteren, gloeien, van de oogen van een kat", *erlang*, ?
molah-olah „hangen te slingeren", *ngolahken* „iets zoo laten slingeren";
miling-iling „kabbelen" van water; *ngilingken* „uitschenken".
moerdjah-oerdjah „springende dansen" als de bezeten priesteres doet; *oerdjah*, ?

§ 110. Wat de beteekenis betreft van dezen vorm, deze is een geregeld verloopende werking, een steeds terugkeerenden toestand, of een geworden toestand; bijv. ademen, kabbelen, uit-

gewischt. Naast *koemesah* bestaat hier nog een *mekesah* „oppervlakkig, snel ademen", zooals bij bronchitis; de gewone benaming van „ademen, ademhalen" is thans *erkesah: kemesah* begint zeldzaam te worden.
soerat ndai enggo masap „het zooeven geschreven schrift is al uitgewischt";
maar: *soerat enggo koesasap* „het schrift heb ik al uitgewischt";
molah-olah ia ibas dahan kajoe „hij hing te slingeren aan den boomtak";
maar *iolah-olahkenna bana* „hij liet zich zelf slingeren".
enggo malem penakitna „zijn ziekte is genezen"; *malem* „afgekoeld" van water enz.; grondwoord *alem* onbekend (vergl. Jav. *adem* „koud").
Madān (klemtoon op de laatste lettergreep) is waarschijnlijk van een thans ongebruikelijk *ada* met suffix *en*: *madān* „beterende, beter" van een ziekte. Daarnaast heeft men nog *madīn* [klemtoon op de laatste lettergreep] „beter"; *madīn ola ibahan kam bagē* „het zou beter zijn als je het zoo niet deed". Dit *madīn* heeft tot grondwoord *adi*, misschien het voegwoord *adi* „indien". *Adina* komt nog voor als een zin, inleidende in deftigen stijl, ongeveer als „het zou, het mocht" enz. *Madān* en *madīn* zijn beide als comparatieven te beschouwen van *ada* en *adi*. Ook de uitdrukking: *mada!* „'t mocht wat! zoo is het niet"! schijnt uit de ontkenning *ma* „niet" en *ada* te zijn samengesteld. Een ander *mada* (klemtoon op de eerste lettergreep) komt voor als *si mada roemah* „de eigenaar van het huis".

§ 111. Enkele van deze *oem*-vormen worden ook wel als transitieve werkwoorden gebruikt met suffix *ken*.
Imalemkenna ia „hij maakte hem beter, genas hem";
imoelihkenna of *ipemoelihkenna* „hij zond het terug";
menggo-enggoken „vluchtig, slordig werk doen";
Een enkele maal met prefix *pe*, zooals het hierboven genoemde *pemoelihken*; *ipemintjepna koedana* „zij gaf zijn paard te drinken", „drenkte zijn paard".

DE INVOEGSELS AL EN ER.

§ 112. De frequentatieve vormen worden gemaakt met de invoegsels *al* en *er*; ze zijn slechts weinig in getal; er worden geen nieuwe woorden met deze invoegsels gevormd. Zij duiden over het algemeen aan een geluid dat, een beweging die zich herhaalt.
geloembang „golf"; *ergeloembang* „golven"; *goembang* „buil, blaar", „gerezen" van deeg;
keliting „spartelen" als van een kind; *kiting* ?
moelanting (Tob. *goemalentang*) „zich om en om wentelen van pijn", grondwoord onbekend;

keliper „stuiptrekken”, *kiper* onbekend.
selapsap „schitterend wit, akelig kaal”, als een afgestorte rotswand; van *sapsap* „wegvagen”, herhaalde intensieve vorm *napnap*.
kelaling-kelaling „zweven”, als van vogels; grondwoord onbekend.
kalimpenenen „een stofje in het oog hebben”: grondwoord onbekend: *penen* is ook de benaming van een boomsoort;
kalinsoengsoeng „wervelwind” (Tob. *morhalisoeng* „in wielende beweging zijn”).
Bij *geladap* „omvallen, flauwvallen” is echter alleen een toestand te constateeren; mogelijk hebben wij hier te denken aan den persoon zelf, „dien het draait voor zijn oogen”. Grondwoord misschien *gelap* „wegzinken”, in water, modder enz.

§ 113. Ook de woorden met infix *er* zijn niet talrijk.
Geroedoek beltekkoe „mijn buik rommelt”, borrelingen in de ingewanden; *gerantang* „looze praat”; *gerantoeng* „een muziekinstrument”; *geroehgoeh* „geluid van een stroomversnelling”, „dof gerommel van verren donder”. Al deze woorden geven een geluid te kennen dat zich herhaalt. Nieuwe vormingen met dit infix zijn mij niet bekend.

HET PASSIEF GEBRUIK DER WERKWOORDEN.

§ 114. Het gebruik van den actieven vorm van het werkwoord hebben wij reeds bij de vervoeging der transitieve werkwoorden besproken. Wij hebben toen gezien dat de vormen *itoekoer* „hij koopt 't”, *ipekpek* „hij slaat iets”, actieve vormen waren. Eenige passieve vormen en het gebruik daarvan mogen hier volgen.

Ke .... *en* afleidingen.

De afleidingen met *ke*.... *en* zijn betrekkelijk vele in het Karo-Bataksch en worden veel gebruikt. Zij noemen iets, dat iets of iemand overkomt, meestal plotseling, onverwachts; vandaar ook de naam „accidenteel passief”.
gelap „duister”, *kegelapen* „door de duisternis overvallen worden” (soms afgekort tot *gelapen*).
siang „licht, morgengloren”, *kesiangen* „overvallen door het licht, zich verslapen hebben”;
terang „licht”, *keterangen* = *kesiangen*;
meseng „verbrand”; *kemesengen* „door brand getroffen worden”;
naktak „afgevallen, verloren geraakt”; *ketaktaken* „iets onderweg kwijtraken, verliezen”;
kepatēn „door een sterfgeval getroffen worden” (in de familie);
katjiloeloēn „verhuiden” van een slang; *loeloe* ?

Bij sommige woorden is de beteekenis eenigszins bijzonder, zoodat men ze niet terstond uit die van het grondwoord kan afleiden. Zoo beteekent

kedaporren „brand krijgen van uit de stookplaats", doordat men het vuur niet goed heeft uitgemaakt; *kepokoken* „schade lijden aan het stamkapitaal" bij handeldrijven, van *pokok* „stamkapitaal".

Het lijdend onderwerp volgt dadelijk als dit noodig is: *kedaboehen batoe nahēkoe* „op mijn voet is een steen gevallen". „mijn voet is getroffen door een steen"; (onverwachts): *Amē Anoe la kedaboehen toeah* „Amē Anoe heeft geen kinderen" (niet door kinderzegen getroffen).

Daar van eenige woorden door *ke....en* ook substantieven gevormd worden, is er bij enkelen geen verschil tusschen dezen vorm en dien van het afgeleide substantief. *Ketjiōn pagē idjēnda* „hier lijdt de rijst door de schaduw" (van een grooten boom), wordt door de schaduw getroffen; maar: *kam ketjiōnkoe* „gij zijt mijn schaduwplaats, mijn beschermer, ik bevind mij in uw schaduw".

§ 115. **TER AFLEIDINGEN.**

Men vormt deze afleidingen door voor het daartoe geschikte woord *ter* te plaatsen.

De meest concreete beteekenis van *ter* zien wij in vormen als; *tertiwen* „tot aan de knieën", (*tiwen* „knie"); *terawak* „tot aan de lendenen" (*awak* „lendenen"); *terbites* „tot aan de kuiten", enz.

Tertiwen kami arah koebang „wij gingen tot aan de knieën door de modder"; *iakap terbites kepēken terawak bagesna* „wij dachten tot aan de kuiten, waarempel tot aan de lendenen" (was de diepte van het water). Meestal wordt het voorvoegsel *ter* voor een woord dat reeds een *r* heeft *te*; bijv. *tedareh* voor *terdareh* (*tedareh ia* „hij bloedt").

Uitgaande van de bovengenoemde concreete beteekenis is het gemakkelijk na te gaan welke beteekenis het voorvoegsel *ter* heeft bij andere woorden.
teridah „te zien", binnen het bereik van het gezicht;
terbegi „te hooren", binnen het bereik van het gehoor;
terbahan „te doen", binnen het bereik van iemands kracht, vermogen enz. Dus „tot aan de grens van het gezichtsvermogen, van het gehoor, van de kracht". Voorbeelden:
lauc ēnda terkēpari denga „dit water (rivier) is nog over te steken" (nog niet zoo hoog dat....);
la terangkat akoe kotak-kotak ēnda „ik kan deze kist niet optillen", het is boven mijn kracht;
enggo katangkoe teroeē „ik heb „ja" gezegd";
ola kēna teharap (ook *terharap*) „gij behoeft niet meer te hopen",
la ternehen akoe „ik heb het niet gezien", het is mij niet opgevallen.

Daar de werking door dezen vorm als begrensd wordt voorgesteld, dus als afgeloopen, kunnen wij hem weergeven door een verleden deelwoord. *terantoek* „gestooten"; *tertakil* „gehakt"; *terpekpek* „geslagen"; *tertoendoeh* „in slaap zijn geraakt" enz.

terantoek nahēkoe „(ik heb) mijn voet gestooten";
tertakil nahēkoe „mijn voet is gehakt";
tertoendoeh akoe „ik ben in slaap geraakt (gevallen)".

Daar men met dezen vorm het ongedachte, het niet-verwachte weergeeft, heet ook deze vorm het accidenteel passief. Het verschil tusschen dezen vorm en dien met den *i*-vorm van het werkwoord is duidelijk uit het volgende: *itakil si Bado nahēkoe* „Bado heeft mij in mijn voet gehakt"; *tertakil nahēkoe ndai* „mijn been is gehakt" (onverwachts en als afgeloopen feit), wie of wat de oorzaak is wordt niet vermeld. *Ipekpekna takalkoe* „hij slaat mijn hoofd (opzettelijk, actief, maar onzeker of het afgeloopen is en „hoe" het afgeloopen is); *terpekpek takalkoe ndai iban si Bado* „mijn hoofd is geslagen door Bado" (het is werkelijk geraakt, de handeling heeft plaats gehad).

§ 116. Dezelfde beteekenis van „tot aan toe" vinden wij bij woorden van comparatiefvormen gemaakt, waarmede men dan een sterker vergrootenden trap wil uitdrukken, ongeveer als door ons „meer".
Van *datas* „boven", is *datasen* de vergrootende trap „hooger", „meer boven";
terdatasen echter: „meer boven, hooger iets plaatsen, zetten".
mehoeli „mooi zijn", *oelin* „mooier", *teroelīn* „nog mooier maken";
gandjang „hoog"; *gandjangen* „hooger"; *tergandjangen* „hooger plaatsen, zetten enz."
Ter drukt in deze vormen uit, dat hetgeen in het grondwoord gezegd wordt ook werkelijk bereikt, gedaan enz. moet worden.
Terdjoeloēn bān! „Verricht het meer stroomopwaarts"!
tergangen bān! „luider"! Zet je stem meer uit!

Het volgende moge het gebruik nog duidelijker maken. *Ban baloti ēndu gandjangen asang ē* „Plaats dezen balk hooger dan dien". Nu wordt dit uitgevoerd; de aangesprokene plaatst den balk hooger dan den anderen, maar nog niet hoog genoeg. Nu roept gij hem toe: *Tergandjangen bān!* „Hooger plaatsen"! Het is dus een soort werkwoord, afgeleid van een comparatief vorm.

§ 117. Van bijna alle verbaalstammen kan deze vorm met *ter* gevormd worden. Voorbeelden:
ndai terkoendoeli akoe tjolokkoe minter tjēda „zooeven ben ik bij ongeluk op mijn lucifersdoosje gaan zitten, dadelijk was het stuk";
la nai terpehoeli roemah ah „dat huis is niet meer te repareeren";
terdat ibas sapona „het werd gevonden (aangetroffen) in zijn tuinhut";
terdedjep poesoehkoe „mijn hart sprong op (van schrik)";
la terpantoekken akoe kajoe ē „ik ben niet in staat dezen paal in te heien (niet sterk genoeg)";
tertambari penakitna „zijn ziekte is te genezen";
la tergeloehken geloehkoe (als de toestand zoo is dan) „kan ik mijn leven niet leven" (is het geen leven meer);
perban megombang ia ē maka terbelasken akoe kata si la mehoeli „omdat hij onbe-

schoft was, daarom (gebeurde het onwillekeurig) dat ik leelijke woorden uitte".

De agens volgt meestal onmiddellijk.
Ia teradjari nandēna ia „zij is niet te leeren door haar moeder"; heeft het werkwoord gewoonlijk een voorzetsel na zich, dan volgt dit ook onmiddellijk: *la terleka ras amēna ia* „zij is niet te scheiden van haar moeder" (onafscheidbaar).

§ 118. Het toevallige wordt een enkele maal nog door het achtervoegsel *sa* versterkt.
tertebaksa koetjing perban akapna mentji „toevallig stak hij de kat, doordat hij meende dat het een muis was";
terbabasa barangkoe ndai koe roemahna „toevallig zijn mijn goederen naar zijn huis gebracht";
anak si Anoe terpantja mbaroe ēnda sen, ē maka toehoe aroekal atēna „toevallig slikte het kind van Anoe onlangs een cent in, daarom was hij zeer beangst";
tergatgatsa ndai atē manoek kerina „toevallig (het was niet de bedoeling) is de geheele kippenlever fijn gehakt".

§ 119. Bij telwoorden beteekent *ter* ook „tot aan". Bijv. Honderd guldens worden onder vier menschen verdeeld, *dagē ter-25 roepiah sekalak* „dus, tot aan 25 glds. per man".
Van *piga* „hoeveel", vormt men *terpiga* „hoeveel per....".
Terpiga roepiah sekalak? „Hoeveel glds. per man?" *Ternonggal 25 roepiah* „25 glds. elk, per man".
Voor de bijwoordelijke uitdrukkingen met *ter* zie het hoofdstuk over de Bijwoorden.

§ 120. Naar mijne meening kan er in het Karo-Bataksch niet gesproken worden van een instrumentaal passief; de *i-vorm* van het werkwoord is een zuiver actieve vorm. Het werktuig of het middel waarmede eene handeling wordt uitgevoerd, staat in den instrumentalen naamval, welke aangewezen wordt door het voorzetsel *saloe* dat ook in den bijvorm *aloe* voorkomt en dus te vertalen is met onze prepositie „met, door, door middel van". *Ibenterina akoe saloe batoe* „hij wierp mij met (*saloe*) steenen"; *koepekpek ia saloe tjikenkoe* „ik sloeg hem met mijn stok".

HET GEBRUIK VAN HET WERKWOORD.

§ 121. Een kort overzicht van de meest gebruikelijke werkwoordsvormen en hun gebruik in een zin moge hier volgen.
Me-vorm. Meestal gebruikt waar wij een bijv. nmw. zouden zeggen.
Merandel oeis si Sempa „het kleed van Sempa is mooi". Met suffix *en* geven deze *me*-vormen (zonder het prefix) een vergrootenden trap te kennen. Enkele *me*-vormen werpen echter het prefix niet af, zoo er *en* achter gevoegd wordt.

Deze hebben dan een meervoudsvorm, bijv. *meloethen manoek* „de kippen zijn ontsnapt".

Er-vorm: *Erkeleng alē bapa ngenehen akoe* „vader heeft mij lief (vaders hart is lief jegens mij)".

Erpedang dingen erbedil serdadoe kerinen „de soldaten voerden sabels en geweren met zich".

Transitieve werkwoorden, kenbaar aan den *i*-vorm in den tweeden en derden persoon.

itabah bapa boeloeh „vader hakt bamboe om".

sipesailah djoemanta „laten wij ons veld schoonmaken".

Werkwoorden met den nasaal. Intensieve vorm, maar niet meer intensief van beteekenis. Als predikaat voorzien van een afzonderlijk te noemen onderwerp; intransitief gebruikt zonder voorwerp; indien ze met een voorwerp worden gebruikt vormt dit met het gezegde een samenstelling. Echte transitieven zijn deze vormen dus niet.

Kami ngelegi sira i kedē „wij halen zout in den winkel".

Reh pawang ndahi Djenggi Koemarar „de honighalers kwamen (naar) Dj.K. bezoeken".

Passieve vormen.

Pedas min, gelah ola kegelapen „Maakt voort, dat ons niet de duisternis overvalle".

Isampetkenna terawak ia koebas paja „hij smeet hem tot aan de lendenen in het moeras".

Werkw. met pe (causatieven).

peseh soerat ēnda man mama „laat dezen brief aan oom toekomen";

pedarat biang ēnda „doe dien hond naar buiten gaan".

Werkwoorden met pe II (niet causatief).

koega penoengkoeni ia di la ia moeatsa? „hoe zullen wij hem ondervragen (naar dit feit), als hij niet degene geweest is, die het genomen heeft".

Werkwoorden met per.

perobahi langkahndoe „verander uw gedrag";

ola peroebati oeis ē „betwist elkaar dit kleed niet".

§ 122. Teneinde een overzicht te hebben van de afleidingen van een stamwoord, geven wij die van *oelih*, altijd voor zoover deze van dien stam gebruikelijk zijn: want evenals in het Nederlandsch zijn natuurlijk niet alle stammen geschikt voor alle afleidingen.

oelih „wat verkregen wordt, winst, opbrengst";

roelih „iets verkrijgen, winnen, vangen";

ngoelihi „iets herhalen";

ngoelihken „iets teruggeven";

poelihken (*pe-oelihken*) „iets teruggeven"; gelijk aan *ngoelihken*

pengoelihen „plaats van uitgang, stamkampong";

moelih „terugkeeren, huiswaarts gaan"

ermoelih „op denzelfden dag heen en weer", uit en thuis;
moelihi „teruggaan (bijv. om iets te halen wat men vergeten heeft); wederom, op nieuw"; (ook wel *ngoelihi*).
moelihken „teruggekeerd" (alhoewel men op weg was);
ersimoelih „antwoord geven, vergelden";
ersimoelihen „over en weer elkaar goederen, vrouwen, terugzenden";
moelih-oelih „heen en weer";

DE BIJWOORDEN.

§ 123. Naar den vorm kan men deze onderscheiden in stamwoordelijke, samengestelde en afgeleide bijwoorden.
Stamwoordelijke: *lalap* „altijd"; *koerang* „te weinig"; *koega?* „hoedanig, hoe? enz.
Samengestelde: *asa lalap* „altoos, eeuwig"; *so harap* „onverwachts"; *indigan mai* „wanneer", enz.
Afgeleide: *sekali-sekalin* „nu en dan"; *roenoet* „steeds"; *roesoer-oesoer* „steeds maar, altijd maar"; enz.

In het Karosch wordt het bijwoord vaak door een werkwoordsvorm weergegeven: *megati* „dikwijls", sluit in „herhaaldelijk gebeuren, plaats hebben, doen" enz. *Megati ia koedjah* „hij gaat daar vaak heen"; *roenoet, roesoer* en *rasa lalap* zijn naar den vorm w.w. met prefix *er*. Ook van verbaalstammen worden bijwoorden gevormd met het bezittelijk voornmw. 3den persoon. Bijv. *agakna, laktakna* „ongeveer". Ditzelfde *na* vormt soms als versterker bijwoordelijke uitdrukkingen, als: *tangtangna* „aanvankelijk, allereerst"; *moela-moelana* „in den beginne, allereerst".

Met *kal*, een woordje dat een betrekkelijk grooten of hevigen graad van hoedanigheid aanduidt, (zie de bijv. nmw.) vormt men sterkere bijwoordelijke uitdrukkingen, als: *berngi-berngi kal* „diep in den nacht".

Het bovengenoemde pronominale suffix *na* verscherpt de beteekenis soms, preciseert haar, bijv. *sanga mān* „tijdens het eten; *sangana mān* „juist aan het eten zijn"; *ola dahi pengoeloe, sangana mān ia* „gaat niet naar het dorpshoofd, hij is juist aan het eten"; *paksa merdang* „de zaaitijd"; *paksana merdang* „juist in den zaaitijd, in den vollen zaaitijd";
paksana kal „juist ten tijde van iets".

Daarentegen maakt suffix *sa* meer onbepaalde tijdsvormen van bijwoorden; *sibar* „maat, tot", *sibar empat berngi* „tot, gedurende vier nachten"; *sibarsa* ongeveer"; *sibarsa empat berngi* „ongeveer vier nachten"; *entah* „of", twijfel; *entahsa* „misschien", „mogelijk".

De bijwoorden die de trappen van vergelijking kunnen ondergaan, volgen den regel der bijvoegelijke naamwoorden.

§ 124. Volgens de gewone indeeling geven wij hier de meest gebruikelijke bijwoorden.

I. **Van hoedanigheid.** *Koega, koetera* „hoe, hoedanig"; *bagē* „zoo, alzoo" (waarschijnlijk samentrekking van *bagi-ē* „als dat"); *pajo* „goed"; *ngentja* „slechts"; *mandjar-andjar* „langzaam"; *pedas, kotes* en *kotep* „snel, vlug".

Van *ka* „weer, ook" vormt men met den nadrukswijzer *nge* het bijwoord *kang* „ongeveer, nogal". Bijv. *nterem kalak ndai koedjē? nterem kang.* „gingen er veel menschen heen? nogal veel (menschen)". Niet zoo heel veel. De nadrukswijzer *nge* geeft den nadruk op het woord waarop het volgt. *Akoe nge metehsa* „ik (met nadruk) moet het weten"! *Sējakatan* of *se ja-atan* „behalve, uitgezonderd" (woordelijk „niet ingesloten", van *sēja* „niet zijn" en *atan* „erbij behooren").

II. **Van graad.** *Mekelek* „zeer": *menam-menam* „bijna"; *naroes* „bijna"; *mesangat* „hevig"; *si-ngkoerangna* „minstens"; *si megandjangna* „hoogstens"; *koerang* „te weinig"; *lebih* „meer"; *terlebih* „veel meer".

Ons „hoe langer hoe mooier", of „hoe.... des te....", wordt uitgedrukt door *er* of *reh*; bijv. *erdekahna eroelina* „mettertijd wordt het mooier", hoe langer hoe mooier; *ertoeana erbodohna* „hoe ouder (hij wordt) hoe dommer (hij wordt)"; van *la nai* „niet meer", maakt men *erlanaina* „erger worden", eigenlijk „het niet meer wordt erger nog". Waarschijnlijk om aan het woord van dezen vorm meer nadruk te geven, wordt *er* vaak in *reh* omgezet, en daar *reh* ook „komen" beteekent, zal men te denken hebben aan een uitdrukking als ons „komt tijd, komt raad". *Reh belinna reh pemetehna* „hoe grooter hij wordt, hoe meer kennis hij krijgt"; of: komt zijn grootte, komt (ook) zijn kennis.

„Als" wordt met *bagi* weergegeven; „zoo ondeugend als hij groot is"; *goetoelna bagi belinna; arimo dat-dat bagi koetjing* „een tijger gelijkt ongeveer op een kat", is als een kat.

Bagi si wordt veel gebruikt in vergelijkingen; *ninta, bagi si nipespes* „laten we zeggen, als geknepen geworden".

III. **Van tijd.** *Indigan* „wanneer"; vraagt naar de toekomst. *Indigan nai* „wanneer"; vraagt naar het verleden. *Indigan kam reh?* „Wanneer zal je komen?" *Indigan nai kam reh?* „Wanneer ben je gekomen?"

Asoem „toen"; *gendoeari, gendoari, goendari* (alle drie hoort men gebruiken) „nu"; *bagidiē* (waarschijnlijk *bagi-idi-ē* of *bagi-idē*, *idē* een oude vorm van *ē*, aanwijz. voornm. woord) „nu, thans"; *nai* „vroeger, voorheen"; *nai-nai* „in oude tijden"; *kentja* „toen, vervolgens"; *enggo* „al, alreede, afgeloopen"; *enggo kentja* „zoodra"; *sendah* „vandaag"; *asakai dekahna* „hoelang"; *nari* „sedert, nog"; (drukt soms den verleden tijd uit); *rebi nai nari* „sedert verleden nacht, gisterennacht"; *asakai dekahna nari* „hoelang nog".

NOOT. *Nari* geeft soms ook „alles" te kennen; in zinnen als deze:
kai pe nari „wat ook, alles"; *keri nari kai pe* „alles is op";
djelma nari kerina „overal (waar men zag) niets dan menschen; alles menschen"
matēn nari kerina „alles (allen) sterft".

Kidekah en *kinahoen* „sedert, zoo lang als"; soms worden deze ook zelfstan-

dig gebruikt: *kinahoenkoe sakit* „zoolang als mijn ziekte duurde"; *kidekahkoe nggeloeh* „zoolang ik leef".

Sekali-sekalin „af en toe, nu en dan": *gelgel* „steeds": *gelgel ē* „gewoonlijk".

Met *pagi* achter een ander woord drukt men een toekomstigen tijd uit: zoo ook met *denggo* en *kari*: *tah mawen djadi pagi kam sakit* „als ge eens ziek mocht worden": *denggo* „tegen den avond": *tah kai djadi denggo*. *dibata metehsa* „wat of er later gebeuren zal, dat zullen de goden *dibata* weten": *pagin*, comparatiefvorm van *pagi*, is stelliger „later", *erkadiola kam pagin* „later zal je er berouw van hebben":

kari „straks"; *ndaboeh kam kari* „straks zal je vallen".

IV. **Van plaats.** *Idja pa pē* „overal": *idjēnda* „hier" (bij den spreker), *idjēna* „daar (bij den aangesprokene): (bij geen van beiden) *idjē* „daar": verder af: *idjah* „ginds": *idjadah* „ginds daar" (zie de voornaamwoorden); *idas* „boven"; *iteroeh* „beneden". Verder alle samenstellingen met de voorzetsels *i, koe, arah* (zie bij de voorzetsels).

Koe dja pa pē kam lawes „waar gij ook heen gaat". *Koedja ia?* „Waar is hij naar toe?" Op de vraag of iemand werkelijk in huis is, luidt het antwoord: *iteroeh ia* „hij is beneden", dus „niet thuis" (daar alle huizen op palen of op neuten gebouwd zijn). Verder bepaalt men de plaats van iets met: *arah matawari poeltak* „aan den kant waar de zon opgaat"; *arah matawari soendoet* of *arah matawari ben* „waar de zon ondergaat" of „waar de zon donker wordt" (*ben* „donker"): *koloe-koloe* „stroomopwaarts": *kahē-kahē* „stroomafwaarts": bijv.

roemahkoe si arah matawari poeltak „mijn huis is dat aan den zonsopgangskant (van het dorpsplein)"; *ikoetna laoe kahē-kahē* „hij volgde de rivier stroomafwaarts": *sapokoe djoeloēn sapo Pa Mēlam* „mijn tuinhut staat meer stroomopwaarts van de tuinhut van Pa Mēlam". *Terdjahēn bahan!* „doe het meer stroomafwaarts".

„Van hier, van daar", wordt gevormd met *nari*: *idjēnda nari* „van hier uit"; *idjah nari* „van ginds uit".

Richting duiden ook aan; *kempak, empak*: *lawes ia kempak kepoeltaken* „hij ging naar het Oosten".

V. **Redengevende bijwoorden.**

Sabap en *sabap ē* „daarom, de reden van".

sabap akoe la reh . . . „de reden dat ik niet kwam, is . . ."

sabap ē maka akoe la reh „en dat is de reden dat ik niet kwam".

ē me sabapna maka akoe la reh „dit nu is de reden dat ik niet kwam".

ē maka is soms gelijk aan *sabap ē*: *ē maka akoe la reh* „daarom kwam ik niet"; soms alleen *maka*: *maka akoe la reh, sabap sakit akoe* „dat ik niet kwam, omdat ik ziek was". *Maka* leidt dan een bijwoordelijken zin in. Soms is *maka* zeer moeilijk in het Nederlandsch weer te geven, bijv. *O Gergabalē, kataken man si Noeankata ēnda, ola nai ia erbahan djoedi, keri maka djaoeng kami, timbako, ranting, itangkoi anak kami man galar oetang*

djordina „O Gergabalē, zeg jij eens aan die Noeankata, dat hij geen dobbelspel meer mag maken: op toch (wordt daardoor veroorzaakt) onze mais, tabak, brandhout, dat onze kinderen voortdurend stelen om hun dobbelschuld te betalen".

Idja mari? „Vanwaar?" *Man kai?* „Waartoe?" *Man kai iseraken erdahin?* „Waartoe zoo zwaar te werken?" *Ngkai, maka* „Waarom, dat?" *Ngkai, maka kam la erdahin?* „Waarom, dat je niet werkt?"

VI. **De bijwoorden van wijze.** (modaliteit).

Van werkelijkheid. Oeē „ja", bevestiging; *toehoe* „zeker, waar"; *bagē me* „zoo is het"; *bagē kepēken* „zoo is het"; *balo me* „natuurlijk" (of course).

Van ontkenning. Lang „neen"; *la* „niet"; *ma* „niet"; *labo, mabo, sēbo, sēja,* allen in de beteekenis van „niet zoo zijn"; *mada!* „zoo is het niet, zoo kan het niet gebeuren". Het verschil tusschen de ontkenning *la* en *ma* is niet te bepalen; men zou soms denken dat *ma* meer in vragend-ontkennende zinnen gebruikt wordt. Wat *bo* beteekent in de samenstellingen *labo, sēbo* enz. is mij nog niet gebleken; ook met *langa* wordt het gebruikt; *langa* „nog niet"; *langa bo* „nog niet zoo zijn"; uit dit laatste voorbeeld zou men mogen opmaken, dat het een woordje als „zijn" (vergl. Mal. *boekan*) zou vertegenwoordigen. *Koelera pē lang!* „Volstrekt niet"!

Vragende bijwoorden.

Toehoe „zeker?" *Toehoe kin?* „Is het toch waar?" *Ma bagē?* „Is het zoo niet?" *Entah* „of", bij twijfel; *keh* om een zin twijfelachtig te maken. *Tah idja keh badjoengkoe kertamaken?* „Waar kan ik toch mijn jasje gelegd hebben?"

Van mogelijkheid.

Nggit me „'t kan gebeuren"; *mbera-mbera* „mogelijk, misschien"; *tah moelih ka doeitkoe bangkoe? Nggit me!* „Zou ik mijn geld terugkrijgen? 't Is mogelijk". *Mbera-mbera seh kam pagi* „mogelijk (misschien) zult gij (daar) aankomen".

Met *ola* stelt men iets voor als het met *mbera* gebruikt wordt, dat men hoopt dat niet zal gebeuren. *Oedan atēna?* „Zal het gaan regenen?" *Mbera ola!* „Wij zullen het niet hopen, ik hoop van niet".

Van wenschelijkheid.

Zulke zinnen worden met *min* geconstrueerd. *Berēken min bangkoe* „geef het mij toch". *Ermin-min kam roesoer* „jij gebruikt altijd maar m i n, dwz. jij bent een besluiteloos mensch, je hoopt maar altijd". Soms leidt *min* een geheelen zin in: *Min, pepagi kita koe Mēdan* „Ik zag gaarne ('t liefst zag ik) dat wij morgen naar Medan gingen". *Min ola!* „Als het kan, liefst niet".

Van gebod.

La bantji lang, la lolo lang, la tampil lang, la soendat la lolo. . . . al deze uitdrukkingen worden gebruikt om aan te duiden dat iets „volstrekt moet gedaan worden, gebeuren enz." *bantji* „kunnen, mogen"; *tampil* „tot iets geraken"; *lolo* „niet doorgaan"; *soendat* „niet doorgaan".

Een vriendelijk bevel wordt wel met *lah* gedaan: *pedasilah* = *kotepilah* „vlug wat, doe het een beetje spoedig". Ook het suffix *i* schijnt soms dezen dienst te doen, bijv. *kotepi*, of *pedasi* „vlug wat!"

La bantji lang pepagi kam koedjoema „morgen moet gij volstrekt naar het veld gaan". Brengt iemand een bevel over dan vraagt men meestal: *Koega, la bantji lang?* „Hoe is 't, moet het volstrekt gebeuren?"

Van verbod.

Elk verbod wordt ingeleid door *ola*, het woordje voor den vetatief. *Ola pekpek biang ah* „Sla dien hond niet! Je moogt dien hond niet slaan". *Koe djoema kam ola, koe roemah pē ola!* „Gij zult niet naar het veld en ook niet naar het dorp gaan!" Noch naar het veld, noch naar het dorp! De samenstellingen met *ola* zijn vele: *ola lebē* „vooreerst niet"; *gelah ola* en *maka ola* „opdat niet"; *ola la* „niet mogen niet", dus een versterkte imperatief; *ola kam la reh* „gij moet volstrekt komen": *olandē*, soms *olandē lebē* „wacht eerst, niet doen eerst": Het woordje *de*, hier geprenasaleerd, schijnt een nadrukswijzer te zijn, dat een enkel maal voorkomt. Zie bij de nadrukswijzers.

VII. **Bijwoordelijke uitdrukkingen** zijn er vele: wij hebben reeds eenige genoemd in de vorige afdeelingen. Soms hebben zij den vorm van substantieven. Bijv. *sitoehoe-toehoena la bagē toeri-toerina* „eigenlijk heeft zich de zaak niet zoo toegedragen"; niet-zoo-zijn 't verhaal van die zaak. Wij vertalen *sitoehoe-toehoena* met „eigenlijk", beter zou zijn „de waarheid", het eigenlijke, het ware...... *sibahanlah asa sibantji-bantjina* „laten wij doen wat mogelijk is".

„Links" en „rechts" kunnen alleen met behulp van een voorzetsel worden weergegeven, nl. *arah kawes* „links van iets", *arah kemoehoen* „rechts van iets": soms zegt men ook *kemoehoenna, kawesna* „aan zijn rechter-, aan zijn linkerhand".

„'s Nachts bleef hij in zijn huis" *berngi ia ibas roemahna*: in onderscheiding van *erberngi ia ibas roemahna* „hij overnachtte in zijn huis".

Vele zijn de bijwoordelijke uitdrukkingen met de ontkenning *la* en herhaling van het grondwoord. De herhaling versterkt de ontkennende kracht der uitdrukking, welke versterking wij uitdrukken door het ontkenningswoord krachtiger te maken.

la erngadi-ngadi „zonder ophouden, onophoudelijk":
la erdoengdoengen „zonder einde, eindeloos":
la erkeri-kerīn „zonder op te raken, onuitputtelijk":
la ermatē-matē „zonder te sterven", sterveloos, onsterfelijk, dus eeuwig levend.

Een enkele neemt soms het causatieve prefix *pe* voor zich:
ipelalap of *ipelalap-lalap* „iets steeds maar door laten duren, laten waaien":

Met *er .... en* zijn ook eenige uitdrukkingen gevormd:
ersoekaten iberēkenna „hij gaf bij maten", dwz. alles wat hij gaf werd gemeten, om het later nauwkeurig terug te kunnen eischen.

VIII. Bij *bijwoorden die een zekeren graad uitdrukken*, vormt men met *sa* een graad van overmaat. in het Nederlandsch uitgedrukt met „te". *meter* „snel", *metersa* „te snel". *Metersa kam erdalin* „gij loopt te snel"; *merodorsa ibahan kam* „je doet het te haastig". (Zie ook bij de bijv. naamwoorden).

AFGELEIDE SUBSTANTIEVEN.

§ 125. Van verbaalstammen en andere woorden worden substantieven gevormd door voorvoeging van prefixen, al dan niet met toevoeging van suffixen. Wij zullen hieronder deze afgeleide zelfstandige naamwoorden achtereenvolgens behandelen.

§ 126. Afgeleid met het prefix *pe*.

Van de geprenasaleerde stammen van werkwoorden worden met het prefix *pe* zelfstandige naamwoorden gevormd. Deze afgeleide substantieven hebben echter vaak nog verbale kracht en worden daarom ook wel verbaal-substantieven genoemd. Zij kunnen echter geen vervoeging ondergaan.

De beteekenis in den zin kan tot vier verschillende teruggebracht worden, nl. I. „middel tot", II „de verrichter van", III. „het product van", en IV. „de wijze van verrichten" van hetgeen het grondwoord noemt. Een zelfde woord kan echter soms met verschillende van deze beteekenissen optreden, al naar dat het in den zin gebruikt wordt. Bijv. *penampat* „hulp" van *nampat* „helpen". „Hulp" vatte men echter nooit op in abstracte beteekenis; het is steeds een concreete hulp, die men op het oog heeft. *Ibān penampatndoe maka akoe la benē* „door Uwe hulp ben ik niet verloren gegaan"; dat kan slaan op hulp door geld, rijst enz. ook door arbeid als anderszins. Maar in een bepaling als *goeroe penampat* „hulp-onderwijzer", is de persoon „de helper"; men zal hem dan ook aanwijzen met te zeggen: *ē penampatna* „dat is zijn hulp, helper". Nog een ander voorbeeld. *Bahan sitik penganggih matangkoe* „maak een beetje oogdruppels voor mij"; dus „middel om mijn oogen in te druppelen". Hier dus als middel beschouwd. Maar: *la mehoeli penganggihndoe* „je manier, wijze, van een oog in te druppelen is niet goed". Hier is dus hetzelfde woord, maar in een andere beteekenis, nl. wijze van indruppelen. Verder: *koerang pajo pengidahndoe* „uw gezichtsvermogen is niet juist", niet in orde; maar: *saksi noeriken pengidahna* „getuigen vertellen wat (en hoe) zij gezien hebben"; dus hoe zij het waargenomen hebben: hun wijze van zien van de zaak.

Met het hierboven gemaakte voorbehoud, wat de beteekenis betreft, geven wij hier van elk dier beteekenissen eenige voorbeelden.

§ 127. **Het middel tot.**

Doeit ēnda man penoekoer nakan „dit geld is tot koopmiddel van eten" [etens-koopmiddel].

Poerih ipakē man pemoenggah „ribben van het suikerpalmblad gebruikt men als verwijderingsmiddel" (van geesten).

Estu ras djengkal ē me kap penibar „el en span zijn meetmiddelen" (lengtematen).

Vele namen van werktuigen, dus middelen waarmede men verricht wat in het grondwoord vermeld wordt, worden aldus gevormd.

pendjabat „tang", *ndjabat* „aanvatten";
pengetam „rijstsnijmesje", van *ngetam:* niet gebruikelijk;
pemekpek „stok", alles wat als zoodanig dient, *mekpek* „slaan";
pemoran „hengel", *moran* niet gebruikelijk;
pemantan „bloedstelpend middel", *mantan* „bloeddiarrhee stelpen";
pemaloet „windsel, zwachtel", *maloeti* „iets zwachtelen";
penampar oedan „een regenscherm", *nampar* „iets afweren";
penangtang kerin „afkoopmiddel, losmakingsmiddel" van de wacht *(kerin)* van het dorp; *nangtang* „losmaken";
penangkap „val", *nangkap* „vangen";
Niet altijd staat er echter een werkwoord tegenover, zooals wij hierboven reeds zagen. Zie *pemoran* en *pengetam*. Men kent wel *ngkawil* „visschen met een hengel waaraan een haak *(kawil)*", maar niet het werkwoord „hengelen".

§ 128. **De verrichter.**

Van het middel of het werktuig dat iets verricht tot den persoon die het verricht, is geen groote stap. Vergelijk ons: „Gij zijt onze hulp" en „Gij zijt onze helper"; „veger" als „bezem" en „veger" als „straatveger". De volgende voorbeelden mogen dit aanduiden.

pendjala „visscher", *ndjala* „visschen";
pengeltep „blaasroerschieter", *ngeltep* „schieten met het blaasroer";
penangko of *pinangko* „dief"; *nangko* „stelen";
goeroe penawar „tegengif-bereider", *nawari* „iemand van onheil bevrijden";
pemētar „scherpschutter", *metar* (mij nog niet voorgekomen);
pengoeloe „dorpshoofd"; van *ngoeloe*, intensieve vorm van *oeloe* „hoofd, bron, oorsprong".

§ 229. **Als product van de handeling.**

penampat „hulp", *nampatie* „helpen";
pengindo „noodlot", *ngindo*, oude vorm van *mindo* „verzoeken", (de Karo gelooft dat elk zijn eigen lot aan de goden vraagt);
pengidah „wat men waargenomen heeft"; *ngidah* „zien";
pemerē „gift, geschenk"; *merē* „geven, toestaan";
pengakap „oordeel", *ngakap* „over iets zich een oordeel vormen";
penading „wat men achterlaat"; *nadingken* „iets achterlaten".

Van dezen vorm moet ook gezegd worden, dat zij zelden een algemeene beteekenis heeft, maar meestal een bijzondere.

Pengindo is nooit „wat men zoo in het algemeen vraagt", of waarom men verzocht heeft; het is alleen „noodlot". Wenscht men in het algemeen te zeggen dat iets het „resultaat" van vragen, werken enz. is, dan moet men dat met *bekas* „spoor, indruk", enz. uitdrukken. *Doeit ēnda bekas mindo* „dit geld is resultaat van verzoeken"; ik heb het verkregen door er om te verzoeken. *Bekas nangko maka ntabeh* „alleen wat resultaat van stelen is vinden ze lekker" (gestolen waar alleen vinden ze lekker). „Gestolen waar" zelf heet *tinangko* (zie infix *in*).

Koepan sadja bekas kelatihenkoe „ik eet alleen het resultaat van mijn moeheid" (de arbeid mijner handen). *Di la bekas erdahin la koepet* „indien niet resultaat van werken, lust ik het niet" (ik lust alleen wat ik zelf verdiend heb).

Het verdere gebruik van dezen vorm met prefix *pe* zal duidelijk zijn uit de volgende voorbeelden:

Koega pengakapndoe? „Hoe is Uw oordeel?" Wat denk je er van?
Melala pemerēna man bangkoe „veel zijn zijne geschenken aan mij".
Kai bahan, la mehoeli pengidokoe „wat is er aan te doen, mijn lot (noodlot) is niet mooi".

De vorm met *pe* slaat dus steeds terug op een bekend voorwerp of bekende zaak. In bepaalde gevallen wordt het begrip meer abstract of krijgt algemeener beteekenis.

§ 130. **Wijze van verrichten.**

Voorbeelden:
pemaba „wijze van brengen", *maba* „brengen";
pemarap „slaan", wijze van slaan, *marap* „iem. om het hoofd slaan";
pemoeat „wijze van nemen", *moeat* „nemen";
pemalir „stroomen", wijze van stroomen, *malir* „stroomen van water";
pengerana „wijze van spreken", *ngerana* „spreken";
penampat „wijze van helpen", *nampat* „helpen";
penergang „wijze van standjes geven", *nergangi* „iem. een standje geven".

Het verschil tusschen dezen vorm en den gewonen werkwoordsvorm met de nasaal zal uit de volgende voorbeelden duidelijk worden.

langa beloeh ia ngerana „hij kan nog niet spreken", [van een jong kind gezegd];
mekaroes pengeranana „zijn wijze van spreken is onbeschoft";
koega pemaba kentang ē? „hoe moet (ik) deze aardappelen brengen?" Hoe is de manier van brengen van deze aardappelen? (in een zak, in een doek enz.); *koega pemoeatkoe rimo ēnda?* „Hoe (op welke wijze) zal ik deze lemoenen nemen?"
koega ndia pemoeatkoe atē boeaja? „Hoe toch mijn nemen van de lever van de krokodil?" Op welke manier kom ik aan krokodillen-lever? Het Ned. zegt „nemen van de lever", het Karo'sch: „nemen de lever". Soms is het

moeilijk uit te drukken in onze taal; bijv. *pemalirna koebas laoe Biang* „de wijze van stroomen naar de Biang-rivier", de rivier valt, stroomt, in de Biang-rivier.

§ 131. Afleidingen met *pe .... i.*

Reeds bij het achtervoegsel *i* bespraken wij deze afleidingen. Wij geven hier nog enkele voorbeelden.

penampati „hulp, gedurige hulp";

pengelamlami „afkoelingsmiddel" (in de geneeskunst *ngelamlami* „een tegengift geven");

pengalemi „afkoelingsmiddel" tegen al te sterke werking van andere geneesmiddelen;

penimai „wijze van opwachten", de juiste tijd van iets;

penoengkoeni „de persoon, de plaats waar men iets vraagt";

pengangkati „hulp verleenen aan iemand, de verleende hulp";

penambahi „aanvulsel", wat er bij gedaan moet worden;

De reeds opgegeven verschillende beteekenissen komen ook in den vorm met suffix *i* voor. De beteekenis als middel blijkt reeds uit de vertaling; de wijze van verrichten uit het volgende voorbeeld: *pajokentja penimaina* „juist (precies op tijd) zijn afwachten"; er komt nl. een slang aanschuifelen, de man wacht met een stok, en precies op tijd geeft hij haar een klap.

Koerang kin pengkelengina kam? „Is zijn liefhebben van U (ten opzichte van U) te gering?" *Mesangat pengangkatina akoe* „hij heeft mij zeer geholpen". In het laatste voorbeeld beteekent *i* meervoud, dus „gedurige hulp, vaak geholpen". In het volgende wordt *i* weergegeven door aan in het woord aan-vulsel:

penambahi perempona akoe ndemisa „het aanvulsel (wat er te kort komt) bij de koopsom, vul ik aan", ik maak vol wat er aan te kort komt.

Dat persoon en plaats dicht bij elkaar liggen als begrip, is reeds gezegd; men stelt zich voor dat de persoon zich op een plaats bevindt, waarheen men zich begeeft. *Isē penoengkoenina?* „Wie is hij, waar (bij wien) hij om raad gevraagd heeft?"

Kai sibahan man pemoeloegoei bengkaoe ē, mama? „Wat zullen wij maken tot verpakking (tot pakmiddel) van deze toespijs, oom?"

Beras ēnda man pengoeraki oetangna „deze rijst dient tot vermindering van zijn schuld", als afbetalingsmiddel.

§ 132. De afleidingen met *pe .... ken.*

De afgeleide substantieven met *pe .... ken* van deze soort veronderstellen een direct object op hetwelk de handeling betrekking heeft. Voorbeelden:

la mehoeli pemerēkenndoe „je wijze van geven (van dat bord) is niet mooi, niet behoorlijk";

kerbo man penenggalaken „de buffel dient om (het land) te beploegen".

Daarentegen: *kerbo man penenggala* „de buffel is de ploegtrekker" (dient om de ploeg te trekken).
adi birawan sadja, tapi djinoedjoeng la tangkel, ē tentoe lain pengkerdjaken; tapi adi birawan djanah djinoedjoeng tangkel ē pē lain kang dalinna ngkerdjakentja „als alleen de ziel ontvlucht (geschrokken) is, maar geen andere ziel (*djinoedjoeng*) zich bij hem gevoegd heeft, dan is zeker een andere wijze van behandeling (noodig); maar als de ziel ontvlucht is, en een andere ziel heeft zich bij hem gevoegd, dan is ook weer een andere wijze van behandeling noodig (*ngkerdjaken* „een plechtigheid uitvoeren").
mehoeli ningkalak pendjorēkenna „zijn wijze van (den twist) bij te leggen is mooi, zegt men";
mehoeli pengeranaken toean, labo bagi pengeranaken penghoeloe adah „mooi is de wijze van een zaak berechten door mijnheer, niet zoo als de wijze van berechten als door gindschen penghoeloe (dorpshoofd)".

§ 133. Enkele afleidingen met *pe* worden ook gevormd van een herhaald woord.
peniding-niding „een strikkenzetter", *niding-niding* „allerlei strikken zetten"; *pengata-ngata* „praatjesmaker, babbelaar", *ngata-ngatai* „kletsen, iemand achter zijn rug bekladden".

Afleidingen met *pe* .... *en* van deze soort geven meestal een plaats aan, soms ook het middel tot, (zie achtervoegsel *en*). Wij geven hier nog op: *pemeldasen* „een pers" (om gambir te persen), *meldasi* „tusschen een liggenden boomstam, die als hefboom werkt, iets persen"; *penatapen* „uitkijk, hoogte"; *natap* „iets, van af een hoogte, beschouwen"; *kentja doeng ia mān belo, itoengkatna isangna aloe tānna, moengkoek ibahanna takalna; ē maka erkata me peninggerenna* „toen zij (de priesteres) had sirih gepruimd, ondersteunde zij haar kin met de hand, en boog haar hoofd en toen gaf haar geleidegeest geluid"; *peninggeren* „de plaats waar de vogel of kip op slaapt"; in dezen zin echter „de ziel, de geleidegeest" van een priesteres, waardoor zij met de geesten kan verkeeren. Mogelijke vertaling kan zijn: „plaats van neerstrijken, die haar tot plaats heeft waar zij gewoonlijk neerstrijkt of zit".
O Anoe! ĕndu penggemgemenndoe maka ras kam! „O Anoe, hier is het middel om onderdaan te worden (in het geestenrijk) opdat het bij U zij". Een kip die men na de lijkverbanding loslaat. Een kip die men met het lijk verbrandt heet *pengendesen* „middel om iemand over te dragen, op te dragen aan iemand". Ditzelfde *pengendesen* kan echter ook „de persoon zijn, dien men bij zijn sterven opdraagt zijne schulden te innen".

Vele dorpsnamen worden op deze wijze gevormd, men zie het woordenboek op *penindjōn*, *penoengkiren*, enz.

DE AFLEIDINGEN MET HET PREFIX PER.

§ 134. Door voor de stammen van de verschillende werkwoorden, telwoorden en als verbaalstam dienst doende substantieven het prefix *per* te plaatsen. vormt men substantieven, die in vele gevallen verbale kracht hebben en daarom dan ook verbaalsubstantieven genoemd worden. Vaak hebben deze *per*-afleidingen een vorm met *er* neven zich, doch niet altijd. Naast *pergoela* „suikerkoker" [persoon] bestaat *ergoela* „suikerkoken"; maar naast *pertangis* „huiler", bestaat geen *ertangis; tangis* beteekent reeds „weenen".

Enkele van deze woorden kunnen nog de suffixen *i*. *ken* en *en* achter zich nemen.

De beteekenis van deze *per*-afleidingen komt vrijwel overeen met de zooeven behandelde *pe*-afleidingen. Wij zullen ze op dezelfde wijze behandelen.

§ 135. Die welke het middel aangeven tot de handeling in het grondwoord genoemd, zijn niet talrijk; wij noemen:
perpaloe „waarmede men slaat", *maloe* „iets slaan", *paloe-paloe* „hamer";
perongkil „iets wat men als hefboom gebruikt", *ngongkil* „iets met een *perongkil* opheffen";
perempo „koopsom", middel om een vrouw te koopen; *empo* „huwen" van de man gezegd;
peroendjoek „koopsom", die de ouders van het meisje dat trouwt, krijgen; *roendjoek* „geld betalen voor een vrouw".
perampoe „de steunbalk" onder het dak; *ngampoe* „op den schoot houden".

§ 136. De afleidingen die den verrichter van hetgeen in het grondwoord aangegeven is, den maker aanduiden, zijn vele.
pergoela „suikerkoker", *ergoela* „suikerbereiden";
perboeal „praatjesmaker", *boeal* „praatjes, gekheid";
perkoeda „paardenhouder", *erkoeda* „paardenhouden, fokken";
perdjamboer „iemand die altijd in de *djamboer* zit", *djamboer* „jongelingsverblijf";
permadat „opiumschuiver", *ermadat* „opiumschuiven";
perkakap „spion", *erkakap* „spioneeren".

In samenstellingen: *oeis perembah* „doek om kinderen in te dragen, kinder-drager"; *permenang perdjoedin* „de winnaar op de speelplaats [dobbelpartij]";
kalak pergambir ergambir ibas pergambiren „de gambir-makers bereiden gambir in de gambirbereidplaats";
soeroeh perkoendoel adah maka erdahin ia „zeg dien zitter (luiwammes) daar dat hij werke!"
pertjiktjik ia „hij is 'n bangert!"

ma ia pertangis? „Is het geen huiler?" Huilt je kindje veel? vraagt men belangstellend aan de moeder.

§ 137. Als product van de handeling in het grondwoord genoemd, komen er weinige voor.
peroempoet „verlengstuk"; *roempoet* „verlengen";
perdemoe „naad", waar iets samenkomt, *demoe* „samenkomen";
perbagē „soort" (?), *erbagē* „in soorten, allerlei";
perdaboeh kan zoowel den val zelf, als de wijze van vallen beteekenen; bijv.: *Ndaboeh doerin, koebegi perdaboehna* „er valt een doerian-vrucht, ik hoor zijn val (den slag op den grond)";
bagi perdaboeh boeloeng terep kam kari „gij zult, op de wijze als van een *terep*-blad, naar beneden vallen (zeilen)".

§ 138. Voorbeelden van de wijze van het verrichten van hetgeen het grondwoord aanduidt zijn de volgende:
perdalin „wijze van gaan", *erdalin* „gaan, loopen";
perkoendoel „wijze van zitten" (een ander *perkoendoel* zie boven);
peroekoer „wijze van denken", *roekoer* „denken, overleggen bij zich zelf",
perpasek „wijze van doof zijn", *pasek* „doof";
perbahan „wijze van doen, maken", *erbahan* „maken, doen";
perbagidina „zijn wijze van zijn, aard, natuur van iets";
moehoer-oehoer perdalinna „zijn gang was waggelend";
perdalin kan echter ook in dezen zin gebruikt worden: *koega perdalinkoe maka akoe seh koe koeta A.* „hoe is mijn wijze van reizen om in het dorp A. te komen?"
mehoeli perbahanna ngalo-ngalo kami „mooi was zijn wijze van doen om ons in te halen", de ontvangst was mooi.
ibas boelan ēnda sekali pē langa ntabeh peroedanna „hare (de maand hare) wijze van regenen is nog geen enkele maal lekker geweest"; nog geen enkel mooi buitje regen van deze maand.
tah kai nge persanditna pē maka ia roetang sepoeloeh roepiah „hoedanig toch mag zijn betrokken-zijn (in die zaak) geweest zijn, dat hij beboet is met tien guldens?" *sandit* „betrokken bij of in iets".
la metoenggoeng perkoendoelna „onbehoorlijk is zijn wijze van zitten";
koega peroekoer kalak ah makana nggit ia roebat? „hoedanig is de manier van denken van die lui dat ze willen ruziemaken?"
erladjar min, maka ola kam peroebat ras kadē-kadēndoe gia „leer toch wat goed is, (wordt christen) al was het maar *(gia)* om niet in een-staat-van-twist te zijn met je familie": om geen „twister" te zijn met je familie. Moeilijk is soms zulk een zin in het Nederlandsch weer te geven; *peroebat* slaat hier werkelijk op een wijze van zijn, een „staat-van-oorlog".

§ 139. Een enkele maal vinden wij een samensteling tot stam gemaakt;

la mehoeli, nindoe, koega perla-oelina „Niet mooi is dit, zegt gij, (maar) hoedanig is zijn niet-mooi-zijn?" Zoo kan men ook zeggen:
koega pernembeh-atēna? „hoedanig is de boosheid-zijns-harten?"

Van herhaalde stammen worden afleidingen gevormd met een minder gunstige of bespottende beteekenis.
perido-ido „knevelaar, woekeraar", *ido* „eisch, vordering";
pernipi-nipi „de droomer", als in „Jozef de droomer";
peroetang-oetang „iemand die overal schuld heeft";
perbabi-babi „varkensfokker", nl. van iemand gezegd als spotternij;
perindoeng-indoeng „een vrouwenjager, overspeler" (*indoeng* „moeder, wijfje, van dieren; begin, oorsprong van een huidziekte, wonden" enz.)
perlebē-lebē „die voorgaat, de voorlooper", *lebē* „eerst";
perendē-endē „de zanger, die zingende verhalen voordraagt".

De afleidingen met *per.... en* geven gewoonlijk een plaats te kennen (zie de achtervoegsels).
pergambiren „gambirbereidplaats";
pergelangen „pols", plaats van den armband (*gelang*):
pergambangen „tabaksbuidel"; *gambang* „een plant", een surrogaat voor tabak;
persabahen „de plaats waar de natte rijstvelden liggen";
pertengahen „het midden, op de helft".

Als middel heeft men *peridīn* „middel waarmede men een zieke baadt"; geneesmiddel dat men in het badwater doet; *persilekān* (van *leka* „scheiden") „scheidingsmiddel", bijv. kalmuswortel (*djerango*) dat men op het lijk werpt als scheidingsmiddel tusschen de levenden en de dooden. Als product van handeling *persadān* „wat tot één geworden, gemaakt is; eenheid".
perboelangen „echtgenoot" (man) van *boelang* „hoofddoek" van den man, zou ook als „plaats waar de hoofddoek zit" beschouwd kunnen worden; „die bij wien de hoofddoek zit", die den hoofddoek draagt; *permain* „schoondochter"; of de afleiding van „*roemah*" en dan beteekenende „de in huis gebrachte" juist is, meen ik te mogen betwijfelen; ik weet echter geen betere. Naar analogie van *erdjai* en *erdjaboe*, welke beide beteekenen „reeds een eigen gezinsplaats hebben", reeds getrouwd zijn, zou men de afleiding aannemelijk kunnen maken (vergl. Atj. *peroemah* „vrouw").
pertoedoengen „naam van den dollar, dien men bij het trouwen aan de moeder van de bruid geeft" is afgeleid van *toedoeng* „hoofddoek van de vrouw"; een juiste vertaling is moeilijk te geven; mogelijk vervangt de naam van den dollar wel den naam dergene die den dollar ontvangt.

NOOT.
Pertoedoengen staat als vrouwelijk naast het mannelijk *perboelangen*, en zou dus feitelijk „vrouwelijke echtgenoot" moeten beduiden. Ik zou als vertaling (maar niet zonder aarzeling) willen voorstellen „voor de vrouw". Adr.

Met prefix *pe* en herhaling van het grondwoord met achter-

gevoegd *en*, komen ook enkele woorden voor (zie achtervoegsel *en*); wij geven hier nog *peringet-ingeten* „aandenken", *inget* „denken aan".

De vorm met *per*.... *i* komt ook een enkele maal voor; bijv. *persilihi* „een pisangstam, die men tot plaatsvervanger van een zieke maakt", soms ook wel een mensch; *di djadi pagi diberoe, labo tjēda, nandēna man persilihi; di dilaki pagi, bapana man persilihi, nina goeroe* „indien het gebeurt, dat het een meisje is [dat geboren wordt], dan geen gevaar, haar moeder is haar plaatsvervangster; is het een jongen, dan wordt de vader zijn plaatsvervanger, zeide de wichelaar". Dus hier als middel gedacht om iemand te vervangen, om tot vervangmiddel te dienen.

Met suffix *ken* komt voor: *bintang permerdangenken* „het zevengesternte" welks bijzondere stand den tijd aangeeft van het uitzaaien van de rijst, *merdang* „uitzaaien van de rijst". De vertaling zal zijn „die den tijd van *merdang* doet zijn".

De namen van zekere kunsten of wetenschappen, voornamelijk wichelkunst, soms ook de naam van het boek [een *poestaka permanoeken)*, dus de plaats waar de kunst beschreven ligt, vormt men met *per*...... *en*.

permanoeken „de kunst om met een kip te wichelen, om te bekippen";
pertendoengen „de kunst om met een *pertendoengen* te wichelen"; *(pertendoengen* „een aantal bamboestaafjes aan een touwtje gebonden");
perkoela-koelān „een toovermiddel aanwenden van dien naam" (aan of op iemand);
pertoedoehen „de kunst om door op iets te wijzen daaraan schade toe te brengen".

DE KE.... EN AFLEIDINGEN.

§ 140. De aldus afgeleide woorden hebben zoozeer het karakter van substantieven aangenomen, dat men er geen verbale kracht meer aan kan toekennen.

kepoeltaken „de zonsopgangsplaats"; *poeltak* „opgekomen, uitgekomen, geëxplodeerd";
kesoendoeten „zonsondergangsplaats"; *soendoet* „ondergaan";
kegeloehen „deze wereld, het land der levenden": *nggeloeh* „levende zijn"; *geloeh* „leven";
kesain „erf", *sai* „schoon, gewied";
kedjerēn „een hoog, spits gebouwtje van wit goed, op een graf, bij een plechtigheid enz.; grondwoord onbekend.
kerabangen „de dorpspoort"; *rabang* misschien nevenvorm van *rambang* in de uitdrukking *ngerambang bana* „drachtig zijn" van dieren: vergl. de uitdrukking *ngkawali bana* met dezelfde beteekenis.
kesawangen „de eenzaamheid", in tegenstelling met het vroolijke dorp; *mesawang* „eenzaam" van een vlakte, weg, enz:

De titel *kedjoeroēn*, ongeveer als datoek, is stellig van Gajoschen oorsprong.
Al deze woorden duiden een plaats aan. *Kepoeltaken* en *kesoendoeten* vooral in de verhalen een mythisch, onbestemd land.

DE KINI.... EN AFLEIDINGEN.

§ 141. De vormen met *kini.... en* hebben tot infix *in* en staan voor *kine..... en; en* is hier het plaatsaanduidend *an* (zie achtervoegsel *en*). Het voorvoegsel *ke* (uit *ka*) heeft zijn klinker geassimileerd aan dien van het invoegsel. De woordelijke beteekenis dezer vormen is: aangedaan geworden met hetgeen het grondwoord aanduidt.
Voorbeelden:
kinioelīn „schoonheid", *mehoeli* „mooi zijn";
kinilatengkān „slechtheid", *la tengka* „niet mogen";
kininggiten „hartstochten [goede en slechte]", *nggit* „willen";
kiniradjān „vorstelijke waardigheid", *radja* „vorst";
kinipengoeloēn „burgemeesterschap", *pengoeloe* „dorpshoofd";
kinikisaten „luiheid", *mekisat* „lui zijn, niet genegen iets te doen";
kinikerasen „slimheid", *keras* „slim";

De aldus gevormde woorden geven weer een eigenschap, vaardigheid of waardigheid". Dat dit aldus gevoeld wordt, blijkt uit een gezegde waarmede jongens elkaar vaak plagen: *keri kini ibas kam, kinilatengkān pē* „je bezit alle eigenschappen [die met *kini* worden afgeleid] en vaardigheden, de slechtheid ook".

Is het afgeleid van een als bijv. nmw. dienstdoend woord, dan beteekent het een eigenschap van iets of iemand. *Kinioelīn diberoe ah la teralang* „de schoonheid van dat meisje is buitengemeen".
Di koedjoema kam, ma bandoe kininggitenndoe, ma bandoe kinikisaten ndoe „als je naar het rijstveld gaat, dan is toch voor jou je ijver, dan is toch voor jou je luiheid [je oogst, wat je zaait]".

Bij *kiniradjān* staat het koningschap op den voorgrond, bij *keradjān* het gebied, het rijk. Een enkele maal werd gehoord: *ndai metas keradjān goegoeng* „zooeven passeerden de vorsten van de Hoogvlakte"; *keradjān* is dan een collectief begrip.
Ranān ndai kerna kinipengoeloēn „de rechtzaak van zooeven ging om het burgemeesterschap".

Moeilijk verklaarbaar is waarom in *kinioelin (kini-oeli-en)* en de andere voorbeelden de nasaal niet voorkomt, maar in *kininggiten* wel.

DE PAKA AFLEIDINGEN.

§ 142. Het prefix *paka* komt alleen voor in de benamingen van de eerste tien maanden van het jaar volgens Bataksche tijdrekening;

si pakasada „de eerste maand"
si pakadoea „de tweede maand"; tot
si paka sepoeloe „de tiende maand".
De elfde maand heet: *loejoe tangtang* [of ook *loewē koeroeng],* de twaalfde maand heet: *loejoe* [of ook *loewē tangtang* of *l. nangtangen).* Aangaande *loejoe* en *loewē* vergl; *boejak* en *biwak;* de beteekenis zal wel dezelfde zijn; is echter thans niet meer bekend.

ANDERE AFLEIDINGEN.

§ 143. Er bestaan nog zeer vele andere zelfstandige naamwoorden, afgeleid door pre- en suffixen, welke thans alleen als benamingen van planten, dieren, en andere voorwerpen in gebruik zijn. Van vele is het grondwoord niet meer gebruikelijk en ook omtrent de beteekenis dezer affixen tasten wij vaak in het duister. Volledigheidshalve geven wij hier eenige voorbeelden van deze afleidingen, ten einde den lezer bij het bestudeeren der taal er opmerkzaam op te maken.

I. Een voorslag.
ndiroe „rijstwan".
nderoeng „een boomsoort". Mal; *anderong.*
mpelas „ „
nderasi „ „ [Villebrunea rubescens].
ntjoli „een plant met witte of gele sterkriekende bloemen [hedichium coronaria]".

II. *toelasen* „een boomsoort" *(toelus* onbekend).

III. prefix *be, bi, boe.*
bengkala „de klapperaap".
bengkoeang „een pandanussoort".
bengkiang „groote pitten van vruchten, als van de doerian".
belimoes „riviernaam".
beganding „boomsoort en landstreek".
biruwan „gezegd van de *tendi* „geschrokken", en daarom „weggeloopen". [Atj. *rawan* „angstig"].
bilalang „maag" van vogels.
boeligan „dakspar".
boelawan „verbond".
belangkē „een bamboesoort".
belikoer, in *mentji belikoer* „een muissoort".

Of *bilalang* gevormd is door ingevoegd *al* laat zich niet vaststellen wegens onbekendheid met het grondwoord; het wordt ook van menschen gezegd, nl; van kinderen die, hoe klein ook, hun moeder kennen *(tandai bilalang).*

IV. prefix *ke, ka.*
kelawas „een plantje" (tot de geurige kruiden behoorende).
keladi „een caladiumsoort".
ketemba „een leliesoort".
ketadoe „een rupssoort" (deze moet ernstige wonden veroorzaken).
ketaroem „een boomsoort", met rood hout.
kadoengdoeng „een boomsoort".
katjoengi „een slak" [in de sawah].
katola „een vrucht, op een kleine komkommer gelijkende".
katoenggal „een op de dracaena gelijkende plant, maar niet met roode, doch met groene bladeren".

V. prefix *tji.*
tjingkeroe „een gierstsoort";
tjingkabek „de buffelluis";
tjilinoeh „spiegelbeeld";
tjekala „een lepelbladsoort"
tjimberah „oorversiersel, oorbel";
tjingkeldoet „de kniekuil";
tjipera „een saus van mais gemaakt";
tjililis „een groote boom" (als de honigboom *toealang*);
tjikoea „een soort biddende sprinkhaan".

VI. samengestelde prefixen.
katjinano „de walangsangit", een wantssoort;
katjimboeah „een larve";
katjiroenggi „een schelpdiertje";
katjirengga „een roodachtige, bijtende miersoort";
katjileket „een plantje met aanklevende zaden".

VII. *kalimboeboe* „de kruin van het hoofd", ook „de schoonvader".
kalimbangbang „een boomsoort";
kalimpetpet „een vuurvliegje";
kalisoengsoeng „een wervelwind";
kalingkoepa „groote nachtuil";
kalintoertoer „de roos" van de behaarde huid;
kalimpada „de eetbare witte mier als zij uitvliegt";
kalimpagem „een miersoort", welke bij aanraking een onaangename lucht afgeeft.

Vele woorden hebben thans alleen nog maar *li*.... als prefix, maar moeten vroeger het volledige *kali* voorgevoegd gehad hebben, getuige de nog gebruikelijke benamingen voor de „landbloedzuiger" *kalimantek*, *alimantek* en *limantek*

limperah „een boomsoort" (gelijkende op de *ingoel*, die het soerianhout levert).
linggadē „een boomsoort".
lingkerang „korst van een wond" (meestal *kerang).*
lintoeroe en *alintoeroe* „de vliegende vos".

lingkoepa, *alingkoepa* en *kalingkoepa* „een groote uil".

VIII. prefix *ari*.

aringgeneng „een bijensoort";
arintoeboeng „een boomsoort";
arimas of *tarimas* „de benaming der crotonsoorten";
aroenggisgis „een soort puimsteen".

IX. prefix *kati*.

katipioeng „een miersoort" [zwart achterlijf dat omhoog gedragen wordt].
katikeran „een myriapode".
katimoekmoek „een roode rupssoort".
katinangkus „een soort klophaan".

X. prefix *sari*.

saringkoelit „een boomsoort".
sarintangtang „de drup" die ergens afvalt.
sarimbanoea „een plant?" een boom.
sarimpadan „een boompje met gedoornden stam".
sarirawang „naam van den ring der hemelnymfen".
saringkoekoe „beverig" door ouderdom.
saroelala „soort van vliegende hagedis"; [de zg. vallende sterren noemt men ook zoo].

XI. prefix *te*.

tenggolan „een gedoornde boom" [welks hout men voor de tooverstaven bezigt].
tenggoewang „aanbaksel" in de kookpot.
tenggoeroeh in *toelan tenggoeroeh* „de wervelkolom".
tenggoeli „honig, stroop".
tempias „spoelwormen".
tempoelak „de wilde kat".
tempoeling „een soort harpoen".
tenggeling „een nachtaapje", grijs *(lipo?)*.
tengkoeloek „een gevlochten mandje als hoofddeksel".
tengkodē „nog niet rijpe doerianvrucht".

Dit voorvoegsel moet onderscheiden worden van het woordje *tè* = *tai* „afscheidsel, faeces", dat in vele samenstellingen voorkomt, als; *tembesi* „roest"; *tembintang* „olie die vaak op het water drijft"; *tempara* „roet" enz.;

XII. Weinige afleidingen treft men aan als volgt:

karaben „tijd van den dag als het donker wordt"
karagelap idem.
karaboeē „een groot slakkenhuis".
taratinggi „een orchideesoort" [lycopodiumsoort?]
tarasengka „een boom met zwarten stam", lijkt veel op den *djohar*.
taligeraha „op het uiterste liggen".

Met deze afleidingen moge worden volstaan om er de aandacht op te vestigen; men zie verder het Karo-Bataksche woordenboek.

DE WOORDHERHALING.

§ 144. Naar den vorm levert de woordherhaling weinig moeilijkheden op. Er zijn enkele woorden als: *bongkak-bangkik* „geaccidenteerd", van een terrein, die klinkerverandering toonen, maar deze komt bij woorden die in het dagelijksch leven gebruikt worden weinig voor. Overigens kan de woordherhaling bij ongeveer alle woordsoorten voorkomen, bijv. *kai-kai* „wat ook"; *nipē-nipē* „rups"; *ngikoet-ngikoet* „volgen"; *pedem-pedem* „een accasiasoort"; *medem-medem* „liggen, als te slapen"; enz;.

§ 145. Naar de beteekenis levert de woordherhaling meer moeilijkheden op. Met een enkelen zin deze te karakteriseeren is haast onmogelijk; in het algemeen kan men zeggen, dat de herhaling eenerzijds een zekere aarzeling doet kennen, een weifeling om de dingen bij hun juisten naam te noemen; vandaar dat men gewoonlijk zegt, dat de beteekenis is „als 't ware, als gelijkende op hetgeen het grondwoord beduidt". Dit aarzelende spreken geeft dan ook vaak weer, dat men met de herhaling „een vergelijking" bedoelt, „een gelijken op", een ding dat men liever niet noemt of niet kan noemen zonder onwelvoegelijk te zijn. Soms wordt door de herhaling de beteekenis van het grondwoord verzwakt, vooral als het reeds eene beteekenis heeft die „klein, nietig" beduidt. Wij moeten dan een verkleinwoord gebruiken. In het Nederlandsch doen wij dat dan met synoniemen, bijv. een heel-klein-beetje. Is daarentegen de beteekenis van het grondwoord een zoodanige, dat men in gedachten door de herhaling der werking grooter effect bereikt, dan krijgt men eene versterking der werking. In dit laatste geval is de herhaling geen blijk van aarzeling, maar van het tegenovergestelde; door de herhaling versterkt, verlengt men als het ware de werking. In de meeste gevallen is de woordherhaling tot stand gekomen wegens gebrek aan een goed ander woord, en de herhaling sloot dan van allerlei in wat men niet opsommen kon. Vandaar een beteekenis vaak als van een „meervoud, dat verscheidenheid insluit"; of als „een algemeene benaming, een collectief begrip".

§ 146. Aangaande de uitspraak het volgende. Het herhaalde woord is voor het accent eene eenheid; de klemtoon valt dus op de voorlaatste lettergreep van het tweede lid; het eerste lid is toonloos. Bijv.
koeda-koèda; ranting-rànting; megara-megàra enz.

§ 147. Wij zullen de woordherhaling hierbeneden behandelen overeenkomstig de verschillende beteekenissen die zich daarbij voordoen.

Perbahan bagi padek ia, ē sabapna maka anakna igelarina si Padek-padek „omdat hij (zoo groot) als een kikvorsch was, daarom noemden zij hem kikvorschje". Misschien zou men beter nog zeggen, dat de gelukkige ouders van dat kind hem „kikkertje" noemden. Zij hadden namelijk een gebed

gedaan om een kind, al ware het ook als een kikvorsch. Uit dit voorbeeld voelt men als het ware het vriendelijke, soms half-spottende van de verdubbeling. *Roebat-roebat ia* „een beetje twisten", want *roebat* klinkt zoo onbehoorlijk en kan ook „vechten, elkaar slaan" beteekenen. *Toea-toea* „volwassenen, de gehuwde menschen"; beleefd uitgedrukt. Want *metoea* beteekent „oud zijn".

§ 148. Gelijkende op, als 't ware, is wel de hoofdbeteekenis van dezen vorm.
nipē „slang", *nipē-nipē* „rups";
roemah „huis", *roemah-roemah* „huisje", boven op een huis, ter versiering;
koeda „paard", *koeda-koeda* „wat op een paard lijkt, stokpaardje, naam van een heuvelkling";

Van een werking geldt hetzelfde:
megi „hooren", *megi-megi* „in het algemeen hooren, luisteren"; *kam ngoeē-ngoeē, kami megi-megi* „jij moet telkens „ja" zeggen, wij zullen luisteren";
moetah „braken", *moetah-oetah* „braakneigingen hebben";
landek „dansen", de bataksche dansen; *landek-landek* „dansen van plezier", „springen van vreugde";
erdakan „rijstkoken"; *erdakan-erdakan* „een spelletje van kinderen", „rijstkokenspelen";
matē „dood zijn"; *pematē-matē ranān* „een rechtszaak in den doofpot stoppen", ongeveer „dood laten bloeden";
nahē „been"; *ernahē-nahē* „op stelten loopen";
tjiken „stok", *tjiken-tjiken* „alles wat als stok kan dienen"; *ertjiken-tjiken* „met een stok loopen", als een herstellende of oude man;
erdalin „loopen", *erdalin-dalin* „loopen van een kind dat pas begint" (ook leeftijdsbepaling);
enggo „reeds, al", *enggo-enggoken* „iets doen voorbijgaan, vergeten, vergeven", Dit *enggo-enggoken* moet men niet dadelijk afgeleid denken van eene woordherhaling zonder meer. De Karo heeft eene woordherhaling die eigenlijk bestaat uit twee beknopte zinnen. Bijv. *bagē, bagē!* „als het zoo is, dan is het zoo!" *Akoe, akoe!* „ik ik!", „als ik het doen moet zal ik het doen". En zoo ook: *enggo, enggo!* „al, al!, wat gebeurd is, is gebeurd!" De uitspraak van deze oneigenlijke woordherhaling is eene andere dan die der echte woordherhaling. Men heeft hier twee beknopte zinnen. *Akoe, akoe!;* de nadruk valt op het tweede *akoe!* Men spreekt het met rijzend accent uit, het tweede *akoe* wordt lang aangehouden. Vooral merkt men dit op bij: *lang, lang!* „niet, niet!" „Wil je niet, dan niet!" Van deze oneigenlijke woordherhaling zal ook dit *enggo-enggoken* afgeleid zijn; wat weer een aardig staal is van wat als stam van een werkwoord dienen kan.

Wij laten hier rusten de talrijke benamingen van dieren en planten welke door herhaling van het grondwoord gevormd zijn; men zie daarvoor het woordenboek op: *ranting, ranggus, piso, angkoet, regi* enz.

§ 149. Dit gelijkende op komt ook uit bij de benamingen van geslachtsdeelen enz. welke men in het dagelijksch leven liever niet bij hun eigenlijken naam noemt.
pinang-pinang „de testikels", van *boeah-pinang* „de betelnoot" (arecapalm). En om nu weer het woord *pinang* te vermijden spreekt men van *boeah majang,* hoewel *majang* alleen de „bloemtros" aanduidt. *Katjang-katjang* „de clitoris", *katjang* „peulvrucht" in het algemeen. Omgekeerd heet een soort boomvrucht *katoel-katoel koeda* „die op de testikels van een paard gelijkt". Men zie verder het woordenboek op *boeah, riah* enz.

§ 150. Een verbloemde manier van spreken kan de herhaling ook voorstellen; de herhaling heeft vaak een ongunstige beteekenis, die het grondwoord niet heeft. Maar naast de ongunstige beteekenis van het herhaalde woord treft men soms ook een gunstige beteekenis aan.
tawa „lachen", *tawa-tawa* „beginnen te lachen, van een klein kind", (ook leeftijdsbepaling); maar in: *tawa-tawa ia ras dilaki* „zij flirt, coquetteert met andere mannen" (van een gehuwde vrouw gezegd) ligt meer opgesloten dan een onschuldig lachen.
ngadjari „iemand onderwijzen in iets"; *ngadjar-adjari* „iemand bepraten, iemand iets slechts leeren";
ertaki „samenspannen tegen iemand"; *naki-naki* „meisjes verleiden";
toerē „het galereitje voor het huis"; *noerē-noerē* „vrijen", „met een meisje op de *toerē* zitten te vrijen";
rendang „draven, hard loopen van kinderen"; *rendang-rendang* „wegloopen", van een getrouwde vrouw";
moedji „prijzen", *poedji-poedji* „iemand vleien";
neboe „de plantgaten vullen op het rijstveld", *iseboe-seboe* „vuile taal bezigen";
nēboe-nēboe „een dom mensch bedriegen" (van *tēboe*??)
ngoto-ngotoi „een domme misleiden" (*oto* „onnoozel)";
penaloeng-naloeng of *penaloen-naloen* „een koppensneller";
nangko „stelen", *nangko-nangko* „steelsgewijs iets doen".

§ 151. Soms maakt de herhaling den indruk dat men het juiste woord zoekt en bij gebrek daarvan het woord herhaalt om de beteekenis te verzwakken. Dit komt vooral uit bij het noemen van kleuren waarvoor men geen naam heeft; bijv.
megara „rood zijn"; *megara-megara* „roodachtig";
megersing „geel zijn", *megersing-megersing* „geelachtig";
mbēlas „bleek rood zijn"; *mbēlas-mbēlas* „bleekroodachtig".
De herhaling van sommige woorden maakt den indruk, dat het een meervoudsvorm is; bij gebrek echter aan een passend woord wordt er een verscheidenheid onder één uitdrukking gebracht. Het is een meervoud dat tevens een verscheidenheid insluit.

radja-radja „vorsten, allerlei vorsten"; bijv. bij een toespraak: *O kam radja-radja!* „O gij vorsten!"
o teman-teman! „o vrienden!" (allen ingesloten die men aanspreekt).

Op deze wijze worden ook algemeene begrippen gevormd.
manoek „kip", *manoek-manoek* „vogels" in het algemeen;
anak „kind", *anak-anak* „kinderen";
merijem „geurig zijn", *si merijem-merijem* „alles wat geurig is", „specerijen";
doekoet „kort onkruid, gras"; *doekoet-doekoet* „allerlei grassen en kort onkruid";
permaneh-manehen „allerlei dingen die als aandenken dienen".

§ 152. De herhaling bij verbale woorden moet soms als duratief opgevat worden; de werking wordt voorgesteld als voortdurende; de vertaling moet dan een tegenwoordig deelwoord zijn. Ook in het Nederlandsch voelt men soms iets voor dien vorm nl. „loopen, loopen, jongens!"
koendoel-koendoel „zittende zijn": ook: *koendoel-koendoel sadja atēna* „die vent wil niets dan zitten, zitten!"
Kai atēndoe idjēnda? „Wat doe (wil) je hier?"
Akoe? Megi-megi sadja akoe idjēnda. „Ik? ik luister maar hier", „ben luisterende".
ē maka lawes me ia koe deleng Sibajak, djanahna ngandoeng-ngandoeng gedang-gedang noe dalin „daarop ging hij naar den berg Sibajak, al weenende over de geheele lengte van den weg". *Lesek kal atēna roesoer, nginget-nginget anakna ndai* „steeds kromp zijn hart ineen, denkende aan (zich herinnerende) zijn gestorven kind".
tangis-tangis „weenende zijn";
sembep-sembep „snikkende";
moendoek-oendoek „knikkebollen van slaap".
gawah-gawah akoe „ik ben aan het wandelen";
Van een geest wordt gezegd: *si ertapīnken laoe si erdeboek-erdeboek, si erantjoehken laoe si erdetak-erdetak* „die tot badplaats gebruikte het opborrelende water (van een zwavelbron), die om op te vangen gebruikte het neerdruppelende water".

§ 153. Reeds wezen wij op de versterkte of verzwakte beteekenis van het grondwoord bij de herhaling. *Koedja pa lawes ia, la sirang-sirang ia ras temanna* „waar hij ook henenging, zijn vriend scheidde volstrekt niet van hem". Uit dit voorbeeld blijkt tevens dat de herhaling van een woord dat in ontkennenden zin wordt gebruikt, een versterking der ontkenning weergeeft. Wij vertalen dan met „volstrekt niet, heelemaal niet" en versterken dus de ontkenning; het Karosch versterkt het ontkende woord.
la ermatē-matē „onsterfelijk", van *matē* „dood";
la ermasap-masap „onuitwischbaar", *masap* „uitgewischt";
la erkeri-kerin „niet op te maken", *keri* „op";
la erdoeng-doengen „zonder eind, slot", *doeng* „afgeloopen".

Deze uitdrukkingen kunnen dan ook vertaald worden met „volstrekt onsterfelijk", „heelemaal niet doodgaan", „volstrekt onuitwischbaar" enz.

De versterking van de uitdrukking komt ook uit bij de volgende woorden: *keri-keri kerina* „alles is opgegaan", alles is weg; van *keri* „op"; *kitik-kitik* „erg klein", van *kitik* „klein"; *kai-kai pē* „wat ook, alles", van *kai* „wat?"

Wij wezen reeds op de beteekenis die de herhaling kan hebben als duratief; ook uit de versterking vloeit een zekeren duur voort, een voortdurend herhalen van de werking; dit zien wij ook bij enkele bijwoorden, als:
roenoet-oenoet „gedurig", *roesoer-oesoer* „altijd maar";
ook bij zekere werkwoorden, die een gedurig herhaalde beweging voorstellen:
erdebet-debet poesoeh „kloppen van het hart";
oegah ndai erdengoet-dengoet „de wond klopt";
ketēpat-ketēpat erdalin „voetje voor voetje loopen".

§ 154. De herhaling met suffix *en* geeft vaak een substantief te kennen. Met suffix *en* (Tob. *an*):
padjoeh-padjoehen „offerplaats" van een gezin,
berē-berēn „offerplaats" van een dorp.
Met suffix *en* (Tob. *on*):
bahan-bahanen „verzinsels, toovermiddelen";
odjar-odjaren „toovermiddelen die iemand gek maken";
asoeh-asoehen „fokdieren, huisdieren";
soean-soeanen „plantsels, allerlei planten, kweekplanten";
Ook lijden aan, behept met:
biang darang-darangen „een schurftige hond", dat behoeft niet bepaald „schurft" te zijn, daar men dan gewoon zegt *biang darangen* „aan schurft lijden"; de verdubbeling heeft ook hier de onbepaalde beteekenis van „lijkende op schurft".

Herhaalde werkwoordstammen treden ook op als benamingen van het middel waardoor, het werktuig waarmede, of de persoon door wie de handeling die het werkwoord aangeeft, wordt verricht.
paloe-paloe „hamer", *paloe* „slaan";
ongkil-ongkil „hefboom", *ngongkil* „iets opheffen met een hefboom";
landja-landja „draagstok", *ngelandja* „iets dragen met zulk een stok";
pengkali-kali gadoeng „een voorwerp om zoete aardappelen uit den grond te steken"; *ngkali* „graven";
sirang-sirang „scheidsmiddel", zooals de kalmuswortel, die men na op de nagels gewreven te hebben, op het lijk werpt;
pētar-pētar „proppenschieter";
ampang-ampang „schild" van buffelhuid, *ngampang-ngampangi* „iets beschermen, ten schild dienen";

Hierboven zagen wij reeds dat *sirang-sirang* ook als werkwoord voorkomt; *la sirang-sirang* „niet te scheiden, steeds samen blijven".
toedoeh-toedoeh „wijsvinger", *noedoehken* „iets aanwijzen".

Van *kidel-kidel* „pink", en *kambal-kambal* (of *ambal-ambal*) „duim", zijn mij de grondwoorden niet bekend.

§ 155. Van eenige herhaalde woorden is het grondwoord niet meer in gebruik, zoo van *gawah-gawah* „wandelen", *lajang-lajang* „vlieger", *tinan-tinan* „een soort hamer", enz.

Van het vraagwoord *kai?* „wat?" heeft men *kadē-kadē* „stamverwanten"; waarschijnlijk ontstaan uit de gewoonte om te vragen: *kadēndoe ia?* „Wat is hij van je? In welke betrekking sta je tot hem (haar)?" En soms het volgende antwoord: *Kadēkoe pē lang ia!* „Hij is niets van mij; wij staan niet in familiebetrekking tot elkaar". *Soekoe-soekoe* is meer familie in engeren zin, zoo ook *sima-sima* (grondwoord onbekend).

Hiermede hopen wij duidelijk gemaakt te hebben de beteekenis en het gebruik van de woordherhaling; het gestadig gebruik en vooral de nauwkeurige kennis van het grondwoord is noodig om in enkele gevallen de beteekenis vast te stellen.

§ 156. Over de reduplicatie zullen wij hier zwijgen; er valt over de paar woorden die men geredupliceerd zou kunnen noemen weinig te zeggen en bovendien is het onzeker of wij bij die woorden reduplicatie kunnen vaststellen. Van woorden als: *toe-toehoe* „zeker, zoo is het", kan ik niet anders aannemen dan dat zij een vlug uitgesproken *toehoe-toehoe* vertegenwoordigen, geheel met dezelfde beteekenis; zoo ook van *pa-pala* „of", bij zinnen die twijfel uitspreken.

DE VOORNAAMWOORDEN.

§ 157. **Persoonlijke voornaamwoorden.**

1ste persoon enkelvoud.

De verbuiging is als volgt:

akoe „ik"
koe achter het bepaalde woord gevoegd „mijn";
(man) bangkoe „aan mij" (soms alleen *bangkoe);*
akoe „mij";

Voor alle naamwoorden die nog volgen zullen geldt, dat wij den tweeden naamval bij de bezittelijke voornmw. zullen behandelen.

Rebi akoe koe sabah „gisteren ging ik naar het natte rijstveld"; *akoe sada oeari ēnda tima-tima akoe ibas namo ah* „ik, den geheelen dag vandaag wacht ik op je in de kolk daar" (zeide de visch). *Adi meriah akoe ras poea, tentoe iperdoea inganna* „als ik bevriend ben met de wevervogel, stellig deelt hij met mij zijn woning"; *akoe datsa lebē, nina si Noengkoen* „ik heb haar het eerst gevonden, zeide N."

Voor verbaalstammen die de vervoeging kunnen ondergaan (zie aldaar) wordt *akoe* tot *koe* afgekort.

Koetamaken boeah rambē ndai ibas tempingkoe „ik deed de gemelde vruchten in den bundel op mijn rug". *Kentja bagē, koe-empoi anak kalak bajak* „daarna trouw ik een kind van rijke lui".

Bij niet vervoegde vormen wordt *akoe* gebruikt.

Akoe mindo toekoer tinaroeh „ik verzoek om het geld van de eieren"; *akoe ngelegi ranting* „ik haal brandhout"; *akoe metehsa kerna anak ēnda* „ik zal het weten aangaande dit kind". Wordt *akoe* met nadruk gezegd, dan gebruikt men na den volledigen vorm nog den vervoegden, bijv. *akoe, koegalar oetangndoe* „ik, ik betaal je schuld".

Veelal gebruikt men nadrukswijzers om den nadruk op de persoonlijke vnm. te leggen. *Akoe kap si ngerana ras kam* „ik ben het die met U spreekt"; *ia nge si moeatsa* „hij heeft het genomen". Behalve *kap* en *nge* gebruikt men nog als nadrukswijzers *me, me kap, me kapken, kepē* enz. (Zie het hoofdstuk over de nadrukswijzers). Nog eenige voorbeelden mogen hier volgen: *akoe nge ngelegisa* „ik zelf zal het wel halen"; *akoe kepēken ikenaina* „mij, waarempel, raakte hij"; *ola mbiar, akoe ngē* „wees niet bang, ik ben het".

De derde naamval wordt weergegeven met *man bangkoe* of kortweg *bangkoe* „aan mij" enz. Voorbeelden:

Dagē di papalana atēndoe mekoeah kata akoe, boeat bangkoe atē boeaja „Dus indien gij toch barmhartig jegens mij gezind mocht zijn, neem voor mij wat krokodillenlever". *Man bangkoe la lit kai pē tersinget ia* „aan mij heeft hij in het geheel niets gezegd"; *roegi nari ibahanna sadja man bangkoe* „slechts schade berokkent hij mij"; *kai pē la ikatakenna man bangkoe* „niets heeft hij mij gezegd".

De vierde naamval wordt door *akoe* uitgedrukt.

Voorbeelden:

Itaroehkenna akoe koe roemahna „hij geleidde mij naar zijn huis";
isē ndai ngalo-ngalo akoe? „wie heeft mij zooeven ingehaald (verwelkomd)?"
Ola toeriken si la lit kerna akoe! „Vertel niet wat niet waar is aangaande mij" *(si la lit* „wat niet bestaat").

§ 158. 1ste persoon meervoud.

De eerste persoon meervoud wordt uitgedrukt door *kami* „wij", de aangesprokene is uitgesloten, en *kita* „wij", waarbij de aangesprokene is ingesloten. De verbuiging is als volgt:

kita „wij",
ta „ons"
banta of *man banta* „aan ons", enz.
kita „wij".
kami „wij",
kami „ons"
man kami „aan ons" enz.
kami „ons".

Voorbeelden:

Idahi kami kam koe roemahndoe, sabap metedeh atē kami „wij komen U

in uw huis opzoeken, omdat wij verlangend zijn (naar U)"; *tah kai denggo ibahan kami, ola kam mbiar* „wat wij ook straks zullen doen, wees niet bevreesd"; *oh, di bagēnda perbanndoe kami pē ngasoep* „och, als zoo Uw manier van doen is, (als gij het zoo aanlegt), dan zijn wij er ook toe in staat".

Met *kita*.

Asi kita si-radjah-radjahen kak? „Willen wij elkaar beschilderen raaf?" (zeide de fasant). *Ibas kita ēnda akoe radja, sabap akoe si megandjangna* „onder ons allen hier ben ik de vorst, want ik ben de hoogste", (zeide de kokospalm). *Oh, ras kita gia mān, nina si Dara* „eet toch bij ons (met ons), zeide Dara". Dit laatste *ras kita* wordt veel als beleefdheidsterm gebruikt, nl. „samen wij", „met ons"; het staat vaak voor *ras akoe* „met mij, bij mij"; *ras akoe* wordt alleen gebruikt als het bepaald ter onderscheiding van anderen dient; bijv. *kam ikoet ras bapa, ia ras akoe* „gij moet vader volgen, hij (moet) mij (volgen)".

Bij den vervoegden vorm is *kita* door *si* verdrongen; men zegt *si-boeat* „wij nemen 't", niet: *iboeat kita;* daarentegen wel *iboeat kami* „wij nemen 't"; bij den passieven vorm met *ni* echter, wordt *kita* weer gebruikt, nl. *kitap si niogē kita* „het boek, dat wij gelezen hebben" (zie het hierover opgemerkte bij het infix *in*). *Sapota ibahan kami idas oeroek ah* „wij hebben onzen tuinhut op gindschen heuvel geplaatst".

Sapota staat hier voor *sapo kami*, hetwelk een beleefde wijze van spreken is (zie de bezittelijke vnw.); *sibahanlah sapota idas oeroek ah* „laten wij onzen tuinhut op gindschen heuvel plaatsen" (zeide hij tegen zijn vrouw). *Kam ngidahsa! ma iboeat kami doea ngkiboel toealah sadja?* „Gij hebt het gezien! Hebben wij niet slechts twee kokosnoten genomen?"

Ola nembeh atēndoe! La ipekpek kami anakndoe „wees niet boos! Wij hebben Uw kind niet geslagen".

De derde naamval.

Isē si merēken manoek ēnda man banta? Sēja kin Dibata? „Wie heeft deze kippen aan ons gegeven? Is het niet God?" *Man kami la lit kai pē iberēkenna* „aan ons heeft hij niets gegeven".

De woordjes voor aansporing zijn *to* [enkelvoud] en *ota* [meervoud]. Bijv. *To, dahilah!* „Vooruit, ga er maar heen"; tegen een enkel persoon gezegd. *Ota sidahi!* „Komt, laten wij er heen gaan!" Dit gezegd tegen anderen waarbij men zich zelf insluit. Daarentegen: *lawes kami lebē!* „Nu, wij gaan", zegt men tegen een ander die niet medegaat. *Ota!* wordt ook wel alleen gebruikt in den zin van: „laten wij gaan, laten wij opstappen!"

§ 159. 2de persoon enkelvoud.

De tweede persoon enkelvoud wordt uitgedrukt door *ko* en *kam*. *Ko* wordt gebruikt als een meerdere tegen een mindere spreekt en *kam* (verkorting van *kamoe* Mal. en *hamoe* Tob.) is beleefd tegen iedereen. *Ko* met nadruk uitgesproken wordt *engko;* beide woorden geven den indruk van

minder beleefd te zijn. Bij den vervoegden vorm gebruikt men altijd *ko* en *kam*. Opgemerkt moet worden, dat *ko* en *kam*, in tegenstelling met het hieronder te noemen *na* van den derden persoon, den nadruk hebben. Bij: *iboeat ko* of *iboeat kam* hebben *ko* en *kam* den nadruk, den klemtoon: daarentegen bij *iboeatna* en *ipekpekna* heeft de verbaalstam op de laatste lettergreep den klemtoon. Wij zullen dit moeten verklaren uit den aard van het gebruik van den tweeden persoon; den „bewerker" dien men aanspreekt heeft men voor zich, men spreekt hem aan. Daarentegen is de derde persoon altijd als afwezig gedacht, zoodat werking en bewerker meer samenvallen, en dus de verbinding eene veel innigere is dan bij den tweeden persoon.

De verbuiging is als volgt:
kam „gij" *ko* „jij"
ndoe „uw" *moe* „jouw"
bandoe, *man bandoe* „aan U" *bam'* of *bamoe* „aan jou"
kam „U" *ko* „jou".

De hieronder volgende voorbeelden mogen het gebruik duidelijk maken. *Ma idah ko maka akoe goeling?* „Zie je niet dat ik struikel?" *Engko ngidahsa!* „Jij hebt het gezien!"
Adjangkoe enggo keri, minem kam adjangndoe, nini „mijn deel is al op, drink gij nu uw deel, grootvader"; *ē kam tentoe nawarisa maka mehoeli, nina mentji* „wel, gij moet vast ze onttooveren, dat het in orde zij, zeide de muis". *Enam! la „ernah ko" kalak kerina empak kam?* „Daar [heb je het al], zullen niet alle menschen tegen je zeggen: scheer je weg?" *Maka erdiatē kalak kerina empak ko* „dat alle menschen je in de gaten zullen houden".

Men den derden naamval.
Doeit ēnda koepelimiken man bandoe „dit geld vertrouw ik U toe";
Bandoe akoe kari la ertoekoer „Aan U ik straks zonder bruidschat", (gij kunt mij huwen zonder de koopsom te behoeven te betalen).
Ola pandang ko bekaskoe ertenoen, labo kap bam' „bekritiseer jij niet mijn weefsel, het is niet voor jou (bestemd)"; *bam' pagi si kemalina* „voor jou later het ongeluk!"

De vierde naamval is vormelijk geheel gelijk aan den eersten.
Adah kalak moenoeh kam, ola nai kam koedjoema, ola nai kam koe lajo „daar ginds zijn lui om U te dooden, ga niet meer naar het veld, ga niet meer naar het water"; *akoe irentangna, kam kap ikenaina* „op mij legde hij aan, U raakte hij".

---

§ 160. 2de persoon meervoud.

Het voornaamwoord van den tweeden persoon meervoud is *kam*, in de bovengenoemde gevallen ook gebruikt als tweede persoon enkelvoud. Het meervoud van *ko* is echter *kēna*. Vaak wordt *kam* gevolgd door *kerina* „alles", of wordt de naam genoemd van de aangesprokenen. *O kam radja*

kerina! „O alle gij vorsten!" *O kam kerina si nidjēnda* „O gij allen die hier aanwezig zijt!"

Kēna mag alleen tegen minderen gebezigd worden, of door jongens en meisjes onder elkaar: ouderen bezigen het ook wel, maar dan beslist jegens huns gelijken. *Koedja kēna ndai?* „Waar zijn jullui zooeven heen geweest?". *Koega teremna kēna ndai koe tiga?* „Met zijn hoevelen zijn jullui zooeven naar de markt geweest?"

De verbuiging is als volgt:
kam, „gij, gijlieden", *kēna* „jullui"
ndoe „uwlieder", *kēna* jullui (possesief)",
man bandoe „aan ulieden", *man kēna* „aan jullui"
kam „ulieden", *kēna* „jullui".

De volgende voorbeelden mogen het gebruik duidelijk maken. *Man bandoe, o radja koepersoekoeti kerina* „Gij, o vorsten, zijt in alles mijne principalen"; aan U zeg ik alles, van U verwacht ik alles. *Enggo koekataken man bandoe si masa koeteh* „aan U heb ik alles gezegd wat ik wist". *Enggo ēnda me impal kēna, nina beroe Ginting ngata toerang beroe Karo. Ras kēna koe roemah Bintang Meriah* „hier is jullui neef, zeide beroe G. tot haar zuster beroe K. Gaat samen naar het dorp B. M." *Moelih me akoe koe Koeta Boeloeh kēna koe roemah Bintang Meriah* „Ik keer terug naar K. B. gijlieden gaat naar B. M." *Lit kin ndai katana man kēna?* „Heeft hij zooeven toch iets tot jullui gezegd?" *Ndo, koesampat tjakap kēna teman* „kom, ik zal jullui gesprek wat helpen (ik zal ook een woordje meespreken)" *Kari koetaroehken kam kerina koe dalin si pinter koedjah* „straks zal ik jullui op den weg brengen die recht er op aan leidt". *La lit kai pē iberēkenna man kēna?* „Heeft hij jullui niets gegeven?"

---

§ 161. 3de persoon enkelvoud.

Deze wordt weergegeven met *ia* „hij, zij"; de verbuiging is als volgt:
ia „hij, zij"
na „zijn, haar",
man bana „aan hem, haar" (ook wel alleen *bana*),
ia „hem"

Bij de werkwoorden met den nasaal staat de vorm *ia*; bij den vervoegden vorm wordt *ia* achter het woord tot *na*; de verbinding is eene innige daar de klemtoon daardoor verspringt.
ia moeat „hij neemt".
iboeatna „hij neemt 't" (klemtoon op *at*).
Dit geschiedt ook als er nog een ander suffix achter het werkwoord komt:
isampetkenna „hij wierp het weg";
isampatina „hij hielp hem".

Voor het gebruik zie men de volgende voorbeelden. *koelaoe ia, ibabana tambē* „als zij naar het water ging, nam zij het bamboevat mede"; *moelih kemahan-kemahan radja, la itehna maka kaperas ibas tambēna* „de slavin van den vorst keerde naar huis terug; zij wist niet dat de visch in haar watervat was". *E maka merawa bapana, nina man bana* „toen werd zijn vader boos en zeide tot hem"; *oeis raga santik berēkenlah bana* „geef hem het kleed raga santik"; *goeroe Pakpak pitoe ia si dalanen* „de Pakpakpriesters, die met hun zevenen reisden" (zeven zij die tezamen reisden): *katakenlah man bana maka ola nai nari iembahkenna* „zeg hem dat hij nooit meer het mag brengen".

Uit deze voorbeelden zien wij dat *bana* ook zonder voorzetsel kan optreden. *Berēken bana* is volkomen gelijk aan *berēken man bana* „geef 't hem". In het gebruik zij men echter voorzichtig, daar *bana* ook het wederkeerig voornaamwoord van den 3den persoon is. *Ipekpekna bana* „hij sloeg zich zelf": *itehna bana* „hij weet zelf".

Om den datief uit te drukken gebruikten wij steeds het voorzetsel *man* „aan, bij". Natuurlijk kunnen ook andere voorzetsels de verbinding uitdrukken. Meestal treden als zoodanig op: *ngata, katu, empak, kempak. Ikatakenna kempak toean* „hij zeide het tot mijnheer"; *nina ia ngata akoe* „hij zeide tot mij"; *empak isē ikataken kam?* „aan wien heb je het gezegd?"

Als het voorwerp bekend is, wordt het bij de actieve vormen van het werkwoord dikwijls uitgedrukt door *sa*, na een voorafgaanden nasaal door *tja*. Bijv. *akoe pebelin-belintja* „ik zal het (kind) grootbrengen"; *ia nangkosa* „hij heeft het gestolen"; *meserakal naloekentja* (de stad) zij was moeilijk te overwinnen". Vooral als er sprake is van dieren of levenlooze voorwerpen gebruikt men liefst niet *ia*, maar den genoemden vorm met *sa*.

Ook na enkele voorzetsels wordt *ia* soms vervangen door *sa (tja)*: *arahsa koeberēken* „langs hem (door middel van hem) heb ik 't gegeven"; *djēnari ningkoe ngatasa* „daarna zeide ik tot hem"; *labo nembeh atēkoe katasa* „ik ben niet boos tegen hem".

§ 162. 3de persoon meervoud.

De derde persoon meervoud is naar den vorm gelijk aan die van het enkelvoud. Zeker vanwege deze gelijkheid wordt veel het onpersoonlijke „*kalak*" gebezigd. *Tjidahken man kalak ah gambaren ēnda* „laat aan gindsche lui deze plaat zien"; maar men kon even goed zeggen: *tjidahken man bana gambaren ēnda* „laat hun deze plaat zien"; *Man kai kalak ēnda?* „Waartoe deze lui?" *Ia pē ngikoet* „zij volgen ook". Uit den voorafgaanden zin is bekend dat het meer dan een persoon is, anders is naar den vorm het enkelvoud geheel gelijk aan het meervoud. Een zin als: *iparapna ia*, zonder nadere aanduiding kan beteekenen: „hij sloeg hem om zijn hoofd, zij sloegen hem om zijn hoofd, hij sloeg hen om hunne hoofden". Alleen uit het verband is dan op te maken wat er bedoeld wordt.

Ibahan kerdja erpangir, nina, isikapkenna perpangiren, djēnari berkat ia koe lauc. Maka asoem ia erdalin, bengkala ibahanna ạrah lebē; asoem itengah dalin ndai, minter ibedil kalak ndai bengkala ndai, ipantemna aloe lembing, matē minter „Men make een hoofdwaschplechtigheid, zeide hij, men bracht de pan met ingrediënten in orde *(perpangiren)*, vervolgens gingen zij naar het water; daarop, toen zij liepen, deden zij den aap voorop gaan; toen zij halfweg waren, beschoten zij plotseling den aap, zij staken hem met de lans; onmiddellijk was hij dood". — Dezen geheelen zin zou men, zonder het verband te kennen, in het enkelvoud kunnen vertalen.

---

§ 163. Bij den derden persoon enkelvoud wezen wij reeds op het gebruik van voorzetsels ter aanduiding van den naamval waarin het voornaamwoord staat. Hieronder volgen nog eenige andere betreffende de andere personen.

Ngkai maka kam reh koedoer akoe mindosa? „Waarom kom je tot mij om dat te vragen?"
Ibas akoe la lit doeit „ik heb geen geld", bij mij is geen geld.
Kempak akoe roesoer ia nembeh „jegens mij is hij steeds boos".
Koega nina ndai kata kam? „Hoe heeft hij zooeven tot je gezegd?"
Kai pē lang nina ngata akoe! „Hij heeft mij heelemaal niets gezegd".
Iberekēnna nakan tarēsa „hij gaf gekookte rijst aan hem".

§ 164. De nadruk bij persoonlijke voornw. wordt door nadrukswijzers aangegeven (zie dat hoofdstuk): deze zijn: *nge*, *me*, *kap*, *kepē* enz.
ia nge si mahantja kami la reh „hij veroorzaakte het dat wij niet kwamen"; hij was er de oorzaak van; *kam me nangkosa!* „jij hebt het gestolen!" (en niemand anders); *kam mahantja, kami kepēken itembehina* „jij deed het en ons gaf hij een standje"; *di kam nge moeatsa, katakenlah!* „als jij het genomen hebt, zeg het dan!"

DE BEZITTELIJKE VOORNAAMWOORDEN.

§ 165. De bezittelijke voornaamwoorden treden op als tweede-naamvalsvormen der persoonlijke voornmw. Men hecht ze als achtervoegsels aan het bepaalde woord; deze verbinding vormt eene eenheid, zooals uit het verspringen van den klemtoon blijkt; deze gaat bij eenlettergrepige achtervoegsels een lettergreep naar achteren. Van de verschillende bezittelijke voornmw. geven wij hier het volgende voorbeeld.
roemahkoe „mijn huis"
roemahndoe „uw huis"

roemahmoe „jouw huis"
roemahna „zijn (haar) huis".

De voornaamwoorden voor het enkelvoud hebben nog een verlengden vorm, nl.

roemahkoenda (zelden *roemahkoenu)* „mijn huis"
roemahmoena „uw, jouw huis"
roemahndoena „uw huis".

De meervoudsvormen:

roemah kami „ons huis" (aangesprokene uitgesloten)
roemahta „ons huis" („ ingesloten)
roemahndoe „uw huis"
roemah kena „jullui huis"
roemahna „hun huis".

Aangaande den vorm moet nog opgemerkt worden, dat *koe* en *ta* een overeenkomstige nasaal aannemen, wanneer het woord op een klinker eindigt; uitgezonderd op *e* en *o*. Voorbeelden:

bapa-ngkoe „mijn vader"; *nandē-koe* „mijn moeder";
bapa-nta „onze vader"; *sapo-ta* „onze tuinhut";
nipi-ngkoe „mijn droom"; *pagē-koe* „mijn rijst";
lemboe-ngkoe „mijn koe" *piso-koe* „mijn mes".

Het gebruik van *moe*, (tweede persoon), dat vaak ook een platte manier van spreken is, wordt dikwijls tot *'m* afgekort als het bepaalde woord op een klinker eindigt. Dus niet *bapa-moe* „jouw vader". maar *bapam'; nandēm'* „je moeder"; *ninim'* „je grootje"; *nim'* „zeg je".

Ook de afgeleide zelfstandige naamwoorden nemen de bezittelijke voornaamwoorden achter zich:

tinaroehna „zijn eieren",
perbahanna „zijn wijze van doen",
pemoeatkoe „mijn wijze van nemen",
penoengkoenina „zijn vraagbaak",
si nilebēndoe „wat voor U is",
Oh perbanmoe sadja maka la dat „ach, alleen door jouw manier van doen kreeg ik hem niet" [nl. den vogel]; *dahi koeta si ni lebēndoe* „ga naar het voor U liggende dorp".

Na als derde persoon enkelvoud. wordt gewoonlijk door „zijn" vertaald; er zijn echter gevallen dat de vertaling door het bepalende lidwoord beter is, omdat *-na* dan doelt op de betrekking van het woord waaraan het gehecht is tot een bekend geval of een bekend voorwerp. Bijv. *sangkarna* „de hengst" (van het paar); *mesangat perdaboehna* „[het geluid van] den val (der vrucht) was hevig".

DE AANWIJZENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 166. 1ste persoon *ēnda* „deze, dit, hier", bij den spreker,
2de persoon *ēna* „die, dat daar", bij den aangesprokene,
3de persoon *ē* „die, dat", niet onder het bereik van beide sprekers, maar aan beiden bekend of door beiden gezien,
onbepaald ver *ah* „ginds, gindsche".

In de vormen *ēnda* en *ēna* zit waarschijnlijk dezelfde aanwijzer als voor den derden persoon gebruikt wordt; *nda* moet dan een oude aanwijzer zijn van plaats, welks beteekenis niet meer nauwkeurig kan vastgesteld worden. Zoo ook *na* waarvan hetzelfde geldt. Wij bepalen ons hier tot deze aanduiding.

§ 167. **Enda.**

Met *ēnda* wijst de spreker voorwerpen aan die bij hem, naast hem of onder zijn onmiddellijk bereik zijn. Het is zoowel aanwijzer als bijwoord en moet vaak vertaald worden met „dit hier" of „hier" alleen. Voorbeelden: *oeis ēnda enggo malē* „dit kleed (hier bij mij) is al versleten"; *Soengkoen sitik o Dara! kakandoe, ēnda piso, ēnda koedin, ēnda oeis, ēnda sekin. Enggo toebing, iabekken ēnda?* „Vraag eens Dara, aan je ouderen broeder, hier dit mes, deze kookpot, dit kleed, dit kapmes. 't Is reeds geschaard, moet dit (alles) weggeworpen worden?" Met dit „*ēnda*" duidt de spreekster aan al deze voorwerpen, die zij gebracht had en die dus bij haar waren.

Soms gaat *ēnda* vooraf:

Maka ēnda teman, bekas tenahndoe ndoebē „ziehier is (in des sprekers hand) hetgeen je mij verzocht hebt te halen", het resultaat van je boodschap van onlangs.

Enda soerat man Sibajak. „Dezen brief hier aan den Sibajak", dit is een brief aan den Sibajak (het gewone begin van een Batakschen brief).

Na een persoonlijk voornmw. gebruikt, dient het ook om een zekeren nadruk te geven:

akoe ēnda „ik, ik van mijn kant, ik hier",
kami ēnda „wij van onzen kant, wij hier".

Voor het verdere gebruik mogen nog eenige voorbeelden volgen.

Koega pa ng'ēnda ndia, maka nakan la ipān, pola la inem? „Hoe is dit toch, dat de rijst niet gegeten, de palmwijn niet gedronken wordt?"
Adi anak ēnda, ma nai kelanglang oelina roepana! „Wat betreft dit zijn kind, hare schoonheid is buitengemeen!"
Akoe pē lubo akoe nembeh adi bandoe pē anakkoe ēnda. „Ik zelf, ik ben niet boos, indien dit mijn kind aan u gaat (met U trouwt)".
Berituken si ēnda kerina man kalak „verkondig dit alles aan de menschen".

§ 168. **Ena.**

Met *ēna* duidt men aan wat bij of onder het bereik van den aange-

sprokene is. *Oeis si nibas kam ēna* „het kleed daar bij jou", dat jij daar hebt. In een verhaal zegt de visch tot de muis die in den boom zit: *daboehilah koerung boeah kajoe ēna* „werp toch meer van die vruchten (die bij jou zijn) naar beneden". De blinde zeide tot den gebochelde: *ndo toelanna ēna!* „geef hier dat been!" (dat de gebochelde in de hand had). *Nina anakna: adi koepān kin atēndoe nakan ēna ras bengkaoe ēna....* „zijn kind zeide: Indien gij wenscht dat ik van die rijst en die toespijs (die de vader bij zich had) ete...." enz. Op den roep: *Mari mān!* „Kom eten!" antwoordt de geroepene: *Enam! (Ena me)* „Hier" (nl. ben ik)!

§ 169. **E.**

Met *ē* wordt alles aangeduid wat niet binnen het bereik van spreker en aangesprokene zich bevindt, maar dat aan beiden bekend is of ook te zien is voor beiden. Hoofdzaak echter is, dat aan beiden bekend is waar zij het over hebben; het aangeduide door *ē* behoeft niet aanwezig te zijn. *Kerna si ē bantji kita ertjakap gendoeari* „aangaande dit (deze bekende zaak) kunnen wij nu wel eens praten". *E, babān ise ē?* „Dit, (dat noch aan spreker, noch aan den aangesprokene behoort) wiens pak is dit?" De verhaler vertelt: *E sabapna maka adi koe laoe kentja koeda ndai kerina, la nai terinem laoe ē ikendjahē. Tambah ē pē lit peroebatenna* „Dat was de reden, nl. als de paarden allen naar het water gingen, het water benedenstrooms niet meer te drinken was. Daarbij kwam dit ook nog, er was reeds een geschil". In dit voorbeeld is *ē* niet anders te vertalen dan met „dat, dit, en het", met *ē* wordt hier telkens een voorwerp aangeduid, dat buiten spreker en hoorder omgaat. Geen van beiden is er de bezitter van. *Adi si ē labo kebiaren* „wat dat betreft, er is geen gevaar", er is niets te vreezen.

Vaak gebruikt men *ē maka* = *sabap ē* „daarom, om die reden", *gelgel* „voortdurend", *gelgel ē* „gewoonlijk"; *perpanganna bagi perpān djoeah-djoeahen gelgel ē* „zijn eetlust (zijn eten, wijze van eten) is als de eetlust van gezonde menschen gewoonlijk is". Sommige menschen gebruiken *ē* bij den aanvang van een zin, zooals wij wel eens „en" gebruiken; bijv. *E, reh radja-radja kerina* „en, de vorsten kwamen allen"; *ē, nina bapa tarē anakna* „en toen, zeide de vader tot zijn zoon".

§ 170. **Ah.**

Is *ē* een aanduider van den derden persoon, *ah* zou men evenzoo kunnen noemen, maar dan veel onbepaalder. Afstand komt hier niet zoo zeer in aanmerking als wel onbepaaldheid. Wijst men in een bepaalde richting op menschen (en dan met vooruitgestoken lippen), dan zegt men *kalak ah* „gindsche lui"; maar in een gesprek over anderen die niet tegenwoordig zijn, zegt men ook *kalak ah* „die lui, die menschen".

Wegens de onbepaaldheid van *ah,* heeft deze aanwijzer soms een ietwat geringschattenden klank. *Oeē; ningkalak ah!* „Jawel; dat zeggen die lui daar!" Soms gaat zulk een gezegde van een geringschattend hoofdgebaar vergezeld.

In het verhaal van den domme die een buffel wou gaan koopen, maar niet wist wat een buffel was, komt de volgende verbinding van *ah* voor. Men had hem gezegd dat een buffel gras eet: toen hij iemand met een krabber (*ngiskis*) zag werken, zeide hij: „ik wil dien buffel koopen". *Nina kalak ndai: Kerbo kai?* „Wat voor een buffel?" *Ah ng'ēna.* „Die daar bij jou". Nu slaat *ah* hier op den krabber, en *ēna* op de hand van de vrouw, die den krabber vasthield. De domme kent geen buffel; daarom deze onbepaalde aanwijzer.

NOOT. Ik schrijf *ah* en niet *a*, zooals men weleens ziet. De *h* aan het eind mag niet sterk gehoord worden en de *a* vooral niet als open a, daar dit moeilijk kan als men de lippen vooruit steekt. Hetzelfde geldt voor *idja* „waar", en *idjah* „daar". *Idja* heeft een heldere a, maar *idjah* is doffer, al naarmate men de lippen meer vooruitsteekt, iets wat men vaak doet naar evenredigheid van den afstand dien men met de lippen aanwijst. Soms wordt dan *idjah* = *idjoh*.

Kalak ah rani kerina koe sabah „gindsche lui gaan allen naar het natte rijstveld om te oogsten".
Ah ola boeat, nembeh kari empoena „dat daar moet je niet nemen, straks is de eigenaar boos".
Ibas djoemana ah nterem kalak rani „op zijn rijstveld ginds oogsten heel veel menschen".
Lawes koedja toea-toea ah? „Waar gaat dat gindsche oudje heen?"
Kalak ah anak sekolah „die jongens daar zijn schoolkinderen".
Isē si reh koe roemah toean ah ndai? „Wie kwam daar zooeven naar het huis van gindschen heer?"

Soms ook slaat *ah* op een aan beiden bekend persoon en kan dan ongeveer beteekenen „die bekende", zooals wij ook wel zeggen: die Willem is toch een gauwdief". Bijv. *Si Bangsa ah degil toehoe-toehoe* „die Bangsa is toch een heel ondeugende kerel".

§ 171. Wij willen hier in het kort even wijzen op het verband tusschen de bijwoorden van plaats en deze aanwijzende voornaamwoorden. Reeds zeiden wij in den aanvang, dat uit den aard van deze aanwijzers reeds voortvloeit, dat zij ook plaats aanwijzen. De bijwoorden van plaats zijn afgeleid van deze aanwijzers.
enda „deze, dit, hier", *idjēnda* „hier, bij mij";
ēna „die, dat daar", *idjēna* „daar, bij U";
ē „die, dat", enz. *idjē* „daar" (bij hem, haar enz.);
ah „ginds, gindsch(e)," *idjah* „daar" (onbepaald, verder).

NOOT. *Idjēnda* is misschien ontstaan uit een niet meer gebruikelijk *idi* en *ēnda*, wat langzamerhand geworden is *idjēnda; idjē* uit *idi* en *ē*, enz. *Idi* wordt niet meer gehoord; *ēdi* als aanwijzer = *ē*, hoort men nog wel in Langkat en de Goenoeng-goenoeng. *Idi* zit nog wel in *bagidina* „aard, natuur". Vergelijk *kendjoeloe* en *kendjahē*.

In het bijbelsch verhaal zegt Abraham, aan deze zijde der kloof tot den Rijken Man, aan gene zijde der kloof; *Idjēnda nari la bantji koedjēna idjēna nari la bantji koedjēnda* „Van hier uit kan men niet naar daar (waar gij zijt) en van U-waarts kan men niet naar hier [mijwaarts] komen".

Nina kalak ndai: Enggo lawes ia koedjah „De man zeide: Hij is al naar daar (het beiden bekende dorp) gegaan".

§ 172. Met het voorzetsel *arah* vormt men *arah ēnda* „hierlangs", *arah ē* „daarlangs", *arah ah* „ginds langs". Meestal wordt *arah* afgekort en hoort men *erēnda*, *erē*, *erah*.

Seri tjekala erēna, tjekala erēnda; seri toeana, seri atjemna „de tjekala-vrucht daar (bij jou) en die bij mij zijn gelijk, even oud en even zuur". (Een gezegde als menschen met elkaar twisten).

Erēnda ia ndai „hierlangs hij zooeven", hij is zooeven hier langs gegaan.

§ 173. Van *ah* heeft men afleidingen die op de grens liggen van bijwoorden en aanwijzers. Wij noemen eerst *adah*. Naar ik vermoed is dit een samenstelling van *ada* en *ah*. *Ada* is in het Karosch niet gebruikelijk.

Adah roemahta ndai, teman „daar heb je ons huis, o vriend".

Adah nandēta si rasken „onze moeder daar, laten wij haar deelen", (laat ze ons beider moeder zijn).

Isē si erdalin ibas mbal-mbal adah, silih? „Wie is dat die daar op de weide loopt, zwager?"

Adah! di bagē perbahanna, tentoe roesoer tjēda „daar heb je 't nu! als zoo zijn manier van doen is, dan gaat het stellig telkens kapot".

Adah kap si Anoe ndai! „Daar heb je de zoo even genoemde Anoe!"

Kerina koeda, koeda adah si medjilēna. „Van al de paarden is dat paard daar het mooiste".

Adah me ia si benteren! „Zie daar, ze zijn elkaar aan 't werpen".

Adah nandēndoe reh, o tongat! „daar komt je moeder, ventje!"

Uit deze voorbeelden zal het gebruik van *adah* wel duidelijk geworden zijn; men zal het meestal moeten vertalen met „daar, ziedaar".

§ 174. Naast *adah* heeft men nog een combinatie van *adah* en *ah*. Met *adahah* wijst men iets aan dat vrij ver is. *adahah* „die daar, dat daar". Bijv. *Lawes koedja toea-toea ah? Koetiga! Adahah? E pē koetiga.* „Waar gaat dat oudje naar toe? Naar de markt. En die daar (*adah ah*)? Die gaat ook naar de markt".

Ook omgekeerd gebruikt men *ah adah;* bijv.

Ahadah djelma si adon ndai „ginds daar heb je dien gek van zoo even".

Tingtang oeroek-oeroek si kitik ahadah nge koetangkoe ē „tegenover dien kleinen heuvel daar ligt dit mijn dorp".

ahadah si tangkap „die daar moeten wij pakken (iets wat vrij ver is)".

Idja kin iboeniken kam? Iteroeh kajoe ahadah! „Waar heb je het verborgen? Onder dien boom daar".

Uit de vertaling van den laatsten zin „die boom daar" zal het wel duidelijk zijn wat de beteekenis is van deze samenstelling, als we het zoo noemen mogen.

§ 175. Voor de uitdrukkingen *terdjēndān* „meer naar mij toe" (iets zetten, plaatsen enz); *terdjadin* „meer zij-waarts, rechts of links van den spreker, maar op een afstand van hem (iets zetten, plaatsen enz.)"; zie het prefix *ter*. *Terdjēndahen* is samengesteld uit *djēnda* en *ah*: *terdjadān* beteekent „iets verder af plaatsen" en kan ook moeilijk anders verklaard worden dan als afleiding van *djadah*, dat weer is samengesteld uit de samenstelling van *idi* en *adah*, dus *idiadah, diadah, djadah*.

Dit *djadah* hadden wij nog onder de bijwoorden kunnen behandelen, daar het ook als aanwijzer dienst doet. Het is evenals *djēnda* van *ēnda*, afgeleid van *adah* en beteekent ook een „onbepaalde plaats" op verren afstand. *Ilēpar ningen mehoeli, koedjadah min kita sekali* „Aan den overkant (Holland) moet het mooi zijn, daar moesten wij eens heen kunnen".

VRAGENDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 176. Voor personen.

Met *isē* vraagt men naar personen. *Isē moeat rebi beras ēnda?* „Wie heeft gisteren deze rijst weggenomen?"

Dit *isē* is zoowel vorm voor enkelvoud als voor meervoud. Het bovengenoemde voorbeeld had ook even zoo goed in het meervoud vertaald kunnen worden, nl. „wie hebben gisteren enz." *Isē nangkosa?* „Wie heeft het gestolen?" kan ook zijn: „Wie hebben het gestolen?"

Isē eischt altijd den actieven vorm van het werkwoord.
Idahna isē moeatsa? „Heeft hij gezien wie het genomen heeft?"
Isē ngelegi laoe sendah? „Wie haalt vandaag water?"
Ook al scheiden andere woorden *isē* van het werkwoord, dan nog geldt deze regel. *Isē kin noerihi djari-djarinta?* „Wie heeft onze vingers gespleten?" (Een daad aan de goden toegeschreven). *Isē kin si maba soerat ēnda?* „Wie heeft dezen brief gebracht?"

De tweede naamval (bezit) wordt uitgedrukt door achter *isē* nog *empoena* (= de bezitter er van) te plaatsen. *Isē empoena koeda ē?* „Wie is de eigenaar van dit paard?" Wiens paard is dit? *Ise empoena roemah ēnda?* „Van wien is dit huis?" Wiens huis is dit?" *Isē* is ook stam van het werkwoord *ngisē* of *nisē* „wie-daar roepen". De afwisseling van *ng* en *n* komt wel meer voor; zoo hoort men *nikoet* naast *ngikoet* „volgen", *nasoep* naast *ngasoep* „tot iets in staat zijn".

Voor de verdere naamvallen gebruikt men voorzetsels, als *man, ibas* enz.
kempak isē katangkoe kari? „Tot wien moet ik mij straks wenden?"
man isē ēnda? „voor wie(n) is dit?"
ibas isē langa lit kertas? „wie heeft er nog geen papier?"
isē katandoe rebi? „wie[n] heb je gisteren bedoeld?" (toen je mij dat verteldet).

§ 177. Voor zaken.

Het vragend voornaamwoord voor zaken is *kai,* soms *kadē* „wat?"

Het vraagt naar zaken, niet naar personen. Vraagt men: Wie is dat? dan zegt men: *Ise nge ē?* Maar vraagt men: Hoe heet hij? dan zegt men *Si kai gelarna?* „Wat zijn naam?" Voor de namen van personen en dingen zet men den aanwijzer *si*, nl. *si Bantu, si Djoeë* enz. Als men iemands naam niet weet, noemt men hem *si kai* en vraagt dus aan den aangesprokene om den naam in te vullen, nl. in de plaats van *kai.*

Kai djē? „Wat gebeurt daar? Wat is er aan de hand?"

Tah kai, tah kai! „Weet ik 't!" „Of wat, of wat!"

Kai ningkalak ah? „Wat zeggen die lui daar?"

De verdubbelde vorm beteekent „wat ook".
kai-kai pē ma nai lit „Wat ook is er niet meer. Alles is op".
ola nai tamaken kai-kai gia koedjēnda „wat ook mag je niet meer hier neerzetten".

Met de oude ontkenning *so* „niet", heeft men *so kai* en *so kadēn.*
di lang, koega maku iseren lebah so kai „waarom zou die bij haar anders zoo maar steken".
nembeh ia tarē akoe so kadēn „hij is zonder reden (om niets) boos tegen mij".
Men zie bij de bijwoorden de uitdrukkingen *man kai* „waartoe", *ngkai, erkai* enz.
man kadēna ng'ē? „tot zijn wat dit?" Waartoe wil hij dat hebben, gebruiken?

Een staande uitdrukking is: *kadēngkoe pē lang* „mijn wat ook niet!" „Het kan me niet schelen! Ik heb het niet noodig".
Kadēna pē lang! „Hij heeft er niets aan". Ook om familie-betrekking uit te drukken wordt deze vorm aangewend:
Kadēndoe si Berita? „Wat is die B. van jou?" In welke familie-betrekking sta je tot hem? *Kadēngkoe pē lang!* „Hij is niets van mij!" Wij zijn geen familie.

Soms gebruikt men *kai* waar men ook *apai* kon verwachten.
O bibi! ma idajaken kam kerbo ēna? „O tante wil je dien buffel niet verkoopen?" *Nina kalak ndai: Kerbo kai?* „Wat voor een buffel?" (Er is nl. geen buffel in de buurt) Zoo zegt men ook: *Bapa kailah ē!* „Wat is dat voor een vader!" *Langkah kai ē?* „Wat is dat voor een gedrag?" *Bahan kai lah ē!* „Wat is dat voor een handelwijze!"

§ 178. Voor personen en zaken.

Met *apai* „welke" vraagt men naar personen en zaken. Het vraagt naar een (of meer) voorwerp(en) onder andere voorwerpen, en daar dit zich ergens moet bevinden, vraagt het ook naar de plaats waar dit voorwerp zich bevindt.

Het is samengesteld uit *apa* (Mal.), thans in het Karosch niet meer gebruikelijk, en *i*. De bijvorm van *apai* is *apadē*, samengesteld uit *apa* en *idē*, waarvan waarschijnlijk *apai* de verkorte vorm en *apadē* de langere (en deftigere) vorm is. Soms maakt het den indruk van een interjectie: „laat zien". „Geef hier". Vooral als de nadrukswijzers *me* of *nge* volgen.

Uit de volgende voorbeelden zal het gebruik van *apai* blijken.

Apai koedangkoe? „Welk (van deze paarden) is mijn paard?"

Koeda apai atēndoe? „Welk paard bedoel je?"

Apai roemah si Anoe? „Welk (van deze huizen) is het huis van Anoe?"

Apai'm. „Geef op. Laat zien".

Enggo doeng piso ndai ma'? Enggo nina mamana. Apai'm koenehen! „Is het mes al klaar, oom? Het is klaar, zeide zijn oom. (Waar is 't?) Laat het mij zien."

Apai kin pinangko ē? „Welke toch (onder die menschen) is die dief?"

La nai itehna tah apai man ikoetenken „hij wist niet meer, welke (van die twee wegen) gevolgd moest worden".

Arah apai lawesna ndai? „Langs welken weg is hij zooeven gegaan?"

Kempak apai perlawes perlandja ndai? „In welke richting zijn de zouthalers zooeven gegaan?"

To! legi manoek. Si apai boeat? „Kom haal een kip. Welke (van de kippen) moet ik nemen?"

Si apai si ngoeda? „Welke van die kinderen is de jongste?"

Van *apai* heeft men het bijwoord *djapai* gevormd, dat alleen met de voorzetsels *i* en *koe* gebruikt wordt.

idjapai pē „waar ook"; *koedjapai pē* „ergens, waarheen ook".

Sabap ma nai koeteh idjapai pē, mbiarkal akoe „omdat ik niet meer wist waar ik was (in welke plaats ik mij bevond), was ik zeer bevreesd". *Lit djē djoempasa boeaja ketasiken, la nai beloeh koedjapai pē. Sendah koepān kam, ma nai ngasoep koedjapai pē* „Toevallig ontmoette hij daar een, onder het grind geraakte krokodil, die niet meer kon waarheen ook (in welke richting ook). Vandaag eet ik je op, ik ben niet meer in staat waarheen ook".

HET BETREKKELIJK VOORNAAMWOORD.

§ 179. Het betrekkelijk voornaamwoord is *si*, een woordje dat in het algemeen aanwijzer is en dan ook als lidwoord van eigennamen kan optreden. *Si Gobang* „Gobang", *si Datas* „Datas".

Dezelfde kracht heeft het in zinnen als deze: *arimo si merawa* „de tijger, de woeste", „de woeste tijger". *Si* behoort bij *merawa* en vormt daarmede de bepaling van tijger. *Si merawa* is dus eigenlijk bijstelling van *arimo*. Zoo ook in: *kerbona ē, si galang utēkoe, enggo noebis* „zijn gemelde buffel, die groote bedoel ik, heeft al gekalfd";
ē maka moelih kalak si reh „en daarop gingen de menschen, die gekomen waren, weg";
labo sadja anak-anak si beloeh isoengkoen, tapi kerina anak-anak ngoekoerken perkatān goeroe, tah kai si nisoengkoen, tah koega djabapna „niet alleen de knappe kinderen (*si beloeh*) moeten gevraagd worden, maar alle kinderen moeten het gezegde van den onderwijzer bedenken, nl. wat of er gevraagd wordt of hoedanig hun antwoord zal zijn";
sekali djadi penakiten nandē si doea kalak ndai „het gebeurde eens, dat de moeder van die twee jongens (reeds genoemd) ziek werd";
djēnari nina nandēna kempak si anakna sintoea „vervolgens zeide de moeder tegen degenen die haar oudste kind was".
si pengoeloe Oeroek si gedang koendoel i tengah djaboe „de burgemeester van Langenheuvel zat midden in de gezinsplaats".
E, si Tjaktjaken, iban molē-olē inganna ndai, mintes ia mbiar „en, tjaktjaken (een vogeltje), omdat zijn woonplaats slingerde heen en weer (door den wind) was dadelijk bang".

Bij het gebruik van den passieven vorm met *ni* (zie infix *in*), wijst *si* altijd den patiens aan. *Kalak si nisoengkoen kam rebi* „de persoon, dien gij gisteren gevraagd hebt".
Koeda si nigoedam kalak „het paard, dat men beslagen heeft". Ook hier dus weer *si* nauw verbonden met de bepaling.

Uit de gegeven voorbeelden zal wel gebleken zijn, dat *si* ook als betrekkelijk voornaamwoord zijn karakter van aanwijzer niet verliest.

ONBEPAALDE VOORNAAMWOORDEN.

§ 180. Als onbepaald voornaamwoord noemen wij allereerst *kalak*, in het Nederlandsch het onbepaalde „men"; het gebruik zal uit de volgende voorbeelden blijken.
ola bagē ningkalak „niet doen, zegt men".
labo kap kalak kam „jij bent ook niet iedereen".
la simbarangen kalak koesampati „niet Jan en alleman help ik".
la kalak bagē „zoo doet men niet". *Kalak* is dus gelijk „men", „Jan en alleman", (*simbarangen kalak*), „iedereen" in den zin van „jij bent ook niet iedereen".
Kalak ē beteekent „lui, lieden"; *mari kalak ē!* „komt eens hier lieden!"
Ons „iemand" wordt ook door *kalak* weergegeven. *Lit ndai kalak koe roemah?* „Is er zoo even iemand naar het dorp gekomen?"

„Niemand" is: *isē pē lang* „wie ook niet". *Lit ndai kalak i djamboer? Isē pē lang.* „Was er zooeven iemand in het jongelingsgebouw? Niemand."

Lang wordt *la* als er nog een ander woord volgt. *Isē pē la koe roemah* „wie ook niet ging in huis"; „niemand ging in huis".

Isē met een voorzetsel wordt ook onbepaald voornaamwoord".
Tah isē kin moeat badjoengkoe ēnda? „Wie toch zou mijn jasje genomen hebben?" *Soengkoen isē gia, la penah akoe nangko*, „Vraag wie ook, nog nooit heb ik gestolen."

Van *kai* heeft men nog de volgende onbepaalde voornaamwoorden gevormd.
Kai atēndoe? „Wat wil je?" *Tah kai tah kai!* „Wat je maar hebt, het een of ander."
Kai pē benē idjēnda „alles raakt hier weg" (wat ook).
Kai gia isoeroeh idahina „wat men hem ook opdraagt doet hij";
kai gia „wat maar, wat ook".

Om „alles" uit te drukken met wat er in of bijbehoort, zegt men: *si nasa lit* of *si masa lit*, ook „het heelal" wordt met *si nasa lit* aangeduid.
si nasa lit itepa dibata „God heeft alles geschapen";
si masa lit i roemah akoe empoena „van mij is alles wat in huis is",

Met *anoe* duidt men een persoon of plaats aan die men niet noemen wil of kan; *si Anoe ibas koeta Anoe* „N. N. in Nergenshuizen".

Met *kadih* spreken jonge meisjes elkaar aan; ongeveer ons „meid", zooals jonge meisjes elkaar in Nederland wel betitelen. Maar *kadih* is ook een woord om iets te noemen wat ons niet wil te binnen schieten. Bijv. „Hoe heet dat ding ook weer?" *eh! kadih!* Men kan het zich op dat oogenblik niet herinneren en noemt het dan maar *kadih.*
Dēba beteekent „deel van iets". *Bangkoe dēba!* „Voor mij een deel!" „Geef mij ook wat". *Dēba ngelapah babi, dēba moeat boeloeng, dēba nasakken bengkaoe* „een deel (eenigen) slachten het varken, eenigen (anderen) halen bladeren, eenigen (weer anderen) koken de toespijs". Soms komt het ook herhaald voor: *Kerina iroeahi kam rebi? Lang dēba-dēba ngentja.* „Heb je gisteren alle (planten) uitgetrokken? Neen, slechts eenige". *Dēba-dēba lah gia bangkoe* „slechts eenige maar voor mij".

Vervangt men in den boven aangehaalden zin *dēba* door *lit,* dan krijgt men een eenigszins andere beteekenis. *Lit si ngelapah babi, lit si moeat boeloeng* enz. „Er waren er die het varken slachtten, die bladeren haalden enz."

Dēba met suffix *en* en den aanwijzer *si* er voor beteekent bepaald „de andere".
La mehoeli gadoeng ēnda, boeat si dēban „deze aardvruchten zijn niet mooi, neem andere". *E ngentja pet ia, si dēbān langgit* „deze slechts wil hij hebben, een andere niet".

Asakai komt ook voor in de beteekenis van „al, alles";
asakai dat, asē keri „al wat hij ontvangt, dat gaat op".

Apah.

Dit woordje, dat wij hier bij de onbepaalde voornaamwoorden voegen, komt alleen in de meer platte spreektaal voor. Het wijst in zeer onbepaalden zin op zaken en personen, nl. „dat daar, dinges". Het zal wel afgeleid zijn van *apa* en den onbepaalden aanwijzer *ah* (zie § 170). Het kan ook zijn dat *ah* hier niet voornaamwoord is, maar het woordje dat iets onbepaald, onzeker maakt. Bijv. *kari sitoekoerlah sada ah tah pitoe ah* „Straks koopen wij er misschien een, of een stuk of zeven (ongeveer zeven, het is nog onzeker)".

In de Doesoens is het gebruik in tegenwoordigheid van vrouwen vrijwel verboden, daar met *apah* ook de geslachtsdeelen worden aangeduid.

Uit de volgende voorbeelden moge het gebruik blijken. Van de op een rij loopende personen laat een der voorsten iets vallen; de achteraankomende vraagt: *Apah isē si nuktak adah?* „Dat daar (dat ding) van wie is het dat daar gevallen is?"

Apahkoe ah ndaboeh. „Mijn dinges is gevallen".
Apah ndai pē langa reh „Dinges is nog niet gekomen".
Isē gelarna apah ndai? „Hoe heet die Dinges van zooeven?"
Apah ah kap nangkosa „die Dinges daar heeft het gestolen".
Apahmoe la tertjoekoepi ko „in je wat (je geringste behoeften) kan je zelfs niet voorzien".

HET WEDERKEERIG VOORNAAMWOORD.

§ 181. Het wederkeerig voornaamwoord is *ba*, gevolgd door het bezittelijk voornmw, van den betreffenden persoon. De aanhechting volgt den reeds opgegeven regel, dat er bij *koe* en *ta* een overeenkomstige nasaal ingeschoven wordt. Voorbeeld:

ba-ngkoe „mijzelf", *ba-nta* „onszelven".
koeparap bangkoe „ik sloeg mijzelf voor het hoofd".
ipekpekna bana „hij sloeg zichzelf".
sitemtem banta „wij stompen onszelf".
pekpeklah bandoe „sla je zelf."

Niet overal waar wij een wederkeerig voornmw. gebruiken heeft dit ook in het Karosch plaats. Er zijn werkwoorden (zie prefix *er)*, die uit zich zelf wederkeerig zijn, zooals: *erdoehap* „zich het gelaat wasschen", *erboerih* „zich de handen wasschen", enz. Verder: *si-paloe-paloēn* „over en weer elkaar met stokken slaan", *si-adoe-adoēn* „elkaar aanklagen" enz. *roekoer ia ibas oekoerna* „hij overlegde bij zich zelven" enz. en uitdrukkingen, die men in het Karosch heel anders moet weergeven, want een uitdrukking als: „ik vergeef het mijzelf nooit" is niet in het Karosch over te brengen. Uit de volgende voorbeelden zal het gebruik van *ba* blijken.
talanġ toetoepna mahan bana „het deksel ging vanzelf open";

katja ndai ndaboeh mahan bana „de zooeven genoemde flesch viel van zelf naar beneden";
pang ia ngelatihken bana „hij durft zichzelf moeite te geven, (om iets te bereiken)";
itadingkenna bana „hij deed zichzelf achterblijven" (bleef opzettelijk achter);
bedil ndai minter medilken bana „dadelijk schoot het geweer zichzelven af" (een wondergeweer dat uit zichzelf kon schieten);
noesoer bana ia atēna „zij wou zelf naar beneden gaan";
nina si Adam: koeakap man bangkoe tilandjang. Nina Dibata: ngkai maka iakap kam man bandoe tilandjang? „Adam zeide: ik oordeel (gevoel) zelf dat ik naakt ben. God zeide: Waarom oordeel (gevoel) je zelf dat je naakt bent?" Dit voorbeeld, genomen uit het opstel van een schoolleerling, geeft het vrij zeldzame geval te zien van een voorzetsel voor het wederkeerig naamwoord. Ziehier nog een: *daboehken man bandoe koeteroeh* „werp Uzelf naar beneden".
enggo ertoehoe bana „hij heeft het zelf bekend" (hij heeft *toehoe* „zoo is het" gezegd).
sitoekoer nakanta erbana-bana „elk voor zich persoonlijk koopt zijn eten";
ngkawali bana en ngerambang bana resp. „op zichzelf passen" en „den weg naar zich toe versperd hebben", zijn fatsoenlijke uitdrukkingen voor „drachtig zijn" van varkens, runderen en paarden.

In zinnen als: *si-arih-arih man bana* „wij zullen met hem overleggen", is *bana* niet wederkeerig voornaamw., maar een naamval van *ia*, persoonl. voornmw. geregeerd door *man*. Zoo kan: *ikatakenna bana* beteekenen: „hij zeide tot zich zelf", maar ook „hij zeide tot hem" daar men vaak het voorzetsel *man* weglaat. Bijv. *Soehsah nari si-djadiken sadja banta* „wij zullen onszelven slechts ongemak bezorgen".
pegoeroe-goeroe bana „zichzelf als priester opwerpen" zich voordoen als priester. *Bana* schijnt hier de beteekenis van *pegoeroe-goeroe* slechts te versterken, daar dit woord ook reeds beteekent „zich voordoen als priester".

DE TELWOORDEN.

§ 182. De hoofdtelwoorden zijn:
sada „een"
doea „twee".
teloe „drie"
empat „vier"
lima „vijf"
enem „zes"
pitoe „zeven"
oealoeh „acht"

siwah „negen"
sepoeloeh „tien".

Na het eerste tiental vormt men regelmatig:
sepoeloe-sada „elf"
sepoeloe-doea „twaalf"
sepoeloe-teloe „dertien"
doea-poeloeh „twintig"
doea-poeloe-sada „een en twintig"
enem-poeloe-pitoe „zeven en zestig"
siwah-poeloe-siwah „negen en negentig".

Uit de voorbeelden blijkt reeds dat de tientallen regelmatig gevormd worden:
doea-poeloeh „twintig"
teloe poeloeh „dertig"
lima poeloeh „vijftig" enz;

„Honderd" is *seratoes,* „twee honderd" *doea ratoes,* enz.
„Duizend" is *seriboe* „twee duizend" *doea riboe,* enz;
„Tienduizend" is *selaksa,* „twintig duizend" is *doea laksa,* enz.
„Honderdduizend" is *si ngkēwan.*
Voor „millioen" gebruikt men het Maleische *sedjoeta* of *milioen.*
Dit laatste zelden. De afleiding van *kēwan* is niet duidelijk; de Heer M. Joustra brengt het in verband met het Maleische *kojan.* Hoe *milioen* in het Karosch gekomen is weet men niet.

§ 183. *Sada* heeft voor een hulptelwoord den korten vorm *sa;* men hoort ook wel *se* en *si;* bijv. *sekalak* „een persoon" *sekalak-sekalak* „elk een, iedereen"; *singkiboel* „een stuk". Na een tiental hoort men ook *sa* inplaats van *sada,* bijv. *sepoeloe-sa* „elf", *teloepoeloe-sa* „een en dertig". *Poeloeh* verliest zijn sluit-*h* als het volgende getal met een medeklinker begint; dus *sepoeloe-doea* „twaalf", maar *sepoeloeh-empat* „veertien"; ofschoon men ook wel *sepoeloewaloeh* „achttien" hoort, wat zeker aan den beginklinker van *oealoeh* ligt.

Van *sada* moet opgemerkt worden dat het ook kan beteekenen „een die er bij behoort" of „een met iets anders er van". *Akoe pē sada koe djoema nandē* „ik ook een die mede naar het veld gaat": *akoe pē sada ikoet?* Ben ik ook een er van die volgt?" (Mag ik ook mede?).

§ 184. De hulptelwoorden die de Karo gebruikt zijn vele.
Wij zullen er hier eenige noemen:
doea kalak kami „wij twee personen", wij met z'n tweeën.
teloe lambar kertas „drie vel papier".
singkelawir boeloeh „een stuk bamboe".
pitoe ngkebena galoeh „zeven stuks pisangboomen".
doea ngkemata beras „twee korrels rijst" (ontbolsterd).

teloe ngkeboeah pagē „drie rijstkorrels" (vrucht).
doea batang pagē „twee rijsthalmen",
sintandan galoeh „een tros pisangvruchten".
sintjikat galoeh „een kam pisangvruchten".
sintelgek laoe „een slok water".
singgelem beras „een handvol rijst".
Verder zie men het woordenboek op *berkis* „bundel", *belah* „splijtsel", *rambing*, *rangkē*, *kepit*, *oetoer*, *nokat*, *nolih*, *lais*, *belit*, enz;.

Wat den vorm aangaat, vele dezer woorden nemen het prefix *ke* voor zich; *boeah* „vrucht" wordt *keboeah*; *bena* „begin, stam" wordt *kebena* enz. Waarom alle dit niet doen is moeilijk uit te maken; mogelijk is het regel geweest, maar door het gebruik verloren gegaan.

NOOT. Het voorvoegsel *ke* maakt deze woorden tot maatwoorden. *Doea ngkemata beras* beteekent „een bedrag van twee korrels aan rijst", *teloe ngkeboeah pagē* „een hoeveelheid van drie korrels aan rijst". Zeer duidelijk is dit in het Totemboansch waar *esa* en *do'ong* beteekent „een dorp" en *sangaro'ong* „het bedrag van een dorp", „een dorpvol", „de inwoners van een dorp"; *epat* en *londej* „vier schepensladingen". Zoo ook in het Sangireesch: *sengkapoho'* „het bedrag van een tros". (Adr.)

Verder nemen zij na het telwoord een met hun aanvangsklinker of medeklinker overeenkomenden nasaal aan. (Zie naar den regel bij de geprenasaleerde werkwoorden). Enkele echter volgen dezen regel niet zooals *lambar* „vel, lap", *batang* „stam", *kalak* „persoon"; en de op andere wijze ontstane *nokat* „schep, rijstlepel-vol", *nolih* „gang, keer".

De volgende voorbeelden mogen het gebruik duidelijk maken.
Piga kalak kam ndai? Kami empat kalak. „Met zijn hoevelen zijn jullui gekomen? Wij, met zijn vieren".
Teloe ratoes kalak ndedah koe Boeloehbelin „drie honderd menschen (personen) gingen feestvieren naar Bb".
Met *lambar* telt men:
teloe lambar oeis „drie stuks kleeren";
salambar djoema „een rijstveld";
saratoes lambar idjoek „een honderd vellen *idjoek*" (de zwarte vezelachtige stof tusschen de bladeren van den suikerpalm).
Een enkele maal hoort men *teloe ikoer koeda* „drie stuks paarden", maar zelden; het zal wel direct van de Maleiers overgenomen zijn. K i p p e n telt men met *kiboel*, *teloe ngkiboel manoek* „drie kippen"; bij buffels en varkens hoort men nooit een hulptelwoord gebruiken. M u i z e n telt men met *kiboel*.

Met *boeah* worden z a d e n geteld:
singkeboeah tjimen „een komkommerzaadje";
singkeboeah pagē „een rijstkorrel";

Met *batang* telt men b o o m e n en w a t - e e n - e n s t g e l - h e e f t;
oealoeh batang toealah „acht kokospalmen";

empat batang djaoeng „vier maisstengels”
teloe batang pagē „drie rijsthalmen”, enz;

Uit deze voorbeelden zal men zich een beeld kunnen vormen van het gebruik der hulptelwoorden. In genoemde voorbeelden is steeds het hulptelwoord voor de te tellen zelfstandigheid geplaatst; men kan het er soms ook achter voegen; ook wordt het wel eens weggelaten, vooral bij een opsomming van vele voorwerpen; bijv.
koetoekoer ndai i tiga: tinaroeh doea ngkiboel, manoek sa, bawang sepoeloeh ngkiboel, toealah teloe enz. „Ik kocht zooeven op de markt twee stuks eieren, kippen een, uien tien stuks, kokosnoten drie”, enz.
Adi asoeh-asoehenna: kerbona empat, koedana teloe, babina enem „Wat zijn vee betreft, het zijn vier buffels, drie paarden, zes varkens”.

§ 185. Herhaling van het telwoord geeft een versterking van de beteekenis weer. *Sisa ia koedjē* „alleen ging hij er heen”. *Sisa* zal wel zijn: „die een is”. *Sisa-sisa* beteekent versterking: „heelemaal alleen”.
doea-doea ia koe kerangen „met z'n tweeën slechts gingen zij naar het bosch”.
pitoe-pitoe ia erdalin „slechts met hun zevenen wandelden zij”.
teloe-teloe sada roepiah „drie voor een gulden” [drie van een soort].
Doea-doea, *teloe-teloe* enz. zijn collectiefbenamingen, niet: „twee aan twee”, „drie aan drie”, maar „drie stuks”, „drie menschen”, als één begrip waar men aan denkt. Vraagt men bepaald naar de hoeveelheid dan moet men het hulptelwoord gebruiken, dus: *doea kalak* „twee personen” enz. Van *sada* heeft men:
Koedjoema kami sada-sada „naar het rijstveld gaan wij een voor een”; bij eenen.

§ 186. Vraagt men naar het aantal personen waarvan er een iets kenmerkends heeft, dan zegt men het aantal en noemt die persoon er nog bij.
Koetiga kami, teloe kalak kami ras bapa „wij gaan naar de markt, drie personen wij, vader inbegrepen”.
koedja kam teloena ras agindoe? „Waar gaan jullui drieën heen, je jongere broer inbegrepen?” [dien droeg de oudste op zijn rug].

„Aantal” in den zin van hoeveelheid van personen is *teremna*, *nterem* of *meterem* „veel zijn” van menschen.
teremna empat ratoes djelma si koe perdjoedīn ē „hun aantal, vier honderd menschen, die naar de dobbelplaats zijn gegaan”.
koega teremna si rebi reh? „hoedanig was de hoeveelheid (menschen) die gisteren kwamen?”

„Aantal” van voorwerpen is *lalana; melala* „veel zijn”.
Melala boeah rimo, nindoe, koega lalana? „Veel lemoenvruchten zeg je, hoedanig hun veelheid? Hoeveel zijn er?”

Mboeē „veel zijn, 'n boel”, zegt men van alles, behalve van menschen.

Soms is het moeilijk te zeggen, wanneer men *melala,* wanneer men *mboeē* moet gebruiken.
boeēna la terbeligai „hun hoeveelheid is niet te tellen" [van alles gezegd vruchten, kleederen enz.]
boeēna boeahna agakna doea poeloeh „de hoeveelheid van zijn vruchten (van dien boom) is ongeveer twintig stuks".

§ 187. Wij zullen hier niet behandelen alle woorden die een bepaalde maat aangeven. Enkele mogen hier volgen.

a. Inhoudsmaten.

De standaardmaat is een bamboemaat van ongeveer twee liter inhoud, *toemba* geheeten.
een *toemba* = vier *gantang;*
een *nalih* = tien *toemba;*
twee *nalih* = een *pelegan;*
drie *nalih* = een *karoeng;*
tien *nalih* = een *koentja.*
Dan rekent men nog met *tjoepak, gelem, keraoek, djempoet* enz. waarvoor men het woordenboek kan nazien.

b. Lengtematen.

De hoofdmaat is hier de *depa* „de vadem". Onderverdeelingen zijn:
belah garap „armlengte en borstbreedte";
esta „el";
djengkal „span";
tepap „handbreedte";
djari „vingerbreedte".
Verder *sisikoe, galah, salambar djoema, saratoes taneh* enz. waarvoor men het woordenboek raadplege.

Voor garens heeft men *rēhan* „streng";
een *rēhan* = vier *goelamit* [strengetjes];
een *sangkilen* = twintig *rēhan.*

Gewogen wordt er niet, behalve bij den goudsmid en bij het leveren van *idjoek.* Bij de *idjoek* rekent men de zwaarte van een mensch als een *kati.*

Amas schijnt een zeer oude maat te zijn ter waardebepaling van de zilveren *padoengs* (de oorversierselen der vrouw). Oorspronkelijk schijnt het een maat voor zout geweest te zijn. Een *amas* = „een *toemba* zout". Deze maat diende vroeger ter bepaling van boeten en ook als loon voor den priester, die onderricht gaf in de wichelarij.

c. Tijdsmaten:

Tijdsmaten zijn nachten (de dag vangt aan als de zon ondergaat), markten, (die oorspronkelijk om de vier dagen gehouden werden), „maanden" (maan-maanden) en jaren.
teloe berngi nari „over drie nachten";
tahoen kitik „het rijstjaar alleen" (ongeveer vijf of zes maanden);

tahoen mbelin „het rijstjaar en daarbij de maisoogst" (ongeveer tien maanden).

Bij een overeenkomst gaf men een biesje met een aantal knoopen er in, elke knoop stelde een nacht voor. Zulk een biesje heet *poedoen* (van *poedoen* „knoop", en daarnaar heet de overeenkomst ook wel *poedoen).*
bahan poedoen empat berngi „maak een overeenkomst van vier nachten"; dwz. geef een biesje met vier knoopen er in.
'M berngi is de verleden tijd van *berngi. Teloe 'm berngi reh ia koe roemah* „drie nachten geleden kwam hij naar het dorp"; maar: *teloe berngi nari reh ia koe roemah* „over drie nachten zal hij naar het dorp komen".

Elke dag heeft zijn bepaalden naam naar den maanstand; deze namen zijn ontleend aan het Sanskriet, nl. *aditia, soema, nggara, beraspati, boeduha* (waarvoor men het woordenboek raadplege).

§ 188. Enkele affixen brengen verandering in de beteekenis der telwoorden of van hunne herhaalde vormen.
sada-sadai „één voor één" (laten gaan, nemen enz.)
doea-doeai „twee tegelijk", (bij tweeën iets doen, enz.)
Soms als samenstelling: *doea tani* „met beide handen" (iets doen).

Met prefix *me* heeft men: *meratoes-ratoes* „bij honderden"; *meriboe-riboe* „bij duizenden".

Met prefix *er* heeft men: *ersada oekoer* „één zijn van denken, gedachte"; *ersada perarih* „één van zin, van overleg".
Met prefix *per* vormt men gebroken getallen;
perdoea „van één twee maken, halveeren";
perteloe „van één drie maken, in drieën deelen";
persepoeloeh „van één tien maken, in tienen deelen";
Sada iperteloe boeat sada „één tot drie gemaakt neem er één van" (een derde deel nemen);
saperempatna ibas oealoeh roepiah ē me kap doea roepiah „een vierde deel van acht guldens dat is twee guldens".
Persada beteekent „tot één maken".

„De helft" is *setengah;* van bepaalde voorwerpen die men splijten moet, als bijv. een pinangnoot zegt men *simbeka.* Van langwerpige voorwerpen zegt men *simbelah.*
Ons „anderhalf", „derdehalf" enz. geeft men weer met:
tengah doea „anderhalf"
tengah teloe „derdehalf"
tengah doea poeloeh „vijftien"
tengah doea ratoes „honderd en vijftig", enz.

§ 189. Rangtelwoorden zijn:
si pemena „de eerste",
si pedoeaken „de tweede",
si persepoeloehken „de tiende", enz.

Si pemena is afgeleid van *bena* „oorsprong, begin van iets" enz.
batang toealah si peteloeken idjēnda nari „de derde kokospalm van hier uit gerekend".
tahoen si pempatken „het vierde jaar".
Si perlebe is „de eerste" van een rij; *si perpoedi* is „de laatste".

§ 190. Vermenigvuldigende telwoorden vormt men met *kali*.
sakali „eenmaal"; *doea kali* „twee maal"; *seratoes kali* „honderdmaal".

Het begrip voor de zooveelste maal iets doen drukt men uit, door het prefix *pe* en het suffix *ken* aan het vermenigvuldigende telwoord te hechten.
pelebē-kaliken „voor de eerste maal iets doen";
pedoea-kaliken „voor de tweede maal iets doen"; enz.
Pelebē-kaliken hoort men zelden, ik twijfel er dan ook aan of het een Karosche vorm is. Meestal gebruikt men *tangtangna* „het begin", „zijn aanvang", of eenvoudig *lebē* „eerst", met een daaropvolgenden werkwoordsvorm.
Tangtangna koebahan „aanvankelijk deed ik het".
lebē koebahan „eerst deed ik het".

Denzelfden vorm gebruikt men met *berngi* „nacht"; *oeari* „dag"; *boelan* „maand"; *tahoen* „jaar".
peteloe-berngiken „den derden nacht";
pedoea-oeariken „den tweeden dag";
pelima-boelanken „de vijfde maand":
pedoea-tahoenken „het tweede jaar".

Zeldzamer vormen zijn:
ibagi-doeaken „in tweeën deelen";
ibagi bapa reta ndai, ibagi-doeakenna „de vader deelde de kleinoodieën, in tweeën verdeelde hij ze".
itaka-doeaken „in tweeën gehakt worden".

Bij het vermenigvuldigen zij men er op verdacht, dat de Karo het vermenigvuldigtal voorop plaatst en de vermenigvuldiger volgt; *teloe kali empat* beteekent dus: „drie worde viermaal genomen", en dus niet als in het Nederlandsch: driemaal vier.

§ 191. Enkele malen treedt het telwoord op als bepaling van een ander woord. Bijv.
ē maka itasakkenna djoekoet oeili ndai, ibahanna tasak pitoe „daarop kookte hij het wilde varkensvleesch, hij maakte het op zeven manieren gereed" (zevenderlei bereidingswijzen).
tasak doea „half gaar" (dwz. de eene helft overgaar en de andere helft ongaar).
djēnari maka idarami mamana dalinna moenoeh si enam kalak ndai, si tergelar djelma si-enem „daarop zocht zijn oom een weg om die zes personen te dooden, die genaamd werden „het zestal menschen".

ē maka kentja enggo tandē boelanna doea ia empo ndai, ē makana ibahan me amak daboehenna ras djaboena „daarop toen reeds voorbij gegaan was de tweede maand dat hij met haar gehuwd was, (toen de maanden reeds twee waren), toen maakte men gereed de plaats van hun slapen en hun gezinsplaats".

„Een jaar of twee" drukt men uit met:
Enggo kentja seh satahoen, doea tahoen ia ikesoendoeten i koeta mamana ndai ..... „Toen hij reeds een jaar of twee te Zonsondergangsplaats, in het dorp van zijn oom was...."

§ 192. Distributieve telwoorden worden als volgt uitgedrukt:
„elk een" *nonggal-nonggal sa;*
ook wel: *ternonggal sada* „elk tot aan toe één";
Soms ook wel met het werkwoord *nonggali* „elk een geven".
„Nog een" *sada nari;* „nog twee" *doea nari,* enz.

§ 193. Het vraagwoord voor „hoeveel (stuks)" is *piga?* Voor de hoeveelheid *asakai?*
Piga sen ibas kam? „Hoeveel centen heb je bij je?"
Asakai keri ibahan kam? „Hoeveel heb je opgemaakt?"
Piga roepiah nari maka tjoekoep? „Hoeveel guldens nog opdat het genoeg zij?"
Asakai ergana? „Hoeveel kost het?"
Asakai itoekoer kam? „Voor hoeveel heb je het gekocht?"
Piga tahoen oemoerna? „Hoeveel jaar is zijn leeftijd?"
Asakai oemoerna? „Hoe oud is hij?"

§ 194. Tot de onbepaalde telwoorden kunnen gerekend worden:
mboeē „veel, 'n boel";
melala „veel" (ziet meer op stuks);
nterem „veel" van menschen;
kerina „allen, alles"

Deze alle werden reeds in het voorafgaande behandeld. Ten opzichte van *kerina* moet het volgende opgemerkt worden:
keri „op, leeg" kan ook „alles" beteekenen. *Keri-keri nari iberēkenna man bana* „letterlijk alles heeft hij hem gegeven".
Minak enggo keri of *enggo keri minak* „de olie is al op".

Asa in de volgende verbinding: *asa kalak lit,* beteekent: „als er menschen zijn", zooveel menschen als er zijn; *asa djelma i doni ēnda* „alle menschen op deze wereld", als er menschen op deze wereld zijn.

Dēba dat wij ook reeds hebben genoemd onder de onbepaalde voornaamwoorden, beteekent „een deel van iets"; bijv.
dēba ibabana, dēba itadingkenna „eenige nam hij mede, eenige liet hij achter". *Koega rimo ēnda mehoeli?* „Zijn die lemoenen goed?" *Dēba mehoeli dēba lang* „eenige zijn goed, andere niet" (eenige niet).

Met *piga-piga* drukt men ook uit „eenige", maar dan niet zooals met *dēba* in vergelijking met een andere hoeveelheid;
boeat piga-piga bangkoe! „neem er eenige voor mij!". Ook in de beteekenis van „verscheidene": *piga-piga djelma reh* „verscheidene menschen kwamen". *Piga* (niet herhaald) wordt ook wel gebruikt als volgt: *la piga bagē* „er zijn niet veel (menschen) die zulks doen";

Sitik „een weinig" (waarschijnlijk van *tik,* vgl. *tik nari* „een oogenblikje nog)"; *sitik-sitik* „een heel klein beetje".

Lebih „meer dan, ruim".
doea toemba lebih „meer dan twee rijstmaten", ook: „ruim twee rijstmaten".

Sekalak-sekalak „ieder, elk". *Sekalak-sekalak kena doea roepiah* „elk (persoon) twee gulden".

Koerang „te weinig". Bij *koerang* zij men er op verdacht dat men in het Nederlandsch vaak zegt „nog meer", bijv.
koerang teloe maka seratoes „te weinig drie, opdat het honderd zij"; nog drie om de honderd vol te maken. *Koerang tik nari* „te weinig, nog een beetje". „O geef nog wat."-Laat dat touw vieren! zegt men. Men doet het, maar nog niet genoeg. *Koerang!* roept dan de Karo, „te weinig!". Wij zeggen gewoonlijk: „nog meer"!

Menam-menam „bijna". *Menam-menam ben* „het is bijna donker" *menam-menam malem* „hij is bijna beter" (van zijn ziekte).
Sada oeari ēnda kan beteekenen „vandaag" en „den gandschen dag".
sada tahoen enda „het geheele jaar" en „van dit jaar".
Sada tahoen enda koerang nakan. „Van dit jaar is er te weinig eten".

Woorden die „een paar" uitdrukken zijn *pasang* en *djodoe. Erdjodoe-djodoe* „bij paren". *Kodi,* dat een „twintigtal" beteekent is uit het Tamil overgenomen.

DE VOEGWOORDEN.

§ 195. De zinsbouw van het Karo-Bataksch veroorlooft veel minder voegwoorden te gebruiken dan die in het Nederlandsch. Korte zinnen plaatst men naast elkaar, als strepen van een schetsmatige teekening, aan den hoorder overlatende het verband te leggen of te begrijpen. Daarbij helpt voor den Batak de toon waarmede elke zin wordt uitgesproken zeer veel mede om het verband te begrijpen. Hoort men een Karo iets vertellen aan een ander, dan hoort men ook dat een der hoorders achter elken volzin zijn: *oeē!* „jawel" *bagē!* „zoo is 't!" *bagē kepēken!* „zoo is het juist!" enz. of een ander woord zegt, bij wijze van kennisgeving dat de zin begrepen is. Ja, de meeste Karo's kunnen niet regelmatig vertellen als niemand *ngoeē* („ja-zegt"). In zekeren zin zorgt dus de hoorder, die telkens een zin van een woordje voorziet dat toestemming, verbazing of verwachting

aanduidt, er voor, dat het verband goed gelegd wordt. Voegwoorden worden dus dan alleen gebruikt, wanneer het verband dit noodzakelijk vereischt.

Echte voegwoorden zijn er dus weinige; eenige zooals *sabap* „reden"; *tapi* „maar", *kerna* „wegens", zijn uit andere talen overgenomen; de meeste Karosche voegwoorden zijn bijwoorden die als voegwoorden dienst doen. Als voorbeeld diene de volgende zin; *sabap ndekah akoe la mān, rempet denggo ibesoeri, tama penakit atēkoe, ē maka langa akoe pang mesoerisa* „omdat ik langen tijd niet gegeten heb (en dan) plotseling mij zou gaan zat eten, denk ik: (dat) zal ziekte verwekken, om die reden durf ik nog niet mij te verzadigen". Deze zinsbouw, waarbij wij stellig de tusschen haakjes geplaatste voegwoorden zouden gebruiken, is zeer gewoon in het Karosch en niet onduidelijk, mits men den spreker hoort en de kracht kent van de woorden welke hier gebruikt worden. Waar wij een komma hebben geplaatst, houdt de spreker even op, de toon rijst of daalt en de hoorder weet dat er een nieuwe bijzin aanvangt.

Wij zullen hier de meest gebruikelijke voegwoorden, nl. redengevende, aaneenschakelende, beperkende enz. door enkele zinnen trachten duidelijk te maken. Allereerst beschouwen wij het voegwoord *maka.*

Maka. Dit voegwoord is wel een van de meest gebruikelijke en is zoowel redegevend als gevolgaanduidend. Het best kunnen wij het weergeven met „dat", zooals het ook door ons gebruikt wordt als: *zoodat, omdat, doordat,* enz.

Ola kita toendoeh, maka sidengkehken sora soerdam „wij moeten niet gaan slapen, dat (opdat) wij het fluitspel hooren mogen".

Kadēndoe mesoei kempoe, maka itambari „wat doet er pijn, kleinzoon, dat (ik) het medicineere?"

Enggo gedap akoe ibas koebang toerē, ē maka isoengkē babi akoe ndarat, idilati lemboe „ik was al in den modder van (onder) het voorgalerijtje gezonken, toen de varkens mij er uitwroetten en de koeien likten mij af". *Maka* is hier versterkt door het aanwijzend voornmw. *ē*, maar beteekent toch ook weer „daarop" „en toen"; men zou het ook wel weergeven kunnen met „zoodat" daar het uitwroeten en aflikken een gevolg was van den val.

Maka akoe la reh rebi, perban oedan atēna „dat ik gisteren niet kwam, (was) het wou gaan regenen".

Tading singgoegoeng nari, maka bantji itoekoerken gadoeng „blijft nog een deel over (voor jou), opdat gij (daarmede) zoete aardappelen kunt koopen".

Sabap degil ia roesoer, ē maka bapana mboekboek atēna „omdat hij steeds ondeugend is, daarom is zijn vader boos".

Sabap. *Sabap* is uit het Maleisch door de Karo's overgenomen. Het is steeds redengevend. Het wordt gebruikt als: *sabap* „daarom, omdat"; *sabap ē* „en daarom", „om die reden"; *ē sabapna* „dat is de reden".

Voorbeelden: *La ngasoep ia erdahin, sabap sakit roesoer* „hij is niet in staat

te werken, omdat hij steeds ziek is". *Koetoekas nembeh atēndoe, sabap ē akoe la reh* „ik dacht dat gij boos waart, om die reden kwam ik niet". *ē sabapna akoe la reh perban nembeh kam* „Dit is de reden dat ik niet kom, omdat gij boos waart". Soms hoort men: *ē me sabapna* „Dit nu is de reden" enz. *ē me sabapna maka enggo oelīn si Adjar Taki, sabap adjaren bapana ndoebē ikoetna* „dit nu is de reden dat A.T. (steeds) heerlijker werd, omdat hij volgde de onderwijzing van zijn overleden vader".

Kentja. *Kentja* is gevolgaanduidend en aaneenschakelend. *Kentja mān kami lawes kami koe teroeh* „Nadat wij gegeten hadden, gingen wij naar beneden". Het staat ook wel achteraan: *Mān kentja kami, lawes kami koe teroeh* „zoodra wij gegeten hadden, gingen wij naar beneden". (Zie ook bij de bijwoorden).

Djēnari. Dit is een samengesteld voegwoord, van *idjē* en *nari*, „daar-nog" „vervolgens"; het is aaneenschakelend. *Mān kami lebē, djēnari ngisap-ngisap kami* „eerst gingen wij eten, vervolgens rookten wij tezamen". Men kan het ook voorop plaatsen:

djēnari, kentja kami mān lebē, ngisap-ngisap kami „vervolgens, nadat wij eerst gegeten hadden, gingen wij tezamen rooken".

Ningen en dingen. Beide voegwoorden zijn van gelijke kracht; zij voegen zoowel woorden als zinnen aan elkaar. Zij zijn gelijk aan ons voegwoord „en". *E maka ingendangi pitoe berngi, dingen sora bedil meriah, ningen gendang pē meriah ipaloe, igendangi Sibajak Koeta Boeloeh enggo matē* „daarop werd [het lijk] zeven nachten be-muziekt, en vroolijk was het geluid van de geweren, [veelvuldig het geknal der geweren), en tevens werd de trommel lustig geslagen; muziekmakende (ter eere van) den Sibajak Koeta Boeloeh die gestorven was".

Djanah, soms **anah.** Ook *djanah* wordt gebruikt gelijk ons „en", maar vaak in den zin van „en dit, en dat". Bijv.

djanah kerbo, djanah lemboe, kerina idjoedikenna „en buffels, en koeien, alles verdobbelde hij",

Dosa. Dit weinig gebruikte woord schijnt echt Karosch te zijn. Het is een geheel ander woord dan het Maleische *dosa*. Bijv.

Dosa akoe mehoeli, tjian atē kalak empak akoe „omdat het mij wel gaat (ik mooi ben), zijn de menschen afkeerig (wangunstig) (van) mij". *Dosa koeingeti, itoekoel akoe, ē maka ketoelahen* „omdat ik haar wekte, schopte (zij) mij, daarom wordt zij bestraft" (*ketoelahen* „door de goden gestraft worden, door een vloek getroffen worden"). Het best kan men het met „omdat", vertalen.

Selangsa, garisa. Beide worden weinig gebruikt, daarom een voorbeeld er van. *Ola kēna sombong, selangsa si Anoe pē enggo beloeh la ia sombong"* „Weest niet verwaand, aangezien Anoe die reeds knap is, ook niet verwaand is". *Garisa* dat zelden gebruikt wordt, heeft dezelfde beteekenis, nl. „aangezien".

Weinig gebruikelijk is ook *balintjam* „laat staan, hoe dan wel"; mogelijk

samengesteld uit *bali* = *bagi* „gelijk aan", „gelijkende op", met het achtervoegsel *tja* en den nadrukswijzer *me*, dus *bali-ntja-me*. De eenige voorbeelden die ik bij de hand heb geef ik hier:
Ola kēna medjingar, balintjan kam enggo beloeh pagi, reh djingarna kam „jullui moet niet verwaand zijn, hoe dan wel als gij ook knap zijt later, dan zult gij nog verwaander zijn". *Di tinaroeh ibas gargar pē petitik, balintjan manoesia* „als eieren in het nest wel tegen elkaar stooten, hoeveel temeer dan menschen, die. . . . ."
Tapi. Met *tapi* (Mal.) vormt met beperkende of tegenstellende bijzinnen. Het is ons „maar".
Mbiar nge ia min, tapi la pang nimbak kakana „eigenlijk is hij bang, maar hij durft zijn ouderen broeder niet te weerstaan". *Bantji iboeat kami boeah kajoe ēnda kerina tapi rimo ah ola* „wij mogen van dezen boom vruchten nemen, maar gindsche lemoenen niet". *Enggo itogengi soenggapit tapi mentji la dat* „Reeds hadden zij de val gesteld, maar de muis kregen zij niet".
Kerna. *Kerna* beteekent „want", soms ook wel met nadruk zegt men *kernana;* het wordt soms geheel gelijk *sabap* gebruikt, soms ook wel met *sabap* samen.
Oh ras kita gia mān, kernana bagi kita la mehoeli pergeloehta, megombang kari anak pengoeloe „och laten wij samen eten, (eet toch bij ons), want jegens lui zooals wij, die geen mooi levenslot hebben, zal straks de dochter van het dorpshoofd onbeschoft zijn".
Soms heeft het ook de beteekenis van „wat aangaat, aangaande";
toeri-toerīn kerna ranānna nggedang „het verhaal aangaande zijn rechtszaak is lang".
Atoer. *Atoer* „terwijl"; *atoer arih-arih pengoeloe Permandin, taloe koeta Doerin* „terwijl de vorsten van Permandin beraadslagen, legt het dorp Doerin het af" (verliest het tegen zijn vijanden). Soms komt de omgezette vorm voor = *taroen* of *tarōn*, wat dan doet denken aan een omzetting van *atoeren*. Dit laatste wordt ook wel gebruikt, maar dan in den zin van „wat aangaat, wat betreft". *Atoeren akoe* „wat mij aangaat. . . ."

Wij kunnen onmogelijk hier alle bijwoorden behandelen die als voegwoorden optreden. Op enkele zullen wij hier nog opmerkzaam maken.
„Al regent het, ik kom toch", *oedan gia, reh nge akoe.*
„Al loopt hij nog zoo hard, hij verliest het toch", „*koega gia ternu kiam*, *taloe ia*".
Nggalar siratoes serpi gia, lah ola bagē mēlana „al had hij honderd dollars moeten betalen, als maar niet zoodanig zijn beschaamd zijn was".

Iban en *perban* resp. „wegens" en „doordat", kunnen een redengevenden zin inleiden of verbinden met een anderen.
Iban teremna temoeē maka koerang laoe pola „het was wegens de vele gasten, dat de palmwijn te weinig was".
Perban si Djēmbang maka lit denga nakan kami „het is door Dj. dat wij

nog te eten hebben".
Tapi di la perban si Djēmbang, kai pē la koe roemah „maar als het niet door Djēmbang was, kwam er niets in huis". In dezen zin is *perban* meer verbaal-substantief.

In het hierboven aangehaalde voorbeeld: *oedan gia reh nge akoe*, kan men *gia* ook door *pē* vervangen: „al regent het ook, ik kom toch". *Gia* heeft meestal de beteekenis van „maar"; *oedan gia* „laat het maar regenen"
Bitjara „als, in geval dat"; *bitjara idalini, doea berngi, teloe berngi maka seh* „ingeval dat [als] men het wou loopen, twee, drie nachten voordat men er zou aankomen". *Bitjara anakkoe bagē, koepekpek* „als mijn kind zoo was, ik sloeg 't".
Koenē „in geval dat"; *koenē la ia nggit, soeroeh kalak ngelegi ia* „in geval hij niet wil, zend lieden daarheen om hem te halen".
Sēja-atan of **sēja-katan** „uitgezonderd, behalve". *Kerina ngikoet ndēdah, sēja-katan siberoe si kitik adah* „allen gaan mede feestvieren, behalve dat kleine meisje daar".
Minter of ook wel **mintes** „dadelijk". *Kentja ielarna boeboena, minter (mintes) lawes ia koe roemah* „toen hij zijn fuiken had nagezien, ging hij dadelijk naar huis".

DE NADRUKSWIJZERS.

§ 196. De voornaamste nadrukswijzers in het Karosch zijn: *me, nge, kap, kepē,* met de samengestelde: *me kap*, en de afgeleide: *kapen, kapken, me kapken, me kapen, kepēken, me kepēken.* Behalve deze, dienen ook *pē* en *lah* soms als nadrukswijzer.

Het juiste gebruik van de nadrukswijzers is moeilijk in regels vast te leggen; men moet mettertijd gaan gevoelen waar dit meer en beter past dan dat. Toch is er wel een en ander van te zeggen, dat den weg kan wijzen, zooals hieronder blijken zal. Het juist gebruik toch is van veel belang; deze woordjes geven kleur aan de taal en het gebruik er van doet de woorden beter vloeien. Toch zij men op zijn hoede bij het gebruik; er zijn Karo-Bataks die geen vijf woorden kunnen zeggen zonder een nadrukswijzer; er zijn er ook die er een spaarzaam gebruik van maken. Een overvloed van *ng'ēnda* en *ng'ah* enz. *ia ng'* enz. doet aan de fraaiheid der taal geen goed; daarentegen geeft een matig en juist gebruik veel levendigheid aan de zinnen.

§ 197. *Me* en *nge* worden vaak zonder veel verschil gebruikt. Het is moeilijk te zeggen waar het verschil in beteekenis schuilt. Mogelijk is *nga* in de woordjes *langa* en *denga* (meestal uitgesproken *lang-nga* en *deng-nga)* resp. „nog niet" en „nog, daarbij" een andere vorm van *nge*; ook is *ma*

„niet", misschien de vragende vorm van *me* als bevestiging. *Ma* dat evenals *la* ontkenning is, wordt veel in vragende zinnen gebruikt: *ma kam koe djoema?* „ga je niet naar het veld?" *ma mesoei beltek di pān ē?* „krijg je er geen buikpijn van als je dit eet?" Deze vragen kunnen dan beantwoord worden met: *Koe djoema me.* „Zeker ga ik naar het veld". *Mesoei beltek me.* „Stellig krijg je buikpijn".

Wanneer *me* en *nge* op een woord volgen dat op een klinker eindigt, dan worden zij als 't ware met dat woord vereenigd; de toonlooze *e* wordt dan niet meer gehoord; *ka nge* wordt *kang; ka me* wordt *kam; asa nge* wordt *asang;* enz. Begint een woord met een klinker, dan heeft hetzelfde plaats: *nge ēnda* wordt *ngēnda; nge ah* wordt *ngah; nge ē* wordt *ngē.*

Men zie de hieronder volgende voorbeelden.

Itehna'm kari toeri-toerinna „straks zal hij wel de toedracht van de zaak weten (te vertellen)".

Toehoe nge lit ingan kadē-kadētu, ē me kap mamandoe „stellig hebben wij nog familie, nl. je oom."

Iang' ngidahsa arimo ē „hij heeft den tijger gezien".

Koega dengang ēnda peroekoer goeroe, nina radja „Wat denkt de priesteres (gij) daar nu nog van? zeide de vorst"

Isē ng'ēnda reh koedjēnda? nina pengeltep. „Wie is dat die hierheen komt? zeide de blaasroerschieter".

Is de beteekenis van *nge* vrijwel alleen die van nadrukswijzer, die van *me* schijnt vooral ook te zijn om een afgeloopen tijd aan te duiden.

ndoebē ia lawes „een heele poos geleden is hij vertrokken".

ndoebēm ia lawes „van morgen vroeg is hij vertrokken".

Ndoebē is „vrij lang geleden", langer dan *ndai* „zooeven"; maar *ndoebēm* is bepaald „'s morgens vroeg, in den ochtend".

In verhalen komt vaak voor:

tandē me empat berngi „na vier nachten", toen werkelijk vier nachten verloopen waren.

seh me oealoeh berngi „na acht nachten", toen de acht nachten voorbij waren, enz.

teloe berngi nari reh ia „over drie nachten komt hij".

teloe 'mberngi ia reh „drie nachten geleden is hij gekomen".

me geeft hier aan, dat de drie nachten werkelijk verloopen zijn.

lit me koenoeken sada radja mbelin „er was eens een grootvorst".

bagē „zoo als dit, zoo is het", maar: *bagēm* „zoo is het juist". Af en toe komt men in verzoeking *me* met ons hulpwerkwoord „zijn" te vertalen.

Den nadruk bij enkele woorden ziet men nog uit de volgende voorbeelden.

O bapa, ēndam akoe lawes „O vader, nu ga ik heen; of: ik hier ga heen".

O nandē, koedja nge akoe, la lit dalin man dalanen, „o moeder, waarheen moet ik gaan [in dit bosch], er is geen weg om te [be]loopen".

E seh me ia i roemah „toen hij in het dorp aangekomen was."

Oh di bagē kin, loembēn me, nina pengoeloe „och als het zoo is dan is hij stellig uitgehongerd, zeide het dorpshoofd".
Een enkele maal verandert de beteekenis van een woord door den nadrukswijzer.
enggo ka ia reh „hij is alweer gekomen".
megati kang' ia reh „hij komt af en toe eens" [niet vaak].
meriah ndai i tiga? „Waren er veel menschen op de markt zooeven?"
Meriah kang' „het ging nogal"; er waren niet bijzonder veel menschen.

§ 198. *Kap* is een eenvoudige nadrukswijzer, evenzoo de afgeleide vormen *kapen* en *kapken*. Welk verschil er tusschen deze drie vormen is in het gebruik, is mij niet helder geworden. Soms komt eerst nog de nadrukswijzer *me* en dan *kap, kapen, kapken.*
ē me kap „dit namelijk";
ē me kap tandana oekoerkoe lang „dit is namelijk [dit is juist] het bewijs dat ik geen denkvermogen heb." (dat ik niets zelf bedenken kan).
akoe kap metehsa „ik zal het weten"; ik ben het die het weten moet.

Adi kerna moetoesken ranān pē mekelek mehoeli kal, bagi kalak nimbangi emas tah perak, bagē me kap ibahan si Piso Malim nimbangi ranān kalak „wat betreft het beslissen van rechtszaken, dat was ook zeer mooi, evenals men goud of zilver weegt, alzoo deed Piso Malim in het overwegen van rechtszaken".

E asoem ia mentas arah kesain, teranggeh me kap kalak si nibas djamboer bo bengkaoe si nitasakkenna ndai „en toen hij over het dorpsplein liep, was zelfs de geur van de toespijs te ruiken door de lieden in het jonggezellenverblijf".
Enggo tetap oekoer mama ras mamina, maka labo lēpak, labo pilet, maka ēnda me kap kēlane si toehoe-toehoe „oom en tante waren er vast van overtuigd, dat het niet fout, geen vergissing zou zijn, dat deze slechts hun ware schoonzoon zou zijn".
Sabap ia kap radja kami „want hij is onze vorst".
Doea kali kap ia moelih-oelih „tweemalen [nadruk] is hij heen en weer geweest".
Rebi kapken enggo ia reh „gisteren toch is hij al gekomen".

Bij een opsomming doet *ē me kap* soms dienst als ons „namelijk". Er zijn veel huisdieren, namelijk paarden, koeien, varkens enz". *Lit mboeē asoeh-asoehen, ē me kap: koeda, lemboe, babi ras si dēbanna.*

Om met nadruk te zeggen dat „dit de reden was", begint men een zin vaak met: *ē me kap sabapna* „en dat was nu juist de reden".

§ 199. *Kepē* of nadrukkelijker *kepēken*, moet in den grond beteekenen „waar, waarlijk": *kepē-kepē* hoort men een enkel maal gelijk *toehoe-toehoe. Idaramina si kepē-kepē = idaramina si toehoe-toehoe* „hij zoekt het ware, de waarheid van iets".

Voorbeelden:
Kam kepēken idjēnda „Jij hier!" [met blijde verrassing).
Djanah iatekna kin maka kalak reh merang negerina ndai, kepēken lang „en hij meende nog wel dat de lui kwamen om zijn land te beoorlogen, en het (was) niet zoo."
Koeidah boengki, kepēken batoe,
koetoekas mehoeli, kepēken mehantoe.
„ik meende aardkluiten te zien, het waren steenen,
ik meende het was mooi, en het was vreeselijk."
Met *bagē* geeft het eene gewone versterking. *Bagē kepēken* „zoo is het". Soms ook: „Is het waar?"

§ 200. Bijna uitsluitend in vaststaande uitdrukkingen komen de nadrukswijzers *pa* en *dē* voor.
Idja pa pē „waar ook."
Koega pa? „Hoe, hoe is het?"
Idja pa pē lang „waar ook niet, nergens".
Dē is ook een weinig gebruikte nadrukswijzer, mogelijk een nevenvorm van het Tobasche *do.*
Reh dē kari bapa, katakén ia koe roemah „komt straks vader, zeg hem [dan] naar huis te komen".
Erkata dē kam, maka koetoetoe „geef mij dan kennis, opdat ik de rijst stampe."
Tekari dē „straks", van *tekari* en *dē;* wordt zelden gehoord. Bij *erkatadē* en *tekaridē* is de nadrukswijzer met het woord een geworden, zoodat de klemtoon ook verlegd wordt.
Keri dē maka bantji reh „als het op is mag je komen".

§ 201. *Pē* „ook", treedt eveneens op om nadruk te leggen op een woord. *Adi si Pisomalim ndai roepana pē mehoeli, ningen ngerana medatē, djanah mehamat empak isē pē, soeboek radja, soeboek ginemgem pē* „wat betreft Pisomalim, zijn voorkomen was mooi en zijn spreken zacht, en beleefd was hij tegen iedereen, onverschillig vorst of onderdaan". In zulke zinnen behoeft *pē* niet altijd met „ook" vertaald te worden.

DE TUSSCHENWERPSELS.

§ 202. De interjecties vormen een belangrijk bestanddeel van het Karosch. Men zegt veel daarmede en met weinig omhaal. Wil men bijv. vragen: „Geef mij geld, o vader", dan kan men beleefd zeggen: *Berēken bangkoe doeit, o bapa,* maar ook met: *Enta, doeit bapa!* Het laatste is even beleefd als het eerste, mits men het op beleefden toon vrage. Hieronder

zullen wij het gebruik van de verschillende tusschenwerpsels en hunne beteekenis leeren kennen.

Die van aansporing zijn talrijk. Allereerst *to!* dat als meervoudsvorm *ota!* heeft. *To!* zegt men tegen een enkel persoon, „ga, doe 't." Met *ota!* spoort men elkaar aan om gezamenlijk iets te doen; *ota! lawes kita!* „Komt, laten wij opstappen".

Alē is een aansporing die men achter den zin plaatst. *Ras kita koe djoema alē.* „Wij gaan samen naar het veld". Weer te geven is dit *alē* niet, daar de beteekenis niet vast te stellen is; van der Tuuk vermoedde dat het een nevenvorm van *alo* „tegenstander" zou zijn, Bij tooverspreuken komt het aan het slot wel voor in den vorm van: *alē goeroenami.* Misschien wel: „vriend onze priester".

Met *iah!* spoort men elkaar aan iets te doen; men heeft daarvan het werkwoord *i-iahken,* „aansporen". *Iahken ia sitik* „spoor hem een beetje aan". *Iah! Iah! Mān kita!* „Komt! Komt! Laten we gaan eten".
Entē! „ga nu, ga heen". *Entē! koe roemah tongat. Engko nina bapa* „Kom ga naar huis jongetje, vader wou jou hebben".
Enda serpi teloe poeloeh nari; entē! toekoer kerbo koe koeta kalak ē. Hier zijn nog dertig dollars, ga heen en koop een buffel in een ander dorp."

Naast *entē!*, staat *enta!* dat zooveel als „geef op, kom hier, laat zien", beteekent. *Enta! koesemboeri, nina* „Kom hier, ik zal je bespuwen (met geneesmiddelen) zeide zij". *Enta! kitapndoe ēna teman* „Geef hier je boek, o vriend. Geef mij jouw boek daar o vriend."

Ook met *gia* „maar" verbonden, komt het voor. *Enta gia koebaba babānndoe ēna* „geef op maar, ik zal wel brengen je vracht daar". *Enta min, boeat bangkoe toealah ē.* „Kom toch, neem voor mij die kokosnoot". *Enta, koelegi nakan babi* „kom, ik zal het varkensvoer halen". *Enta! koe-alo-alo djelma si penakiten ndai.* „Kom, ik zal die zieke van zooeven afhalen." Het gebruik van *endo!* en *enta!* levert weinig verschil op. *Endo!* lijkt mij iets platter te zijn dan *enta.* Ook de ontvangst van een of ander constateert men wel met *enta,* maar niet met *endo. I roemah ko tongat. Endo! koe tiga akoe ngelegi sira.* „Blijf jij thuis jongen. Ik ga naar de markt zout halen". *Endo doeitkoe ndai, lang kin matē'm ko.* „Geef op mijn geld van zooeven, zoo niet dan ga je dood (dood ik je)".

Eta! schijnt een nevenvorm te zijn van *ota!*
Eta me kaka. „Kom oudere broeder".
Eta Dara! mating toealang ndai ka. „Kom Dara! laten wij dien honigboom weer van treden gaan voorzien".

§ 203. Met *ia!* soms bijna *iak!* stemt men iets toe, maar heel zwak, zooals wij wel eens doen met „jawel". *Ia! ningkoe ndai kata ia.* „Jawel, zei ik zooeven tot hem" (om van hem af te zijn).

Oeē is de gewone toestemming, wat niet beteekent dat men er volkomen mede accoord gaat. Bepaald toestemmen doet men met *toehoe* „zoo

is het, waar, werkelijk". Zie voor de beteekenis van *oeē* bl. 128.

Bepaalde instemming betuigt men met uitroepen als:

ē muka „dat is 't 'm".

ē me kap „daar heb je 't".

ē kal me „zoo is het goed. Dat is 't".

ē man boeaten. „dat moeten we hebben. Dat is 't juist".

§ 204. Men roept iemand *ho!* of *o!* Kent men den persoon niet, dan voegt men er *silih* „zwager" bij, en zoo het een vrouw is *bibi* „tante". Een vrouw spreekt een vreemden man aan met *mama* „oom" of *toerang* „broer".

Het woord waarmede men iemand uitnoodigt te komen is *mari!* „kom hier". *O silih, mari koedjēnda* „O zwager, kom eens hier".

Leedwezen drukt men uit met *ah* of *oh.*

oh! enggo matē bapa „ach! vader is dood". *oh! anak ēnda!* „och, die bengel."

Wegjagen doet men iemand met *nah!* „scheer je weg". Het schijnt ook gebruikt te worden in den zin van „pak aan", als men iemand iets aanreikt. Bij aanbieding gebruikt men beleefd *endi* of *endih. Endi! oeisndoe si mborēnda.* „Ziehier je kleed van onlangs". Men ontvangt het en zegt dan beleefd *enta!* wat zooveel als de ontvangst constateert.

Iets wijst men af men *djangē*, vooral ook als men een bericht niet gelooft. Het bestaat uit *idja nge ē.* „waar is dat!" Hoe is het mogelijk!

Idjangē bantji. „Hoe kan dat! Dat kan toch niet! Dat geloof ik niet!"

Ih! is een uitroep van verbazing. Zoo ook *ia oh!*

Met *andi* uit men zijn pijn; met *andiko* ook, maar tevens zijn smart en deelneming. Beiden zijn waarschijnlijk verbasterd uit *nandē* en *nandēkoe* resp. „moeder" en „mijn moeder". *Andiko enggo matē anakkoe ēnda.* „O, mijn kind is gestorven".

NOOT. Het is zeer goed mogelijk, dat *andi* een ouderen vorm van *nandē* te zien geeft Verwantschapsnamen die veel worden gebruikt, krijgen vaak den vorm dien de kindertaal er aan geeft. Tweelettergrepige woorden die met een klinker beginnen, voegen in de kindertaal vaak voor dien klinker den medeklinker waarmede de tweede lettergreep begint. Zoo spreken bijv. de Tontemboansche kinderen de woorden *ama'* „vader", *ina'* „moeder", *ito'* „oom", *apo'* „grootvader" uit: *mama'*, *nina'*, *tito'*, *papo'*, en het Toradjasche *inē* wordt in den kindermond *nēnē*. Ook de Maleische woorden *mamak* en *nenek* zijn zulke vormen: *nandē* kan er dus ook wel een zijn. Adr.

Bij het naderen van een badplaats roept men *bo!* of *boa!* om de badende vrouwen te waarschuwen dat er mannen aankomen.

Vriendelijk zegt men na een woordje jegens kinderen en meisjes *da. Boeat bangkoe roedang ēna, da!* „Neem voor mij die bloem daar, ja!"

Met *èlē!* jouwt men iemand uit.

Een krachtige uitdrukking waarmede men iets afwijst is *mada!* „dat is zoo niet; dan kan niet". Met *tolē!* spoort men iemand aan iets voort te

zetten. *Iboeatna me gadoeng teloe ngkiboel. Tolē nina bapa* „Hij nam drie stuks zoete aardappelen. Neem meer [ga voort met nemen], zeide zijn vader."

§ 205. Velerlei zijn de woordjes waarmede men dieren roept of wegjaagt. Ziehier eenige:

doea nĕ *) om varkens te roepen; *boetih* om ze weg te jagen;
koerna „ kippen „ „ ; *siah* „ „ „ „ „ ;
dĕ nĕ „ honden „ „ ; *is* „ „ „ „ „ ;
tjing „ katten „ „ ; *poes* „ „ „ „ „ ;
enz. enz.

Om aan zijn woorden kracht bij te zetten gebruikt men vele klanknabootsingen.

Tak! mentas perlandja „Plots! kwamen daar zouthalers voorbij".
Gap! goeling ia koebas parik. „Bons! daar lag hij in de sloot".
Pak! iparapma takalna. „Pats! sloeg hij hem om zijn hoofd".
Toer! Toer! Toer! erkata bedil. „Pang, pang, pang knalden de geweren".
Veel meer dan in onze taal worden deze klanknabootsingen gebruikt en het goed gebruik daarvan zet een groote levendigheid bij aan het gebruik der taal.

Lijst van eenige werken en werkjes in de Karo-Bataksche taal.

Karo-Bataksch Woordenboek door M. Joustra.
Holl. Karo-Bataksche Woordenlijst door M. Joustra.
Als leesboek de volgende, in opklimmende moeilijkheid:
Erbagē-bagē toeri-toerin I door J. H. Neumann.
„ „ „ „ II „ „ .
Toeri-toerin Karo I door M. Joustra.
„ „ „ II „ „ .
Karo-Bataksche vertellingen „ .
(Verhandelingen van het Bat. Gen. voor K. en W. deel LVI)

Voor het Karo-Bataksche letterschrift:
Soerat ogēn man goena oerang Karo, door G. Smit.

---

*) Dit *ne* is een nadrukswijzer, thans weinig meer gebruikt (Vergel. Tobasche Spraakkunst van der Tuuk, pag 369).